

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 06823267 1

ANNEX

2000

SOCRATES'
ECCLESIASTICAL HISTORY

505 D

London

HENRY FROWDE
OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE
AMEN CORNER, E.C.

New York

MACMILLAN & CO., 112 FOURTH AVENUE

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

SOCRATES'
ECCLESIASTICAL HISTORY

ACCORDING TO THE TEXT OF HUSSEY

WITH AN INTRODUCTION

BY

WILLIAM BRIGHT, D.D.

CANON OF CHRIST CHURCH

REGIUS PROFESSOR OF ECCLESIASTICAL HISTORY

SECOND EDITION

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

1893.

- 33092 -

Oxford

PRINTED AT THE CLARENDON PRESS

BY HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

May 9 1895
ASTOR LIBRARY
NEW YORK

CONTENTS

	<i>Page</i>
INTRODUCTION	xiii

BOOK I.

The purpose of the work stated. Deficiencies in Eusebius's account of the Arian controversy to be filled up; the history to be continued to the Author's own time, on the basis of authenticated documents and the best information accessible: literary affectation to be eschewed (1). The circumstances of Constantine's conversion (2). The Licinian persecution, an occasion of war between Constantine and Licinius (3, 4). The rise of the Arian controversy: bishop Alexander deposes Arius (5, 6). Constantine's attempt to reconcile them to each other (7). The Nicene Council, and its Creed: criticism of Sabinus's attack on it: Eusebius's letter to the church of Cæsarea, explaining his acceptance of the Homœousion (8). Synodal letter on the Arians and Meletians: letters of Constantine against the Arians, on the Easter question, on the repairing and erection of churches, on the preparation of new copies of Scriptures, on the discovery of the Holy Sepulchre. He orders the election of a new bishop in place of Eusebius of Nicomedia (9). Anecdote of his interview with the Novatian bishop Acesius (10). Paphnutius' influence prevents the adoption by the Council of a new restriction as to married men in holy orders (11). Anecdotes about Spyridon (12) and Eutychian: Canons passed by the Council: names of some of its members; its date (13). Recantation of Eusebius of Nicomedia and of Theognis; their restoration to their sees (14). Athanasius succeeds Alexander: story of his boyhood (15). Byzantium enlarged by Constantine into Constantinople: churches built there: Pagan images turned into city ornaments (16). Helena discovers the Sepulchre and in it three crosses; ascertains one to be the sacred Cross: churches built at Jerusalem, Bethlehem, Mount Olivet (17). Various proceedings of Constantine in repression of Paganism at Alexandria, Mamre, Heliopolis, Aphaca, in Cilicia, &c. Reference to

fallacious disputation as employed by Arians (18). Conversion of the 'interior Indians' (Abyssinians) by Frumentius (19), of the 'Iberians' (Georgians), by Nonna (20): Antony; Athanasius's 'Life' of him (21). Account of Manes: mysteriousness of the Divine permission of movements powerful for error (22). Bitter hostility of Eusebius of Nicomedia against Athanasius: disputes about the Homoeousion compared to a 'battle in the dark': Eustathius and Eusebius of Cæsarea contend against each other, yet seem to have agreed in substantial belief (23). Deposition of Eustathius: uncertainty as to its cause: faction at Antioch in consequence: vacancy of see: Euphronius appointed (24). Constantine persuaded by an Arian priest (recommended to him by his dying sister) to recall Arius as in fact orthodox: he sends for Arius, who, with Euzoius, presents a formula of faith which satisfies the emperor (26). Athanasius refusing to receive Arius, Eusebius of Nicomedia and other Arians, hatch plots against him: charges about linen vestments, gold sent to a rebel, sacrilege in Ischyrras's church, the murder of Arsenius (a severed hand shown: 27). Council at Tyre: charges examined; Arsenius found to be alive, and produced before the Council: case of Ischyrras proceeded with: objections taken by Athanasius: he is condemned in his absence (28-32). Council adjourns to Jerusalem, and admits Arius to communion (33). Constantine's letter about Athanasius's appeal to him (34). A new charge as to Alexandrian corn-fleet: Athanasius banished to Gaul (35). Marcellus, in opposing the Arian Asterius, falls into an opposite error, and is condemned: Basil placed in his see (36). Disturbances caused by Arius at Alexandria: he is summoned to Constantinople: bishop Alexander prays against his being brought by force into church communion: sudden death of Arius (37, 38). Death and burial of Constantine (39, 40) 1-63

BOOK II.

Errors in Rufinus's History: first two books of the present History revised by the Author after reading Athanasius: the new edition dedicated to Theodore (1). An Arian intrigue secures Constantine and his empress for Arianism: controversy rekindled (2). Constantine II sends Athanasius back to Alexandria: Arian movement against him (3). Acacius succeeds Eusebius of Cæsarea (4). Death of Constantine II (5). Contested election of a successor to Alexander of Constantinople: Paul succeeds, but is deposed; Eusebius of Nicomedia substituted (6, 7). Council 'of the Dedication' at Antioch; Eusebius intrigues against Athanasius: charges against him; another Eusebius proposed for, but dares not accept, the see of Alexandria: his difficulties in regard

to Emisa (9). Gregory chosen for Alexandria: two creeds of Council of Antioch (10). Gregory's intrusion: narrow escape of Athanasius: he flies to Rome (11). Death of Eusebius: Paul reinstated by the people, but again expelled: murder of Hermogenes: Macedonius not recognised by Constantius as bishop (13). Alexandrian Arians substitute George of Cappadocia for Gregory (14). Exiled bishops at Rome, restored to their sees by Julius: an Eastern Council complains of his interference: Sabinus's unfairness towards Athanasius criticised (15). Philip the prefect sent to expel Paul, who is ordered to reside at Thessalonica: Macedonius installed—a massacre the result: church called 'Sophia' built (16). New charge against Athanasius about the corn-allowance: Julius receives letters from both parties: rebukes the Easterns, and asserts his own prerogative: Sabinus's *suppressio veri* again criticised: Paul in Italy (17). Deputation of bishops with a new creed to Constans: rise of Photinus's heresy (18). Another deputation with another creed (the Macrostich, 19). Council of Sardica: secession of Easterns: bishops at Sardica pronounce in favour of Athanasius, Paul, Marcellus (20). Mention of Marcellus suggests a defence of his adversary Eusebius of Cæsarea against charge of Arianism (21). Open schism between East and West: Constans peremptorily requires Constantine to receive Athanasius and Paul: Paul returns to Constantinople: Constantius from policy writes three favourable letters to Athanasius, who goes to Rome (22). Julius congratulates the Alexandrians: Athanasius's conference with Constantius, who writes in his favour to Alexandrians and to provinces of Egypt (23). Athanasius at the Council of Jerusalem: Ursacius and Valens recant their Arianism: Athanasius on his way home consecrates bishops in some cities (24). Persian war: death of Constans, and usurpation of Magnentius: pretensions of Vetranio and Nepotian (25). Constantius again expels Paul, who is slain at Cucusus, and Marcellus: flight of Athanasius (26). Persecution prompted by Macedonius (27). Athanasius 'on his Flight' quoted as to cruelties of George (28). Council of Sirmium deposes Photinus (29). Long creed of Sirmium: another published; its framers try to suppress it: Photinus disputes with Basil, is condemned and exiled (30). Hosius coerced into accepting a Sirmian creed (31). Overthrow of Magnentius (32). Jews of Diocæsarea revolt; are put down by Gallus, who plots for the sovereignty and is slain: a synod called in the West (33, 34). Account of Aetius (35). Council at Milan (36). Plan of two councils for East and West: Eudoxius gets possession of see of Antioch: 'Dated creed' of Sirmium proposed to Council of Ariminum, not accepted: Athanasius's criticism of it: Council deposes five Arians, writes to Con-

stantius: he postpones the matter: they write again: Dated creed imposed on Italy: Liberius exiled, Felix substituted, Liberius reinstated: Dated creed revised at Nicè in Thrace: artifice of Arians (37). Persecution of Catholics and of Novatians by Macedonius: Novatians remove their church: cordial relations between the two oppressed parties: tumult as to removal of Constantine's body (38). Council of Seleucia; Semi-Arian majority, Acacian minority; Acacian creed read: rejected by Semi-Arians, on grounds which condemn their own rejection of the Nicene: case of Cyril of Jerusalem: Acacians deposed, enlist Constantius on their side, hold a council at Constantinople: Dated creed with some additions adopted: list of Arian creeds (40, 41). Semi-Arians deposed: account of Eustathius—the Council of Gangræ: Eudoxius translated to Constantinople: his profane jest (43). Meletius translated to Antioch by Arians, avows Catholic faith, is exiled: division among orthodox at Antioch (44). Macedonian heresy: Acacian council at Antioch turns Anomœan, employs a quibble invented by George of Laodicea, returns to Homœan formula: persecution at Alexandria (45). Apollinarian heresy (46). Death of Constantius (47) 64-135

BOOK III.

Early life of Julian: his command in Gaul: his open profession of Paganism after accession to the empire: his patronage of philosophers, and reform of abuses (1). Tumult at Alexandria: murder of George: Julian's letter of remonstrance (2, 3). Return of Athanasius (4). Recall of Lucifer and Eusebius of Vercellæ (5). Lucifer consecrates Paulinus for one of the parties of orthodox at Antioch (6). Council of Alexandria: its doctrinal conclusions in accordance with tradition: question of 'ousia' and 'hypostasis' (7). Athanasius's defence of his 'flight' (8). Meletius returns to Antioch: the schism aggravated: origin of Luciferians: healing measures of Eusebius (9). Hilary of Poitiers: inconsistent position of Semi-Arians (10). Julian shows hostility towards the Church (11). Story of Julian and Maris (12). Julian excludes Christians from public office: story of Ecebolius; fines on Christians: cruelty of Pagan rites (13). Athanasius again expelled (14). Christian zealots in Phrygia (15). Julian's law about schools: attempts at a Christian literature in classic form: general question of Greek literature: Christians ought to study it, though with discrimination (16). Julian unpopular at Antioch; writes the 'Beard-hater' (17). The bones of Babylas disinterred, removed to Antioch by Christians: the torturing of Theodore (18, 19). Attempt to rebuild the Temple at Jerusalem miraculously frus-

trated (20). Julian's invasion of Persia, and death (21). Accession of Jovian (22). Remarks on Julian's treatise against Christianity : Gregory Nazianzen's description of Julian when at Athens : criticism on Libanius : Pagan myths demoralising (23). Jovian a Catholic emperor (24). Various parties seek his favour : his tolerant policy : Meletius joins with Acacians in a letter accepting the Nicene creed (25). Death of Jovian (26) . 136-172

BOOK IV.

Valentinian I. emperor: takes his brother Valens as colleague: their different positions as to doctrine (1). Valens, under misapprehension, allows Semi-Arians to hold a synod: persecutes Catholics (Paulinus excepted) in the East (2). Revolt of Procopius: earthquake in (3). Synod meets at Lampsacus, condemns Acacians (4). Death of Procopius (5). Semi-Arians persecuted by Valens: case of Eleusius (6). Eunomius made bishop of Cyzicus: account of him: his sophistry and empty verbosity, and gross irreverence (7). Removal of walls of Chalcedon to Constantinople: an oracle fulfilled (8). Persecution of Novatians (9). Birth of Valentinian II (10). Huge hailstones, and earthquake (11). Semi-Arians send envoys to Liberius with a profession of Nicene faith: his reply: plan of a Reunion Synod at Tarsus frustrated (12). Eunomius breaks with Eudoxius in the cause of Aetius: Athanasius goes for a time into hiding: Valens writes in his favour (13). Eudoxius dies: Demophilus succeeds: Catholics elect Evagrius and are persecuted (14, 15). Eighty clerics burnt in a ship (16). Persecution at Antioch (17). Boldness of a woman at Edessa stops persecution there (18). Divination as to Valens's successor: he puts to death those whom he suspects (19). Athanasius dies: Peter succeeds him: Valens allows Lucius to be installed: persecution of Catholics: Peter flees to Rome (20-22). Account of eminent Egyptian monks (23). Lucius attacks monasteries (24). Account of Didymus (25): of Basil and Gregory Nazianzen (26): of Gregory of Neocæsarea (27). Novatianism described (28). Disputed election at Rome: Ursinus unsuccessful, Damasus elected: bloody conflicts (29). Disputed election at Milan: Ambrose elected as if under special inspiration (30). Death of Valentinian I: story of his bigamy (31). Themistius pleads with Valens for toleration of religious diversities (32). Fritigern and his Goths embrace Christianity in Arian form: Ulfilas's translation of Scripture (33). Goths lodged in Thrace to guard the frontier devastate districts within it: Valens, in anxiety, gives up persecution: death of Ezoius (35). Moses, chosen as bishop for Saracens by their queen Mavia, refuses to be consecrated by

Lucius (36). Lucius expelled from Alexandria on Peter's return :	
Peter succeeded by Timothy (37). Battle of Hadrianople : death	
of Valens (38)	173-214

BOOK V.

Preface: Reasons for combining secular history with ecclesiastical.	
Goths' attack on Constantinople repelled (1). Gratian, emperor	
with Valentinian II. recalls all the exiles, takes Theodosius as	
colleague (2). Chief bishops of the period (3). Semi-Arians	
retract their acceptance of Nicene creed (4). Compact of clergy	
at Antioch in order to heal the schism (5). Theodosius baptized	
by a Catholic bishop; comes to Constantinople (6). Gregory at	
Constantinople; Theophilus expels Arians from churches there (7).	
Council at Constantinople: its proceedings (8). Remains of Paul	
brought home; death of Meletius: Flavian elected in breach of the	
compact (9). Leaders of various religious communities meet at	
Constantinople; Nectarius, the bishop, takes advice from Sisinnius,	
a Novatian: its successful result; various doctrinal statements	
handed in; Theodosius approves the catholic (10). Maximus	
invades Gaul; causes murder of Gratian: is accepted as colleague	
of Valentinian; Justina gives up her design against Ambrose (11).	
Birth of Honorius; Theophilus bishop of Alexandria; death of	
Demophilus; Theodosius prepares to attack Maximus (12).	
Arians, misled by rumour, break out into violence at Constanti-	
nople (13). Death of Maximus; Theodosius, at request of a	
Novatian bishop, pardons Symmachus (14). Evagrius rival of	
Flavian; Egypt and Rome recognise Flavian (15). Theophilus	
destroys the Serapeum and other temples: account of two Pagan	
fugitives from Alexandria: hieroglyphics found in the Serapeum	
(16, 17). Scandalous abuses done away at Rome (18). Office of	
penitentiary abolished by Nectarius (19). Sects subdivide:	
Theodosius practically tolerant (20). Dissension among Nova-	
tians: Sabbatius: council of Sangarum, canon 'of the Open	
Question' (21). Remarks on diversities of Christian usage;	
reference to Apostolic council of Jerusalem (22). Dissensions	
among Arians (23) and Eunomians (24). Murder of Valentinian	
II.: battle of the Frigidus: Theodosius defeats Eugenius: death	
of Theodosius (25, 26)	215-248

BOOK VI.

Preface: Reasons for simple style adopted in previous books, and for	
absence of conventional titles in remaining books; exact truth	
aimed at, though at cost of laborious inquiry; Arcadius and	
Honorius emperors of East and West; Rufinus slain by soldiery	

(1). John Chrysostom chosen to succeed Nestorius ; Theophilus compelled to consecrate him (2). Early life of Chrysostom, his rectitude, moral zeal, freedom of speech, irritability : unpopular with the clergy, loved by the people : his excellence as a preacher (3, 4). He offends men of rank ; Eutropius, taking sanctuary, intrigues against Chrysostom (5). Revolt of Gainas the Goth ; he threatens Constantinople : supernatural interposition : his retreat and death (6). Theophilus and the ' Anthropomorphist ' monks : he persecutes the ' Tall Brothers ' as Origenisers (7). Hymn-singing by rival processions at Constantinople causes tumult ; story of the origin of chanting (8). Theophilus's quarrel with Isidore : Chrysostom's cautious treatment of the ' Brothers ' : Theophilus denounces ' Origenism,' and enlists Epiphanius against it (9, 10). Quarrel between Severian and Serapion : Chrysostom alienated from Severian (11). Epiphanius's irregular conduct at Constantinople (12). Defence of Origen's orthodoxy (13). Epiphanius leaves Constantinople (14). Council of the Oak : Chrysostom deposed and banished, but recalled for fear of tumult (15, 16). Theophilus returns home : his language as to Origen's works (17). The silver statue : Chrysostom's sermon provokes Eudoxia, he is condemned for having resumed his see, and again expelled : Arsacius placed in the see : various opinions as to the justice of Chrysostom's deposition : Atticus succeeds Arsacius (19, 20). Death of Chrysostom : remark on his anti-Novatian language (21). Anecdotes about Sisinnius (22). Death of Arcadius (23). [Another version of the story of Severian, probably by an admirer of Chrysostom] 249-282

BOOK VII.

Anthemius administers government for Theodosius II (1). Virtues of Atticus : his preaching (2). Theodosius of Synada persecutes adherents of Agapetus (3). Story of a paralytic Jew, baptised by Atticus (4). Sabbatius secedes from the Novatians, Judaises as to Easter (5). Two scholarly and moderate Arian priests (6). Cyril bishop of Alexandria : grasps at secular power, persecutes Novatians (7). Successful mission of Maruthas to Persia (8). Bishops of Antioch and Rome (9). Rome taken by Alaric (10). Roman bishops, having gained secular power, use it oppressively : contrast with Constantinopolitan bishops (11). Chrysanthus, a good Novatian bishop ; Sabbatius's perjury in obtaining the episcopate (12). Factionousness of Alexandrian Jews : case of Hierax : Jews plot expulsion of Christians : Cyril expels them, and incurs enmity of Orestes (13). Ammonius wounds Orestes, is tortured to death, unduly honoured (14). Murder of Hypatia (15).
--

Story of a Christian boy slain by Jews (16). Story of a Jewish impostor applying for baptism (17). Persecution of Christians in Persia : successful war against Persia : Palladius the swift courier (18, 19). Persia constrained to make peace with the empire (20). Acacius sells sacred vessels for relief of captive Persians : learning of empress Eudocia (21). Piety and amiability of Theodosius II (22). Usurpation of John in the West : his overthrow : devout conduct of Theodosius (23). Valentinian III. emperor of the West (24). Atticus places Chrysostom's name on the diptychs : his charity to deserving poor : anecdotes about him : his death (25). Sisinnius succeeds him (26). Criticism on 'Christian History' of Philip of Side (27). Proclus consecrated for Cyzicus, but not received (28). Nestorius bishop of Constantinople : begins as a persecutor (29). Conversion of Burgundians (30). Nestorius persecutes the Semi-Arians (31). Nestorian controversy begins : the Author's opinion of Nestorius : authority for term 'Theotocos' (32). An abuse of the privilege of sanctuary (33). Proceedings of Council of Ephesus (34). Maximian succeeds Nestorius (35). Translation of bishops not absolutely against church rule (36). Miracle wrought by Bishop Silvanus : he appoints a lay arbiter for litigants (37). Account of a Jewish impostor in Crete : many Jews converted (38). A Novatian church preserved from fire (39). Proclus bishop of Constantinople : his kindness and tolerance (40, 41). Gentleness of Theodosius (42). Calamities of barbarians preparing to invade the Empire (43). Marriage of Valentinian III. (44). Remains of Chrysostom brought back by Proclus (45). Paul, Novatian bishop, recommends Marcianus as his successor (46). Eudocia visits Jerusalem (47). Thalassius bishop of Cæsarea in Cappadocia (48)	283-330
--	---------

INTRODUCTION

SOCRATES, as he himself tells us (v. 24), was 'born and bred at Constantinople.' The time of his birth may be approximately ascertained from the fact that, 'while quite young' (v. 16), he attended the lectures of two Pagan grammarians, Helladius and Ammonius, who had fled from Alexandria in consequence of the destruction of the Serapeum,—an event which may be referred to A.D. 390 or 391. If, as Valesius says (*De Vita et Scriptis Socratis*, &c.), it was usual for boys to begin their grammar-studies about their tenth year, we may suppose our historian to have been born shortly before the Second General Council, which met at Constantinople in the spring of 381, and in the third year of Theodosius the Great. Socrates must have been young when he heard the story about Acesius from the aged Auxanon (i. 13). From his frequent allusions to Troilus, a celebrated professor of rhetoric, it has been inferred by Valesius that he was one of that teacher's pupils. He afterwards adopted the profession of an advocate, or *scholasticus*,—an appellation by which, like the historian Evagrius, he is distinguished, and which, properly meaning a student, had come to be applied to one who had passed from the rhetorical schools to practise at the bar¹.

We can trace the effect of this lay calling in several characteristics of our author's work.

For one thing, he never forgets the Empire, its interests, or

¹ See the tenth canon of the Council of Sardica, '... *scholasticus de foro*'; a law of Constantius, A.D. 344, prohibiting exactions on the part of covetous *scholastici*, Cod. Theodos. iii. 626, 7; and St. Augustine in Joan. Ev. tract. 7, 11, 'Qui volunt supplicare imperatori, quaerunt aliquem *scholasticum jurisperitum*.' Socrates himself uses the word, vi. 6.

its history. He habitually reckons years by consulships. More than once, indeed, he intimates his disapproval of excessive courtliness towards Emperors: he will not follow the base fashions derived from a Pagan Cæsar-worship (i. i. vi. pref.); although, it must be added, he virtually deviates from his own rule by inserting into the last book of his History what we know from his successor Sozomen to be an over-coloured eulogy on the reigning prince, the pious but feeble Theodosius II. (vii. 22)¹. But he anticipates the objection, 'Why should a Church historian dwell upon wars?' by dwelling on the tendency of secular and ecclesiastical affairs to interlace, so that the Church, 'by a kind of sympathy,' shares in the disquietudes of the realm: and he adds that 'since first the Emperors became Christian, Church matters have been dependent on them, and the greatest synods have been, and are, held at their bidding' (v. pref.). For such reasons, he gives a cursory narrative of all the imperial wars as to which he could obtain trustworthy information: and in a later passage he restrains himself, as if reluctantly, from pursuing the detail of a Persian campaign, 'lest he should seem to diverge too far from his subject' (vii. 18).

Again, his want of professional training, in matters theological and ecclesiastical, betrays him into some expressions of crude or hasty opinion, for which he has been censured by Tillemont². He takes, indeed, a lively interest in the fortunes of Catholic theology: he says plainly that 'Arius fell away from the right faith' (iv. 33) and that disputatiousness and vain deceit had been baneful to true Christianity (i. 18); he speaks with scorn and severity of such heretics as Aetius and Eunomius; pronouncing the latter incompetent to interpret or to understand St. Paul (iv. 7): he touches on the deep question, Why heresies are allowed to spring up? (i. 22). But, in his dislike of the 'self-assertion which attaches itself to belief' (ib.), and of that polemical temper which he had found productive of manifold unfairness (iii. 23) and apt to aggra-

¹ See Sozomen, ix. 1; compare Gibbon, iv. 163.

² See Tillemont, *Mémoires*, x. 233. Cp. Photius, *Bibl.* 28.

vate instead of healing divisions (v. 10), he seems occasionally to underrate the momentousness of the Arian controversy, eulogising as 'admirably wise' the shallow and pretentious letter of Constantine to Alexander and Arius (i. 8), and failing to understand why some of those who objected to the Homoousion were charged with going back towards 'Polytheism' (i. 23); the fact being that the Son, on the Arian hypothesis, was a creature decorated with the title of deity. He thinks that a term capable of definition is, as such, inapplicable to the incomprehensible Deity (iii. 7), as if any such term were supposed to be strictly adequate. In his zeal for the memory of the greatest of Ante-Nicene writers, he will not allow that those who took part against 'Origenism' had any solid case, or even any creditable motive (vi. 13), whereas, as Valesius says, '*altior fuit quaestio de Origene, et alias habuit causas, praeter ea quae Socrates narrat.*' And, although he can compress the doctrine of the 'Hypostatic Union' into a simple and untechnical formula¹, and draws a just distinction between the Nestorian and the Photinian stand-points, he does not appear to understand that the issue raised by Nestorius was not in fact about the word 'Theotocos,' but about the entire idea of the Incarnation, inasmuch as Nestorianism, in effect, substituted for the Incarnation a specially close association between the Son of God and a pre-eminent saint (vii. 32).

But, once more, the habits of his life would naturally foster an independence of judgment on the conduct of great ecclesiastics, which occasionally led him into an asperity that was not justice, but on the whole must be considered a healthy feature of his work. 'The zealots of the Churches,' he remarks, may say what they will of him for not having given to bishops, when he had to mention them, the titles of 'most dear to God,' 'most holy' (vi. pref.). It is not in him to 'use flattering titles': on the contrary, his aversion for hierarchical pride or contentiousness finds vent in several sharply worded passages, as v. pref.; v. 15, 23; vi. 6; vii. 11, 29. After mentioning the

¹ 'That the Man in Christ is acknowledged to be Divine, and that He was visibly Man, but invisibly God, and that both (these things) are true,' &c. iii. 23. Cp. vii. 34, 'calling Christ God.'

deposition of Eustathius by a synod which met fifty years before he was born, he adverts with startling abruptness to time present, 'But this is what bishops are wont to do in regard to all whom they depose,—calling them impious, and not saying wherein consists their impiety' (i. 24): and elsewhere he describes the cabals among prelates as 'an insult to Christianity' (vi. 6). He asserts that at a certain date 'the Alexandrian episcopate' began, as the Roman had begun long before, to domineer in civil affairs (vii. 7, 11, 13). He mentions the ambitious cabals of clergy at the vacancy of a great see (vii. 29), and praises a bishop for having superseded some corrupt clerical judges or arbiters by appointing 'one of the faithful laity whom he knew to be a lover of justice' (vii. 37). He is adverse, on principle, to all 'persecution' on account of religion (cp. iii. 25; v. 10; vii. 3, 42), emphatically affirms that 'it is not the wont of the orthodox Church to persecute' (vii. 3; cp. vii. 29, 41), takes care to remark that Theodosius I. 'persecuted no one save Eunomius, whom he banished' (v. 20), and when speaking of Julian's policy, explains 'persecution' to include 'all harassing of those who keep themselves quiet' (iii. 12). He adduces in one chapter a number of precedents (some of them, indeed, not strictly relevant) in refutation of those who gave too strict an interpretation to the canon forbidding translations of bishops (vii. 36). He shows himself strongly opposed to a narrow rigorism on such matters as the study of heathen classics: and this leads him to make, perhaps, the noblest of all comments on the text, 1 Thess. v. 21 (to which he adds the traditional sacred dictum, 'Be ye approved bankers,' and combines with both Col. ii. 8), by urging that whatever is really excellent in non-Christian literature may and must be severed from what is unworthy, and be utilised in the service of Christ: 'for what is excellent, wherever it exists, is the property of the Truth' (iii. 16). Once more,—on the question of the calculation of Easter he advocates extremely liberal views, blaming a quasi-Judaical precision in regard to the observance of a festival which he traces not to any Apostolic enactment, but to custom formed by Christian piety; and illustrates in rich detail, from varieties of existing usage on many other points, the essentially secondary

position of ceremonial under a dispensation which is to the Mosaic law as liberty is to bondage (v. 22).

His own 'great city' (v. 8) was his lifelong home; and he is never weary of alluding to the scenes with which he was thus familiar. He mentions the abundant resources of the New Rome for the support of its vast population (iv. 16); and refers, in various places, to localities and objects within or near its circuit, as the 'thirteenth region' called Sycæ (ii. 38), the old walls (vii. 31), the great walls built under Theodosius II., the Forums of three emperors, the Amphitheatre, the Hippodrome adorned with Delphic tripods, the Constantinian and Anastasian baths, 'the bath named Zeuxippus' (ii. 16), the granaries, 'the public prison called Achilleus' (vii. 39), the Porphyry Pillar, 'the shambles in the colonnade, still pointed out' as the scene of the death of Arius (i. 38), the 'Strategium' or City 'Mansion-house' (i. 16); the great church of St. Sophia (literally, 'which is now called Sophia,' ii. 16) with the church of Irene enclosed in the same precinct; the church of the Apostles, the burial place of emperors and bishops (i. 40); the precinct and portico of the church of St. Acacius (ii. 38), the chapel and large house connected with it (vi. 23), the church of St. John seven miles outside the city (vi. 6), the tomb of Alexander the Paphlagonian (a victim of Arian cruelties) 'visible on the right hand as you sail into the bay of Byzantium which is called Ceras' (ii. 38). He probably travelled a good deal; he had visited Thessaly (v. 22), and, apparently, Paphlagonia and Cyprus (ii. 38; i. 12).

After some time spent at the bar, Socrates, as Valesius expresses it, 'gave up his practice, and betook himself to the task of writing a Church History,' at the request of a priest named Theodore. The work before us is the result. It extends from the accession of Constantine the Great as Emperor in A. D. 306 to the seventeenth consulate of Theodosius II., A. D. 439. When he laid down his pen, the general condition of the Churches was prosperous (vii. 48): the memory of St. Chrysostom had at last received its due honour at Constantinople through the 'prudence' of the bishop Proclus, who caused his remains to be brought home, and thus terminated the schism which had

been caused by his deposition. The Nestorian controversy had abated : its unhappy author was in exile at the Oasis (vii. 34) : the Eutychian controversy had not begun. Our historian ends by praying that the continuance of peaceful times may deprive his class of their occupation ; for, says he with a touch of humour, and as if anticipating a modern dictum, ' while peace lasts, those who have a mind to write history will have no materials.'

The work has obvious and solid merits. The style, although slightly described by Photius (*Biblioth.* 28) as ' having nothing remarkable about it,' will be a welcome relief to readers who have been wearied by the affectations of Eusebius, to which our author alludes in his significant disclaimers of rhetorical parade and artifice (i. pref., 16 ; cp. iii. 1 ; vi. pref., 22 ; vii. 27). His own purpose, he says, is to ' maintain a style at once clear and simple' ; and this purpose he has attained. He writes like a sensible man, and tells his tale in a straightforward fashion : he knows that digressions require something like an apology (vii. 37) ; but we must not be surprised if he lightly credits some reports about visions and miracles. His own observations are often shrewd enough, as when he refers to reactions in popular feeling (vi. 16), and to the tendency of false rumours to seem true in proportion as they grow and circulate (v. 13). He seizes on the weak point in a Semi-Arian speech which claimed the authority of ' fathers ' for the Antiochene Council rather than the Nicene (ii. 40), and is gently sarcastic on the changed tone of sectarian leaders who found themselves in a minority (v. 10). He is fond of quoting proverbs (ii. 8 ; iii. 21 ; v. 15 ; vi. pref. ; vii. 29, 31). The wide extent of his reading is shown by citations not only from Christian writers, but from Sophocles, Menander, Xenophon, Porphyry, Julian, Libanius, Themistius, &c. He professes to fill up defects in Eusebius's accounts of Arianism and Manicheism. He repeatedly assures us that he has taken all possible pains to ascertain facts from extant records or from competent informants (i. pref. ; v. 19 ; vi. pref.) : and so conscientious was he on this head, that having written his first two books with Rufinus for his authority, he re-wrote them after becoming acquainted with the historical tracts of Athanasius, and with the letters of Julius of Rome and others (ii. pref., 17). He

refers to 'Athanasius's Synodicon' for the names of the Nicene fathers. But he is no mere copyist of Athanasius: in fact, in some cases (as we shall see) he errs by not following more closely that supreme authority on the history of the Church between the rise of Arianism and the death of Constantius. Athanasius would have thought him wrong about Constantine's letter to Alexander and Arius, about Constantine's being moved by a desire of what was 'profitable' in his mandate for the reception of Arius at Alexandria, and wrong too in his favourable judgment of the opinions of Eusebius: on the other hand Socrates speaks of Marcellus and Apollinaris as heretics, which Athanasius forbore to do, out of tenderness to old friends. He gives in ii. 22 a letter of Constans which Athanasius does not give: and in ii. 23 a passage in Julius's letter to the Alexandrians, which Athanasius out of modesty withholds. He differs from the Athanasian 'History of the Arians' as to the date of the prefect Philip's instrumentality in the sufferings of Paul of Constantinople. He mistakes Athanasius's language in one passage, and ignores the language of another, as to the numbers of the council of Sardica. He gives an anecdote about Arius with the caution that it is matter of hearsay, and then adds that on another point he can speak with confidence, having examined the letters of Constantine (i. 38): and having told the story of the unfriendly parting of Chrysostom and Epiphanius, he says, 'I cannot tell whether my informants have told me the truth' (vi. 14). For various particulars he refers to the testimony of inhabitants of Constantinople, Cyprus, or Paphlagonia (i. 12, 17; ii. 38), or of individuals, such as the aged Auxanon, who had been present at the Nicene Council, and with whom he had conversed in his youth (i. 10, 13; ii. 38), or an old man who had been present, when young, at a small Novatian synod (iv. 28). He notes an inconsistency in the narrative of George of Laodicea (i. 24). He thinks it right to say that some acquit Felix of Arianism (ii. 37). He complains that historians often suppress facts, through prejudice or partiality (i. 10); and repeatedly censures Sabinus, the 'Macedonian' compiler of a 'Collection of Councils,' for unfairness of this sort (i. 8; ii. 15, 17; iv. 22). In some cases he gives a simple form of a story which

Sozomen, with his love of detail, amplifies (i. 15); yet elsewhere he assumes the lawfulness of omitting what would not be creditable to Christianity (i. 27; vi. 18), and of using pious stratagems—or in his phrase, ‘a good deceit’—for a religious object (vii. 46); he is silent about the sacrilegious outrages against Chrysostom’s adherents; and Gibbon describes him as ‘cautiously suppressing the merits of Pulcheria,’ an omission which Sozomen was evidently determined to correct.

That the ‘History’ has faults, is undeniable. Its dates for such important events as the Council of Sardica and the death of St. Athanasius are now generally rejected; some of the statements of periods, and of Olympic years, are wrong; St. Polycarp’s martyrdom is dated about a century too late (v. 22); the alliance of the Meletians with the Arians, the exile of Eusebius and Theognis, the sojourn of Valens at Antioch, and probably the consecration of Frumentius, are dated too early (i. 6, 14; iv. 7); the banishment of Liberius, the meeting at Nicè in Thrace, the appointment of Eunomius to Cyzicus, too late (ii. 37; iv. 7). The recantation of Eusebius of Nicomedia and of Theognis, given in i. 14, is probably spurious. The life of Eustathius of Antioch, and the episcopate of Eudoxius, are both unduly protracted (iv. 14). The appointment of Paulinus to succeed Eustathius is overlooked (i. 24). Again, our historian is not accurate (as we have seen) on the somewhat intricate subject of the sufferings of Paul of Constantinople, nor on the duration of Arian predominance in that capital (v. 7); and he says nothing about any surrender of principle on the part of Liberius. He wrongly ascribes the creed signed by Hosius under duress (otherwise called the ‘Blasphemia’ of Potamius) to the Sirmian Council of 351; and he is mistaken as to the bishops who attended that Council, and as to the authorship of the long Sirmian Creed¹ (ii. 30). His list of Arian creeds is imperfect (ii. 41). He exaggerates the Roman primacy or precedency, and infers, from a Roman bishop’s claim of authority in regard to the Alexandrian church, that a ‘canon’ gave him control over all ecclesiastical regulations

¹ Mark of Arethusa was not the author of it, but of the ‘Dated’ or ‘Consular’ Sirmian Creed of May 22, 359, which became more ‘Homœan’ in the recension made at Nicè.

(ii. 8, 15, 17; cp. Athan. Apol. c. Arian. 35). It is more strange that, with the writings of Athanasius before him, he should have assigned to the usurpation of Gregory the midnight attack on the church of St. Theonas, which preceded the intrusion of George sixteen years later (ii. 11), and referred so curtly to the third exile in ii. 26. He dates the first deputation of Eusebians to Rome after that intrusion instead of before it. He gets into confusion by making out two journeys of Athanasius to Rome. In one passage he confounds the Sardican with the previous Roman Synod, and makes the seceders to Philippopolis profess Anomœanism, whereas they adopted the 'fourth Antiochene creed.' He brings Paul to the Council of Sardica, and George the usurper to the Council of Sirmium in 351. He did not know what we learn from Jerome and Sulpicius as to the 'shameful conclusion of the Council of Ariminum'; we should not gather from his account that it was misled into accepting 'Homœan' Arianism in the form of the 'Dated' creed as revised for the nonce at Nicè, and 'explained' by equivocal statements from a very untrustworthy quarter. His statement about the perversion of Ulfilas from Catholicism to Arianism is now known to be incorrect, for Ulfilas had been from the first an Arian. He so far misapprehends Athanasius's 'Tomus ad Antiochenos' as to make the Alexandrian Council of 362 proscribe the theological use of 'ousia' (iii. 7),—a mistake (like some others) corrected by Sozomen. He confounds Valentinian son of Valens, born in 366, with Valentinian II. born in 371 (iv. 10). He is incorrect on several particulars of the lives of Basil and Gregory of Nazianzus (e.g. as to the date of Basil's monastic work), and on some proceedings of the Council of Constantinople in 381, as to which Theodoret is a better authority. Other instances might be added, but these may well suffice.

Like Eusebius, Socrates was less well acquainted with Western than with Eastern affairs. Although he tells his readers something about St. Ambrose, he is totally silent as to that greater name which holds its own peerless place among the lights of ancient Latin Christendom. Nor does he even touch on that momentous controversy in which St. Augustine determined the direction of Western thought: although the visit of Pelagius to

Palestine, and that of Cœlestius to Constantinople, might have awakened the interest of a Greek Church historian. The Greek version of the Ariminian Council's letter to Constantius, which he took from Athanasius, needs to be checked by a reference to the Latin original in Hilary (fragment 8).

There are three points of special interest, on which the position taken up by Socrates demands a few words.

1. He assigns a remarkable prominence—it may well be called an excessive prominence—to the Novatian sect and its affairs. He loses no opportunity of describing the persecutions endured by Novatians, of proclaiming their Nicene orthodoxy, of celebrating the sanctity of their bishops, of mentioning instances of good will and respect shown towards them; and even so far departs from what Cave calls his habitual 'gravity' as to fill a chapter with the smart sayings of one of these prelates (vi. 22). Was he, it has been asked, himself a member of their body? Such a notion is inconsistent with the passages in which he distinguishes 'Novatians' from 'members of the Church,' describes Catholic communion as 'the Church' or 'the orthodox Church,' and the Novatian body as 'the church of the Novatians' (ii. 38; iv. 28; v. 19; vii. 3). But he evidently looked up with strong personal respect and regard to individual Novatian ecclesiastics; he had received, in youth, strong impressions from a venerable Novatian presbyter (i. 13); he thought that the sect as a whole was harshly treated under the influence of prelates who seemed to him despotic and worldly-minded; he appreciated the motive of their 'austere rule' of discipline (i. 10; iv. 28), and while approving, as they could not, of the Penitentiary's office at Constantinople, he regretted its abolition as 'giving an excuse for *not* rebuking sins' (v. 19).

2. What was our author's mind in regard to the character of St. Chrysostom? He fully acknowledges the lofty aims of the great bishop's ministry, his 'zeal for virtue,' his 'rectitude of life,' his purpose of correcting the lives of his clergy (vi. 3, 4, 21); but dilates at the same time on his 'superciliousness, austerity, and excessive harshness in rebuking' (vi. 4, 5), his 'fiery temper' and his 'impetuosity of speech' (vi. 15, 18); and, while setting aside as 'extravagant' the charges brought forward at the Synod

of the Oak, he expressly leaves undecided the question whether the deposition of 'John' was just (vi. 15, 19). He not only assumes that the burning of the great church and the senate-house was the work of 'some of the Joannites' (vi. 18), but seriously misrepresents the action of Chrysostom at an earlier period of his episcopate, when he uttered a discourse, called by Socrates an 'invective,' while Eutropius, having taken sanctuary in the church, 'was crouching terror-struck under the altar' (vi. 5). 'By this act,' we are told, 'he appeared to give great offence to some persons, in that he was not only not pitying the fallen man, but on the contrary was rebuking him.' Gibbon is more just than our Church historian when he describes the sermon as 'seasonable and pathetic,' as prompted by a humane wish to 'assuage the fury of the people,' and as effectual in procuring at least a promise that the suppliant's life should be spared (vol. iv. p. 147). Perhaps we may better understand the *animus* of Socrates against 'the most eloquent of the saints' if we observe that Chrysostom had, as he expresses it, 'deprived many Novatians of their churches,' and had incurred the indignation of the witty Novatian bishop Sisinnius for 'venturing to say in his sermons, "Approach, though you may have repented a thousand times,"'—a phrase which Socrates apparently misapprehended as if it had related to public penance¹ (vi. 21).

3. And perhaps, also, this case may throw light on another and a more frequently quoted series of censures, bestowed by Socrates on Cyril of Alexandria. This prelate is represented as suppressing the Novatian worship, menacing the Jews of his city, retaliating on them for their outrages by expelling them and exposing their goods to plunder, and as canonising a man who had died by torture for wounding the prefect,—although, it is added, he afterwards allowed this ill-bestowed honour to be forgotten. We may easily see that Socrates was disposed to put a very unfavourable construction on Cyril's doings on account of the action which the latter had taken against the Novatians. But is that action fairly represented? Bingham says plainly enough, that the 'invidious' account given of it, 'as if Cyril had done all this by his own private usurped authority,

¹ See Fleury, b. xxi. c. 20; Tillemont, xi. 136.

will hardly gain credit with any one that considers that the laws of Honorius against the sect were published before Cyril came to the episcopal throne' (b. v. c. 4. s. 11). It cannot, indeed, be said that Cyril was free of blame in the quarrel with the Jews and with the prefect; but prejudice, clearly active on one point, might lead to exaggeration upon others. Yet it is manifest that in regard to the murder of Hypatia, perpetrated by brutal fanatics within the Cæsarean church, the words of Socrates give no warrant for the statement, that 'of the guilt' of that hideous deed 'a deep suspicion attached to Cyril'. His words are, 'This brought no small disgrace on Cyril and the Church of the Alexandrians' (vii. 15). In other words, the local Church and its chief pastor were compromised by the scandal of such a crime as had been perpetrated by some members of their community. There was, so to speak, 'an accursed thing' in their midst; but as for the actual guilt, our historian, unfriendly as he is to Cyril, makes it attach as much, or as little, to the bishop as to 'the Church,'—in truth, to neither. He might have said more, if, as is too probable, 'Peter the reader' and his fellows had been encouraged by Cyril to think that violence might be used in the cause of the faith, and had let their fierce passions 'better the instruction.'

The headings to the chapters are not by Socrates himself. This appears from ii. 42 and iii. 25, where the headings are incorrect; from the significant wording of the heading of vii. 36; from the term 'impiety,' applied to Nestorius's theory in that of vii. 32, &c.

The text of the History is reprinted from Professor Hussey's edition of 1853, in three volumes. Some changes have been made in punctuation, and some various readings and emendations have been transferred from the foot of the page to the margin, with the addition of a few references.

¹ Milman, *Lat. Christ.* i. 190.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

LIB. I.

CAP. I.

Τὸ τοῦ βιβλίου προόμιον.

Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν ὅλοις δέκα βιβλίοις τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐκθέμενος, κατέπαυσεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐν οἷς καὶ ὁ παρὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν γενόμενος διωγμὸς ἀπεπαύσατο. Γράφων δὲ ὁ αὐτὸς εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, τῶν κατ' Ἀρείου μερικῶς μνήμην πεποιήται, τῶν ἐπαίνων τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς πανηγυρικῆς ὑψηγορίας τῶν λόγων μᾶλλον, ὥς ἐν ἐγκωμίῳ φροντίσας, ἢ περὶ τοῦ ἀκριβῶς περιλαβεῖν τὰ γενόμενα. Ἡμεῖς δὲ προθέμενοι συγγράψαι τὰ ἐξ ἐκείνου μέχρι τῶν τῇδε περὶ τὰς ἐκκλησίας γενόμενα, τῆς ὑποθέσεως ἀρχὴν, ἐξ ᾧ ἐκεῖνος ἀπέλιπε, ποιησόμεθα· οὐ φράσεως ὄγκου φροντίζοντες, ἀλλ' ὅσα ἢ ἐγγράφως εὑρομεν, ἢ παρὰ τῶν ἱστορησάντων ἠκούσαμεν διηγουμένων. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ προκείμενον συλλαμβάνεται ἡμῖν μνημονεύσαι, τίνα τρόπον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ Χριστιανίζειν ἐλήλυθε, μικρὰ περὶ τούτου ὡς οἶόν τε μνημονεύσωμεν, ἐνθὲνδε πόθεν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι.

CAP. II.

Τίνα τρόπον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ Χριστιανίζειν ἐλήλυθεν.

Ἦν ἑκα Διοκλητιανὸς, καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρκούλιος, A.D. 305. ἐκ συνθέματος τὴν βασιλείαν ἀποθέμενοι, τὸν ἰδιωτικὸν ἐπανείλοντο

βίον· καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Γαλέριος, ὁ συμβασιλεύσας αὐτοῖς, ἐπιβὰς τῆς Ἰταλίας, δύο κατέστησε Καίσαρας, Μαξιμίων μὲν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἑφάν, Σεβήρον δὲ ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν· κατὰ δὲ τὰς Βρεττανίας Κωνσταντῖνος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, εἰς τόπον Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τεθηκότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἐβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Ἰουλίου μηνός· ἐν Ῥώμῃ δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τῶν πραιτωρίων, Μαξέντιος ὁ υἱὸς Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἑρκουλίου, ἦρθη τύραννος μᾶλλον ἢ βασιλεὺς· ἐκ τούτων ὁ Ἑρκούλιος εἰς ἐπιθυμίαν πάλιν βασιλείας ἀρθεὶς, ἐπεχείρησεν ἀπολέσαι τὸν υἱὸν Μαξέντιον· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ποιῆσαι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διεκωλύθη· ὕστερον δὲ ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα τὸν βίον· Σεβήρος δὲ ὁ Καῖσαρ ὑπὸ τοῦ Γαλερίου Μαξιμίνου πεμφθεὶς εἰς τὴν Ῥώμην ἐπὶ τὴν Μαξεντίου σύλληψιν, ἀνῆρέθη, τῶν στρατιωτῶν προδοδεωκότων αὐτόν· καὶ τὰ τελευταῖα πάντα Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος περιέπων τελευτᾷ, Λικίννιον πρότερον βασιλέα καταστήσας· ὃς ἦν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων συστρατιώτης αὐτῷ καὶ φίλος, ἀπὸ Δακίας ὁρμώμενος. Μαξέντιος δὲ κακῶς τοὺς Ῥωμαίους ἐπέτριβε, τυραννικῷ μᾶλλον ἢ βασιλικῷ τρόπῳ χρώμενος κατ' αὐτῶν· μοιχεύων ἀνέδην τὰς τῶν ἐλευθέρων γυναῖκας, καὶ πολλοὺς ἀναιρῶν, καὶ ποιῶν τὰ τούτοις ἀκόλουθα. Τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ῥύσασθαι Ῥωμαίους τῆς ὑπ' αὐτὸν δουλείας ἐσπούδαζεν· εὐθύς τε φροντίδας ἐτίθη, τίνα τρόπον καθέλοι τὸν τύραννον· καὶ ὥς ἦν ἐν τηλικαύτῃ φροντίδι, ἐπενόει τίνα Θεὸν ἐπίκουρον πρὸς τὴν μάχην καλέσειε· κατὰ νοῦν τε ἐλάμβανεν, ὥς οὐδὲν ὄναντο οἱ περὶ Διοκλητιανὸν, περὶ τοὺς Ἑλλήνων θεοὺς διακείμενοι· ἠῦρισκέν τε ὥς ὁ αὐτοῦ πατὴρ Κωνσταντίος, ἀποστραφεὶς τὰς Ἑλλήνων θρησκείας, εὐδαιμονέστερον τὸν βίον διήγαγεν. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν ἀμφισβητήσῃ τυγχάνοντι, καὶ πον ἅμα τοῖς στρατιώταις ὀδεύοντι, συνέβη θαυμάσιόν τι καὶ λόγου κρεῖττον θεάσασθαι. Περὶ γὰρ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἥδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ στύλον φωτὸς σταυροειδῆ, ἐν ᾧ γράμματα ἦν λέγοντα, ὙΠΕΡ ΝΙΚΑΙ. Τούτου φανὲν τὸ σημεῖον τὸν βασιλέα ἐξέπληττεν· αὐτὸς τε τοῖς οἰκείοις σχεδὸν ἀπιστῶν ὀφθαλμοῖς, ἡρώτα καὶ τοὺς παρόντας, εἰ καὶ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς ἀπολαύουσιν ὄψεως. Τῶν δὲ συμφωνησάντων, ἀνερ-

Euseb. Vit.
Con. i. 21.
A.D. 306.

A.D. 307.

A.D. 310.

Eus. V. C.
iv. 28.

ρώννυτο μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ θαυμαστῇ φαντασίᾳ. Νυκτὸς δὲ ἐπιλαβούσης, κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾷ τὸν Χριστὸν λέγοντα αὐτῷ, κατασκευάσαι κατὰ τὸν τύπον τοῦ ὀφθέντος σημείου, καὶ τούτῳ κατὰ τῶν πολεμίων, ὡς ἐτοίμῳ κεχρηῆσθαι τροπαίῳ. Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν τοῖς βασιλεῦσι φυλάττεται· σὺν προθυμίᾳ δὲ μείζονι πρὸς τὰς πράξεις ἐχώρει, συμβαλὼν τε αὐτῷ πρὸς τῆς Ῥώμης περὶ τὴν καλουμένην Μουλβίαν γέφυραν νικᾷ, Μαξεντίου εἰς τὸν ^{Eus. V. C. i.} ποταμὸν ἀποπνιγέντος· ἦν δὲ τοῦτο ἑβδομον ἔτος τῆς βασιλείας ^{38.} αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν κατὰ Μαξεντίου ἤρατο νίκην. Μετὰ ταῦτα Λικιννίου τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῷ, τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ, κατὰ τὴν ἐφάν διάγοντος, αὐτὸς ἀπολαύσας τῶν τηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, χαριστήρια τῷ εὐεργέτῃ προσέφερε. Ταῦτα δὲ ἦν, ἀνεῖναι τοὺς Χριστιανούς τοῦ διώκεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐν δεσμοτηρίῳ ἀφίεσθαι, καὶ τοῖς δημευθεῖσιν αὐτῶν τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι· τὰς τε ἐκκλησίας ἀνώρθου, καὶ πάντα ἐποίει σὺν προθυμίᾳ πολλῇ. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Διοκλητιανὸς, ὁ τὴν βασιλείαν ἀποθέμενος, ἐν Σαλῶνι τῆς Δαλματίας ^{A.D. 313.} ἐτελεύτα.

CAP. III.

Πῶς Κωνσταντίνου τὰ Χριστιανῶν αὐξάνοντος, Λικίνιος ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ Χριστιανούς ἐδίωκεν.

Ἀλλὰ Κωνσταντίνος μὲν ὁ βασιλεὺς, τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶν, πάντα ὡς Χριστιανὸς ἐπραττεν, ἀνεγείρων τὰς ἐκκλησίας, καὶ πολυτελέσι τιμῶν ἀναθήμασιν· ἔτι δὲ καὶ τοὺς Ἑλλήνων ναοὺς κλείων καὶ καθαιρῶν, καὶ δημοσιεύων τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγάλματα· Λικίνιος δὲ ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, τὰς Ἑλληνικὰς ἔχων δόξας, ἐμίσει Χριστιανούς. Καὶ διωγμὸν μὲν προφανῇ, φόβῳ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, κινεῖν ὑπεστέλλετο· λεληθότως δὲ πολλοὺς ^{Eus. V. C. i.} ἐσκευερίτο· προῖων δὲ, καὶ φανερώς αὐτοὺς βλάπτειν ἐπεχείρει. ^{51.} Καὶ γίνεταί οὗτος ὁ διωγμὸς τοπικός· ἔνθα γὰρ ἦν Λικίνιος, ἐκεῖ μόνον ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ ταῦτά τε καὶ ἄλλα τυραννικῶς ποιῶν, οὐδαμῶς Κωνσταντίνον ἐλάνθανεν, ἔγνω τε ἐπὶ τούτοις χαλεπαίνοντα, πρὸς ἀπολογίαν ἐτρέπετο. Καὶ θεραπεύων αὐτὸν, πλαστὴν

φιλιαν ἐσπένδετο, πολλοὺς ὄρκους ὀμνὺς, μηδὲν τυραννικὸν φρονή-
σειν ποτέ· ἅμα τε ὀμνὺς, καὶ ἐπιορκῶν· οὐ γὰρ μετετίθετο τοῦ
φρονεῖν τε τὰ τυραννικά, καὶ κατὰ Χριστιανῶν κινεῖν διωγμὸν.
Νόμῳ γὰρ ἐκέλευσε, τοὺς ἐπισκόπους μὴ φοιτᾶν παρ' Ἑλλήσιν,
ὥς ἂν μὴ ἔχη πρόφασιν αὖξεσθαι τὰ Χριστιανῶν. Ἦν δὲ ὁ διωγμὸς
θρυλούμενος ἐν ταύτῳ, καὶ ἀπόρητος· ἐκρύπτετό τε τῷ λόγῳ, καὶ
ἔργῳ ἦν φανερός· ἀνήκεστα γὰρ οἱ διωκόμενοι, εἰς τε τὸ σῶμα,
καὶ εἰς τὰ χρήματα ἔπασχον.

CAP. IV.

Ὅτι πόλεμος μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου διὰ Χριστιανοὺς ἐγένετο.

Ἐκ δὲ τούτου, πρὸς ἀπέχθειαν μεγίστην τὸν βασιλέα Κωνσταν-
τῖνον ἐκίνησεν· ἦσάν τε πολέμιοι, διακοπείσης αὐτοῖς τῆς ἐπι-
πλάστου φιλίας. Οὐκ εἰς μακράν τε εἰς τὸ πολεμεῖν ἀλλήλους
ἐτράπησαν. Καὶ πολλῶν γενομένων συμβολῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ
κατὰ θάλατταν, τέλος πρὸς Χρυσόπολιν τῆς Βιθυνίας, ἐπώλειον δὲ
τοῦτο τῆς Χαλκηδόνος ἐστίν, ἡττηθεὶς ἐξέδωκεν ἑαυτόν. Ζῶντα
οὖν συλλαβὼν φιλανθρωπεύεται· καὶ κτείνει μὲν οὐδαμῶς, οἰκεῖν
δὲ τὴν Θεσσαλονικὴν προσέταξεν ἡσυχάζοντα. Ὁ δὲ πρὸς ὀλίγον
ἡσυχάσας, ὕστερον βαρβάρους τινας συναγαγὼν, ἀναμαχέσασθαι
τὴν ἡτταν ἐσπούδαξεν. Τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν
προσέταξε· καὶ κελεύσαντος αὐτοῦ ἀνῆρέθη. Κωνσταντῖνος τοῖσιν
πάντων γενόμενος ἐγκρατὴς, αὐτοκράτωρ τε βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς,
τὰ Χριστιανῶν αὐθις αὖξιν ἐσπούδαξεν· ἐποίει τε τοῦτο διαφόρῳ
καὶ ἦν ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ δι' αὐτόν. Ἀλλὰ
δὴ τὴν τηλικαύτην εἰρήνην ἐμφύλιος τῶν Χριστιανῶν πόλεμος δια-
δέχεται· τίς δὲ ἦν οὗτος, καὶ ὅπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ὥς οἶόν τε
διηγῆσομαι.

A.D. 324.
Eus. V. C.
ii. 18.

CAP. V.

Περὶ τῆς Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον φιλονεικίας.

Μετὰ Πέτρον τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, τὸν καὶ
ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντα, διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν Ἀχιλλᾶς·
μετὰ δὲ Ἀχιλλᾶν, Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης εἰρήνης· καὶ
ἀδεέστερον διάγων, τὴν ἐκκλησίαν συνεκρότει· καὶ ποτε παρόντων

τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, φιλοτιμότερον περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν Τριάδι μονάδα εἶναι φιλοσοφῶν, ἐθεολόγει. Ἄρειος δέ τις πρεσβύτερος τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων, ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρος διαλεκτικῆς λέσχης, οἰόμενος τὸ Σαβελλίου τοῦ ^{Cr. iv. 33.} Λίβυος δόγμα εἰσηγεῖσθαι τὸν ἐπίσκοπον, ἐκ φιλονεικίας κατὰ διάμετρον εἰς τὸ ἐναντίον τῆς τοῦ Λίβυος δόξης ἀπέκλινε, καὶ ὡς ἐδόκει, γοργῶς ὑπαπήντησε πρὸς τὰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λεχθέντα· καὶ φησὶν, 'εἰ ὁ Πατὴρ ἐγέννησε τὸν Υἱὸν, ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔχει ὁ γεννηθεὶς· καὶ ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· ἀκολουθεῖτε ἐξ ἀνάγκης, ἐξ οὐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν.'

CAP. VI.

Ὡς ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ ἐκκλησία ἔλαβε· καὶ ὡς Ἄλεξανδρος ὁ Ἀλεξανδρείας καθείλεν Ἄρειον, καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.

Ταῦτα τῷ καινοπρεπεῖ λόγῳ συλλογισάμενος, ἀναρριπίζει τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ ζήτημα. Καὶ ἀνάπτεται ἀπὸ σμικροῦ σπινθήρος μέγα πῦρ. Ἀρξάμενόν τε τὸ κακὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, διέτρεχε τὴν σύμπασαν Αἰγυπτὸν τε καὶ Λιβύην, καὶ τὴν ἄνω Θηβαΐδα· ἤδη δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἐπενέμετο ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις. Συνελαμβάνοντο τῇ Ἀρείου δόξῃ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ Εὐσέβιος αὐτῆς ἀντείχετο, οὐχ ὁ Καισαρεὺς, ἀλλ' ὁ πρότερον μὲν τῆς Βηρυτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, τότε δὲ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ ^{Cr. Athan. Apol. c. Ari. 6.} Νικομηδείας τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδύς. Ταῦτα ἀκούων καὶ ὁρῶν τε γινόμενα ὁ Ἀλέξανδρος, πρὸς ὀργὴν ἐξάπτεται· καὶ συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν Ἄρειον, καὶ τοὺς ἀποδοχόμενους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ· γράφει δὲ τοῖς κατὰ πόλιν τοιαύδε.

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐξὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὐσῆς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, 'τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης,' ἀκολουθόν ^{Eph. iv. 3.} ἐστι γράφειν ἡμᾶς, καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἐκάστοις γινόμενα, ἵνα ἔσται πάσχει, εἴτε χαίρει ἐν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.'

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ, ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ Χριστο- ^{1 Cor. xii. 26.} μέχοι, διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου

νομίσειε καὶ καλέσειε. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἵν' ἴσως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακόν, καὶ μὴ εἰς ἐτέρους τότους διαβάν, ῥύπωσῃ τινῶν ἀκραίων τὰς ἀκοάς· ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος, ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας ἐπ' αὐτῷ κείσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ, προΐσταται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ, συνιστῶν αὐτοὺς, εἴπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν ἐσχάτην καὶ Χριστομάχον αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκῃτε τοὺς τε ἀποστάτας γενομένους, καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν δύστηνα βημάτων, καὶ ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε. Τὴν πάλαι γὰρ αὐτοῦ κακόννοιαν τὴν χρόνῳ σωπηθείσαν, νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφων· ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὡς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων, τοῦτο ποιῇ. Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι εἰσὶν, Ἀρειοί, Ἀχιλλᾶς, Ἀειθαλὴς καὶ Καρπώνης, καὶ ἕτερος Ἀρειός, καὶ Σαρμάτης, καὶ Εὐζώϊος, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰουλιανὸς, καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος, καὶ Γάϊος, καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκουῖδος καὶ Θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. Ποία δὲ παρὰ τὰς γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα. 'Οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς Πατὴρ οὐκ ἦν· οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. 'Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε' διὸ καὶ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. Κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ Υἱός. Οὕτε δὲ ὁμοῖος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ ἐστίν, οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστίν, οὔτε ἀληθινὴ Σοφία αὐτοῦ ἐστὶ· ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γεννητῶν ἐστὶ· καταχρηστικῶς δὲ λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς δὲ τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ Σοφίᾳ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός· διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά· ξένος τε καὶ ἀλλότριος, καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ Λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. Καὶ ἄρρητός ἐστιν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα, οὔτε τελείως ὁρᾷν αὐτὸν δύναται. Καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ Υἱὸς ὡς ἔστι· δι' ἡμᾶς γὰρ πεποιήται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανον κτίσῃ ὁ Θεός· καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ᾔθελεν ποιῆσαι.' Ἡρώτησε γοῦν τις αὐτοὺς, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτραπῇ· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, 'Ναὶ δύναται· τρεπτὴς γὰρ φύσεως ἐστὶ, γεννητὸς καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων.' Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἀρειον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυνοῦντας, αὐτοὺς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων καὶ τὰς Λιβύας, ἐγγὺς ἐκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο, σπουδάζοντες συγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσεβείαν. Ἀλλ' οὐκ ἰσχύσουσι, νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια·

Cp. Athan.
ad Ep. Æg.
12; de Decr.
Nic. 6.

Cp. iv. 7.

καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς 2 Cor. vi. 14.
 Βελίαρ.' Τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, Cp. Ath.
 καὶ τὰς ἀκοὰς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς 49.
 ἀκοῆς; Τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,' οὐ καταγινώσκει John i. 1-3,
 τούτων λεγόντων, 'Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν'; ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, 'Ὁ 18.
 μονογενὴς Υἱὸς,' καὶ, 'Δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα,' οὐ μισήσκει τούτους φβεγγο-
 μένους, ὅτι εἰς ἐστὶ τῶν ποιημάτων ὁ Υἱὸς; Πῶς δὲ δύναται εἰς εἶναι τῶν δι'
 αὐτοῦ γενομένων; ἢ πῶς μονογενὴς, ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμε-
 νος; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ Πατρὸς λέγοντος, 'Ἐξηρεύξατο ἡ καρ- Ps. xliv.
 δία μου λόγον ἀγαθόν' καὶ, 'Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησα σέ'; ἢ πῶς (Lxx.) 1;
 ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὡν εἰκὼν τελεία καὶ 'ἀπαύγασμα' τοῦ Πατρὸς, Heb. i. 3.
 καὶ λέγων, 'Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν Πατέρα'; Πῶς δὲ εἰ Λόγος καὶ Σοφία 10.
 ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γὰρ ἐστὶν αὐτοὺς λέγειν, ἄλογον
 καὶ ἄσοφον ποτὲ τὸν Θεόν. Πῶς δὲ τρεπτὸς ἢ ἀλλοιωτὸς, ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ,
 'Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί' καὶ, 'Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν' John x. 30.
 διὰ δὲ τοῦ προφήτου, 'Ἰδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι'; Εἰ δὲ καὶ Mal. iii. 6.
 ἐν' αὐτὸν τις τὸν Πατέρα τὸ ῥητὸν δύναται ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἀρμοδιώτερον ἂν
 εἶη περὶ τοῦ Λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενομένος ἄνθρωπος οὐκ ἡλλοίω-
 ται, ἀλλ' ὡς ὁ Ἀπόστολος, 'Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ Heb. xiii. 8.
 εἰς τοὺς αἰῶνας.' Τί δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε,
 καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος, 'Δι' ὃν τὰ πάντα,' καὶ 'δι' οὗ τὰ πάντα'; Περὶ Cp. Col. i. 16;
 μὲν οὖν τοῦ βλασφημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδε τελείως ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ 1 Cor. viii. 6.
 δεῖ θαυμάζειν. Ἀπαξ γὰρ προθέμενοι Χριστομαχεῖν, παρακρούονται καὶ τὰς
 φωνὰς αὐτοῦ Κυρίου λέγοντος, 'Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, κἄν γινώσκω John x. 15.
 τὸν Πατέρα.' Εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καὶ
 ὁ Υἱὸς ἐκ μέρους γινώσκει τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἶδε δὲ
 τελείως ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ
 Λόγον, οὕτω καὶ ὁ Λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὐ καὶ ἔστι Λόγος.
 Καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀναπτύσσοντας τὰς θείας γραφὰς, πολλάκις ἀντρέ-
 ψαμεν αὐτοὺς. Καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικούντες
 εἰς ἑαυτοὺς ἐφέλκεσαι τὸ γεγραμμένον, 'Ὅτ' ἂν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθην Prov. xviii. 3.
 κακῶν, καταφρονεῖ.' Πολλὰ γοῦν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες (Lxx.)
 πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεπτόκασιν εἰς ἀφροσύνην οὗτοι δὲ διὰ
 πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων, ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεις τῆς τοῦ Λόγου
 θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτεροι τοῦ Ἀντιχρίστου
 γινόμενοι. Διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίστη-
 σιν. Λυπούμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες
 ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν. Οὐ ξενίζόμεθα δέ
 τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φιλητὸς πεπόνθασιν· καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας.

ἀκολουθήσας τῷ Σωτῆρι, ὕστερον δὲ προδότης καὶ ἀποστάτης γενόμενος.

Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν, οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν· ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος
 1t. xxiv. 5. προεῖρηκε, 'Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ
 1e. xxi. 8. ὁνόματί μου λέγοντες, 'Εγὼ εἰμὶ, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε' καὶ πολλοὺς πλανή-

1. 1 Tim. iv. σουσι· μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.' Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ
 Tit. i. 14. τοῦ Σωτῆρος, ἔγραψεν, 'Ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς

πίστεως τῆς ὑγιαίνουσας, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκα-
 λίας δαιμονίων, ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν.' Τοῦ τοίνυν Κυρίου καὶ
 Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τε αὐτοῦ παραγγέλλοντος, καὶ διὰ
 τοῦ Ἀποστόλου σημαίνοντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολουθῶς ἡμεῖς αὐτή-
 κοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς
 τοιούτους, ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ
 πίστεως. Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμώ-
 τατοι συλλειτουργοί, ἵνα μίτε τινες ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσασαυτο καὶ πρὸς

ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξῃσθε, μίτε Εὐσεβίῳ, ἡ ἐτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ
 αὐτῶν πεισθῇτε. Πρέπει γὰρ ὑμᾶς ὡς Χριστιανούς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ
 Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας, ὡς Θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν
 1 John 10. ἀποστρέφεισθαι, καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν, ἵνα μὴ ποτε
 καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος
 Ἰωάννης. Προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς. Ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ
 προσαγορεύουσι.

Τοιαῦτα τοῖς ἀπανταχοῦ κατὰ πόλιν Ἀλεξάνδρου γράφοντος, χεῖρον ἐγένετο τὸ κακὸν, εἰς φιλονεικίαν ἐξαπτομένων, οἷς τὰ γρα-
 φέντα ἐγνωρίζετο. Καὶ οἱ μὲν τοῖς γραφεῖσι σύμψηφοι γινόμενοι, καὶ
 προσυπέγραφον· οἱ δὲ τοῖναντίον ἐποίουν. Μάλιστα δὲ πρὸς
 ἀντιπάθειαν ἐεκίνητο ὁ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὅτι αὐτοῦ
 κακῶς Ἀλέξανδρος ἐν τοῖς γραφεῖσι μνήμην πεποίητο. Ἰσχυε δὲ
 κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ μάλιστα ὁ Εὐσέβιος, ὅτι κατὰ τὴν Νικο-
 μήδειαν ὁ βασιλεὺς τότε διέτριβε· καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ βασίλεια
 μικρὸν ἔμπροσθεν οἱ περὶ Διοκλητιανὸν ἐπεποίητο. Διατοῦτο
 οὖν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ Εὐσεβίῳ ὑπήκουον· κἀκείνος συνε-
 χῶς ἐπέστελλεν, Ἀλεξάνδρῳ μὲν, ἵνα καθυφείῃς τὸ κινούμενον
 ζήτημα, δέξεται τοὺς περὶ Ἀρειον· τοῖς δὲ κατὰ πόλιν, ὅπως ἂν
 μὴ γένωντο σύμψηφοι Ἀλεξάνδρῳ. Ὅθεν τὰ πάντα ἦν ταραχῆς
 ἀνάμειστα· οὐ γὰρ μόνους ἦν ἰδεῖν τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προέδρους
 λόγοις διαπληκτιζομένους, ἀλλὰ καὶ πλήθη τεμνόμενα· τῶν μὲν,
 ὡς τούτοις· τῶν δὲ, θατέροις ἐπικλινομένων. Εἰς τοσούτου δὲ

ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὥστε δημοσίᾳ καὶ ἐν αὐτοῖς θεάτροις τὸν Χριστιανισμόν γελαῖσθαι. Οἱ μὲν οὖν περὶ αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, νεανικῶς περὶ τῶν ἀνωτάτω δογμάτων διεπληκτίζοντο, διεπρεσβεύοντο δὲ πρὸς τοὺς κατ' ἐπαρχίαν ἐπισκόπους· οἱ δὲ, εἰς θάτερον τεμνόμενοι μέρος, τῆς ἐκείνων ὁμοίας στάσεως ἐγίνοντο. Συνναεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοῖ, οἱ μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας χωρισθέντες, τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, λεκτέον. Ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος, Μελίτιός τις μίᾳ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πόλεων ἐπίσκοπος καθήρεθ, δι' ἄλλας τε πολλὰς αἰτίας, καὶ μάλιστα ὅτι ἐν τῷ διωγμῷ, ἀρνησάμενος τὴν πίστιν, ἐπέθυσεν. Οὗτος καθαιρεθεὶς, πολλοὺς τε ἐσχηκώς τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, αἰρεσιάρχης κατέστη τῶν ἄχρι νῦν ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν Αἰγύπτου Μελιτιανῶν καλουμένων. Ἀπολογίαν τε οὐδὲ μίαν εὐλογον ἔχων τοῦ κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἠδικῆσθαι μὲν ἔλεγεν ἑαυτὸν ἀπλῶς· ἐκακηγόρει δὲ καὶ ἐλοιδορεῖ τὸν Πέτρον. Ἀλλὰ Πέτρος μὲν ἐν τῷ διωγμῷ μαρτυρήσας, ἐτελεύτησεν· ὁ δὲ μεταφέρει τὰς λοιδορίας ἐπὶ Ἀχιλλᾶν, ὃς μετὰ Πέτρον ἐπίσκοπος ἦν· καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν μετὰ Ἀχιλλᾶν γεγεννημένον Ἀλέξανδρον. Ἐν τούτοις δὴ καθεστῶτων αὐτῶν, ἐπιγίνεται τὸ κατὰ Ἀρειοῦ ζήτημα. Καὶ ὁ Μελίτιος ἅμα τοῖς αὐτοῦ, συνελαμβάνετο τῷ Ἀρείῳ, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου συμφατριάζων αὐτῷ. Καὶ ὅσοις μὲν ἄτοπος ἦν ἡ Ἀρείου δόξα, ἀπεδέχοντο τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐπὶ Ἀρείῳ κρίσιν, καὶ ὡς δικαία εἶη ἡ κατὰ τῶν οὕτω φρονούντων ψήφος. Ἐγγραφον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Νικομηδεᾶ Εὐσέβιον, καὶ ὅσοι τὴν Ἀρείου δόξαν ἡσμένιζον, ὥστε λύειν μὲν τὴν φθάσασαν ἀποκήρυξιν, ἐπανάγειν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀποκηρυχθέντας· μήτε γὰρ δοξάζειν κακῶς. Οὕτως ἐναντίων τῶν γραμμάτων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν Ἀλεξανδρείας πεμπομένων, πεποίηται τῶν ἐπιστολῶν τούτων συναγωγὰς, Ἀρειοῦ μὲν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, Ἀλέξανδρος δὲ τῶν ἐναντίων· καὶ τοῦτο πρόφασις γέγονεν ἀπολογίας ταῖς νῦν ἐπιπολαζούσαις αἵρέσεσιν Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ ὅσοι τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ Μακεδονίου ἔχουσιν· ἕκαστοι γὰρ μάρτυσι ταῖς ἐπιστολαῖς ἐχρήσαντο τῆς οἰκείας αἵρέσεως.

CP. Athan.
Apol. c. Ari.
90: Routh,
Rel. Sac. iv.
91.

CAP. VII.

Ὦς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπεμψεν Ὅσιον τὸν Ἰσπανὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν παρακαλῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν Ἀρειον.

Ταῦτα δὲ πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεραλγίσας, συμφορὰν τε οἰκείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἡγησάμενος, παραχρήμα τὸ ἀναφθὲν κακὸν κατασβέσαι σπουδάζων, γράμματα πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρειον πέμπει, δι' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ᾧ ὄνομα μὲν ἦν Ὅσιος, μίας δὲ τῶν ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ πόλεων, ὄνομα Κουδρούβης, ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος· πάντῃ τε αὐτὸν ἡγάπα καὶ διὰ τιμῆς ἤγεν ὁ βασιλεὺς.

Ὡν γραμμάτων μέρος ἐνταῦθα κεῖσθαι οὐκ ἄκαιρον ἡγούμεαι. Ἡ

Eus. V. C. ii. 64^a, 2. γὰρ ὅλη ἐπιστολὴ ἐν τοῖς Εὐσεβίου εἰς τὸν Κωνσταντίνου βίον κεῖται βιβλίοις.

Νικητῆς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ.

Μαυθάνω ἐκείθεν ὑπῆρχθαι τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν καταβολὴν· ὅτε γὰρ σὺ, ὦ Ἀλέξανδρε, ἐζήτεις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, τί δήποτε ἕκαστος αὐτῶν ὑπὲρ τίνος τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τίνος ματαίου ζητήματος μέρους, πυθάνοιτο· σύ τε, ὦ Ἀρειε, ὅπερ ἡ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ ἐνθυμηθέντα, σιωπῇ παραδοῦναι προσήκον ἦν, ἀπροόπτως ἀντίθηκας· ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγερθείσης, ἡ μὲν σύνοδος ἡρπῆθη ὁ δὲ ἀγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρους σχισθεὶς, ἐκ τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἀρμονίας ἐχωρίσθη. Οὐκοῦν ἐκάτερος ὑμῶν ἐξίσου τὴν γνώμην παρασχὼν, ὅπερ ἂν ὁ συνθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινέ, δέξασθε. Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; οὔτε ἐρωτᾷν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς προσήκον ἦν, οὔτε ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι. Τὰς γὰρ τοιαύτας ζητήσεις, ὅπόσας οὐ νόμου τινὸς ἀνάγκη προστάττει, ἀλλὰ ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχελία προστίθουσιν, εἰ καὶ φυσικῆς τίνος γυμνασίας ἕνεκα γίνοιτο, ὅμως ὀφειλομένη εἴσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν, καὶ μὴ προχείρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μηδὲ ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεῦειν· πόσος γάρ ἐστιν ἕκαστος, ὥς τε πραγματῶν οὕτω μεγάλων, καὶ λίαν δυσχερῶν δύναμιν, ἢ πρὸς τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν ἐρμηνεύσαι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖν τις εὐχερῶς νομισθεῖη, πόσον μέρος τοῦ δήμου πείσει; ἢ τίς ταῖς τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀκριβείαις, ἕξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθήσεως, ἀντισταίη; Οὐκοῦν ἐφεκτέον ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἡ ἡμῶν ἀσθένεια τῆς φύσεως, τὸ προτεθὲν ἐρμηνεύσαι μὴ δυνηθέντων, ἢ ἡ τῶν διδασκομένων ἀκρατῶν βραδυτέρα σύνεσις, πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ρηθέντος κατάληψιν ἐλθεῖν μὴ χωρησάντων, αὐθὺς ἐξ ἐκατέ-

Eus. ἀσθενεῖα
... συνίσσει.

ρου τούτων ἡ βλασφημία, ἡ σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταίη. Διόπερ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις ἀπρονόητος, τὴν ἴσῃν ἀλλήλαις ἐπιυδύωσαν ἐφ' ἑκατέρῃ συγγνώμην· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κορυφαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελλμάτων ὑμῶν ἐξήφθη πρόφασις, οὐδὲ κακὴ τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας αἵρεσις ἀντεισῆχθη· ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογισμόν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα. Ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ταῖς ὑμετέραις ἰθύμσθαι φρεσὶν οὐ προσήκει, διὰ τὸ διχονοεῖν· ἀλλ' οὔτε πρέπον, οὔτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται· ἵνα δὲ μικρῷ παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσω, λέξω. Ἵστε δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἐνὶ μὲν ἅπαντες δόγματι συντίθενται. Πολλὰκις δὲ ἐπειδὴν ἐν τινι τῶν ἀποφάσεων μέρει διαφωνῶσιν, εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ χωρίζονται, τῇ μέντοι τοῦ σώματος ἐνώσει πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνικουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, πῶς οὐ πολλῷ δικαιώτερον ὑμᾶς, τοὺς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας ὁμοφύχους ἀλλήλοις εἶναι; Ἐπισκεψάμεθα δὲ λογισμῷ μείζονι, καὶ πλείονι συνέσει τὸ ῥῆθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας, ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς ἀντικείμενοι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοίᾳ χωρίζεσθαι δι' ἡμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικοῦμεν; δημῶδη ταῦτ' ἐστὶ, καὶ παιδικαῖς ἀνοίαις ἀρμόττοντα μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ἱερέων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν συνέσει προσήκοντα. Ἀποστῶμεν ἐκόντες τῶν διαβολικῶν πειρασμῶν. Ὁ μέγας ἡμῶν Θεὸς ὁ Σωτὴρ πάντων κοινὸν ὅπασι τὸ φῶς ἐξέτεινεν· ἐφ' οὗ τῇ προνοίᾳ, ταύτην ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως ὑμᾶς τοὺς ἐκείνου δῆμους ἐμῇ προσφωνήσει καὶ ὑπηρεσίᾳ καὶ νοουθεσίᾳ ἐνστάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπανάγοιμι. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστι πίστις ἐν ὑμῖν, καὶ μία τῆς καθ' ὑμᾶς αἰρέσεως σύνεσις, τὸ τε τοῦ νόμου παράγγελμα, τοῖς δι' αὐτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόθεσιν, τὸ ὅλον συγκλείει, τοῦτο ὅπερ ὑμῖν ἐν ἀλλήλοις φιλονεικίᾳ ἡγίρειν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς νόμου δύναμιν ἀνέκει, χωρισμὸν τινα καὶ στάσιν ἐν ὑμῖν μηδαμῶς ἐμποιεῖτω. Καὶ λέγω ταῦτα, οὐχ ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς ἐξάπαντος τῇ λίαν εὐθελείᾳ, καὶ οἷα δῆποτε ἐστὶν ἐκεῖνη, ζητήσει συντίθεσθαι· δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀκέραιον φυλάττεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι, καὶ τὰ μάλιστα τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται· ἐπεὶ μηδὲ πάντες ἐν πᾶσι ταῦτὸ βουλόμεθα, μηδὲ μία τις ἐν ἡμῖν φύσις ἡ γνώμη πολιτεύεται. Περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας, μία τις ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος· ἃ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ἱγήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, καὶ μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρητε,

μένειν εἴσω λογισμῶν προσήκει, τῷ τῆς διανοίας ἀπορρήτῳ τηρούμενα. Τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἀπόρρητόν τε καὶ ἐξαίρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἥτε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμῇ, μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος· ἐπανελθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν. Ἀπόδοτε τῷ σύμπαντι λαφ' τὰς οἰκείας περιπελοκάς· ὑμεῖς τε αὐτοί, καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες, αὐθις ἀλλήλους ἐπίγνωτε. Ἡδίων γὰρ πολλάκις γίνεται φιλία μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν αὐθις εἰς καταλλαγὴν ἐπανελθοῦσα. Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνὰς μὲν ἡμέρας, νύκτας δὲ ἀμερίμους, ἵνα καὶ μοί τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτός, καὶ βίου λοιπὸν ἡσυχος εὐφροσύνη σώζηται· εἰ δὲ μὴ, στένειν ἀνάγκη, καὶ δακρύοις δι' ὅλου συνεχέσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πρᾶως ὑφίστασθαι. Τῶν γάρ τοι τοῦ Θεοῦ λαῶν, τῶν συνθεραπεπόντων λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκῃ καὶ βλαβερᾷ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίᾳ κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεστάναι λοιπόν; ἵνα δὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἰσθησθε, ἀκούσατε. Πρῶν ἐπιστὰς τῇ Νικομηδέων πόλει, παραχρῆμα εἰς τὴν ἐφάν ἡπειγόμενην τῇ γνώμῃ· σπεύδοντι δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ἦδη, καὶ τῷ πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος ἀγγελία πρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχάιτισεν· ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρῃν ἀναγκασθεῖν, ἀ μηδὲ ταῖς ἀκοαῖς προσέσθαι δυνατὸν ἡγούμεν. Ἀνοίξατε δὴ μοι λοιπὸν ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἐφας τὴν ὁδόν, ἣν ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε. Καὶ συγχωρήσατε θάπτον ὑμᾶς τε ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας δῆμους ἐπιδεῖν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάντων ὁμονοίας τε καὶ ἐλευθερίας ὀφειλομένην χάριν, ἐπ' εὐφρόμους λόγων συνθήμασιν, ὁμολογήσαι τῷ κρείττονι.

CAP. VIII.

Περὶ τῆς γεγενημένης Συνόδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.

Τοιαῦτα μὲν οὖν θαυμαστὰ καὶ σοφίας μεστὰ παρῆναι ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ· τὸ δὲ κακὸν ἐπικρατέστερον ἦν καὶ τῆς τοῦ βασιλέως σπουδῆς, καὶ ἀξιοπιστίας τοῦ διακουνησαμένου τοῖς γράμμασιν· οὔτε γὰρ Ἀλέξανδρος, οὔτε Ἀρείος ὑπὸ τῶν γραφέντων ἐμαλάσσοντο. Ἀλλὰ τις ἦν ἄκριτος καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς ἕρις καὶ ταραχή· προὔπηρχε δὲ καὶ ἄλλη τις προτέρᾳ νόσος τοπικὴ, τὰς ἐκκλησίας ταραττούσα, ἡ διαφωνία τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, ἥτις περὶ τὰ τῆς ἐφας μέρη μόνον ἐγένετο· τῶν μὲν Ἰουδαϊκώτερον ἑορτὴν ποιεῖν ἐσπουδακότων, τῶν δὲ μιμουμένων σύμπαντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην Χριστιανούς. Διαφωνοῦντες δὲ οὕτω περὶ

τῆς ἐορτῆς, τῆς κοινωνίας μὲν οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο· στυγνοτέραν δὲ τὴν ἐορτὴν τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο. Δι' ἀμφοτέρα τοῖνυν ὁρῶν ὁ βασιλεὺς ταραττομένην τὴν ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκουμενικὴν συνεκρότει, τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους διὰ γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι παρακαλῶν. Παρήσαν τε ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων οἱ ἐπίσκοποι· περὶ ὧν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν Κωνσταντίνου βίον, τάδε κατὰ λέξιν φησίν.

Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν, Λιβύην τε καὶ τὴν Eus. V. C. iii. Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροβίνια· εἰς ^{7, 8, 9} τε οἶκος εὐκτήριος, ὥσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος, ζῆδον ἐχάρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρους τε καὶ Κίλικας, Φοίνικας τε καὶ Ἀραβίους, καὶ Παλαιστίνους, καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τε ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν ὀρμωμένους· ἤδη δὲ καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν· οὔτε Σκύθης ἀπλημ-πάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία, τοὺς παρ' αὐτοῖς παρείχον ἐκκρίτους. Ἀλλὰ καὶ Θράκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἡπειρώται, τούτων τε οἱ ἔτι προσωτάτω οἰκοῦντες ἀπήντων, αὐτοὺς τε Ἰσπανῶν ὁ πᾶν βοώμενος εἰς ἣν τοῖς πολλοῖς ἄμα συνεδρεύων· τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προσετὼς διὰ γῆρας ὑστέρει· πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. Τοιοῦτον μόνος ἐξ αἰῶνος εἰς βασιλεὺς Κωνσταντίνος Χριστῷ στέφανον δεσμῷ συνάψας εἰρήνης, τῷ αὐτοῦ Σωτῆρι τῆς κατ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀντιθέη χαριστήριον, εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστήσάμενος. Ἐπεὶ κατ' ἐκείνους συνηχθαι λόγος· ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἄνδρας εὐλαβεῖς, ἐν Acts ii. 5 ff. οἷς ἐτύγγαλλον· Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες Μεσσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον τε καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἰγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, οἱ τε ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ Προσῆλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβες, Πλήν ὅσων ἐκείνοις μὲν ὑστέρει, τὸ μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν συνεστάναι τοὺς πάντας· ἐπὶ δὲ τῆς παρουσίας χορείας, ἐπισκόπων μὲν πληθὺς τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα ἦν· ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀκολουθῶν τε πλείστων ὅσων ἐτέρων, οὐδὲ ἦν ἀριθμός. Τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερρότητι καὶ καρτερίας ὑπομονῇ, οἱ δὲ τῷ μέσῳ τρόπῳ κατεκοσμοῦντο. Ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν χρόνου μήκει τετιμημένοι, οἱ δὲ νεότητι καὶ ψυχῇ ἀκμῇ διαλάμποντες, οἱ δὲ ἄρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λειτουργίας δρόμον. οἷς δὴ πᾶσι βασιλεὺς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι διετάξατο.

Καὶ τοιαῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων Εὐσέβιος. Ἐπιτελέσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπινίκιον κατὰ Λικιννίου ἑορτὴν, ἀπήντα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Νίκαιαν. Διέπρεπον δὲ ἐν τοῖς ἐπισκόποις Παφνούτιος τε ὁ ἐκ τῆς ἁγῶς Θεβαΐδος, καὶ Σπυρίδων ὁ ἐκ Κύπρου. Ὅτου χάριν δὲ τούτων ἐμνημονεύσαμεν, μετὰ ταῦτα ἔρῳ. Συμπαρήσαν δὲ λαϊκοὶ πολλοὶ διαλεκτικῆς ἔμπειροι, ἐν ἑκατέρῳ μέρει συνηγορεῖν προθυμούμενοι· ἀλλὰ τὴν μὲν Ἀρείου δόξαν συνεκρότουσαν Εὐσέβιος τε Νικομηδεὺς, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ Θεόγνις, καὶ Μάρις· ὧν ὁ μὲν Νικαίας ἐπίσκοπος ἦν, Μάρις δὲ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος· τούτοις δὲ γενναίως ἀντηγωνίζετο Ἀθανάσιος, διάκονος μὲν τῆς Ἀλεξανδρῶν ἐκκλησίας· σφόδρα δὲ αὐτὸν διὰ τιμῆς ἤγεν Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος· διὸ καὶ φθόνος ὠπλίσαστο κατ' αὐτοῦ, ὥς ὕστερον λέξομεν. Μικρὸν οὖν πρὸ τῆς εἰς ἓνα τόπον συνελεύσεως τῶν ἐπισκόπων, οἱ διαλεκτικοὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς προαγῶνας ἐποιοῦντο τῶν λόγων. Ἐλκομένων δὲ πολλῶν πρὸς τὸ τοῦ λόγου τερπνὸν, εἰς τις τῶν ὁμολογητῶν λαϊκὸς, ἀκέραιον ἔχων τὸ φρόνημα, ἀντιπίπτει τοῖς διαλεκτικοῖς, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· ὥς ἄρα ὁ Χριστὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οὐ διαλεκτικὴν ἡμῖν παρέδωσαν τέχνην, οὐδὲ κενὴν ἀπάτην, ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην, πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην. Ταῦτα εἰπόντος, οἱ μὲν παρόντες πάντες ἐθαύμασαν καὶ ἀπεδέξαντο· οἱ δὲ διαλεκτικοὶ εὐγνωμονέστερον ποιοῦντες ἡσύχασαν, τὸν ἀπλοῦν λόγον τῆς ἀληθείας ἀκούσαντες. Τότε μὲν οὖν οὕτως ὁ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς γινόμενος θόρυβος κατεστάλη, τῇ δὲ ἐξῆς, πάντες ἅμα οἱ ἐπίσκοποι εἰς ἓνα τόπον συνήρχοντο. Παρήει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτούς· καὶ ἐπεὶ παρήλθεν, εἰς μέσους ἕστη· καὶ οὐ πρότερον καθίζειν ἤρειτο, πρὶν ἂν οἱ ἐπίσκοποι ἐπινεύσειαν. Τοσαύτη τις εὐλάβεια καὶ αἰδῶς τῶν ἀνδρῶν τὸν βασιλέα κατεῖχεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πρέπουσα τῷ καιρῷ ἡσυχία ἐγένετο, ἤρξατο ὁ βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ τῆς καθέδρας παραινετικοῖς πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι λόγοις, πρὸς συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν προτρέπων αὐτούς· καὶ τὴν μὲν ἐκάστου ἰδιάζουσιν λύπην πρὸς τὸν πλησίον, παραχωρεῖν συνεβούλευε· καὶ γὰρ ἀντεγκαλοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις οἱ πλείονες· πολλοὶ τε ἐξ αὐτῶν βιβλία δεήσεων τῷ βασιλεῖ τῇ προτεραίᾳ ἦσαν ὀρέξαντες. Ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον, διὸ καὶ συνεληλύθεισαν, χωρεῖν παρακαλέσας, τὰ βιβλία καυθῆναι ἐκέλευσεν, ἐπειπὼν

μόνον· 'Κελεύει Χριστὸς ἀφίεναι τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ἐπειγόμενον.' Τότε οὖν τοὺς περὶ ὁμονοίας καὶ εἰρήνης λόγους εἰς πλάτος διεξελθὼν, αὐτοῖς περὶ τῶν δογμάτων ἐπιμελέστερον ἐπισκέψασθαι τῇ αὐτῶν γνώμῃ ἐπέτρεψεν. Οἱα δὲ καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου ὁ αὐτὸς φησιν Εὐσέβιος, ἐπακοῦσαι καλόν· ἔστι δὲ ταῦτα.

Πλείστον δὴ τῶν ὑφ' ἐκατέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμ-^{Eus. V. C.} φιλογίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπηρεάτο ὁ βασιλεὺς τῶν ^{iii. 13.} πάντων, σχολῇ τε εὐτόνῃ τὰς προτάσεις ὑπεδέχετο. Ἐν μέρει τε ἀντιλαμβαίνόμενος τῶν παρ' ἐκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα συνῆγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους, πρῶτος τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας· ἐλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός τις ἦν καὶ ἡδὺς, τοὺς μὲν συμπεῖθων, τοὺς δὲ καὶ δυσωπῶν τῷ λόγῳ· τοὺς δὲ εὖ λέγοντας ἐπαινῶν. Πάντας δὲ εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, ὁμογνώμονάς τε καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητούμενοις ἀπασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατεστήσατο· ὡς ὁμοφώνως μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν, τῆς δὲ σωτηρίου ἑορτῆς τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρὸν. Ἐκυροῦτό τε ἦδη καὶ ἐγγράφως δι' ὑποσημειώσεως ἐκάστου τὰ κοινῇ δεδομένα.

Τοιαῦτα καὶ περὶ τούτων ταῖς ἑαυτοῦ φωναῖς ὁ Εὐσέβιος ἐγγράφως κατέλιπεν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀκαίρως αὐτοῖς ἐχρησάμεθα· ἀλλὰ μάρτυσι χρώμενοι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεχθεῖσι, τῇδε αὐτὰ κατετάξαμεν τῇ γραφῇ· ἵν' ὅταν τινας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλείσης καταγινώσκωσι, μὴ αὐτῶν ἀνεχώμεθα, μηδὲ πιστεύσωμεν Σαβίνῳ τῷ Μακεδονιανῷ, ἰδιώτας αὐτοὺς καὶ ἀφελεῖς καλοῦντι τοὺς ἐκεῖ συνελθόντας. Σαβίνος γάρ, ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, συναγωγῇ ὧν διάφοροι ἐπισκόπων σύνοδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, τοὺς μὲν ἐν Νικαίᾳ ὡς ἀφελεῖς καὶ ἰδιώτας διέσυρε, μὴ αἰσθανόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸν Εὐσέβιον, τὸν μετὰ πολλῆς δοκιμασίας τὴν πίστιν ὁμολογήσαντα, ὡς ἰδιώτην διαβάλλει. Καὶ τινα μὲν ἐκὼν παρέλιπεν, τινα δὲ παρέτρεψεν· πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν μᾶλλον ἐξέλιπεν. Καὶ ἐπαινεῖ μὲν τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς ἀξίόπιστον μάρτυρα· ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν βασιλέα, ὡς τὰ Χριστιανῶν δογματίζειν δυνάμενον· μέμφεται τε τῇ ἐκτεθείσῃ ἐν Νικαίᾳ πίστει, ὡς ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ οὐδὲν ἐπισταμένων ἐκδεδομένη· καὶ δὴ ὡς σοφὸν καὶ ἀψευδῆ καλεῖ μάρτυρα, τούτου τὰς φωνὰς ἐκουσίως ὑπερορᾷ. Φησὶ γὰρ

Cp. ii. 15, 17;
iii. 10; iv. 22.

ὁ Εὐσέβιος, ὅτι τῶν παρόντων ἐν τῇ Νικαίᾳ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερρότητι· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς παρὼν, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμογενώμονας καὶ ὁμοδόξους κατέστησεν. Ἀλλὰ Σαβίνου μὲν, εἰ που χρεῖα καλέσοι, ποιησόμεθα μνήμην· ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου μεγαλοφώνως ἐξενεχθεῖσα συμφωνία τῆς πίστεως ἔστιν αὕτη.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ὅτι 'ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν,' καὶ 'πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν,' καὶ ὅτι 'ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο,' ἢ 'ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ,' ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι μὲν πρὸς τοῖς δεκαοκτῶ ἐγνωσάν τε καὶ ἔστερξαν· καὶ, ὡς φησὶν ὁ Εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξήσαντες ἔγραφον· πέντε δὲ μόνοι οὐ προσεδέξαντο, τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἐπιλαβόμενοι, Εὐσέβιος τε ὁ Νικομηδεῖας ἐπίσκοπος, καὶ Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς, Σεκοῦνδος Πτολεμαίδος. Ἐπεὶ γὰρ ἔφασαν ὁμοούσιον εἶναι, ὃ ἕκ τινος ἐστίν, ἢ κατὰ μερισμὸν, ἢ κατὰ ρεύσιν, ἢ κατὰ προβολήν· κατὰ προβολήν μὲν, ὡς ἐκ ριζῶν βλάστημα· κατὰ δὲ ρεύσιν, ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες· κατὰ μερισμὸν δὲ, ὡς βάλου χρυσίδες δύο ἢ τρεῖς· κατ' οὐδὲν δὲ τούτων ἔστιν ὁ Υἱός· διὰ τοῦτο οὐ συγκατατίθεσθαι τῇ πίστει ἔλεγον· πολλὰ οὖν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου σκώψαντες, τῇ καθαιρέσει Ἀρείου ὑπογράψαι οὐκ ἠβουλήθησαν. Διόπερ ἡ σύνοδος Ἀρείου μὲν καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισεν ἅπαντας, προσθέντες μήτε ἐπιβαίνειν τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτόν· βασιλέως δὲ πρόσταγμα, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν, εἰς ἑξορίαν ἀπέστειλεν. Εὐσέβιος μὲν οὖν καὶ Θέογνις μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἑξορίαν βιβλίον

μετανοίας ἐπιδόντες, τῇ πίστει τοῦ 'ὁμοουσίου' συνθέντο, ὡς προΐ-
όντες δηλώσομεν· τότε δὲ ἐν τῇ συνόδῳ, Εὐσέβιος ὁ τὴν Παμφίλου
προσωνημίαν ἔχων, καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας τὴν ἐπισκο-
πὴν κεκληρωμένος, μικρὸν ἐπιστήσας, καὶ διασκεψάμενος εἰ δεῖ
προσδέξασθαι τὸν ὅρον τῆς πίστεως, οὕτως ἅμα τοῖς πολλοῖς πᾶσι
συνήνεσέν τε καὶ συννέγραψεν· καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν λαῷ ἔγγραφον
τὸν ὅρον τῆς πίστεως διεπέμψατο, τὴν τοῦ 'ὁμοουσίου' λέξιν ἑρμη-
νεύσας, ἵνα μὴδὲ ὅλως τις ὑπόνοιαν ἀνθ' ὧν ἐπέστησεν ἔχη περὶ
αὐτοῦ. Ἔστι δὲ αὐτὰ τοῦ Εὐσεβίου τὰ γραφέντα, κατὰ λέξιν τάδε.

Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλῃν
σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν καὶ ὑμᾶς, ἀγαπητοί, μεμα-
θηκῆναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ
λόγον. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐκ μόνης τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν
ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν
προτεθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφὴν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέ-
ραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι. Τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν
γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθέν, εὖ
τε ἔχειν καὶ δοκιμὰς ἀποφανθέν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· 'Καθὼς παρελά-
βομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ
λουτρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ
ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύσαμεν τε καὶ
ἐδιδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες, τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσανα-
φέρομεν. Ἔστι δὲ αὕτη· "Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα,
τὸν τῶν ἀπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν
Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς,
Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Col. i. 15.
Θεοῦ Πατρὸς γεγεννημένον· δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον· καὶ παθόντα, καὶ
ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἤξοντα πάλιν
ἐν δόξῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον.
Τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες, Πατέρα ἀληθῶς Πατέρα,
καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἀληθῶς Ἅγιον Πνεῦμα· καθὼς καὶ
ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστελλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε·
'Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα Matt. xxviii.
τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.' " Περὶ ὧν καὶ δια-
βεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν, καὶ οὕτω φρονεῖν, καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι,
καὶ μέχρι θανάτου οὕτω σχήσειν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐνίστασθαι τῇ πίστει,
ἀναμαρτίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν ἄθεον· ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς.

πάντα πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα· δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων, καὶ πείθειν ἡμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐκηρύττομεν ὁμοίως. Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, οὐδενὶ παρῇ ἀντιλογίας τόπος. Ἄλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν· οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν ἐμαρτύρατο, καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκαταθέσθαι; καὶ ὑπογράφειν τοῖς δόγμασι, καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκλεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγεγραφέντος ῥήματος τοῦ 'ὁμοουσίου.' Ὁ καὶ αὐτὸς ἡρμήνευσε λέγων, ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμάτων πάθος λέγοι τὸ 'ὁμοούσιον,' οὔτε οὖν κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατὰ τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστήναι· μήτε γὰρ δύνασθαι τὴν αὔλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις ῥήμασι προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος καὶ εὐσεβὴς ἡμῶν βασιλεὺς τοιαύδε ἐφίλοσόφει· οἱ δὲ, προφάσει τοῦ 'ὁμοουσίου,' τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀποστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, 'ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν,' ἢ 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι,' ἢ 'ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο,' ἢ 'ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεις ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ,' τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς,' καὶ τὸ 'τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον,' οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς καταλιμπάνομεν. Ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκκωῦντο, ἐβασάνίζεν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων· καὶ δὴ καὶ τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας' ὡμολόγητο πρὸς αὐτῶν, θηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς· ταύτῃ δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορεύουσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ

τυγχάνειν. Διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συντιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ 'ὁμοουσίου' παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. Κατὰ τὰ αὐτὰ δέ, καὶ τὸ 'γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα' κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ ποιηθὲν κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων, τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν Υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ὅμοιον· κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννησθαι διδάσκει τὰ θεία λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος. Οὕτω δὲ καὶ τὸ 'ὁμοουσίου' εἶναι τοῦ Πατρὸς· τὸν Υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζῴοις παραπλησίως· οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομῇν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως· τούτων γὰρ πάντων ἄλλοτριαν εἶναι τὴν ἀγέννητον φύσιν τοῦ Πατρὸς· παραστατικὸν δὲ εἶναι 'τῷ Πατρὶ τὸ ὁμοούσιον,' τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνειν· μόνῃ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκῶτι κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιωῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἐτέρας τὴν ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὡς καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφείας ἔγνωμεν, ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεολογίας τῷ 'τοῦ ὁμοουσίου' συγρησαμένου δνόματι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ἣ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάτως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας· καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα, ἀλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσασθαι φωναῖς· διὸ σχεδὸν ἢ πᾶσα γέγονε σύγχυσις τε καὶ ἀκαταστασία τῶν ἐκκλησιῶν. Μηδεμίᾳς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ 'ἐξ οὐκ ὄντων,' καὶ τῷ 'ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν,' καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιλεγομένοις κερημένῃς, οὐκ εὐλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν· ὧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ, τούτοις εἰώθαμεν χρῆσθαι τοῖς ῥήμασι. . . . Ταῦτα ὑμῖν Cp. Theod. H. E. i. 12. s. 16, 17. ἀναγκαίως διεπεψνάμεθα, ἀγαπητοὶ, τὸ κεκριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερόν ὑμῖν καθιστῶντες· καὶ, ὥς εὐλόγως, τότε μὲν καὶ μέχρι ὑστάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτεν· τότε δὲ ἀφιλονεικίως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εὐγνωμόνως ἐξετάζουσι τῶν λόγων τὴν διάνοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

Τοιαῦτα μὲν ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιος εἰς τὴν Παλαιστίνης

Καισάρειαν διεπέμψατο. Καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων δὲ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, κοινῇ ψήφῳ τάδε ἡ σύνοδος ἔγραψεν.

CAP. IX.

Ἐπιστολὴ τῆς συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ σύνοδος· καὶ ὡς καθηρέθη Ἀρείου,
καὶ οἱ ὁμοφρονούντες αὐτῷ.

Τῇ ἁγίᾳ Θεοῦ χάριτι, καὶ μεγάλῃ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων πόλεων τε καὶ ἐπαρχιῶν, μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἁπαντος ἀναγκάϊον ἐφάνη, παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα· ἵν' εἰδέναι ἔχαιτε τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη. Πρῶτον μὲν οὖν ἐξ ἁπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου· καὶ παμψηφεί ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβὴ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγων· 'ἐξ οὐκ ὄντων,' καὶ 'εἶναι ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν,' καὶ αὐτεξουσίῃτι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, καὶ κτίσμα καὶ ποιῆμα ὀνομάζοντος, ἅπαντα ταῦτα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης ἢ ἀπονοίας, καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων, ἀνασχομένη. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνων οἷου τέλους τετύχηκε, πάντως ἡ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. Τοσούτων δὲ ἴσχυσε αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνῶν ἀπὸ Μαρμαρικῆς, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος· τῶν γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχέασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαιρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέειαν Μελιτίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου,—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν,—μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν μῆτε χειροθετεῖν, μῆτε προχειρίζεσθαι, μῆτε ἐν χώρᾳ μῆτε ἐν πόλει ἐτέρα φαίνεσθαι. ταύτης τῆς προφάσεως ἔνεκα· ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτήσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρα χειροτονία βεβαιαθέντας

κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ὅτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαυτος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προχειρισμένων ὥστε τούτοις μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων, τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον. Τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὐρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου, καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. Εἰ δέ τιςας συμβαίῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἀξιοὶ φαίνονται, καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῶ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπων δυναμένη πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι. Ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐξαιρετα καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ, καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. Εἰ δέ τι ἄλλο ἐκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν, περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα, ὅτι ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος ὥς τε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐφ' ἀδελφούς, τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῇ τῆς εἰρήνης συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἴρεσιν ἐκκοπῇναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὡμὼν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. Εὐχέσθε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα, ταῦτα βέβαια μένη, διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν Ἀγίῳ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Ἐν ταύτῃ τῇ τῆς συνόδου ἐπιστολῇ φανερόν καθίστησιν, ὅτι οὐ μόνον Ἀρείον καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισαν, ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ ὅτι περὶ τοῦ Πάσχα ὁμοφρονήσαντες, ἐδέξαντο τὸν αἰρεσιάρχη Μελίτιον, τὴν μὲν ἀξίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαντες, τὴν δὲ ἐξουσίαν τοῦ πράτ-

τειν αὐτὸν τινὰ ὡς ἐπίσκοπον, περιελόντες· δι' ἣν αἰτίαν νομίζω, ἄχρι νῦν κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Μελιτιανούς, ὅτι περιεῖλεν ἡ σύνοδος Μελιτίου τὸ δύνασθαι. Ἰστέον δὲ, ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν· ἔστι δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυμένος, τοῖς Σωταδίοις ἄσμασιν, ἥτοι μέτροις, παραπλήσιος· ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ σύνοδος ἀπεκήρυξεν. Οὐ μόνη δὲ ἡ σύνοδος τοῦ γράψαι περὶ τῆς γενομένης εἰρήνης ἐφρόντισεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δι' οἰκείων γραμμάτων τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ τάδε ἐπέστειλεν.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς, τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. Χαίρετε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. Οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' ἡμῶν· πᾶν εἴ τι δ' ἂν κακοτεχνήσάμενος ἐπεχειρήσεν, ἐκ βάθρων ἀνήρηται· τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν, ἢ οὕτως ἐπω, θανάσιμα φάρμακα, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κέλευσιν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης. Ἐνα τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνούμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. Ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει Θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν περ εἰς ἐξ ὑμῶν ἐγὼ, ὁ συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. Ἠλέγχθη γοῦν ἅπαντα, καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν. Καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἥλικα καὶ ὡς δεινὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου Σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν, ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινες, τὰναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἀγίᾳ πίστει φβεγγόμενοι τε καὶ πιστεῦναι ὁμολογοῦντες. Τριακοσίῳ γοῦν καὶ πλείονων ἐπισκόπων, ἐπὶ σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις καὶ ἀκριβείαις τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις εἶναι, βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδῆς τις ὑπέρτης ἐχώρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα, καὶ τὰ γήσια ἡμῶν μέλη, σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν συνέστηκεν, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθῃτε χάριν. Ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲ ἔστιν ἕτερον, ἢ

τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα γὰρ ὅπου τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖς ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισεν. Διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπεριθέσθω· ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάντε· ἵν' ἐπειδὴν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ πατριφόρῳ Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εὐλαβεῖν πίστιν ἐπιδείξας, τὴν εὐκαίαν ὑμῖν ἀγάπην ἀποδίδωκεν. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς τοιαῦτα ἔγραφε τῷ Ἀλεξανδρέων δῆμῳ, μηνύων ὅτι οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, γέγονεν ὁ ὅρος τῆς πίστεως· ἀλλ' ὅτι μετὰ πολλῆς συζητήσεως καὶ δοκιμασίας αὐτὸν ὑπήγορευσαν· καὶ οὐχ ὅτι τινα μὲν ἐλέχθη, τινα δὲ ἀπεισιγῆθη, ἀλλ' ὅτι ὅσα πρὸς σύστασιν τοῦ δόγματος λεχθῆναι ἤρμοζε, πάντα ἐκινήθη· καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ὠρίσθη, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξητάσθη πρότερον· ὥστε πάντα ὅσα ἡ ἀμφιβολίας, ἡ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γενεῶν, ταῦτα ἐκποδὼν γεγενῆσθαι. Τὸ κεφάλαιον δὲ, 'γνώμην Θεοῦ' τὴν πάντων τῶν ἐκεῖ συνελθόντων γνώμην καλεῖ, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμοφωνίαν γενέσθαι οὐκ ἀπιστεῖ. Σαβίνος δὲ, ὁ τῆς Μακεδονίου αἵρέσεως προσεστὼς, τούτοις μὲν ἐκὼν οὐ προσέχει· ἀλλ' 'ἰδιώτας, καὶ μὴ ἔχειν γνώσιν,' τοὺς ἐκεῖ συνελθόντας φησὶν, κινδυνεύων καὶ αὐτὸν τὸν Καισαρεᾶ Εὐσέβιον ἐπὶ ἀγνωσίᾳ διαβάλλειν· καὶ οὐκ ἐνθυμεῖται ὡς, εἰ καὶ ἰδιώται ἦσαν οἱ τῆς συνόδου, κατελάμποντο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδαμῶς ἀστοχῆσαι τῆς ἀληθείας ἐδύνατο. Ἐπάκουσον γοῦν, οἷα καὶ δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς ὁ βασιλεὺς, κατὰ τε Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ νομοθετήσας, τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις τε καὶ λαοῖς διεπέμψατο.

Ἄλλη ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου.

Νικητὴς Κωνσταντίνος, μέγιστος, Σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μισησάμενος Ἀρείος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. Ὡς περ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συντάγματα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὐρετο μισθόν, καὶ τοιούτων ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι ἱακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἀρείῳ τε καὶ τοῖς Ἀρείου ὁμογνώμονας Πορφυριανοῦς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὡς τοὺς τρόπους μεμίμηται, τούτων ἔχῃσι καὶ τὴν προσηγορίαν. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου

συντεταγμένον εὐρίσκoiτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδoσθαι· ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθῇ, ἀλλὰ μὴδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείπoιτο. Ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὥς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγῆν φωραθῇ κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ καταναλώσῃ; τούτῳ θάνατος ἔσται ἡ ζημία· παραχρῆμα γὰρ ὁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικῇν ὑποστήσεται τιμωρίαν. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι.

Ἄλλη ἐπιστολή.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς ταῖς ἐκκλησίαις.

1. V. C.
17-19.

Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον πρὸ πάντων ἔκρινα εἶναι μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλήθεσι πίστις μία, καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβεια τηρῇται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐτέρως οὐχ οἶόν τε ἦν ἀκλινῇ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταῦτο πάντων ὁμοῦ, ἡ τῶν γούν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων, ἐκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἀγιοτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τούτου ἔνεκεν πλείστον ὅσων συναθροισθέντων, καὶ αὐτὸς δὲ καθάπερ εἰς ἐξ ὑμῶν ἐτύγχανον συμπαρών,—οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι,—ἄχρι τοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὐ ἡ τῷ πάντων ἐφόρῳ ἀρέσκουσα γνώμη πρὸς τὴν τῆς ἐνόητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη· ὥς μὴδὲν ἔτι πρὸς διχόνοιαν ἡ πίστις ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι. Ἐνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἀγιοτάτης ἡμέρας γενομένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μᾶς ἡμέρας πάντας τοὺς ἅπανταχοῦ ἐπιτελεῖν. Τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρχει δυνήσεται, τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰλήφμεν ἐλπίδα, μὴ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ, παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν, ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἀγιοτάτην ἐκείνην ἑορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένων συνηθείᾳ πληροῦν· οἱ τὰς ἐαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μαροὶ τυφλώττουσιν· ἔξεστι γὰρ τοῦ ἐκείνων ἔθους ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἢ ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι. Μὴδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. Εἰλήφμεν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐτέραν ὁδόν· πρόκειται γὰρ δρόμος τῇ ιεροτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ καὶ νόμιμος καὶ πρέπων· τοῦτον συμφώνως ἀντιλαμβάνόμενοι, τῆς αἰσχροῦς ἐκείνης ἐαυτοὺς συνειδίσεως ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμώτατοι. Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀποπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἦμεν ἱκανοί. Τί δὲ φρονεῖν ἐκείνοι ὀρθὸν δυνήσονται, οἱ μετὰ τὴν Κυριοκτονίαν ἐκείνην ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται

οὐ λογισμῷ τιλῇ, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκατασχετῷ, ὅποι ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀγάγῃ μαρία; ἐκείθεν τοίνυν κἄν τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὀρώσιν, ὥς αἰετὰ κατὰ πλείστον αὐτοὺς πλανωμένους, ἀπὸ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τίνος οὖν χάριν τοῖτοις ἐπόμεθα, οἱ δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὁμολογήσονται; δευτέρον γε τὸ Πάσχα ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἂν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προῦκειτο, τὴν ὑμετέραν ἀγχίνουσαν ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ δοκεῖν, ἀνθρώπων ἔθεσι παγκάκων. Πρὸς τοῖτοις, κἄκεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὥς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτης θρησκείας ἐορτῇ διαφωρίαν ὑπάρχειν, ἐστὶν ἀθεώτατον· μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τὴν τοῦ ἀγιωτάτου πάθους, ὃ ἡμέτερος παρέδωκε Σωτήρ, μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται· ἥς εἰ καὶ ταμάλιστα εἰς πολλοὺς τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἐνὶ πνεύματι, τουτέστι τῷ θείῳ βουλῇματι, θάλπεται. Λογισάσθω δὲ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγχίνουσα, ὅπως ἐστὶ δεινὸν τε καὶ ἀπρεπές, κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἐτέρους μὲν ταῖς νηστείαις σχολάζειν, ἐτέρους δὲ συμπόσια τελεῖν· καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἐορταῖς καὶ ἀνέσειν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὠρισμέναις ἐκδεδῶσθαι νηστείαις. Διὰ τοῦτο γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἀγεσθαι τοῦτο, ἢ θεία πρόνοια βούλεται, ὥς ἔγωγε ἅπαντας ἡγοῦμαι συνορᾶν. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο αὐτως ἐπανορθοῦσθαι προσήκεν, ὥς μηδὲν μετὰ τῶν πατροκτόνων τε καὶ Κυριοκτόνων ἐκείνων εἶναι κοινόν· ἔστι τε τάξις εὐπρεπῆς, ἣν ἅπασαι τῶν δυτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν αἱ ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν τόπων· ὧν ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο, καὶ αὐτοὶ δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινόῃ ἀρέσειν ὑπεσχόμεν· ἵν' ὅπερ ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, ἅπασαν Ἀἴγυπτον, Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Βρεττανίαν, Λιβύην, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν καὶ Ποιτικὴν καὶ Κιλικίαν, μᾶ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμη, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξεται σύνεσις· λογιζομένη ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμός, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιωτάτον ἐστὶ βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς ἀπαιτεῖν δοκεῖ λόγος, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιτορκίας ἔχειν κοινωνίαν. Ἵνα δὲ τὸ κεφαλαυδέστατον συντόμως εἰπω, κοινῇ πάντων ἥρεσε κρίσις, τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἐορτὴν μᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοιαύτῃ ἀγιότητι εἶναι τινὰ διαφορὰν· καὶ κάλλιον ἔπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ᾗ οὐδεμία ἔσται ἀλλοτριᾶς πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία. Τοιῶν οὖν οὕτω στοιχούντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν οὐρανίαν καὶ θεῖαν ὡς

ἀληθῶς ἐντολὴν· πᾶν γὰρ ὃ τι ὁ ἄν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. Διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμμένα, ἤδη καὶ τὸν προεξηρημένον λόγον, καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀγιοτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαι τε καὶ διατάττειν ὑφείλετε· ἵν' ἐπειδὴν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυνηθῶ· καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκῶσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὁμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀντηρημένην, ἀκμαζούσης πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμοιοῖας. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον.

Νικητῆς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, Σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ.

Eus. V. C. ii. 46. Ἔως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίῃς βουλῆσεως καὶ τυραννίδος τοὺς ὑπὲρ τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ δικούσης, πεπίστευκα καὶ ἀκριβῶς ἐμὰντὸν πέπεικα, πᾶσιν τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι ἢ φόβῳ τῆς ἐπικειμένης ἐνεργείας ἐλάττωνα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι, ἀδελφεὶ προσφιλέστατε. Νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου Δικαιολογίου τοῦ διώκτου ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως Θεοῦ τοῦ μεγίστου προνοίᾳ ἡμετέρα δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος, ἡγοῦμαι καὶ πᾶσι φανεράν γενέσθαι τὴν θείαν δύναμιν, καὶ τοὺς ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ ἀμαρτημασί τισι περιπεσόντας, ἐπιγινόντας δὲ τὸν ὄντως ὄντα Θεόν, ἤξεν ἐπὶ τὴν ἀληθὴ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν. Ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προΐστασαι ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοὺς κατὰ τὸν τρόπον προΐσταμένους ἐπισκόπους πρεσβυτέρους τε ἢ διακόνους οἶσθα, ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὔξειν, ἢ ἔνθα ἂν ἡ χρεια ἀπαιτῇ, καὶ ποιεῖν. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ οἱ λοιποὶ τὰ ἀναγκαῖα, παρὰ τε τῶν ἡγεμονούντων καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως· τούτοις γὰρ ἐπεστῆλη, πάσῃ σπουδῇ ἐξυπηρετήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὁσιότητος λεγομένοις. Ὁ Θεὸς διαφυλάξοι σε, ἀγαπητὴ ἀδελφέ.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἐναρχίαν ἐπισκόπους ἐπέστειλεν. Ὅποια δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων κατασκευῆς πρὸς Εὐσέβιον ἔγραψε τὸν Παλαιστίνον, ἐξ αὐτῶν τῶν γραμμάτων καταμαθεῖν εὐπετές.

Νικητῆς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, Σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ Καισαρείας.

Eus. V. C. iv. 36.

Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ συναιρομένης προνοίας, μέγιστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ ἀγιοτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸν

ὡς πάντων ἐκέισε πολλὴν λαβόντων αὐξήσιω. Σφόδρα τοῦν αἷσιον καταφαί-
 ρεται, καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους· τοιγάρτοι δέδεξο
 προθυμότητας τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει· πρέπει γὰρ κατεφάνη δηλῶσαι
 τοῦτο τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πενήκοντα σωματῖα ἐν διψθέραις ἔγκατασκευόους
 εὐσάγγωστα τε καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλι-
 γράφων καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι κελεύσεις· τῶν
 θείων δηλαδὴ γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῷ τῆς
 ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαῖαν εἶναι γινώσκεις. Ἀπέσταλται δὲ γράμματα παρὰ
 τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν, ὅπως ἂν πάντα
 τὰ πρὸς τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσειεν. Ἰνα γὰρ
 ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωματῖα κατασκευασθῇ, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον
 τοῦτο γενήσεται· καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν,
 ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει. Οὕτω
 γὰρ ἂν μάλιστα τὰ καλῶς γραφέντα καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὕψους ῥῆστα
 διακομισθῇ, ἐνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος τῶν ἐκ τῆς σῆς ἐκκλησίας δια-
 κόνων· ὃς ἐπειδὴν ἀφίκεται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθῆσεται φιλανθρω-
 πίας. Ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ, ἀδελφε ἀγαπητέ.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Μακάριον.

Νικητῆς Κωνσταντίνος, μέγιστος, Σεβαστὸς, Μακαρίῳ Ἱεροσολύμων.

Τοσαύτη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὥς μηδεμίαν λόγων χορηγίαν ^{Eus. V. C. iii. 30.}
 τοῦ παρόντος πράγματος ἀξίαν εἶναι δοκεῖν. Τὸ γὰρ γνῶρισμα τοῦ ἁγιοτάτου
 ἐκείνου πάθους ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτόμενον τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις
 λαβεῖν, ἄχρις οὐ διὰ τῆς τοῦ κοινου πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως, ἐλευθερω-
 θείσι τοῖς ἐαυτοῦ θεράπουσιν ἀναλάμπειν ἔμελλε, πᾶσαν ἐκπληξιν ὡς ἀληθῶς
 ὑπερβαίνει. Εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες
 σοφοὶ εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες ἀξιῶν τι τοῦ πράγματος ἐβελήσωσιν
 εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται· ἐπὶ τοσοῦτ'
 πᾶσαν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἢ τοῦ θαύματος τούτου πίστις
 ὑπερβαίνει, ὅσῃ τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐράνια σύνεστηκεν εἶναι δυνατώτερα,
 διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος ἔστι μοι σκοπὸς, ἵν' ὥπερ
 ἐαυτὴν ὀσημέραι καινότεροις θαύμασιν, ἢ τῆς ἀληθείας πίστις ἐπιδείκνυσιν,
 οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν περὶ τὸν ἅγιον νόμον σωφροσύνη καὶ
 ὁμογνώμονι προθυμίᾳ σπουδαιότεραι γίγνοιτο. Ὅπερ ἐπειδὴ πᾶσιν εἶναι
 κομίζω φανερόν, ἐκείνου μάλιστα σε πεπεῖσθαι βούλομαι, ὥς ἄρα πάντων μοι
 μέλει μᾶλλον, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκείνων τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι αἰσχίστης
 εὐδωλου προσθήκης, ὥπερ τινας ἐπικειμένου βάρους, ἐκούφισα, ἅγιον μὲν ἐξ
 ἑρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγεννημένον, ἀγιώτερον δὲ ἀποφανέντα ἀφ' οὗ τὴν τοῦ
 σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμή-

σωμεν. Προσέκει τοίνυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτω διατάξει τε καὶ ἐκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν, ὥς οὐ μόνον βασιλικὴν τῶν πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ὥς πάντα τὰ ἐφ' ἐκάστης πόλεως καλλιστεύοντα ὑπὸ τοῦ κτίσματος τούτου νικᾶσθαι. Καὶ περὶ μὲν τῆς τῶν τοίχων ἐργασίας τε καὶ καλλιεργίας, Δρακιλλιανῷ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἀρχοντι, παρ' ἡμῶν ἐγκεχειρίσθαι τὴν φροντίδα γίνωσκε. Κεκέλευσται γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας, καὶ πάνθ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνειν παρὰ τῆς σῆς καταμάθοιεν ἀγχινοίας, παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκείνων προνοίας ἀποσταλῆναι. Περὶ δὲ τῶν κίωνων, ἢ τῶν μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομίσης εἶναι τιμιώτερα τε καὶ χρησιμώτερα, αὐτὸς συνόψεως γενομένης πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπούδασον· ἢ ὅσων δ' ἂν καὶ ὁποίων χρεῖαν εἶναι διὰ τοῦ γράμματος ἐπιγινώμεν, ταῦτα πανταχόθεν μετενεχθῆναι δυνήθῃ. Τὸν γὰρ τοῦ κόσμου θαυμασιώτερον τόπον κατ' ἀξίαν φαιδρύνεσθαι δίκαιον. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωνariam ἢ διὰ τινος ἐτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι· εἰ γὰρ λακωνaria μέλλοι εἶναι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι. Τὸ λειπόμενον, ἵνα ἡ σὴ δσιότης τοῖς προειρημένοις δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε καὶ ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεῖα· καὶ πρὸς ἐμέ εὐθέως ἀνεγκεῖν σπούδασον, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τε καὶ κίωνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωνარიῶν, εἴγε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνεις. Ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολάς ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ πανηγυρικώτερον γράψας πανταχοῦ κατὰ πόλεις προσέθηκε, διακωμωδῶν καὶ τῷ τῆς εἰρωνείας ἡθελὲ διαβάλλων αὐτόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Νικομηδεῦσι κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος γράφων, καθάπτεται μὲν τῆς Εὐσεβίου κακοτροπίας, οὐ μόνον ἐπὶ τῷ Ἀρειανισμῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τυράννῳ ἤδη πρότερον εὐνοῶν τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἐπεβούλευσε· παραινεί δὲ ἕτερον ἐλέσθαι ἐπίσκοπον αὐτ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰς περὶ τούτων ἐπιστολάς, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς μῆκος, ἐνταῦθα προσγράψαι περιττὸν εἶναι ἐνόμισα· ἔξεστι δὲ τοῖς βουλομένοις ἀναζητῆσαι καὶ ἐντυγχάνειν αὐταῖς. Καὶ περὶ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

CAP. X.

Ὅτι καὶ τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον Ἀκέσιον κεκλήκει εἰς τὴν σύνοδον
δ βασιλεὺς.

Κινεῖ δέ με ἡ τοῦ βασιλέως σπουδὴ καὶ ἐτέρου πράγματος μνήμην ποιήσασθαι τῆς αὐτοῦ γνώμης, ὅπως ἐφρόντιζε τῆς εἰρήνης.

Τῆς γὰρ ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, κέκληκε πρὸς τὴν σύνοδον καὶ Ἀκέσιον τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπον. Μετὰ οὖν τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ἡρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν Ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται καὶ τῷ ὀρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· ὁ δὲ, 'Οὐδὲν καινὸν,' ἔφη, 'ὦ βασιλεῦ, ἡ σύνοδος ὥρισεν' οὕτω γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων παρελήφα καὶ τὸν ὅρον τῆς πίστεως καὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς.' Ἐπανερομένου οὖν τοῦ βασιλέως, 'Διὰ τί οὖν τῆς κοινω-^{Cp. iv. 28 ;} νίας χωρίζῃ;' ἐκείνος τὰ ἐπὶ Δεκίου γενόμενα κατὰ τὸν διωγμὸν ^{vii. 23.} ἐδίδασκε καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκῆτας ἁμαρτίαν, ἣν 'πρὸς ^{John v. 16.} θάνατον' καλοῦσιν αἱ θεαῖαι γραφαί, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιούσθαι· ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν, ἐλπὶδα δὲ τῆς ἀφέσεως μὴ παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδέχεσθαι, τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Ἀκεσίου, ἐπειπεῖν τὸν βασιλέα, 'Θές, ὦ Ἀκέσιε, κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν.' Τούτων οὔτε ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, οὔτε ἄλλος τις ἐμνημόνευσε πώποτε· ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνδρὸς ἤκουσα οὐδαμῶς ψευδομένου, ὃς παλαιὸς τε ἦν σφόδρα, καὶ ὡς ἱστορήσας τὰ κατὰ τὴν σύνοδον ἔλεγεν. 'Ὅθεν καὶ τεκμαίρομαι τοῦτο πεπονηθέναι τοὺς σιωπῇ ταῦτα παραπεμψαμένους, ὃ πολλοὶ τῶν ἱστορίας συγγραφεύων πεπόνθασιν' ἐκείνοι γὰρ πολλὰ παραλείπουσιν, ἢ προσπάσχοντές τιςιν, ἢ προσώποις χαρίζομενοι. Τὰ μὲν οὖν Ἀκεσίου τοσαῦτα.

CAP. XI.

Περὶ Παφνουτίου τοῦ ἐπισκόπου.

Ἐπεὶ δὲ Παφνουτίου καὶ Σπυριδωνος ποιήσασθαι μνήμην ἄνω-^{Supra c. 8.} τέρω ἐπηγγειλάμεθα, εὐκαιρον ἐνταῦθα περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Παφνουτίος γὰρ μιᾶς πόλεως τῶν ἄνω Θηβῶν ἐπίσκοπος ἦν· οὕτω δὲ ἦν ἡρὸς θεοφιλῆς, ὡς καὶ σημεία θαυμαστά γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Οὗτος ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεκόπη· σφόδρα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐτίμα τὸν ἄνδρα, καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασίλεια μετεπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορωρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει. Τοσαύτη προσῆν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ εὐλάβεια. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο

περὶ Παφνουτίου εἰρήσθω· ὃ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων διὰ τῆς αὐτοῦ συμβουλῆς τότε γέγονε, διηγήσομαι. Ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἡγάγοντο. Καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλευέσθαι προῦκειτο, διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων ὁ Παφνούτιος ἐβόα μακρὰ, μὴ βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι, 'τίμιον εἶναι τὸν γάμον αὐτὸν καὶ τὴν κοίτην ἀμείαντον' παρὰ τῷ Θεῷ λέγων, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν προσβλάψωσιν· οὐ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἀσκησιμ, οὐδὲ ἴσως φυλαχθῆσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἐκάστου γαμετῆς· 'σωφροσύνην' δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν· ἀρκεῖσθαι τε τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν, μὴ μὴν ἀποξεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἀπαξ ἤδη πρότερον λαϊκὸς ὢν ἡγάγετο. Καὶ ταῦτ' ἔλεγεν ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, γυναικός· ἐκ παιδὸς γὰρ ἐν ἀσκητηρίῳ ἀνετέθραπτο, καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ, εἰ καὶ τις ἄλλος, περιβόητος ὢν. Πείθεται πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων σύλλογος τοῖς Παφνουτίου λόγοις. Διὰ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιμ ἀπεσίγησαν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλευμένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν καταλείψαντες. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ Παφνουτίου.

Heb. xiii. 4.

CAP. XII.

Περὶ Σπυρίδωνος τοῦ Κυπρίου ἐπισκόπου.

Περὶ δὲ Σπυρίδωνος, τοσαύτη τῷ ποιμένι προσῆν ὁσιότης, ὥς καὶ ἀξιοθῆναι αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων ποιμένα γενέσθαι· ὃς μᾶς τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων ὀνόματι Τριμιθοῦντος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκεκλήρωτο, διὰ δὲ αὐτῶν πολλὴν ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ἐποίμεινε καὶ τὰ πρόβατα. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα· ἐνδὸς δὲ ἡ δύο ἐπιμνησθήσομαι, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι. Μεσοῦσης ποτὲ τῆς νυκτὸς, κλέπται ταῖς ἐπαύλεσι τῶν προβάτων λαθραῶς ἐπελθόντες ἀφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων ἐσπούδαζον. Ὁ Θεὸς δὲ ἄρα ὁ τὸν ποιμένα σώζων ἔσωζε καὶ τὰ πρόβατα. Οἱ γὰρ κλέπται ἀοράτῳ δυνάμει παρὰ ταῖς

ἐπαύλεσιν ἐδέδεντο. Ὁρθρος τε ἦν, καὶ ἦκε παρὰ τὰ ποίμνια· ὥς δὲ εὔρεν ὀπίσω τὰς χεῖρας ἔχοντας, ἔγνω τὸ γεγονός· καὶ εὐχόμενος λῦει τοὺς κλέπτας, πολλὰ τε νουθετήσας, καὶ παραινέσας ἐκ δικαίων πόνων σπουδάζειν, μὴ μὴν ἐξ ἀδικίας λαμβάνειν, κριδόν τε αὐτοῖς χαρισάμενος, ἀπέλυσε, καὶ χαριέντως ἐπιφθεγξάμενος, 'ἵνα μὴ,' φησὶ, 'μάτην ἡγρυπνηκότες φανεῖτε.' Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῶν περὶ Σπυριδῶνος θαυμάτων. Ἐτερον δὲ τοιοῦτο· ἦν αὐτῷ θυγάτηρ παρθένος, τῆς τοῦ πατρὸς εὐλαβείας μετέχουσα, τοῦνομα Εἰρήνη. Ταύτη γινώσκός τις πολύτιμον παρέθετο κόσμιον· ἡ δὲ ἀσφαλέστερον ποιούσα, γῇ τὴν παρακαταθήκην ἔκρυψε· μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἦκει μετὰ χρόνον ὁ παραθέμενος· μὴ εὐρών τε τὴν παρθένον, ἐμπλέκεται τῷ πατρὶ, νῦν μὲν ἐγκαλῶν, ἔστιν δὲ ὅτε καὶ παρακαλῶν. Ἐπεὶ δὲ συμφορὰν ἐποιεῖτο τὴν τοῦ παραθεμένου ζημίαν ὁ γέρων, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ μνήμα τῆς θυγατρὸς, ἐπεκαλεῖτο τὸν Θεόν, πρὸ καιροῦ δεῖξαι αὐτῷ τὴν ἐπαγγελ-
λομένην ἀνάστασιν· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἤμαρτε. Ζῶσα γὰρ αὐθις ἡ παρθένος, φαίνεται τῷ πατρὶ, καὶ τὸν τόπον σημάνουσα, ἔνθα τὸ κόσμιον ἀπεκέρυπτο, αὐθις ἀπεχώρει. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐξέλαμπον. Ταῦτα δὲ ἐγὼ καὶ ἀκοῇ παρὰ πολλῶν Κυπρίων παρέλαβον, καὶ συντάγματι Ῥουφίνου τινὸς πρεσβυτέρου ἐνέτυχον, Ῥωμαϊκῇ λέξει συγγεγραμμένῳ, ἀφ' ὧν ταῦτα καὶ ἕτερα τινὰ τῶν μετ' οὐ πολὺ ῥηθησομένων συνήγαγον.

CAP. XIII.

Περὶ Εὐτυχianoῦ τοῦ μοναχοῦ.

Ἦκουσα δὲ ἐγὼ καὶ περὶ Εὐτυχianoῦ, θεοφιλοῦς ἀνδρὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσαντος· ὃς καὶ αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Νασιτιανῶν τυγχάνων, παραπλήσια ἔργα ποιῶν ἐθαυμάζετο. Τίς τε ὁ περὶ τούτου διηγησάμενος, ἐρῶ μετὰ ἀκριβείας, καὶ οὐκ ἀπο-
κρύψομαι, κὰν δόξω τισιν ἀπεχθάνεσθαι. Αὐξάνων τις τῆς Νασι-
τιανῶν ἐκκλησίας πρεσβύτερος μακροβιώτατος γέγονεν· ὃς καὶ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, κομιδῇ νήπιος ὢν, ἅμα τῷ Ἀκεσίῳ παρέβαλλε, καὶ τὰ κατὰ Ἀκείσιον ἐμοὶ διηγῆσατο. Οὗτος ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἄχρι τῆς βασιλείας τοῦ νέου Θεοδοσίου ἐξέτεινε, καὶ πε-
νιτέρῳ μοι σφόδρα τυγχάνοντι τὰ περὶ Εὐτυχianoῦ διηγῆσατο,

εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἔχετε ἐν πᾶσι συμφύχους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις· ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον, ἔδαξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύσασθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι. Ἄτοπον δέ, τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾶν, καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. Καταξιώσατε γοῦν, ὡς ἀρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλεῖα ὑπομνήσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θάπτον βουλευσασθαι τὰ ὑμῖν ἀρμόζοντα ἐφ' ἡμῶν.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τῆς παλινφθίας βιβλίον Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος ἔστιν· ἀπὸ δὲ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ τεκμαίρομαι, ὅτι οὗτοι μὲν τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ὑπεσημήναντο, τῇ δὲ καθαίρεισι Ἀρείου σύμφηφοι γενέσθαι οὐκ ἐβουλήθησαν· καὶ ὅτι Ἀρείος πρὸ τούτων φαίνεται ἀνακληθεῖς. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν δοκεῖ, ὁμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· τοῦτο δὲ δείκνυται, ἀφ' ὧν ὕστερον ἑαυτῷ καθοδὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπενόησεν, ἐπιπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

CAP. XV.

Ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον, Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπίσκοπος.

Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθέως Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος, προτίσταται τῆς ἐκκλησίας Ἀθανάσιος. Τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφίνος κομιδῇ νήπιον ὄντα, παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον. Τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱεροσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Ἐν δὲ οὖν τῷ παιγνίῳ τούτῳ Ἀθανάσιος μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκεκλήρωτο τὸν θρόνον· τῶν δὲ ἄλλων νέων ἕκαστος ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἐμμεῖτο. Ταῦτα ἔπαιζον οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τοῦ μάρτυρος καὶ ἐπισκόπου Πέτρου ἐπετελεῖτο μνήμη. Τότε δὲ καὶ Ἀλεξάνδρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διαβαίνων, ὁρᾷ τὸ γιννόμενον παίγνιον· καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς παῖδας, ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὸν ἐν τῷ παιγνίῳ κληρωθέντα τόπον ἑκάστῳ, προμηνύεσθαι τι διὰ τοῦ γεγονότος ἡγήσάμενος. Ἐκέλευσέν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγεσθαι τοὺς παῖδας, καὶ παιδείας μεταλαμβάνειν, ἐξαιρέτως δὲ τὸν Ἀθανάσιον· εἴτα ἐν τελείᾳ γενόμενον ἡλικίᾳ καὶ διάκονον χειροτονήσας, ἤλει-

ἐπὶ τὴν Νίκαιαν, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ, ὅτε συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος. Ταῦτα μὲν ὁ Ῥουφίνος περὶ αὐτοῦ Ἀθανασίου ἐν τοῖς συντάγμασιν ἑαυτοῦ εἴρηκεν. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ γενέσθαι· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα γενόμενα πολλάκις ἐφεύρηται. Περὶ οὗ τέως τοσαῦτα εἰρήσθω μοι.

CAP. XVI.

᾿Ως βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸ πάλαι Βυζάντιον αὐξήσας, Κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

᾿Ο βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν σύνοδον ἐν εὐφροσύνῃ διήγειν ἐπιτελέσας οὖν δημοτελῇ τῆς εἰκοσαετηρίδος αὐτοῦ ἑορτῇ, εὐθέως περὶ Α. Δ. 826. τὸ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν· ἐπολεῖ τε τοῦτο κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ, ἣν Βυζάντιον καλουμένην τὸ πρότερον ἡῤῥησε, τείχη μεγάλα περιβαλὼν, καὶ διαφόροις κοσμήσας οἰκοδομήμασιν· ἴσῃν τε τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ ἀποδείξας, καὶ ᾿Κωνσταντινούπολιν· μετονομάσας, χρηματίζειν ᾿δευτέραν Ῥώμην· νόμῳ ἐκύρωσεν· ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γέγραπται στήλῃ, καὶ δημοσίῳ ἐν τῷ καλουμένῳ στρατηγίῳ πλησίον τοῦ ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, δύο μὲν οἰκοδομήσας ἐκκλησίας, μίαν ἐπωνόμασεν Εἰρήνην, ἑτέραν δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων ἐπώνυμον. Καὶ οὐ μόνον, ὥς ἔφην, ἡῤῥει τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων καθήρει. Τὰ γοῦν ἀγάλματα κόσμον τῇ Κωνσταντίνου πόλει προὔτιθει δημοσίῳ, καὶ τοὺς Δελφικοὺς τρίποδας ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ δημοσιεύσας προὔθηκε. Ταῦτα μὲν οὖν δόξει περιττὰ λέγεσθαι νῦν· ὁρᾶται γὰρ πρότερον ἢ ἀκούεται. Τότε δὲ ὅμως μεγίστην ἐπίδοσιν ἔλαβε τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλα πλείστα ἢ τοῦ Θεοῦ [Vales, conj. ^{τά τε ἄλλα} ἐφύλαττε πρόνοια. Οὕτω τῶν τοῦ βασιλέως ἐγκωμίων μετὰ μεγα- ^{πλείστα καὶ} λοφώνου φράσεως ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μνήμην πεποιήται· οὐκ ^{τοῦτο μέ-} ἴσται.] ἔκαιρον δὲ ἡγοῦμαι καὶ ἡμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν, ὥς οἶόν τε, διὰ βραχέων εἰπεῖν.

CAP. XVII.

᾿Ως τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα εὗρε, καὶ ἐκκλησίαν ἀνφικοδόμησεν.

᾿Η τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἥς ἐπ' ὀνόματι τὴν ποτὲ κώμην Ἀρεπάρην πόλιν ποιήσας ὁ βασιλεὺς Ἐλενούπολιν ἐπωνόμασε,

εἰς πρόσωπον ἐπαλαβεῖν ἡμᾶς, ἔχετε ἐν πᾶσι συμφύχους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις· ὅποτε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον, ἔδαξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύσασθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι. Ἄτοπον δέ, τὸν δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾶν, καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. Καταξιώσατε γοῦν, ὡς ἀρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνήσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θάπτον βουλευσασθαι τὰ ὑμῖν ἀρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τῆς παλινωδίας· βιβλίον Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος ἔστιν· ἀπὸ δὲ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ τεκμαίρομαι, ὅτι οὗτοι μὲν τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ὑπεσημήναντο, τῇ δὲ καθαίρεισι Ἀρείου σύμψηφοι γενέσθαι οὐκ ἐβουλήθησαν· καὶ ὅτι Ἀρείος πρὸ τούτων φαίνεται ἀνακληθεῖς. Ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν δοκεῖ, ὁμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· τοῦτο δὲ δέικνται, ἀφ' ὧν ὕστερον ἑαυτῷ κάθοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐπενόησεν, ἐπιπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς κατὰ χῶραν ἐροῦμεν.

CAP. XV.

Ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον, Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται τῆς Ἀλεξανδρείαν πόλεως ἐπίσκοπος.

Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθέως Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος, προτίσται τῆς ἐκκλησίας Ἀθανάσιος. Τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφίνος κομιδῇ νήπιον ὄντα, παίζειν σὺν ἐτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον. Τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱεροσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Ἐν δὲ οὖν τῷ παιγνίῳ τούτῳ Ἀθανάσιος μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκεκλήρωτο τὸν θρόνον· τῶν δὲ ἄλλων νέων ἕκαστος ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἐμμεῖτο. Ταῦτα ἔπαιζον οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τοῦ μάρτυρος καὶ ἐπισκόπου Πέτρου ἐπετελεῖτο μνήμη. Τότε δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διαβαίνων, ὁρᾷ τὸ γιγνόμενον παίγνιον· καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς παῖδας, ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὸν ἐν τῷ παιγνίῳ κληρωθέντα τόπον ἕκαστῳ, προμηνύεσθαι τι διὰ τοῦ γεγονότος ἡγησάμενος. Ἐκέλευσέν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγεσθαι τοὺς παῖδας, καὶ παιδείας μεταλαμβάνειν, ἑξαιρέτως δὲ τὸν Ἀθανάσιον· εἴτα ἐν τελείᾳ γενόμενον ἡλικίᾳ καὶ διάκονον χειροτονήσας, ἦλθε

ἐπὶ τὴν Νίκαιαν, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ, ὅτε συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος. Ταῦτα μὲν ὁ 'Ρουφίνος περὶ αὐτοῦ 'Αθανασίου ἐν τοῖς συντάγμασιν ἑαυτοῦ εἴρηκεν. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ γενέσθαι· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα γενόμενα πολλάκις ἐφεύρηται. Περὶ οὗ τέως τοσαῦτα εἰρήσθω μοι.

CAP. XVI.

Ὡς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸ πάλαι Βυζάντιον αὐξήσας, Κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

Ὁ βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν σύνοδον ἐν εὐφροσύνῃ διήγειν· ἐπιτελέσας οὖν δημοτελῇ τῆς εἰκοσαετηρίδος αὐτοῦ ἑορτῇ, εὐθέως περὶ A. D. 326 τὸ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν· ἐποίει τε τοῦτο κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ, ἣν Βυζάντιον καλουμένην τὸ πρότερον ἠύξησε, τείχη μεγάλα περιβαλὼν, καὶ διαφόροις κοσμήσας οἰκοδομήμασιν· ἴσῃν τε τῇ βασιλευσύνῃ 'Ρώμῃ ἀποδείξας, καὶ 'Κωνσταντινουπόλιν' μετονομάσας, χρηματίζειν 'δευτέραν 'Ρώμην' νόμῳ ἐκύρωσεν· ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γέγραπται στήλῃ, καὶ δημοσίᾳ ἐν τῷ καλουμένῳ στρατηγίῳ πλησίον τοῦ ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, δύο μὲν οἰκοδομήσας ἐκκλησίας, μίαν ἐπωνόμασεν Εἰρήνην, ἑτέραν δὲ τὴν τῶν 'Αποστόλων ἐπώνυμον. Καὶ οὐ μόνον, ὥς ἔφην, ἠύξει τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν 'Ελλήνων καθήρει. Τὰ γοῦν ἀγάλματα κόσμον τῇ Κωνσταντίνου πόλει προὔτιθει δημοσίᾳ, καὶ τοὺς Δελφικοὺς τρίποδας ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ δημοσιεύσας προὔθηκε. Ταῦτα μὲν οὖν δόξει περιττὰ λέγεσθαι νῦν· ὁρᾶται γὰρ πρότερον ἢ ἀκούεται. Τότε δὲ ὁμως μεγίστην ἐπίδοσιν ἔλαβε τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλα πλεῖστα ἢ τοῦ Θεοῦ [Vales, con
τά τε ἄλλα
ἐφύλαττε πρόνοια.
Οὕτω τῶν τοῦ βασιλέως ἐγκωμίων μετὰ μεγα-
λοφώνου φράσεως ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μνήμην πεποιήται· οὐκ αἰστώ.] ἔφύλαττε πρόνοια. Οὕτω τῶν τοῦ βασιλέως ἐγκωμίων μετὰ μεγαλοφώνου φράσεως ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μνήμην πεποιήται· οὐκ αἰστώ.] ἄκαιρον δὲ ἡγοῦμαι καὶ ἡμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν, ὥς οἶόν τε, διὰ βραχέων εἰπεῖν.

CAP. XVII.

Ὡς τοῦ βασιλέως μήτηρ 'Ελένη, ἐπὶ τὰ 'Ιεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα εὔρε, καὶ ἐκκλησίαν ἀνικοδόμησεν.

'Η τοῦ βασιλέως μήτηρ 'Ελένη, ἥς ἐπ' ὀνόματι τὴν ποτὲ κώμην Δρεπάνην πόλιν ποιήσας ὁ βασιλεὺς 'Ελενουπόλιν ἐπωνόμασε,

Esa. i. 8.

δι' ὀνείρων χρηματισθεῖσα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παρεγένετο· καὶ τὴν ποτὲ Ἱερουσαλὴμ ἔρημον ὡς ὀπωροφυλάκιον· κατὰ τὸν προφήτην εὐροῦσα, τὸ τοῦ Χριστοῦ μῆμα, ἐνθα ταφείς ἀνέστη, σπουδαίως ἐζήτει· καὶ δυσχερῶς μὲν, σὺν Θεῷ δὲ εὕρισκει. Τίς δὲ ἡ αἰτία τῆς δυσχερείας, διὰ βραχέων ἐρῶ· ὅτι οἱ μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονούντες μετὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους ἐτίμων τὸ μῆμα· οἱ δὲ φεύγοντες τὰ τοῦ Χριστοῦ, χώσαντες τὸν τόπον, Ἀφροδίτης κατ' αὐτοῦ ναὸν κατασκευάσαντες ἐπέστησαν ἄγαλμα, μὴ ποιοῦντες μῆμην τοῦ τόπου. Τοῦτο μὲν οὖν πάλαι προὔχῳρει. Τῇ δὲ μητρὶ τοῦ βασιλέως φανερὸν τοῦτο ἐγένετο. Καθελοῦσα οὖν τὸ ξόανον, καὶ τὸν τόπον ἐκχώσασα καὶ καθαρὸν ἐργασαμένη, τρεῖς εὕρισκει σταυροὺς ἐν τῷ μνήματι· ἓνα μὲν τὸν μακαριστὸν, ἐν ᾧ Χριστὸς ἐξετανύσθη· τοὺς δὲ ἑτέρους, ἐν οἷς οἱ συσταυρωθέντες δύο ληστὰι τεθνήκεσαν. Σὺν αὐτοῖς δὲ εὗρητο καὶ ἡ τοῦ Πιλάτου σάνις, ἐν ἣ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν προσγράφων, ἐν διαφόροις γράμμασι ἐκήρυττεν. Ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολος ἦν ὁ σταυρὸς ὁ ζητούμενος, οὐχ ἡ τυχοῦσα λύπη κατεῖχε τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ παύει τὰ τῆς λύπης ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ᾧ ὄνομα ἦν Μακάριος· λυεὶ δὲ πίστει τὸ ἀμφίβολον· σημεῖον γὰρ ἦται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐλάμβανε. Τὸ δὲ σημεῖον ἦν τοιοῦτο· γυνὴ τις τῶν ἐγχωρίων, νόσφ' χρονίᾳ ληφθεῖσα, πρὸς αὐτῷ λοιπὸν τῷ θανάτῳ ἐγένετο. Προσάγεσθαι οὖν τῇ ἀποθνήσκουσῃ τῶν σταυρῶν ἕκαστον ὁ ἐπίσκοπος παρέσκεύασε, πιστεύσας ἀναρρωσθῆναι τὴν γυναῖκα ἀψαμένην τοῦ τιμίου σταυροῦ· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἤμαρτε· προσενεχθέντων γὰρ τῶν μὴ κυρίων δύο σταυρῶν, ἔμενευ οὐδὲν ἦττον ἡ γυνὴ ἀποθνήσκουσα. Ὡς δὲ ὁ τρίτος ὁ γνήσιος προσηνέχθη, ἡ ἀποθνήσκουσα εὐθὺς ἀνερρώσθη, καὶ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον ἤρρηται. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ οἶκον μὲν εὐκτήριον ἐν τῷ τοῦ μνήματος τόπῳ πολυτελῇ κατεσκεύασεν, Ἱερουσαλὴμ τε νέαν· ἐπωνόμασεν, ἀντιπρόσωπον τῇ παλαιᾷ ἐκεῖνη καὶ καταλελειμμένη ποιήσασα. Τοῦ δὲ σταυροῦ μέρος μὲν τι θήκη ἀργυρᾷ περικλείσασα, μνημόσυνον τοῖς ἱστορεῖν βουλομένοις αὐτόθι κατέλιπε· τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἀποστέλλει τῷ βασιλεῖ. Ὅπερ δεξάμενος, καὶ πιστεύσας τελείως σωθῆσεσθαι τὴν πόλιν ἐνθα ἂν ἐκεῖνο φυλάττηται, τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι κατέκρυψεν, ὃς ἐν τῇ

αὐτῇ Κωνσταντίνου πόλει, ἐν τῇ ἐπιλεγομένῃ ἀγορᾷ Κωνσταντίνου, ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ καὶ μεγάλου κίονος ἱδρύται. Τοῦτο μὲν ἀκοῇ γράφας ἔχω· πάντες δὲ σχεδὸν οἱ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν οἰκοῦντες, ἀληθὲς εἶναι φασί. Καὶ τοὺς ἡλούς δὲ, οἱ ταῖς χερσὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐνεπάγησαν, ὁ Κωνσταντίνος λαβὼν, (καὶ γὰρ καὶ τούτους ἡ μήτηρ ἐν τῷ μνήματι εὐρούσα ἀπέστειλεν), χαλινούς τε καὶ περικεφαλαίαν ποιήσας, ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέχρητο. Ἐχορήγει μὲν οὖν πάσας τὰς ὕλας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν· ἔγραφε δὲ καὶ Μακαρίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, ἐπισπεύδειν τὰς οἰκοδομὰς. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ, ποιήσασα τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς Βηθλεὲμ, ἔνθα ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἑτέραν ἐκκλησίαν οὐχ ἥττω κατεσκεύαζεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὄρει τῆς ἀναλήψεως. Οὕτω δὲ εἶχεν εὐλαβῶς περὶ ταῦτα, ὥς καὶ συνεύχεσθαι ἐν τῷ τῶν γυναικῶν τάγματι· καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι ἐπὶ ἐστίαισι προτρεπομένη, δι' ἐαυτῆς λειτουργοῦσα, τὰ ὅσα ταῖς τραπέζαις προσέφερε. Πολλὰ δὲ καὶ ἐδωρεῖτο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πένησιν· εὐσεβῶς τε διανύσασα τὴν ζωὴν, ἐτελεύτησε περὶ ὀγδοηκοστὸν ἔτος· καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν Ῥώμην διακομισθὲν ἐν τοῖς βασιλικαῖς μνήμασιν ἀπετέθη.

CAP. XVIII.

Ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος τὰ μὲν Ἑλλήνων καθήρει, πολλὰς δὲ ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἱδρυσεν.

Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπιμελέστερος ὦν περὶ τὰ Χριστιανῶν ἀπεστράφη τὰς Ἑλληνικὰς θρησκείας. Καὶ πάντε μὲν τὰ μονομάχια· εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἐναπέθετο. Λεγόντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, ὥς ἄρα ὁ Σάραπης εἶη ὁ τὸν Νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείᾳ τῆς Αἰγύπτου, τῷ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σαράπιδος κομίζεσθαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν Ἀλεξανδρέων μετατιθεῖναι ἐκέλευσε. Τῶν δὲ φημιζόντων, ὥς οὐκ ἀναβήσεται ὁ Νεῖλος ὀργῇ τοῦ Σαράπιδος, ἦτε ἀνοδος τοῦ ποταμοῦ τῷ τε ἑξῆς ἔτει καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἐγένετό τε καὶ γίνεται· ἔργῳ τε δεικνύται ὥς οὐ διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὄρους τῆς προνοίας, ἡ τοῦ Νεῖλου ἀνάβασις γίνεται. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους

καὶ βαρβάρων Σαρματῶν καὶ Γόθων κατατρεχόντων τὴν Ῥωμαίων γῆν, οὐδαμῶς ἢ περὶ τὰς ἐκκλησίας τοῦ βασιλέως πρόθεσις ἐνεκόπητο· ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἀρμόζουσαν ἐποίησατο πρόνοιαν· τοὺς μὲν γὰρ τῷ Χριστιανικῷ τροπαίῳ πεπιστευκῶς κατὰ κράτος ἐνίκα, ὥς καὶ τὸ εἰωθὸς παρὰ τῶν πάλοι βασιλέων δίδοσθαι χρυσίον τοῖς βαρβάροις περιελεῖν, ἐκείνους τε ἐκπεπληγμένους τῷ παραλόγῳ τῆς ἡττης πιστεῦσαι τότε πρῶτον τῇ Χριστιανισμοῦ θρησκείᾳ, δι' ἧς καὶ Κωνσταντῖνος ἐσώζετο. Αὐθις δὲ ἐτέρας ἐκκλησίας ἐποίει· καὶ μίαν μὲν ἐν τῇ καλουμένῃ ὁρῇ τῇ Μάμβρη, ὅφ' ἦν τοὺς ἀγγέλους ἐξευλόσθαι πρὸς τοῦ Ἀβραὰμ οἱ ἱεροὶ λόγοι μηνύουσι, κατεσκεύαζε. Μαθὼν γὰρ ὁ βασιλεὺς βωμοὺς ὑπὸ τῇ ὁρῇ ἰδρῦσθαι, καὶ θυσίας Ἑλληνικὰς τελεῖσθαι ἐπ' αὐτῷ, μέμφεται μὲν δι' ἐπιστολῆς Εὐσεβίῳ τῷ τῆς Καισαρείας ἐπισκόπῳ· κελεύει δὲ, τὸν μὲν βωμὸν ἀνατραπῆναι, πρὸς δὲ τὴν ὁρὴν κατασκευασθῆναι οἶκον εὐκτήριον. Ἐτέραν δὲ ἐκκλησίαν ἐν Ἡλιουπόλει τῆς Φοινίκης κατασκευασθῆναι προσέταξε, δι' αἵτιαν τοιαύτην· οἱ Ἡλιουπολίται, τίνα μὲν ἔσχον ἐξ ἀρχῆς νομοθέτην οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὅποῖος ἦν τὸ ἦθος· τὸ δὲ ἦθος ἐκ τῆς πόλεως δείκνυται. Κοινὰς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναικας ἐγχώριος νόμος ἐκέλευε· καὶ διὰ τοῦτο, ἀμφίβολα μὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὰ τικτόμενα· γονέων γὰρ καὶ τέκνων οὐδεμία διάκρισις ἦν· τὰς γὰρ παρθένους τοῖς παριοῦσι ξένοις παρεῖχον πορνεύεσθαι. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχαίου κρατοῦν παρ' αὐτοῖς, λῦσαι ἐσπούδασε. Νόμῳ γὰρ σεμνῷ τῶν αἰσχρῶν ἀνελὼν τὸ μῦθος, τὰ γένη ἑαυτὰ ἐπιγινώσκειν παρεσκεύασεν. Ἐκκλησίας τε κτίσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι παρεσκεύασε, καὶ κληρὸν ἱερόν. Οὕτω τὰ Ἡλιουπολιτῶν κακὰ μετριώτερα ἀπειργάσατο. Παραπλησίῳ δὲ τρόπῳ καὶ τὸ ἐν Ἀφάκοις τοῦ Λιβάνου ἱερόν τῆς Ἀφροδίτης καθελὼν, τὰς ἐκεῖ γιγνομένας ἀνέδην ἀρρητοποιίας ἐξέκοψε. Τί δ' ἂν εἴποιμι ὅπως τὸν ἐν Κιλικίᾳ Πυθωνικὸν ἐξήλασε δαίμονα, τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἐνεφώλευεν ἐκ θεμελίων ἀνατραπῆναι κελεύσας; Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ τοῦ βασιλέως περὶ τὸν Χριστιανισμόν πόθος, ὥς καὶ Περσικοῦ μέλλοντος κινεῖσθαι πολέμου, κατασκευάσας σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης ἐκκλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιήκει, καὶ ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ τοὺς ἐρημοτάτους τόπους εὐκτήριον ἡγρεπισμένον. Ἄλλ' οὐ πρόεβη τότε ὁ πόλεμος· ἔφθη γὰρ δεῖν τοῦ βασιλέως σβεσθῆναι.

Ὅτι δὲ καὶ περὶ τὰ ἀνορθοῦν τὰς πόλεις σπουδαῖος ἦν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὅπως κώμας πολλὰς πόλεις ἀπέδειξεν, ὥς τὴν Δρεπάνην ἐπ' οὐνόματι τῆς μητρὸς, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ Κωνσταντίαν ἐπ' οὐνόματι τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας, οὐκ εὐκαιρον ἡγοῦμαι γράφειν. Οὐ γὰρ πρόκειται τὰς πράξεις τοῦ βασιλέως ἀριθμεῖν, ὅτι μὴ ὅσαι πρὸς Χριστιανισμὸν ἀρμόζουσιν, ἀλλ' ὅσαι μόνον περὶ τὰς ἐκκλησίας ἐγένοντο· διὸ τὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως ἑτέρας ὑποθέσεως ὄντα, ἰδίας τε δεόμενα πραγματείας, ἑτέροις ἀφήμι, τοῖς τὰ τοιαῦτα συγγράφειν δυναμένοις. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀδιαίρετος ἡ ἐκκλησία μεμενῆκει, καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἂν ἤγον. Ὅπου γὰρ ὑπόθεσις μὴ χορηγῇ τὰ γινόμενα, περιττὸς ὁ λόγος ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀποστολικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ πίστιν ἡ διαλεκτικὴ καὶ κενὴ ἀπάτη συνέχεεν ἐν ταύτῃ καὶ διέσπειρεν, φήθηεν δεῖν γραφῇ ταῦτα παραδοῦναι, ὅπως ἂν μὴ ἀφανῇ γένηται τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας γεγόμενα· ἡ γὰρ περὶ τούτων γνώσις παρὰ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ εὐκλείαν φέρει, αὐτὸν δὲ τὸν ἐπιστάμενον ἀσφαλέστερον ἀπεργάζεται, διδάσκει τε μὴ σαλεύεσθαι, κενοφωσίας τινὸς ἐμπεσοῦσης ἐκ λέξεων.

CAP. XIX.

Τίνα τρόπον ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τὰ ἐνδοτέρω ἔθνη τῶν Ἰνδῶν ἐχριστιάνισαν.

Αὐθις οὖν μνημονευτέον καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν τοῦ βασιλέως ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τηνικαῦτα γὰρ Ἰνδῶν τε τῶν ἐνδοτέρω καὶ Ἰβήρων τὰ ἔθνη πρὸς τὸ Χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν. Τίνος δὲ ἕνεκεν τῇ προσθήκῃ τῶν ἐνδοτέρω ἐχρησάμην, διὰ βραχέων ἔρῳ. Ἡνίκα οἱ ἀπόστολοι κλήρῳ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ὑπεδέχετο, Ματθαῖος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν, Βαρθολομαῖος δὲ ἐκκληροῦτο τὴν συνημμένην ταύτῃ Ἰνδίαν· τὴν μέντοι ἐνδοτέρω Ἰνδίαν, ἥ προσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλὰ, διαφόροις χρώμενα γλώσσαις, οὐδέ πω πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ὁ τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγος ἐφώτιζε. Τίς δὲ ἡ αἰτία τοῦ καὶ αὐτοὺς Χριστιανίσαι, νῦν ἔρχομαι καταλέξων. Μερόπιός τις φιλόσοφος, τῷ γένει Τύριος, ἰστορήσαι τὴν Ἰνδῶν χώραν ἔσπευσεν, ἀμιλλησάμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον, ὃς πρὸ αὐτοῦ τὴν Ἰνδῶν χώραν ἰστόρησεν. Παραλαβὼν οὖν δύο

παιδάρια συγγενῇ ὁ Μερόπιος, Ἑλληνικῆς οὐκ ἄμοιρα διαλέκτου, καταλαμβάνει πλοίῳ τὴν χώραν ἱστορήσας τε ὅσα ἐβούλετο, προσορμίζει χρεῖα τῶν ἐπιτηδείων τόπῳ λιμένα ἔχοντι ἀσφαλῇ. Συμβεβήκει δὲ τότε πρὸς ὀλίγον τὰς σπουδὰς διεσπᾶσθαι τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἰνδῶν. Συλλαβόντες δὲ οἱ Ἰνδοὶ τὸν φιλόσοφον καὶ τοὺς συμπλέοντας, πλὴν τῶν δύο συγγενῶν παιδαρίων, ἅπαντας διεχρήσαντο· τοὺς δὲ δύο παῖδας, οἷκτῳ τῆς ἡλικίας διασώσαντες, δῶρον τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ προσκομίζουσιν. Ὁ δὲ ἡσθεὶς τῇ προσόφει τῶν νέων, ἕνα μὲν αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Αἰδέσιος, οἰνοχόον τῆς αὐτοῦ τραπέζης καθίστησι· τὸν δὲ ἕτερον, Φουρμέντιος ὄνομα αὐτῷ, τῶν βασιλικῶν γραμματοφυλάκων φροντίζειν προσέταξεν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τελευτῶν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ νιῷ κομῳῇ νηπίῳ καὶ γυναικί, ἐλευθέρους τούτους ἀφίησιν. Ἡ δὲ γυνὴ τοῦ βασιλέως, υἷον ἔχουσα καταλειμμένον ἐν ἡλικίᾳ μικρῇ, εἶπεν αὐτοῖς πρόνοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι, ἄχρις οὗ εἰς ἄνδρα τελέσῃ. Πεισθέντες οὖν οἱ νεανίσκοι πρόνοιαν ποιοῦνται τῶν τοῦ βασιλέως πραγμάτων. Φουρμέντιος δὲ ἦν μάλιστα ὁ διοικῶν σύμπαντα· ἔργον δὲ ἐποικεῖτο, τοὺς ἐπιδημοῦντας τῇ χώρᾳ Ῥωμαίους ἐμπόρους ζητεῖν, εἶπου τινὰ τῶν Χριστιανισζόντων ἐφεύροι. Εὐρῶν δὲ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν διδάσκων, παρέκάλει τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας ἐπὶ τῷ τὰς Χριστιανικὰς ἐκτελεῖν εὐχάς. Κατὰ βραχὺ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ εὐκτήριον κατεσκεύασε, καὶ τινας τῶν Ἰνδῶν κατηχούντες συνεύχεσθαι αὐτοῖς παρεσκεύασαν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς τῆς τελείας ἡλικίας ἐπέβη, οἱ περὶ τὸν Φουρμέντιον παραδόντες τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν διοικηθέντα πράγματα, ῥτουν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποχωρήσαι πατρίδα· τοῦ δὲ βασιλέως καὶ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς ἐπιμένειν παρακαλούντων καὶ μὴ πεισάντων, ἀνεχώρουν ἐπιθυμία τῆς ἐνεγκαμένης. Αἰδέσιος μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τὴν Τύρον ἐσπουδάζειν, ὀφόμενος γονέας τε καὶ συγγενεῖς· Φουρμέντιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι, ὑπαναφέρει τὸ πρᾶγμα, διδάξας τὰ τε τῆς ἑαυτοῦ ἀποδημίας, καὶ ὡς ἑλπίδας ἔχουσιν Ἰνδοὶ τὸν Χριστιανισμόν παραδέξασθαι· ἐπίσκοπόν τε καὶ κλῆρον ἀποστέλλειν, καὶ μηδαμῶς περιορᾶν τοὺς δυναμένους σωθῆναι. Ἀθανάσιος δὲ λαβὼν εἰς ἔννοιαν τὸ λυσιτελεῖν, αὐτὸν Φουρμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεσκεύασεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ

ἐπιτηδεύτερον. Γίνεται δὴ τοῦτο· καὶ Φουρμέντιος ἀξιωθείς τῆς ἐπισκοπῆς αὐθις ἐπὶ τὴν Ἰνδὼν παραγίνεται χώραν, καὶ κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ γίνεται, εὐκτήριά τε πολλὰ ἰδρύει, ἀξιωθείς τε θείας χάριτος, πολλὰ μὲν σημεῖα, πολλῶν δὲ σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὰ σώματα θεράπευε. Ταῦτα δὲ ὁ Ῥουφίνος παρὰ τοῦ Αἰδεσίου, ὕστερον καὶ αὐτοῦ ἱερωσύνης ἀξιωθέντος ἐν τῇ Τύρῳ, ἀκηκοέναι φησὶ.

CAP. XX.

Τίνα τρόπον Ἰβηρες ἐχριστιάνισαν.

Καιρὸς δὲ ἤδη λέγειν, ὅπως καὶ Ἰβηρες ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐχριστιάνισαν. Γυνή τις, βίον σεμνὸν καὶ σάφρονα μετερχομένη, θείᾳ τινὶ προνοίᾳ ὑπ' Ἰβήρων αἰχμάλωτος γίνεται. Ἰβηρες δὲ οὗτοι προσοικοῦσι μὲν τὸν Εὐξείνιον πόντον, ἀποικοὶ δὲ εἰσὶν Ἰβήρων τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἡ γυνὴ τοίνυν ἡ αἰχμάλωτος ἐν μέσοις οὖσα τοῖς βαρβάροις ἐφιλοσόφει· σὺν γὰρ τῇ πολλῇ τῆς σωφροσύνης ἀσκήσει, νηστεία τε βαθυτάτῃ καὶ συντόνοις προσέκειτο ταῖς εὐχαῖς· τοῦτο δὲ ὀρῶντες οἱ βάρβαροι τὸν ξενισμὸν τοῦ πραττομένου ἐθαύμαζον. Συμβαίνει δὴ τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα νήπιον ὄντα ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν· καὶ ἔθει τινὲ ἑγχωρίῳ, παρὰ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἔπεμπε τὸν παῖδα θεραπευθυσόμενον, εἶπον τι βοήθημα πρὸς τὴν νόσον ἐκ πείρας ἐπίστανται. Ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφῆς, παρ' οὐδεμιᾶς τῶν γυναικῶν θεραπείας ἐτύγχανε, τέλος ἀγεται πρὸς τὴν αἰχμάλωτον. Ἡ δὲ, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν γυναικῶν, ὕλικὸν μὲν βοήθημα προσέφερεν οὐδέν· οὐδὲ γὰρ ἠπίστατο· δεξαμένη δὲ τὸν παῖδα, καὶ εἰς τὸ ἐκ τριχῶν ὑφασμένον αὐτῇ στρωμάτιον ἀνακλίνασα, λόγον εἶπεν ἀπλοῦν· ‘Ὁ Χριστὸς,’ φησὶν, ‘ὁ πολλοὺς ἰασάμενος, καὶ τοῦτο τὸ βρέφος ἰάσεται.’ Ἐπευξαμένης τε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐπικαλεσαμένης Θεὸν, παραχρῆμα ὁ παῖς ἀνερρώνυντο, καὶ εἶχεν ἐξ ἐκεῖνον καλῶς· φήμη τε ἐντεῦθεν τὰς τῶν βαρβάρων γυναῖκας καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως διέτρεχε· καὶ φανερωτέρα ἡ αἰχμάλωτος ἐγίνετο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἀρρωστίᾳ περιπεσοῦσα τὴν αἰχμάλωτον γυναῖκα μετεπέμπετο. Τῆς δὲ παραιτησαμένης μετρίαζούσης τε ἐν τοῖς ἡθεσιν, αὐτὴ φέρεται παρ' αὐτήν· ποιεῖ δὲ ἡ αἰχμάλωτος ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς πεποιήκει πρότερον· παρα-

χρήμα δὲ ἡ νοσοῦσα ἐρρώσθη καὶ ἠὐχαρίστει τῇ γυναικί. 'Ἡ δὲ, 'Οὐκ ἔμὸν,' ἔφη, 'τὸ ἔργον, ἀλλὰ Χριστοῦ, ὃς Τίός ἐστι τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ποιήσαντος' τοῦτόν τε ἐπικαλεῖσθαι παρήνει, καὶ ἀληθῆ γνωρίζειν Θεόν. Θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων τὴν ἐκ τῆς νόσου εἰς ὑγίαν ταχυτήτα, πυθόμενός τε τίς εἴη ὁ θεραπεύσας, δώροις ἡμείβετο τὴν αἰχμάλωτον. 'Ἡ δὲ οὐκ ἔφη δεῖσθαι πλούτου· ἔχειν γὰρ πλούτον τὴν εὐσέβειαν, καὶ δέχεσθαι μέγα δῶρον, εἰ ἐπιγνώσειε τὸν Θεόν, τὸν ὑπ' αὐτῆς γνωσκόμενον. Ταῦτα εἰπούσα, τὰ δῶρα ἀντέπεμπε· ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν μὲν λόγον ἐταμιεύσατο. Μεθ' ἡμέραν δὲ ἐξελθόντι αὐτῷ εἰς θήραν, συμβαίνει τοιοῦτό τι. Τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς νάπας ἔνθα ἐθήρα κατέχεεν ὀμίχλη σκότος τε πολὺ. καὶ ἦν ἄπορος μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος δὲ ἡ ὁδός· ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ γενόμενος πολὺν τοὺς θεοὺς ἐπεκαλεῖτο οὗς ἔσεβεν. 'Ὡς δὲ οὐδὲν ἦνε πλέον, τέλος εἰς ἔννοιαν τῆς αἰχμαλώτου λαμβάνει τὸν Θεόν, καὶ τοῦτον καλεῖ βοηθόν· καὶ ἅμα γε εὐχετο, καὶ τὸ ἐκ τῆς ὀμίχλης διελύετο σκότος. Θαυμάζων δὲ τὸ γενόμενον, χαίρων ἐπὶ τὰ οἰκεία ἀνεχώρει, καὶ τὸ συμβεβηκὸς διηγείτο τῇ γυναικί. Καὶ τὴν αἰχμάλωτον εὐθὺς μεταπέμπεται, καὶ τίς εἴη ὃν σέβει Θεὸν ἐπυνθάνετο· ἡ δὲ εἰς πρόσωπον ἔλθοῦσα, κήρυκα τοῦ Χριστοῦ τὸν τῶν Ἰβήρων βασιλέα ἐποίησε γενέσθαι. Πιστεύσας γὰρ τῷ Χριστῷ διὰ τῆς εὐσεβοῦς γυναικὸς, πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἰβήρας συγκαλεῖ· καὶ τὰ συμβάντα περὶ τῆς θεραπείας τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὴν θήραν ἐκθέμενος, παρήνει σέβεσθαι τὸν τῆς αἰχμαλώτου Θεόν. 'Ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέροι κήρυκες τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν βασιλεὺς τοῖς ἀνδράσιν, ἡ δὲ γυνὴ ταῖς γυναιξί· μαθὼν δὲ παρὰ τῆς αἰχμαλώτου τὸ σχῆμα τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐκκλησιῶν, εὐκτήριον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι· εὐθὺς τε τὰ πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν εὐτρεπίζεσθαι. Καὶ ὁ οἶκος ἡγείρετο. 'Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς στύλους ἀνορθοῦν ἐπειρῶντο, οἰκονομεῖ τι πρὸς πίστιν τοὺς ἐνοικούντας ἡ τοῦ Θεοῦ ἔλκουσα πρόνοια. Εἰς γὰρ τῶν στύλων ἀκίνητος ἔμενε· καὶ οὐδεμία εὗρίσκετο μηχανὴ δυναμένη κινῆσαι αὐτόν, ἀλλὰ τὰ μὲν καλῶδια διερρήγνυντο, τὰ δὲ μηχανήματα κατεάγνυντο· ἀπεγνωκότες οὖν οἱ ἐργαζόμενοι ἀπεχώρουν. Τότε δέκνυνται τῆς αἰχμαλώτου ἡ πίστις· νυκτὸς γὰρ μηδενὸς ἐγνωκότες καταλαμβάνει τὸν τύπον, καὶ διανυκτερεύει τῇ εὐχῇ σχολάζουσα.

Προνοίᾳ τε Θεοῦ ὁ στύλος ἀνορθοῦται, καὶ ὑψηλότερος τῆς βάσεως ἐν τῷ ἀέρι ἐστήρικτο, μηδαμῶς τῆς κρηπίδος ἀπτόμενος. Ἡμέρα δὲ ἦν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐμφρων τις ὦν ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν παρήν, ὁρᾷ τε τὸν στύλον ἐπὶ τὴν ἰδίαν κρεμάμενον βάσιν· καὶ ἐκπλήττεται μὲν αὐτὸς ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἐκπλήττονται δὲ καὶ οἱ παρόντες σὺν αὐτῷ. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐπ' ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τῇ ἰδίᾳ βάσει ὁ στύλος κατιῶν ἰδρύνεται· βοή τε ἐντεῦθεν τῶν ἀνθρώπων βοώντων, καὶ ἀληθὴ τὴν πίστιν ἀνακαλούντων τοῦ βασιλέως, καὶ ὑμνούσων τὸν τῆς αἰχμαλώτου Θεόν· ἐπίστευόν τε λοιπὸν, καὶ σὺν προθυμίᾳ πολλῇ τοὺς ὑπολοίπους στύλους ἀνώρθουν· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ ἔργον τετέλεστο. Πρεσβεία ἐντεῦθεν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνου ἐγένετο· παρεκάλουν τε τοῦ λοιποῦ ὑπόσπουδοι Ῥωμαίων γίνεσθαι, λαμβάνειν τε ἐπίσκοπον καὶ ἱερὸν κλῆρον· πιστεύειν γὰρ εἰλικρινῶς ἔλεγον τῷ Χριστῷ. Ταῦτα φησὶν ὁ Ῥουφῖνος παρὰ Βακουρίου μεμαθηκέναι, ὃς πρότερον μὲν ἦν βασιλίσκος Ἰβήρων, ὕστερον δὲ Ῥωμαίοις προσελθὼν, ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ στρατιωτικοῦ κατέστη· καὶ μετὰ ταῦτα στρατηλατῶν τὸν κατὰ Μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνηγωνίσασατο. Τοῦτον μὲν τὸν τρόπον καὶ Ἰβηρες ἐχριστιάνισαν ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων.

CAP. XXI.

Περὶ Ἀντωνίου τοῦ μοναχοῦ.

Ὅποιος δὲ ἦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος ἐν τῇ ἐρήμῃ τῆς Αἰγύπτου, ὃς φανερώς τοῖς δαίμοσιν ἀντεπάλειν, ἐφευρίσκων τε ἀπλῶς τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς ἄθλους, καὶ ὅπως πολλὰ ἐποίει τεράστια, περιττὸν λέγειν ἡμᾶς· ἐφθασε γὰρ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, μονόβιβλον εἰς τὸν αὐτοῦ βίον ἐκθέμενος. Τοιούτων ἀγαθῶν εὐφορία κατὰ ταῦτον ὑπὸ τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἐγένετο.

CAP. XXII.

Περὶ Μάνετος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων, καὶ ὅθεν ἦν τὴν ἀρχήν.

Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ χρηστοῦ σίτου εἴωθε καὶ ζιζάνια φύεσθαι· Matt. xiii. 25. φθόνος γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεῖν φιλεῖ. Παρεφύη γὰρ μικρὸν

E.us. H. E.
vii. 31.

Cp. Cyril.
Hier. Catech.
vi. 22 sq.

ἐμπροσθέν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῷ ἀληθεῖ Χριστιανισμῷ Ἑλληνίζων Χριστιανισμός, καθάπερ καὶ τοῖς προφήταις ψευδοπροφήται, καὶ ἀποστόλοις ψευδαπόστολοι παρεφύοντο. Τηνικαῦτα γὰρ τὸ Ἐμπεδοκλέους τοῦ παρ' Ἑλληνσι φιλοσόφου δόγμα διὰ τοῦ Μανιχαίου Χριστιανισμὸν ὑπεκρίνατο· περὶ οὗ Εὐσέβιος μὲν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἐβδόμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπεμνήσθη· οὐ μὴν ἀκριβῶς διηγήσατο. Διόπερ τὸ παραλειφθὲν ἐκείνῳ ἀναπληρῶσαι ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι· γνωσθήσεται γὰρ, τίς τε ὦν ὁ Μανιχαῖος καὶ πόθεν, τοιαῦτα ἐτόλμησε. Σκυθιανὸς τις Σαρακηνὸς γυναῖκα εἶχεν αἰχμάλωτον ἐκ τῶν ἀνω Θηβῶν δι' ἣν τὴν Αἴγυπτον οἰκήσας, καὶ τὴν Αἰγυπτίων παιδείαν μαθὼν, τὴν Ἐμπεδοκλέους καὶ Πυθαγόρου δόξαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν παρεισήγαγε· δύο φύσεις εἶπεν, ἀγαθὴν τε καὶ πονηρὰν, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς, νεῖκος ὀνομάζων τὴν πονηρὰν, φιλεῖν δὲ τὴν ἀγαθὴν. Τούτου δὲ τοῦ Σκυθιανοῦ μαθητῆς γίνεται Βουδδας, πρότερον Τερέβινθος καλούμενος· ὃς τις ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν χώραν ὁρμήσας, ἥ τις ὑπὸ Περσῶν οἰκεῖται, πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ ἑτεραπεύετο, φάσκων ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι, καὶ ἐν ὄρεσιν ἀνατετράφθαι. Εἴτα συγγράφει βιβλία τέσσαρα, ἐν μὲν ἐπονομάσας 'τῶν Μυστηρίων,' ἕτερον δὲ, 'τὸ Εὐαγγέλιον,' καὶ 'τὸν Θησαυρὸν' τρίτον, καὶ 'τὰ Κεφάλαια' τέταρτον. Τελετὰς δὲ τινὰς ποιεῖν σχηματιζόμενος, ἐδισκεύθη ὑπὸ πνεύματος, καὶ οὕτως ἀπώλετο. Γυνὴ δὲ τις, παρ' ἣ κατέλυνεν, ἔθαψεν αὐτόν· καὶ τὰ ἐκείνου χρήματα κατασχούσα, παιδάριον ὠνήσατο, περὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἡλικίαν, ὀνόματι Κούβρικον τοῦτον ἐλευθερώσασα, καὶ γράμματα ἐκδιδάξασα, μετὰ χρόνον ἐτελεύτησε, πάντα αὐτῷ τὰ χρήματα τοῦ Τερεβίνθου καταλείψασα, καὶ τὰ βιβλία ἅπερ ἦν συντάξας ἐκείνος, ὑπὸ Σκυθιανῷ παιδευόμενος. Ταῦτα λαβὼν ὁ ἀπελεύθερος Κούβρικος, καὶ ἐπὶ τὰ Περσῶν μέρη χωρήσας, μετονομάζει μὲν ἑαυτὸν Μάνην· τὰ δὲ τοῦ Βουδδα ἦτοι Τερεβίνθου βιβλία, ὡς οἰκεία, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλανηθείσιν ἐξέδωκεν. Αἱ τῶν βιβλίων τοίνυν ὑποθέσεις Χριστιανίζουσι μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ δόγμασιν Ἑλληνίζουσι· καὶ γὰρ πολλοὺς θεοὺς σέβειν ὁ Μανιχαῖος προτρέπεται ἄθεος ὦν, καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει· καὶ εἰμαρμένην εἰσάγει, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ· καὶ μετενσωμάτωσιν δογματίζει, φανερώς Ἐμπεδοκλέους καὶ Πυθαγόρου καὶ Αἰγυπτίων ταῖς δόξαις ἀκολουθήσας· καὶ τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ

γεγονέναι οὐ βούλεται, φάντασμα αὐτὸν λέγων εἶναι· καὶ νόμον καὶ προφήτας ἀθετεῖ· καὶ ἑαυτὸν ὀνομάζει Παράκλητον· ἅπερ πάντα ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καθέστηκεν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιτολαῖς, καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ὀνομάζειν ἐτόλμησεν. Ἀλλὰ τοῦ τηλικούτου ψεύδους ἀξίαν εὗρετο δίκην διὰ τοιάνδε αἰτίαν. Τοῦ βασιλέως Περσῶν υἱὸς νόσφ περιπετώκει· ὁ δὲ πατὴρ, τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα λίθον ἐκίνει, τὸν υἱὸν σωθῆναι βουλόμενος· μαθὼν τε περὶ τοῦ Μανιχαίου, καὶ τὰς τερατείας αὐτοῦ νομίσας εἶναι ἀληθεῖς, ὡς ἀπόστολον μεταπέμπεται, πιστεύσας δι' αὐτοῦ σωθήσεσθαι τὸν υἱόν. Ὁ δὲ παραγενόμενος μετὰ τοῦ ἐπιπλάστου σχήματος ἐγγχειρίζεται τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐωρακὼς ἅτι ὁ παῖς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐτεθνήκει, συγκλείσας αὐτὸν, τιμωρεῖσθαι ἔτοιμος ἦν· ὁ δὲ διαδρὰς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν διασώζεται. Μαθὼν τε αὐτὸν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἐκεῖ διατρίβειν, ἀνάρπαστον ποιήσας, ζῶντα ἐξέδειρεν· καὶ ἀχύρων τὴν δорὰν πληρώσας, πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως προὔθηκε. Ταῦτα δὲ ἡμεῖς, οὐ πλάσαντες λέγομεν, ἀλλὰ διαλόγῳ Ἀρχελαοῦ τοῦ ἐπισκόπου Κασχάρων, μιᾶς τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ πόλεων, ἐντυχόντες συνηγάγομεν. Αὐτὸς γὰρ Ἀρχέλαος διαλεχθῆναι αὐτῷ φησὶ κατὰ πρόσωπον, καὶ τὰ προγεγραμμένα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ ἐκτίθεται. Τοῖς οὖν ἀγαθοῖς ἐνακμάζουσιν ὁ φθόνος, καθὰ ἔφην, ἐφεδρεύειν φιλεῖ. Τίς δὲ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τοῦτο γίνεσθαι συγχωρεῖ, πότερον γυμνάσαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δογμάτων βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει προσγινομένην ἀλαζονείαν ἐκκόπτειν, ἢ ὅπως ποτὲ ἔχοι, δυσχερὲς μὲν καὶ μακρὰ ἢ ἀπόδοσις, οὐκ εὐκαίρως δὲ νῦν ἐξετάζεται· οὔτε γὰρ δόγματα πρόκειται γυμνάζειν ἡμῖν, οὔτε τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως τοῦ Θεοῦ δυσσευρέτους λόγους κινεῖν, ἀλλ' ἱστορίαν γεγονότων περὶ τὰς ἐκκλησίας πραγμάτων ὡς οἶόν τε διηγήσασθαι. Ὅπως μὲν οὖν μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ἡ Μανιχαίων παρεφύη θρησκεία, εἴρηται· ἐπαλέθωμεν δὲ ἐπὶ τοὺς χρόνους τῆς προκειμένης ἱστορίας.

CAP. XXIII.

Ὡς Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας καὶ Θέογνις ὁ Νικαίης ἀναθαρσύναντες σπουδὴν πεποιήνται παρατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ σκενωρῆσθαι Ἀθανάσιον.

Οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν τῆς ἐξορίας ἐπανελθόντες τὰς μὲν ἐκκλησίας κατέλαβον, ἐξωθήσαντες, ὥς ἔφην, τοὺς χειροτονηθέντας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν· παρρησίαν τε οὐ τὴν τυχούσαν ἐκτήσαντο παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὃς πάνν διὰ τιμῆς ἤγειν αὐτοὺς, ὥς ἀπὸ κακοδοξίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέψαντας. Οἱ δὲ, τῇ δοθείσῃ παρρησίᾳ καταχρησάμενοι, μείζονα τῆς προλαβούσης ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἐκίνησαν, διχόθεν ὀρμώμενοι, ἐκ τε τῆς προκατασχούσης αὐτοὺς Ἀρειανῆς δόξης, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ἀθανάσιον ἀπεχθείας· ἐπειδὴ αὐτοῖς ἐκεῖνος ἐν τῇ συνόδῳ γενναίως περὶ τῶν ζητουμένων δογμάτων ἀντέπεσεν. Πρῶτον μὲν τὴν Ἀθανασίου χειροτονίαν διέβαλλον, καὶ ὥς ἀναξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ μὴ ὥς ὑπὸ ἀξιοπίστων γεγενημένον· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος κρείττων τῆς διαβολῆς ἐδείκνυτο, (ἐγκρατὴς γὰρ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας γενόμενος, διαπύρως ὑπὲρ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἡγωνίζετο), τότε δὴ οἱ περὶ Εὐσέβιον σπουδὴν ἐτίθειντο, Ἀθανάσιον μὲν σκενωρῆσθαι, Ἀρειον δὲ καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν· οὕτω γὰρ μόνως δυνήσεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ἐκβαλεῖν, παρεισάγειν δὲ τὴν Ἀρειανίζουσαν. Ἐγραφεν οὖν Εὐσέβιος Ἀθανασίῳ, δέχεσθαι Ἀρειον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν· καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν δὲ διηπείλει. Ἐπεὶ δὲ Ἀθανάσιος οὐδενὶ τρόπῳ ἐπείθετο, κατασκευάζει πεισθῆναι τὸν βασιλέα, δέξασθαι μὲν εἰς πρόσωπον τὸν Ἀρειον, καὶ κάθοδον αὐτῷ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν παρασχεῖν· καὶ ταῦτα μὲν ὅπως ἐξίσχυσε κατεργάσασθαι, κατὰ χώραν ἔρω. Πρὸ τούτων δὲ ἑτέρα ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιγίνεται ταραχή· καὶ γὰρ πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκείοι τῆς ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου φησὶν, εὐθὺς μετὰ τὴν σύνοδον πρὸς ἑαυτὴν στασιάζειν τὴν Αἰγυπτον, τὴν αἰτίαν μὴ προστιθείς· ἐξ ᾧ καὶ διγλώσσου δόξαν ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν ἐκκλίνων, μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνέθετο· ὥς δὲ ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὐρήκαμεν, ὃς μετὰ τὴν συνόδον οἱ ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον, ἢ τοῦ ὁμοουσίου· λέξας τινὰς διετάραττε· περὶ ἣν κατατριβόμενοι καὶ ἀκρι-

βολογούμενοι τὸν κατὰ ἀλλήλων πόλεμον ἡγειραν νυκτομαχίας τε Cp. vii. 32.
οὐδὲν ἀπείχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλους ἐφαίνοντο νοοῦντες,
ἀφ' ὧν ἀλλήλους βλασφημεῖν ὑπελάμβανον. Οἱ μὲν γὰρ τοῦ
'ὁμοουσίου' τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες, τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ
δόξαν εἰσηγεῖσθαι τοὺς αὐτὴν προσδεχομένους ἐνόμιζον· καὶ διὰ
τοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ 'ὁμοουσίῳ' προσκείμενοι, πολυθεῖαν εἰσ-
άγειν τοὺς ἐτέρους νομίζοντες, ὡς Ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετρέ-
ποντο. Καὶ Εὐστάθιος μὲν ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος διασύρει τὸν
Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα·
Εὐσέβιος δὲ τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὐ φησι παραβαίνειν,
διαβάλλει δὲ Εὐστάθιον, ὡς τὴν Σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διὰ
ταῦτα ἕκαστοι ὡς κατὰ ἀντιπάλων τοὺς λόγους συνέγραψον· ἀμφο-
τεροὶ τε λέγοντες ἐνυπόστατόν τε καὶ ἐνυπάρχοντα τὸν Υἱὸν εἶναι
τοῦ Θεοῦ, ἓνα τε Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἶναι ὁμολογοῦντες,
ἀλλήλοις, οὐκ οἷδ' ὅπως, συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον· καὶ διὰ ταῦτα
ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἡνείχοντο.

CAP. XXIV.

Περὶ τῆς γενομένης συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἣ καθεῖλεν Εὐστάθιον τὸν Ἀντιοχείας
ἐπίσκοπον· ἐφ' ᾧ στάσεως γενομένης, μικροῦ ἀνετράπη ἡ πόλις.

Σύνοδον οὖν ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες, καθαιροῦσιν Εὐστάθιον,
ὡς τὰ Σαβελλίου μᾶλλον φρονούοντα, ἢ ἅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος
ἐδογματίωσεν· ὡς μὲν οὖν τινες φασίν, δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας·
φανερῶς γὰρ οὐκ εἰρήκασι. Τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων εἰώθασι τῶν
καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες μὲν καὶ ἀσεβεῖν
λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ προστιθέντες. Ὅτι μέντοι
ὡς Σαβελλίζοντα καθεῖλον Εὐστάθιον, Κύρου τοῦ Βεροίας ἐπισκόπου
κατηγοροῦντος αὐτοῦ, Γεώργιος ὁ Λαοδικεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ ἐπίσκο- Cp. ii. 26;
Athan. de
Syn. 17.
πος, εἰς ὧν τῶν μισούντων τὸ 'ὁμοούσιον,' ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῷ εἰς
Εὐσέβιον τὸν Ἐμισσηνὸν ἔγραψεν [εἰρηκέναι]. Καὶ περὶ μὲν τοῦ
'Ἐμισσηνοῦ Εὐσεβίου κατὰ χώραν ἐροῦμεν. Γεώργιος δὲ περὶ
Εὐσταθίου γράφει· φάσκων γὰρ Εὐστάθιον ὑπὸ τοῦ Κύρου κατη-
γορεῖσθαι ὡς Σαβελλίζοντα, αὐθις τὸν Κύρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀλόντα
καθηρῆσθαι φησί. Καὶ πῶς οἷόν τε, Κύρον τὰ Σαβελλίου φρο-
νούοντα κατηγορεῖν Εὐσταθίου ὡς Σαβελλίζοντος; Ἔοικεν οὖν

Εὐστάθιον δι' ἑτέρας καθηρῆσθαι προφάσεις. Τότε δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δεινὴ στάσις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει γεγένηται· καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου τοσοῦτος ἐξήφθη πυρρός, ὥς μικροῦ δεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἀνατραπῆναι πόλιν, εἰς δύο τμήματα διαιρεθέντος τοῦ λαοῦ· τῶν μὲν Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας μεταφέρειν φιλονεικούντων ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν, τῶν δὲ σπευδόντων ἐπαναγαγεῖν Εὐστάθιον· Συνελαμβάνετο δὲ ἑκατέρῳ μέρει καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως· καὶ στρατιωτικῇ χεὶρ, ὥς κατὰ πολεμίων κεκώλητο, ὥς καὶ ξιφῶν μέλλειν ἄπτεσθαι, εἰ μὴ ὁ Θεός τε καὶ ὁ παρὰ τοῦ βασιλέως φόβος τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους ἀνέστειλεν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς δι' ἐπιστολῶν τὰ γεγεννημένα καὶ τὰς στάσεις κατέπαυσεν, Εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος· ἔφ' ᾧ καὶ θαυμάσας αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, γράφει τε αὐτῷ καὶ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ ἐπαινέσας, μακάριον ἀποκαλεῖ, ὅτι οὐ μᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος ἄξιος εἶναι ἐκρίθη. Ἐφεξῆς οὖν ἐπὶ ἑτῇ ὀκτῶ λέγεται τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τῆς ἐκκλησίας σχολάσαι· ὅψ' δέ ποτε σπουδῇ τῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παρατρέπειν σπουδαζόντων, χειροτονεῖται Εὐφρόνιος. Τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς συνόδου, ἣ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν δι' Εὐστάθιον γέγονεν, ἱστορεῖσθω. Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς καὶ ὁ τὴν Βηρυτὸν μὲν πάλαι καταλιπὼν Εὐσέβιος, τότε δὲ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ κρατῶν ἐκκλησίας, σπουδὴν ἔθετο σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, Ἀρειὸν καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· πῶς δὲ ἐξίσχυσαν τοῦτο κατεργάσασθαι, καὶ πῶς ἐπέισθη ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον δέξασθαι Ἀρειὸν καὶ τὸν σὺν αὐτῷ Εὐζώϊον, ἥδη λεκτέον.

CAP. XXV.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ σπουδάζαντος ἀνακληθῆναι Ἀρειον.

Ἦν ἀδελφὴ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, τοῦνομα Κωνσταντία· γυνὴ δὲ ἐγεγόνει Λικιννίου, τοῦ πρότερον μὲν συμβασιλεύσαντος αὐτῷ Κωνσταντίνῳ, μετὰ ταῦτα δὲ τυραννήσαντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀνααιρεθέντος. Ταύτῃ πρεσβυτέρός τις τῷ Ἀρειανῶν προσκείμενος δόγματι γνώριμος ἦν, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐτάττετο. Ὑποβαλόντες οὖν Εὐσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, λόγους περὶ Ἀρείου πρὸς τὴν γυναῖκα παρέσπειρεν, ἡδικῆσθαι φάσκων αὐτὸν ὑπὸ τῆς συνόδου, καὶ μὴ φρονεῖν ὥς περὶ αὐτοῦ λόγος κατέχει. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ

Κωνσταντία τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ ἐπίστευεν, τῷ δὲ βασιλεῖ λέγειν οὐκ ἐτόλμα. Συμβαίνει δὲ χαλεπῇ νόσῳ περιπεσεῖν τὴν Κωνσταντίαν· ὁ δὲ βασιλεὺς συνεχῶς ἄρρωστοῦσαν αὐτὴν ἐπεσκέπτετο. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γυνὴ ἐκ τῆς νόσου χαλεπώτερον διετέθη, θνήσκειν δὲ προσεδόκα, παρακατατίθεται τῷ βασιλεῖ τὸν πρεσβύτερον, μαρτυροῦσα αὐτῷ σπουδὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ὡς εὖνους εἴη περὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Ἡ μὲν οὖν μετ' οὐ πολὺ τεθνήκει· ὁ δὲ πρεσβύτερος ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις τοῦ βασιλέως ἐτάττετο· καὶ δὴ κατὰ βραχὺ τὴν παρρησίαν αὐξήσας, τοὺς αὐτοὺς ἀναφέρει λόγους περὶ τοῦ Ἀρείου τῷ βασιλεῖ, οἷς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἐχρήσατο πρότερον· φάσκων μὴ ἄλλως φρονεῖν Ἀρείου, ἢ ὃ τῇ συνόδῳ δοκεῖ· ἐλθόντα τε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, συντίθεσθαι τούτοις, καὶ ἀλόγως συκοφαντῆσθαι τούτοις. Ξένα καταφαίνεται τῷ βασιλεῖ τὰ παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου λεγόμενα· καὶ εἰ Ἀρείος, ἔφη, 'συντίθεται τῇ συνόδῳ, καὶ εἰ τὰ ἐκείνης φρονεῖ, δέξομαι τε αὐτὸν εἰς πρόσωπον, καὶ σὺν τιμῇ ἐκπέμψω ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.' Ταῦτα ἔλεγε, καὶ αὐτίκα πρὸς αὐτὸν ἔγραφε τάδε.

Νικητῆς Κωνσταντίνος μέγιστος σεβαστὸς Ἀρεῖφ.

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στερρότητί σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκαιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θεᾶς ἀπολαῦσαι δυνηθείης. Θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ παραχρῆμα τοῦτο πεποιηκότα. Διόπερ νῦν ἐπιβὰς ἀρχήματος δημοσίου εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπείχῃ· ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενείας τε καὶ ἐπιμελείας τυχὼν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῇς. Ὁ Θεὸς σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. Ἐδόθη τῇ πρὸ πάντε καλανδῶν Δεκεμβρίων.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ πρὸς Ἀρείου τοῦ βασιλέως ἐπιστολή. Θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι τὴν σπουδὴν καὶ τὸν ζήλον, ὃν εἶχεν ὁ βασιλεὺς περὶ τὴν θεοσέβειαν· φαίνεται γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ὡς πλειστάκις αὐτὸν ἐπὶ μετάνοιαν προτρεψάμενος, ἀφ' ὧν μέμφεται ὅτι πολλάκις αὐτοῦ γράψαντος, μὴ ταχέως Ἀρείος ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἀρείος μὲν οὖν δεξάμενος τοῦ βασιλέως τὰ γράμματα, μετ' οὐ πολὺ παρῆν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν· συμπαρῆν δὲ αὐτῷ καὶ Εὐζώιος, ὃν καθεῖλεν Ἀλέξανδρος ὄντα διάκονον, ὅτε καθήρει τοὺς Cp. ii. 44. περὶ Ἀρείου. Δέχεται οὖν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον, καὶ διεπυνθάνετο εἰ τῇ πίστει συντίθενται· τῶν δὲ συνθεμένων ἐτοιμῶς, ὁ βασιλεὺς ἔγγραφον αὐτοὺς ἐπιδιδόναι τὴν πίστιν ἐκέλευσεν.

CAP. XXVI.

‘Ὡς Ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δοὺς τῷ βασιλεῖ, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπεκρίνατο.

Οἱ δὲ βιβλίον συντάξαντες, τῷ βασιλεῖ προσκομίζουσι, τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότη ἡμῶν βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ Ἄρειος καὶ Εὐζώϊος· καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλὴς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἐαυτῶν πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, οὕτως πιστεύεις καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν Λόγον, δι’ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρελήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς· ‘Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.’ Εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτως πιστεύομεν καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς, Πατέρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἷς κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει. Διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν θεοσέβειαν, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικούς ἡμᾶς ὄντας, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας, ἐνθυσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιου τοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιηρημένων τῶν ζητημάτων καὶ περισσοδολογῶν· ὥστε καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία εἰρηνεύσαντες μετ’ ἀλλήλων τὰς συνήθεις εὐχὰς, ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου βασιλείας καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ πάντες ποιησώμεθα.

Matt. xxviii.
19.

CAP. XXVII.

‘Ὡς Ἄρειος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν γνώμῃ τοῦ βασιλέως κατελθόντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ Ἀθανασίου, οἱ περὶ Εὐσέβιον διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν βασιλέα πεποιήνται.

Οὕτω μὲν οὖν Ἄρειος τὸν βασιλέα πείσας, ἔχρει ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οὐ μέντοι γε κρείσσων ἢ κατασκευὴ τῆς σιωπῆς

μένης ἀληθείας ἐγίνετο· ὥς γὰρ καταλαμβάνοντα αὐτὸν τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀθανάσιος οὐκ ἐδέχετο (ὥς μῦθος γὰρ αὐτὸν ἐξετρέπετο), αὐθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει τὴν Ἀλεξάνδρειαν, παρεμβαλὼν τὴν αἵρεσιν. Τότε δὴ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον αὐτοὶ τε ἔγραφον, καὶ τὸν βασιλέα γράφειν παρεσκεύαζον, ὅπως ἂν προσδεχθῶσιν οἱ περὶ Ἀρειον. Ἀθανάσιος μὲν οὖν πάντῃ τοῦ δέξασθαι αὐτοὺς ἀπηγόρευσε· καὶ τὸν βασιλέα γράφων ἐδίδασκεν, ἀδύνατον εἶναι τοὺς ἀπαξ τὴν πίστιν ἀθετήσαντας καὶ ἀναθεματισθέντας αὐθις ἐξ ὑποστροφῆς συλλαμβάνεσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς βαρέως ἐνεγκὼν, τάδε Ἀθανασίῳ γράφων ἠπέιλησε.

Μέρους ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως.

Ἐχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆς τὸ γνῶρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἀθ. Apol. c. ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἰσοδον. Ἐὰν γὰρ γνῶ ^{Αἰ. 59.} ὥς κεκώλυκας τινὰς αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπείρξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα.

Ταῦτα ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς, τοῦ λυσιτελοῦντος γινόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τὴν ἐκκλησίαν διασπᾶσθαι· τοὺς γὰρ πάντας ἐπὶ τὴν ὁμόνοιαν ἄγειν ἐσπούδαζε. Τότε δὴ καιρὸν εὐκαιρον οἱ περὶ Εὐσέβιον εὐρηκεῖναι νομίσαντες, ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχοντες, τὴν τοῦ βασιλέως λύπην ὑπουργὸν ἐλάμβανον τοῦ ἰδίου σκοποῦ· καὶ διὰ τοῦτο ἐκύκων πάντα, ἀποκινῆσαι αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς σπουδάζοντες· οὕτω γὰρ ἤλπιζον μόνως τὴν Ἀρειανὴν δόξαν κρατήσειν, Ἀθανασίου ἐκποδῶν γινομένου. Συμπαράττουνται οὖν κατ' αὐτοῦ Εὐσέβιος ὁ Νικομηδεῖας, Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Οὐρσάκιος Σιγγιδόνος τῆς ἁγῆς Μυσίας, καὶ Οὐάλης Μουρσῶν τῆς Παννονίας. Οὗτοι μισθοῦνται τινὰς τῆς Μελιτίου αἱρέσεως καὶ διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου κατηγορίας ἐκίνησαν· καὶ πρῶτον μὲν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, Μελιτιανῶν, διαβολὴν ἐργάζονται, ὥς Ἀθανασίου λιπὴν ἐσθῆτα ^{Αθ. Apol. c. Αἰ. 60.} τελεῖν τοὺς Αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ κελεύσαντος. Ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν Ἀλύπιος καὶ Μακάριος πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρέων, τότε τυχερῶς ἐν Νικομηδεῖᾳ τυγχάνοντες, κατέσβεσαν, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεχθέντα διδάξαντες εἶναι τὸν βασιλέα. Διὸ τῶν μὲν κατηγορῶν διὰ γραμμάτων

ὁ βασιλεὺς καθήψατο, Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν προετρέψατο. Πρὶν ἢ δὲ ἐπιστῇ, φθάσαντες οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐτέραν ἐπισυνάπτουσι τῇ προτέρᾳ διαβολῇ καὶ πολλῶ τῆς προτέρας χείρονα· ὥς Ἀθανάσιος ἐπιβουλευὼν τοῖς βασιλέως πράγμασι Φιλουμένῳ τινι ἔπεμψε γλωσσόκομον πλήρες χρυσίου. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ὁ βασιλεὺς ἐν Ψαμαθίᾳ—προάστειον δὲ τοῦτο τῆς Νικομηδείας ἐστὶ—διαγνοὺς, καὶ ἀθῶον εὐρὼν Ἀθανάσιον μετὰ τιμῆς ἐξέπεμψε, γράψας τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὐτῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ψευδῶς διεβέβλητο. Οἱ μὲντοι μετὰ ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον κατὰ Ἀθανασίου συνέθεσαν, καλὸν μὲν ἦν καὶ πρέπον σιγῇ παραδοῦναι, ἵνα μὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ὑπὸ τῶν μὴ φρονούντων τὰ τοῦ Χριστοῦ καταγινώσκηται. Ἐπειδὴ δὲ ἐγγράφως ἐπιδοθέντα φανερά τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ἡγήσαμην ὥς οἷόν τε διὰ βραχέων εἰπεῖν τὰ ἰδιαζούσης πραγματείας δεόμενα· ὅθεν δὲ ἡ τῆς συκοφαντίας ὑπόθεσις καὶ οἱ τὰς συκοφαντίας κινήσαντες ἔλαβον τὴν ἀρχὴν, διὰ βραχέων ἐρῶ. Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστὶ· κῶμαι δὲ εἰσιν ἐν αὐτῇ πολλαὶ σφόδρα καὶ πολυάνθρωποι, καὶ ἐν αὐταῖς ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ λαμπραί· τάττονται δὲ αὗται αἱ ἐκκλησίαι ὑπὸ τῇ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ, καὶ εἰσιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὥς παροικίαι.

Ath. Apol. c. 1.
 Ari. ix, 12,
 63, 74, 76, 83,
 85.

Ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ τούτῳ Ἰσχύρας τις οὕτω καλούμενος πρᾶγμα ὑπέδου πολλῶν θανάτων ἄξιον· οὐδὲ πώποτε γὰρ ἱερωσύνης τυχὼν, τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα ἑαυτῷ περιθέμενος τὰ ἱερώς πράττειν ἐτόλμησε. Φωραθεὶς τοίνυν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὁ Ἰσχύρας ἀποδρὰς ἐκείθεν, καὶ καταλαβὼν τὴν Νικομήδειαν, προσφεύγει τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Οἱ δὲ μίσει τῷ πρὸς Ἀθανάσιον, δέχονται μὲν αὐτὸν ὥς πρεσβύτερον, ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ τῇ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίᾳ τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν ἐνστήσεται κατὰ Ἀθανάσιον, πρόφασιν λαμβάνοντες ὅσα ὁ Ἰσχύρας ἐπλάττετο· ἐφήμιζε γὰρ, ὥς εἶη τὰ πάνδεινα ἐξ ἐφόδου πεπονθῶς· καὶ ὅτι Μακάριος εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν, ποτήριον δὲ κατέαξε μυστικόν· καὶ ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία κατέκαυσε. Μισθὸν οὖν αὐτῷ, ὥς ἔφην, τῆς κατηγορίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐπηγγέλλαντο, γινώσκοντες ὥς ἡ κατὰ Μακαρίου κατηγορία σὺν τῷ κατηγορουμένῳ καὶ τὸν πέμψαντα καθαιρεῖ Ἀθανάσιον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν κατηγορίαν ὕστερον συνεστήσαντο· πρὸ δὲ ταύτης τὴν παντὸς πεπληρωμένην

μύσους, περὶ ἧς ἤδη λεκτέον. Χεῖρα ἀνθρώπου οὐκ οἶδα πόθεν ^{Ath. Apol. c. Ari. 8-12, 65-69.} λαβόντες, πότερον ἀνελόντες τινα καὶ χειροκοπήσαντες, ἢ ἤδη νεκροῦ ὄντος ἀπέκοψαν, ὃ Θεὸς οἶδε, καὶ οἱ αὐθένται τῆς πράξεως* προεχειρίζοντο δ' οὖν ὁμῶς αὐτὴν, ὥς Ἀρσένιου τινὸς ἐπισκόπου τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας τυγχάνουσιν* καὶ ταύτην ἔφερον ἐν μέσῳ, τὸν Ἀρσένιον ἀποκρύψαντες* καὶ ἔλεγον τὴν χεῖρα ταύτην Ἀθανάσιον ἐσχέκεναι πρὸς μαγείας τινάς. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον κεφάλαιον, ὃ οἱ συκοφάνται συνέθεσαν, τοιοῦτον ἦν. Οἷα δὲ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιοῦτοις γίνεσθαι, ἄλλοι ἄλλα κατηγοροῦν αὐτοῦ* ἐπετίθεντο γὰρ τότε μάλιστα οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι. Ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς, γράφει τῷ κήνσορι Δαλματίῳ, τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας διάγοντι, ἀγωγίμους ποιῆσαι τοὺς κατηγορουμένους, καὶ διαγνόντα δίκην τοὺς ἐλεγχθέντας εἰσπράξασθαι. Ἐπεμπε δὲ καὶ Εὐσέβιον ἅμα Θεόγνιδι, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν κρίνοιτο Ἀθανάσιος* ὃ δὲ ὥς ἔγνω καλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κήνσορος, πέμπει εἰς Αἴγυπτον ἀναζητῆσαι τὸν Ἀρσένιον* καὶ μανθάνει μὲν αὐτὸν κρύπτεσθαι, συλλαβεῖν δὲ οὐ δεδύνηται ἄλλοτε ἄλλαχού μεθιστάμενον. Πάυει δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ ἐπὶ τοῦ κήνσορος δικαστήριον δι' αἰτίαν τοιαύτην.

CAP. XXVIII.

Ἦς διὰ τὰς κατηγορίας τὰς κατὰ Ἀθανασίου σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τῇ Τύρῳ ὁ βασιλεὺς γενέσθαι παρεσκεύασεν.

Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι ἐπὶ τῇ καθιερώσει τοῦ ^{Cp. Ath. Apol. c. Ari. 8, 71, 84.} εὐκτηρίου οἴκου, ὃν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνήγειρεν. Ὀδοῦ οὖν πάρεργον, πρότερον ἐν τῇ Τύρῳ συναχθέντας τοὺς ἐπισκόπους τὰ κατὰ Ἀθανάσιον γυμνάσαι προσέταξεν* ὅπως ἂν ἐκεῖ πρότερον ἐκποδῶν γενομένης τῆς ἐρεσχέλειας, εἰρηνικώτερον τὰ ἐπιβατήρια τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελέσωσι καθιεροῦντες αὐτὴν τῷ Θεῷ. Τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τοῦτο τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου* καὶ παρήσαν ^{A.D. 335.} ἐπὶ τὴν Τύρον ἐκ διαφόρων τόπων ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ἐξήκοντα, Διουνσίον τοῦ ἀπὸ ὑπατικῶν συναγαγόντος αὐτούς. Καὶ ἦγετο μὲν Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιος διὰ στρατιωτικῆς χειρός. Ἀθανάσιος δὲ ἀπαντῆσαι οὐκ ἐβούλετο, οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος, οὐδὲν γὰρ τῶν κατηγορουμένων ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ φοβούμενος μή τι καινοτομηθῇ παρὰ τὰ

ἐν Νικαίᾳ τῇ τότε συνόδῳ συναρέσαντα· ἐδεδοίκει γὰρ τὰ τοῦ βασιλείως ἀπειλητικά γράμματα· ἐγγέγραπτο γὰρ αὐτῷ, ὥς εἰ μὴ ἐκὼν ἀπαντήσοι, ἀνάγκη ἀχθήσεσθαι. Παρὴν οὖν ἐξ ἀνάγκης καὶ Ἀθανάσιος.

CAP. XXIX.

Περὶ Ἀρσενίου καὶ τῆς κεκόφθαι λεγομένης αὐτοῦ χειρὸς.

Cp. Ath.
Apol. c. Ari.
65.

Θεοῦ δέ τις πρόνοια τὸν Ἀρσένιον ἐπὶ τὴν Τύρον ἤλानεν· ἀμελήσας γὰρ τῶν ἐντολῶν, ὧν αὐτῷ οἱ τὰ χρήματα συκοφάνται παρασχόντες δεδώκασιν, καθ' ἱστορίαν τῶν γενησομένων κεκρυμμένως παρὴν. Ἐτυχε δέ πως τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου οἰκέτας ἐν καπηλείᾳ ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὥς Ἀρσένιος ὁ λεγόμενος ἀνηρῆσθαι ἀρεστὴν ἐν τινος οἰκίᾳ κρυπτόμενος. Ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ τοὺς εἰπόντας σημειωσάμενοι, καταφανῆ τὰ ἀκουσθέντα τῷ δεσπότῃ ποιούσιν. Ὁ δὲ, ὥς εἶχε, μὴ μελλήσας ἀνεζήτησε καὶ εὔρε, καὶ εὐρὼν ἡσφαλίσατο· καὶ τῷ Ἀθανασίῳ δηλοῖ μηδὲν ταράσσεσθαι, παρεῖναι γὰρ ζῶντα τὸν Ἀρσένιον. Συλληφθεῖς οὖν Ἀρσένιος ἠρνεῖτο εἶναι ὃς ἦν· ἀλλ' αὐτὸν Παῦλος ὁ τῆς Τύρου ἐπίσκοπος πάλοι γνώσκων ἐξήλεγξεν. Ταῦτα τῆς προνοίας προεντρεπισάσης, μετ' οὐ πολὺ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς συνόδου ὁ Ἀθανάσιος· καὶ παρόντος, οἱ συκοφάνται τὴν χεῖρα εἰς μέσον ἤγον, καὶ τὴν κατηγορίαν ἐνίσταντο. Ὁ δὲ σοφῶς μετήλθε τὸ πρᾶγμα· ἠρώτησε γὰρ τοὺς παρόντας καὶ τοὺς κατηγοροὺς, 'τίνας εἶεν οἱ γνώσκοντες τὸν Ἀρσένιον;' πολλῶν δὲ εἰπόντων γινώσκειν αὐτὸν, εἰσάγεσθαι ποιεῖ τὸν Ἀρσένιον, ἔνδον τοῦ ἱματίου τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔχοντα. Εἴτα αὖθις ἐρωτᾷ· 'Οὗτος ἐστὶν ὁ τὴν χεῖρα ἀπολωλεκώς;' οἱ δὲ ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ κατεπλάγησαν, πλὴν τῶν εἰδότεων ὅθεν ἡ χεὶρ ἢ κοπέισα· οἱ δὲ λοιποὶ ἀληθῶς ᾤοντο λείπειν τῷ Ἀρσενίῳ τὴν χεῖρα, καὶ προσεδόκων ἐξ ἐτέρας ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι τὸν Ἀθανάσιον. Ὁ δὲ, ἀνελίξας τὸ ἱμάτιον τοῦ Ἀρσενίου καθ' ἕτερον τῶν μερῶν δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν χεῖρα. Πάλιν δὲ νομιζόντων τινῶν τῆς ἐτέρας ἐστερησθαι αὐτὸν, μικρὸν παρελκύσας ἀμφιβόλους αὐτοὺς κατέστησεν. Εἴτα μὴ μελλήσας, καὶ τὸ ἕτερον ἀνελίξας μέρος, καὶ τὴν ἐτέραν τοῦ Ἀρσενίου χεῖρα ἐπέδειξεν· οὕτω τε εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· Ὁ Ἀρσένιος μὲν, ὥς ὁρᾶτε, τὰς δύο

χείρας ἔχων ἐφεύρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν τόπον ὅθεν ἀφῆρηται, δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.'

CAP. XXX.

Ὡς Ἀθανασίου ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ἀθῶον εὐρεθέντος, οἱ κατήγοροι
φυγῇ ἐχρήσαντο.

Τούτων οὕτως ἐπὶ Ἀρσενίῳ πραχθέντων, ἐν ἀμηχανίᾳ μὲν οἱ
ράψαντες τὸν δόλον κατέστησαν· Ἀχαῶβ δὲ, ὁ καὶ Ἰωάννης, ὁ
κατήγορος, τοῦ δικαστηρίου διαδὺς ἐν τῷ θορύβῳ διέφυγε. Καὶ
οὕτω μὲν ταύτην τὴν κατηγορίαν Ἀθανάσιος ἀπεδύσατο μηδεμιᾷ
χρησάμενος παραγραφῇ, ἐθάρρει γὰρ, ὥς καταπλήξει τοὺς συκο-
φάντας καὶ μόνη τοῦ Ἀρσενίου ἡ ζωή.

CAP. XXXI.

Ὅτι τὰς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ ἀπολογίας Ἀθανασίου μὴ καταδεξαμένων
τῶν ἐπισκόπων, Ἀθανάσιος πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν.

Ἐπὶ δὲ ταῖς κατὰ Μακαρίου συκοφανταίαις ταῖς νομικαῖς ἐχρή-
σατο παραγραφαῖς· καὶ πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὥς ἐχθροὺς
παρεγράφετο, φάσκων μὴ δεῖν ἐπὶ ἀντιδίκων κρίνεσθαι· ἔπειτα δὲ
καὶ δεῖκνυσθαι, εἰ ὁ κατήγορος Ἰσχύρας ἀληθῶς πρεσβυτέρου ἔχει
ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἐγέγραπτο. Ἐπεὶ δὲ τούτων
οὐδένα λόγον οἱ κριταὶ προσεδέξαντο, εἰσῆχθη μὲν ἡ κατὰ Μακα-
ρίου δίκη· ἀπονησάντων δὲ τῶν κατηγόρων, ὑπέρθεσιν ἐλάμβανεν
ἡ ἀκρόασις, ἐφ' ᾧ παραγενέσθαι εἰς τὸν Μαρεώτην τινὰς, ἵνα ἐπὶ
τῶν τόπων ζητηθῇ τὰ ἀμφίβολα. Ὡς δὲ Ἀθανάσιος πεμπομένους
εἶδεν οὓς παρεγράψατο,—ἐπέμπετο γὰρ Θεόγνης, Μαρῖς, Θεόδωρος,
Μακεδόنيος, Οὐάλης, Οὐρσάκιος,—ἐβόα 'σκενωρίαν εἶναι καὶ δόλον
τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ δίκαιον εἶναι Μακάριον μὲν τὸν πρεσβύ-
τερον ἐν δεσμοῖς εἶναι, τὸν δὲ κατήγορον ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικα-
σταῖς εἶναι, ἐφ' ᾧ τε ἐκ μονομεροῦς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιή-
σασθαι.' Ταῦτα βοῶντος τοῦ Ἀθανασίου, καὶ διαμαρτυρομένου
τό τε κοινὸν τῆς συνόδου, καὶ τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν Διονύσιον, ὥς
οὐδεὶς αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο, διαλαθὼν ἀνεχώρησεν. Οἱ μὲν οὖν
ἀποσταλέντες εἰς τὸν Μαρεώτην ἐκ μονομεροῦς ὑπομνήματα ποιή-
σαντες, ὥς ἀληθῶς γενομένων ἃ ὁ κατήγορος ἔλεγεν, εἶχον.

Ath. Apol. c.
Art. 77-81.

CAP. XXXII.

Ἵτι Ἀθανασίου ἀναχωρήσαντος οἱ τῆς συνόδου καθαίρεισιν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο.

Ath. Apol. c.
Ari. 9, 86.

Καὶ Ἀθανάσιος μὲν ἀναχωρήσας πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν· ἡ σύνοδος δὲ πρῶτον μὲν ἐρήμην αὐτοῦ κατεδιήτησεν. Ὡς δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα συνέφθασε, καθαίρεισιν ἐψηφίσαντο, πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς αὐτὸν λοιδορήσαντες, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ φόνῳ κατηγορίας τῶν συκοφαντῶν τὴν ἡτταν ἀποσιγῆσαντες. Ἐδέξαντο δὲ καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον τὸν ἀνηρῆσθαι λεγόμενον· ὃς πρότερον μὲν τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ἦν, τότε δὲ εἰς τὴν κατὰ Ἀθανασίου καθαίρεισιν ὡς τῆς Ὑψηλοπολιτῶν πόλεως ἐπίσκοπος καθυπέγραψε· καὶ, τὸ παράδοξον, ὁ λεγόμενος ἀνηρῆσθαι ὑπὸ Ἀθανασίου ζῶν καθαίρει τὸν Ἀθανάσιον.

CAP. XXXIII.

Ὅπως ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς Τύρου ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγέγονε, καὶ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμένη τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, τοὺς περὶ Ἀρείον εἰς κοιναίαν ἐδέξαντο.

Παρῇν δὲ εὐθύς γράμματα τοῦ βασιλέως σημαίνοντα ἐπὶ τὴν ἑνέαν Ἱερουσαλὴμ σπεύδειν τὴν σύνοδον· εὐθύς τε, ὡς εἶχον, ἐκ τῆς Τύρου σπουδαίως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύοντο· πάνδημον δὲ ποιήσαντες ἑορτὴν ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῶν τόπων, Ἀρείον μὲν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδέξαντο, τοῖς βασιλέως γράμμασι πειθαρχεῖν λέγοντες, δι' ὧν δεδηλώκει αὐτοῖς πεπεισθαι περὶ τῆς πίστεως

Ath. Apol. c.
Ari. 84.

Ἀρείου καὶ Εὐζώτου. Ἐγραφον δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὡς παντὸς ἐξορισθέντος φθόρον ἐν εἰρήνῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας καθέστηκεν πράγματα· καὶ ὅτι Ἀρείος ἐκ μετανοίας ἐπιγνούς τὴν ἀλήθειαν, ὡς λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας ὢν, δικαίως καὶ λοιπὸν παρ' αὐτῶν προσεδέχθη, ἐξορισθέντα τὸν Ἀθανάσιον αἰνιττόμενοι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ περὶ τῶν αὐτῶν γνώριμα καθίστων. Ταῦτα δὴ τῶν ἐπισκόπων διατεθέντων, ἐπικαταλαμβάνει ἕτερα τοῦ βασιλέως γράμματα σημαίνοντα, Ἀθανάσιον μὲν ἀναεδραμηκέναι πρὸς αὐτὸν, αὐτοὺς δὲ ἀναγκαῖον εἶναι δι' αὐτὸν παραγενέσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἔστι δὲ τὰ ἐπικαταλαβόντα γράμματα τοῦ βασιλέως τάδε.

[προσδε-
χθείη.]

CAP. XXXIV.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς τὴν σύνοδον ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐπιστολῆς, ὅ' ἐπὶ
ἑαυτοῦ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον ἀκριβῶς ἐξετασθῇ.

Νικητῆς Κωνσταντίνος, μέγιστος, σεβαστὸς, τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν Ath. Apol. c. Ari. 86.
ἐπισκόποις.

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ
χειμῶνος κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἢ ἀληθείας
διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἐρεσχελίαν, ἣν ἀήτη-
τον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορώντων. Ἄλλ' ἔσται τῆς
θείας προνοίας ἔργον καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερώς ἀλόγιστα
διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαρρήδην, εἴτινα τῆς ἀληθείας αὐτοὶ οἱ συνελθόντες
ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρὶς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας
ἐκρίνατε, φανερώσαι. Τοιγαροῦν ἡπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν
ἐκσίβειαν ἀνελθεῖν δεῖ, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν
αὐτῶν παραστήσητε. Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα,
καὶ ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἐπομένων γνώσεσθε.
Ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπινύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατριδος τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, — συνέβαινε δὲ τῇ καὶ ταῦτα ἐφ' ἵππου με ὀχεῖσθαι, —
ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ τῆς λεωφόρου, μετὰ ἱερῶν τινῶν
οὐς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκῆτως οὕτω προσῆλθεν ὥς καὶ παρασχεῖν
ἐκπλήξως ἀφορμὴν. Μαρτυρεῖ γάρ μοι ὁ πάντων ἔφορος Θεός, ὥς οὐδὲ
ἐπιγῶναι αὐτὸν ὅς τις ἦν παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἐδυνήθη, εἰ μὴ τῶν ἡμετέ-
ρων τινες, καὶ ὅς τις ἦν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε διηγῆσασθαι πυνθανομέ-
νοις, ὥσπερ εἰκὸς, ἀνῆγγεῖλαν ἡμῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε διελέχθην αὐτῷ κατ'
ἐκεῖνο καιροῦ, οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα. Ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθήναι
ἤξiou, ἐγὼ δὲ παρητούμην καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνειν αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ
πλείονος παρηρησίας οὐδὲν ἕτερον παρ' ἡμῶν ἢ τὴν ὑμετέραν ἀφίξιν ἤξιωσεν
ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων ἂ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυνηθῇ.
Ὅθεν ἐπειδὴ εὐλογόν μοι εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον καταφαί-
νεται, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα, ἵνα πάντες, ὅσοι τὴν
σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἀνεπληρώσατε, ἀνυπερβέτως εἰς τὸ στρατό-
πεδον τῆς ἡμετέρας ἡμερότητας ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ
τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρὸν τε καὶ ἀδιάστροφον, ἐπ' ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ
Θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθείητε. Τοιγαροῦν διὰ τῆς
ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται, καὶ ὑπὸ τῶν βαρ-
βάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογούμενον, οἱ μέχρι νῦν τὴν
ἀλήθειαν ἡγνῶσιν. Δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν οὐδὲ τὸν Θεὸν

ἐπιγινώσκει. Πλὴν ὅμως, καθὰ προείρηται, καὶ οἱ βάρβαροι δι' ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα γήσιον ἐπέγνωσαν τὸν Θεόν, καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμαθήκασιν, ὃν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἥσθοντο· ὃθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεόν, ὃν ἐκείνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβούνται. Ἡμεῖς δὲ, οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ δοκούντες προβάλλεσθαι (οὐ γὰρ εἵπομι φυλάττειν), ἡμεῖς, φημί, οὐδὲν πράττομεν ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὀλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συντείνοντα. Ἄλλ' ἐπείχθητε, καθὰ προείπον, πρὸς ἡμᾶς πάντες ἢ τάχος· πεπεισμένοι ὥς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειρασόμεθα, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται, οἷς οὔτε ψόγος οὔτε κακοδοξία τις δυνήσεται προσπληκῆναι, διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἳ τινες ἐπὶ προσχήματι τοῦ ἀγίου ὀνόματος ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας ἐμβάλλουσιν.

CAP. XXXV.

Ὅτι τῆς συνόδου μὴ ἐλθούσης παρὰ τὸν βασιλέα, οἱ περὶ Εὐσέβιον διέβαλλον Ἀθανάσιον ὡς ἀπειλήσαντα ἀποστρέφειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντίνου πόλει χορηγούμενον· ἐφ' οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν Ἀθανάσιον κελεύσας τὰς Γαλλίας οἰκῆν.

Ταῦτα τὰ γράμματα εἰς ἀγῶνα τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ κατέστησε· καθὼ οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἐχώρησαν πόλεις. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιν καὶ Μάριν, Πατρόφιλον τε καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐαλέντα εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐλθόντες οὐκέτι περὶ ποτηρίου κατεαγότος, ἢ τραπέζης, ἢ Ἀρσενίου ἀναιρεθέντος ζήτησιν γενέσθαι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἐπὶ ἑτέραν χωροῦσι διαβολὴν διδάξαντες τὸν βασιλέα, ὡς εἶη Ἀθανάσιος ἀπειλήσας κωλύσειν πεμφθῆναι τὸν σῖτον τὸν ἐξ ἔθους ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν κομιζόμενον· καὶ τούτων λεγομένων παρὰ Ἀθανασίου ἀκηκοέναι Ἀδαμάντιον, Ἀνουβίωνα, Ἀρβαθίωνα, καὶ Πέτρον, τοὺς ἐπισκόπους. Ἀλλὰ γὰρ ἰσχύει διαβολή, ὅταν ὁ διαβάλλων ἀξιοπίστος ᾖ. Τούτῳ γὰρ συναρπαγείς ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς θυμὸν ἀχθεὶς ἐξορίᾳ ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον, τὰς Γαλλίας κελεύσας οἰκῆν. Φασὶ δὲ τινες τοῦτο πεποικέναι τὸν βασιλέα σκοπῷ τοῦ ἐνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ Ἀθανάσιος πάντῃ κοιωνῆσαι τοῖς περὶ Ἀρείον ἐξετρέπετο. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἐν Τριβέρεϊ τῆς Γαλλίας διήγαγεν.

CAP. XXXVI.

Περὶ Μαρκελλου τοῦ Ἀγκύρας καὶ Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναχθέντες ἐπίσκοποι καὶ Μάρκελλον τὸν Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ καθεῖλον δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀστέριός τις ἐν Καππαδοκίᾳ σοφιστικὴν μετιῶν, τὴν μὲν κατέλειπε, Χριστιανίζειν δὲ ἐπηγγέλλετο· ἐπεχείρει δὲ καὶ λόγους συγγράφειν, οἳ μέχρι νῦν φέρονται, δι' ὧν τὸ Ἀρεῖον συνίστη δόγμα, τὸν Χριστὸν οὕτω λέγων εἶναι Θεοῦ δύναμιν, ὡς εἴρηται παρὰ Μωϋσῇ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην 'δύναμιν' εἶναι Θεοῦ, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια. Συνῆν δὲ ὁ Ἀστέριος συνεχῶς καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς μάλιστα τὴν Ἀρειανῶν δόξαν μὴ ἄθετοῦσι. Καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς συνόδους ἀπήντα, ὑποδύναι μᾶς πόλεως ἐπισκοπὴν προθυμούμενος· ἀλλ' ἱεροσύνῃς μὲν ἡστόχησε διὰ τὸ ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν. Περιῶν δὲ τὰς ἐν Συρίᾳ πόλεις οὓς συνέταξε λόγους ἐπεδείκνυτο. Ταῦτα γνοὺς ὁ Μάρκελλος, ἀντιπράττειν αὐτῷ βουλούμενος, κατὰ διάμετρον πολλὴν εἰς τὸ ἐναντίον ἐξέπεσε· ψῖλον γὰρ ἄνθρωπον, ὡς ὁ Σαμοσατεύς, ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὸν Χριστόν. Ταῦτα γνόντες οἱ τότε ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθόντες Ἀστερίου μὲν οὐδένα λόγον ἐτίθειντο, ἐπεὶ μηδὲ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἱερέων ἐτέτακτο· Μάρκελλον δὲ, ὡς ἱερωμένον, λόγον ἀπήτουν τοῦ συγγραφέντος αὐτῷ βιβλίου. Ὡς δὲ ἤϊρισκον αὐτὸν τὰ τοῦ Σαμοσατέως φρονοῦντα, ἐκέλευον αὐτὸν μεταθέσθαι τῆς δόξης· ὁ δὲ καταισχυνθεὶς ἐπηγγέλλετο κατακαύσειν τὸ βιβλίον. Ὡς δὲ σπουδῇ διελύθη ὁ τῶν ἐπισκόπων σύλλογος, τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καλοῦντος αὐτοὺς, τότε δὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει παρόντων, αὐθις τὰ κατὰ Μάρκελλον ἀνεζητεῖτο. Ὡς δὲ ὁ Μάρκελλος οὐχ ἡρείτο κατακαῦσαι, καθὰ ὑπέσχετο, τὴν ἄκαιρον συγγραφὴν, οἱ παρόντες τὸν μὲν καθεῖλον, Βασίλειον δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγκυραν ἔπεμψαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ σύγγραμμα Εὐσέβιος ἐν τρισὶ βιβλίοις ἀνέτρεψεν, ἐξελέγξας τὴν κακοδοξίαν αὐτοῦ. Μάρκελλος δὲ ὕστερον ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ τὴν ἐπισκοπὴν ἀνέλαβεν, εἰπὼν μὴ νευοῆσθαι αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως δόξαν λαβεῖν. Περὶ μὲν οὖν τούτου κατὰ χώραν ἔροῦμεν.

Cp. Ath. de
Syn. 18.

Joel ii. 25.

Cp. ii. 18.

Cp. ii. 21.

CAP. XXXVII.

"Ὅπως Ἄρειος μετὰ τὴν Ἀθανασίου ἐξορίαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταπεμφθεὶς ταραχὰς ἐκίνησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινίου πόλεως.

Cp. Ath. Ep.
demorte Arii,
2 sq. ; Ep. ad
Ep. Æg. 18.

Τριακοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τούτων γινόμενων ἐπληροῦτο· καὶ Ἄρειος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὐθις ὅλην ἐτάραττε, τοῦ Ἀλεξανδρέως λαοῦ δυσφοροῦντος ἐπὶ τε τῇ Ἀρείου καθόδῳ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν Ἀθανάσιος εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπυνθάνετο διεστράφθαι τὴν Ἀρείου γνώμην, μετὰπεμπτον αὐθις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦκειν αὐτὸν ἐκέλευσε, λόγον δώσουσα ὧν αὐθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει. Ἐτύγχανε δὲ τότε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει προεστῶς Ἀλέξανδρος ἐκκλησίας, Μητροφάνην πάλαι διαδεξάμενος. Τοῦτον τὸν ἄνδρα θεοφιλῇ ὄντα ἢ πρὸς Ἀρείου τότε γενομένη μάχῃ ἀνέδειξεν· ὥς γὰρ ἦκε τότε Ἄρειος, καὶ ὁ λαὸς εἰς δύο πάλιν τμήματα ἐμερίζετο, ταραχὴ τε κατὰ τὴν πόλιν ἐγένετο, τῶν μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς παρασάλευειν λεγόντων, τῶν δὲ εὐλογα λέγειν τὸν Ἀρείου φιλονεικούντων, εἰς ἀγῶνα μέγιστον κατέστη ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ μάλιστα μὲν, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πολλὰ διηπελεῖ αὐτῷ, λέγων ὅσον οὐδέπω καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ εἰς κοινωνίαν δέξηται τὸν Ἀρείου καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν. Ἀλεξάνδρῳ δὲ οὐ τοσοῦτον περὶ καθαιρέσεως ἔμελεν, ὅσον ἐδεδίει ἐπὶ τῇ σπουδαζομένῃ παραλύσει τοῦ δόγματος· φύλακα γὰρ ἑαυτὸν τῶν ὄρων τῆς συνόδου νομίζων, παντοίως ἐγίνετο μὴ παρατρωθῆναι τοὺς τύπους αὐτῆς. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ ἀγωνίᾳ καθεστὼς, χαίρειν πολλὰ φράσας τῇ διαλεκτικῇ προσφεύγει Θεῷ· καὶ νηστεύει μὲν συνεχέσιν ἐσχόλαζε, καὶ τοῦ προσεύχεσθαι οὐδένα τρόπον παρέλειπε· καὶ δὴ τοιοῦτο ἐνθύμιον εἶχε, καὶ λαθὼν ἐπετέλει τὰ δόξαντα. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ ἐπώνυμον Εἰρήνην μόνον ἑαυτὸν κατακλειστὸν ποιήσας, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὸν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας εὐχεται δακρύων. Νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν διετέλει· ἡτεῖτο γὰρ παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐλάμβανεν. Ἡ δὲ αἵτησις ἦν τοιαύτη· Ἐἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὠρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψεσθαι· εἰ δὲ ἦν αὐτὸς ἔχει

πίστιν ἀληθῆς, "Αρείου τῆς ἀσεβείας δίκην διδόναι τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν."

CAP. XXXVIII.

Περὶ τοῦ θανάτου 'Αρείου.

Τοιαῦτα μὲν οὖν 'Αλέξανδρος ᾤχετο. 'Ο βασιλεὺς δὲ ἀπόπειραν 'Αρείου ποιήσασθαι βουλευθεὶς, ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτὸν μεταπέμπεται, ἡρώτα τε εἰ τοῖς ὅροις στοιχεῖ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. 'Ο δὲ ἐτοίμως μηδὲν μελλήσας ἐπ' αὐτοῦ ὑπέγραφε τὰ περὶ τῆς πίστεως ὀρισθέντα σοφισάμενος. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς θαυμάσας καὶ ὅρκον ἐπέφερεν. 'Ο δὲ καὶ τοῦτο σοφισζόμενος ἐποίει· τίνα δὲ τρόπον ἐτεχνάζετο γράφων, ὡς ἤκουσα, ἔστι ταῦτα. Καταγράψας, φησὶν, ὁ "Αρείος ἐν χάρτῃ ἣν εἶχε δόξαν, ὑπὸ μάλης ἔφερεν· ὥμνυ τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν ὡς καὶ γεγραφηκὼς εἶη. Τοῦτο μὲν οὖν οὕτω γεγενῆσθαι, ἀκοῇ γράψας ἔχω· ὅτι μέντοι καὶ ὅρκον ἐπέθηκε τοῖς γραφεῖσιν, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ βασιλέως ἀνελεξάμην. Πιστεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς δεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως 'Αλεξάνδρου εἰς κοινωνίαν ἐκέλευσεν. Σαββάτου δὲ ἦν τότε ἡμέρα, καὶ τῇ ἑξῆς προσεδόκα συνάγεσθαι. Δίκη δὲ ἐπηκολούθει τοῖς 'Αρείου τολμήμασιν. 'Ως γὰρ ἐξῆλθε τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἐδορυφορεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον διὰ μέσης τότε τῆς πόλεως, περιόπτός τε ἦν· καὶ ἐπεὶ ἐγένετο πλησίον τῆς ἐπιλεγομένης ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ξυθα ὁ πορφυροῦς ἵδρυται κίων, φόβος ἔκ τινος συνειδότης κατεῖχε τὸν "Αρείου" σὺν τε τῷ φόβῳ τῆς γαστροῦς ἐκινεῖτο χαύνωσις· ἐρόμενός τε εἰ ἀφεδρών που πλησίον, μαθὼν τε εἶναι ὀπισθεν τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ἐκείσε ἐβάδιζεν. Λαμβάνει οὖν λιποθυμία τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν ἡ ἔδρα τότε παραυτίκα παρεκπίπτει, καὶ αἵματος πληθὸς ἐπηκολούθει, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων, συνέτρεχε δὲ αἷμα αὐτῷ σπληνὶ τε καὶ ἥπατι· αὐτίκα οὖν ἐτεθνήκει. 'Ο δὲ ἀφεδρῶν ἄχρι νῦν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δέικνται, ὡς ἔφην, ὀπισθεν τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἐν τῇ στοᾷ μακέλλου, πάντων τε τῶν παριόντων ἐγειρόντων δάκτυλον κατ' αὐτοῦ, ἀειμνημόνευτον τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἀπεργαζόμενος. Τούτου γενομένου φόβος καὶ ἀγωνία κατεῖχε τοὺς περὶ τὸν Νικομηδεᾶ Εὐσέβιον· διέτρεχέ τε ἡ φήμη δι' ὅλης τῆς πόλεως, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ τῆς συμπάσης.

οικουμένης. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ Χριστιανισμῷ μᾶλλον προσ-
ετίθετο, καὶ ἀληθῶς ἐκ Θεοῦ μεμαρτυρησθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν
ἔφησεν, εὐφραίνεται ἐπὶ τοῖς γεγονόσι· καὶ ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς οὗς
Καίσαρας ἀνηγορεύει, ἕκαστον κατὰ δεκάδα ἐνιαυτῶν τῆς βασι-
λείας αὐτοῦ, τὸν μὲν πρῶτον ὁμώνυμον ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον τῶν
ἐσπερίων μερῶν ἄρχειν καταστήσας ἐν τῇ πρώτῃ δεκάδι τῆς βασι-
λείας αὐτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς τῇ ἑφῇ μερῶν τὸν τῷ πάππῳ ἐπώνυμον
Κωνσταντίον ἐν τῇ εἰκοσαετηρίδι κατέστησε Καίσαρα· τὸν δὲ
νεώτερον Κώνσταντα ἐν τῇ τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας
ἐχειροτόνησεν.

CAP. XXXIX.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἀρρωστής περπεσὼν τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

Eus. V. C. iv.
61 sq.

Ἐνιαυτοῦ δὲ μετὰ ταῦτα παραδραμόντος ἐπιβὰς ἐξηκονταπέντε
ἐνιαυτῶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀρρωστής περιπίπτει· καὶ ἐκ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκπλεῖ ἐπὶ τὴν Ἐλενούπολιν, ὥς φυσι-
κοῖς θερμοῖς χρῆσόμενος τοῖς ἐκεῖ γειτνιαζουσιν. Ἐπεὶ δὲ σφοδρο-
τέρου τοῦ νοσήματος ἦσθετο, τὰ μὲν λουτρά ὑπερέθετο· ἀπαίρει δὲ
ἐκ τῆς Ἐλενουπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν· κἀκεῖ ἐν προαστείῳ
διάγων τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει βαπτίσματος. Εὐθυμὸς τε
ἐπὶ τούτῳ γενόμενος διαθήκας ποιεῖται, ἐν αἷς τοὺς μὲν τρεῖς υἱοὺς
κληρονόμους τῆς βασιλείας ἐνίσταται, καθὰ καὶ ζῶν αὐτοῖς τοὺς
κλήρους διένειμε. Πολλὰ δὲ τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ τῇ ἑαυτοῦ
ἐπωνύμῳ πρεσβεῖα καταλιπὼν, τὰς διαθήκας ἐκεῖνῳ παρατίθεται
τῷ πρεσβυτέρῳ δι' ὃν περ Ἀρείος ἀνακέκληται, οὗ καὶ μικρὸν ἐμ-
προσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ἐντειλάμενος μηδενὶ ἐτέρῳ ἢ τῷ υἱῷ
τῷ τῆς ἀνατολῆς ἄρχοντι Κωνσταντίῳ εἰς τὰς χεῖρας βαλεῖν·
Μετὰ δὲ τὸ θέσθαι τὰς διαθήκας ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιὼς τὸν βίον
ἀπέλιπε· τῶν μέντοι υἱῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παρῆν οὐδεὶς·
πέμπεται οὖν εὐθὺς πρὸς τὴν ἐφάν ὁ Κωνσταντίῳ μηνύσων τὴν
τελευτήν.

CAP. XL.

Περὶ τῆς κηδείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ βασιλέως οἱ ἐπιτήδειοι χρυσῇ ἐνθήμενοι λάρνακι
ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν διεκόμισαν· ἀπέθευτό τε ἐν τοῖς

βασιλείοις ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἤγον καὶ δορυφορίας πολλῆς,
 ὡς καὶ ζῶντος ἐγένετο· καὶ τοῦτο ἐποιοῦν ἕως τις τῶν υἱῶν αὐτοῦ
 παραγένηται. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ἐπιστάντος
 Κωνσταντίου, κηδείας τῆς βασιλικῆς ἡξιούτο ἀποτεθεὶς ἐν τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο πεποιήκει,
 ὅπως ἂν οἱ βασιλεῖς τε καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων
 μὴ ἀπολιμπάνωντο. Ἐζήσε δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔτη
 ἐξηκονταπέντε, ἐβασίλευσε δὲ ἔτη τριάκοντα ἔν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν Α.Δ. 337.
 ὑπατίᾳ Φιλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ, τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ Μαΐου
 μηνός· τοῦτο δὲ ἦν δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἐβδομηκοστῆς
 ὀγδόης Ὀλυμπιάδος. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἑτῶν ἐνὸς πρὸς
 τοῖς τριάκοντα.

LIB. II.

CAP. I.

Προοίμιον, δι' ἣν αἰτίαν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἀνωθεν ἐλέχθ

ῚΡουφίνος, ὁ τῇ ῚΡωμαίων γλώττῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστοι
συντάξας, περὶ τοὺς χρόνους ἐπλαυήσθη. Τὰ γὰρ κατὰ ῚΘανά
νομίζει μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου γεγενῆ
ἄγνοεῖ δὲ καὶ τὴν ἐν Γαλλίαις γενομένην αὐτοῦ ἐξορίαν καὶ ἰ
πλείονα. ῚΜεῖς οὖν πρότερον ῚΡουφίνῳ ἀκολουθήσαντες τὸ
τον καὶ τὸ δεύτερον τῆς ἱστορίας βιβλίον ἥ ἐκείνῳ ἐδόκει
εγράψαμεν. ῚΠὸ δὲ τοῦ τρίτου ἄχρι τοῦ ἐβδόμου βιβλίου τι
παρὰ ῚΡουφίνου λαβόντες, τὰ δὲ ἐκ διαφόρων συναγαγόντες,
δὲ καὶ παρὰ τῶν ἔτι ζώντων ἀκούσαντες ἐπληρώσαμεν. ῚΤοι
μέντοι συντυχόντες ῚΘανασίῳ συντάγμασιν, ἐν οἷς τὰ καθ' ἐα
δύρεται πάθη καὶ ὅπως διὰ τὴν διαβολὴν τῶν περὶ Εὐσέβιοι
ωρίσθη, ἔγνωμεν δεῖν πιστεύειν μᾶλλον τῷ πεπονθότῳ καὶ
γινομένῳ τῶν πραγμάτων παροῦσιν, ἢ τοῖς καταστοχασαμ
αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο πλαυηθεῖσιν. ῚΕτι μὴν καὶ ἐπιστολῶν
τότε διαφόρων ἐπιτετυχηκότες, ὥς οἶόν τε τὴν ἀλήθειαν ἀνιχ
σαμεν. Διδὼ ἡναγκάσθημεν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβ
ἀνωθεν ὑπαγορεύσαι, συγχρώμενοι καὶ ἐν οἷς ὁ ῚΡουφίνος οὐ
πίπτει τοῦ ἀληθοῦς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι οὐ
εθήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ὑπαγορεύσει τὸ καθαιρετικὸν ῚΑρείου
μὴν τὰς βασιλέως ἐπιστολάς, ἀλλὰ τὰ γυμνὰ μόνον πράγμ
ὑπὲρ τοῦ μὴ πολυστίχου γενομένης τῆς ἱστορίας ὀκνηροὺς
ἀναγινώσκοντας ἀπεργάσασθαι. ῚΕπεὶ δὲ πρὸς σὴν χάριν, ὧ
τοῦ Θεοῦ ἀνθρῳπε Θεόδωρε, καὶ τοῦτο ἔδει ποιῆσαι, ὥστι
ἄγνοεῖν καὶ ὅσα αὐταῖς λέξεσιν οἱ βασιλεῖς ἐπέστειλαν, ἥ
διαφόρους συνόδους οἱ ἐπίσκοποι τὴν πίστιν καταβραχῶ μετ
οὔντες ἐξέδωκαν, διὰ τοῦτο ὅσα ἀναγκαῖα ἡγησάμεθα ἐν τῇδ

τὰ ταῦτα ὑπαγορεύσει μετατεθείκαμεν. Καὶ τοῦτο ἐν τῷ πρώτῳ
βλίφ ποιήσαντες, καὶ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας, λέγω δὲ τῷ δευτέρῳ,
εἶσαι σπουδάζομεν. Ἀρκτέον δὲ ἤδη τῆς ἱστορίας.

CAP. II.

Ὡς οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας ἐπίσκοπον αὐτοῖς τὸ Ἀρείου σπουδάζαντες
εἰσαγαγεῖν δόγμα ταραχὰς ταῖς ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

Τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, οἱ περὶ Εὐσέβιον
Νικομηδέα καὶ Θεόγνιν Νικαίας ἐπίσκοπον, καιροῦ δεδράχθαι
παίρου νομίσαντες, ἀγῶνα ἔθεντο τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν
βαλεῖν, ἀντεισάγειν δὲ τὴν Ἀρειανίζουσαν. Περιέσεσθαι δὲ
τοῦ οὐκ ἂν δύναιτο, εἰ μὴ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος. Ταῦτα [qu. om. m. 4.]
κατεσκευάζον ὑπουργῶ χρώμενοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς τῆς Ἀρείου Cr. i. 25.
ἐκλήσεως αἴτιος μικρὸν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει. Πῶς δὲ τοῦτο
ἐράχθη λεκτέον. Τὴν διαθήκην ὁ πρεσβύτερος καὶ τὰ ἐνταλθέντα
ἐκ τῆς τοῦ κατοικομένου βασιλέως προσφέρει Κωνσταντίνῳ τῷ τοῦ
βασιλέως υἱῷ· ὁ δὲ τοῦθ' εὐρηκῶς γεγραμμένον ὅπερ ἐβούλετο,—
ὅς γὰρ ἑξῆς βασιλεύειν αὐτὸν ἐπέτρεπεν ἡ διαθήκη,—διὰ τιμῆς
τε τὸν πρεσβύτερον, παρρησίας τε μετεδίδου πολλῆς, εἰς τε τὰ
βασιλεία θαρροῦντα εἰσιέναι ἐκέλευεν. Ἡ τοίνυν δοθεῖσα παρρη-
σία γνώριμον αὐτὸν ταχέως κατέστησε τῇ τε τοῦ βασιλέως γαμετῇ
καὶ τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς. Ἦν δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πρωτότυπος
ἐν κοιτώνων τοῦ βασιλέως εὐνούχος, ᾧ ὄνομα ἦν Εὐσέβιος·
τοῦτον ὁ πρεσβύτερος συνθέσθαι τῇ Ἀρείου δόξῃ συνέπεισεν.
ὁ δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀνπει-
νωτο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ διὰ τῶν εὐνούχων
ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου τῇ Ἀρείου δόξῃ προστίθεται. Μετ' οὐ πολὺ
καὶ ἐπ' αὐτὸν διέβαινε τὸν βασιλέα τὸ ζήτημα. Τοῦτο γίνεται
ανερόν κατὰ βραχὺν πρῶτον μὲν τοῖς κατὰ τὰ βασιλεία στρατενο-
ένοις· ἔπειτα δὲ διεδόθη καὶ εἰς τὰ πλήθη τῆς πόλεως. Δι-
λέγοντο δὲ περὶ τῆς δόξης ἐν μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ἐπικοιτωνῆται
μα ταῖς γυναῖξιν· ἐν δὲ τῇ πόλει καθ' ἑκάστην οἰκίαν διαλεκτικὸς
ὁλεμος ἦν. Διέτρεχεν οὖν ταχέως τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας
παρχίας τε καὶ πόλεις. Καὶ ὥς σπινθὴρ ἐκ μικροῦ λαμβάνον τὴν
ρχὴν, τὸ ζήτημα εἰς φιλονεικίαν τοὺς ἀκούοντας ἤγειρεν. Ἐκαστος

γὰρ τῶν πυνθανομένων τῆς ταραχῆς τὴν αἰτίαν πρόφασιν εὐθὺς εἶχε ζητήσεως· καὶ ἅμα τῇ ἐρωτήσῃ ἐρίζειν ἐβούλετο, ἐκ δὲ τῆς ἔριδος πάντα ἀνατέτραπτο. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὰς ἀνατολικὰς πόλεις ἐγένετο· αἱ γὰρ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη τέως ἡσύχασον· τοὺς ὄρους γὰρ τοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου παρασάλευειν οὐκ ἤθελον. Ὡς οὖν ἐξαφθὲν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπέδωκε, τηνικαῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδεᾶ ξρμαῖον ἡγοῦντο τὴν τῶν πολλῶν ταραχήν. Οὕτω γὰρ μόνως δύνασθαι τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον ἀναδεῖξαι τῆς αὐτῶν δόξης ὁμόφρονα· ἀλλὰ τότε μὲν ἐφθασεν ἐπανελθὼν εἰς αὐτὴν Ἀθανάσιος ἐνδὸς τῶν Αὐγουστών ὡχυρωμένος γράμμασιν, ἅπερ τῷ Ἀλεξανδρέων λαῷ Κωνσταντῖνος ὁ νέος, ὁ τῷ πατρὶ ὁμώνυμος, ἐκ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἐπεμψεν. Ἔστι δὲ τάδε τὰ γράμματα τὰ ὑποτεταγμένα.

CAP. III.

Ὅπως Ἀθανάσιος Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαρρήσας τὴν Ἀλεξανδρείαν κατέλαβεν.

Ath. Apol. c. Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας.
Ari. 87.

Οὐδὲ τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφυγέαι τὴν γνώσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἰμοβόρων καὶ πολεμίων αὐτοῦ ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ. Πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην ἀφηρέθη τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικεμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κελευσθεῖς οὕτως, ὥς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβεν πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ αἰδιδίμος ἀμετὴ, ταῖς θείαις πεποιθῖναι βοθηταῖς, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἀχθὴ ἐξουθενεῖ. Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατήρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προήρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως, δαυδεξάμενος πληρῶσαι. Ὅστις ἐπειδὴ τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ὅσης παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς τετύχηκε γνώσεσθε· οὐ γὰρ θαυμαστὸν, εἴ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. Καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἡ τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. Ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Τούτοις θαρρῶν τοῖς γράμμασιν ὁ Ἀθανάσιος καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξανδρείαν· καὶ ἥδιστα μὲν αὐτὸν ἀνεδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός· ὅσοι δὲ ἐτύγγαλλον Ἀρειανίζοντες ἐν αὐτῇ φατρίᾳ συνίσταντο κατ' αὐτοῦ, δι' ὧν συνεχεῖς στάσεις ἐγίνοντο, αἵτινες ὑπόθεσιν παρείχον τοῖς περὶ Εὐσέβιον τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν βασιλεῖ, ὅτι μὴ κρίναντος τοῦ κοινού συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων, ἐαυτῷ ἐπιτρέψας τὴν ἐκκλησίαν κατελάμβανεν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τὰς διαβολὰς ἐξέτεινον, ὥς ὀργισθέντα τὸν βασιλέα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκβαλεῖν. Πῶς μὲν οὖν τοῦτο ἐγένετο, μικρὸν ὕστερον λέξω.

CAP. IV.

Ὡς τελευτήσαντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου Ἀκάκιος τὴν ἐπισκοπὴν Καισαρείας διεδέξατο.

Ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ὃς τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος ἦν καὶ τὴν Παμφίλου προσωμίαν ἐκέκτητο, Ἀκάκιος μαθητὴς αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται· Cp. c. 40. ὃς ἄλλα μὲν βιβλία πολλὰ ἐξέθετο, καὶ εἰς τὸν βίον δὲ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνέγραψεν.

CAP. V.

Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἀδελφὸς ὃς ἦν ὁμώνυμος τῷ πατρὶ, ὁ νέος Κωνσταντῖνος, ἐπιὼν τοῖς μέρεσι τοῦ νέου ἀδελφοῦ Κωνσταντος, συμβαλὼν τε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, ἀναί- A.D. 340. ρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐν ὑπατεία Ἀκινδύνου καὶ Πρόκλου.

CAP. VI.

Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος τελευτῶν ὑπόψῃφον πεποίηκε Παῦλον καὶ Μακεδόνιον.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐτέρα ταῖς προτέραις ἐπισυμπλέκεται ταραχὴ ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἀλέξανδρος ὁ κατὰ τήνδε τὴν πόλιν τῶν ἐκκλησιῶν προεστὼς, ὁ τὴν πρὸς Ἀρειον μάχην ἀγωνισάμενος, τὸν ἐνθάδε βίον ἀπέλειπεν, εἰκοσιτρία μὲν ἔτη κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν διατρέψας, ἐνεθήκοντα καὶ ὀκτῶ δὲ ἔτη τὰ πάντα βιοῦς, οὐδένα εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας. Ἐνετεύλατο δὲ τοῖς καθήκουσιν ἐλέσθαι δυοῖν τὸν

ἕτερον ὃν ἂν αὐτοὺς ὀνομάσειεν· καὶ εἰ μὲν βούλονται διδασκαλικὸν ἐν ταύτῳ καὶ βίον χρηστοῦ μαρτυρούμενον, Παῦλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, ἄνδρα νέον μὲν τὴν ἡλικίαν, προβεβηκότα δὲ ταῖς φρεσίν· εἰ δὲ μόνον ἐκ τοῦ προσχήματος τῆς εὐλαβείας δεικνύμενον, αἰρεῖσθαι Μακεδόنيον, διάκονον τυγχάνοντα μὲν ἤδη πάλαι τῆς ἐκκλησίας, τῇ ἡλικίᾳ δὲ γέροντα. Ἐκ τούτου μείζων φιλονεικία περὶ χειροτονίας γίνεται ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐκκλησίαν διετάραττεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ λαὸς εἰς δύο διετέμμητο μέρη, τῶν μὲν προσκειμένων τῷ Ἀρειανῷ δόγματι, τῶν δὲ φρονούντων καθ' ἃ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὥρισε· καὶ ἕως μὲν Ἀλέξανδρος περιῆν, κατεκράτουν οἱ φρονούντες τὸ 'ὁμοούσιον,' τῶν Ἀρειανιζόντων διακρωμένων καὶ ὀσημέραι διαπληκτιζομένων περὶ τοῦ δόγματος, ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τετελευτήκει, ἀμφήριστος ἡ τοῦ λαοῦ μάχη καθίστατο· διὸ οἱ μὲν τοῦ 'ὁμοουσίου' τὴν πίστιν φυλάττοντες Παῦλον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζονται, οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες Μακεδόنيον ἔσπευδον. Καὶ ἐν μὲν τῇ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐχομένῃ τῆς νῦν μεγάλης καὶ Σοφίας ὀνομαζομένης χειροτονεῖται Παῦλος, ἐφ' οὗ καὶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἀπελθόντος ψῆφος ἐδόκει κρατεῖν.

CAP. VII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος Παῦλον τὸν προσβληθέντα ἐπίσκοπον ἐκβάλλει·
Εὐσεβίῳ δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταπεμφθέντι τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου
πόλεως ἐνεχείρισεν.

Μετ' οὗ πολὺν δὲ ἐπιστὰς ὁ βασιλεὺς τῇ Κωνσταντινουπόλει
πρὸς ὄργην ἐκκάεται ἐπὶ τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ. Καὶ καθιστὰς
Cp. Ath. Hist. συνέδριον τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἐπισκόπων, τὸν μὲν Παῦλον
Ari. 7. σχολάζειν ἐποίησεν, Εὐσέβιον δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταστήσας
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσι. Καὶ ὁ μὲν
βασιλεὺς ταῦτα πράξας ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

CAP. VIII.

Ὡς Εὐσέβιος ἐτέραν σύνοδον ποιησάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἐτέραν
ἐκθεσιν πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.

Εὐσέβιος δὲ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάζειν ἐβούλετο, ἀλλὰ, τὸ τοῦ
λόγου, 'πάντα λίθον ἐκίνει,' ὅπως ἂν ὁ προέθετο κατεργάσθῃται.
Κατασκευάζει οὖν σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι,
προφάσει μὲν τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῶν

Αὐγουστων κατασκευάζειν ἤρξατο, μετὰ τελευτὴν δὲ αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνσταντίος δεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως συνετέλεσεν, τὸ δὲ ἀληθὲς ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει τῆς 'ὁμοουσίου' πίστεως. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ συνόδῳ συνήλθον ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι ἐνευήκοντα. Μάξιμος μέντοι ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ὃς Μακάριον διεδέξατο, οὐ παρεγένετο ἐν αὐτῇ, ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη συναρπαγείς καὶ τῇ καθαιρέσει ὑπογράφας Ἀθανασίου. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Ἰούλιος παρῆν ὁ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐπίσκοπος· οὐδὲ μὴν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀπεστάλκει τινα· καίτοι κανόνος ἐκκλησι-^{Cr. c. 17.} αστικοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν. Συγκροτεῖται οὖν αὕτη ἡ σύνοδος ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ παρουσίᾳ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως, ἐν ὑπατείᾳ Μαρκελλοῦ καὶ Προβίνου· ἦν δὲ πέμπτον ἔτος τοῦτο ^{A.D. 341.} τῆς τελευτῆς τοῦ τῶν Αὐγουστων πατρὸς Κωνσταντίνου. Προειστῆκει δὲ τότε τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας Πλάκιτος διαδεξάμενος Εὐφρόνιον. Οἱ περὶ Εὐσέβιον οὖν ἔργον τίθενται προηγουμένως Ἀθανάσιον διαβάλλειν, πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅτι μὴ γνώμῃ κοινοῦ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἀνέλαβεν, ἐπαρελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσεπήδησε· καὶ ὅτι ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ταραχῆς γενομένης πολλοὶ ἐν τῇ στάσει ἀπέθανον· καὶ ὥς τινων αἰκισθέντων ὑπὸ Ἀθανασίου, τινῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ Τύρῳ πεπραγμένα κατὰ Ἀθανασίου εἰς μέσον ἵγουν.

CAP. IX.

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμισηνοῦ.

Ἐπὶ τούτοις τότε τῆς διαβολῆς γενομένης, προχειρίζονται τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, πρῶτον μὲν Εὐσέβιον τὸν ἐπικληθέντα Ἐμισηνό. Τίς δὲ οὗτος ἦν διδάσκει Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖας, ὃς τότε παρῆν ἐν τῇ συνόδῳ. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ εἰς αὐτὸν πεποιημένῳ βιβλίῳ, ὡς εἴη Εὐσέβιος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσης καταγόμενος· ἐκ νέας τε ἡλικίας τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα. Εἴτα τὰ Ἑλλήνων παιδευθεὶς παρὰ τῷ τηνικαῦτα τῇ Ἐδέσῃ ἐπιδημήσαντι παιδευτῇ, τέλος ὑπὸ Πατροφίλου καὶ Εὐσεβίου τὰ

Cp. i. 24.

ιερά ἡρμηνεύσθη βιβλία· ὧν ὁ μὲν τῶν ἐν Καισαρείᾳ, ὁ δὲ τῆς ἐν Σκυθοπόλει προΐστατο ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχείᾳ, συνέβη Εὐστάθιον ὑπὸ Κύρου κατηγορηθέντα τοῦ Βεροιώως καθαιρεθῆναι ὡς Σαβελλίζοντα. Εἴτα αὖθις τὸν Εὐσέβιον συνεῖναι Εὐφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ Εὐστάθιον, φεύγοντά τε τὴν ἱεροσύνην καταλαβεῖν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐκεῖ μαθεῖν τὰ φιλόσοφα· ἐπανελθόντα τε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Πλακίῳ τῷ μετὰ Εὐφρόνιον συνεῖναι, ὑπὸ τε Εὐσεβίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου προβληθῆναι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπισκοπὴν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν μηκέτι ὀρμῆσαι, διὰ τὸ σφόδρα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρέων λαοῦ ἀγαπᾶσθαι Ἀθανάσιον, πεμφθῆναι δὲ εἰς τὴν Ἐμισσηνῶν πόλιν. Διαστασιασάντων δὲ τῶν Ἐμισσηνῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ αὐτοῦ—ἐλοιδορεῖτο γὰρ ὡς μαθηματικὴν ἀσκούμενος—φυγὴ χρῆται, καὶ ἀπεισιν εἰς Λαοδίκειαν πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ πολλὰ εἰπόντα Γεώργιον. Οὗτος δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καταστήσας, παρ-εσκεύασεν αὖθις ὑπὸ Πλακίτου καὶ Ναρκίσσου καταχθῆναι εἰς τὴν Ἐμισσαν· πάλιν τε μέμψιν ὑπομεῖναι ὡς τὰ Σαβελλίου φρονούντα αὐτόν. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ πλατύτερον διεξ-ῆλθεν ὁ Γεώργιος· τελευταῖον δὲ ἐπάγει, ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἀπὼν ἀπῆγε, καὶ ὅτι τεράστια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐγένετο. Τὰ μὲν δὴ Γεωργίῳ εἰρημένα περὶ τοῦ Ἐμισσηνοῦ Εὐσεβίου ἐπὶ τοσοῦτον λελέχθω μοι.

CAP. X.

Ὡς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν Εὐσέβιον τὸν Ἐμισσηνὸν, Γρηγόριον χειροτονήσαντες τὴν τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως φράσιν μετεποίησαν.

Τότε δὲ τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ προβληθέντος καὶ δεδοι-κότος τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφίξιν, προχειρίζονται Γρηγόριον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπισκοπὴν. Καὶ τοῦτο κατεργασάμενοι μετα-ποιούσι τὴν πίστιν, οὐδὲν μὲν τῶν ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι, τὸ δὲ ἀληθές, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ παρατροπῇ τῆς ὁμοουσίου πίστεως διὰ τοῦ συνεχεῖς ποιεῖσθαι συνόδους καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπαγορεύειν τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ὥστε κατὰ βραχὺ εἰς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν παρατρέψωσι. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἐγένετο, προϊόντος τοῦ λόγου δηλώσομεν. Ἡ δὲ ὑπαγορευθεῖσα περὶ τῆς πίστεως ἐπιστολὴ ἐστὶν ἥδε·

Ἡμεῖς οὐτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι ὄντες ἀκο- Athan. de
λουθήσομεν πρεσβυτέρῳ; οὐτε ἄλλην τινα πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκτε- Syn. 22.
θείσαν ἐδεξάμεθα. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἐξετασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως
αὐτοῦ γεγόμενοι, μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἢ περὶ ἡκολούθησαμεν. Καὶ
γνώσεσθε ἀπὸ τῶν λεγόμενων. Μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἓνα τὸν
τῶν ὄλων Θεὸν πιστεύειν, τῶν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν
τε καὶ προνοητὴν· καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν Πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ
πάντα ἐγένετο τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν
κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἀνεί-
ληφόντα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλὴν συνεκπεπληρωκότα, πεπον-
θέναι, καὶ ἐγγεῖρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελθόντα, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς
καθέζεσθαι· καὶ ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ διαμένοντα βασιλείᾳ
καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ
δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ γράψαντες τοῖς κατὰ πόλιν
ἐπεμψον. Ἐπιμείναντες δὲ μικρὸν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ, καὶ ὥσπερ
καταγνώστες ταύτης, αὐθις ἑτέραν ὑπαγορεύουσιν ἐν τοῖσδε τοῖς
ῥήμασι·

Ἄλλη ἔκθεσις.

Πιστεύομεν ἀκολουθῶς τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἓνα Cp. Ath. de
Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν τε καὶ ποιητὴν· καὶ Syn. 23;
εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεόν, δι' οὗ τὰ Hilari. de
πάντα ἐγένετο· τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, Syn. 31.
Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὄλον ἐξ ὄλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλεῖα ἐκ
βασιλείας, Κύριον ἀπὸ Κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν, ζωὴν, φῶς ἀληθινόν,
ὁδὸν ἀληθείας, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἀτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, τὴν
τῆς θεότητος, οὐσίας τε καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπαρ-
ᾶλλακτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς
τὸν Θεόν, Λόγον Θεόν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, 'καὶ Θεὸς ἦν ὁ Col. i. 17.
Λόγος' δι' οὗ 'τὰ πάντα ἐγένετο,' καὶ ἐν ᾧ 'τὰ πάντα συνέστηκε,' τὸν ἐπ' John i. 1, 3.
ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ
τὰς γραφὰς, καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστο-
λόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὥς φησι, 'Ὅτι καταβέβηκα Acts iii. 15.
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ- John vi. 38.
ψαντός με·' τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα ὑπὲρ ἡμῶν τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθισθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ
πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ

οίκουμένης. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ Χριστιανισμῷ μᾶλλον προσ-
ετίθετο, καὶ ἀληθῶς ἐκ Θεοῦ μεμαρτυρησθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν
ἔφησεν, εὐφραίνεται ἐπὶ τοῖς γεγονόσι· καὶ ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς οὗς
Καίσαρας ἀνηγορεύκει, ἕκαστον κατὰ δεκάδα ἐνιαυτῶν τῆς βασι-
λείας αὐτοῦ, τὸν μὲν πρῶτον ὁμώνυμον ἑαυτοῦ Κωνσταντίνου τῶν
ἐσπερίων μερῶν ἄρχειν καταστήσας ἐν τῇ πρώτῃ δεκάδι τῆς βασι-
λείας αὐτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς τῇ ἑφῇ μερῶν τὸν τῷ πάππῳ ἐπώνυμον
Κωνσταντίον ἐν τῇ εἰκοσαετηρίδι κατέστησε Καίσαρα· τὸν δὲ
νεώτερον Κώνσταντα ἐν τῇ τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας
ἐχειροτόνησεν.

CAP. XXXIX.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἀρρωστήσας περιπεσὼν τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

Eus. V. C. iv.
61 sq.

Ἐνιαυτοῦ δὲ μετὰ ταῦτα παραδραμόντος ἐπιβὰς ἐξηκονταπέντε
ἐνιαυτῶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀρρωστήσας περιπίπτει· καὶ ἐκ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκπλεῖ ἐπὶ τὴν Ἑλενούπολιν, ὥς φυσι-
κοῖς θερμοῖς χρησόμενος τοῖς ἐκεῖ γειτνιάζουσιν. Ἐπεὶ δὲ σφοδρο-
τέρου τοῦ νοσήματος ἦσθετο, τὰ μὲν λουτρά ὑπερέθετο· ἀπαίρει δὲ
ἐκ τῆς Ἑλενουπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν· καὶ ἐν προαστείῃ
διάγων τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει βαπτίσματος. Εὐθυμὸς τε
ἐπὶ τούτῳ γενόμενος διαθήκας ποιεῖται, ἐν αἷς τοὺς μὲν τρεῖς υἱοὺς
κληρονόμους τῆς βασιλείας ἐνίσταται, καθὰ καὶ ζῶν αὐτοῖς τοὺς
κλήρους διένειμε. Πολλὰ δὲ τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ τῇ ἑαυτοῦ
ἐπωνύμῳ πρεσβείᾳ καταλιπὼν, τὰς διαθήκας ἐκείνῃ παρατίθεται
τῷ πρεσβυτέρῳ δι' οὗ περ Ἀρειος ἀνακέκληται, οὗ καὶ μικρὸν ἔμ-
προσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ἐντειλάμενος μηδενὶ ἐτέρῳ ἢ τῷ υἱῷ
τῷ τῆς ἀνατολῆς ἄρχοντι Κωνσταντίῳ εἰς τὰς χεῖρας βαλεῖν.
Μετὰ δὲ τὸ θέσθαι τὰς διαθήκας ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιὼν τὸν βίον
ἀπέλιπε· τῶν μέντοι υἱῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παρῆν οὐδείς·
πέμπεται οὖν εὐθὺς πρὸς τὴν ἑφῶν ὁ Κωνσταντίῳ μηνύσων τὴν
τελευτήν.

CAP. XL.

Περὶ τῆς ἐπιδείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ βασιλέως οἱ ἐπιτήδειοι χρυσῇ ἐνθέμενοι λάρνακι
ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν διεκόμισαν· ἀπέθεντό τε ἐν τοῖς

βασιλεῖσις ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἦγον καὶ δορυφορίας πολλῆς, ὥς καὶ ζῶντος ἐγένετο· καὶ τοῦτο ἐποιοῦν ἕως τις τῶν υἱῶν αὐτοῦ παραγένηται. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ἐπιστάντος Κωνσταντίου, κηδείας τῆς βασιλικῆς ἡξιοῦτο ἀποτεθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο πεποιθήκει, ὅπως ἂν οἱ βασιλεῖς τε καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων μὴ ἀπολιμπάνωντο. Ἐζήσε δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔτη ἐξηκονταπέντε, ἐβασίλευσε δὲ ἔτη τριάκοντα ἕν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν λ.δ. 337. ὑπατίᾳ Φιλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ, τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ Μαῖου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἐβδομηκοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ἐνὸς πρὸς τοῖς τριάκοντα.

ἀ ταῦτα ὑπαγορεύσει μετατεθείκαμεν. Καὶ τοῦτο ἐν τῷ πρώτῳ ἰλίῳ ποιήσαντες, καὶ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας, λέγω δὲ τῷ δευτέρῳ, ἦσαι σπουδάζομεν. Ἀρκτέον δὲ ἤδη τῆς ἱστορίας.

CAP. II.

σ οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας ἐπίσκοπον αὖθις τὸ Ἀρείου σπουδάσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα ταραχὰς ταῖς ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

Τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, οἱ περὶ Εὐσέβιον — ἢ Νικομηδεᾶ καὶ Θεόγνιν Νικαίας ἐπίσκοπον, καιροῦ δεδράχθαι — ἔβρου νομίσαντες, ἀγῶνα ἔθεντο τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν — ἀλεῖν, ἀντεισάγειν δὲ τὴν Ἀρειανίζουσαν. Περιέσεσθαι δὲ — οὐκ ἂν δύναιντο, εἰ μὴ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος. Ταῦτα[qu. om. m. f.] — βατεσκεύαζον ὑπουργῶ χρώμενοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς τῆς Ἀρείου Cp. i. 25. — ἀλήσεως αἴτιος μικρὸν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει. Πῶς δὲ τοῦτο — ἀχθῇ λεκτέον. Τὴν διαθήκην ὁ πρεσβύτερος καὶ τὰ ἐνταλθέντα — τοῦ κατοικομένου βασιλέως προσφέρει Κωνσταντίῳ τῷ τοῦ — βασιλέως υἱῷ· ὁ δὲ τοῦθ' εὐρηκῶς γεγραμμένου ὅπερ ἐβούλετο, — γὰρ ἑφ᾽ ὅσας βασιλεύειν αὐτὸν ἐπέτρεπεν ἡ διαθήκη, — διὰ τιμῆς — τὸν πρεσβύτερον, παρρησίας τε μετεδίδου πολλῆς, εἰς τε τὰ — βασιλεια θαρροῦντα εἰσιέναι ἐκέλευεν. Ἡ τοίνυν δοθεῖσα παρρη- — γνῶριμον αὐτὸν ταχέως κατέστησε τῇ τε τοῦ βασιλέως γαμετῇ — ἔ τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς. Ἦν δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πρωτότυπος — κοιτώνων τοῦ βασιλέως εὐνούχος, ᾧ ὄνομα ἦν Εὐσέβιος· — πτον ὁ πρεσβύτερος συνθέσθαι τῇ Ἀρείου δόξῃ συνέπεισεν. — δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀνεπέ- — πστο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετῇ διὰ τῶν εὐνούχων — τοῦ πρεσβυτέρου τῇ Ἀρείου δόξῃ προστίθεται. Μετ' οὐ πολὺν — καὶ ἐπ' αὐτὸν διέβαινε τὸν βασιλέα τὸ ζήτημα. Τοῦτο γινεται — πνερόν κατὰ βραχὺ πρῶτον μὲν τοῖς κατὰ τὰ βασιλεια στρατενο- — ενοις· ἔπειτα δὲ διεδόθη καὶ εἰς τὰ πλήθη τῆς πόλεως. Δι- — λέγοντο δὲ περὶ τῆς δόξης ἐν μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ἐπικοιτωνῆται — μα ταῖς γυναιξίν· ἐν δὲ τῇ πόλει καθ' ἑκάστην οἰκίαν διαλεκτικὸς — ὁλεμος ἦν. Διέτρεχεν οὖν ταχέως τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας — παρχίας τε καὶ πόλεις. Καὶ ὡς σπινθὴρ ἐκ μικροῦ λαμβάνον τὴν — ρχὴν, τὸ ζήτημα εἰς φιλονεικίαν τοὺς ἀκούοντας ἤγειρεν. Ἐκαστος

γὰρ τῶν πυνθανομένων τῆς ταραχῆς τὴν αἰτίαν πρόφασιν εὐθὺς εἶχε ζητήσεως· καὶ ἅμα τῇ ἐρωτήσῃ ἐρίζειν ἐβούλετο, ἐκ δὲ τῆς ἔριδος πάντα ἀνατέτραπτο. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὰς ἀνατολικὰς πόλεις ἐγένετο· αἱ γὰρ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη τέως ἡσύχασον· τοὺς ὄρους γὰρ τοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου παρασάλευειν οὐκ ἤθελον. Ὡς οὖν ἐξαφθὲν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπέδωκε, τηνικαῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδεᾶ ἔρμαιον ἡγοῦντο τὴν τῶν πολλῶν ταραχὴν. Οὕτω γὰρ μόνως δύνασθαι τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον ἀναδείξαι τῆς αὐτῶν δόξης ὁμόφρονα· ἀλλὰ τότε μὲν ἔφθασεν ἐπανελθὼν εἰς αὐτὴν Ἀθανάσιος ἐνδὸς τῶν Αὐγουστων ὠχυρωμένος γράμμασιν, ἅπερ τῷ Ἀλεξανδρέων λαῷ Κωνσταντίνος ὁ νέος, ὁ τῷ πατρὶ ὁμώνυμος, ἐκ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἐπεμψεν. Ἔστι δὲ τάδε τὰ γράμματα τὰ ὑποτεταγμένα.

CAP. III.

Ὅπως Ἀθανάσιος Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαρρήσας τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν.

Ath. Apol. c. Κωνσταντίνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας.
Ari. 87.

Οὐδὲ τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγένοι τὴν γνώσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἰμοβόρων καὶ πολεμίων αὐτοῦ ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ. Πρὸς τὸ διαπαίξαι τοῖνυν ταύτην ἀφηρέθη τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κελευσθεῖς οὕτως, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ἣ διέτρεβεν πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ αἰδῖμος ἀμετῇ, ταῖς θείαις πεποιθῆναι βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἄχθῃ ἐξουθενεῖ. Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνος ὁ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατήρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προήρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῃ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως, δαιδεξάμενος πληρῶσαι. Ὅστις ἐπειδὴ τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ὅσης παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς τετύχηκε γνῶσεσθε· οὐ γὰρ θαυμαστὸν, εἴ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. Καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἡ τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. Ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Τούτοις θαρρῶν τοῖς γράμμασιν ὁ Ἀθανάσιος καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξανδρείαν· καὶ ἥδιστα μὲν αὐτὸν ἀνεδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός· ὅσοι δὲ ἐτύγχανον Ἀρειανίζοντες ἐν αὐτῇ φατρίᾳ συνίσταντο κατ' αὐτοῦ, δι' ὧν συνεχεῖς στάσεις ἐγίνοντο, αἵτινες ὑπόθεσιν παρείχον τοῖς περὶ Εὐσέβιον τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν βασιλεῖ, ὅτι μὴ κρῖναντος τοῦ κοινου συνέδριου τῶν ἐπισκόπων, ξαυτῷ ἐπιτρέψας τὴν ἐκκλησίαν κατελάμβανεν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τὰς διαβολὰς ἐξέτεινον, ὥς ὀργισθέντα τὸν βασιλέα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκβαλεῖν. Πῶς μὲν οὖν τοῦτο ἐγένετο, μικρὸν ὕστερον λέξω.

CAP. IV.

Ὡς τελευτήσαντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου Ἀκάκιος τὴν ἐπισκοπὴν Καισαρείας διεδέξατο.

Ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ὃς τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος ἦν καὶ τὴν Παμφίλου προσωμίαν ἐκέκτητο, Ἀκάκιος μαθητὴς αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται· *Cr. c. 40.* ὃς ἄλλα μὲν βιβλία πολλὰ ἐξέθετο, καὶ εἰς τὸν βίον δὲ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνέγραψεν.

CAP. V.

Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἀδελφὸς ὃς ἦν ὁμώνυμος τῷ πατρὶ, ὁ νέος Κωνσταντῖνος, ἐπιὼν τοῖς μέρεσι τοῦ νέου ἀδελφοῦ Κωνσταντος, συμβαλὼν τε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, ἀναί- *A.D. 340.* ρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐν ὑπατείᾳ Ἀκινδύνου καὶ Πρόκλου.

CAP. VI.

Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος τελευτῶν ὑπόψῃφον πεποίηκε Παῦλον καὶ Μακεδόνην.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἑτέρα ταῖς προτέραις ἐπισυμπλέκεται ταραχὴ ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἀλέξανδρος ὁ κατὰ τήνδε τὴν πόλιν τῶν ἐκκλησιῶν προεστὼς, ὁ τὴν πρὸς Ἀρειον μάχην ἀγωνισάμενος, τὸν ἐνθάδε βίον ἀπέλειπεν, εἰκοσιετρία μὲν ἔτη κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν διατρίψας, ἐνεήκοντα καὶ ὀκτῶ δὲ ἔτη τὰ πάντα βιουὺς, οὐδένα εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας. Ἐνετεῖλατο δὲ τοῖς καθήκουσιν ἐλέσθαι δυοῖν τὸν

ἕτερον ὧν ἂν αὐτοὺς ὀνομάσειεν· καὶ εἰ μὲν βούλονται διδασκαλικὸν ἐν ταύτῃ καὶ βίου χρηστοῦ μαρτυρούμενον, Παῦλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, ἄνδρα νέον μὲν τὴν ἡλικίαν, προβεβηκότα δὲ ταῖς φρεσίν· εἰ δὲ μόνον ἐκ τοῦ προσχήματος τῆς εὐλαβείας δεικνύμενον, αἰρεῖσθαι Μακεδόσιον, διάκονον τυγχάνοντα μὲν ἤδη πάλαι τῆς ἐκκλησίας, τῇ ἡλικίᾳ δὲ γέροντα. Ἐκ τούτου μείζων φιλονεικία περὶ χειροτονίας γίνεται ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐκκλησίαν διετάρραττεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ λαὸς εἰς δύο διετέμνητο μέρη, τῶν μὲν προσκειμένων τῷ Ἀρειανῷ δόγματι, τῶν δὲ φρονούντων καθ' ἃ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὥρισε· καὶ ἕως μὲν Ἀλέξανδρος περιῆν, κατεκράτουν οἱ φρονούντες τὸ 'ὁμοούσιον,' τῶν Ἀρειανίζόντων διακριωμένων καὶ ὁσημέραι διαπληκτιζομένων περὶ τοῦ δόγματος, ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τετελευτήκει, ἀμφήριστος ἡ τοῦ λαοῦ μάχη καθίστατο· διὸ οἱ μὲν τοῦ 'ὁμοουσίου' τὴν πίστιν φυλάττοντες Παῦλον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζονται, οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες Μακεδόσιον ἔσπευδον. Καὶ ἐν μὲν τῇ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐχομένη τῆς νῦν μεγάλης καὶ Σοφίας ὀνομαζομένης χειροτονεῖται Παῦλος, ἐφ' οὗ καὶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἀπελθόντος ψῆφος ἐδόκει κρατεῖν.

CAP. VII.

Ἦς ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος Παῦλον τὸν προσβληθέντα ἐπίσκοπον ἐκβάλλει· Εὐσεβίῳ δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταπεμφθέντι τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντινίου πόλεως ἐνεχειρίσεν.

Μετ' οὗ πολὺν δὲ ἐπιστὰς ὁ βασιλεὺς τῇ Κωνσταντινουπόλει πρὸς ὄργην ἐκκάεται ἐπὶ τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ. Καὶ καθιστὰς Cp. Ath. Hist.
Ari. 7. συνέδριον τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων ἐπισκόπων, τὸν μὲν Παῦλον σχολάζειν ἐποίησεν, Εὐσέβιον δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταστήσας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσι. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα πράξας ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

CAP. VIII.

Ἦς Εὐσέβιος ἐτέραν σύνοδον ποιησάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἐτέραν ἔκθεσιν πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.

Εὐσέβιος δὲ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάζειν ἐβούλετο, ἀλλὰ, τὸ τοῦ λόγου, 'πάντα λίθον ἐκίνει,' ὅπως ἂν ὁ προέθετο κατεργάσῃται. Κατασκευάζει οὖν σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι, προφάσει μὲν τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῶν

Αὐγούστων κατασκευάζειν ἤρξατο, μετὰ τελευτὴν δὲ αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνσταντῖος δεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως συνετέλεσεν, τὸ δὲ ἀληθὲς ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει τῆς 'ὁμοουσίου' πίστεως. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ συνόδῳ συνήλθον ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι ἐνευήκοντα. Μάξιμος μέντοι ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ὃς Μακάριον διεδέξατο, οὐ παρεγένετο ἐν αὐτῇ, ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη συναρπαγείς καὶ τῇ καθαιρέσει ὑπογράψας Ἀθανασίου. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Ἰούλιος παρῆν ὁ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐπίσκοπος· οὐδὲ μὴν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀπεστάλκει τινα· καίτοι κανόνος ἐκκλησι-^{Cr. c. 17.} αστικοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν. Συγκροτεῖται οὖν αὕτη ἡ σύνοδος ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ παρουσίᾳ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως, ἐν ὑπατείᾳ Μαρκελλοῦ καὶ Προβίνου· ἦν δὲ πέμπτον ἔτος τοῦτο ^{A.D. 341.} τῆς τελευτῆς τοῦ τῶν Αὐγούστων πατρὸς Κωνσταντίνου. Προειστήκει δὲ τότε τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας Πλάκιτος διαδεξάμενος Εὐφρόνιον. Οἱ περὶ Εὐσέβιον οὖν ἔργον τίθενται προηγουμένως Ἀθανάσιον διαβάλλειν, πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅτι μὴ γνώμῃ κοινοῦ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσεπήδησε· καὶ ὅτι ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ταραχῆς γενομένης πολλοὶ ἐν τῇ στάσει ἀπέθανον· καὶ ὥς τινων αἰκισθέντων ὑπὸ Ἀθανασίου, τινῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ Τύρῳ πεπραγμένα κατὰ Ἀθανασίου εἰς μέσον ἦγον.

CAP. IX.

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμισηνοῦ.

Ἐπὶ τούτοις τότε τῆς διαβολῆς γενομένης, προχειρίζονται τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, πρῶτον μὲν Εὐσέβιον τὸν ἐπικληθέντα Ἐμισηνό. Τίς δὲ οὗτος ἦν διδάσκει Γεώργιος ὁ Λαοδικεάς, ὃς τότε παρῆν ἐν τῇ συνόδῳ. Φησὶ ^{εἰς αὐτὸν πεποιημένῳ} βιβλίῳ, ὡς εἴη Εὐσέβιος ἐκ τῶν ^{ἰσθίων} τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσης καταγόμενος· ἐκ νέας τε ἡλικίας τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα. Εἶτα τὰ Ἑλλήνων παιδευθεὶς παρὰ τῷ τηνικαῦτα τῇ Ἐδέσῃ ἐπιδημήσαντι παιδευτῇ, τέλος ὑπὸ Πατροφίλου καὶ Εὐσεβίου τὰ

εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγισμὸν καὶ εἰς τελείωσιν τοῖς πιστεύουσιν διδόμενον· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δι-
 Matt. xxviii. 19. ἐτάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων, 'Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·' δηλονότι Πατὴρ ἀληθῶς ὄντος Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ ἀληθῶς Υἱοῦ ὄντος, καὶ Πνεύματος Ἁγίου ἀληθῶς ὄντος Πνεύματος Ἁγίου· τῶν ὀνομάτων οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀργῶν κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασιν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν· ὥς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἓν. Ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν αἵρετικὴν ἀναθεματίζομεν κακοδοξίαν. Καὶ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει λέγων, ἡ καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἡ γεγονέναι, πρὸ τοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις λέγει τὸν Υἱὸν κτίσμα ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ἡ γέννημα ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδεδόκασι τῶν προειρημένων ἕκαστα, ἡ εἴ τις ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. Ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις ὑπὸ τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφανῶς καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν.

Τοιαῦται μὲν αἱ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε συνελθόντων περὶ τῆς πίστεως ἐκθέσεις ἐγένοντο· αἷς καὶ Γρηγόριος, μήπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβὰς, ὡς ἐπίσκοπος αὐτῆς καθυπέγραψε. Καὶ ἡ μὲν ἐκεῖ τότε γενομένη σύνοδος ταῦτα πράξασα καὶ ἄλλα τινα νομοθετήσασα διελύθη. Ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ καὶ τὰ δημόσια πράγματα συνέβη ταράσσεσθαι· ἔθνος, οἱ Φράγκοι καλοῦνται, τοῖς περὶ Γαλλίαν κατέτρεχον Ῥωμαίοις. Ἐν ταῦτῳ δὲ καὶ σεισμοὶ μέγιστοι ἐν τῇ ἑσφᾷ ἐγένοντο· μάλιστα δὲ ἡ Ἀντιόχεια ἐπὶ ἐνιαυτὸν δλον ἐσείετο.

CAP. XI.

Ὡς Γρηγόριον μετὰ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς Ἀλεξανδρείαν κατελθόντος Ἀθανάσιος ἐφυγεν.

Τούτων γινομένων καὶ Γρηγόριον κατήγαγον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συριανὸς τε ὁ στρατηγὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὀπλίται στρατιῶται ἀριθμὸς ὄντες πεντακισχίλιοι. Συνελαμβάνοντο δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἐκεῖ τὰ Ἀρείου φρονούντες. Ὅπως δὲ Ἀθανάσιος τῆς ἐκκλησίας ἐξωθούμενος τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν διέφυγε, λεκτέον. Ἐσπέρα μὲν ἦν· ὁ δὲ λαὸς ἐπαννύχιζε προσδοκωμένης συνάξεως. Ἦκει

δὲ ὁ στρατηγὸς κατὰ φάλαγγα τοὺς στρατιώτας τάξας πανταχόθεν τῆς ἐκκλησίας. Ἀθανάσιος δὲ ἑωρακὼς τὰ γινόμενα φροντίδα ἔθετο ὅπως ἂν τῷ λαῷ μηδαμῶς βλάβη γένηται δι' αὐτόν· καὶ προστάξας διακόνῳ κηρύξαι εὐχὴν, αὐτὸς ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε. Συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης, διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας πάντες ἐξήεσαν. Τούτου γινομένου οἱ στρατιῶται ἀπόμαχοι ἔμενον· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν μέσοις τοῖς ψαλμωδοῦσιν ἀβλαβὴς διεσώζετο. Τούτου δὲ τὸν τρόπον διεκφυγὼν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμε· καὶ Γρηγόριος μὲν τότε τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησεν. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρέων λαὸς, οὐκ ἐνεγκόντες τὸ γεγονός, τὴν καλούμενην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν. Τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων εἰρήσθω. Εὐσέβιος δὲ ὅσα ἐβούλετο κατεργασάμενος, διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, αὐτὸν κριτὴν τῶν κατὰ Ἀθανάσιον γενέσθαι παρακαλῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καλεῖν τὴν δίκην.

CAP. XII.

Ὡς Εὐσέβιον τελευτήσαντος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς Παῦλον αὐτὸς ἐνεθρόνισε· καὶ ὡς οἱ Ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προβάλλοντο.

Ἄλλ' οὐκ ἔφθασε μαθεῖν Εὐσέβιος τὰ παρὰ Ἰουλίου περὶ Ἀθανασίου κριθέντα· μικρὸν γὰρ μετὰ τὴν σύνοδον ἐπιβιόους ἐτελεύτησε. Διόπερ καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν Παῦλον εἰσάγουσι. Κατὰ ταῦτόν δὲ καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παῦλον ἐκκλησίᾳ χειροτονοῦσι τὸν Μακεδόνιον. Καὶ τοῦτο δὲ ἐποίησαν οἱ πρῶην Εὐσεβίῳ τῷ πάντα κυκῶντι συμπράττοντες, τότε δὴ τὴν αὐθεντίαν διαδεξάμενοι· εἰσι δὲ οὗτοι Θεόγνης Νικαίας, Μάρτις Χαλκηδόνος, Θεόδωρος Ἡρακλείας τῆς ἐν Θράκῃ, Οὐρσάκιος Σιγγιδίονος τῆς ἄνω Μυσίας, Οὐάλης Μουρσῶν τῆς ἄνω Παννονίας. Οὐρσάκιος μὲν οὖν καὶ Οὐάλης ὕστερον μεταγνόντες, βιβλίον μετανόας τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες, τῇ ὁμοουσίᾳ τὴν δόξην συντιθέμενοι ἐκοινωνήσαν. Τότε δὲ διαπύρως τὴν Ἀρειανὴν συγκροτοῦντες θρησκείαν οὐ τοὺς τυχόντας κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν πολέμους ἐτύρευσαν, ὧν εἰς ἣν ὁ διὰ Μακεδονίου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γενόμενος. Ὑπὸ γὰρ τοῦδε τοῦ ἐμφυλίου τῶν Χριστιανῶν πολέμου συνεχεῖς ἐγίνοντο κατὰ

CP. c. 24 ;
Ath. Apol.
c. Ari. 58.

τὴν πόλιν στάσεις, πολλοί τε ἐκ τῶν γινομένων συντριβέντες ἀπώλουντο.

CAP. XIII.

Περὶ τῆς Ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως, καὶ ὅπως πάλιν διὰ τοῦτο ἐξέωθη ὁ Παῦλος τῆς ἐκκλησίας.

Ἦλθε δὲ τὰ γινόμενα εἰς ἀκοὰς Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβοντος. Ἐντέλλεται οὖν Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ, ἐπὶ τὰ Θράκια πεμπομένῳ μέρη, ὁδοῦ πάρεργον ποιῆσαι, καὶ ἐξωθῆσαι τῆς ἐκκλησίας τὸν Παῦλον. Ὅς καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, δλην διετάραξε βιαζόμενος ἐκβαλεῖν τὸν ἐπίσκοπον· στάσις γὰρ εὐθὺς ἐκ τοῦ δήμου παρηκολούθει, καὶ ἔτοιμοι ἦσαν ἀμύνεσθαι. Ὡς δὲ ἐπέκειτο ὁ Ἑρμογένης διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς ἀπελάσαι τὸν Παῦλον, παροξυνθὲν τότε τὸ πλῆθος, οἷα ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ἀλογωτέρας ἐποιεῖτο κατ' αὐτοῦ τὰς ὁρμάς· καὶ ἐμπύρηνει μὲν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, αὐτὸν δὲ σύραντες ἀπέκτειναν. Ταῦτα δὲ πέπρακται ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων Κωνσταντίου τὸ τρίτον καὶ Κώνσταντος τὸ δεύτερον. Καθ' ὃν χρόνον Κώνστας μὲν Φράγκων ἔθνος νικήσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίους ἐποίησε. Κωνσταντίος δὲ ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς ἀναιρέσεως Ἑρμογένους πυθόμενος, ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἱππεὺς ἐλάσας καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντινούπολιν· καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξελαύνει τῆς πόλεως, ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν ἀφελῶν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχεθέντος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίου ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας· ὅκτῳ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέως κομιζομένου πόλεως. Μακεδόνιον δὲ ἀναδείξαι τῆς πόλεως ἐπίσκοπον ὑπερέθετο· ὥργιζετο γὰρ οὐ μόνον περὶ αὐτοῦ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ κεχειροτόνητο, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ τὰς μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ Παύλου γενομένας στάσεις πολλοί τε ἄλλοι καὶ ὁ στρατηλάτης Ἑρμογένης ἀνήρητο. Ἐάσας οὖν αὐτὸν ἐν ἧ ἐχειροτονήσῃ ἐκκλησίᾳ συνάγειν, αὐθις ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἀνεχώρησεν.

CAP. XIV.

Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ Γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρείας μεταστήσαντες Γεώργιον ἀνταπέστειλαν.

Ἐν δὲ τῷδε καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες μεθιστώσιν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας Γρηγόριον ὥς μισούμενον ἐν ταύτῃ δὲ καὶ διὰ τὸν τῆς

ἐκκλησίας ἐμπρησμοῦν, καὶ ὅτι ἤττον τὴν αὐτῶν δόξαν συνεκρότει. Ἀντέπεμπον δὲ Γεώργιον, ὃς ἐκ Καππαδοκίας μὲν ὤρματο, δόξαν δὲ δεινοῦ περὶ τὴν αὐτῶν θρησκείαν ἐκέκτητο.

CAP. XV.

Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος εἰς τὴν Ῥώμην παραγενόμενοι καὶ γράμμασιν δχυρωθέντες τοῦ ἐπισκόπου Ἰουλίου κατέλαβον αὐθις τοὺς ἰδίους θρόνους.

Ἀθανάσιος μέντοι ὀψέποτε διαβῆναι ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξίσχυσε. Τῶν δὲ ἐσπερίων τηνικαῦτα μερῶν Κώνστας ὁ νεώτερος τῶν Κωνσταντίνου παίδων μόνος ἐκράτει, Κωνσταντίνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναιρεθέντος, καθὰ καὶ ἤδη φθάσαντες προείπομεν. Κατ' αὐτὸ δὲ καὶ Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀσκληπᾶς Γάζης, καὶ Μάρκελλος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας, καὶ Λούκιος Ἀδριανουπόλεως, ἄλλος δι' ἄλλο κατηγορηθέντες καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες, ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ εὐρίσκονται. Γνωρίζουσιν οὖν τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ τὰ καθ' ἑαυτοῦς· ὁ δὲ, ὅτε προνόμια τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐχούσης, παρησιαστικοῖς γράμμασιν ὠχύρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀποστέλλει τὸν οἰκεῖον ἐκάστῳ τόπον ἀποδιδοῦς, καὶ καθαπτόμενος τῶν προπετῶς καθελόντων αὐτοὺς. Οἱ δὲ ἀναζεύξαντες ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ τοῖς τύποις τοῦ ἐπισκόπου Ἰουλίου θαρροῦντες, τὰς τε ἑαυτῶν ἐκκλησίας καταλαμβάνουσι, καὶ τὰς ἐπιστολὰς πρὸς οὓς ἐγράφησαν διαπέμπονται. Οἱ δὲ δεξάμενοι ὕβριω ἐποιοῦντο τὴν ἐπίπληξιν· καὶ σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες, συνελθόντες ἐν αὐτῇ γνώμῃ κοιῇ σφοδρότερον δι' ἐπιστολῆς ἀντεγκαλοῦσι τῷ Ἰουλίῳ, δηλοῦντες μὴ δεῖν κανονίζεσθαι παρ' αὐτοῦ, εἰ βούλουτο ἐξελαύνειν τινὰς τῶν ἐκκλησιῶν· μὴδὲ γὰρ αὐτοὺς ἀντειπεῖν, ὅτε Ναύατον τῆς ἐκκλησίας ἤλαυνον. Ταῦτα μὲν οἱ τῆς ἐφ᾽ ἑπίσκοποι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ διεπέμποντο. Ἐπειδὴ δὲ Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντος, ὠθισμὸς τῶν ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἐγένετο, ἐκ δὲ τούτου φασὶ ταραχὰς καὶ διαφθορὰς ἀνθρώπων γεγενέσθαι, οἳ τε Ἀρειανίζοντες τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐγκλήματα ἐπὶ Ἀθανάσιον ὥς αἵτιον ἀναφέρουσι, βραχέα περὶ τούτων λεκτέον. Τὰς μὲν γὰρ ἀληθεῖς αἰτίας ὁ Θεὸς οἶδεν, ὁ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτής. Ὅτι δὲ ταῦτα κατὰ τὸ πλείστον εἶωθε

Cp. i. 8.

γίνεσθαι ὅταν καθ' ἑαυτῶν στασιάξῃ τὰ πλήθη, οὐκ ἄγνωστα τοῖς εὐφρονούσι καθέστηκεν. Ὡστε μάτην Ἀθανασίῳ τὴν αἰτίαν ἀνάπτουσιν οἱ λοιδοροῦντες αὐτὸν, καὶ μάλιστα Σαβίνος ὁ τῆς Μακεδονίου προεστὼς αἵρέσεως· ὃς εἰ διελογίζετο, πόσα κακὰ κατὰ Ἀθανασίου οἱ Ἀρειανίζοντες καὶ τῶν τὸ 'ὁμοούσιον' φρονούντων ἐργάσαντο, ἢ ὅσαι δι' Ἀθανάσιον γενόμεναι σύνοδοι ἀπωδύραντο, ἢ ὅσα αὐτὸς ὁ αἵρεσιάρχης Μακεδόνιος κατὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν διεπράξατο, ἥσυχίαν ἦγεν αὐν, ἢ φθεγγόμενος εὐφημα αὐν πρὸ τούτων ἐφθέγγετο. Νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἀποσιγήσας, ἐκεῖνα διαβάλλει· ἀλλ' οὐδ' ὅλως τοῦ αἵρεσιάρχου μνήμην πεποίηται, πάντως πονεῖν τὰ τῆς δραματουργίας αὐτοῦ τολμήματα καλύπτειν βουλόμενος. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, οὗς πέφευγεν Ἀρειανούς οὐκ εἶπε κακῶς· ὃ δὲ ἠκολούθησε Μακεδονίῳ τούτου καὶ τὴν χειροτονίαν ἀπέκρυψεν. Εἰ γὰρ αὐτῆς ἐμέμνητο, ἐμέμνητο αὐν πάντως καὶ τῶν ἀδικημάτων αὐτοῦ, ὥς τὰ ἐπ' αὐτῆς γενόμενα δείκνυσιν. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

CAP. XVI.

Ὡς ὁ βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπαρχοῦ ἐξωσθῆναι τὸν Παῦλον καὶ εἰς ἑξορίαν πεμφθῆναι, Μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι.

Ὁ μέντοι βασιλεὺς Κωνσταντῖος ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγων, πυθόμενος πάλιν τὸν Παῦλον ἀπειληφέναι τὸν θρόνον, δι' ὀργῆς ἐτίθετο τὸ γιγνόμενον. Πρόσταγμα οὖν ἔγγραφον ἀποστέλλει τῷ ἐπαρχῷ Φιλίππῳ, ὥς μείζονα μὲν τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὴν ἐξουσίαν κεκληρωμένῳ, δευτέρῳ δὲ μετὰ βασιλέα χρηματίζοντι, ὅπως αὐν τὸν μὲν Παῦλον τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλῃ, ἀντεισάγῃ δὲ εἰς αὐτὴν Μακεδόνιον. Ὁ οὖν ἐπαρχος Φίλιππος, εὐλαβηθεὶς τὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους στάσιν, τέχνη μετέλθε τὸν Παῦλον· καὶ κρύπτει μὲν παρ' ἑαυτῷ τὴν τοῦ βασιλέως βουλήν· πλασάμενος δὲ δημοσίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα, πρόεισιεν εἰς τὸ λουτρὸν τὸ δημόσιον ὃ ἐπ' ἀνυμνον Ζεύξιππος· κἀκεῖθεν μεταπέμπεται μετὰ τιμῆς δῆθεν τὸν Παῦλον, ὥς ἀναγκαῖον ἐλθεῖν παρ' αὐτόν. Καὶ ἦλθεν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἦλθε μεταπεμφθεὶς, ἐπεδείκνυνεν εὐθὺς ὁ ἐπαρχος τοῦ βασιλέως τὸ πρόσταγμα. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος εὐγνωμῶνως ἔφερε τὴν ἄκριτον καταδίκην. Ὁ δὲ, δέισας τοὺς περιεστηκότας καὶ τοῦ

πλήθους τὴν ὁρμὴν,—καὶ γὰρ πολλοὶ συνεληλύθεισαν ἐκ φήμης ὑπόπτου περὶ τὸ δημόσιον,—ἐκφραγῆναι μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει· δι' ἧς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀπαχθεὶς ὁ Παῦλος, ἐμβληθεὶς τε εἰς πλοῖον ἐπὶ τοῦτο εὐτρεπισθὲν, ταχέως ἐπ' ἐξορίαν ἐπέμπετο. Προσέταξέν τε ὁ ἑπαρχος ἐπὶ τὴν Μακεδονίας μητρόπολιν Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ἧς καὶ ἐκ προγόνων ὁ Παῦλος ἐτύγχανεν ὢν, ἐν ἣ τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, ἀδεῶς τε ἐπιβαίνειν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας τῶν ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις· μὴ μὴν ἐξεῖναι αὐτῷ ἐπὶ τὰ ἀνατολικά μέρη διαβῆναι. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος, παρὰ προσδοκίαν ἐκβληθεὶς τῆς ἐκκλησίας ἐν ταύτῳ καὶ τῆς πόλεως, μετὰ σπουδῆς ἀπήγετο. Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως ἑπαρχος Φίλιππος ἐκ τοῦ δημοσίου ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡπείγετο. Σὺν αὐτῷ δὲ ὡς ἐκ μηχανῆς τινος παρὼν ὁ Μακεδόνιος ἐν τῷ ὀχήματι σύνθρονος τῷ ἐπάρχῳ ἐν πᾶσιν ἐδείκνυτο· στρατιωτικὴ τε χεὶρ ξιφῆρης περὶ αὐτοὺς ἐτύγχανε. Δέος δὲ ἐντεῦθεν καταλαμβάνει τὰ πλήθη· καὶ πάντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνέρρουσιν οἱ τε τῆς ὁμοουσίας πιστεῶς καὶ οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος, ἕκαστοι καταλαμβάνειν τὴν ἐκκλησίαν σπουδάζοντες. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἑπαρχος ἅμα τῷ Μακεδονίῳ πλησίον τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, τότε δὴ ἄλογος φόβος καταλαμβάνει τὰ πλήθη, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦς. Ἐπεὶ γὰρ οἱ παρόντες ὄχλος ἦσαν πολλοὺς, πάροδος δὲ τῷ ἐπάρχῳ κατὰγοντι τὸν Μακεδόνιον οὐδεμία ἐγένετο, ὥθισμὸς παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐτολμᾶτο βίαιος. Ἐπεὶ δὲ συνωθούμενον τὸ πλήθος διὰ τὴν στενοχωρίαν ὑποχωρεῖν οὐχ οἶόν τε ἦν, ἀνθίστασθαι τοὺς ὄχλους οἱ στρατιῶται νομίζοντες καὶ ἐκόντας κωλύειν τὴν πάροδον, γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὡς ἀντεπιόντες ἐκέκρηντο, καὶ δὴ καὶ τοῦ ἔργου εἶχοντο. Ἀπέθανον οὖν, ὡς λέγεται, περὶ τοὺς τρισχιλίους ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν σφαγέντες, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους φθαρέντες. Ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις δὴ τοῖς κατορθώμασιν ὁ Μακεδόνιος, ὡς οὐδὲν φαῦλον πεπραχώς, ἀλλὰ καθαρὸς καὶ ἀθῶος τῶν γενομένων τυγχάνων, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἐνθρονίζεται. Οὕτως μὲν οὖν Μακεδόνιος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ διὰ τοσούτων φόνων τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησαν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐκτίξεν, ἧτις Ὑπερβόρεια μὲν προσαγορεύεται νῦν· συνήπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ Εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον εἰς κάλλος καὶ μέγεθος

ἤξῃσε, καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἓνα περίβολον ἄμφω ὁρώμεναι μιᾷς τῇν προσωδυμίαν ἔχουσιν.

CAP. XVII.

Ὡς Ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς τοῦ βασιλέως ἀπειλὰς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ, καὶ ἑτέρα διαβολὴ κατὰ Ἀθανασίου παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων συρράπτεται, πρόφασιν ἐφευρόντων τοιαύτην. Τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ σιτηρέσιον ἤδη πρότερον δεδωρότητο ὁ τῶν Αὐγουστών πατήρ εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Τοῦτο ἔφασαν ἐξαργυρίζειν τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἰς οἰκεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος. Πιστεύσας οὖν ὁ βασιλεὺς θάνατον αὐτῷ τὴν ζημίαν ἠπέλιπεν. Ὁ δὲ προαισθόμενος τῆς βασιλέως ἀπειλῆς χρήται φυγῇ καὶ ἦν ἀφανής. Τότε δὴ καὶ Ἰούλιος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος γνοὺς τὰ παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων κατὰ Ἀθανασίου γινόμενα, δεξάμενος δὲ καὶ τὰ Εὐσεβίου τοῦ τετελευτηκότος γράμματα, καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Ἀθανάσιον, πυθόμενος τὸν τόπον ἔνθα κέκρυπται. Φθάνει δὲ ἐν ταύτῳ καὶ τὰ γράμματα, ἅπερ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες ἀπεστάλκεισαν. Ἐπέμπετο δὲ καὶ ἕτερα γράμματα πρὸς αὐτὸν παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων, διδάσκοντα ψευδῇ εἶναι τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεγόμενα. Οὕτως ἐναντίων πεμπομένων τῶν γραμμάτων, ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἀντιγράφων ἐμέμψατο, πρῶτον μὲν οὖν τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς, ἔπειτα παρὰ κανόνας ποιῶντας, διότι εἰς τὴν σύνοδον αὐτὸν οὐκ ἐκάλεσαν, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνας κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι τὴν πίστιν λεληθότως παραχαράττουσιν· ἔτι δὲ ὡς καὶ τὰ ἐν Τύρῳ πάσαι πραχθέντα ἐκ συναρπαγῆς ἐγεγόνει διὰ τὸ ἐκ μονομερείας τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα πεπράχθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Ἀρσένιον φανερώς συκοφαντία ἐδέδεικτο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ πλειόνων ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἔγραφε. Παρεθέμεθα δ' ἂν καὶ τὰς πρὸς Ἰούλιον ἐπιστολάς καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τὸ πολυεπὲς αὐτῶν μήκος ἐκάλυψε. Σαβίνος μέντοι ὁ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως, οὐ καὶ ἤδη πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, τὰς παρὰ Ἰουλίου ἐπιστολάς ἐν τῇ Ὑναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν· καίτοι τὴν παρὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς Ἰούλιον οὐ παρέλειπε. Τοῦτο δὲ σύνηθες αὐτῷ

ποιεῖν· ἐν οἷς μὲν γὰρ αἱ τῶν συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀθετοῦσι τὸ 'ὁμοούσιον,' ταύτας σπουδαίως παρατίθεται, τὰς δὲ ἐναντίας ἐκὼν ὑπερβαίνει. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Παῦλος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὑποκρινόμενος εἰς τὴν Κόρινθον ἀπαίρειν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀφίκετο. Ἄμφω οὖν τὰ καθ' ἑαυτοὺς γνώριμα καθιστῶσι τῷ ἐκεῖ βασιλεῖ.

CAP. XVIII.

Ὡς ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ πεμφθῆναι τοὺς λόγον δάσοντας περὶ Ἀθανασίου καὶ Παύλου· καὶ ὅτι ἐτέραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἐκθεσιν πίστεως.

Ὁ δὲ τῶν ἐσπερίων μερῶν βασιλεὺς γνοὺς τὰ κατ' αὐτοὺς ἰδιοπαθεῖ· καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμματα διαπέμπεται, δηλῶν τρεῖς ἐπισκόπους πεμφθῆναι παρ' αὐτὸν τοὺς λόγον δάσοντας τῆς Παύλου καὶ Ἀθανασίου καθαιρέσεως. Καὶ πέμπονται Νάρκισσος ὁ Κίλιξ, καὶ Θεόδωρος ὁ Θραξ, καὶ Μάρις Χαλκηδόνος, καὶ Μάρκος ὁ Σύρος· οἱ τινες παραγενόμενοι τοῖς μὲν περὶ Ἀθανασίου οὐδαμῶς εἰς λόγους ἐλθεῖν κατεδέξαντο· τὴν δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἀποκρυψάμενοι, ἐτέραν δὲ συγκαττάσαντες ἐπιδεδώκασιν τῷ βασιλεῖ Κώνσταντι ἐν τούτοις οὔσαν τοῖς ῥήμασιν·

Ἄλλη ἐκθεσις.

Cp. Ath. de
Syn. 25.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, 'ἐξ οὗ πᾶσα πατριά ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.' Καὶ εἰς τὸν Εἰρη. iii. 15. μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ τε ὁρατά, καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελλυθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὕσα διαμενεῖ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦτέστι τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνοδὸν ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνησθαι πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπι-

στευκότων ψυχαί. Τους δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Ταῦτα ἐπιδεδωκότες τῷ βασιλεῖ, καὶ πολλοῖς ἐτέροις ἐκδόντες, οὐδὲν πλέον ἀνύσαντες ἀνεχώρησαν. Ἀδιαφόρου τοίνυν ἔτι τυγαχουσύνης τῆς μεταξὺ τῶν δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν κοινωνίας, ἐπεφύη ἐν Σιρμίῳ, πόλιν δὲ αὕτη τῶν Ἰλλυριῶν, αἰρεσις ἐτέρα. Φωτεινὸς γὰρ τῶν ἐκεῖ ἐκκλησιῶν προεστὼς, γένος τῆς μικρᾶς Γαλατίας, Μαρκέλλου τε τοῦ καθηρημένου μαθητῆς, ἀκολουθῶν τῷ διδασκάλῳ, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Υἱὸν ἐδογμάτισε. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

CAP. XIX.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.

Τριετοὺς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου, αἰθις οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι συνέδριον ποιησάμενοι, καὶ ἐτέραν πίστιν συντάξαντες, τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἀποστέλλουσι δι' Εὐδοξίου τοῦ τότε ἐπισκόπου Γερμανικίας καὶ Μαρτυρίου καὶ Μακεδονίου, ὃς Μοψουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ ἐπίσκοπος ἦν. Ἡ δὲ πίστις διὰ μακροτέρων γραφείσα, προσθήκας τε πλείστας παρὰ τὰ προλαβόντα περιέχουσα, ἐν τούτοις ἐξετέθη τοῖς ῥήμασι·

Cp. Ath. de
Syn. 2, 6 ;
Suz. iii. 11.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζῶν, καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανόν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὕσα διαμένει εἰς ἀπείρους αἰῶνας· καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοιούστιν εἰς τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγελιζάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνησθαι αὐτοὺς πάντα, δι' οὗ καὶ ἀγμίζονται αἱ τῶν ἐλικρινῶς εἰς αὐτὸν

πιστευόντων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἀγία καθολικὴ ἐκκλησία. Ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν πρὸ τῶν αἰώνων, μήτε Χριστὸν, μήτε Υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἀγέννητον τὸν Υἱὸν, ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία. Οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν Υἱὸν ἀσφαλές, ἐπεὶ μηδαμῷ τοῦτο τῶν θεοπνευστῶν γραφῶν ἐμφέρεται περὶ αὐτοῦ· οὔτε μὴν ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γηγισίας αὐτὸν γεγεννησθαι διδασκόμεθα· ἐν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον, τὸν Χριστοῦ Πατέρα, ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας, χρονικὸν διάστημα προενημυμέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκῆτα Θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνاسι δι' αὐτοῦ. Οὔτε μὴν συνἀναρχον, οὔτε συναγέννητον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ εἶναι, νομιστέον· συνανάρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου οὐδεὶς κυρίως πατὴρ ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀνέφικτον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἶδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννησθαι πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γενήσασα Πατέρα· 'κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ, ὁ Θεός.' Οὔτε μὴν τρία ὁμολογούντες : Cor. xi. 3. πράγματα, καὶ τρία πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιούμεν. Ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἀναρχόν τε καὶ ἀόρατον Θεόν, ἓνα μόνον οἶδαμεν τὸν Θεόν, καὶ Πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τὸ εἶναι παρεχόμενον. Οὔτε μὴν ἓνα Θεὸν μόνον λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι προαιώνιον· ὅποιοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς θεοποιεῖσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. Οἶδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ ἀλλ' ὅμως γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεόν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρώπησαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδὲ πώποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι Θεόν. Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτους καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάσας καλοῦντας, ἐν ἐτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπὸ τινων, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον, Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσίων ὁλων ἐτῶν ἔκτοτε γὰρ

τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι θέλουσι, καὶ τέλος ἔξειν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ, τῶν Ἀγκυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίαν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀτελευτότητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τὴν μοναρχίαν. Ἰσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς οὐχ ἀπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν Λόγον, καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ὁρατῶν, εἴτε τῶν ἀοράτων· ἀλλ' ἐνυπόστατον Λόγον ὄντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ. Οὗτος γὰρ ἐστὶ πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Πατὴρ, ὅτι 'ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν' ὃς καὶ τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὥφθη δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερῶσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτότους αἰῶνας, οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσεληφεν ἀξίωμα· ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον πεπιστεύκαμεν. Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώριστον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται.

Gen. i. 26. Τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ Πατροπασιανοὶ παρὰ Ῥωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι. Οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστειλαντα Πατέρα ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἥθει μεμενηκέναι· τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι. Ὅμοίως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκη δὲ δηλονότι ἀβούλητον οὔσαν καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ Θεῷ ἵνα ἅκων γεννήσῃ τὸν Υἱὸν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκουμεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκασιν περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. Αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἐκουσίως αὐτὸν καὶ θέλοντα τὸν Υἱὸν γεγεννηκέναι, εὐσεβῶς ὑπελήψαμεν.

Cyp. Ep. 73. Πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, 'Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ,' οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν. Ἀσεβὲς γὰρ, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπῳ ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ Υἱὸν γησιῶς τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θείαι γραφαὶ γεγενῆσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ

Protr. viii. 22.
(Lxx.)

τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες. Πειπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεισιτέυτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν ὄλον[δλου] μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνεστερνισμένου τὸν Υἱὸν, ὄλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρητημένου καὶ προσπεφυκότες τῷ Πατρὶ, καὶ μόνον τοῖς πατράοις κόλποις ἀναπανόμενον διηλεκῶς. Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν, καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τούτους Θεοὺς, ἀλλ' ἓνα ὁμολογοῦμεν, μετὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν· πανταρχοῦντος μὲν καθόλου τοῦ Πατρὸς πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ Πατρὶ, ἐκτός δὲ αὐτοῦ, πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἀγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι· οὕτως γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παραδεδώκασιν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι. Ταῦτα ἡγαγασθήμεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθείσαν πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἁλλοτρίαν ἀποκαθάρωμεν ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν Χριστῷ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρὰ τοῖς ἀδιαστρόφοις.

CAP. XX.

Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου.

Ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἐσπέρια μέρη ἐπίσκοποι διὰ τὸ ἁλλογλώσσους εἶναι καὶ διὰ τὸ μὴ συνιέναι οὐ προσεδέχοντο, ἀρκεῖν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν λέγοντες, καὶ μηδὲν περαιτέρω περιεργάζεσθαι. Ἐπεὶ οὖν πάλιν γράψαντος τοῦ βασιλέως, ὥστε ἀποδοθῆναι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οἰκείους τόπους, οὐδὲν πλέον ἠνύετο—στάσις γὰρ μεταξὺ τοῦ πλήθους ἐγένετο συνεχῆς—σύνοδον ἄλλην παρακαλοῦσι γενέσθαι οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ὥστε καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ τὰ τῆς πίστεως ἐπὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ πέρας λαβεῖν, διδάσκοντες ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως τὰς καθαιρέσεις γίνεσθαι. Κηρύσσεται οὖν αὖθις οἰκουμενικὴ σύνοδος ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν—πόλις δὲ αὕτη Ἰλλυριῶν—γνώμῃ τῶν δυνεῖν βασιλέων, τοῦ μὲν διὰ γραμμάτων αἰτήσαντος, τοῦ δὲ τῆς ἐφ᾽ ἑτοίμῳ ὑπακούσαντος. Ἐνδέκατον ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ πατρὸς τῶν δύο Αὐγού- A.D. 347. στων, ἥπατοι δὲ ἦσαν Ῥουφίνος καὶ Εὐσέβιος, ὅτε ἡ ἐν Σαρδικῇ [Rather, 343] συνεκροτήθη σύνοδος. Ἐκ μὲν οὖν τῶν ἐσπερίων μερῶν περὶ τοὺς

[Cp. Ath. Apol. c. Ari. 1; but see Hist. Ari. 15.]

τριακοσίους συνήλθον ἐπίσκοποι, ὡς φησιν Ἀθανάσιος· ἐκ δὲ τῶν ἐφῶν ἐβδομήκοντα ἐξ ἑνὸς ὁ Σαβίνος φησὶν, ἐν οἷς κατηριθμέτο καὶ Ἰσχύρας ὁ τοῦ Μαρεώτου ἐπίσκοπος, ὃν οἱ καθελόντες Ἀθανάσιον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆσδε τῆς χώρας χειροτονοῦσι. Προϋβάλλοντο δὲ οἱ μὲν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, ἄλλοι δὲ τὸ στενὸν τῆς προθεσμίας ἐμέμφοντο, τὴν αἰτίαν ἐπὶ Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀναφέροντες· καίτοι ἐνιαυτοῦ καὶ ἐξ μηνῶν διαγενομένων, ἀφ' οὗ ἡ τε σύνοδος ἐκεκέρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ῥώμῃ διέτριβον τὴν

Ath. Apol. c. Ari. 36 ff. Hist. Ari. 15.

σύνοδον περιμένοντες. Ὡς οὖν συνήλθον ἐν τῇ Σαρδικῇ, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἐσπερίων ἔλθειν οὐκ ἐβούλοντο, φάσκοντες μὴ ἄλλως εἰς λόγους ἔλθειν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον ἐξελάσσωσι τοῦ συλλόγου. Ὡς δὲ Πρωτογένης ὁ Σαρδικῆς ἐπίσκοπος καὶ Ὁσίου ὁ Κουδρούβης—πόλις δὲ αὕτη τῆς Ἰσπανίας,

i. 7.

ὡς καὶ πρότερον εἴρηται—οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρῆναι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ἀπεχώρουν εὐθέως· καὶ γενόμενοι ἐν τῇ

[ποιούσ.]

Φιλιππουπόλει τῆς Θράκης, ἰδίᾳσον ποιοῦντες συνέδριον, καὶ

[Corr. by Hil. Fragn. 3. 29.]

φανερῶς λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον· ἀναθεματίζουσι, τὴν δὲ τοῦ ἁνομοίου· δόξαν ἐπιστολὰς συγγράψαντες πανταχοῦ διαπέμπονται. Οἱ δὲ ἐν Σαρδικῇ πρῶτον μὲν τούτων ἐρήμην κατεψηφίσαντο, ἔπειτα τοὺς κατηγοροὺς Ἀθανασίου τῆς ἀξίας ἀφείλουντο, τὸν ὅρον τε τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἁνόμοιον· ἐκβαλόντες, τὸ ὁμοούσιον· φανερώτερον ἐκδιδόασιν· καὶ ἐγγράψαντες τε καὶ αὐτοὶ πανταχοῦ διαπέμπονται. Γνώμῃ μὲν οὖν ἑκάτεροι τοιάδε δικαίως πεποιηκέναι νομίσαντες, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ, ὅτι τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντας οἱ ἐσπέριοι προσεδέξαντο· οἱ δὲ ἐσπέριοι, ὅτι πρὸ διαγνώσεως οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἐκείνοι δὲ παραχαράττειν ἐτόλμησαν. Ἀποδιδόασιν οὖν τὸν τρόπον τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· ἔτι μὴν καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, τῆς πρὸς τῇ

Supra i. 36.

μικρῇ Γαλατίᾳ, ὃς πάλαι μὲν καθήρητο, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου

Cp. Ath. Apol. c. Ari. 47.

βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· τότε δὲ ἐν τῷ τὴν καταδικὴν ἀναπαλαῖσαι ἐσπούδασε, διδάξας ὡς οὐ νοηθεῖν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ φράσις, καὶ διὰ τοῦτο ὑπόνοιαν τοῦ Σαμοσατέως λαβεῖν. Οὐκ ἄγνωπτέον μέντοι ὅτι τὸ Μαρκέλλον βιβλίον ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἀνεσκέυασεν ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος, ἃ ἑκάστης πρὸς Μάρκελλον· ἐπέγραψε· καὶ τίθησι μὲν τὰ ῥήματα Μαρκέλλον,

πρὸς αὐτὰ δὲ διαγωνίζεται, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον, καθὰ
Σαβέλλιος ὁ Λίβυς καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, τοῦ Μαρκέλλου
εἰσάγοντος.

CAP. XXI.

Ἀπολογία ὑπὲρ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐπεχείρησαν καὶ αὐτὸν λοιδορῆσαι, φημὶ δὴ
τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς Ἀρειανίζοντα ἐν οἷς λόγοις ἐξέδωκε,
μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον ἡγοῦμαι. Πρῶτον μὲν
γὰρ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ τὸ ὁμοούσιον ὀρίζουσῃ καὶ παρῇν καὶ
συνέθετο· λέγει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῷ εἰς τὸν βίον
Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα·

Πάντας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, εἰς ὅτε ὁμογνώμονας καὶ ^{Eus. V.}
ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητούμενοις ἀπασι τὸ ἐπ' αὐτῷ κατέστησεν· ^{C. iii. 13.}
ὡς ὁμόφωνον κρατῆσαι τὴν (ἐν Νικαίᾳ, Soc.) πίστιν.

Εἰ τοίνυν Εὐσέβιος, τῆς ἐκέισε συνόδου μνήμην ποιούμενος, λελύ-
σθαι μὲν τὰ τότε ἀμφισβητούμενα λέγει, πάντας δὲ ὁμοφρονῆσαι
καὶ ὁμοδοξῆσαι, πῶς Ἀρειανίζειν αὐτόν τινες ὑπολαμβάνουσιν;
πλανῶνται δὲ καὶ Ἀρειανοὶ φρονεῖν αὐτὸν νομίζοντες τὰ αὐτῶν.
Ἄλλ' ἔρεῖ τις ὡς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ Ἀρειανίζειν δοκεῖ τῷ συν-
εχῶς λέγειν 'διὰ Χριστοῦ.' Πρὸς δὲ ἀποκρινόμεθα, ὅτι τῇ λέξει
ταύτῃ πολλάκις καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις
ταῖς μνηνούσαις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν. Καὶ πρό γε ἀπάντων τούτων ὁ ἀπόστολος ταῖς λέξεσι ^{E. g. Eph.}
ταύταις ἐχρήσατο· καὶ οὐδὲ πώποτε ὡς κακοδοξίας διδάσκαλος ^{iii. 9.}
ἐνομίσθη. Ἐτι μὴν καὶ Ἀρείου κτίσμα τὸν Ἰῖδον ὡς ἐν τῶν ἄλλων
τολμήσαντος εἰπεῖν, ἐπάκουσον οἷα Εὐσέβιος περὶ τούτου ἐν τῷ
πρώτῳ βιβλίῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον κατὰ λέξιν φησὶν·

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μόνος αὐτὸς, καὶ οὐ δὲ ἄλλος ἀνηγόρευται ^{Eus. de}
καὶ ἔστιν· ὅθεν εἰκότως ἂν τις μέμφαιτο τοῖς κτίσμα αὐτὸν φᾶναι τετολμη- ^{Eccl. Theol.}
κόσιν, ἐξ οὐκ ὄντων ὅμοιον τοῖς λοιποῖς κτίσμασι γενόμενον. Καὶ πῶς γὰρ ^{i. 8, 9.}
ἔτι ἔσται Υἱὸς, πῶς δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὁ τὴν αὐτὴν τοῖς λοιποῖς κτίσμα-
σιν ἐπιγραφόμενος φύσιν; . . . τῶν τε πολλῶν γενητῶν ἔσται εἷς, ἅτε τῆς
ἐξ οὐκ ὄντων κτίσεως ὁμοίως αὐτοῖς μετασχὼν κοινωνίας· ἀλλ' οὐχ ὥδε
περὶ αὐτοῦ τὰ θεία παιδεύει λόγια.

Εἶτα μετ' ὀλίγα πάλιν ἐπιφέρει·

Eus. Eccl.
Theol. i. 9.

‘Ο τοῖνυν γενητὸν ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα προηγημένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν Υἱὸν ὀρίζομενος, λήληθε τοῦνομα μὲν αὐτῷ μόνον χαρίζομενος, τὸ δὲ ἀληθῶς, Υἱὸς εἶναι ἀρνούμενος· ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονὼς οὐκ ἀληθῶς γένοιτ’ ἂν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅτι μὴδὲ ἄλλο τι τῶν γενητῶν. Ἄλλ’ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ, ὥς, ἅτε ἐκ Πατρὸς ἀποτεχθεὶς, εἰκότως ἂν καὶ μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς χρηματίσειε τοῦ Πατρὸς· οὕτω δὲ, καὶ Θεὸς ἂν εἴη. Τί γὰρ ἂν καὶ Θεοῦ γέννημα, ἢ τὸ τῷ γεγεννηκότι ἀφωμοιωμένον; Κτίζει μὲν οὖν βασιλεὺς πόλιν, ἀλλ’ οὐ γενᾷ πόλιν· γενᾶν δὲ υἱὸν, ἀλλ’ οὐ κτίζειν λέγεται. Καὶ τεχνίτης ‘δημιουργός,’ ἀλλ’ οὐ πατὴρ γένοιτ’ ἂν τοῦ πρὸς αὐτοῦ δημιουργουμένου· τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ φύντος υἱοῦ οὐκ ἂν ‘δημιουργός’ λεχθεῖη. Καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατὴρ, τοῦ δὲ κόσμου κτίστης ἂν εἰκότως καὶ ποιητὴς λέγοιτο. Εἰ δὲ ἅπαξ που τῆς γραφῆς εὐρίσκει τις Prov. viii. 22. εἰρημένον τὸ, ‘Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ,’ τὸν νοῦν ἐπισκοπεῖν χρή τοῦ λόγου, ὃν μικρὸν ὕστερον ἐκθήσομαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ Μάρκελλον ἐκ μίας λέξεως τὸ κυριώτατον τῆς ἐκκλησίας παρασαλεύειν δόγμα.

Τοιαῦτα μὲν καὶ ἕτερα πλείονα ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον φησίν. Καὶ ἐν τρίτῳ δὲ ὁ αὐτὸς, διδάσκων πῶς δεῖ τὸ κτίσμα τὴν λέξιν ἐκδέχασθαι, τοιάδε φησίν·

Eus. ib. iii. 2.

Τούτων τοῖνυν ὡς ἐπικατασκευαζομένων, ἀκόλουθον ἐστὶ μετὰ τῶν προεκτεθέντων ἀπάντων, καὶ τὸ, ‘Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ,’ λελέχθαι. Εἰ δὲ λέγει ἐκτίσθαι ἑαυτὸν, οὐχ ὥς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθὼν ταῦτα ἂν εἴποι, οὐδ’ ὥς τοῖς λοιποῖς κτίσμασι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁμοίως γεγονὼς, ὃ τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπελήφασιν· ἀλλ’ ὥς ὑφespστὼς μὲν καὶ ζῶν, προῶν τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως, ἄρχειν δὲ τῶν ὄλων ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς κατατεταγμένους· τοῦ ‘ἔκτισεν’ ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ‘κατέταξεν’ ἢ ‘κατέστησεν’ εἰρημένου. Διαρρήδην οὖν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας 1 Pet. ii. 13. ‘κτίσιν’ ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν ἀπόστολος, ‘Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ

Amos iv. 12,
13.

κτίσει διὰ τὸν Κύριον, εἴτε βασιλεῖ, ὥς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὥς δι’ αὐτοῦ πεμπομένοις.’ Καὶ ὁ εἰπὼν δὲ προφήτης, ‘Ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ἰσραὴλ· διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ’ . . . τὸ ‘κτίζων’ οὐκ ἐκ τοῦ γεγονότος ἐξ ἀνπαρξίας παρείληφεν· οὐ γὰρ τότε ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, 13. ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατήγγειλεν, ‘Οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον’ ἀλλ’ ἦν μὲν καὶ προϋπῆρχεν, ἀπεστέλλετο δὲ καθ’ ὃν καιρὸν

Eccles. i. 9.

ἦσαν οἱ ἀπόστολοι συνηγμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ‘Ἐγένετο ἤχος ἐκ τοῦ

Acts ii. 2, 4.

οὐρανοῦ, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, ἐπληρώθησαν δὲ Πνεύματος Ἁγίου.' Καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ κατήγγειλαν ἀκολούθως τῇ προφητείᾳ φησάσης, 'Διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ,' τοῦ 'κτίζων' ἀντὶ τοῦ 'καταπέμψων' ἢ 'κατατάσσων' εἰρημένου, τῆς δὲ βροντῆς καθ' ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλούσης. Καὶ ὁ λέγων δέ, 'Καρδίαν καθαρὰν' Psal. li. κτίσων ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός, οὐχ ὥς μὴ ἔχων καρδίαν τοῦτο ἔλεγε, καθαρὰν δέ (Lxx.) 11. αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἀποτελεσθῆναι ἠήχητο. Οὕτως εἴρηται καὶ, "Ἵνα τοὺς δύο Eph. ii. 15. κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον," ἀντὶ τοῦ 'συναγάγῃ.' "Ὅρα μήποτε τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, 'Ἐνδύσαθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα' Eph. iv. 24. καὶ τὸ, 'Ἐἴ τις οὖν ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις' καὶ ὅσα ἄλλα εὗροι τις ἀν' 2 Cor. v. 17 τοιοῦτῃ τρόπῳ τὴν θεόπνευστον γραφὴν διερευνώμενος' μὴ θαυμάσῃς εἰ μεταφορικῶς καὶ ἐν τῷ, 'Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ,' τὸ 'ἔκτισεν' ἀντὶ τοῦ 'κατέστησεν' ἢ 'κατέταξε.'

Τοιαῦτα μὲν ὁ Εὐσέβιος ἐν τοῖς πρὸς Μάρκελλον διέξεισιν ἡμεῖς δὲ αὐτὰ παρεθέμεθα διὰ τοὺς μάτην ἐρεσχελοῦντας καὶ βλασφημεῖν τὸν ἄνδρα ἐπιχειρήσαντας. Οὔτε γὰρ ἔχουσι δεῖξαι ὅτι Εὐσέβιος ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ Ὑψίστῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις εὐρίσκουσιν αὐτὸν καταχρῶμενον· μάλιστα δὲ ὅτι ζηλωτὴς καὶ θαυμαστὴς τῶν Ὀριγένους βιβλίων ἐστίν, ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν Ὑῖδον ἐκ τοῦ Πατρὸς γενηθέντα εὐρίσκουσιν οἱ τῶν Ὀριγένους βιβλίων τὸ βάθος κατανοῆσαι δυνάμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκβάσει διὰ τοὺς λοιδορεῖν ἐπιχειρήσαντας τὸν Εὐσέβιον εἴρηται.

CAP. XXII.

'Ὡς τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποδόσης τοὺς θρόνους Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ, καὶ τοῦ βασιλέως τῆς ἑφ᾽ αὐτὴν μὴ δεχομένου, πόλεμον ὁ τῶν ἐσπερίων ἠπέλυσεν βασιλεὺς.

Οἱ μέντοι ἐν Σαρδικῇ συνελθόντες καὶ ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Θράκης ἰδιάζοντα συνέδρια ποιησάμενοι, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἐκάτεροι πράξαντες, κατὰ πόλεις τὰς ἐαυτῶν ἀνεχώρησαν. Διεσπᾶτο οὖν τῆς ἀνατολῆς ἡ δύσις· καὶ ἦν ὁρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Τισοῦκισ, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν τε καὶ Θρακῶν· καὶ ἕως μὲν τοῦ ὄρους τούτου ἀδιάφορος ἦν ἡ κοινωνία, διαφόρου τυγχανούσης τῆς πίστεως· περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις οὐκ

ἐκoinώνουν. Τοιαύτη τις ἦν τότε τῆς περὶ τὰς ἐκκλησίας καταστάσεως σύγχυσις. Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς ὁ τῶν ἐσπερίων μερῶν βασιλεὺς τὰ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενόμενα γνώριμα τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίνῳ καθίστησιν, ἀποδίδοσθαι τε τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον τοὺς ἰδίους τόπους παρεκελεύετο. Ὡς δὲ ὁ Κωνσταντῖος παρέιλκε πρὸς τὰ γραφόμενα, αἴρεσιν αὐθις προὔτθιται ὁ τῶν ἐσπερίων μερῶν βασιλεὺς, ἡ δέχεσθαι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει, καὶ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας, ἡ μὴ ποιοῦντα τοῦτο ἐχθρόν τε εἶναι καὶ προσδέχεσθαι πόλεμον. Ἔστι δὲ τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα τάδε·

Ὡδε μὲν εἰσι παρ' ἐμοὶ Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος· ἀλλὰ πυνθανόμενος διέγων εὐσεβείας αὐτοὺς χάριν διώκεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐπαγγέλλῃ ἀποδιδόναι τούτοις τοὺς θρόνους, ἐπαμυνόμενος τοὺς μάτην αὐτοῖς προσφυομένους, ἀποστελῶ πρὸς σε τοὺς ἄνδρας· εἰ δ' ἀνανέους ταῦτα οὕτω ποιεῖν, εὖ ἴσθι ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι γενόμενος, καὶ ἄκοντός σου, τούτοις τοὺς οἰκείους ἀποδίδωμι θρόνους.

CAP. XXIII.

Ὡς φοβηθεὶς ὁ Κωνσταντῖος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ δι' ἐπιστολῶν ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπέμψε.

Ταῦτα γνοὺς ὁ τῆς ἐφ' ἑαυτοῦ βασιλείας εἰς ἀγωνίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν κατέστη· μεταπεμψάμενός τε εὐθὺς πλείστους τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, τὴν τε αἴρεσιν τοῦ ἀδελφοῦ προὔτθιται, καὶ περὶ τοῦ πρακτέου διεπυνθάνετο. Οἱ δὲ κρείσσον ἔφασαν τῶν ἐκκλησιῶν παραχωρῆσαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον, ἡ ἐμφύλιον ἀναδέξασθαι πόλεμον. Ὅθεν ἐπ' ἀνάγκη καταστὰς ὁ βασιλεὺς ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς περὶ Ἀθανάσιον. Καὶ τέως μὲν παραχρῆμα τὸν Παῦλον, μετὰ δυεῖν ἐπισκόπων καὶ τῆς ἄλλης τιμῆς, γράμμασί τε πάλιν τοῖς οἰκείοις ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς, ἔτι τε καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς συνόδου, κατοχυρώσας, ἀποστέλλει ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦ δὲ Ἀθανασίου ἔτι ὑποστελλομένου καὶ ἀμφιβάλλοντος ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν—ἠύλαβεῖτο γὰρ τὰς τῶν συκοφαντῶν σκευωρίας—ὁ βασιλεὺς τῆς ἐφ' ἑαυτοῦ οὐχ ἅπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρίς ἐκάλει παρ' ἑαυτόν· ὥς τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα δεικνύει, ἅπερ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς μεταβληθέντα γλώσσης τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ath. Apol. c.
Ari. 51. Cp.
Hist. Ari. 21.

Ἐπὶ πολὺ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως [om. ὁμοίως] κύμασιν ἀγρίοις οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότῃτος φιλανθρωπία. Γυμνωθέντα σε τῆς πατρῆας ἐστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, οὐ παρῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε, διὰ τοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψῃσι ταχέϊαν τὴν σου παρουσίαν παρασχέιν σπουδάζης, ὑπὲρ τοῦ τῆς σου ἐπιθυμίας ἀπολαῦσαι, καὶ πειραθεῖς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς. Τοῦτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου Κωνσταντα τὸν νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σου παρεκάλεσα, ἵνα τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῶ, ἐπὶ τῷ ἀμφο- [ἐφ' ἡμφο.] τέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς, ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Ἄλλῃ ἐπιστολῇ πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμῶν ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κοιτάτον παραγένη, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαι σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδηλώκαμεν. Διὸ προτρεπόμεθα χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναι σε δημοσίοις ὁχήμασι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὡς ἐπι- Cp. iii. 1. θυμῶς ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

Ἄλλῃ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτόν.

Κωνστάντιος νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἦνίκα ἐν τῇ Ἑδέσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρρεσεν [Ἑδέσῃ] ὅπως ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σε, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κοιτάτον σπουδάζης, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσυψιν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεῦσαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ πλείστος χρόνος παρήλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνησαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχέϊαν ἡοῦῃσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάζης, καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ πατρίδι σου ἀποκατασταθῆναι, καὶ τῆς εὐχῆς σου ἐπιτεχεῖν. Πρὸς δὲ πληρεστάτην διήγησιν Ἀχῆταν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνησὲν μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὡς εὐχῇ τυχεῖν δυνησῇ.

Ταύτας τὰς ἐπιστολὰς ἐν τῇ Ἀκυληῖα δεξάμενος Ἀθανάσιος—
ἐκεῖ γὰρ τῆς Σαρδικῆς ἀναχωρήσας διέτριβεν—εὐθὺς ἐπὶ τὴν
Ῥώμην ἀνέδραμεν· ἐπιδείξας τε τὰ γράμματα τῷ ἐπισκόπῳ Ἰου-
λίῳ, ἐν μεγίστῃ μὲν χαρᾷ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν κατέστησεν.
Ἐδόκει γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐφ᾽ ἡμᾶς βασιλεὺς συντίθεσθαι αὐτῶν τῇ πίστει
διὰ τοῦ καλεῖν Ἀθανάσιον παρ' ἑαυτόν. Ἰούλιος δὲ τοῖς ἐν Ἀλεξ-
ανδρείᾳ κληρικοῖς τε καὶ λαοῖς τάδε περὶ Ἀθανασίου ἐπέστειλεν·

Ath. Apol. c.
Ari. 52.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίου ἐπισκόπου Ῥώμης πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

[Qu. om. ἐπ.
α. Cp. Ath.]

Ἰούλιος ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνις καὶ λαῷ παροικούντι
Ἀλεξάνδρειαν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Συγχαίρω κατὰ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως
ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁράτε. Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἂν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ
τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃν διὰ τὴν καθαρότητα
τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχάς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. Ἐκ δὲ τού-
του συνορᾶν ἐστὶν καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεστὰς ἀγάπης αἰὲς τὰς εὐχὰς ἀνενηνο-
χέναι πρὸς τὸν Θεόν. Μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν καὶ
[ἐγώ γ' ἔτι Ath.] τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ
μου ἐπαυδούθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν
κατελήφατε τοῦτο, ὥς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὗτος ἀπ' ὑμῶν ἀποσχισθῇσεται,
ὃν ἐν ταῖς θεοσεβείαις ὑμῶν ψυχαῖς ἐσχέκατε ὡς παρόντα αἰεὶ. Οὐκοῦν οὐ
πολλῶν μοι χρεῖα λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλονται· ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται
παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προῦλαβε· καὶ πεπλήρωται κατὰ Χριστοῦ
χάριν τὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς. Συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν· πάλιν
γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχῆτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε. Καὶ
αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι, καίπερ
πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων ἔγγοι τῆς ὑμετέρας
ἀγάπης καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. Εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν
ἀπ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν
[Ath. om. Καὶ
ἐγώ γ' ἔτι
πάμμενος]

Καὶ διῆγε. Καὶ ἔγωγε, ἀγαπητοί, τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν οὐκ
ἄδοξον ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις
ἐγνώσθη παρὰ πᾶσι καὶ δεδοκίμασται. Εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβῆκει, τίς
ἂν ἐπίστευσεν ἡ ὑμᾶς τοσαύτην κρίσιν καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τηλο-
κοῦτον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκείνον τοσαύταις ἀρεταῖς περιβεβληθῆναι, δι' αἷ
καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο; Ἐπέτυχε τοίνυν οἰφδή-
ποτε τρόφῳ, καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρ-
τυρίαν. Διαφόρως γὰρ κατὰ τὴν γῆν καὶ κατὰ θάλατταν πολλὰ χεῖμασθεῖς,
τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως κατεπάτησε, καὶ πολλὰκις διὰ

φθόνον καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐλπίζων ὅσα καὶ τὰς ἐπιβουλάς ἐκκλίνειν, καὶ ἀποκατασταθῆσθαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ὅσα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ τρόπαια. Ἐν οἷς καὶ ἄκρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παρησιασάμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίᾳ διδασκαλίᾳ, ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος. Ἐπανέρχεται τοιγαροῦν πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. Εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμὰς ὕλως, χρυσὸν δὴ λέγω καὶ ἄργυρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσοῦτου ἀνδρός, ὃς τοσοῦτον θλίψεων πυρὰν καὶ κινδύνους νικήσας ἀποδίδεται νῦν ὑμῖν, ἀβλῶς οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδεχθεὶς ; Ὑποδέξασθε ^{πυρ. κ.]} τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον, μετὰ τούτων οἱ τινες αὐτῶν κοινῶν γεγόνασι· [Ath. αὐτῷ καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἀπολαύοντες, οἱ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως ^{καὶ τοσοῦτω καμάτων]} εἴπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατέ τε καὶ ἐποτίσατε. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε· καὶ διωκόμενον καὶ ἐπιβουλευτόμενον ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοαῖς. Ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογισμῷ τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἐκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν συντρεχόντων ἑορτὴν, καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρῃ ὑμῖν καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυσανέμων δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμότητος κατ' εὐχὴν ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινα πληροτάτης χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας. Ἡ τοιαύτη χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρηθῆαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρός ἐλθεῖν δυνηθῶμεν. Εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολὴν τελειῶσαι καλόν. Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ὁ τούτου Υἱός, ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διηνεκὴ τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι, διδούς ἔπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μετ' ὑμᾶς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μένοι, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, 1 Cor. ii. 9. καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Τούτοις πεπιστευκὸς τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν παρεγένετο. Κωνσταντῖος δὲ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀπεχθὼς μὲν τότε ἀπεδέξατο, σοφίζεσθαι δὲ αὐτὸν ἐπεχειρεῖ ἐκ κατασκευῆς τῶν

Ἀρειανιζόντων ὑποβαλλόμενος· καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· Ὁ μὲν θρόνον τὸν σουτοῦ ψήφῳ τῆς συνόδου καὶ ἡμετέρα συναινέσει ἀπέληφας· ἐπειδὴ δὲ εἰσὶν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τινες τοῦ λαοῦ διακρινόμενοι τὴν πρὸς σε κοινωνίαν, μίαν ἐν τῇ πόλει ἐκκλησίαν ἔασον ἔχειν αὐτούς· Πρὸς τὴν πρότασιν ταύτην Ἀθανάσιος γοργῶς ὑπαπήντησε καὶ φησὶ, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ ἐξουσίας μὲν ἔχεις κελεύειν τε καὶ πράττειν ὅσα ἂν θέλῃς· χάριν δὲ καὶ αὐτὸς αἰτῶ, καὶ δέομαι, δός μοι· Τοῦ δὲ βασιλέως δώσειν ἐτοίμως ἐπαγγελαμένου, εὐθὺς ἐπήγαγεν Ἀθανάσιος, τὴν αὐτὴν ἀξίῳ χάριν λαβεῖν, ἣν ὁ βασιλεὺς ἐπεζήτηε λαβεῖν. Μίαν γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκκλησίαν ἀπονεμῆσθαι ἤξιον καθ' ἐκάστην πόλιν τοῖς διακρινομένοις πρὸς τὴν τῶν Ἀρειανιζόντων κοινωνίαν. Τὴν Ἀθανασίου τοίνυν γνώμην ἀλυσιτελῇ γνόντες οἱ Ἀρειανίζοντες, ὑπερτίθεσθαι μὲν τοῦτο ἔλεγον, πράττειν δὲ τὰ δοκοῦντα τῷ βασιλεῖ παρεχώρουν. Διόπερ ὁ βασιλεὺς Ἀθανασίῳ τε καὶ Παύλῳ καὶ Μαρκέλλῳ τοὺς ἰδίους ἀπεδίδου θρόνους· ἔτι μὲν καὶ Ἀσκληπᾶ τῷ Γάζης, καὶ Λουκίῳ Ἀδριανουπόλεως. Καὶ γὰρ οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἐδέχθησαν Ἀσκληπᾶς μὲν ὑπομνήματα ἐπιδείξας, ἐν οἷς ἐδέδεικτο Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἅμα πλείοσι διαγνοὺς τὰ κατ' αὐτόν, καὶ ἀποδοὺς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· Λούκιος δὲ, ὅτι οἱ κατηγοροῦντες αὐτοῦ φυγῇ ἐχρήσαντο. Προστάγματα οὖν τοῦ βασιλέως εἰς τὰς αὐτῶν ἐφοῖτα πόλεις, κελεύοντα ἐτοίμως αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι. Ἐν μὲν οὖν Ἀγκύρᾳ, Βασιλείου ἐξωθουμένου καὶ ἀντεισιόντος Μαρκέλλου, ταραχὴ οὐχ ἡ τυχοῦσα ἐγένετο, ἡ πρόφασιν λοιδορίας παρέσχε τοῖς τὰ ἐναντία φρονοῦσιν Ἀσκληπᾶν δὲ ἐτοίμως Γαζαῖοι ἐδέξαντο. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει Μακεδόνης Παύλῳ πρὸς ὀλίγον ὑπεξέστη, καθ' ἑαυτὸν ἐν ἰδιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως τὰς συνόδους ποιούμενος. Ὑπὲρ μέντοι Ἀθανασίου ὁ βασιλεὺς ἐπισκόποις τε καὶ κληρικοῖς καὶ λαοῖς περὶ τοῦ ἀσμένως αὐτὸν ὑποδεχθῆναι ἐπέστειλεν· ἔτι μὴν καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ ἐν δικαστηρίοις πραχθέντα δι' ἐτέρων γραμμάτων ἀφανισθῆναι ἐκέλευσε. Τὰ δὲ περὶ ἀμφοτέρων τούτων γραφέντα ἔστι τάδε.

[Vales. for
Λυσιτ.]

Ath. Apol. c.
Ari. 47.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Ath. Apol. c.
Ari. 54.

Νικητῆς Κωνσταντίας, μέγιστος, Σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσμιώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανά-

σιος. 'Αλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεὶ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὁμῶς τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψήφον· ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει ἡμετέρᾳ τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ πνεύματι προστάτης ἐτύγχανε. Τούτῳ τὰ ἀκολουθῶντα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεαι πράγματος· ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῶν κεκοινωνηκότων ὀρισμένα νῦν ἀμνηστία παραδοθῆναι, πᾶσαν ^{Cp. c. 41.} ^{Ath. Apol. c. 54.} τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτοῦ σχολάσαι τοῦ λοιποῦ, τὴν τε ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσσηκόντως. 'Αλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστεθῆναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν ἐνδεδῶσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προστεθειμένοις, εἴτε ἐπισκοποῖς εἴτε κληρικοῖς. 'Ικανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἐκαστου ὁρθῆς προαιρέσεως ἔσται ἡ πρὸς τοῦτον ἔνωσις. "Οσοι γὰρ ἂν, τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας γενόμενοι, τὴν τούτου ἔλονται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν, καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ νῦν τῆς ὑφ' ἡμῶν βουλῆσει τοῦ κρείττονος παρασχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν.

* Ἀλλῃ ἐπιστολῇ τοῖς 'Αλεξανδρεῦσι πεμφθεῖσα.

Ath. ib. 55.

Νικητῆς Κωνσταντίας, μέγιστος, Σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς κατὰ 'Αλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστέρησθε, 'Αθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διὰ τε τὴν προσοῦσαν ὁρθότητα καὶ διὰ τὴν οἰκίαν εὐτροφίαν γινώρμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν. Τούτον συνήθως καὶ προσσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστιτάμενοι, τὴν ὑμῖν τε ἀπρέπουσαν καὶ ἡμῖν ἀρεστὴν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῇ φυλάττειν σπουδάσατε. Οὐδὲ γὰρ εὐλογόν ἐστι, διχονοίαν τινα ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινήθῃναι ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπεινὰ ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα· τὸ δὲ γε ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ Θεῖον ἐμμένειν συνήθως παραινόμεν· ὡς δὲ τῆς τοιαύτης ὑμῶν πραθέσεως εἰς τὰς ἀπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, ^[Vales. conj. ἀκούε] καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν οἱ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν προθυμώτατα σπεύδουσιν, 'Αλεξανδρεῖς προσφιλέστατοι. Καὶ αὐθις οὖν παραινόμεν τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον ψήφῳ τοῦ κρείττονος καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσταλμένον ἡδέως δέξασθε, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε. Τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πράγματι προσήκειν συνέστηκεν. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασοβῆν· καὶ στάσεως πρόφασιν περμαιεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ ^[ἀνασοβῆς Ath.]

χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. Ἀμφότερα τοῖνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν, τὰ πρέποντα καὶ ἀρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας τῷ τῶν δλων Πατρὶ Θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάξετε.

Ath. Apol. c.
Ari. 56.

Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἀφανισθῆναι τὰ πραχθέντα κατὰ Ἀθανασίου.

[Al. Αἰγυ-
πτονίᾳ]

Νικητῆς Κωνσταντίου Αἰγυπτίου Νεστορίῳ· τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τοῖς ἐν Αἰγυπτιακῇ καὶ Θηβαϊδὶ καὶ Λιβύῃ ἡγεμόσιν.

Εἴ τί ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ πραχθὲν εὐρίσκεται, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα· καὶ γὰρ τὴν ἀλειτουρησίαν, ἣν οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ εἶχον, τὴν αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν. Ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα· ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνούντας αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουρησίαν ἣν αὐτοὶ ἔσχον, ἣν καὶ αἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν· ἵν' οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ χαίρωσιν.

CAP. XXIV.

Ὡς Ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῶν Ἱεροσολύμων παριὼν ὑπὸ Μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη, καὶ σύνοδον ἐπισκόπων τὰ ἐν Νικαίᾳ κυροῦσαν συνήγαγεν.

Ταῖς τοιαύταις ἐπιστολαῖς ὀχυρωθεὶς Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, διὰ τῆς Συρίας ὁρμήσας τῆς Παλαιστίνης ἐπέβη· καταλαβὼν τε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ καταφανῇ ποιήσας τὰ τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα, καὶ ὥς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίος τῇ ἐκείνων κρίσει ἐγένετο σύμφηφος, παρασκευάζει σύνοδον τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων γενέσθαι. Μάξιμός τε μηδὲν μελλήσας μετεπέμπετό τινας τῶν ἀπὸ Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἐπισκόπων· καὶ καθίσας συνέδριον, ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν. Γράφει τε καὶ αὐτῇ ἡ συνόδος τοῖς τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἐπισκόποις τὰ ἐγνωσμένα καὶ ἐψηφισμένα περὶ Ἀθανασίου· ἐφ' ᾧ σφόδρα κατεμωκῆσαντο τοῦ Μαξίμου οἱ ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς Ἀθανάσιον, ὅτι πρότερον καθελὼν αὐτὸν, αὐθις ἐκ μεταμελείας, ὥς μηδενὸς γενομένου, ψῆφον ὑπὲρ Ἀθανασίου ἐξήνεγκεν τὴν τε κοινωνίαν

Ath. Apol. c.
Ari. 57.

αὐτῷ καὶ τὴν ἀξίαν παρέχουσιν. Ταῦτα γνόντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ περὶ τὸ Ἀρειάνιον δόγμα πρότερον διαπύρως σπουδάζοντες, καταγνόντες τότε τῆς προλαβούσης σπουδῆς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον· βιβλίον τε μετανοίας τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες, τῷ τε ὁμοουσίου συνέθεντο, καὶ γράμματα πρὸς Ἀθανάσιον διαπεμφάμενοι κοινωνεῖν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ ὁμολόγησαν. Οὕτω μὲν οὖν τότε Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, τοῖς ἐπὶ Ἀθανασίῳ γενομένοις ἡττηθέντες, ὡς ἔφην, τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο. Ἀθανάσιος δὲ διὰ τοῦ Πηλουσίου ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπορεύετο· κατὰ πόλεις τε παρὼν ἐδίδασκε, τοὺς μὲν Ἀρειανίζοντας ἐκτρέπεσθαι, ἀσπάζεσθαι δὲ τοὺς τὸ ὁμοούσιον ὁμολογοῦντας. Ἐν τισὶ δὲ τῶν ἐκκλησίῳν καὶ χειροτονίας ἐποίει· καὶ τοῦτο γέγονεν ἀρχὴ ἐτέρας μέμφεως κατ' αὐτοῦ, ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων παροικίαις χειροτονεῖν ἐπεχειρεῖ. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀθανάσιον οὕτως τότε προέβαινεν.

CAP. XXV.

Περὶ τῶν τυράνων Μαγνητίου καὶ Βετρανίου.

Ἐν τούτῳ δὲ τὰ δημόσια οὐχ ἡ τυχούσα ταραχὴ διεδέχετο· περὶ ἧς ὅσα κεφαλαιώδη παραδραμεῖν οὐκ ἀναγκαῖον ἀναλαβόντες, βραχὺ λέξομεν. Ὅτι τοῦ κτίστου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος, οἱ τρεῖς αὐτοῦ παῖδες τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διεδέξαντο, ὡς *Supra* i. 38. ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην. Ἰστέον δὲ ὅτι συνεβασίλευσε τούτοις ἀνεψιὸς αὐτῶν, ᾧ ὄνομα Δαλμάτιος ὁμώνυμος τῷ ἰδίῳ πατρί· ὃν ἐπ' ὀλίγον συμβασιλεύσαντα οἱ στρατιῶται ἀνεῖλον, οὐ κελεύοντος Κωνσταντίου τὴν σφαγὴν, ἀλλὰ μὴ κωλύοντος. Ὡς δὲ Κωνσταντίνος ὁ νέος τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ μέρεσιν ἐπὶ ὧν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συμβαλὼν ἀνῆρθη, ἤδη πολλάκις πρότερον *Supra* 5, 15. εἴρηται. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν ὁ Περσικὸς πρὸς Ῥωμαίους ἐκινήθη πόλεμος, καθ' ὃν Κωνσταντῖος οὐδὲν ἐπραττεν εὐτυχῶς· νυκτομαχίας γὰρ περὶ τοὺς ὅρους Ῥωμαίων καὶ Περσῶν γενομένης, ἐπικρατέστερα τότε τὰ Περσῶν πρὸς ὀλίγον ἔδοξε γίνεσθαι. Καθ' ὃν καιρὸν οὔτε τὰ Χριστιανῶν ἡσύχασεν, ἀλλὰ δι' Ἀθανάσιον καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν περὶ τὰς ἐκκλησίας πόλεμος ἦν. Ἐν τούτοις καθεστῶτων τῶν πραγμάτων, Μαγνέντιος περὶ τὰ ἐσπέρια

μέρη ἐπεφύη τύραννος· ὃς Κώνσταντα, τὸν τῶν ἐσπερίων μερῶν βασιλεύοντα, περὶ τὰς Γαλλίας διάγοντα ἐκ συσκευῆς ἀνείλε. Οὐ γινόμενου, ἐμφύλιος μέγιστος ἀνερριπίσθη πόλεμος. Μαγνέντιος μὲν γὰρ ὁ τύραννος πάσης Ἰταλίας ἐκράτει, Ἀφρικὴν τε καὶ Λιβύην ὑφ' αὐτῷ πεποίητο, καὶ αὐτὰς τὰς Γαλλίας ἔσχε λαβών. Ἐν Ἰλλυρικοῖς δὲ ἐν Σιρμίῳ πόλει ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἕτερος ἐπὶ ῥτὸ τύραννος· ὄνομα δὲ αὐτῷ Βετρανίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥώμην ταραχὴν κατεῖχεν· τοῦ Κωνσταντίνου γὰρ ἀδελφιδοῦς ἦν, ἡ Νεπωτιανὸς ὄνομα, ὃς ἀντεποιεῖτο τῆς βασιλείας χειρὶ μονομάχων δορυφορούμενος. Νεπωτιανὸν μὲν οὖν οἱ Μαγνεντίου καθέλουν στρατηγοί· Μαγνέντιος δὲ ἐπὶ πάντα τὰ ἐσπέρια κατεστρέφετο.

[Κωνσταντίνου, Val.]

CAP. XXVI.

Ὅς τοῦ βασιλέως τῶν ἐσπερίων τελευτήσαντος αὐθις τῶν ἰδίων ἐξεβλήθησαν τόπων Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος· καὶ ὡς Παῦλος μὲν εἰς ἑξορίαν ἀγόμενος ἀνηρέθη Ἀθανάσιος δὲ ἀπέδρα.

Τούτων δὲ πάντων τῶν κακῶν σύρροια ἐν βραχεῖ γέγονε χρόνῳ· τετάρτῳ γὰρ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ σύνοδον γέγονε, κατὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ. Τούτων ἀγγελεύτων, ἐδόκει μὲν εἰς Κωνσταντίνον μόνον περιελθῆναι τὰ τῆς βασιλείας· αὐτοκράτωρ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς ἀναδειχθεὶς μέρεσι, κατὰ τῶν τυράννων παντοῖος ἦν εὐτρεπίζεσθαι. Καιρὸν δὲ εὐκαιρον οἱ πρὸς Ἀθανάσιον διαφερόμενοι εὐρηκεῖν νομίσαντες, αὐθις κατ' αὐτοῦ καὶ μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστάτος μεγίστας διαβολὰς ἐξεργάζοντο· διδάσκουσι τε τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον, ὡς εἴη πᾶσαν ἀνατρέπων Αἴγυπτον καὶ Λιβύην. Μάλιστα δὲ τὴν διαβολὴν ἠΐξησε τὸ χειροτονίας αὐτὸν ἐν ἀλλοτρίαις παροικίαις ποιήσασθαι. Ἀθανάσιος δὲ ἐν τοσούτῳ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξανδρείαν συννόδους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων συνήθροισεν· οἱ ὁμόφωνα ἐψηφίσαντο τοῖς τότε ἐν Σαρδικῇ συνελθοῦσι καὶ τῇ παρὰ Μαξίμου ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γενομένῃ συνόδῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς, καὶ αὐτὸς πάλαι τῇ Ἀρειανῇ κατεχόμενος δόξῃ, πάντα τὰ μικρὸν ἐμπροσθεν αὐτῷ δεδογμένα εἰς τοῦναντίον μετέστρεψε. Καὶ πρῶτον μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἐπίσκοπον Παῦλον ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν, ὃν οἱ ἀπαγαγόντες ἐν Κουκουσῷ τῆς Καππα-

Ath. Apol.
ad Const.
9-10.

Ath. Hist.
Art. 7.

πῦρ, ἡνάγκαζε λέγειν αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι. Ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε καὶ μὴ φροντισούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα, ὥς μετὰ χρόνον μόγις ἐπιγνωσθῆναι. Ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν ἐν ἑαυταῖς ἔχουσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ ῥῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὥς τινὰς μὲν πολλὰκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. Πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόως καὶ τὴν παρθένον ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην Ὀασιν. Τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἔκρυψαν ὥς ἠθέλησαν, ἅπαφα βαλόντες ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὁμότητα. Πράττουσι δὲ τοῦτο πεπληρωμένοι τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες. Τῶν γὰρ οἰκίων τῶν τετελευτηκότων χαϊρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μείζον ἐξηχείτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὁμότητος ἔλεγχος. Καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους Ἀμμώνιον, Θμοῦιν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἐρμῆν, Πλήμιον, Ψενόσιριν, ^{Cp. Ath. Hist. Ari.} Νειλάμμωνα, Ἀγάθωνα, Ἀνάγαμφον, Μάρκον, Ἀμμώνιον, ἕτερον Μάρκον, ^{72.} Δρακύντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους Ἰέρακα καὶ Διόσκορον. Καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὥς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν· ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα. Σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχάαθ, εἰ δυνατόν ἐξῆραι τὴν ἀλήθειαν.

Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος περὶ τῶν ὑπὸ Γεωργίου κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν γενομένων οἰκείαις διεξῆλθε φωναῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα ἐστρατοπεδεύετο· ἦγε γὰρ αὐτὸν ἐκείσε τῶν δημοσίων χρεῶν ἢ ἀνάγκη, μάλιστα δὲ ἡ Βετρανίωνος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγόμεναις. Γενόμενος δὲ ἐν Σιρμίᾳ κατὰ συνθήκας ἐντυχάνει τῷ Βετρανίῳ, κατασκευάζει τε μεταθέσθαι τοὺς ἀνακηρύξαντας αὐτὸν στρατιώτας· οἱ καὶ μεταθέμενοι Κωνσταντίῳ μόνον ἀνεφώνουν Αὔγουστον καὶ βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα· Βετρανίωνος δὲ οὐδαμοῦ μνήμη βοώντων ἐγίνετο. Ὁ δὲ εὐθὺς αἰσθόμενος προδίδοσθαι, παρὰ τοὺς πόδας ἐκυλινδεῖτο τοῦ βασιλέως. Κωνσταντίος δὲ αὐτοῦ περιελὼν τὸν βασιλικὸν στέφανον καὶ τὴν ἀλουργίδα φιλανθρωπεύεται, παραινέσας ἰδιωτικῷ σχήματι ἡσυχέστερον διάγειν· πρέπει γὰρ τῷ προβεβηκότι τὴν ἡλικίαν ἀπραγμονέστερον βιοῦν ἢ ἔχειν ὄνομα φροντῖδων μεστόν. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Βετρανίωνα τοιαύτην ἔσχε τὴν ἐκβασιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς

αὐτῷ παντοίαν δαπάνην ἐκ δημοσίων φόρων ἐκέλευσε δίδοσθαι. Πολλάκις δὲ αὐτῷ ὕστερον ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας διάγοντι γράφων ἐδήλου, ὥς εἴη μεγίστων ἀγαθῶν αἷτιος αὐτῷ γεγονῶς, ἀπαλλάξας φροντίδων καὶ ὅσα σύνεστι τῇ βασιλείᾳ κακὰ οὐκ εὖ τε πράττειν ἔλεγεν αὐτὸν, ὅτι ὧν ἐκείνῳ παρέσχευ, αὐτὸς οὐκ ἀπέλαυσε. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων λελέχθω. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς Γάλλον μὲν ἀνεψιὸν ἑαυτοῦ Καίσαρα καταστήσας, τό τε οἰκεῖον θεὸς αὐτῷ ὄνομα, εἰς τὴν Συρίαν Ἀντιοχείαν ἐπεμψε, φρουρεῖσθαι τὰ τῆς ἐφάς μέρη δι' αὐτοῦ προνοοῦμενος. Ὅτε καὶ ἐπιστάντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχείᾳ, τὸ τοῦ Σωτήρος σημεῖον περὶ τὴν ἀνατολὴν ἐφάνη· στύλος γὰρ σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθείς μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρώσιν ἐγένετο. Τοὺς δὲ ἄλλους αὐτοῦ στρατηγούς σὺν δυνάμει πολλῇ κατὰ Μαγνευτίου προὔπεμπε· παρείλκε τε ἐν τῷ Σιρμίῳ προσμένων τὰ ἐκβησόμενα.

CAP. XXIX.

Περὶ Φωτεινοῦ τοῦ αἰρεσιάρχου.

Τότε δὴ καὶ Φωτεινὸς ὁ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας προεστῆκὸς τὸ παρευρεθὲν αὐτῷ δόγμα φανερώτερον ἐξεθρύλει. Διδὸν ταραχῆς ἐκ τούτου γενομένης, ὁ βασιλεὺς σύνδοδον ἐπισκόπων ἐν τῷ Σιρμίῳ γενέσθαι ἐκέλευσε. Συνήλθον οὖν ἐκεῖ τῶν μὲν ἀνατολικῶν Μάρκος ὁ Ἀρεθοῦσιος, Γεώργιος τε ὁ Ἀλεξανδρείας, ὃν οἱ Ἀρειανίζοντες ἐπεμψαν ἀποκινήσαντες Γρηγόριον, ὥς μοι πρότερον εἴρηται, Βασίλειος τε ὁ ἐκβληθέντος Μαρκέλλου τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ προεστὼς ἐκκλησίας, Παγκράτιος Πηλουσίου, Ὑπατιανὸς Ἡρακλείας. Τῶν δὲ δυτικῶν, Οὐάλης Μουρσῶν, καὶ ὁ περιβόητος τοῖς τότε ἀνθρώποις Ὅσιος, ὁ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Κουδρούβης ἐπίσκοπος, ἄκων παρῆν. Οὗτοι μετὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ

A.D. 351.

[Qu. te]

Νιγριανοῦ, καθ' ὃν ἐνιαυτὸν διὰ τοὺς ἐκ τῶν πολέμων θορύβους οὐδεὶς ὑπατος τὰς συνήθεις ὑπατείας ἐπετέλεσε, συνελθόντες δὲ ἐν Σιρμίῳ, καὶ τὸν Φωτεινὸν τὸ δόγμα Σαβελλίου τοῦ Λίβυος καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φρονούντα φωράσαντες, καθεῖλον εὐθύς. Καὶ τοῦτο μὲν ὥς καλῶς καὶ δικαίως γενόμενον πάντες ἐπήνεσαν καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα· οἱ δὲ ἐπιμένοντες ἔπραξαν ὅπερ οὐ πᾶσιν ἦν ἀρεστόν.

CAP. XXX.

Περὶ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐκτεθεισῶν πίστεων παρουσία τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου.

Ὡς περ γὰρ καταγινώσκοντες τῶν πάλαι αὐτοῖς περὶ τῆς πίστεως δεδογμένων, αὐθις ἐτέρας περὶ τῆς πίστεως ἐνομοθέτουں ἐκθέσεις· μίαν μὲν ἦν Μάρκος ὁ Ἀρεθοῦσιος ὑπηγόρευσε· Ἑλλάδι γλώσση· ἄλλας δὲ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ, σύμφωνον οὐκ ἔχουσας οὔτε τὴν λέξιν οὔτε τὴν σύνθεσιν, οὔτε πρὸς ἑαυτὰς οὔτε μὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἦν ὁ Ἀρεθοῦσιος ὑπηγόρευσε. Τὴν μὲν οὖν μίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκθέσεων τῇ ὑπὸ Μάρκου συντεθείσῃ συζεύξας ἐνταῦθα ὑποτάξω· τὴν δὲ δευτέραν, ἣν ὕστερον ἐν Σιρμίῳ ἀνέγνωσαν, τῷ οἰκείῳ τάξομεν τόπῳ, ὅτε τὰ ἐν Ἀριμῆνῳ γενόμενα ἐκτιθέμεθα. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀμφοτέραι εἰς Ἑλλάδα μετεβλήθησαν γλώτταν. Ἔστι δὲ ἡ ὑπὸ Μάρκου ὑπαγορευθεῖσα τῆς πίστεως ἑκθεσις ἥδε.

Ath. de Syn.
27. Hil. de
Syn. 38.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Καὶ Eph. iii. 15. εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα, καὶ Σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ ζωὴν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανόν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὕσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦτέστι τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγελία· μένος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν ἀποστέλλεται, διδάξαι καὶ ὑπομνησῆαι αὐτοὺς πάντα, ἔπεμψεν· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας 'ἐξ οὐκ ὄντων' τὸν Υἱὸν ἢ 'ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως,' καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι 'ἦν χρόνος ἡ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν,' ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία. Πάλιν οὖν ἐροῦμεν, εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ εἴ τις, λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίῃ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸν ἀγέννητον, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἐκ Μαρίας λέγειν γεγεννησθαι τολμᾷ, ἀνά-

- θεμα ἔστω. Εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγει Υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ Υἱὸν ὀνομάζει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν Υἱὸν τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, 'Εγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πληρὸν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός,' τὸ ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ 'Ιουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, 'Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' ἀκούων, τὸν Λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλησθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀκεληφέναι τὴν σάρκα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις, τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένον ἀκούων, φθορὰν ἢ πάθος ἢ τροπὴν ἢ μείωσιν ἢ ἀναιρέσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, 'Ποιήσωμεν ἄνθρωπον,' μὴ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις μὴ τὸν Υἱὸν λέγοι τῷ 'Αβραάμ ἐωράσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τῷ 'Ιακώβ μὴ τὸν Υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεपालικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ, λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, 'Ἐβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου,' μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐβρεξε γὰρ Κύριος ὁ Υἱός, παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρὸς. Εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν εἴποι, καὶ 'Κύριος ἐκ Κυρίου' λέγων, δύο λέγοι Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ Πατρί· οὔτε γὰρ κατῆλθεν εἰς σῶμα ἄνευ βουλῆς τοῦ Πατρὸς· οὐδὲ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ 'παρὰ Κυρίου' αὐθεντοῦντος, δηλαδὴ τοῦ Πατρὸς. Οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ Πατρὸς λέγοντος, 'Κάθου ἐκ δεξιῶν μου' [ἀνάθεμα ἔστω]. Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἕν πρόσωπον λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, μὴ ἄλλον λέγει τὸν Πατρίκλητον παρὰ τὸν Υἱὸν, εἴρηκε γὰρ, 'Καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω,' ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ Πνεῦμα μέρος λέγοι τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις βουλήσει τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γεγονέναι λέγοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν λέγοι,

[Λόδομα,
Ath.]Ps. cix. 1.
(Lxx.)

John xiv. 26.

ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ Πατρὸς, βιασθεὶς ὁ Πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθεῖς, ὡς οὐκ ἤθελεν, ἐγέννησε τὸν Υἱόν· ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γενήσας ἐπέδειξεν. Εἴ τις ἀγεννητον καὶ ἀναρχον λέγοι τὸν Υἱόν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγεννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ γάρ ἐστι καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ Υἱός· 'κεφαλὴ δὲ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός' οὕτω γὰρ εἰς μίαν 1 Cor. xi. 3. ἀναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' Υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν. Καὶ πάλιν οὖν διακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν ὅτι, εἴ τις Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰῶνων ὄντα, ἡπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγενήθη ἐκ Μαρίας, ἕκ τοτε καὶ Υἱὸν καὶ Χριστὸν κεκληθῆναι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω, ὡς ὁ Σαμοσατεύς.

Πίστις ἐκτεθείσα ἐτέρως ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαῖσιν καὶ ἑρμηνευθεῖσα.

Ath. de Syr
28. Hil. di
Syn. xi.
[The 'Blas-
phemia.']
A.D. 357.

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινα διάσκεψιν γεγενῆσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐξηγήθη καὶ διηρμηνεύθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσაკίου καὶ Γερμίνου καὶ τῶν λοιπῶν.

Συνέστηκεν, ἓνα Θεὸν εἶναι Πατέρα παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἓνα μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰῶνων γεννηθέντα. Δύο δὲ Θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν, 'Πορεύομαι John xx. 17 πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.' Διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν, 'Ἡ Ἰου· Rom. iii. 2 δαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἔθνων; ναὶ καὶ ἔθνων' ἐπέπερ εἰς Θεός, 30. δὲ δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως' καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τινὰς κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ῥωμαῖσιν μὲν 'σουβεισταντίας,' Ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης 'οὐσίας,' τουτέστιν ἓνα ἀκριβέστερον γνωσθῆναι τὸ 'ὁμοούσιον,' ἢ τοι λεγόμενον 'ὁμοιούσιον,' οὐ χρὴ τινα τούτων παντελῶς μνήμην γενέσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων γνώσιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐστίν· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεάν τοῦ Υἱοῦ διηγῆσθαι, καθὼς γέγραπται, 'Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διη- Isa. liii. 8. γήσεται;' μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν Πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν Υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν Υἱόν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολον ἐστὶ, μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι, διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, 'Ὁ ἐμὲ πέμψας Πατὴρ μείζων μου ἐστίν.' Καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν John xiv. 2 εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ δύο πρόσωπα εἶναι Πατὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν Πατέρα μείζονα, τὸν δὲ Υἱὸν ὑποτεταγμένον μετὰ πάντων ὡς αὐτῷ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ.

ὑπέταξεν. Τὸν δὲ Πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἀπαθὴ εἶναι· τὸν δὲ Υἱὸν γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· καὶ τοῦτου τὴν γένεσιν, καθὼς προεῖρηται, μηδὲνα γινώσκουσιν, εἰ μὴ μόνον τὸν Πατέρα. Αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, σάρκα ἦτοι σῶμα, τούτέστιν ἄνθρωπον, εἰληφέναι, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος εὐηγγελίστατο· καθὼς δὲ καὶ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, δι' οὗ πέπονθεν. Τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστίν, ἵνα Τριάς αἰεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνέγνωμεν ἐν τῇ εὐαγγελίῳ, 'Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος' ἀκέραιος δὲ καὶ τέλειος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος. 'Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ 'Αγιον δι' Υἱοῦ ἀποσταλὲν, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀγιάσῃ καὶ ἀναδιδάξῃ.

Matt. xxviii.
19.

Τούτοις τὸν Φωτεινὸν καὶ μετὰ καθαίρεσιν συνθέσθαι καὶ συνοπογράψαι συμπεύθειν ἐπειρῶντο, ἐπαγγειλάμενοι ἀποδώσειν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν ἐὰν ἐκ μετανοίας ἀναθεματίσῃ μὲν τὸ παρενρεθὲν αὐτῷ δόγμα, συνθῆται δὲ τῇ αὐτῶν γνώμῃ. 'Ὁ δὲ τὴν μὲν πρότασιν οὐκ ἐδέξατο, προεκαλείτο δὲ αὐτοὺς εἰς διάλεξιν. 'Ὅρισθείσης δὲ ἡμέρας γνώμῃ καὶ τοῦ βασιλέως συνῆλθον οἷτε παρόντες ἐπίσκοποι καὶ τῶν συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, οὓς ἐκέλευσε παρῆναι τῇ διαλέξει ὁ βασιλεὺς. 'Ἐφ' ᾧ ἀντικατέστη τῷ Φωτεινῷ Βασίλειος ὁ τῆς ἐν 'Αγκύρᾳ τότε προεστὼς ἐκκλησίας, ὁξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων. Μεγίστη δὲ μάχη μεταξὺ τῶν παρ' ἑκατέρου λόγων ἐγένετο· ἐν οἷς ὁ Φωτεινὸς ἡττηθεὶς κατεκρίθη, ἐν φυγῇ τε διάγων τοῦ λοιποῦ λόγου συνέγραψεν ἀμφοτέραις γλώσσαις, ἐπεὶ μηδὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἦν ἄμιμος. 'Εγραφε δὲ κατὰ πασῶν αἱρέσεων, τὸ οἰκεῖον μόνον δόγμα παρατιθέμενος. Περὶ μὲν οὖν Φωτεινοῦ τοσαῦτα εἰρήσθω. 'Ιστέον μέντοι ὅτι οἱ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει· πολλὰ γὰρ μετὰ τὴν ἐκδοσιν ἐναντία ἔχειν αὐτοῖς κατεφαίνετο. Διὸ σπουδῇ ἐτίθεντο παρὰ τῶν ἐγγραψαμένων ἀναλαμβάνειν αὐτήν. 'Επειδὴ δὲ πολλοὶ ἀπέκρυπτον, ὁ βασιλεὺς διατάγμασιν ἐκέλευσε ζητεῖσθαι τὴν ἐκδοσιν, τιμωρίαν ἀπειλήσας εἰ τις φωραθείη κρύπτων αὐτήν. 'Ἄλλ' οὐδ' αἱ ἀπειλαὶ τὴν ἀπαξ ἐκδοθεῖσαν ἀφανίσαι δεδύνηται τῷ φθάσαι εἰς πλείονας ἐμπεσεῖν. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου λέλεχθω.

CAP. XXXI.

Περὶ Ὁσίου τοῦ Κουδρούβης ἐπισκόπου.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ Ὁσίου τοῦ Ἰσπανοῦ μνήμην ὡς ἀκουσίως παρόντος πεποιήμεθα, βραχεία καὶ περὶ τούτου λεκτέον. Μικρὸν γὰρ ἔμπροσθεν οὗτος ἐκ συσκευῆς τῶν Ἀρειανιζόντων εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο· τότε δὲ σπουδῇ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ συνελθόντων ὁ βασιλεὺς αὐτὸν μετεπέμψατο, βουλόμενος ἢ πειθοῖ ἢ ἀνάγκῃ τοῖς παροῦσιν ὁμοφωνῆσαι. Τούτου γὰρ γενομένου, μέγιστον ἐδόκει μαρτύριον ὑπάρχειν τῆς ἐκείνων πίστεως. Διὰ ταῦτα οὖν, ὡς ἔφην, ἐξ ἀνάγκης ἄκων παρῆν. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸς παρητείτο συντίθεσθαι, πληγὰς τε καὶ στρεβλώσεις τῷ πρεσβύτῃ προσέφερον· διὸ καὶ ἐξ ἀνάγκης ταῖς τότε ἐκδοθείσαις ὑπαγορεύσεσι καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψε. Καὶ τὰ μὲν ἐν Σιρμίῳ τότε γενόμενα τοιοῦτον ἔχει τὸ τέλος. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Κωνστάντιος παρεῖλκεν ἐν τῷ Σιρμίῳ, περιμένων τοῦ πρὸς Μαγνέντιον πολέμου τὴν ἔκβασιν.

Ath. Hist.
Ari. 45.

CAP. XXXII.

Περὶ τῆς ἡττης Μαγνεντίου τοῦ τυράννου.

Μαγνέντιος μὲν οὖν τὴν βασιλεύουσιν Ῥώμην καταλαβὼν πολλοὺς μὲν τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνῆρει, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ δήμου ἀπώλλυεν· ὡς δὲ οἱ στρατηγοὶ Κωνσταντίου τὴν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν συγκροτήσαντες ἐπ' αὐτὸν ἐχώρουν, ἀναχωρήσας τῆς Ῥώμης τὰς Γαλλίας κατέλαβεν. Ἐνθα συμβολαὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο· καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο τὸ μέρος, ποτὲ δὲ θάτερον ἐκράτει. Τέλος δὲ περὶ Μούρσαν—φρουρίον δὲ τοῦτο τῶν Γαλλίων—ὁ Μαγνέντιος ἡττηθεὶς συνεκλείσθη. Ἐν ᾧ φρουρίῳ λέγεται τοιούδε θαῦμα συμβῆναι. Ὁ Μαγνέντιος, ὑπὸ τῆς ἡττης καταπεπτωκότας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας ἀναρρῶσαι σπονδάζων, ὑψηλοῦ βήματος ἐπέβη. Οἱ δὲ τὴν συνήθη τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίαν ἐπιβοῆσαι βουλόμενοι, παρὰ γνώμην ἐπὶ τὸν Κωνστάντιον ταύτην μεταφέρουσιν· οὐ γὰρ 'Μαγνέντιον,' ἀλλὰ 'Κωνστάντιον Αὔγουστον' κοινῇ πάντες ἐβόησαν. Τοῦτο σύμβολον καθ' ἑαυτοῦ ὁ Μαγνέντιος ἡγησάμενος, ἐκ τοῦ φρουρίου εὐθὺς ἀπαίσιαται φυγῇ ἐπὶ τὰ περαιτέρω τῆς Γαλλίας χωρῶν. Ἐπέκειντο δὲ οἱ τοῦ Κωνσταντίου στρατηγοὶ διώκοντες·

αὐθίς τε γίνεται συμβολή περὶ τόπον, ᾧ ὄνομα Μιλτοσέλευκος· ἐν
 ᾧ κατὰ κράτος ἡττηθεὶς ὁ Μαγνέντιος φεύγει μόνος εἰς Λουγδοῦνον
 πόλιν τῆς Γαλλίας, εἰς ἣν ἀπὸ Μούρσων ἐστὶ τοῦ φρουρίου τριῶν
 ἡμερῶν ὁδός. Ἐν ταύτῃ τῇ Λουγδούνῳ γενόμενος ὁ Μαγνέντιος
 ἀναιρεῖ μὲν τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· ἀνελὼν δὲ καὶ τὸν ἀδελφόν, ὃν
 Καίσαρα ἑαυτῷ πεποιήκει, τέλος ἐπικατέσφαξεν ἑαυτόν. Τοῦτο
 ἐπράχθη ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ ἕκτον καὶ Κωνσταντίου τοῦ
 Ἀ.Δ. 353. Γάλλου τὸ δεύτερον, περὶ τὴν πεντεκαίδεκάτην τοῦ Αὐγούστου
 μηνός. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ ὁ ἕτερος τοῦ Μαγνεντίου ἀδελφός,
 Δεκένιος ὄνομα αὐτῷ, τοῦ βίου ἐξήγαγεν ἑαυτὸν ἀγχόνη χρησά-
 μενος. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Μαγνέντιον τέλος τοιοῦτο ἐδέξατο· τὰ
 δὲ δημόσια τελῶς οὐχ ἡσύχαζεν. Μετὰ ταῦτα γὰρ εὐθὺς ἕτερος
 ἐπανέστη τύραννος, ᾧ ὄνομα Σιλουανός. Καὶ τούτου δὲ οἱ Κων-
 σταντίου στρατηγοὶ περὶ τὴν Γαλλίαν ταράττοντα ταχέως καθεῖλον.

CAP. XXXIII.

Περὶ τῶν ἐν Διοκαιοσαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαίων.

Ἐπισυνήχθη δὲ τοῖς γινόμενοις καὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν ἕτερος
 ἐγχώριος πόλεμος. Οἱ γὰρ ἐν Διοκαιοσαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰου-
 δαῖοι κατὰ Ῥωμαίων ὄπλα ἀντήρην, καὶ περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους
 κατέτρεχον. Ἀλλὰ τούτους μὲν Γάλλος, ὁ καὶ Κωνσταντίος, ὃν
 Καίσαρα καταστήσας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐφ' αὐτὸν ἐξαπέστειλεν, δύνα-
 μιν ἀποστείλας κατηγωνίσαστο· καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν Διοκαιοσάρεϊαν
 εἰς ἑδαφος κατενεχθῆναι ἐκέλευσεν.

CAP. XXXIV.

Περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος.

Ταῦτά τε πράξας ὁ Γάλλος τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλ'
 εὐθὺς νεωτερίζειν κατὰ τοῦ προχειρισμένου αὐτὸν ἐπεχείρησεν,
 τυραννεῖν τε καὶ αὐτὸς ἐβούλετο· ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ὁ σκοπὸς
 αὐτοῦ ὑπὸ Κωνσταντίου κατάφωρος ἐγένετο. Δομετιανὸν γὰρ τὸν
 τότε ἑπαρχὸν τῆς ἐφ' αὐτὸν, καὶ Μάγνον κναίστωρα, αὐθεντήσας ἀνέειλε,
 μὴ μηνύσας τῷ βασιλεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ κινήθεις ὁ
 Κωνσταντίος μετάπεμπτον ἐκάλει τὸν Γάλλον πρὸς ἑαυτόν· ὁ δὲ
 περιφρόβος γενόμενος ἄκων ἐπορεύετο. Καταλαβόντα δὲ αὐτὸν τὰ

[μηνύσαντας
 Val.]

ἐσπέρια μέρη καὶ περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον γενόμενον ὁ Κωνσταντίνος ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ Ἰουλιανὸν τὸν Γάλλου ἀδελφὸν Καίσαρα καταστήσας ἐπὶ τοὺς ἐν Γαλλίᾳ βαρβάρους ἀπέστειλεν. Γάλλος μὲν οὖν ὁ καὶ Κωνσταντίνος ἐν τῇ ἐβδόμῃ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπατείας ἀνῆρέθη, καθ' ἣν Amman. xiv. 11. 23. ἡν A.D. 354. καὶ αὐτὸς ὕπατος ἦν τὸ τρίτον. Ἰουλιανὸς δὲ τῇ ἐξῆς ὑπατεία Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ κατέστη Καῖσαρ, τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμ- A.D. 355. βρίου μηνός. Περὶ μὲν οὖν Ἰουλιανοῦ ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ Amman. xv. 8. 11. ποιησόμεθα μνήμην. Κωνσταντίνος δὲ ἐκ τῶν ἐν ποσὶ κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν αὐθις πόλεμον τὴν οἰκείαν ἔτρεπε γνώμην. Ἐκ γὰρ τοῦ Σιρμίου ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν Ῥώμην ἀπῶν, συνόδον ἐπισκόπων αὐθις ἐκήρυξεν, καὶ τινὰς τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν σπεύδειν ἐκέλευσεν ἐν ταύτῳ δὲ λέναι καὶ τοὺς τῶν ἐσπερίων μερῶν παρεσκεύαζεν. Ἐν τοσούτῳ δὲ, τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν παρασκευαζομένων πορεύεσθαι, τάδε ἐπισυνέβη γενέσθαι. Ἰούλιος μὲν ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε, πέντε πρὸς τοῖς δέκα ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας προστάς· Λιβέριος δὲ αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται.

CAP. XXXV.

Περὶ Ἀετίου τοῦ Σύρου τοῦ διδασκάλου Ἐννομίου.

Ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἕτερος ἐπεφύη αἵρεσιάρχης Ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς "Ἄθεος." Οὗτος τὰ αὐτὰ μὲν ἐφρόνει Ἀρείῳ, καὶ τὴν αὐτὴν συνεκρότει δόξαν πρὸς δὲ Ἀρειανίζοντας διεκρίνετο, διότι Ἀρειοὶ εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. Ἀρειος γὰρ, ὡς πρότερον ἔφην, i. 26. ἕτερα κατὰ διάνοιαν φρονῶν ἕτερα τῇ φωνῇ ὡμολόγησεν, ὅτε τὸν ἐν Νικαίᾳ τῆς συνόδου τύπον δεχόμενος καθυπέγραψε, τὸν τότε βασιλεῖα πλανῶν. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ Ἀέτιος πρὸς Ἀρειανούς διεκρίνετο. Ἦν δὲ καὶ πρότερον Ἀέτιος αἵρετικὸς ἄνθρωπος, καὶ τῷ Ἀρείῳ δόγματι συνηγορεῖν διαπύρως ἔσπευδεν. Ἐν γὰρ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ μικρὰ παιδευθεὶς, ἀναζεύγνυνσι, καὶ καταλαβὼν τὴν ἐν Συρίᾳ Ἀντιόχειαν—ἐντεῦθεν γὰρ ἦν—ὑπὸ Λεοντίου τοῦ τότε τῆς Ἀντιοχείας ἐπισκόπου χειροτονεῖται διάκονος. Εὐθὺς οὖν ἐξενόφῳνι τοὺς ἐντυγχάνοντας. Τοῦτο δὲ ἐποίει ταῖς "Κατηγορίαις" Ἀριστοτέλους πιστεύων· βιβλίον δὲ οὕτως ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον

αὐτῷ· ἐξ αὐτῶν τε διαλεγόμενος καὶ ἑαυτῷ σόφισμα ποιῶν οὐκ ᾔσθετο, οὐδὲ παρὰ τῶν ἐπιστημόνων ἔμαθε τὸν Ἀριστοτέλους σκοπόν. Ἐκεῖνος γὰρ διὰ τοὺς σοφιστὰς, τὴν φιλοσοφίαν τότε χλευάζοντας, γυμνασίαν ταύτην συγγράψας τοῖς νέοις, τὴν διαλεκτικὴν τοῖς σοφισταῖς διὰ τῶν σοφισμάτων ἀντέθηκεν. Οἱ γοῦν ἐφεκτικοὶ τῶν φιλοσόφων, τὰ Πλάτωνος καὶ Πλωτίνου ἐκτιθεμένοι, ἐξελέγχουσι τὰ τεχνικῶς παρὰ Ἀριστοτέλους λεγόμενα. Ἀλλὰ Ἀέτιος, ἐφεκτικῷ μὴ τυχῶν διδασκάλου, τοῖς ἐκ τῶν Κατηγοριῶν σοφίσμασι συνεπέμεινε. Διδὼ οὕτε νοῆσαι δεδύνηται, πῶς ἐστὶν ἀγέννητος γέννησις, καὶ ὅπως τὸ γεννώμενον συναϊδίον ἐστὶ τῷ γεννήσαντι. Οὕτω δὲ ἦν ὀλιγομαθῆς, ὁ Ἀέτιος καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀμύητος, τὸ ἐριστικὸν δὲ κατωρθώκει μόνον, ὅπερ ἂν καὶ ἄγροικός τις ποιήσκειν, ὥς μήτε τοὺς ἀρχαίους τοὺς τὰ Χριστιανικὰ λόγια ἐρμηνεύσαντας ἀσκηθῆναι, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς περὶ Κλήμεντα καὶ Ἀφρικανὸν καὶ Ὠριγένην, ἀνδρας πάσης σοφίας ἐπιστήμονας. Ἐπιστολάς τε συνεκάττυε πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον καὶ πρὸς ἑτέρους τινας, ἐρεσχελίας συμπλέκων καὶ σοφίσματα μελετῶν. Διδὼ καὶ ἐπεκαλεῖτο ὁ Ἄθεος. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἀρειανίζουσιν ἔλεγεν, ὅμως ὑπὸ τῶν οἰκείων, οὐ δυναμένων συνιέναι τὸ περισκελῆς τῶν συλλογισμῶν, ὥς αἰρετικὸς ὁ ὁμόφρων αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καὶ διὰ τοῦτο ἐξελαθεῖς τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἔδοξεν αὐτὸς μὴ βούλεσθαι κοινωνεῖν αὐτοῖς. Καὶ νῦν εἰσὶν ἐξ ἐκείνου οἱ τότε μὲν Ἀετιανοί, νῦν δὲ Εὐνομιανοὶ προσαγορευόμενοι· χρόνῳ γὰρ ὕστερον Εὐνόμιος, ταχυγράφος ὢν ἐκείνου, καὶ ὑπ' αὐτῷ παιδευθεὶς τὴν αἰρετικὴν λέξιν, τοῦ στίφους τούτου προέστη. Περὶ μὲν οὖν Εὐνομίου κατὰ χῶραν ἐροῦμεν.

Cp. iv. 7.

CAP. XXXVI.

Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ συνόδου.

A.D. 355. Τότε δὲ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ συνήλθον ἐπίσκοποι, τῶν μὲν ἀνατολικῶν οὐ σφόδρα πολλοί, ἐπεὶ τοὺς πλείους αὐτῶν τὸ τῆς ἡλικίας γῆρας καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα παρεῖναι ἐκάλυπεν· τῶν δὲ ἐσπερίων ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἀπήντησαν. Πρόσταγμα δὲ ἦν τοῦ βασιλέως ἐν Μεδιολάνῳ πόλει ποιεῖσθαι τὴν σύνοδον· καθ' ἣν συνελθόντων, οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς πρὸ πάντων ψῆφον κοινὴν κατὰ Ἀθανασίου

ἐκφέρειν ἡζίου, ὅπως ἂν, τούτου γενομένου, τελέως ἄβατος ἐκείνῳ ἢ Ἀλεξάνδρεια γένηται. Ὡς δὲ ᾤσθοντο Παυλῖνος ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἐπίσκοπος, Διονύσιός τε καὶ Εὐσέβιος, ὧν ὁ μὲν Ἀλβας τῆς Ἰταλῶν μητροπόλεως ἐπίσκοπος ἦν, Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων— πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων—ὥς ἐπὶ καθαιρέσει τῆς πίστεως τοὺς ἀνατολικοὺς σπεύδειν κυρῶσαι τὸ κατὰ Ἀθανασίου ψήφισμα, ἀναστάντες ἐβόων μακρὰ, ‘δόλον ὑπομένειν καὶ ἀπάτην διὰ τῶν γνωμένων τὸν Χριστιανισμόν. Οὐ γὰρ ἀληθῆ τὴν κατὰ Ἀθανασίου μέμψιν ἔλεγον εἶναι, ἀλλ’ ἐπὶ παρατροπῇ τῆς πίστεως ταῦτα αὐτοὺς ἐπινοεῖν.’ Τοιαῦτα κεκραγόντων, διαλύεται μὲν τότε τῶν ἐπισκόπων ὁ σύλλογος.

CAP. XXXVII.

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῃ συνόδου, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.

Γνωὺς δὲ ὁ βασιλεὺς, τοὺς μὲν ἐκποδῶν δι’ ἐξορίας ποιεῖ οἰκουμένην δὲ σύνοδον συγκροτεῖν ἐβούλετο, ὅπως ἂν πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους εἰς τὴν δύσιν ἐλκύσας, ὁμοδόξους, εἰ δύναιτο, τοὺς πάντας ποιήσειεν. Ὡς δὲ αὐτῷ ταῦτα σκεπτομένῳ χαλεπὰ τὰ τῆς ὁδοῦ κατεφαίνετο, διμερῇ γενέσθαι τὴν σύνοδον αὐτοῖς προσέταξεν, ἐν Ἀριμίνῃ μὲν τῆς Ἰταλίας τοὺς τότε παρόντας συνελθεῖν ἐπιτρέψας· τοὺς δὲ ἐν ἀνατολῇ διὰ γραμμάτων ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι ἐκέλευσε. Ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς σκοπῇ τῆς ὁμοφωνίας ἐκέλευσεν· οὐ μὴν αὐτῷ ὁ σκοπὸς χρηστὴν ἔσχεν ἔκβασιν· οὐδετέρα γὰρ τῶν συνόδων ἑαυτῇ συνεφώνησεν, ἀλλ’ ἐκατέρα διηρέθη. Οὔτε γὰρ οἱ ἐν Ἀριμίνῃ συνελθόντες ὁμοφωνῆσαι δεδύνηται· καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας ἕτερον σχίσμα εἰργάσαντο. Ὅπως μὲν οὖν ἕκαστα τούτων ἐγένετο προϊόντες δηλώσομεν, πρότερον περὶ Εὐδόξιου μικρὰ μνημονεύσας. Περὶ γὰρ τόνδε τὸν χρόνον Λεοντίου τελευτήσαντος, ὃς τὸν αἰρετικὸν Ἀέτιον εἰς τὴν διακονίαν προσέβλητο, Εὐδόξιος Γερμανικεὺς ἐπίσκοπος ὦν—Συρίας δὲ καὶ ἤδη ἡ πόλις—κατὰ τὴν Ῥώμην τότε παρῶν ἐπείγεσθαι σκέπτεται. Καὶ τῷ βασιλεῖ δολίως διαλέγεται, ὥς χρηζούσης τῆς Γερμανικῆς πόλεως παραμυθίας καὶ φυλακῆς, συγχωρηθῆναι αὐτῷ ταχείαν ἐπάνοδον. Οὐδὲν δὲ ὁ βασιλεὺς προειδόμενος ἀφίησιν αὐτόν· ὁ δὲ τοὺς τοῦ κοιτῶνος κρατοῦντας ἔχων συνεργοὺς, τὴν Ἀντιοχείας

ἐπισκοπὴν ὑπορύξας, τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἀπέλιπε. Καὶ τὸν Ἀέτιον συγκροτεῖν ἐπειρᾶτο, σπουδὴν τε ἐτίθετο συνέδριον ἐπισκοπῶν καθίσαι, καὶ ἀποδοῦναι αὐτῷ τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν. Τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐγένετο, διότι ἐπικρατέστερον ἦν τὸ κατὰ Ἀετίου μίσος τῆς Εὐδοξίου σπουδῆς. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων εἰρήσθω.

Τῶν δὲ ἐν τῇ Ἀριμίνῃ συνελθόντων, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ σιγῇ τὰ κατὰ Ἀθανασίου παραπέμψαντες συνελθούσιν ἐφασκον. Συν-

[παραπέμψαντες, Val.]

ελαμβάνοντο δὲ τῇ τούτων σπουδῇ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸ τοῦ Ἀρείου συγκροτήσαντες δόγμα, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίου συνθέμενοι διὰ τοῦ ἐπιδοθέντος βιβλίου τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· οὗτοι γὰρ αἱ πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας ἐπέκλινον. Συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις Γερμά-
c. 24. νιος καὶ Αὐξέντιος, Δημόφιλος τε καὶ Γαῖος. Ὡς οὖν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν παρόντων ἄλλος ἄλλο τι προβάλλεσθαι παρετάττοντο, τῆνικαῦτα οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην πάντα ἔλεγον τὰ περὶ τῆς πίστεως ὑπαγορευθέντα μένειν ἀργὰ, δέχεσθαι δὲ νεωτέραν ἔκθεσιν, ἣν μικρὸν ἔμπροσθεν ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες ἐξέθευτο.

Ταῦτα ἔλεγον, καὶ χάρτην μετὰ χειρὸς ἔχοντες, ἀναγινώσκεισθαι ταῦτα ἐπεποιήκασιν, ἄλλην δὲ ἔκθεσιν πίστεως, ἣν ἐν Σιρμίῳ προτυπώ-
[Val. om. δέ] σαντες, ἐκεῖ μὲν, ὥς καὶ πρότερον ἔφην, ἐταμιεύσαντο, τότε δὲ ἐν

τῇ Ἀριμίνῃ φανεράν πεποιήκασιν· ἥτις ἐκ Ῥωμαϊκοῦ μὲν ἡρμηνεύθη, ἐστὶ δὲ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν·
Ath. de Syn. 8.

Ἐξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου, May 22, ἑν ὑπατείᾳ Φλαβίου Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων, ἐν Σιρμίῳ τῇ A.D. 359. προέδρεκα καλανδῶν Ἰουνίων. Πιστεύομεν εἰς ἓνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς ἐπινοίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ οἱ αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένετο· γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γενήσαντι αὐτὸν Πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὐ τὴν γέννησιν οὐδεὶς ἐπίσταται, ἡ μόνος ὁ γενήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον ἴσμεν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, νύματι πατρικῷ παραγεγνημένον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαστα κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν ἡ πόλις ἡμεῖς ἰδόντες ἔφριξαν·

Cp. Job xxxviii. 17. (Lxx.)

καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ .
 τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρουμένων, ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ
 καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλευσόμενον τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ δόξῃ
 τῇ πατρικῇ, ἀποδοῦντα ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον
 Πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπηγγελίετο
 πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν Παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
 'Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου, καὶ Cp. John xiv.
 ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ 10; xvi. 14.
 ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα.' Τὸ δὲ ὄνομα τῆς
 'οὐσίας,' διὰ τὸ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων τεθείσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ
 τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρесе
 τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην 'οὐσίας' ἐπὶ Θεοῦ εἶναι
 τοῦ λοιποῦ, διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμῶς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίας
 μεμνησθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα, ὥς αἱ ἄγαι
 γραφαὶ λέγουσιν τε καὶ διδάσκουσιν.

Τούτων ἀναγνωσθέντων, διαναστάντες οἷς ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν
 ἔφασαν, 'Οὐ δεόμενοι πίστεως ἐνταῦθα συνεληλύθαμεν' ὑγιὴ γὰρ
 φυλάττομεν, ἣν ἐξ ἀρχῆς παρειλήφαμεν' ἀλλ' ἵνα, εἴ τις περὶ
 ταύτην καινοτομία γένοιτο, ταύτην κωλύσωμεν. Εἰ οὖν τὰ ἀνα-
 γνωσθέντα μηδὲν καινοτομεῖ, φανερώς ἤδη τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν
 ἀναθεματίσατε, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰς ἄλλας αἵρέσεις ὃ παλαιὸς
 κανὼν τῆς ἐκκλησίας ὥς βλασφήμες ἐξέβαλεν. Ὅτι γὰρ τὸ
 βλάσφημον Ἀρείου δόγμα τοὺς θορύβους τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς
 ἄχρι νῦν γινομένας, ἐκίνησε ταραχὰς, τοῦτο τῇ οἰκουμένῃ δῆλον
 καθέστηκεν.' Αὕτη ἡ πρότασις, ἣ ὑπὸ τῶν περὶ Οὐρσάκιον καὶ
 Οὐάλεντα, Γερμάνιον τε καὶ Αὐξέντιον καὶ Δημόφιλον καὶ Γάϊον μὴ
 δεχθεῖσα, τελῶς τὴν ἐκκλησίαν διέσπασεν. Οὗτοι μὲν γὰρ τοῖς
 τότε κατὰ τὴν ἐν Ἀρμίνῳ ἀναγνωσθεῖσι προσέθεντο· οἱ δὲ τὴν ἐν
 Νικαίᾳ πίστιν αὐθις ἐκύρωσαν, κατεγέλασαν δὲ καὶ τῆς προγραφῆς
 τῶν ἀναγνωσθέντων· μάλιστα δὲ Ἀθανάσιος, δι' ὧν πρὸς τοὺς
 ἑαυτοῦ γνωρίμους ἐπιστέλλων τοιαύδε κατὰ λέξιν φησίν.

Τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν Ath. de Syn.
 περὶ πίστεως ζητῶσι, καὶ τὴν ὑπατείαν τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι³
 τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πίστεως; Οὐρσάκιος γὰρ
 καὶ Οὐάλης καὶ Γερμάνιος πεποιήκασιν, ὃ μήτε γέγονεν μήτε ἠκούσθη ποτε
 παρὰ Χριστιανοῖς. Γράψαντες γὰρ ὥς ἤθελον αὐτοὶ πιστεῦναι, προέταξαν
 τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι

πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρότερον ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίου ἀρχὴν ἔχει
 τούτων ἡ πίστις. Πάντες γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραφον.
 Πρὸς τούτοις περὶ τοῦ Κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον 'δεσπότην'
 ἐαυτῶν ὀνομάζουσι Κωνσταντίων· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσεβείας
 αὐτοῖς παρέχων. Καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν Υἱὸν αἰδῶς
 ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσεβειαν Χριστομάχοι. 'Αλλ' ἴσως ἐστὶν
 αὐτοῖς πρόφασις τῆς ὑπατείας ἢ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία. 'Αλλὰ
 κἂν τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ τὴν ἀμαθίαν ἐαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν. Δι
 μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητείας χρόνων ἔχουσι μνήμην· καὶ 'Ἡσαΐας μὲν καὶ
 'Ωσηε' ἐν ἡμέραις 'Οζίου καὶ 'Ιωάθαμ καὶ 'Αχαζ καὶ 'Εζεκίου' γεγόνασιν
 'Ιερεμίαι δὲ ἐν ἡμέραις 'Ιωσίου· 'Ιεζεκιήλ δὲ καὶ Δανιήλ ἐπὶ Κύρου καὶ
 Δαρείου. Καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας
 ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν καὶ αἰεὶ καὶ πρὸ καταβολῆς
 κόσμου· ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν· οὐδὲ τῆς αὐτῶν
 πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων
 αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι. 'Ἡ δὲ
 ἀπαγγελία προηγουμένης μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· ἐπακο
 λούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ 'Ισραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἦσαν οἱ
 χρόνοι σημαίνοντες οὐκ ἀρχὴ πίστεως, καθὰ προείπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν
 προφητῶν, καθ' οὓς αὐτοὶ γενόμενοι τοιαῦτα προεφήτευσαν. Οὗτοι δὲ οἱ
 νῦν σοφοὶ οὐχ ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ
 γράψαντες, 'Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ', εὐθὺς προσέθηκεσαν καὶ τὴν ὑπα
 τείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν. "Ὡσπερ οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς
 ἐαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, οὕτως οὗτοι τῆς ἐαυτῶν πίστεως τὸν
 χρόνον σημαίνουσι. Καὶ εἴθε περὶ τῆς ἐαυτῶν ἔγραφον—νῦν γὰρ ἤρξαντο—
 καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπεχείρουν· οὐ γὰρ ἔγραφαν, 'οὕτω πιστεύ
 ομεν,' ἀλλ' ὅτι 'ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις.' Τὸ μὲν οὖν τυλμηρὸν τῆς
 προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν· τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς
 ἴσον ἐστὶ τῆς 'Αρειανῆς αἵρέσεως. Οὕτω γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν, πότε μὲν
 ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοί· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγ
 γέλλεσθαι. Καὶ ὥσπερ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν ἐτέθη δόγμα περὶ τῆς
 ἀπογραφῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν
 ἐκείνων ἤρξατο εἶναι, καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος, οὕτω καὶ οὗτοι γρά
 ψαντες, 'ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις,' ἔδειξαν ὅτι νεώτερον τὸ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν
 ἐστὶ φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. Εἰ δὲ προστιθέασι 'τῆς καθολικῆς,'
 ἔλαθον ἐαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παρανομίαν τῶν ἀπὸ Φρυγίας· ὥστε καὶ
 αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, 'ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις
 ἀρχεται τῶν Χριστιανῶν· καὶ ὥσπερ ἐκείνοι Μαξιμίλλαν καὶ Μοντανόν,
 οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ δεσπότην Κωνσταντίον ἐπιγράφονται. Εἰ δὲ

Isa. i. 1;
 Hos. i. 1.

Luke ii. 1.

καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἢ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ; τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν κτηγχοθέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας ; πῶς αὐτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα ἂ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι, τοὺτους ἀπαλείψουσιν, ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἔγραψαν, ἐπισπεύρωσιν αὐτοῖς ; οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις, καὶ ταῦτα ἀπρεπεῖς καὶ ἀπίθανους, ἐχούσας εἰθὺς τὸν ἔλεγχον.

Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις ἐπέστελλεν. Ἐξέστω δὲ τοῖς φιλομαθέσιν ἀναζητήσασι τὴν ἐπιστολὴν γινῶναι τὰ ἐν αὐτῇ δυνατῶς εἰρημένα· ἡμεῖς γὰρ μέρος αὐτῆς ἐνταῦθα παρατεθείκαμεν, τὸ μῆκος παραιτησάμενοι. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἡ σύνοδος καθέλιπε τοὺς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, Αὐξέντιόν τε καὶ Γερμάνιον καὶ Γάιον καὶ Δημόφιλον, ὅτι τὴν Ἀρειάνιον δόξαν ἀναθεματίσαι οὐ κατεδέξαντο. Διὸ οὗτοι μὲν ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, πρὸς τὸν βασιλέα ταχέως ἀνέδραμον, ἐπικομιζόμενοι τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς πίστεως ἔκδοσιν. Ἡ σύνοδος δὲ δι' ἐπιστολῆς γνώριμα τὰ ὑπ' αὐτῆς γνωσθέντα καθίστη τῷ βασιλεῖ· ἥς ἐκ Ῥωμαϊκῶν μεταβληθείσης ἦδε ἔστιν ἡ διάνοια.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀρμιίνῳ συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον.

Ath. de Syn.
10. Original
in Hilar.
Fragm. 8.

Ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος, τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν· εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες ἐπίσκοποι συνήλθομεν· ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τὰνάντια φρονοῦντες ἔκδηλοι γίνωνται. Ὡς γὰρ ἐπὶ πλείστον διασκοποῦντες εὐρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἑκπαλαὶ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς βώσεως προστάτου, ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρῶμεν. Ἀποπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὠρισμένων τι μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου σου πατρὸς καὶ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐσκεμμένων· ὧν ἡ διδασκαλία τε καὶ τὸ φρόνημα διηλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀντίπαλος μόνῃ καὶ ὀλετήρ τῆς Ἀρείου αἵρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἵρέσεις καθηρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναι τι σφαιερὸν, καὶ τὸ ἀφελῆσθαι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει· ὥς εἴπερ καὶ θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἔχθροῖς ἄδεια ποιεῖν ἅπερ βούλονται. Ὅθεν Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης, [τοῦ ποιῶν
Ath.] ἐπειδὴ ἑκπαλαὶ μέτοχοί τε καὶ σύμφρονες τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν. ἥς ἵνα

μετάσχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες μετανόας τε καὶ συγγνώμης ἡξίουσαν τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ· δι' ὧν ἀπάντων φειδῶ γεγίνηται καὶ τῶν ἐκκλημάτων συγγνώμη. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, συμπρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας. Ἐγνώκοτες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντίνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφείσαν πίστῳ ἐκτεθεικότα, ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἀποπον εἶναι μετ' ἐκείνῳ τι καινοτομεῖν, καὶ τοσοῦτους ἁγίους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφεῖς τε καὶ εὐρετὰς ὑπεριδεῖν, οἳ τινας κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα φρονούντες διαμεμενέκασιν. Ὡς ὁ Θεὸς τὴν πίστῳ καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ καὶ τὸ βασιλεύειν οὕτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. Πάλιν γοῦν οἱ ἑλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν τὸ τῆς ἀληθείας σύνταγμα. Ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, ἐκείνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουσαν τὴν σκέψιν· ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινα καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑτεροίας τοὺς συναλισκομένους εὐρόντες Γερμάνιον, Δύξεντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν οὐσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. Ὡς δὲ συνείδον οὐχὶ τῆς προαιρέσεως ὄντας οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερον γράφειν. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἵνα μὴ οὖν τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος κυλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ, βέβαιοι ἐφάνη τὰ πάλαι ὠρισμένα ἔμμουνα καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι. Δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπείκειαν ἀπεστάλακμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας· τοῖς γε πρεσβεύουσι πρὸ γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι, ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων ὁρμωμένους. Οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν δσιότητα, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείῃ. Πῶς γὰρ εἰρήνην οἷον τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πῶλεσι καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται. Διὸ δὴ καὶ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπείκειαν, ἵνα προσηγνέσιν ἀκοαῖς καὶ γαληναίῳ βλέμματι τὰ τῆς ἡμετέρας πρεσβείας ἀθρήσεις, μήτε πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων

[ἀποπον ἐνο-
μίσασαμεν
Val.]

[Hil. om.
Auxent.]

καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας, ἀλλ' ἐάσῃς ἡμᾶς ἐμμένειν τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὀρισθεῖσιν τε καὶ νομοθετημένοις· οὐδ' ἀπαντας μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου πεποιθῆναι φήσαιμεν ἂν. Τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμποιεῖ, τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν ὠμότητα. Ἰκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς ἐπισκόπους [Verumetia infideles ad credulitatem accedere.] τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὐδ' καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίγονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεία ἀνακομιδὴν ῥάδιαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. Ἔτι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μήτε ἐλλείπῃ τι τῶν προϋπαρξάντων μήτε πλεονάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμένη ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ ἐκτός τῶν ἰδίων παροικιῶν ἐπιτρέψειας γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ βασιλείας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαριεῖται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν· οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν τὴν σὴν ἀπαδιδάξουσι θειότητα.

Ταῦτα μὲν οὖν ἡ σύνοδος ἔγραψε, καὶ δι' ἐπισκόπων ἀπέστειλεν. Οἱ μέντοι περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, φθάσαντες τὴν τούτων ἀφίξιν, προδιαβάλλουσι μὲν τὴν σύνοδον, ἐπιδείξαντες ἦν ἐπεκομίζοντο πίστεως ἑκδοσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲ, ἐκ προλήψεως τῇ Ἀρειῳῃ δόξῃ προσκείμενος, ἡγανάκτει μὲν κατὰ τῆς συνόδου· τοὺς δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον διὰ τιμῆς ἤγε πολλῆς. Διὸ οἱ ἀπὸ τῆς συνόδου πεμφθέντες ἐχρόνιζον, ἀποκρίσεως οὐ τυγχάνοντες. Ὅψθ' ἐδέ ποτε τοιάδε πρὸς τὴν σύνοδον διὰ τῶν παρόντων ἀντέγραψεν ὁ βασιλεὺς·

Κωνσταντῖος νικητῆς καὶ θριαμβευτῆς Αὐγουστος, πᾶσι τοῖς ἐν

Ἀρμίνιᾳ ἐπισκόποις συνελθοῦσιν.

Ἄει μὲν προηγουμένην ἔχειν ἡμᾶς φροντίδα περὶ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ. Ἀλλὰ νῦν τοὺς ἀπὸ τῆς συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἴκοσι ἐπισκόπους, ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν, τέως οὐκ ἡδυνήθημεν ἰδεῖν· ἀναγκαῖα γὰρ ἡμῖν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδός, καὶ ὥς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου γυμνάζειν. Τοιγαρὸν τοὺς ἐπισκόπους ἐκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ὥς ἐπειδὴν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ὑποβάλλουσιν ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθώμεν. Τῇ μὲντοι στερρότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ

φαινέσθω ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵ' ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῇτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα δεξάμενοι τὰ γράμματα οἱ ἐπίσκοποι, αὐθις τοιαῦτα ἀντιέγραψαν·

Cr. Theod.
ii. 20.

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαι σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς δὲ κελεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἔως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα ἀκολουθῶς τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῶ παρ' αὐτῶν ἢ σὴ εὐλάβεια. Ἄλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐντετελέμεθα. Ἀξιούμεν τοίνυν, ὅπως γαλιναίᾳ τῇ προσόψει τὰ τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετρίτητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι· ἀλλὰ γὰρ κάκεινα ἃ διὰ τῶν πρέσβων ἡμῶν ἐντετελέμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ. Ἐκεῖνο μέντοι συννορᾷ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ κατήφεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς τοσαῦται ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιούμεν, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμῶνων, εἴπερ ἀρίσκει τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσεις ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι Θεῷ καὶ τῷ δεσπότη καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ Υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ αἱ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν ποιούμεν εὐχόμενοι.

Ταῦτα γράψαντες, καὶ μικρὸν ἐπιμείναντες χρόνον, ὥς οὐκ ἤξιον αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἀποκρίσεως, κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Ὁ βασιλεὺς δὲ καὶ ἤδη μὲν πρότερον ἐσκόπει τὴν Ἀρειανὴν δόξαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐγκατασπεῖραι· ταύτην τε κρατήσιν ἐσπουδακῶς, πρόφασιν ὕβρεως τὴν ἐκείνων ποιεῖται ἀναχώρησιν, καταπεφρονῆσθαι λέγων, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ διελύθησαν. Διὸ τοῖς μὲν περὶ Οὐρσάκιον ὅσα αὐτοῖς ἐδόκει σὺν παρρησίᾳ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν πράττειν ἐπέτρεψε, τὴν δὲ ἐκδοσιν τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν Ἀριμίνῳ πίστεως ἐκέλευσεν εἰς τὰς περὶ Ἰταλίαν ἐκκλησίας ἐκπέμπεσθαι, προστάζας τοὺς μὴ βουλομένους ὑπογράφειν αὐτῇ ἐξεῶσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν ἐτέρους ἀντικαθίστασθαι. Καὶ πρῶτος μὲν Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος,

παραιτησάμενος ἐκείνη τῇ πίστει συνθέσθαι, ἐξόριστος γίνεται, τῶν
περὶ Οὐρσάκιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καταστησάντων Φίληκα, ὃς
διάκονος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας, καὶ τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προσ-
τεθείς, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη· εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες, ὅτι οὐ
προσέθετο μὲν τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ κεχειροτόνητο.
Πάντα μὲν οὖν τότε τὰ κατὰ τὴν δύσιν καινοτομούμενα ταραχὴν εἶχε,
τῶν μὲν ἐξωθουμένων καὶ ἀποστελλομένων εἰς ἐξορίαν· τῶν δὲ εἰς
τόπον τῶν αὐτῶν ἀντικαθισταμένων. Καὶ ταῦτα ἐγένετο βίᾳ καὶ τῶν [Qu. de τῶν]
βασιλικῶν προσταγμάτων, ἅπερ καὶ εἰς τὰ ἐφ' αὐτὰ μέρη ἀπέσταλτο. Ὁ
Λιβέριος μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον, τῆς ἐξορίας ἀνακληθεὶς, τὸν οἰκεῖον
θρόνον ἀπέλαβε, τοῦ ἐν Ῥώμῃ λαοῦ στασιάζσαντος καὶ τῆς ἐκ-
κλησίας ἐκβάλλοντος τὸν Φίληκα· ὃ τε βασιλεὺς καὶ παρὰ γνώμην
τούτοις ἐγένετο σύμφηφος. Οἱ δὲ περὶ Οὐρσάκιον τῆς Ἰταλίας ἀνα-
χωρήσαντες καὶ ἐπὶ τὰ ἀνατολικά διαβαίνοντες μέρη, πόλιν τῆς
Θράκης, ὄνομα Νίκην, καταλαμβάνουσι· μικρὸν δὲ ἐπιμείναντες ἐν
αὐτῇ χρόνον, ἕτερον ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον· καὶ τὴν ἀναγνω- Cr. c. 41.
σθείσαν ἐν Ἀριμίνῃ τῆς πίστεως ἔκδοσιν εἰς Ἑλλάδα γλῶσσαν
ἐρμηνεύσαντες, καθ' ὃν ἀνωτέρω γέγραπται τρόπον, εἴτα δημοσιεύ-
σαντες ἐβεβαίωσαν, ἐπιφημίσαντες ὑπὸ τῆς οἰκουμένης συνόδου
καὶ ὑπηγορευθῆναι τὴν πίστιν τὴν ἐν Νίκῃ, τῷ παρομοίῳ τοῦ
ὀνόματος συναρπάζειν τοὺς ἀπλουστέρους βουλόμενοι· τὴν ἐν
Νικαίᾳ γὰρ τῆς Βιθυνίας πίστιν εἶναι ἐνόμιζον. Ἀλλ' οὐδὲν Hilar.
αὐτοὺς ὤνησε τὸ σόφισμα· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐξηλέγχθη· διετέλουν Fragm. 8.
γὰρ γελώμενοι. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰ ἐσπέρια γενομένων
μέρη τοσαῦτα εἰρήσθω. Μετιτέον δὲ ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ
τὸν αὐτὸν χρόνον κατὰ τὴν ἀνατολὴν γεγενημένων· ἀρκτέον δὲ
ἐντεῦθεν.

CAP. XXXVIII.

Περὶ τῆς Μακεδονίου ἀμότητος, καὶ περὶ τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων ταραχῶν.

Οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ μέρους ἐπίσκοποι μείζον ἐκ τῶν βασιλικῶν
προσταγμάτων προσελάμβανον θράσος· καὶ ὅπως τὴν μὲν σύνοδον
παρεσκευάζοντο συγκροτεῖν, μικρὸν ὕστερον λέξω· τὰ δὲ πρὸ τῆς
συνόδου ὑπ' αὐτῶν γενόμενα πρότερον ἐπιδράμωμεν. Ἀκάκιος μὲν
γὰρ καὶ Πατρόφιλος Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες,

Κύριλλον ἀντικατέστησαν. Μακεδόνης δὲ τὰς γειτνιαζούσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ὑπουργοὺς τοῦ οἰκείου σκοποῦ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν προβαλλόμενος, καὶ τῆς μὲν Κυζίκου Ἐλεύσιον ἐπίσκοπον ἀναδεικνύς, τῆς δὲ Νικομηδείας Μαραθώνιον· ὃς πρότερον μὲν διάκονος ἦν ὑπὸ Μακεδονίῳ ταττόμενος, σπουδαῖος δὲ περὶ τὸ συστήσασθαι ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν μοναστήρια. Ὅπως δὲ Μακεδόνης τὰς περὶ Κωνσταντινούπολιν ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ἤδη λεκτέον. Οὗτος γάρ, ὥς καὶ φθάσας εἶπον, δραξάμενος τῆς ἐπισκοπῆς μυρία κακὰ ποιεῖ τοῖς μὴ αἰρουμένοις τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· καὶ οὐ μόνον γε τοὺς τῆς ἐκκλησίας διακρινομένους συνήλανεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανούς, εἰδὼς καὶ αὐτοὺς φρονούντας τὸ 'ὁμοούσιον.' Συνηλαύνοντο οὖν καὶ οὗτοι τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες· καὶ φεύγει μὲν αὐτῶν ὁ ἐπίσκοπος, Ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων ἐπ' εὐλαβείᾳ συλληφθέντες ἤκρίζοντο, ἐπεὶ μὴ ἐβούλυντο μετέχειν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοὺς αἰκισζομένους, βίᾳ τῶν μυστηρίων μετέχειν τοὺς ἄνδρας ἠνάγκαζον· ξύλῳ γὰρ διαιροῦντες τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων τὰ μυστήρια ἐνετίθεσαν. Οἱ δὲ ὑπομένοντες τοῦτο μείζονα τῶν ἄλλων τιμωριῶν κόλασιν ταύτην ἐνόμιζον. Γυναῖα τε καὶ παῖδια συναρπάζοντες μνεῖσθαι ἠνάγκαζον· εἰ δέ τις παραιτοῖτο ἢ ἄλλως ἀντέλεγεν, εὐθὺς ἐπηκολούθουν πληγαί, καὶ μετὰ τὰς πληγὰς δεσμοὶ τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ τὰ ἄλλα δεινὰ· ὧν ἐνὸς ἢ δυοῖν ἐπιμνησθεῖς, φανερὰν τὴν ἀπήνειαν καὶ ὠμότητα Μακεδονίου καὶ τῶν τότε ἀκμασάντων ἀνθρώπων τοῖς ἀκούουσι καταστήσω. Γυναικῶν γὰρ τῶν μὴ ἀνασχομένων μετασχεῖν τῶν μυστηρίων τοὺς μαστοὺς ἐν κιβωτῷ βαλόντες ἀπέπριον. Ἄλλων τε γυναικῶν τὰ αὐτὰ μόρια, τοῦτο μὲν σιδήρῳ, τοῦτο δὲ ὡῖς εἰς ἄκρον πυρὶ θερμανθείσι, προσφέροντες ἔκαιον. Ξένη τε καὶ παρὰ τὰς Ἑλλήνων τιμωρίας αὕτη ἢ ὑπὸ τῶν Χριστιανίζειν λεγόντων ἐγένετο. Ταῦτα δὲ ἐγὼ παρὰ τοῦ μακροχρονιωτάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα, οὐ κὰν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ μνήμην πεποιήμαι· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας. Πεπονθέναι δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγα παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων κακὰ, οὕτω τῇ καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίας λαχών· ὅμα δὲ Ἀλεξάνδρῳ Παφλαγονίᾳ συνασκοῦντι αὐτῷ εἰς τε εἰρκτὴν βεβλήσθαι καὶ πληγὰς ὑπομένειν πολλὰς. Ἐνεγκύν μὲν τὰς βασάνους αὐτὸς ἔλεγεν, Ἀλέξανδρον δὲ ὑπὸ τῶν

Supr. c. 16.

Cp. iv. 9.

Cp. i. 13.

πληγῶν ἐν τῇ εἰρκτῇ τελευτῆσαι· ὃς τέθαιπται νῦν ἐν δεξιᾷ εἰσπλεύσαντι τὸν Βυζάντιον κόλπον, ὃς καλεῖται Κέρας, πλησίον τῶν ποταμῶν· οὐ καὶ ἐκκλησία ἐστὶ τῶν Ναυατιανῶν, Ἀλεξάνδρου ἐπώνυμος. Καθῆρουν μὲν οὖν οἱ Ἀρειανίζοντες, Μακεδονίου κελεύοντος, ἄλλας τε πόλλας κατὰ πόλεις ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ Ναυατιανῶν τὴν πλησίον τοῦ Πελαργοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κειμένην. Ὅτου χάριν δὲ ταύτην ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, λέξων ἔρχομαι, ὅσα παρὰ τοῦ γεραιτάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα. Ὁ βασιλέως νόμος καὶ ἡ Μακεδονίου βία καθαιρεῖσθαι τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων τὰς ἐκκλησίας ἐκέλευον. Ἐλκει δὴ τὸ θέσπισμα καὶ ἡ βία κατὰ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡπειγον οἱ προστεταγμένοι τοῦτο ποιεῖν. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι τὸν τε Ναυατιανῶν λαὸν, ὅπόσον εἶχον ζῆλον καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εὐνοιαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοὺς οἱ τότε μὲν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐκβληθέντες, νῦν δὲ ἐν εἰρήνῃ τὰς ἐκκλησίας κατέχοντες. Ὡς δὲ ἡπειγον καθαιρεῖσθαι καὶ τήνδε τὴν ἐκκλησίαν οἷς τοῦτο προστετέτακτο, συνήγοντο πλείωτος ὄμιλος ἀνθρώπων Ναυατιανῶν τε καὶ τινες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς· καὶ καθελόντες τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν εἰς ἄλλον τόπον μετέθεσαν. Ὁ δὲ τόπος οὗτος ἀντιπέραθεν μὲν κείται τῆς πόλεως· Συκαὶ δὲ ὀνομάζονται, καὶ ἐστὶ τρισκαίδέκατον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κλίμα. Ταχεῖα δὲ ἐγένετο ἡ τῆς ἐκκλησίας μετάθεσις, λαοῦ πολλοῦ σὺν προθυμίᾳ μεγίστῃ μεταφερόντων αὐτήν. Ὁ μὲν γάρ τις ἔφερε κέραμον, ὁ δὲ λίθον, ἕτερος δὲ ξύλον· καὶ ἄλλος ἄλλο λαμβάνων, ἐπὶ τὰς Συκάς ἀπεκόμιζεν. Συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ γυναῖκες καὶ ἡ μικρὰ ἡλικία, εὐχὴν ἡγούμενοι πληροῦν καὶ μέγα κέρδος λαμβάνειν, τῶν ἀφιερωθέντων τῷ Θεῷ φύλακες ἀκέραιοι γενέσθαι ἡξιωμένοι. Οὕτως μὲν οὖν τότε ἡ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησία εἰς τὰς Συκάς μετενήνεκτο· χρόνῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τελευταίαν Κωνσταντίου, ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τὸν τε τόπον ἀποδοθῆναι ἐκέλευσε καὶ ἀνοικοδομεῖν ἐπέτρεψεν. Αὐθὺς τε ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμετενεγκόντες τὰς ὕλας, τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδόμησαν τόπον· καὶ βελτιώσαντες, Ἀναστασίαν καλεῖσθαι φερωνύμως ἡξίωσαν. Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία ὕστερον, ὡς ἔφην, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀνέστη· τότε δὲ ἄμφω οἱ τε τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ Ναυατιανοὶ ὁμοίως ἡλαύνοντο. Διὸ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐβδελύττοντο ἐν τοῖς

Κύριλλον ἀντικατέστησαν. Μακεδόنيος δὲ τὰς γειτνιαζούσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ὑπουργοὺς τοῦ οἴκειου σκοποῦ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν προβαλλόμενος, καὶ τῆς μὲν Κυζίκου Ἐλευσίου ἐπίσκοπον ἀναδεικνύς, τῆς δὲ Νικομηδείας Μαραθῶνιον· ὃς πρότερον μὲν διάκονος ἦν ὑπὸ Μακεδονίῳ ταττόμενος, σπουδαῖος δὲ περὶ τὸ συστήσασθαι ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν μοναστήρια. Ὅπως δὲ Μακεδόنيος τὰς περὶ Κωνσταντινούπολιν ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ἤδη λεκτέον. Οὗτος γὰρ, ὥς καὶ φθάσας εἶπον, δραξάμενος τῆς ἐπισκοπῆς μυρία κακὰ ποιεῖ τοῖς μὴ αἰρουμένοις τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· καὶ οὐ μόνον γε τοὺς τῆς ἐκκλησίας διακρινομένους συνήλαυνεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανούς, εἰδὼς καὶ αὐτοὺς φρονούντας τὸ ‘ὁμοούσιον.’ Συνηλαύνοντο οὖν καὶ οὗτοι τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες· καὶ φεύγει μὲν αὐτῶν ὁ ἐπίσκοπος, ὁ ἄγγελος ὄνομα αὐτῷ· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων ἐπ’ εὐλαβείᾳ συλληφθέντες ἠκίζοντο, ἐπεὶ μὴ ἐβούλonto μετέχειν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοὺς αἰκισζομένους, βίᾳ τῶν μυστηρίων μετέχειν τοὺς ἄνδρας ἠνάγκαζον· ξύλῳ γὰρ διαιροῦντες τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων τὰ μυστήρια ἐνετίθεσαν. Οἱ δὲ ὑπομένοντες τοῦτο μείζονα τῶν ἄλλων τιμωριῶν κόλασιν ταύτην ἐνόμιζον. Γύναϊά τε καὶ παῖδιά συναρπάζοντες μυεῖσθαι ἠνάγκαζον· εἰ δέ τις παραιτοῖτο ἢ ἄλλως ἀντέλεγεν, εὐθὺς ἐπηκολούθουν πληγαί, καὶ μετὰ τὰς πληγὰς δεσμοί τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ τὰ ἄλλα δεινὰ· ὧν ἐνὸς ἡ δυοῖν ἐπιμνησθεῖς, φανεράν τὴν ἀπήνειαν καὶ ὁμότητα Μακεδονίου καὶ τῶν τότε ἀκμασάντων ἀνθρώπων τοῖς ἀκούουσι καταστήσω. Γυναικῶν γὰρ τῶν μὴ ἀνασχομένων μετασχεῖν τῶν μυστηρίων τοὺς μαστοὺς ἐν κιβωτῷ βαλόντες ἀπέπριον. Ἄλλων τε γυναικῶν τὰ αὐτὰ μόρια, τοῦτο μὲν σιδήρῳ, τοῦτο δὲ ὡῖς εἰς ἄκρον πυρὶ θερμανθείσι, προσφέρουντες ἔκαιον. Ξένη τε καὶ παρὰ τὰς Ἑλλήνων τιμωρίας αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανίζειν λεγόντων ἐγίνετο. Ταῦτα δὲ ἐγὼ παρὰ τοῦ μακροχρονιωτάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα, οὐ καὶ τῷ πρώτῳ βιβλίῳ μνήμην πεποιήμαι· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας. Πεπονθέναι δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγα παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων κακὰ, οὕτω τῇ καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίας λαχών· ἅμα δὲ Ἀλεξάνδρῳ Παφλαγονίᾳ συνασκοῦντι αὐτῷ εἰς τε εἰρκτὴν βεβλήσθαι καὶ πληγὰς ὑπομείναι πολλὰς. Ἐνεγκεῖν μὲν τὰς βασάνους αὐτὸς ἔλεγεν, Ἀλέξανδρον δὲ ὑπὸ τῶν

Supr. c. 16.

Cp. iv. 9.

Cp. i. 13.

πληγῶν ἐν τῇ εἰρκῇ τελευτῆσαι· ὃς τέθαιπαι νῦν ἐν δεξιᾷ εἰσπλεύσαντι τὸν Βυζάντιον κόλπον, ὃς καλεῖται Κέρας, πλησίον τῶν ποταμῶν· οὗ καὶ ἐκκλησία ἐστὶ τῶν Ναυατιανῶν, Ἀλεξάνδρου ἐπώνυμος. Καθῆρουν μὲν οὖν οἱ Ἀρειανίζοντες, Μακεδονίου κελεύοντος, ἄλλας τε πόλλας κατὰ πόλεις ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ Ναυατιανῶν τὴν πλησίον τοῦ Πελαργοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κειμένην. Ὅτου χάριν δὲ ταύτην ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, λέξων ἔρχομαι, ὅσα παρὰ τοῦ γεραϊτάτου Αὐξάνουτος ἤκουσα. Ὁ βασιλέως νόμος καὶ ἡ Μακεδονίου βία καθαιρεῖσθαι τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων τὰς ἐκκλησίας ἐκέλευον. Ἐλκει δὴ τὸ θέσπισμα καὶ ἡ βία κατὰ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡπειγον οἱ προστεταγμένοι τοῦτο ποιεῖν. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι τὸν τε Ναυατιανῶν λαόν, ὁπόσον εἶχον ζῆλον καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εὐνοίαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοὺς οἱ τότε μὲν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐκβληθέντες, νῦν δὲ ἐν εἰρήνῃ τὰς ἐκκλησίας κατέχοντες. Ὡς δὲ ἡπειγον καθαιρεῖσθαι καὶ τῆσδε τὴν ἐκκλησίαν οἷς τοῦτο προστετέτακτο, συνήγοντο πλείστος ὄμιλος ἀνθρώπων Ναυατιανῶν τε καὶ τινες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς· καὶ καθελόντες τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν εἰς ἄλλον τόπον μετέθεσαν. Ὁ δὲ τόπος οὗτος ἀντιπέραθεν μὲν κείται τῆς πόλεως· Συκαὶ δὲ ὀνομάζονται, καὶ ἐστὶ τρισκαιδέκατον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κλίμα. Ταχεῖα δὲ ἐγένετο ἡ τῆς ἐκκλησίας μετάθεσις, λαοῦ πολλοῦ σὺν προθυμίᾳ μεγίστῃ μεταφερόντων αὐτήν. Ὁ μὲν γάρ τις ἔφερε κέραμον, ὃ δὲ λίθον, ἕτερος δὲ ξύλον· καὶ ἄλλος ἄλλο λαμβάνων, ἐπὶ τὰς Συκάς ἀπεκόμιζεν. Συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ γυναῖκες καὶ ἡ μικρὰ ἡλικία, εὐχὴν ἡγούμενοι πληροῦν καὶ μέγα κέρδος λαμβάνειν, τῶν ἀφιερωθέντων τῷ Θεῷ φύλακες ἀκέραιοι γενέσθαι ἡξιωμένοι. Οὕτως μὲν οὖν τότε ἡ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησία εἰς τὰς Συκάς μετενήνεκτο· χρόνῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τελευταίαν Κωνσταντίου, ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τὸν τε τόπον ἀποδοθῆναι ἐκέλευσε καὶ ἀνοικοδομεῖν ἐπέτρεψεν. Αὐθὺς τε ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμετενεγκόντες τὰς ὕλας, τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδόμησαν τόπον· καὶ βελτιώσαντες, Ἀναστασίαν· καλεῖσθαι φερωνύμως ἡξίωσαν. Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία ὕστερον, ὡς ἔφην, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀνέστη· τότε δὲ ἀμφω οἱ τε τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ Ναυατιανοὶ ὁμοίως ἡλαύνοντο. Διὸ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐβδελύττοντο ἐν τοῖς

εὐκτηρλοῖς εὐχεσθαι τόποις, ἐν οἷς οἱ Ἀρειανοὶ συνήγοντο· εἰς δὲ τὰς ἄλλας τρεῖς—τοσαύτας γὰρ ἐντὸς τῆς πόλεως ἔχουσιν οἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας—συνερχόμενοι ἀλλήλοις συνήχοντο· μικροῦ τε ἐδέησεν ἐνωθῆναι αὐτοὺς, εἰ μὴ Ναυατιανοὶ φυλάττοντες ἀρχαῖον παράγγελμα παρητήσαντο· ὁμοῦς δὲ τὴν ἄλλην εὐνοίαν εἰς ἀλλήλους προθυμότερον ἐφύλαττον, ὑπεραποθήσκειν ἀλλήλων αἰρούμενοι. Συνηλαύνοντο οὖν ἐν τῇ αὐτῇ Κωνσταντινουπόλει, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις. Αὐτίκα γοῦν ἐν Κυζίκῳ Ἐλεύσιος ὁ τῆσδε ἐπίσκοπος ὁμοίως ἅμα Μακεδονίῳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐποίει, πανταχόθεν ἐλαύνων καὶ διαστρέφων αὐτούς· τὴν τε ἐν Κυζίκῳ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν καθεῖλεν εἰς ἔδαφος. Μακεδόنيος δὲ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν οἷς ἔδρασεν ἐπιτίθησι· πυθόμενος γὰρ κατὰ τὸ Παφλαγόνων ἔθνος πλείστους εἶναι τῆς Ναυατιανῆς θρησκείας, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ Μαντίνιον, συνιδῶν τε ὡς οὐχ οἶόν τε τοσοῦτον πλῆθος δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων ἐλαύνεσθαι, τέσσαρας ἀριθμοὺς στρατιωτῶν γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν Παφλαγονίαν πεμφθῆναι πεποίηκεν, ὅπως φόβῳ τῶν ὀπλιτῶν τὴν Ἀρειανὴν δόξαν προσδέξωται. Οἱ δὲ οἰκοῦντες τὸ Μαντίνιον, ζήλῳ τῆς θρησκείας, ἀπονοία κατὰ τῶν στρατιωτῶν ἐχρήσαντο· γενόμενοί τε ἅμα πολλοί, δρέπανά τε μακρὰ καὶ ἀξίνας λαβύντες, καὶ παντὶ τῷ παρατυχόντι δπλῳ χρώμενοι, ἀπήντων τοῖς στρατιώταις. Καὶ γενομένης συμβολῆς, πολλοὶ μὲν τῶν Παφλαγόνων ἀπέθανον· τῶν δὲ στρατιωτῶν πλὴν ὀλίγων οἱ πάντες. Ταῦτα ἐγὼ παρὰ ἀγροίκου Παφλαγόνοιο ἔμαθον, ὃς ἔλεγε παρῆναι τῇ μάχῃ· λέγουσι δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι Παφλαγόνων πολλοί. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ Μακεδονίου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατορθώματα, φόνοι καὶ μάχαι καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Αὕτη μέντοι ἡ πρᾶξις οὐ μόνον παρὰ τῶν ἡδίκημένων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείως πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, δίκαιον κατ' αὐτοῦ μῖσος εἰργάσατο. Προσέκρουσέ τε καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ διὰ τε τοῦτο, καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν τοιάνδε· ὁ οἶκος ἔνθα ἡ λάρναξ, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπέκειτο, πτώσιν ἠπέλει. Ἦσαν οὖν διὰ τοῦτο οἱ τε εἰσπορευόμενοι καὶ οἱ προσεδρεύοντες καὶ εὐχόμενοι ἐν φόβῳ πολλῷ. Ὁ οὖν Μακεδόنيος ἐβουλεύσατο μεταφέρειν τὰ τοῦ βασιλέως ὀστέα, ὅπως ἂν μὴ συλληφθῇ ἡ θήκη ὑπὸ τοῦ πτώματος. Τοῦτο γινύσcentes οἱ λαοὶ διακω-

λῶει ἐπεχείρουν, φάσκοντες ‘μὴ δεῖν τοῦ βασιλέως τὰ ὄσα μεταφέρεισθαι, ἴσον γὰρ εἶναι τὸ ἀνορύττεσθαι.’ Διηρουντό τε εὐθὺς οἱ λαοὶ εἰς δύο τμήματα· καὶ οἱ μὲν μηδὲν βλάπτεσθαι τὸ μεταφέρεσθαι τὸν νεκρὸν ἔφασκον· οἱ δὲ ἀνόσιον ἔλεγον τὸ γιγνόμενον. Συνήρχοντό τε καὶ οἱ τοῦ ‘ὁμοουσίου’ φρονήματος, τῷ γιγνομένῳ ἀντέχοντες. Ὁ δὲ Μακεδόνιος μικρὰ τῶν αὐτῷ ἀντιλεγόντων φροντίσας, μεταφέρει τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος Ἀκακίου ἀπόκειται. Τοῦτου γενομένου, συνδρομὴ τῶν διχονοούντων τοῦ πλήθους εἰς ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν σύντονος γίνεται. Ἀνθίσταντό τε ἀλλήλοις τὰ μέρη, καὶ μὴ μελλήσαντες χερσὶν ἡμύναντο, καὶ γίνεται φόνος ἀνθρώπων πολὺς· ὥστε τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης αἵματος πλήρη γενέσθαι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρεᾶρ ὑπερβλῦσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐχομένην στοᾶν ἄχρι τῆς πλατείας αὐτῆς. Τοῦτο τὸ ἀτύχημα πυθόμενος ὁ βασιλεὺς ὀργίζεται κατὰ τοῦ Μακεδονίου, καὶ διὰ τοὺς ἀπολωλότες, καὶ ὅτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ σῶμα παρακινῆσαι παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐτόλμησε. Καταλιπὼν οὖν τῶν ἐσπερίων μερῶν φροντίζειν τὸν Καίσαρα Ἰουλιανὸν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἑῶαν ἐπορεύετο. Ὅπως μὲν οὖν Μακεδόνιος μικρὸν ὕστερον καθηρέθη, βραχεῖαν ἀντὶ τηλικούτων κακῶν ταύτην δεδωκὼς δίκην, ὀλίγον ὕστερον λέξω.

CAP. XXXIX.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδου.

Περὶ δὲ τῆς ἐτέρας συνόδου, ἣν ἀντίμιμον τῆς ἐν Ἀριμίνῃ συνόδου κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενέσθαι τὸ βασιλεὺς ἐκέλευε πρόσταγμα, νῦν διηγῆσομαι. Ἐδέδοκτο πρότερον ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας τοὺς ἐπισκόπους συνάγεσθαι· ἐνέκοψε δὲ αὐτῶν τὴν ἐκείσε συνέλευσιν σεισμὸς ἐπιγενόμενος μέγιστος, ἀφ’ οὗ συνέβη τὴν Νικομηδεῶν πόλιν πεσεῖν. Τοῦτο δὲ γέγονεν ὑπατευόντων Τατιανοῦ A.D. 358. καὶ Κερεαλίου περὶ τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Αὐγούστου μηνός. Ἐβουλευόντο οὖν μεταθεῖναι τὴν σύνοδον εἰς τὴν γειτινιάζουσαν αὐτῇ Νίκαιαν. Καὶ τοῦτο μὲν αὖθις μετέδοξε, εἰς Ταρσὸν δὲ τῆς Κιλικίας ἐδόκει συνέρχεσθαι· οὐ δὲ τούτου ἀρέσσαντος, εἰς Σελεύκειαν τῆς Ἰσαυρίας τὴν ἐπικαλουμένην ‘Τραχεῖαν’ συνεληλύθασιν.

A.D. 359. Τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πεποιήκασιν, ὑπατεύνοντων Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου. Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν ἐξήκοντα· συμπαρήν δὲ αὐτοῖς εἰς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐκφανῶν, ὄνομα Λεωνῆς, ἐφ' οὗ προθεῖναι τὸ περὶ τῆς πίστεως ζήτημα τὸ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα. Προστέτακτο παρῆναι καὶ Λαυρίκιος, ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος, ὑπουργήσων

[Qu. τούτων:] εἰ δεῖσοι τοῖς ἐπισκόποις. Ἐπὶ τοῦτον δὴ συνελθόντες τῇ ἐβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἐπὶ δημοσίων ὑπομνημάτων διελέγοντο. Παρήσαν γὰρ δὴ καὶ ὀξυγράφοι τὰ παρ' ἑκάστου λεγόμενα σημειούμενοι· ὧν τὰ μὲν καθ' ἕκαστον ἐν τῇ συναγωγῇ Σαβίνου ζητείτωσαν οἱ φιλομαθεῖς διὰ μακροτέρων ἐγκείμενα· ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαῖά τιν' ἰδίᾳ ἐπιτρέχοντες ἐκθιγόμεθα. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ συνελθόντων, ὁ Λεωνῆς τὰ ἑκάστῳ δοκοῦντα προθεῖναι ἐκέλευσεν· οἱ δὲ παρόντες οὐ πρότερον ἔφασάν τινα κινήσai ζήτησιν, πρὶν ἂν οἱ ἀπολειφθέντες συνέλθωσι· καὶ γὰρ ἦσαν ἀπολειφθέντες ἐπίσκοποι, Μακεδόσιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, καὶ ἄλλοι τινες κατηγορίας ὑφορώμενοι. Μακεδόσιος μὲν οὖν νοσεῖν εἰπὼν ἀπολέλειπτο· Πατρόφιλος δὲ ὀφθαλμῶν ἔλεγε, καὶ διὰ τοῦτο ἐν προαστείῃ τῆς Σελευκείας ἀνάγκη ἔχειν διάγειν· καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἕκαστος πρόφασιν τινα τῆς ἀπολείψεως προεβάλλοντο. Ἐπεὶ δὲ ὁ Λεωνῆς καὶ τούτων μὴ παρόντων δεῖν προτιθέναι τὰ τῆς ζητήσεως ἔλεγεν, οἱ παρόντες αὖθις ἐπήγον, ὥς οὐδ' ἦν τινα κινήσωσι ζήτησιν, εἰ μὴ πρότερον τῶν κατηγορουμένων οἱ βίοι ἐξετασθῶσι. Κατηγόρητο γὰρ ἤδη πρότερον Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, Εὐστάθιος Σεβαστίας τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ, καὶ ἄλλοι τινες. Ἐκ τούτου φιλονεικία εἰς τοὺς παρόντας ἐνέπεσεν· οἱ μὲν γὰρ τοὺς βίους τῶν κατηγορουμένων πρότερον ἐρευνᾶσθαι ἔλεγον· οἱ δὲ πρὸ τῆς πίστεως μὴ προτιθέναι ζήτημα. Ἐκίνει δὲ τὴν φιλονεικίαν ἡ διάφορος τοῦ βασιλέως γνώμη· γράμματα γὰρ αὐτοῦ προεφέρετο, νῦν μὲν πρότερον τοῦτο ζητεῖσθαι κελεύοντα, νῦν δὲ τὸ ἕτερον. Περὶ τούτου οὖν τῆς φιλονεικίας γινομένης, σχίσμα εἰς τοὺς παρόντας ἐχώρησε· καὶ αὕτη γέγονε προφάσεως ἀρχὴ τοῦ καὶ τὴν ἐν Σελευκείᾳ εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι σύνοδον. Ἐγούντο δὲ τοῦ μὲν ἐνὸς μέρους Ἀκάκιος ὁ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, Γεώργιος Ἀλεξανδρείας, Οὐράνιος Τύρου, Εὐδόκιος Ἀντιοχείας· οἷς τριάκοντα δύο μόνον

συνήνουν ἄλλοι. Τοῦ δὲ ἑτέρου, Γεώργιος Λαοδικείας τῆς ἐν Συρίᾳ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, Ἐλεύσιος Κυζίκου· οἷς ἠκολούθουν οἱ πλείονες. Ὡς οὖν ἐπεκράτει τὸ πρότερον ζητεῖσθαι περὶ τῆς πίστεως, οἱ μὲν τοῦ μέρους Ἀκάκιου τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν φανερώς ἠθέτησαν, ἄλλην τε πίστιν ὑπαγορεύειν ἡνίττοντο· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους, οἱ τῷ ἀριθμῷ ^{Cp. Ath. de Syn. 12.} πλεονάζοντες, τὰ μὲν ἅλλα πάντα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου· λέξιν ἐμέμφοντο. Πολλὰ οὖν ἄχρι δείλης ὀψίας πρὸς ἀλλήλους φιλονεικούντων, τέλος Σιλβανὸς τῆς Ταρσοῦ προεστὼς ἐκκλησίας μέγα ἀνέκραγε, λέγων· *μὴ χρῆναι καινὴν ὑπαγορεύειν πίστεως ἑκδοσιν, ἀλλὰ τὴν ἡδὴ πρότερον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις ὑπαγορευθεῖσαν ὀφείλειν κρατεῖν.*· Τούτου λεχθέντος, οἱ μὲν περὶ Ἀκάκιον ὑπεξῆλθον· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους προεκόμισαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν, καὶ ἀναγνόντες διέλυσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν σύλλογον. Τῇ δὲ ἐξῆς εἰς τὸν ἐν Σελεύκειᾳ εὐκτήριον συνελθόντες οἶκον, καὶ τὰς θύρας ἀποκλείσαντες, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν ὑπογράφοντες ἐκύρουν. Ὑπέγραφον δὲ ὑπὲρ ἀπολειφθέντων τιῶν παρόντες ἀναγνώσται καὶ διάκονοι, δι' ὧν στέρξειν τὸν ὄρον οἱ ἀπολειφθέντες ὁμολόγησαν.

CAP. XL.

Ὅτι ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἑκθεσιν πίστεως.

Ἀκάκιος δὲ καὶ οἱ τοῦ μέρους αὐτοῦ τὰ γινόμενα διεμέμφοντο, διότι τὴν ἐκκλησίαν ἀποκλείσαντες καθυπέγραφον· *τὰ γὰρ ἐν παραβύστῃ, φησὶ, γινόμενα ἀδόκιμα καὶ ὑποψίας ἐντός.* Ταῦτα ἔλεγε, βουλόμενος ἑτέραν ἑκδοσιν πίστεως ἀντεισενεγκεῖν, ἔχων εὐτρεπισμένην, ἣν ἀνεγνώκει μὲν τοῖς ἄρχουσι Λαυρικίῳ καὶ Λεωνῇ, μόνην δὲ αὐτὴν κρατήσῃ ἐσπούδαζε. Τούτων μὲν οὖν πλέον οὐδὲν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐγίνετο· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ὁ Λεωνᾶς αὖθις τὰ μέρη συναγαγεῖν ἐσπούδαζε· καθ' ἣν οὐκ ἀπελείφθη καὶ Μακεδόنيος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ μὴν ὁ Ἀγκύρας Βασιλείος. Ἐπεὶ οὖν ἀμφότεροι εἰς ταῦτο μέρος συνελήλυθισαν, αὖθις οἱ περὶ Ἀκάκιον ἀπαντᾶν οὐκ ἐβούλυντο, φάσκοντες· *δεῖν πρότερον ἐκβάλλεσθαι τοῦ συλλόγου τοὺς τε ἡδὴ πρότερον καθαιρεθέντας, καὶ τοὺς ἐν τῷ παρόντι κατηγορουμένους.*·

Ἐπεὶ δὲ, φιλονεικησάντων, τοῦτο μᾶλλον ἐκράτησεν, ὑπεξήεσαν μὲν οἱ ἐν αἰτιάσει τυγχάνοντες, ἀντεισηλθόντες δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον. Τότε δὲ ὁ Λεωνῆς ἔφη βιβλίον δεδύσθαι αὐτῷ παρὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον, ἀποκρύψας ὥς εἴη δόγματος ὑπαγόρευσις τοῦτο μὲν λεληθότως, τοῦτο δὲ καὶ φανερώς μαχομένου τοῖς προλαβοῦσιν. Ὡς δὲ οἱ παρόντες ἡσύχασαν, ἄλλο τι μᾶλλον ἢ πίστειος ἔκδοσιν περιέχειν τὸ βιβλίον νομίσαντες, τηνικαῦτα καὶ Ἀκακίου τῆς πίστειος σύνταγμα σὺν τῷ προουμίῳ ἀνεγνώσθη, τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον·

Cp. Eriphan.
Haer. 73. 25.

Ἡμεῖς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ τὸ βασιλικὸν βούλημα τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἣτις ἦν πρὸ πέντε Καλανῶν Ὀκτωβρίων, πᾶσαν σπουδὴν ἐθέμεθα μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξαι, καὶ περὶ τῆς πίστειος εὐσταθῶς διαλαβεῖν, ὥς προσέταξεν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν Κωνσταντῖος, κατὰ τὰς προφητικὰς καὶ εὐαγγελικὰς φωνάς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰς θείας γραφὰς ἐπεισενέγκαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει. Ἐπειδὴ δέ τινας ἐν τῇ συνόδῳ τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν τοὺς δὲ ἐπεστόμισαν, οὐ συγχωροῦντες λαλεῖν, τοὺς δὲ ἀπέκλεισαν ἄκοντας, καὶ τοὺς καθηρημένους δὲ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρὰ κανόνα καταστάντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὥς πανταχόθεν θορύβου πλήρη γενέσθαι τὴν σύνοδον, καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος κόμης Λεωνῆς καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος αὐτοψίᾳ παρέλαβον, τούτου ἕνεκεν διαλαλοῦμεν ταῦτα· ὥς οὐ

Ath. de Syn.
29.

φεύγομεν τὴν ἐκτεθείσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, προκομίζοντες αὐτήν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἐθορύβησεν τὸ 'ὁμοούσιον' καὶ τὸ 'ὁμοιούσιον' ἐν τοῖς παρελθούσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπὸ τινων τὸ 'ἀνόμιον' Υἱοῦ πρὸς Πατέρα, τούτου χάριν τὸ μὲν 'ὁμοούσιον' καὶ τὸ 'ὁμοιούσιον' ἐκβάλλομεν, ὥς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ 'ἀνόμιον' ἀναθεματίζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ δὲ 'ὅμοιον' τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν,

Col. i. 15.

κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ, 'Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου.' Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανῶν καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν Λόγον ἐκ Θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. Τούτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, σάρκα ἀνελήφέναι ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου

Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὃ καὶ Παράκλητον ὠνόμασεν ὁ Σωτὴρ ὁ Κύριος ἡμῶν, ἐπαγγελούμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν, πέμψαι τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἀγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτίζομένους ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας, ἁλλοτρίους εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Αὕτη μὲν ἡ Ἀκακίου περὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔκδοσις· ἦσαν δὲ αὐτῇ καθυπογράψαντες αὐτὸς Ἀκάκιος καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, τοσοῦτοι ὅντες τὸν ἀριθμὸν ὅσον μικρὸν ἐμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν. Ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς, Σωφρόνιος Πομπηίουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ τοιαῦτα αὐταῖς λέξεσιν ἀνεβόησεν· Ἐἰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἰδίαν ἐκτίθεσθαι βούλησιν “πίστεως” ὑπάρχει “ἐκθεσις,” ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια. Ταῦτα μὲν ὁ Σωφρόνιος ἔφησεν· ἐγὼ δὲ φημι, ὥς εἰ ἐξ ἀρχῆς τοιαῦτα περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως οἱ τε πρὸ αὐτῶν καὶ οἱ μετ' ἐκείνους διευοθήσαν, πέπαντο ἂν πᾶσα φιλόνηκος ζήτησις, καὶ οὐκ ἂν τῶν ἐκκλησιῶν ἄλλοις ἐκράτησε ταραχή. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἔχει ταῦτα, κρινάτωσαν οἱ κατανοεῖν δυνάμενοι· τότε δὲ πολλὰ πρὸς ἀλλήλους περὶ τε τούτου καὶ τῶν κατηγορουμένων εἰπόντες καὶ ἀκούσας διελύθησαν. Τῇ δὲ τετάρτῃ αὖθις ἡμέρᾳ συνήλθον ἅπαντες εἰς ταῦτ', καὶ αὖθις ἀνεκίνουν μετὰ ἐρεσχέλιας τοὺς λόγους· ἐν οἷς Ἀκάκιος τοιάνδε κατὰ λέξιν εἰσηγήσατο γνώμην· Ἐἰ ἅπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις, οὐδὲν κωλύει καὶ νῦν ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι πίστιν. Πρὸς ταῦτα Ἐλεῦσιος ὁ Κυζίκου τοιαδε εἶπεν· Ἡ σύνοδος συνεκροτήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐχ ἵνα μάθῃ ἀ μὴ μεμάθηκεν, οὐθ' ἵνα πίστιν δέξηται ἣν μὴ κέκτηται· ἀλλὰ τῇ τῶν πατέρων πίστει στοιχοῦσα ταύτης μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου οὐκ ἐξίσταται. Τοιούτοις καὶ ὁ Ἐλεῦσιος πρὸς τὴν Ἀκακίου γνώμην ἀπήντησε, “πίστιν πατέρων” τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσαν πίστιν καλῶν. Ἀπαντήσῃ δ' ἂν τις καὶ πρὸς τοῦτον· Πῶς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντας “πατέρας” ὀνομάξεις, Ἐλεῦσιε, τοὺς καὶ ἐκείνων πατέρας ἀρνούμενος· οἱ γὰρ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες καὶ τὸ “ὁμοούσιον” τῇ πίστει συμφωνήσαντες κυριώ-

τερον ἂν “πατέρες” λέγοντο, τῷ καὶ προαναβεβηκέναι τοῖς χρόνοις, καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι ὑπ’ ἐκείνων εἰς τὴν ἱερωσύνην προβέβληντο. Εἰ δὲ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἰδίους πατέρας ἡθέτησαν, λεληθάσιν ἑαυτοὺς οἱ μετὰ ταῦτα τοῖς πατραλοῖαις ἐπόμην. Πῶς δὲ καὶ ὧν ἐκείνοι τὴν πίστιν ὡς ἀδόκιμον ἡθέτησαν, τὴν χειροτονίαν ὡς δοκίμην ἐδέξαντο; εἰ δὲ ἐκείνοι οὐκ εἶχον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ διὰ τῆς χειροτονίας ἐπέρχεται, οὐδὲ οὗτοι τὴν ἱερωσύνην ἔλαβον· πῶς γὰρ ἐλάμβανον παρὰ τῶν οὐκ ἐχόντων τὸ διδόμενον; Ταῦτα μὲν οὖν ἀντιθήσει τις πρὸς τὰ ὑπὸ Ἐλευσίου λεχθέντα· τότε δὲ αὐθις ἐπὶ ἑτέραν ἐχώρησαν ζήτησιν. Ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ πίστει ὅμοιον ἔφασαν· τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, διεπυνθάνοντο ἀλλήλων, κατὰ τί ὅμοιος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ· καὶ οἱ μὲν περὶ Ἀκάκιον ἔλεγον, ‘κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, οὐ μὴν κατὰ τὴν οὐσίαν ὅμοιον τῷ Πατρὶ εἶναι τὸν Υἱόν.’ Οἱ δὲ ἄλλοι σύμπαντες ‘καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν’ ἀπεφήναντο. Περὶ τούτου δὲ τοῦ ζητήματος φιλονεικοῦντες ἐνδιημέρουν, καὶ τὸν Ἀκάκιον ἐξήλεγχον, ὡς εἶη ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὗς συγγράφας ἐξέδωκεν, ὅμοιον κατὰ πάντα εἰπὼν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. ‘Καὶ πῶς οὖν,’ ἔφασαν, ‘ἀρνή τὴν κατ’ οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιότητα;’ Ὁ δὲ, ‘Ἀπὸ συγγραμμάτων,’ ἔφη, ‘οὔτε νέος τις οὔτε ἀρχαῖος ἐκρίθη.’ Πολλὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀκριβολογουμένων καὶ μηδαμῶς συμφωνούντων, ὁ Λεωνᾶς ἀναστὰς διέλυσε τὸν σύλλογον· καὶ τοῦτο τέλος ἔσχεν ἡ ἐν Σελευκείᾳ γενομένη σύνοδος. Τῇ γὰρ ἐξῆς παρακαλούμενος οὐκέτι εἰς ταῦτόν συνελθεῖν αὐτοῖς ἠθέλησε, φήσας ‘ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ παρῆναι τῇ συνόδῳ ὁμοφωνούσῃ· ἐπειδὴ δὲ τινας διέστησαν, οὐ δύναμαι,’ ἔφη, ‘παραγενέσθαι· ἀπέλθετε οὖν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φλυαρεῖτε.’ Τούτου γενομένου, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἔρμαιον ἡγησάμενοι οὐδὲ αὐτοὶ ἀπαντήσαι ἠθέλησαν. Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους διακριθέντες, καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐπὶ τῷ κρίναι τὰ κατὰ Κύριλλον τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ἰστέον γὰρ ὅτι Κύριλλος ἤδη πρότερον κατηγορητο· καὶ διὰ τί μὲν, οὐκ ἔχω φράσαι· καθηρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος. Καθαίρεθεις δ’ οὖν ὅμως ἐκκλητίου βιβλίου τοῖς καθελούσι διαπεμφάμενος,

μείζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον· οὐ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖος ἐγεγόνει σύμφηφος. Τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνθηες τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλησίαις ὡς ἐν δημοσίᾳ δικαστηρίῳ χρησάμενος· τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκεῖᾳ παρὴν κριθησόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες κοινὴν ἐξενέγκωσι ψήφον. Ἐκάλουν γὰρ δὴ καὶ τινες ἄλλους τῶν κατηγορουμένων, οἱ τοῖς περὶ Ἀκάκιον προσπεφεύγασιν. Ἐπεὶ οὖν πολλάκις καλούμενοι οὐκ ἀπήντησαν, καθεῖλον αὐτόν τε Ἀκάκιον, Γεώργιον Ἀλεξανδρείας, Οὐράνιον Τύρου, Θεόδουλον Χαιρετάπων τῆς Φρυγίας, Θεοδοσίον Φιλαδελφείας τῆς ἐν Λυδία, Εὐάγριον Μιτυλήνης τῆς νήσου, Λεόντιον Τριπόλεως τῆς Λυδίας, καὶ Εὐδόξιον τὸν πρότερον μὲν Γερμανικεῖας, μετὰ ταῦτα δὲ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδύνα. Καθεῖλον δὲ καὶ Πατρόφιλον, ὅτι αὐτὸς ὑπὸ Δορωθέου πρεσβυτέρου κατηγορούμενος, κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσε. Τούτους μὲν οὖν καθεῖλον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον, Εὐσέβιον, Ἀβγαρον, Βασιλικὸν, Φοῖβον, Φιδήλιον, Εὐτύχιον, Μάγνον καὶ Εὐστάθιον· ὀρίσαντες οὕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι τὰς κατηγορίας ἀποδύσωνται. Ταῦτα πράξαντες, διὰ γραμμάτων τε τὰ περὶ τῶν καθαιρεθέντων ταῖς ἐκείνων παροικίαις γνωρίσαντες, καθιστῶσιν εἰς τὸν τόπον Εὐδόξιον τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, Ἀνιανὸν τοῦνομα· ὃν συλλαβόντες οἱ περὶ Ἀκάκιον Λεωνᾶ καὶ Λαυρικήν παρέδοσαν· οἱ δὲ αὐτὸν ἐξόριστον πεποιήκασιν. Τούτου γενομένου, οἱ ἐπίσκοποι οἱ προβεβλημένοι τὸν Ἀνιανὸν διαμαρτυρίαις ἐχρῶντο κατὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον πρὸς τὸν Λεωνᾶ καὶ Λαυρίκιον, δι' ὧν ἀδικεῖσθαι τῆς συνόδου τὴν κρίσιν ἐμήνυνον. Ὡς δὲ οὐδὲν πλέον ἤνυετο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὤρμησαν ἐπὶ τῷ διδάξαι τὸν βασιλεῖα τὰ κριθέντα αὐτοῖς.

CAP. XLI.

Ὡς τοῦ βασιλέως ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἐσπερίων μερῶν, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες τὴν ἐν Ἀρμίνῃ πίστιν ἐκύρωσαν προσθέντες αὐτῇ τινα.

Καὶ γὰρ παρὴν ἀπὸ τῶν ἐσπερίων μερῶν ἀναστρέψας ὁ βασιλεὺς· καὶ τότε τὸν ἐπαρχον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέστησεν,

Ὁνωράτον ὄνομα, τὴν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχήν. Φθάσαντες δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον προδιαβάλλουσιν αὐτοὺς βασιλεῖ, διδάξαντες μὴ δέχεσθαι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν πίστιν. Διόπερ ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς ἐπενόησε διασπεῖραι αὐτοὺς, νόμφ κελεύσας τοὺς ὑποκειμένους αὐτῶν δημοσίοις λειτουργήμασι τῇ ἰδίᾳ τύχῃ ἀποδίδοσθαι. Καὶ γὰρ ἦσαν τινες ἐξ αὐτῶν λειτουργαῖς ὑποκειμένοι, οἱ μὲν βουλευτηρίων, οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχαῖς τάξεων. Τούτων δὴ οὕτως ταραττομένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐπιμείναντες τῇ Κωνσταντινουπόλει συνέδριον ἕτερον πεποιήκασιν, τοὺς ἀπὸ Βιθυνίας ἐπισκόπους μεταπεμψάμενοι. Γενόμενοι οὖν οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα, οἷς κατηρίθμητο Μάρτις ὁ Χαλκηδόνος, βεβαιούσι τὴν ἐν Ἀριμίνῃ μετὰ τῆς ὑπατείας ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν ἢν περιττὸν ἦν ἀν' ἐνταῦθα προσκεῖσθαι, εἰ μὴδὲν αὐτῇ προστεθείκασιν. Ἐπειδὴ δὲ τινα αὐτῇ προστεθείκασιν ῥήματα, ἀναγκαῖον καὶ αὐθις αὐτὴν ἐνταῦθα παραγράψαι· ἔστι δὲ ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις·

Cp. iii. 12.

Cp. ii. 37.

Ath. de Syn.
30.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα· γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὁμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν Πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον οἶδαμεν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγενέσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατεληλυθότα· ὃν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾄδης ἔπηξεν. Ὃς τις καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ πληρωθειῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐλευσόμενος ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγεῖλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Παράκλητον, καθάπερ γέγραπται, 'τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας' ὅπερ αὐτοῖς ἐπέμφεν, ὅτε ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς 'οὐσίας,' ὅπερ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφερε, διότι μὴδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἥρесе περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μὴδε

John xv. 26.

μία μὴ μὴ τοῦ λαοῦ γενέσθαι, ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ὀφείλει 'ὑπόστασις' περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἀνομιέσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τῶν Υἱῶν τῇ Πατρὶ, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. Πᾶσαι δὲ αἰρέσεις, αἷ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἱ τινες ἐν καινότεραι γένωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀντίθεμα ἔστωσαν.

Ταῦτα μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ἀνεγνώσθησαν· ἡμεῖς δὲ τὸν λαβύριον τῶν ἐκθέσεων ὅψε ποτε διανύσαντες, τὴν ἀπαριθμῶσιν αὐτῶν συναγάγωμεν. Μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ὕστερον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαίνιους δισσὰς ἐκθέσεις ὑπηγόρευσαν. Cp. ii. 10. Τρίτῃ δὲ ἔστιν ἡ ἐπιδοθείσα παρὰ τῶν περὶ Νάρκισσον ἐν ταῖς ii. 12. Γαλλίαις τῷ βασιλεῖ Κωνσταντῷ. Τετάρτῃ δὲ, ἡ δι' Εὐδόξιον τοῖς ii. 19. ἐν Ἰταλίᾳ πεμφθείσα· ἐν τε Σιρμίῳ τρεῖς ὑπηγορεύθησαν, ὧν ἡ iii. 30. 37. μία ἐν Ἀρμίνιῳ μετὰ τῆς ὑπατείας ἀνεγνώσθη. Ὁγδόῃ δὲ ἔστιν ἡ ἐν Σελευκείᾳ, ἣν οἱ περὶ Ἀκάκιον ἀνεγνώκεισαν. Τελευταία δὲ ii. 40. ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῆς προσθήκης ἐκδίδεται· πρόσκειται γὰρ αὐτῇ, 'μήτε οὐσίαν, μήτε ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν.' Ταύτῃ καὶ Οὐλφίλῳ ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος τότε πρῶτον συνέθετο· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἡσπάζετο, ἐπόμενος Θεοφίλῳ, ὃς τῶν Γότθων ἐπίσκοπος ὦν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὼν καθυπέγραψε. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

CAP. XLII.

Ὡς καθαιρεθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως κατέσχεν.

Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ ἀντικαθερμεῖν καὶ αὐτοὶ τινὰς τοῦ ἐτέρου μέρους ἀγῶνα ἐτίθεντο. Ἰστέον δὲ ὅτι οὐδέτεροι διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας προφάσεις, ὡς καθαιρέσεις πεποιήνται· διακρινόμενοι γὰρ περὶ πίστεως, ἐν τῇ καθαιρεῖν ἀλλήλους τὴν ἀλλήλων πίστιν οὐ διεμέμφοντο. Συγχρόμενοι δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον τῇ τοῦ βασιλέως ὀργῇ, ἣν κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα κατὰ Μακεδονίου, φυλάττων ἐκτελέσαι ἔσπουδαζεν, καθαιροῦσι, πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ὢλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν· Ἐλεύσιον δὲ τὸν Κυζίκιον, διότι Ἡράκλειόν

τινα ἱερέα τοῦ ἐν Τύρῳ Ἡρακλέους ἐπὶ γοητείᾳ ληφθέντα βαπτίσας εἰς διάκονον προεβάλετο· Βασίλειον δὲ, τὸν καὶ Βασιλῶν, καὶ γὰρ οὕτως ὠνομάζετο, τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ εἰς τὸν τόπον Μαρκέλλου προχειρισθέντα, ὡς ἀδίκως τινα βασανίσαντα καὶ σιδηροδέσμοις φυλακαῖς κατακλείσαντα, καὶ ὅτι συκοφαντίας τισιν ἔρραψεν, ἐπιμὴν καὶ ὅτι δι' ἐπιστολῶν τὰς ἐν Ἀφρικῇ ἐκκλησίας ἐτάραξεν· Δρακόντιον δὲ, ὅτι ἀπὸ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον· καθέλουν δὲ καὶ Νεωνῶν τὸν Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ σύνοδος· ἐπιμὴν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλπίδιον Σατάλων τῆς Μακεδονίας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλον· καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

CAP. XLIII.

Περὶ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας ἐπισκόπου.

Εὐστάθιος δὲ ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Σεβαστείας οὔτε εἰς ἀπολογία ἐδέχθη, διότι ὑπὸ Εὐλαλίου τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἤδη πρότερον καθήρητο, ἐπειδὴ ἀνόμοστον τῇ ἱερῶσυνῃ στολὴν ἡμφίεστο. Ἰστέον δὲ ὅτι εἰς τόπον Εὐσταθίου Μελέτιος κατέστη ἐπίσκοπος, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Εὐστάθιος μέντοι καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ δι' αὐτὸν γενομένη ἐν Γάγγραις τῆς Παφλαγονίας συνόδῳ κατεκρίθη, διότι μετὰ τὸ καθαιρεθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν συνόδῳ πολλὰ παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς τύπους ἔπραττεν. Ὑπομνήματα γὰρ ἐκώλυε, καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογματίζεν· καὶ διὰ τούτων πολλοὺς μὲν γεγαμηκότας τοῦ συνοικεσίου ἐχώριζε, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους ἐπ' οἰκίας τὴν κοινωνίαν ποιεῖσθαι ἀνέπειθε. Δούλους τε προσχήματι θεοσεβείας τῶν δεσποτῶν ἀπέσπα. Αὐτὸς τε φιλοσόφου σχῆμα φορῶν, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ξένη στολὴ χρῆσθαι ἐποίει, καὶ τὰς γυναῖκας κείρεσθαι παρεσκεύαζεν. Καὶ τὰς μὲν ὠρισμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι, τὰς Κυριακάς δὲ νηστεύειν ἐδίδασκεν· ἐν οἴκοις τε γεγαμηκότων εὐχὰς ἐκώλυε γενέσθαι· καὶ πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος, ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὦν ἡγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν ὡς μῦσος ἐκκλίνειν ἐκέλευε. Καὶ ἄλλα πλείστα παραπλήσια τούτοις ποιῶντος αὐτοῦ καὶ διδάσκοντος, σύνοδος, ὡς ἔφην, ἐν Γάγγραις τῆς Παφλαγονίας συναχθεῖσα αὐτὸν τε καθέειλε, καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἀνεθεμάτισε.

Ταῦτα μὲν οὖν ὑστερον ἐγένετο· τότε δὲ ἐκβληθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος ἐν δευτέρῳ τὸν Ἀντιοχείας θέμενος θρόνον, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναδείκνυται, τῶν περὶ Ἀκάκιον ἐνθρονισάντων αὐτόν. Οἱ ἐλάνθανον ἑαυτοὺς ἐναντία νομοθετοῦντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν κεκριμένοις· οἱ γὰρ Δρακόντιον καθελόντες, διότι ἐκ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον, οὐκ ἐλογίζοντο, Εὐδόξιον δεύτερον τότε ποιούμενον τὴν μετάβασιν ἐνθρονίζοντες, ὡς ὑπεναντία τοῖς οἰκείοις δόγμασιν ἔπραττον. Ταῦτα κατεργασάμενοι, τὴν μὲν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν εἰς τὴν Ἀρίμνον μετὰ τῆς γενομένης προσθήκης ὡς διορθώσαντες ἐξεπέστειλαν, ἐντειλάμενοι τοὺς μὴ ὑπογράφοντας αὐτῇ ἐξορίζεσθαι κατὰ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως. Γνώριμα δὲ καθιστῶσι τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένα τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὁμοδόξοις, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως· οὗτος γὰρ ἐκ τῆς Σελευκείας ἐπὶ τὴν οἰκίαν εὐθὺς ὤρμησε πόλιν. Εὐδοξίου δὲ ἀναδειχθέντος τῆς μεγαλοπόλεως, τηρικαῦτα ἡ μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζομένη 'Σοφία' ἐνεκαινίσθη, ἐν Α.Δ. 380. ὑπατεῖα Κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός. Εὐδόξιος δὲ καθεστὼς εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς, πρώτην ἐκείνην τὴν πολυθρόλητον ἀφῆκε φωνὴν, φράσας, 'Ὁ Πατὴρ ἀσεβῆς, ὁ Υἱὸς εὐσεβῆς.' Cr. iv. 13. Θορύβου δὲ καὶ στάσεως ἐπὶ τούτῳ γενομένης, 'Μηδὲν,' ἔφη, 'ταράττεσθε πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ὁ γὰρ Πατὴρ ἀσεβῆς, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβῆς, ὅτι σέβει τὸν Πατέρα.' Τοιαῦτα δὲ τοῦ Εὐδοξίου εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυβος κατεστάλη, γέλως δὲ ἀπὸ τοῦ θορύβου κατεῖχε πολλὸς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ μένει τὸ λεχθὲν ἄχρι δεῦρο γελώμενον. Τοιαῦτα γὰρ δὴ οἱ αἵρεσιάρχαι σοφισζόμενοι, καὶ περὶ τοιαύτας ἀσχολούμενοι λέξεις, τὴν ἐκκλησίαν διέσπασαν. Τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο τέλος καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένη σύνοδος ἔσχεν.

CAP. XLIV.

Περὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐπισκόπου.

Ἦδη δὲ λοιπὸν καὶ τὰ περὶ Μελετίου λεκτέον. Οὗτος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν εἶπον, τῆς Ἀρμενίων Σεβαστείας ἐπίσκοπος προεβλήθη, Εὐσταθίου καθαιρεθέντος· ἐκ δὲ Σεβαστείας εἰς Βέροϊαν τῆς Συρίας μετηνέχθη. Γενόμενος δὲ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ,

καὶ τῇ πίστει τῶν περὶ Ἀκάκιον ὑπογράψας, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Βέροϊαν ἀνεχώρησε. Γενομένης δὲ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πυθόμενοι τὸν Εὐδόξιον καταπεφρονηκέναι μὲν τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἐπὶ δὲ τὸν πλοῦτον Κωνσταντινουπόλεως ἀποκεκλικέναι, μεταπεμψάμενοι τὸν Μελέτιον ἐκ τῆς Βεροίας εἰς τὴν Ἀντιοχείας ἐκκλησίαν ἐνθροονίζουσιν. Ὁ δὲ πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ὑπερετίθετο, μόνην δὲ τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀκροαταῖς προσήγεν· προβαίνων δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ παρετίθετο πίστιν, καὶ διδάσκει τὸ 'ὁμοούσιον.' Ταῦτα πυθόμενος ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσε· Εὐζώϊον δὲ, τὸν ἤδη πρότερον ἅμα Ἀρείῳ καθαιρεθέντα, τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον προχειρισθῆναι πεποίηκεν. Ὅσοι δὲ τὴν πρὸς Μελέτιον διάθεσιν ἔσωζον, καταλιπόντες τὸ Ἀρειανικὸν ἄθροισμα, κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· τῶν τὸ 'ὁμοούσιον' ἐξ ἀρχῆς φρονούντων μὴ θελησάντων αὐτοῖς κοινωνεῖν, διότι ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν Μελέτιος εἶχε λαβὼν, καὶ ὅτι ἀκολουθήσαντες αὐτῷ ὑπ' ἐκείνων βαπτισθέντες ἐτύγχανον. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησία εἰς ἕτερον ὁμόδοξον διετέθη μέρος. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς, πυθόμενος κινεῖσθαι πάλιν κατὰ Ῥωμαίων τὰ Περσῶν ἔθνη, ταχέως ἐπὶ τὸν Ἀντιόχειαν ὤρμησεν.

CAP. XLV.

Περὶ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως.

Μακεδόنيος δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκβληθεὶς, καὶ μὴ φέρων τὴν καταδίκην, ἡσυχάζειν οὐδαμῶς ἠνείχετο· ἀλλὰ ἀποκλίνει μὲν πρὸς τοὺς τοῦ ἐτέρου μέρους, οἱ ἐν τῇ Σελευκείᾳ καθείλον τοὺς περὶ Ἀκάκιον διεπρεσβεύετο δὲ πρὸς τε Σωφρόνιον καὶ Ἐλεῦσιον, ἀντέχεσθαι μὲν τῆς πρότερον ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσης πίστεως, μετὰ ταῦτα δὲ ἐν Σελευκείᾳ βεβαιωθείσης, καὶ παραστήμῳ ὀνόματι 'ὁμοιούσιον' τὴν πίστιν ἐπιφημισθῆναι παρήγγεσε. Συνέρρεον οὖν πρὸς αὐτὸν πολλοὶ τῶν γνωρίμων αὐτῷ, οἱ νῦν 'Μακεδονιανοὶ' χρηματίζουσιν ἐξ αὐτοῦ· ὅσοι τε ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ τοῖς περὶ Ἀκάκιον διεκρίθησαν, φανερώς τὸ 'ὁμοιούσιον' ἐδογματίσαν, τὸ πρότερον ἤδη μὲν οὐκ ἐκτρανοῦντες αὐτό. Φήμῃ δέ τις παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐκράτει, ὡς οὐκ εἶη Μακεδονίου τοῦτο εὑρεμα, Μαρα-

θωνίου δὲ μᾶλλον, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς Νικομηδείας πεποιή-
 κεισαν ἐπίσκοπον· διὸ καὶ ‘Μαραθωνιανούς’ καλοῦσιν αὐτούς.
 Τούτοις δὴ προσφεύγει καὶ Εὐστάθιος, ὁ τῆς Σεβαστείας ἐκβληθεὶς
 διὰ πρόφασιν ἦν μικρῷ πρότερον εἴρηκα. ‘Ὡς δὲ ὁ Μακεδόنيος τὸ
 Ἅγιον Πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος
 ἐξέκλινε, τότε δὴ καὶ Εὐστάθιος, ‘Ἐγὼ,’ ἔφη, ‘οὔτε Θεὸν ὀνομάζειν
 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον αἰροῦμαι, οὔτε κτίσμα καλεῖν τολμήσαιμι.’
 Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν καὶ ‘Πνευματομάχους’ ἀποκαλοῦσιν
 αὐτοὺς οἱ τὸ ‘ὁμοούσιον’ φρονούντες. ‘Ὅπως μὲν οὖν οἱ περὶ
 Μακεδόنيον εἰς τὸν Ἑλλησποντον πλεονάζουσι, κατὰ χώραν ἔρῳ. Cr. iv. 4.
 Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον σπουδὴν πεποιήνται αὐθις ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ
 συνελθεῖν, μεταγρόντες ὅτι ὅλως ‘ὅμοιον’ εἰρήκασιν τὸν Υἱὸν τῷ
 Πατρὶ. Τῇ οὖν ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἣτις ἐστὶ Ταύρου καὶ Φλωρεντίου, A.D. 361.
 γενόμενοι κατὰ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν, Εὐζώϊου κρατοῦντος τῆς
 ἐκεῖ ἐκκλησίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ διατρίβοντος, ὀλίγοι
 τινες ἀνεκύνουν αὐθις τὰ δεδογμένα αὐτοῖς, φάσκοντες δεῖν περιαιρε-
 θῆναι τὴν τοῦ ‘ὁμοίου’ λέξιν ἐκ τῆς ἐκδοθείσης πίστεως ἐν τῇ
 Ἀριμὴνῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· οὐκέτι ἐπικρύπτουτες, ἀλλὰ [Qu. Ἀριμί-
 νῳ.] ἀναφανδὸν λέγοντες, ὅτι ‘κατὰ πάντα ἀνόμοιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐ
 μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ βούλησιν.’ ἐξ οὐκ ὄντων Cr. Athan.
 de Syn. 31.
 τε αὐτὸν, ὥς Ἀρειος ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ γενέσθαι ἀπεφῆναντο.
 Συνελαμβάνοντο δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε τὰ Ἀετίου
 φρονούντες· διόπερ, μετὰ τοῦ ἔχειν τὴν Ἀρειανὴν προσωφυμίαν,
 ἔτι καὶ ‘Ἀνόμοιοι’ καὶ ‘Ἐξουκόντιοι’ ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ φρονούντων μὲν τὸ ‘ὁμοούσιον,’ διηρημένων δὲ τότε διὰ τὴν
 ἐπὶ Μελετίῳ γενομένην αἰτίαν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται.
 Ἐρωτηθέντες δ’ οὖν ὅμως παρ’ ἐκείνων, διὰ τί, ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς
 ἑαυτῶν πίστεως ‘Θεὸν ἐκ Θεοῦ’ τὸν Υἱὸν εἰπόντες, ἀνόμοιον τε
 καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τολμῶσιν ὀνομάζειν, τοιοῦτοδὲ σοφίσμασιν ἐπεχεί-
 ρουν τὴν ἀντίθεσιν ἀποδύεσθαι· ὅτι ‘οὕτως,’ φησὶν, ‘εἴρηται τὸ
 “ἐκ Θεοῦ,” ὥς εἴρηται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, “Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ
 Θεοῦ.” ἐν οὖν τῶν πάντων, καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ διὰ
 τοῦτο πρόσκειται ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τὸ “κατὰ τὰς γραφάς.” Τούτου
 δὲ τοῦ σοφίσματος ἀρχηγὸς ἦν Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖας ἐπίσκοπος·
 ὅστις ἀνάγωγος ὢν τῶν τοιούτων λόγων, ἡγνόησεν ὅπως τὰ
 τοιαῦτα τοῦ ἀποστόλου ἰδιώματα τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις Ὠριγένης

Cor. xi. 12.

Cp. iii. 2.

πλατύτερον ἐξετάσας ἡρμήνευσεν. Ἄλλ' ὅμως, εἰ καὶ τοιαῦτα ἐπεχείρουν σοφίζεσθαι, τοὺς ὀνειδισμοὺς καὶ τὴν κατὰγνωσιν οὐ φέροντες, ἀνέγνωσαν τὴν αὐτὴν πίστιν ἣν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ οὕτως κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Γεώργιος μὲν οὖν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁρμήσας τῶν τε ἐκκλησιῶν ἐπὶ ἐκράτει, Ἀθανασίου ἔτι ἀφανοῦς τυγχάνοντος, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ μὴ φρονούντας τὰ αὐτοῦ συνήλαννε. Χαλεπὸς δὲ ἦν καὶ τῷ δῆμῳ τῆς πόλεως· τοῖς πλείοσι γὰρ ἦν ἀπεχθής. Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεχειρίσθη Ἀρρήμιος. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκείνων Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὖθις Ἰλάριος ὕστερον δὲ χρόνῳ Κύριλλος ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεί ἐκκλησίας ἐγκρατὴς ἐγένετο. Τότε δὲ καὶ ἑτέρα παρεφύη αἵρεσις ἐξ αἰτίας τοιάσδε.

CAP. XLVI.

Περὶ τῶν Ἀπολιναριστῶν καὶ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν.

Ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας δύο ἦσαν ἄνδρες ὁμώνυμοι, πατὴρ τε καὶ παῖς· ἐκατέρῳ γὰρ ἦν ὄνομα Ἀπολινάριος· ὧν ὁ μὲν πατὴρ τοῦ πρεσβυτερίου κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἡξιοῦτο, ὁ δὲ παῖς τὴν τοῦ ἀναγνώστου τάξιν εἶχεν. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν Ἑλληνικῶν λόγων διδάσκαλοι· γραμματικῶν μὲν ὁ πατὴρ, ῥητορικῶν δὲ ὁ υἱός. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ Ἀλεξανδρεὺς ὦν τὸ γένος, πρότερον δὲ ἐν τῇ Βηρυτῷ διδάξας, εἴτα μεταστὰς εἰς Λαοδικείαν καὶ γήμας ἐκεῖ, ἴσχει τὸν υἱὸν Ἀπολινάριον. Ἀμφῶ δὲ ὅμως τότε συνήκμαζον Ἐπιφανίῳ τῷ σοφιστῇ, καὶ γνήσιοι ὄντες φίλοι συνεκρότουν αὐτόν. Δείσας δὲ Θεόδωτος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος μὴ τῇ συνεχεῖ τάνδρὸς ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνωσι, διεκώλυε φοιτῆναι παρ' αὐτόν· οἱ δὲ, μικρὰ τοῦ ἐπισκόπου φροντίσαντες, τὴν τοῦ Ἐπιφανίου φιλίαν ἡσπάζοντο. Μετὰ ταῦτα Γεώργιος ὁ Θεοδότου διάδοχος σπεύσας ἀποστήσαι αὐτοὺς, καὶ μηδενὶ τρόπῳ πείσαι δυνηθεὶς, ἀμφῶ τῆς κοινωνίας ἐξημίωσεν. Ὑβριν τε ἡγείται ὁ παῖς Ἀπολινάριος τὰ γενόμενα, καὶ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ σοφιστικοῦ λόγου θαρρῶν καινοτομεῖ καὶ αὐτὸς αἵρεσιν, ἣ νῦν ἐπιπολάζει, τοῦνομα τοῦ εὐρόντος εὐχουσα. Φασὶ δὲ τινες διενεχθῆναι αὐτοὺς πρὸς Γεώργιον οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, ἀλλ' ὅτι ἑῶρων αὐτὸν ἀλλόκοτα δογματίζοντα, καὶ νῦν μὲν ὁμοιο-

γούντα τὸν Ὑῖδον τῷ Πατρὶ, καθ' ὃ ἐν τῇ Σελευκείᾳ συνέθετο, νῦν δὲ εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἀποκλίνοντα δόξαν. Διόπερ εὐπροφάσιστον λαβόντες αἰτίαν, ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν· ὥς δὲ οὐδεὶς αὐτοῖς προσεῖχε, παριστάγουσι σχῆμα θρησκείας. Καὶ πρότερον μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ψυχῆς ἄνευ. Εἴτα ὥς ἐκ μετανοίας ἐπιδιорθούμενοι προσέθεσαν, ψυχὴν μὲν ἀνελήφεναι, νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον. Περὶ τούτου μόνου δὴ λέγουσι διαφέρεισθαι οἱ νῦν ἐξ ἐκείνων τὴν προσωνυμίαν ἔχοντες· τὴν γὰρ Τριάδα ὁμοούσιον εἶναι φασί. Περὶ μὲν οὖν τῶν Ἀπολιναρίων καὶ αὐτῆς κατὰ Cp. iii. 16. χῶραν μνημονεύσομεν.

CAP. XLVII.

Περὶ τῆς Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

Τοῦ μέντοι βασιλέως Κωνσταντίου ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγοντος, ὁ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς ἐν ταῖς Γαλλίαις πολλοῖς βαρβάροις συμπλέκει· καὶ νικήσας, πᾶσι μὲν τοῖς στρατευομένοις ἐπέραστος διὰ τοῦτο γεγυνώς, ὑπ' αὐτῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς. Τούτου διαγγελθέντος, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίος εἰς ἀγῶνα κατέστη· βαπτισθεὶς δὲ ὑπὸ Εὐζώτου, ἐπὶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐχώρει πόλεμον. Γενόμενος δὲ μεταξὺ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, ἐν Μοψουκρήναις ἐτελεύτα τὸν βίον, ὑπὸ φροντίδος ἀποπληξία ληφθεὶς, ἐν ὑπατείᾳ Ταύρου A.D. 361. καὶ Φλωρεντίου, τῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Τοῦτο δὲ ἦν ἔτος πρῶτον τῆς διακοσιοστῆς ὀγδοηκοστῆς πέμπτῃς Ὀλυμπίადος. Ἐξῆσε δὲ Κωνσταντίος ἔτη τεσσαράκοντα πέντε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα ὀκτώ· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ ἔτη δεκατρία· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἔτη εἰκοσιπέντε, ὅσων περ καὶ ἡ βίβλος περιέχει χρόνον ἐτών.

L I B. III.

CAP. I.

Περὶ Ἰουλιανοῦ καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν
παρελθὼν ἐπὶ τὸ ἐλληνίζειν ἀπέκλεινεν.

Ἄνθρωπος ὁ μὲν βασιλεὺς Κωνσταντῖος ἐν μεθορίοις τῆς Κιλικίας περὶ
τρίτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ὑπατευόντων Ταύρου καὶ Φλωρεντίου,
ἐτελεύτα τὸν βίον. Ἰουλιανὸς δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὑπάτων, περὶ τὴν
ἐνδεκάτην τοῦ ἑξῆς μηνὸς Δεκεμβρίου, ἐκ τῶν ἐσπερίων μερῶν
ἐλάσας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσελήλυθε, καὶ ἐν αὐτῇ αὐτο-
κράτωρ ἀποδείκνυται. Ἐπεὶ δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως,
ἐλλογίμου ἀνδρὸς, ὀλίγα διεξελθεῖν πρόκειται, μηδεὶς τῶν αὐτῷ
γνωρίμων ἐπιζητεῖτω κόμπου φράσεως, ὥς δέον τὸν περὶ τοῦ τοι-
ούτου λόγον μὴ ἀπολείπεσθαι, περὶ οὗ ὁ λόγος. Χριστιανικῆς
δ' οὔσης τῆς ἱστορίας, διὰ σαφήνειαν ταπεινὸς καὶ χαμαίζηλος
i. pref. πρόεισιεν ὁ λόγος· καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐπηγγέλατο. Ὅμως δὲ
λεκτέον περὶ αὐτοῦ καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ὅπως ἐπὶ
τὴν βασιλείαν παρήλθεν· καὶ τοῦτο ποιητέον ἡμῖν μικρὸν ἀνωθεν
ἀρξαμένοις. Κωνσταντῖνος, ὁ τὸ Βυζάντιον τῷ ἰδίῳ προσαγορεύσας
ὀνόματι, δύο ἔσχεν ὁμοπατέριους ἀδελφοὺς οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς γενο-
μένους μητρός· Δαλμάτιος ὄνομα τῷ ἐνὶ, θατέρῳ δὲ Κωνσταντῖος.
ii. 25. Καὶ Δαλμάτιος μὲν υἱὸν ἔσχεν ὁμώνυμον αὐτῷ· Κωνσταντῖν δὲ
δύο ἐγεννήθησαν υἱοὶ, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός. Ὡς οὖν μετὰ τὴν
τελευτήν τοῦ κτίστου τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ στρατιῶται τὸν
νέον ἀνείλον Δαλμάτιον, τότε δὴ καὶ οὗτοι ἀπορφανισθέντες τοῦ
οἰκείου πατρὸς μικροῦ δεῖν τῷ Δαλματίῳ συνεκινδύνευσαν· εἰ μὴ
Γάλλον μὲν νόσος προσδοκίαν ἔχουσα θανάτου ἐρρύσατο, Ἰουλιανὸν
δὲ ἡ ἡλικία—ὀκταετῆς γὰρ ἦν ἔτι—διέσωσεν. Ἐπεὶ δὲ ἡ κατ'
αὐτῶν τοῦ βασιλέως ὁρμὴ ἐκεχάνωτο, Γάλλος μὲν τοῖς ἐν Ἰωνίᾳ
κατὰ τὴν Ἐφεσον ἐφόριτα διδασκάλοις, ἔνθα αὐτοῖς καὶ κτήσις ἦν
ἐκ προγόνων πολλή· Ἰουλιανὸς δὲ αὐξηθεὶς τῶν ἐν Κωνσταντινου-

πόλει παιδευτηρίων ἡκροῶτο, εἰς τὴν βασιλικὴν, ἔνθα τότε τὰ παιδευτηρία ἦν, ἐν λιτῷ σχήματι προΐων, καὶ ὑπὸ Μαρδονίου τοῦ εὐνούχου παιδαγωγούμενος. Τῶν μὲν οὖν γραμματικῶν λόγων Νικοκλῆς ὁ Λάκων ἦν αὐτῷ παιδευτῆς, ῥητορικὴν δὲ παρὰ Ἐκ-
c. 13.
 βολίῳ κατῶρθον τῷ σοφιστῇ, Χριστιανῷ τότε τυγχάνοντι. Τούτου δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίος προενόησε, μήπως Ἕλληνας διδασκάλου ἀκροώμενος πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐκκλίνου. Χριστιανὸς γὰρ ἦν ἐξ ἀρχῆς Ἰουλιανός. Ἀκμάζοντος δὲ αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους, φήμη τις εἰς τὸν δῆμον διέτρεχεν, ὥς εἴη ἱκανὸς τὰ Ῥωμαίων πράγματα διοικεῖν. Καὶ τοῦτο λοιπὸν φανερώς θρυλούμενον ταραχὴν ἐποiei τῷ βασιλεῖ· διὸ μεθίστησι αὐτὸν ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν, κελεύσας μὴ φοιτᾶν παρὰ Λιβανίῳ τῷ Σύρῳ σοφιστῇ. Τότε γὰρ ὁ Λιβάνιος, ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκβληθεὶς, ἐν τῇ Νικομηδείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Οὗτος μὲν οὖν τὴν ὁργὴν κατὰ τῶν παιδαγωγῶν εἰς τὸν κατ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα λόγον ἐκένωσεν· Ἰουλιανὸς δ' ἐκωλύετο φοιτᾶν παρ' αὐτὸν, διότι Λιβάνιος Ἕλληνα τὴν θρησκείαν ἐτύγχανεν ὦν· ὅμως δὲ, ἐραστὴς ὢν τῶν λόγων αὐτοῦ, λεληθότως συνάγων αὐτοὺς ἡσκεῖτο. Προκόπτουτος δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν ῥητορικὴν, ἐφίσταται τῇ Νικομηδείᾳ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, οὗχ ὁ Βυζάντιος ὁ Εὐκλείδου πατήρ, ἀλλ' ὁ Ἐφέσιος, ὃν ὕστερον ὡς μαγανείας ποιοῦντα ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντιανὸς ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσε. Τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον γέγονε· τότε δὲ οὐ δι' ἑτερόν τι παρῆν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἀλλὰ Ἰουλιανοῦ φήμη ἤγεν αὐτόν. Παρὰ τούτῳ δὴ φιλοσόφων λόγων γευσάμενος, εὐθὺς ἐμμεῖτο καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ παιδευτοῦ, τοῦ καὶ ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας ἐμβαλόντος αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος οὐκ ἐλάνθανεν, ἐν μέσῳ ἐλπίδος καὶ φόβου ὢν τὴν ὑπόνοιαν ἐκφυγεῖν βουλόμενος, ὁ πρῶην γνήσιος Χριστιανὸς τότε πλαστὸς ἐγένετο, ἐν χρῷ τε κειράμενος τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον. Καὶ λεληθότως μὲν ἡσκεῖτο τὰ φιλόσοφα· ἐν δὲ τῷ φανερῷ τὰ ἱερὰ τῶν Χριστιανῶν ἀνεγίνωσκε γράμματα, καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώστῃς καθίσταται· καὶ διὰ τοῦ τοιούτου πρόσχηματος τὴν τοῦ βασιλέως ἐλάνθανεν ὁρμὴν. Καὶ διὰ μὲν τὸν φόβον ταῦτα ἔπραττεν· τῆς δὲ ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμενος, πολλοῖς τῶν γνωρίμων εὐδαιμονήσειν ἔλεγε τοὺς καιροὺς, ἦν αὐτὸς τῶν ὄλων

κρατήσκειν. Ἐν τούτοις δὴ καθεστώτων τῶν κατ' αὐτὸν, Γάλλος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς ἦκεν ὀψόμενος αὐτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ὅτε ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο. Ἐπεὶ δὲ Γάλλος μικρὸν ὕστερον ἀνηρέθη, παραχρήμα καὶ Ἰουλιανὸς ὑποπτος κατέστη τῷ βασιλεῖ· διὸ καὶ φρουρεῖσθαι αὐτὸν ἐκέλευσεν· ἰσχύσας δὲ διαδρᾶσαι τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν, τόπον ἐκ τόπου ἀμείβων διεσώζετο. Ὅψὲ δέ ποτε ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ Εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνευρούσα, πείθει τὸν βασιλέα μὴδὲν μὲν αὐτὸν δρᾶσαι κακὸν, συγχωρῆσαι δὲ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἐλθόντι φιλοσοφεῖν. Ἐντεῦθεν αὐτὸν, ὡς συντόμως εἰπεῖν, ὁ βασιλεὺς μεταπεμψάμενος κατέστησε Καίσαρα· καὶ δοὺς αὐτῷ γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην ἐπὶ τὰς Γαλλίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπέστειλεν. Οἱ γὰρ δὴ βάρβαροι, οὗς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίος εἰς συμμαχίαν κατὰ Μαγνητίου μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμισθώσατο, εἰς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τοῦ τυράννου γενόμενοι, τὰς Ῥωμαίων ἐφθειρον πόλεις. Καὶ ἐπειδὴ νέος ἦν τὴν ἡλικίαν, ἐκέλευσε μὴδὲν αὐτὸν πράττειν δίχα γνώμης τῶν ἡγουμένων τοῦ στρατοῦ. Ὡς δὲ ἐκεῖνοι τῆς ἐξουσίας ταύτης λαβόμενοι ῥαθυμότερον τῶν πραγμάτων ἐφρόντιζον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ βαρβάρων ἐπικρατέστερα ἦν, ὁ Ἰουλιανὸς τοὺς μὲν στρατηγοὺς εἶα τρυφαῖς καὶ πότοις σχολάζειν, τοὺς δὲ στρατιώτας προθυμότερους ἐποίησε, μισθὸν ὠρισμένον τῷ ἀνελόντι βάρβαρον ὑποσχόμενος. Τοῦτο παρέσχευ ἀρχὴν τοῦ καὶ τὰ βαρβάρων ἐλαττοῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἐράσμιον παρὰ τοῖς στρατιώταις γενέσθαι. Λόγος δέ τις, ὅτι εἰς ἓν τῶν πολυχύλων εἰσελθόντος αὐτοῦ, στέφανος ἀφ' ᾧ τὰς πόλεις κοσμοῦσιν, ἐν μέσῳ τῶν κίωνων ἐκ καλωδίων ἡρτημένος, τῇ κεφαλῇ κατενεχθεὶς ἤρμοσεν, ἐπὶ τε τούτῳ πάντας τοὺς παρόντας ἀναβοῇσαι· προδηλοῦσθαι γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ γενομένου σημείου τὴν βασιλείαν. Φασὶ δέ τινες, ὡς Κωνσταντίος αὐτὸν διὰ τοῦτο ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἀπέστειλεν, ἵνα ἐκεῖ διαφθαρῇ συμπλεκόμενος αὐτοῖς. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ οἱ τὸ τοιοῦτο λεγόντες ἀληθεύουσιν· ὁ γὰρ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἰδίαν αὐτῷ συνοικίσας, ἐπιβουλεύων, οὐδὲν ἄλλο ἢ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐπιβουλήν ἔτρεπε. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς ἐκάστῳ δοκεῖ, κρινέτω. Ἰουλιανοῦ δὲ μεμψαμένου παρὰ βασιλεῖ τὴν ῥαθυμίαν τῶν στρατηγούντων, ἕτερος ἐπέμφθη στρατηγὸς ἡρμοσμένος τῇ προθυμίᾳ Ἰουλιανοῦ· ὃν ἔχων ὑπουργὸν θαρρῶν τοῖς βαρβάροις συνέβαλλεν. Οἱ δὲ

διεπρεσβεύοντο πρὸς αὐτὸν, δεικνύντες ὡς τὰ βασιλέως γράμματα εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν παρῆναι κελεύει αὐτοὺς, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυσιν. Ὁ δὲ τὸν μὲν πρεσβευτὴν δεσμώτην ἐποίησε· συμβάλλει δὲ τῷ πλήθει, καὶ κατὰ κράτος νικᾷ· καὶ τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων αἰχμάλωτον λαβὼν Κωνσταντῖφ ἐπεμψε. Ταῦτα εὐτυχήσας ἀναγορεύεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν βασιλεύς· ὡς δὲ στέφανος βασιλικὸς οὐ παρῆν, εἰς τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν, τῇ κεφαλῇ Ἰουλιανοῦ περιτέθεικε. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον Ἰουλιανὸς ἐβασίλευσε. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν, εἰ φιλοσόφου, δοκιμαζέτωσαν οἱ ἀκούοντες. Μὴ διαπρεσβευσάμενος γὰρ πρὸς Κωνσταντίον, μηδὲ θεραπεύσας ὡς εὐεργέτην, πάντα ἐπραττεν ἃ ἐδόκει αὐτῷ. Καὶ τοὺς μὲν κατ' ἐπαρχίαν ἄρχοντας ἤμειβε· διέσυρε δὲ τὸν Κωνσταντίον κατὰ πόλεις, ἀναγινώσκων αὐτοῦ δημοσίᾳ τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐπιστολάς· διόπερ αὐτῷ προσετίθεντο, Κωνσταντίου δὲ ἀφίσταντο. Τότε δὴ καὶ τὴν ὑπόκρισιν τοῦ Χριστιανίζειν φανερώς ἀπεδύσατο· περιῶν γὰρ κατὰ πόλεις, τοὺς τε ναοὺς ἀνοίγων, τοῖς ἀγάλμασι προσέφερε, καὶ ἑαυτὸν ἀρχιερέα ὠνόμαζεν· οἳ τε τὴν θρησκείαν Ἑλληνες ἑορτὰς ἐπετέλουν Ἑλληνικάς. Καὶ ταῦτα ποιῶν πόλεμον ἐμφύλιον ἀνερρίπιζε κατὰ Κωνσταντίον, ποιούμενος τὰς ἀφορμάς· καὶ ὅσον μέντοι ἐπ' αὐτῷ, πάντα ἂν ἐγεγόνει, ὅσα ὁ πόλεμος ἔχει κακά. Οὐ γὰρ ἂν δίχα πολλῶν αἱμάτων διεκρίθη ἡ τοῦ 'φιλοσόφου' σπουδή. Θεὸς δὲ, ὁ τῶν ἰδίων βουλημάτων κριτὴς, τὸν ἕτερον τῶν ἀνταγωνιστῶν δίχα τῆς τῶν ἄλλων ζημίας ἐπαυσε τῆς ὁρμῆς. Γενομένου γὰρ Ἰουλιανοῦ περὶ τὰ Θρακῶν ἔθνη, ἀπηγγέλθη τεθυκέναι Κωνσταντίον· καὶ οὕτω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τότε διέφυγεν ἡ Ῥωμαίων ἀρχή. Καταλαβὼν δὲ Ἰουλιανὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εὐθὺς ἐσκόπει τίνα τρόπον οἰκειώσεται τὰ πλήθη, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν εὐνοίαν ἐπισπάσεται. Τέχνη οὖν χρήται τοιαύτῃ· εὖ ἠπίστατο Κωνσταντίον ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν τῶν τὸ 'ὁμοσούσιον' φρονούντων μισούμενον, ἐφ' οἷς τε τῶν ἐκκλησιῶν ἡλαύνοντο, καὶ ὅτι τοὺς αὐτοῖς καθήκοντας ἐπισκόπους δημεύσας ἐξώρισεν. Ἐγίνωσκε τε σαφῶς τοὺς Ἑλληνίζοντας ἀνιωμένους, ἐφ' οἷς θύειν ἐκωλύοντο· ἐπιθυμεῖν τε καιροῦ δράξασθαι, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἱερὰ ἀνοιγῆσεται, καὶ ἐξέσται αὐτοῖς θυσίας ἀναφέρειν τοῖς ἀγάλμασιν. Οὕτω μὲν οὖν ἐκατέρους ἰδίᾳ λυπομένους πρὸς τὸν ἀπελθόντα

[Val. Εὐσεβίου τε τοῦ πρωτοτύπου τὰς ἀρπ.]

ἐγίνωσκε· κοινῇ δὲ πάντας πρὸς τὴν τῶν εὐνούχων βίαν καὶ τοὺς πρωτοτύπους Εὐσεβίου τε τὰς ἀρπαγὰς ἀχθομένους ἐφεύρισκεν. Πᾶσιν οὖν τεχνικῶς προσεφέρετο· καὶ τοὺς μὲν εἰρωνεύετο, τινὰς δὲ καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον ἀφορῶν εὐηργέτει· κοινῇ δὲ πᾶσιν ὅπως εἶχε περὶ τὴν δεισிடαιμονίαν ἐδείκνυε. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Κωνσταντίου ὠμότητα περὶ τοὺς ὑπηκόους διαβάλλειν καὶ ἐξελέγχειν παρὰ τῷ πλήθει βουλούμενος, τοὺς ἐξορισθέντας ἐπισκόπους ἀνακληθῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὰς δημευθείσας οὐσίας αὐτοῖς ἀπεδίδου· καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων ἢ τάχος ἀνοίγειν τοῖς ἐπιτηδείοις προσέταττε· τοὺς δὲ ὑπὸ τῶν εὐνούχων ἀδικηθέντας ἀπολαμβάνειν τὰ κακῶς ἀφαιρεθέντα ἐθέσπισεν. Εὐσέβιον δὲ τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος ἐζημίωσε θανάτῳ, οὐ μόνον δὲ διὰ τὸ πολλοὺς ἡδίκησθαι ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ Γάλλον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ἀναιρεῖσθαι ἐκ τῆς ἐκείνου διαβολῆς ἐπυνθάνετο. Καὶ τὸ μὲν σῶμα Κωνσταντίου βασιλικῶς τιμήσας ἐκήδευσεν· ἐξέβαλε δὲ τῶν βασιλείων εὐνούχους, κουρεῖς, μαγείρους· εὐνούχους μὲν, διὰ τὸ ἀποβεβληκέναι τὴν γαμετὴν, μεθ' ἣν ἄλλην οὐκ ἐτι ἡγάγετο· μαγείρους δὲ, διὰ τὸ λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ· 'κουρεὺς δέ,' ἔφη, 'εἰς πολλοῖς ἀρκέσειε.' Τοὺς μὲν οὖν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐξέβαλε. Τῶν μέντοι ὑπογραφέων τοὺς πλείστους τῇ ἐξ ἀρχῆς παραδόντος τύχῃ, τοῖς λοιποῖς αὐτῶν μισθὸν ὑπογραφέως ἐκέλευσε δίδοσθαι. Περιεῖλε δὲ καὶ τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον, οἶον ἡμιόνων, βοῶν, καὶ ὄνων· μόνον δὲ τῶν ἵππων ταῖς δημοσίαις χρεαῖς συνεχώρησεν ὑπουργεῖν. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐπαινοῦσι μὲν ὀλίγοι· οἱ πλείους δὲ ψέγουσιν, ὅτι πανομένη ἢ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον ἐπολεῖ τὴν βασιλείαν. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ διανυκτερεύων λόγους συνέγραφε, καὶ τούτους κατιῶν εἰς τὴν συγκλήτου βουλὴν ἐπεδείκνυτο· μόνος γὰρ βασιλέων ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος πρῶτος εἰς τὴν τῆς συγκλήτου βουλὴν λόγους ἐπεδείκνυτο. Ἐτίμα δὲ καὶ τοὺς περὶ παιδείαν ἐσπουδακότας· μάλιστα δὲ τοὺς ἐπαγγελλομένους φιλοσοφεῖν. Διὸ καὶ τοὺς πανταχῇ ἦγεν ἢ φήμη βρύαζοντας ἐπὶ τὰ βασίλεια· οἱ φοροῦντες τοὺς τρίβωνας, πολλοὶ ἐκ τοῦ σχήματος μᾶλλον ἢ ἐκ παιδείας ἐδείκνυντο· πάντες δὲ ἦσαν βαρεῖς τοῖς Χριστιανίζουσιν, ἄνδρες ἀπατεῶνες, καὶ αἰεὶ τοῦ κρατοῦντος οἰκειούμενοι τὴν θρησκείαν. Ἐχων δὲ ὁ βασιλεὺς πλεο-

ii. 23.

νάζον ἐν ἑαυτῷ τὸ κενόδοξον, πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς ἐκωμῶδησεν ἐν τῇ λόγῳ ὃν ἐπέγραψε 'Καίσαρας.' Ἐκ τοῦ τοιούτου ἤθους κινούμενος καὶ τοὺς 'κατὰ Χριστιανῶν' λόγους συνέγραψε. Τὸ μὲν γὰρ μαγείρους καὶ κουρεῖς ἐκβαλεῖν φιλοσόφου ἔργον, οὐ μὴν βασιλέως· τὸ δὲ διασύρειν ἢ σκώπτειν οὐκέτι φιλοσόφου, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βασιλέως. Ἀμφοτέροι γὰρ πᾶσαν λοιδορίαν καὶ βασκανίαν ὑπερβεβήκασιν. Βασιλεῖ μὲν γὰρ ἐξέστω φιλοσοφεῖν, ὅσα πρὸς σωφροσύνην ὀρθῶ· φιλόσοφος δὲ, εἰ πάντα τῶν βασιλέων μιμήσοιτο, διαπεσεῖται τοῦ σκοποῦ. Περὶ μὲν δὴ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως γένους τε αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως καὶ ἤθους, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρήλθεν, τοσαῦτα ὥς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρήσθω.

CAP. II.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρίᾳ γενομένης στάσεως, καὶ ὅπως Γεώργιος ἀνῆλθῃ.

Αὐθις δὲ τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν αὐτὸν γενομένων χρόνων μνήμην ποιούμεθα. Κατὰ τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρου πόλιν συνέβη ταραχὴν γενέσθαι ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Τόπος ἦν τῇ πόλει ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ἔρημος καὶ ἡμελημένος, συρφετοῦ τε γέμων πολλοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν τῷ Μίθραϊ τελετὰς Cp. v. 16. ποιοῦντες ἀνθρώπους κατέθουν. Τοῦτον Κωνσταντῖος ὡς σχολαῖον ἤδη πρότερον τῇ Ἀλεξανδρίᾳ ἐκκλησίᾳ προσκεκυρώκει. Γεώργιος δὲ βουλόμενος ἐν αὐτῷ εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσαι, ἀνακαθαρθῆναι κελεύει τὸν τόπον. Καὶ δὴ ἀνακαθαίρομένου, ἄδυντον ἡῦρηται κατὰ βάθους πολλοῦ, ἐν ᾧ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων ἐκέκρυπτο. Ταῦτα δὲ ἦν κρανία ἀνθρώπων πολλὰ νέων τε καὶ παλαιῶν, οὗς λόγος κατέειπε πάλαι ἀναιρεῖσθαι, ὅτι ταῖς διὰ σπλάγχχνων μαντείαις ἐχρῶντο οἱ Ἕλληνες, καὶ μαγικὰς ἐτέλουν θυσίας, καταμαγανεύοντες τὰς ψυχάς. Οἱ οὖν Χριστιανοὶ ταῦτα εὐρόντες ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ Μιθρέλου, σπουδῇ ἐθεντο πᾶσιν ἐν τῷ φανερῷ γέλωτα δεῖξαι τὰ Ἑλλήνων μυστήρια· ἐξεπόμενον δὲ εὐθὺς γυμνὰ τῷ δήμῳ τὰ κρανία δεικνύοντες. Ταῦτα ὁρῶντες οἱ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μὴ φέροντες τὸ τοῦ πράγματος ἐπονείδιστον, εἰς ὀργὴν ἐξάπτονται· καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν ὄπλον ποιοῦμενοι ὥρμησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ διὰ πάσης ἰδέας θανάτου ἀνείλον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Τοὺς μὲν γὰρ ξίφεσι, τοὺς δὲ ξύλοις

ἡ λίθοις ἀπέκτειναν, ἄλλους δὲ σχοινίοις ἀπέπνιξαν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσαν, ἐφ' ὕβρει τοῦ σταυροῦ τοῦτον ἐπάγοντες τὸν θάνατον· τοὺς δὲ πλείστους τραυματίας ἐποίησαν. Τότε δὲ, οἷα ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ γίνεσθαι, οὐδὲ τῶν οἰκειοτάτων ἀπέσχοντο· ἀλλὰ καὶ φίλος φίλον ἐπληξε, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφόν, καὶ γονεῖς παῖδας, καὶ ἀλλήλων πρὸς φόνον ὥρμησαν. Διὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ τοῦ ἐκκαθαίρειν τὸ Μιθρῆιον ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸν Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐκσύραντες, καμῆλῳ τε προσδήσαντες, καὶ σπαράξαντες, σὺν αὐτῇ κατέκασαν.

CAP. III.

᾽Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει δι' ἐπιστολῆς τῶν ᾽Αλεξανδρέων καθήψατο.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῇ Γεωργίου ἀναιρέσει χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς, δι' ἐπιστολῆς τοῦ ᾽Αλεξανδρέων δήμου καθήψατο. Λόγος δὲ διεδόθη, ὡς ταῦτα εἰς Γεώργιον ἔδρασαν οἱ δι' Ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς αὐτόν. Ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι μὲν καὶ τοὺς μισοῦντας ἐν ταῖς στάσεσι συνεπιτιθεσθαι τοῖς ἀδικούσιν· ἡ μέντοι τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἢ Χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ. Καὶ φαίνεται δὲ Γεώργιος καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα βαρὺς γεγονὼς καὶ ὀχληρὸς τοῖς πᾶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξεκαύθη εἰς φιλονεικίαν τὰ πλήθη. Ὅτι δὲ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἐγκαλεῖ, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς ἐπιστολῆς·

ilian. Ep. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς, μέγιστος, σεβαστὸς, ᾽Αλεξανδρέων τῷ δήμῳ.

Εἰ μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν ὑμῶν, καὶ πρό γε τούτου τὸν θεὸν τὸν μέγαν, τὸν ἀγιώτατον Σάραπιν αἰδεῖσθε, τοῦ κοινου γούν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέποντος πῶς οὐδεὶς εἰσῆλθε λόγος; προσθήσω δὲ ὅτι καὶ ἡμῶν, οὐς οἱ θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις δὲ ὁ μέγας Σάραπς, ἀρχὴν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης, οἷς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ τῶν ἡδικηκότων ὑμᾶς φυλάξαι διάγωνσιν. Ἄλλ' ὀργὴ τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξηπάτησε καὶ θυμὸς, ὅσπερ οὖν εἴωθε τὰ δεινὰ πράττειν, τὰς φρένας μετοικίσας. Εἴτα τῆς ὁρμῆς ἀναστειλάντες, τοῖς παραχρῆμα βεβουλευμένοις καλῶς ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν παρανομίαν· οὐδ' ἡσχύνθητε δήμος ὄντες τολμῆσαι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμύσησατε δικαίως. Εἵπατε γάρ μοι πρὸς τοῦ Σαράπιδος, ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ; Τὸν μακαριώτατον Κωνστάντιον, ἐρεῖτε δῆπουθεν, ὅτι καθ' ὑμῶν παρώξυνεν. Εἴτα εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον· καὶ κατέλαβεν

ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου τὸ ἀγιώτατον τοῦ θεοῦ τέμενος, ἀποσυλῆσας ἐκείθεν εἰκόνας καὶ ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον. Ὑμῶν δὲ ἀγανακτούτων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ κτήμασιν, ὁ δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν ἐπιέμψαι τοὺς ὀπλίτας ἀδίκως καὶ [ἵδε, Jul.] παρὰ νόμους καὶ ἀσεβῶς. Ἵσως Γεώργιον μᾶλλον ἢ τὸν Κωνσταντῖον δεδοικώς, ἑαυτὸν παρεφύλαττεν, εἰ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόρρωθεν προσεφέρετο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ θεοῖς ἔχθρῳ Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν αὐθις ἐμίνατε πόλιν, ἐξὸν ὑποβάλλειν αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις. Οὕτω γὰρ ἐγίνετο ἂν οὐ φόνος οὐδὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα, δίκη δὲ ἐμμελὴς, ὑμᾶς μὲν ἀθόφους πάντῃ φυλάττουσα, τιμωρομένη μὲν τὸν ἀνίστα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν θεῶν ὀλιγοῦσι, καὶ προσέτι τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ τοὺς ἀνθρώπους δήμους ἐν οὐδενὶ τίθενται, τῆς ἑαυτῶν δὲ ποιούνται ἀπαργὸν δυναστείας τὴν κατ' ἐκείνων ἀμύνητα. Παραβάλλετε τοῖνυν ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν, ἣ μικρῷ πρῶν ἐπέστειλα· καὶ τὸ διάφορον κατανοήσατε, πόσους μὲν ὑμῶν ἐπαίους ἔγραφον τότε. Νυνὶ δὲ, μὰ τοὺς θεοὺς, ὀφείλων ὑμᾶς ἐπαίνειν, οὐ δύναμαι διὰ τὴν παρανομίαν. Τολμᾷ δήμος, ὥσπερ οἱ κύνες, ἄνθρωπον σπαράττειν· εἴτα οὐκ αἰσχύνεται καὶ φυλάττει καθαρὰς τὰς χεῖρας, ὥς προσάγειν πρὸς τοὺς θεοὺς αἵματος καθαρηνούσας. Ἀλλὰ 'Γεώργιος ἄξιός τ' ἐστι τοῦ τοιαῦτα παθεῖν' καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χειρόνα καὶ πικρότερα· καὶ δι' ὑμᾶς, ἐρεῖτε· σύμφημι καὶ αὐτός· παρ' ὑμῶν δὲ εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ· νόμοι γὰρ ὑμῖν εἰσὶν, οὓς χρὴ τιμᾶσθαι μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι. Πλὴν ἐπειδὴ συμβαίνει τῶν καθ' ἕκαστόν τινας παρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γοῦν εὐνομεῖσθαι χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς. Εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ' ἐμοῦ πλημμελῆσαι τοιοῦτό τι ὑμᾶς, ὃς αἰδοί τῇ πρὸς τὸν θεόν, καὶ διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ὃς ἤρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου, καὶ τῆς ὑμετέρας πόλεως, ἀδελφικὴν ὑμῖν εὐνοίαν ἀποσώζω. Τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, οὐποτε ἂν δήμου περιέδοιεν τολμημα, μὴ, καθάπερ νόσημα χαλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθάραι φαρμάκῳ. Προσφέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν, δι' ὅσπερ ἑναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ προσηνέστατον, παραίνεσιν καὶ λόγους. Ὑψ' ὦν εὐ οἶδ' ὅτι πείσεσθε μᾶλλον, εἴπερ ἐστὶ, καθάπερ ἀκούω, τό τε ἀρχαῖον Ἑλληνας, καὶ τὰ νῦν ἔτι τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὑπεστὶν ὑμῖν ἀξίολογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ. Προτεθίτω τοῖς ἐμοῖς πολίταις Ἀλεξανδρεῦσιν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς.

ἢ λίθοις ἀπέκτειναν, ἄλλους δὲ σχοινίοις ἀπέπνιξαν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσαν, ἐφ' ὕβρει τοῦ σταυροῦ τοῦτον ἐπάγοντες τὸν θάνατον· τοὺς δὲ πλείστους τραυματίας ἐποίησαν. Τότε δὲ, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, οὐδὲ τῶν οἰκειοτάτων ἀπέσχοντο· ἀλλὰ καὶ φίλος φίλον ἐπληξε, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφόν, καὶ γονεῖς παῖδας, καὶ ἀλλήλων πρὸς φόνον ὥρμησαν. Διὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ τοῦ ἐκκαθαίρειν τὸ Μιθρεῖον ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸν Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐκσύραντες, καμῆλψ τε προσδήσαντες, καὶ σπαράζαντες, σὺν αὐτῇ κατέκασαν.

CAP. III.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει δι' ἐπιστολῆς τῶν Ἀλεξανδρέων καθήψατο.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῇ Γεωργίου ἀναιρέσει χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς, δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξανδρέων δῆμον καθήψατο. Λόγος δὲ διεδόθη, ὥς ταῦτα εἰς Γεώργιον ἔδρασαν οἱ δι' Ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς αὐτόν. Ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι μὲν καὶ τοὺς μισοῦντας ἐν ταῖς στάσεσι συνεπιτίθεσθαι τοῖς ἀδικούσιν· ἢ μέντοι τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἢ Χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ. Καὶ φαίνεται δὲ Γεώργιος καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα βαρὺς γεγυῶς καὶ ὀχληρὸς τοῖς πᾶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξεκαύθη εἰς φιλονεικίαν τὰ πλήθη. Ὅτι δὲ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἐγκαλεῖ, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς ἐπιστολῆς·

Julian. Ep. 10. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς, μέγιστος, σεβαστὸς, Ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ.

Εἰ μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν ὑμῶν, καὶ πρό γε τούτου τὸν θεὸν τὸν μέγαν, τὸν ἀγιώτατον Σάραπιν αἰδεῖσθε, τοῦ κοινου γοῦν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέποντος πῶς οὐδεὶς εἰσῆλθε λόγος; προσθήσω δὲ ὅτι καὶ ἡμῶν, οὓς οἱ θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις δὲ ὁ μέγας Σάραπης, ἀρχεῖν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης, οἷς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ τῶν ἡδικοτάτων ὑμᾶς φυλάξαι διάγωνσιν. Ἄλλ' ὀργὴ τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξηπάτησε καὶ θυμὸς, ὅσπερ οὖν εἴπω τα δεινὰ πράττειν, τὰς φρένας μετοκίσας. Εἴτα τῆς ὁρμῆς ἀναστειλαντες, τοῖς παραχρῆμα βεβουλευμένοις καλῶς ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν παρανομίαν· οὐδ' ἡσχύνθητε δῆμος ὅντες τολμῆσαι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμισήσατε δικαίως. Εἶπατε γάρ μοι πρὸς τοῦ Σαράπιδος, ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ; Τὸν μακαριώτατον Κωνσταντίον, ἐρεῖτε δῆπουθεν, ὅτι καθ' ὑμῶν παρώξυνεν. Εἴτα εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον· καὶ κατέλαβεν

ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου τὸ ἀγιώτατον τοῦ θεοῦ τέμενος, ἀποσυλῆσας ἐκείθεν εἰκόνας καὶ ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον. Ὑμῶν δὲ ἀγανακτούντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ κτήμασι, ὁ δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν ἐπιπέμψαι τοὺς ὀπλίτας ἀδίκως καὶ [58c, Jul.] παρανόμως καὶ ἀσεβῶς. Ἰσως Γεώργιον μᾶλλον ἢ τὸν Κωνσταντῖον δεδοικώς, ἑαυτὸν παρεφύλαττεν, εἰ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόρρωθεν προσεφέρετο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ θεοῖς ἐχθρῷ Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν ἀθῆς ἐμείνατε πόλιν, ἐξὼν ὑποβάλλειν αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις. Οὕτω γὰρ ἐγένετο ἂν οὐ φόνος οὐδὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα, δίκη δὲ ἐμμελῆς, ὑμᾶς μὲν ἀθόφους πάντη φυλάττουσα, τιμωρουμένη μὲν τὸν ἀνίατα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν θεῶν ὀλιγοῦσι, καὶ προσέτι τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ τοὺς ἀνθούοντας δήμους ἐν οὐδενὶ τίθενται, τῆς ἑαυτῶν δὲ ποιούντων πάρεργον δυναστείας τὴν κατ' ἐκείνων ὁμότητα. Παραβάλλετε τοῖνυν ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν, ἣ μικρῇ πρῶην ἐπέστευλα· καὶ τὸ διάφορον κατανοήσατε, πόσους μὲν ὑμῶν ἐπαίνους ἔγραφον τότε. Νυνὶ δὲ, μὰ τοὺς θεοὺς, ὀφείλων ὑμᾶς ἐπαινεῖν, οὐ δύναμαι διὰ τὴν παρανομίαν. Τολμᾷ δῆμος, ὥσπερ οἱ κύνες, ἀνθρωπὸν σπαράττει· εἴτα οὐκ αἰσχύνεται καὶ φυλάττει καθαρὰς τὰς χεῖρας, ὥς προσάγειν πρὸς τοὺς θεοὺς αἵματος καθαρευούσας. Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος ἄξιος ἦν τοῦ τοιαῦτα παθεῖν· καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χεῖρονα καὶ πικρότερα· καὶ δι' ὑμᾶς, ἐρεῖτε· σύμφημι καὶ αὐτός· παρ' ὑμῶν δὲ εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ· νόμοι γὰρ ὑμῖν εἰσιν, οὓς χρὴ τιμᾶσθαι μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι. Πλὴν ἐπειδὴ συμβαίνει τῶν καθ' ἕκαστόν τινας παρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γοῦν εὐνομεῖσθαι χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσαπερ ἐξ ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς. Εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ' ἐμοῦ πλημμελῆσαι τοιοῦτό τι ὑμᾶς, ὃς αἰδοὶ τῇ πρὸς τὸν θεόν, καὶ διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ὃς ἤρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου, καὶ τῆς ὑμετέρας πόλεως, ἀδελφικὴν ὑμῖν εὐνοίαν ἀποσώζω. Τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, οὐποτε ἂν δήμου περιδοῖεν τόλμημα, μὴ, καθάπερ νόσημα χαλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθάραι φαρμάκῳ. Προσφέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν, δι' ὅσαπερ ἔναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ προσηνέστατον, παραίνεσιν καὶ λόγους. Ὑψ' ὦν εὖ οἶδ' ὅτι πείσεσθε μᾶλλον, εἴπερ ἐστὶ, καθάπερ ἀκούω, τό τε ἀρχαῖον Ἕλληνας, καὶ τὰ νῦν ἔτι τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὑπεστὶν ὑμῖν ἀξίολογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ. Προτεθῆτω τοῖς ἐμοῖς πολίταις Ἀλεξανδρεῦσιν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς.

CAP. IV.

Ὡς Γεωργίου ἀναιρεθέντος, Ἀθανάσιος κατελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἐκ τῆς φυγῆς κατελθόντα Ἀθανάσιον ἀσμένως ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαὸς ἐδέξατο· ἐξώθησαν τότε ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματα, παραδιδάσκειν δὲ Ἀθανασίῳ τοὺς εὐκτηρίους τόπους. Οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες ἐν οἰκίσκοις ἀσῆμοις συναγόμενοι εἰς τόπον Γεωργίου Λούκιον προχειρίζονται. Ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει τὰ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἦν.

CAP. V.

Περὶ Λουκίφερος καὶ Εὐσεβίου.

Ἐν δὲ δὴ τῷδε τῷ χρόνῳ Λούκιφερ καὶ Εὐσέβιος προστάγματι τοῦ βασιλέως τῆς ἐξορίας ἀνακέκληντο· Λούκιφερ μὲν Καράλων ἐπίσκοπος, ἣ ἐστὶ πόλις Σαρδανίας, Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων, ὥς μοι καὶ πρότερον εἰρηται. Ἀμφω οὖν τῶν ἄνω Θηβῶν τῆς ἐξορίας ἐπαυῖοντες, συμβουλήν ἐποιοῦντο, τίνα τρόπον τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα διαφθειρόμενον μὴ παρῶσιν.

Cr. ii. 36.

CAP. VI.

Ὡς Λούκιφερ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος Παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.

Ἐδόκει οὖν, Λουκίφερα μὲν ἐπὶ τὴν Συρίαν Ἀντιόχειαν παραγενέσθαι, Εὐσέβιον δὲ ἐπ' Ἀλεξάνδρειαν· ὅπως ἂν σύνοδον ἅμα Ἀθανασίῳ ἀθροίσαντες τὰ τῆς ἐκκλησίας κρατύνωσι δόγματα. Λούκιφερ μὲν οὖν διάκονον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀποστέλλει, δι' οὗ στέρξειν ὁμολόγει τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπούμενα. Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν χωρήσας, εὕρισκει τεταραγμένην τὴν ἐκκλησίαν· ἐδιχονόει γὰρ τὰ πλήθη πρὸς ἑαυτά. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ὑπὸ Εὐζώϊου τυγχάνουσα τὴν ἐκκλησίαν ἐχώριζεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ, ὥς ἦδη πρότερον ἔφην, καὶ οἱ Μελετίῳ ἀκολουθήσαντες, ἐν σπουδῇ τῇ περὶ τὸν καθηγητὴν, πρὸς τοὺς ὁμόφρονas διεκρί-
Cr. c. 9; v. 3. νοντο. Καταστήσας οὖν Παυλῖνον ἐπίσκοπον αὐτοῖς, αὐθις ἀπεχώρει.

Cr. ii. 44.

CAP. VII.

Ὡς Εὐσέβιος ἐναθεὶς Ἀθανασίῳ σύνοδον ἐπισκόπων πεποιήκασιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τραπὺς τὴν Τριάδα ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.

Εὐσέβιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σπουδαιότερον ἅμα Ἀθανασίῳ συνεκρότει τὴν σύνοδον· συνήλθόν τε ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι, καὶ περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων λόγους ἐγύμνασαν. Ἐνθα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα θεολογήσαντες τῇ ὁμοουσίῳ Τριάδι συναελαμβάνοντο· καὶ τὸν ἐνανθρωπήσαντα οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἐμψυχωμένον ἀπεφώνησαντο, ἥ καὶ πάλαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἐδόκει. Οὐ γὰρ νεαράν τινα θρησκείαν ἐπινοήσαντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, ἀλλ' ἄπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἔλεγε, καὶ ἀποδεικτικῶς παρὰ τοῖς Χριστιανῶν σοφοῖς ἐφιλοσοφεῖτο. Οὕτω γὰρ πάντες οἱ παλαιότεροι περὶ τούτου λόγον γυμνάσαντες ἔγγραφον ἡμῖν κατέλιπον. Καὶ γὰρ Εἰρηναῖός τε καὶ Κλήμης, Ἀπολινάριός τε ^{δ Cr. Eus. H. E. iv. 27 ;} Ἱεραπολίτης καὶ Σαραπίων ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστῶς ἐκκλησίας ^{v. 19.} ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα, ἐν τοῖς πονηθείσιν αὐτοῖς λόγοις ὥς ὁμολογούμενον αὐτοῖς φάσκουσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ ^{Cr. Eus. vi.} Βήρυλλον τὸν Φιλαδελφείας τῆς ἐν Ἀραβίᾳ ἐπίσκοπον γενομένης ^{43.} σύνοδος γράφουσα Βηρύλλῳ τὰ αὐτὰ παραδέδωκεν. Ὡριγένης δὲ πανταχοῦ μὲν ἐν τοῖς φερομένοις αὐτοῦ βιβλίοις ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα οἶδεν. Ἰδικῶς δὲ ὁ εἰς τὴν Γένεσιν αὐτῷ πεποιημένος ἕνατος τόμος τὸ περὶ τούτου μυστήριον ἐφάνέρωσεν, ἔνθα Ἀδὰμ μὲν τὸν Χριστὸν, Εὐὰν δὲ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι πλατύτερον κατεσκεύασε. Μάρτυρες τούτων ἀξιόπιστοι ὃ τε ἱερὸς Πάμφιλος καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ χρηματίζων Εὐσέβιος. Ἀμφω γὰρ κοινῇ τὸν Ὡριγένους παρατιθέμενοι βίον, καὶ πρὸς τοὺς ἐκ προλήψεως ἀπ- ^{Cr. vi. 13.} εχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπαντῶντες, ἐνδόξοις βιβλίοις ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιούμενοι, οὐ πρῶτον Ὡριγένην ἐπὶ ταύτην τὴν πραγματείαν ἐλθεῖν φασίν, ἀλλὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας μυστικὴν ἐρμηνεύσαι παράδοσιν. Κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συνόδῳ παρόντες οὐκ ἀβασάνιστον εἶσαν, φημὶ δὴ τὸ περὶ 'οὐσίας' καὶ 'ὑποστάσεως.' Ὅσιος γὰρ ὁ Κοδρούβης τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπί- ^{i. 7.} σκοπος, οὐ καὶ ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην, ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸ κατασβέσαι τὴν τότε ὑπὸ τοῦ Ἀρείου γενο-

μένην ταραχήν προαποσταλείς, τὸ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος ἐκβαλεῖν δόγμα προθυμούμενος τὴν περὶ 'οὐσίας καὶ ὑποστάσεως' πεποίηται ζήτησιν, ἥτις καὶ αὐτὴ ἐτέρας ἐρεσχελίας ὑπόθεσις γέγονεν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐπιγενομένη σύνοδος τὴν περὶ τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἤξιωσεν· ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτά τινες περὶ τούτου ἐρεσχελεῖν ἤθελον, διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ περὶ 'οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως' τάδε ἀπεφώνησαν. Οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν ταύταις χρῆσθαι ταῖς λέξεσιν· 'οὐσίαν' μὲν γὰρ μὴδὲ ὀνομάσθαι ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· τῷ δὲ τῆς 'ὑποστάσεως' ὀνόματι καταχρησασθαι τὸν ἀπόστολον τῇ τῶν δογμάτων ἀνάγκῃ. Καθ' ἕτερον δὲ λόγον προσπαλαμβάνειν τὰς λέξεις ἐδογματίσαν, ὅτ' ἂν τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλωσιν, ἵνα μὴ στενώσει τῶν λέξεων ὥς ἐν πρᾶγμα τριώνυμον νομίζωμεν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομαζομένων περὶ τῆς Τριάδος ἐν ἰδίᾳ 'ὑποστάσει' θεολογοῖτο. Ταῦτα μὲν τότε ἡ σύνοδος· ἃ δὲ ἡμεῖς περὶ 'οὐσίας καὶ ὑποστάσεως' ἴσμεν οὐδὲν κωλύει διὰ βραχέων εἰπεῖν. Οἱ τὴν Ἑλληνικὴν παρ' Ἑλληνισοφίαν ἐκθέμενοι τὴν μὲν 'οὐσίαν' πολλαχῶς ὥρισαντο· 'ὑποστάσεως' δὲ οὐδ' ἡντιναοῦν μνήμην πεποίηται. Εἰρηναῖος δὲ ὁ γραμματικὸς, ἐν τῷ κατὰ στοιχείου 'Ἀττικιστῇ,' καὶ 'βάρβαρον' ἀποκαλεῖ τὴν λέξιν· μὴδὲ γὰρ παρὰ τισι τῶν παλαιῶν εἰρησθαι. Εἰ δέ που καὶ ἤρρηται, μὴ ταῦτα σημαίνειν, ἐφ' ὧν νῦν παραλαμβάνεται· παρὰ μὲν γὰρ Σοφοκλεῖ ἐν Φοίνικι ἐνέδραν σημαίνει τὴν 'ὑπόστασιν'· παρὰ δὲ Μενάνδρῳ τὰ καρυκεύματα, ὥς εἴτις λέγοι τὴν ἐν τῷ πίθῳ τοῦ οἴνου τρύγα 'ὑπόστασιν'. Ἰστέον μέντοι ὅτι εἰ καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι τὴν λέξιν παρέλιπον, ἀλλ' ὅμως οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων συνεχῶς ἀντὶ τῆς 'οὐσίας,' τῇ λέξει τῆς 'ὑποστάσεως' ἀπεχρήσαντο. 'Οὐσίας' δὲ τὸν ὄρον, ὥς ἔφασκεν, διαφόρως ἀποδεδώκασιν· εἰ δὲ ὄρῳ 'ἡ οὐσία' περιλαμβάνεται, πῶς ἐπὶ Θεοῦ τοῦ μὴ δυναμένου περιληφθῆναι, κυρίως τῇ λέξει χρῆσαιμεθα; Εὐάγριος δὲ ἐν τῷ 'Μοναχικῷ' προπετῶς μὲν καὶ ἀπερισκέπτως θεολογεῖν ἀποσυμβουλεύει· ὀρίζεσθαι δὲ, ὥς ἀπλοῦν, τὸ θεῖον πάντα ἀπαγορεύει· τῶν γὰρ συνθέτων εἶναι τοὺς ὄρους φησὶν. 'Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν διδάσκει· 'Πᾶσα πρότασις,' φησὶν, 'ἡ γένος ἔχει κατηγορούμενον, ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς, ἢ τὸ ἐκ τούτων συγκείμενον'. οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν εἰρημένων ἐστι λαβεῖν· σιωπῇ

Heb. i. 3.

Cp. c. 23.

Cp. iv. 23.

προσκυνέσθω τὸ ἄρρητον.' Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Εὐάγγελος, περὶ οὗ Cp. iv. 23.
εἰς ὕστερον ἐροῦμεν· ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει δοκοῦμεν
ταῦτα εἰρηκέναι, ἀλλ' ὥς χρησίμων τῇ ὑποθέσει τῆς ἱστορίας
ἐμνημονεύσαμεν.

CAP. VIII.

Ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ Ἀθανασίου περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς.

Ἀθανάσιος δὲ καὶ τὸν 'περὶ τῆς φυγῆς' ἀπολογητικὸν λόγον
πάσαι πεπονημένον αὐτῷ ἐπὶ τῶν παρόντων τότε διεξήλθεν. Οὗ
μέρη τὰ χρήσιμα καὶ ἐπωφελῆ ἐνταῦθα προσγράφων, τὸν ὅλον
λόγον πολῦστιχον ὄντα ζητεῖν καὶ ἀναγινώσκειν τοῖς φιλοπόνοις
ἀνῆκα.

Ἴδοῦ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα· ταῦτα δρῶντες, καὶ μὴ ἐντρα- Ath. de Fuga, 7.
πέντες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτύρευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν
ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται
πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὸν τέλεον πεποιήκωσι. Καὶ λοιπὸν προφασίζονται
'δειλίαν' ὀνειδίζοντες, ἀγροοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες εἰς ἑαυτοὺς ἐπι-
στρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. Εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλὰ χεῖρον
τὸ διώκειν. Ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται· ὁ δὲ διώκει ζητῶν
ἀποκτείνει. Καὶ τὸ μὲν 'φεύγειν' γέγραπται· ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι παρα- Matt. x. 23.
βαίνει νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φεύγειν παρέχει. Εἴπερ
οὖν τὴν φυγὴν ὀνειδίζουσιν, ἐντρεπέτωσαν πλέον ἑαυτοὺς οἱ διώκοντες·
παυέσθωσαν ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. Ἀλλὰ
τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται· τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα πάντα πράτ-
τουσιν, εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν
διωκόντων. Οὐδεὶς γὰρ τὸν πρῶτον καὶ φιλόανθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον
τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον 'πᾶς γὰρ κατ' ὄδον καὶ ὑπὸ χρεως' 2 Kings (Lxx.)
ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ κατέφευγε. Διὰ τοῦτο καὶ xxii. 2.
οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν
ἔχειν τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσιν
τυφλῶσκειν οἱ πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ πλέον ἡ
ἐξ ἐπιβουλῆς γενομένη παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις καὶ ἐξορία προφανεστέρα
γενήσεται. Ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μείζων ἡχίσει κατ' αὐτῶν·
ἂν τε πάλιν ἐξορίσωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημία τῆς παρανομίας
ἐξαποστελλουσιν. Εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τού-
τοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόποντας λογισμοῖς. Ἐπειδὴ δὲ
καὶ τὸ σφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες
ἀνελεῖν οὐχ ὁρώσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. . . . .

Εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ δια- De Fuga, 10.

βάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακῶβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἡσαΐ, τὸν δὲ Μωϋσῆν εἰς Μαδίαν ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραώ; Τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες ἀπολογησονται τῷ Δαβὶδ φεύγοντι τὸν Σαοὺλ ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀποστείλαυτα αὐτὸν ἀναρεθῆναι, καὶ κρυπτομένῳ μὲν αὐτῷ ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ ἀλλοιοῦντι τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως οὗ παρέλθῃ τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ; Τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν μέγαν Ἥλιαν ὁρῶντες ἐπικαλούμενον μὲν τὸν Θεὸν, καὶ νεκρὸν ἐγείροντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαάβ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις παρὰ τῷ Ἀβδία. Ἡ τοῦτοις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον οὐδεμίαν μνήμην ἔχουσι· καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ἀνεχώρου κρυπτόμενοι· καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ^{2 Cor. xi. 33.} ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ κεχάλασται, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητούντος τὰς χεῖρας. Τῆς τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; Ἄν τε γὰρ 'δειλίαν' ὀνειδίσωσι, κατ' αὐτῶν ὡς μαινομένων τὸ τόλμημα· καὶ τε ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς γραφάς. Ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ πρόσταξις ἦν, ἐκταγῆναι καὶ πῶλεις ^{Num. xxxv. 11.} 'φυγαδευτηρίους,' ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητούμενους εἰς θάνατον ὅπως δῆποτε δύνασθαι διασώζεσθαι. Ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωϋσεὶ λαλήσας Λόγος τοῦ Πατρὸς πάλιν ἐντολὴν ταύτην δίδωσι, λέγων, "Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ^{Matt. x. 23.} ἐτέραν." Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, "Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἔστως ἐν τόπῳ ἁγίῳ, (ὁ ἀναγινώσκων νοείτω), τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβῆτω ἄραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστρεψάτω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ." Ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας ἀγωγὴν· ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ Κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. Καὶ ἔστιν οὗτος ὅρος ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὃ δ' ἂν ὁ Θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος ὡς ἡμεῖς 'κρυβῆναι,' καὶ πάλιν διωκόμενος φεύγειν, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνειν. ^{John viii. 59.} Ἐπρεπε γὰρ αὐτὸν, ὡς ἐκ τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦτο παθεῖν, [abbrev. from οὗτω καὶ ἐκ τούτου δεικνύειν ἑαυτὸν ἐνανθρωπήσαντα. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ἄμα τῷ γεένεσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετειλατο τῷ ^{Ath.] Ἰωσήφ, 'Ἐγερθεῖς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.' Καὶ ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου, φαίνεται δι' Ἀρχελαὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς}

τὴν Ναζαρέτ. "Ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγῇ, 'οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξεληθόντες συμβούλιον ἐποίουν κατ' αὐτοῦ, Matt. xii. 14, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν' ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκείθεν." Καὶ γὰρ ¹⁵ καὶ ὅτε τὸν Δάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, 'ἀπ' ἐκείνης,' φησὶ, 'τῆς ἡμέρας John xi. 53, ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν' ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκ ἐτι παρηर्σία περι- ⁵⁴ πάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκείθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου." Εἶτα λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, 'Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι,' John viii. 58. οἱ μὲν Ἰουδαῖοι θλαβὸν λίθους ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· καὶ 'διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν "ἐπορεύετο" καὶ παρῆγεν οὕτως.' Ἄρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες, ἐπεὶ 'μὴ βλέ- Matt. xiii. 13. πουςι' κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ θέλουσι 'γενέσθαι πυρίκαυστοι,' ὅτι ἐναντία Isa. ix. 5. ὡς ὁ Κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλευόμενοι καὶ φθέγονται; Καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε, καὶ 'οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς Matt. xiv. 12, ἀνεχώρησεν ἐκείθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν.' Ὁ μὲν οὖν ¹³ Κύριος ἐποίει ταῦτα, καὶ οὕτως ἐδίδασκεν. Εἶθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, καὶ μὴ πλέον μανέντες ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ Σωτῆρι 'δειλίαν,' ἀπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημίην μελετήσαντες. Ἄλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέξεται· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. "Ἔστι γὰρ ἡ πρόφασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὐλογος καὶ ἀληθῆς" ἦν ἐπὶ μὲν τοῦ Σωτῆρος οἱ εὐαγγελισταὶ κειμένην ἀπεμνημόνευσαν· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ τούτου ἐπὶ πάντων τῶν ἀγίων τὴν αὐτὴν λογίζεσθαι. Ἄ γὰρ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει. Τὰ γὰρ ἡμῶν ἐκείνος ἀνεδέξατο, καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας [Ath. τὸ γὰρ πάθῃ ἐνεδείκνυτο· ἀπερ ὁ Ἰωάννης ἔγραφεν οὕτως· 'Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν σῶμα...'] ^{ἐφόρεσε} πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπίβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὕτω ἐληλύθει ἡ ὥρα John vii. 30. αὐτοῦ." Καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, 'Οὕτω ἦλθεν ἡ ὥρα μου·' τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, 'Ὁ ἐμὸς John ii. 4; καιρὸς οὕτω πάρεστι.' Πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, ^{iii. 6.} 'Καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ, ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Matt. xxvi. ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν.' . . . ⁴⁵

Οὔτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἤφιεεν ἑαυτὸν κρατεῖσθαι, οὔτε τοῦ De Fuga, 15. καιροῦ παρόντος ἐκρίπτετο· ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. . . .

Οὕτω καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροῦς διωγμοῖς ἐφύλαττον Ib. 22. καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν· εὕρισκόμενοι δὲ (Ath. ταῦτα.) ἐμαρτύρουν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογητικῷ

CAP. IX.

Ἦς μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν τῶ ὁμοούσιον πρεσβευσάντων σύνοδον Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς ὁμοδόξους διηρημένους εὐρὼν διὰ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τοὺς ἐνῶσαι μὴ δυνθεῖς, ὑπανεχώρησεν.

Εὐσέβιος δὲ ὁ Βρεκέλλων ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ τὴν σύνοδον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὤρμησεν. Εὐρὼν τε Παυλίνου μὲν ὑπὸ Λουκίφερος χειροτονηθέντα, τὰ δὲ πλήθη διεστηκότα, —οἱ γὰρ Μελιτίῳ ἀκολουθήσαντες ἰδίᾳ συνήγοντο,—ταραχθεὶς ὅτι τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ μὴ πάντες συνήνουν, κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτὸν τοῦ γενομένου, τῇ δὲ πρὸς Λουκίφερα αἰδοῖ σιωπήσας ἀνεχώρησεν, ἐπαγγειλόμενος ἐν συνεδρίῳ ἐπισκόπων τὰ γενόμενα διορθώσασθαι. Καὶ μετὰ ταῦτα πολλὴν σπουδὴν θέμενος ἐνῶσαι τοὺς διεστῶτας οὐκ ἴσχυσεν. Ἐφθασε δὲ Μελίτιος τῆς ἐξορίας ἐπανελθὼν καὶ εὐρὼν ἰδίᾳ συναγομένους τοὺς συνελθόντας αὐτῷ, τούτων προΐστατο· ἀλλὰ τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτει Εὐζώιος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας. Παυλίνος τε μίαν τῶν μικρῶν ἔνδον τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν εἶχεν, ἥς αὐτὸν Εὐζώιος αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐξέβαλε· Μελίτιος δὲ ἐξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποίειτο. Τότε μὲν δὴ οὕτω τῆς Ἀντιοχείας Εὐσέβιος ἀνεχώρησε. Λουκίφερ δὲ πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ Εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ὕβριν ἡγείτο, καὶ δεινῶς ἡγανάκτει· διεκρίνετο οὖν κοινωνεῖν Εὐσεβίῳ καὶ τὰ τῇ συνόδῳ ἀρέσαντα ἀποδοκιμάζειν ἐκ φιλονεικίας ἐβούλετο. Ταῦτα ἐν καιρῷ λύπης λεγόμενα πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀπέστησε καὶ γίνεται πάλιν Λουκιφεριανῶν ἑτέρα αἵρεσις. Ἀλλὰ Λουκίφερ τὴν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐδέδετο γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ ὁμολογίαις, δι' ὧν, ἀποστείλας τὸν διάκονον, στέρξειν τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπούμενα καθυπέσχετο. Διόπερ αὐτὸς μὲν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονῶν εἰς τὴν Σαρδανίαν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπεχώρει· οἱ δὲ πρότερον συλληπηθέντες αὐτῷ ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐκκλησίας χωρίζονται. Εὐσέβιος μέντοι, δίκην ἀγαθοῦ ἱατροῦ, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τὰς πορείας ποιούμενος, τοὺς ἡσθενηκότας περὶ τὴν πίστιν ἀνελάμβανε, στοιχειῶν καὶ διδάσκων τὰ ἐκκλησιαστικὰ κηρύγματα. Μεταβὰς δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἰλλυριῶν παραγίνεται, καὶ Ἰταλίας ἐπιβὰς τὰ αὐτὰ διεπράττετο.

[Qu. γενόμενα;]

Cp. Jerome
adv. Lucif.

CAP. X.

Περὶ Ἰλαρίου τοῦ Πυκτάβων ἐπισκόπου.

Ἐφθάκει δὲ καὶ Ἰλάριος, ὁ Πυκτάβων ἐπίσκοπος, (πόλις δὲ αὕτη δευτέρας Ἀκυτανίας), προκαταβεβλημένος τὰ τῆς ὁμοδόξου πίστεως δόγματα τοῖς τε ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐπισκόποις· καὶ γὰρ πρότερος τῆς ἐξορίας ἐπανίων κατειλήφει τοὺς τόπους. Ἀμφω μὲν οὖν γενναίως τῇ πίστει συνηγωνίσαντο. Ἰλάριος δὲ καὶ ἐλλόγιμος ^{Hil. de Trinit.} ὢν βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ τοῦ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα· δι' ὧν ἱκανῶς μὲν τούτῳ συνέστη, δυνατῶς δὲ καὶ τῶν [Al. τοῦτο.] Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέντων ἐγένετο. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον οἱ περὶ Μακεδόنيον καὶ Ἐλεύσιον, Εὐστάθιόν τε καὶ Σωφρόνιον, πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς Μακεδονιανοὶ χρηματί- ^{Cr. ii. 45.} ζοντες, συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις. Καὶ συγκαλοῦντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῇ αὐτῶν ἀκολουθήσαντας γνώμῃ, τοὺς τοῦ ἐτέρου μέρους ἀναθεμάτιζον, λέγω δὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, καὶ τὴν ἐν Ἀρμίνῳ πίστιν ἐκβάλλοντες, τὴν ἐν Σελευκείᾳ ἀναγνωσθεῖσαν ἐκύρουν· αὕτη δὲ ἦν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἤδη πρότερον ἐκτεθεῖσα, ὥς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην. ^{Cr. ii. 10, 39.} Ἐρωτηθέντες γοῦν ὑπὸ τινων· Ὑμεῖς, φησὶ, οἱ Μακεδονιανοὶ χρηματίζοντες, εἰ ἕτερα φρονεῖτε τοῖς περὶ Ἀκάκιον, πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε;· πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν ἀπεκρίναντο διὰ Σωφρονίου τοῦ Πομπηίουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ ἐπισκόπου τάδε·

Οἱ κατὰ τὴν δύσιν, φησὶν, ἐνόσουν τὸ ὁμοούσιον· Ἀέτιος δὲ ἐν τῇ ^{Cr. ii. 35.} ἀνατολῇ παραχαράξας εἰσήγαγε τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμιον· καὶ ἦν ἔκνομα ἀμφότερα. Οἱ μὲν γὰρ ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνέπλεκον εἰς ἐνότητα, τῷ τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματι, χορῶν κακίας, δεσμούμενοι. Ὁ δὲ καὶ σφόδρα τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φύσεως δίστα τὴν οἰκειότητα τῷ τοῦ ἀνομοίου κατ' οὐσίαν ὀνόματι. Ἀμφοτέρων δὲ εἰς πολλὴν τῶν ἐναντίων πιπτόντων ἀκρότητα, ἡ μέση ἀμφοῖν ὁδὸς ἱκανῶς ἡμῖν ἐφάνη τὴν τῆς ἀληθείας ἔχειν εὐσέβειαν, ὅμοιον λέγουσα τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ καθ' ὑπόστασιν·

Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ Μακεδονιανοὶ πρὸς τὴν πεῦσιν διὰ Σωφρονίου ^{Cr. i. 8.} ἀπεκρίναντο, καθὰ ὁ Σαβίνος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν φησί.

CAP. IX.

Ὡς μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν τῶ δμοούσιον πρεσβευσάντων σύνοδον Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς δμοδόξους διηρημένους εὐρὼν διὰ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τούτους ἐνῶσαι μὴ δυνήθεις, ὑπανεχώρησεν.

Εὐσέβιος δὲ ὁ Βρεκέλλων ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ τὴν σύνοδον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὤρμησεν. Εὐρὼν τε Παυλίνου μὲν ὑπὸ Λουκίφερος χειροτονηθέντα, τὰ δὲ πλήθη διεστηκότα, —οἱ γὰρ Μελιτίφ ἀκολουθήσαντες ἰδίᾳ συνήγοντο,—ταραχθεὶς ὅτι τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ μὴ πάντες συνήνουν, κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτὸν τοῦ γενομένου, τῇ δὲ πρὸς Λουκίφερα αἰδοῖ σιωπήσας ἀνεχώρησεν, ἐπαγγειλάμενος ἐν συνεδρίῳ ἐπισκόπων τὰ γενόμενα διορθώσασθαι. Καὶ μετὰ ταῦτα πολλὴν σπουδὴν θέμενος ἐνῶσαι τοὺς διεστῶτας οὐκ ἴσχυσεν. Ἐφθασε δὲ Μελίτιος τῆς ἐξορίας ἐπαυελθὼν· καὶ εὐρὼν ἰδίᾳ συναγομένους τοὺς συνελθόντας αὐτῷ, τούτων προΐστατο· ἀλλὰ τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτει Εὐζώιος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας. Παυλινὸς τε μίαν τῶν μικρῶν ἔκδοσιν τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν εἶχεν, ἧς αὐτὸν Εὐζώιος αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐξέβαλε· Μελίτιος δὲ ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο. Τότε μὲν δὴ οὕτω τῆς Ἀντιοχείας Εὐσέβιος ἀνεχώρησε. Λουκίφερ δὲ πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ Εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ὕβριν ἡγείτο, καὶ δεινῶς ἡγανάκτει· διεκρίνετο οὖν κοινωνεῖν Εὐσεβίῳ· καὶ τὰ τῇ συνόδῳ ἀρέσαντα ἀποδοκιμάζειν ἐκ φιλονεικίας ἐβούλετο. Ταῦτα ἐν καιρῷ λύπης λεγόμενα πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀπέστησε· καὶ γίνεται πάλιν Λουκιφериανῶν ἑτέρα αἵρεσις. Ἀλλὰ Λουκίφερ τὴν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι οὐκ ἴσχυσε· ἐδέδετο γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ ὁμολογίαις, δι' ὧν, ἀποστειλας τὸν διάκονον, στέργειν τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπούμενα καθυπέσχετο. Διόπερ αὐτὸς μὲν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονῶν εἰς τὴν Σαρδανίαν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπεχώρει· οἱ δὲ πρότερον συλλυπηθέντες αὐτῷ ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐκκλησίας χωρίζονται. Εὐσέβιος μέντοι, δίκην ἀγαθοῦ ἱατροῦ, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τὰς πορείας ποιοῦμενος, τοὺς ἡσθενηκότας περὶ τὴν πίστιν ἀνελάμβανε, στοιχειῶν καὶ διδασκῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ κηρύγματα. Μεταβὰς δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἰλλυριὸν παραγίνεται, καὶ Ἰταλίας ἐπιβὰς τὰ αὐτὰ διεπράττετο.

[Qu. γενόμενα:]

Cp. Jerome
adv. Lucif.

CAP. X.

Περὶ Ἰλαρίου τοῦ Πυκτάβων ἐπισκόπου.

Ἐφθάκει δὲ καὶ Ἰλάριος, ὁ Πυκτάβων ἐπίσκοπος, (πόλις δὲ αὕτη δευτέρας Ἀκυτανίας), προκαταβεβλημένος τὰ τῆς ὁμοδόξου πίστεως δόγματα τοῖς τε ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐπισκόποις· καὶ γὰρ πρότερος τῆς ἐξορίας ἐπανιὼν κατειλήφει τοὺς τόπους. Ἀμφω μὲν οὖν γενναίως τῇ πίστει συνηγωνίσαντο. Ἰλάριος δὲ καὶ ἐλλόγιμος ^{Hil. de Trinit.} ὦν βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ τοῦ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα· δι' ὧν ἱκανῶς μὲν τούτῳ συνέστη, δυνατῶς δὲ καὶ τῶν [Al. τοῦτο.] Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέντων ἐγένετο. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον οἱ περὶ Μακεδόنيον καὶ Ἐλεύσιον, Εὐστάθιον τε καὶ Σωφρόνιον, πάντες ἐκ τοῦ ἐνδὸς Μακεδονιανοὶ χρηματί- Cp. ii. 45. ζοντες, συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις. Καὶ συγκαλοῦντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῇ αὐτῶν ἀκολουθήσαντας γνώμῃ, τοὺς τοῦ ἐτέρου μέρους ἀναθεμάτιζον, λέγω δὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκβάλλοντες, τὴν ἐν Σελευκείᾳ ἀναγνωσθεῖσαν ἐκύρουν· αὕτη δὲ ἦν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἤδη πρότερον ἐκτεθεῖσα, ὥς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην. Cp. ii. 10, 39. Ἐρωτηθέντες γοῦν ὑπὸ τινων· Ὑμεῖς, φησὶ, οἱ Μακεδονιανοὶ χρηματίζοντες, εἰ ἕτερα φρονεῖτε τοῖς περὶ Ἀκάκιον, πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν ὥς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε;· πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν ἀπεκρίναντο διὰ Σωφρονίου τοῦ Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ ἐπισκόπου τάδε·

Οἱ κατὰ τὴν δύσιν, φησὶν, ἐνόσουν τὸ ὁμοούσιον· Ἀέτιος δὲ ἐν τῇ Cp. ii. 35. ἀνατολῇ παραχαράξας εἰσήγαγε τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμιον· καὶ ἦν ἕκνομα ἀμφότερα. Οἱ μὲν γὰρ ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑποστάσεις Πατὴρ καὶ Υἱὸς συνέπλεκον εἰς ἐνότητα, τῷ τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματι, χορδῇ κακίας, δεσμούμενοι. Ὁ δὲ καὶ σφόδρα τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φύσεως δίιστα τὴν οἰκειότητα τῷ τοῦ ἀνομίου κατ' οὐσίαν ὀνόματι. Ἀμφοτέρων δὲ εἰς πολλὴν τῶν ἐναντίων πιπτόντων ἀκρότητα, ἢ μέση ἀμφοῖν ὁδὸς ἱκανῶς ἡμῖν ἐφάνη τὴν τῆς ἀληθείας ἔχειν εὐσέβειαν, ὅμοιον λέγουσα τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ καθ' ὑπόστασιν·

Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ Μακεδονιανοὶ πρὸς τὴν πεῦσιν διὰ Σωφρονίου Cp. i. 8. ἀπεκρίναντο, καθὰ ὁ Σαβίνος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν φησί.

Διὰ δὲ τοῦ μέμψασθαι Ἀέτιον ὡς τοῦ ἄνομοιου ἀρχηγόν, καὶ μὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, φαίνονται σοφισζόμενοι τὴν ἀλήθειαν, δοκοῦντες ἐν μέρει τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκκλίνειν, ἐν μέρει δὲ τοὺς φρονούντας τὸ ὁμοούσιον. Ἐλέγχονται δὲ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς, ὅτι ἀμφοτέρων καιροτομοῦντες ἐξέδυσαν. Τοσαῦτα δὴ καὶ περὶ τούτων λελέχθω.

CAP. XI.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς χρήματα τοὺς Χριστιανοὺς εἰσепράττετο.

- Cr. c. 21. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἰουλιανὸς κατ' ἀρχὰς ἡδὺς τοῖς πᾶσιν φανείς, προβαλὼν οὐ πᾶσιν ὅμοιος ἐδείκνυτο. Ἀλλ' ἔνθα μὲν διαβολὴ τις κατὰ Κωνσταντίου ἐγένετο, προθυμότερα τοῖς Χριστιανοῖς τὰς αἰτήσεις παρείχεν ὅπου δὲ μὴ τοῦτο ἦν, τὸ οἰκεῖον μῖσος, ὃ κοινῇ κατὰ πάντων Χριστιανῶν εἶχε, φανερώς πᾶσιν ἀπεδείκνυν. Αὐτίκα γοῦν Ναυατιανῶν μὲν τὴν ἐν Κυζίκῳ ἐκκλησίαν ὑπὸ Εὐζώτου εἰς ἔδαφος καθαιρεθεῖσαν οἰκοδομηθῆναι κελεύει, καταδίκην βαρυντάτην ἐπιθεῖς Ἐλευσίῳ τῷ τῇδε ἐπισκόπῳ, ἦν μὴ ἐντὸς δύο μηνῶν οἰκείῳι ἀναλώμασι τὴν οἰκοδομίαν ποιήσῃται. Τὸν μέντοι Ἑλληνισμὸν συνεκρότει καὶ τὰ μὲν ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, ἠνέφκτο· θυσίας δὲ ἐπετέλει τῇ Κωνσταντινουπόλει τυχὴ δημοσίᾳ ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς Τύχης ἱδρύται ἄγαλμα.
- c. 1. Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, ἠνέφκτο· θυσίας δὲ ἐπετέλει τῇ Κωνσταντινουπόλει τυχὴ δημοσίᾳ ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς Τύχης ἱδρύται ἄγαλμα.

CAP. XII.

Περὶ Μάρι τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

- Cr. ii. 41. Τότε δὴ καὶ Μάρις, ὁ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος, χειραγωγούμενος,—ἦν γὰρ δὴ πρὸς τῷ γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομείνας,—πολλὰ τὸν βασιλέα προσελθὼν περιύβρισε, τὸν ἄσεβῃ καλῶν, τὸν ἀποστάτην, τὸν ἄθεον. Ὁ δὲ λόγοις τὰς ὕβρεις ἡμύνετο, τυφλὸν καλέσας. Καὶ οὐκ ἂν, φησὶν, οὐδὲ ὁ Γαλιλαῖός σου Θεὸς θεραπεύσει σε. Γαλιλαῖον γὰρ εἰώθει ὁ Ἰουλιανὸς καλεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς Γαλιλαίους. Ὁ δὲ δὴ Μάρις παρρησιαίτερον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπήντησεν· Εὐχαριστῶ, φησί, τῷ Θεῷ τυφλώσαντί με, ἵνα μὴ ἴδω τὸ πρόσωπόν σου οὕτως ἐκπεπτωκὸς πρὸς τὴν ἀσέβειαν.

Οὐδὲν πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· δεινῶς δὲ καὶ τοῦτο μετήρχετο· ἑωρακὼς γὰρ τοὺς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τιμωμένους, προθύμως τε σπεύδειν ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι πολλοὺς ἐπιστάμενος, ὥσπερ αὐτῷ τούτῳ τοὺς Χριστιανούς ἀμυνόμενος ἐπὶ ἑτέραν ἐτρέπετο. Καὶ τὴν μὲν ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ὁμότητα ὑπερέθετο· οὐ μὴν πάντῃ τοῦ διώκειν ἀπέσχετο· 'διωγμὸν' δὲ λέγω, τὸ ὅπως οὖν ταραττεῖν τοὺς ἡσυχάζοντας. 'Ἐτάραττε δὲ ὧδε' νόμῳ ἐκέλευε Χριστιανούς παιδεύσεως μὴ μετέχειν· 'ἵνα μὴ,' φησὶν, 'ἀκονώμενοι τὴν γλῶτταν ἐτοίμως πρὸς τοὺς διαλεκτικούς τῶν Ἑλλήνων ἀπαντῶσιν.'

CAP. XIII.

Περὶ τῆς ταραχῆς ἣν ἐποίησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

'Ἐκέλευε δὲ μηδὲ κατὰ τὰ βασίλεια στρατεῦσθαι τοὺς μὴ βου- Cr. vii. 12.
λομένους καταλιπεῖν μὲν τὸν Χριστιανισμόν, ἐπὶ τὸ θύειν δὲ τοῖς ἀγάλλμασιν ἔρχεσθαι· μήτε μὴν Χριστιανούς τῶν ἐπαρχιῶν ἀρχοντας γίνεσθαι, λέγων ὡς κελεύει νόμος μὴ χρήσθαι ξίφει κατὰ τῶν ἄξια θανάτου πεπλημμεληκότων· πολλοὺς δὲ καὶ κολακαλαῖς καὶ δωρεαῖς ἐπὶ τὸ θύειν προετρέπετο. Αὐτίκα γοῦν, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ, οἱ τε ὄντες Χριστιανοὶ καὶ οἱ νομιζόμενοι φανεροὶ πᾶσιν ἐγίνοντο· οἱ μὲν γὰρ ὀρθῇ γνώμῃ Χριστιανίζοντες εὐθυμότεροι τὴν ζῶνην ἀπετίθεντο, πάντα μᾶλλον ὑπομένειν ἢ ἀρνείσθαι τὸν Χριστὸν αἰρούμενοι. 'Ἐν τούτοις ἦσαν Ἰοβιανὸς, Οὐαλεντιανὸς τε καὶ Οὐάλης, οἱ καὶ ὕστερον βασιλεύσαντες· ἕτεροι δὲ ὅσοι μὴ ὀρθῇ γνώμῃ ἐχριστιανίζον, καὶ ὅσοι τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα τιμὴν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προέκριναν, μηδὲν μελλήσαντες πρὸς τὸ θύειν ἀπέκλινον. *Ὡν εἷς ἦν καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως σοφιστῆς Ἐκμβόλιος· ὅστις τοῖς ἡθεσι τῶν βασιλέων ἐπόμενος, ἐπὶ μὲν Κωνσταντίου διαπύρως Χριστιανίζειν ὑπεκρίνατο, ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ γοργὸς Ἕλληνας ἐφαίνετο, καὶ αὖθις μετὰ Ἰουλιανὸν Χριστιανίζειν ἤθελε. 'Ρίψας γὰρ ἑαυτὸν πρηνῇ πρὸς τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, 'Πατήσατέ με,' ἐβόα, 'τὸ ἅλας τὸ ἀναίσθητον.' Τοιοῦτος Matt. v. 13
μὲν οὖν κοῦφος καὶ εὐχερὴς Ἐκμβόλιος πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἦν. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς Πέρσας ἀμύνεσθαι βουλόμενος, ἀνθ' ὧν ἐπὶ Κωνσταντίου τὴν Ῥωμαίων χώραν κατέδραμον, σπουδαίως διὰ

τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὰ ἐῷα μέρη διέβαινον. Εἰδὼς δὲ ὅσα πόλεμος ἔχει κακὰ, καὶ ὡς πολλῶν δεῖται χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐ κατορθοῦται, πανούργως ἐπενόησε συλλέγειν τὰ χρήματα παρὰ τῶν Χριστιανῶν. Τοῖς γὰρ μὴ βουλομένοις θύειν ἐπέθηκε χρηματικὴν καταδίκην· καὶ ἀπαίτησις κατὰ τῶν ἀληθῶς Χριστιανισζόντων ἐγένετο σύντονος· ἕκαστος γὰρ κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀναλόγως εἰσέφερε. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀδίκου συλλογῆς τῶν ἀδίκων χρημάτων ταχὺ πλούσιος ἦν· ἐχρήτο γὰρ τῷ νόμῳ, ὅπου τε μὴ παρήν, καὶ ὅπου διέβαινε. Τηνικαῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν Χριστιανισζόντων κατέτρεχον· σύρροιά τε τῶν φιλοσοφῶν λεγόντων ἐγένετο· καὶ τελετάς τινες συνίστασαν, ὡς καὶ σπλαγχνοσκοπούμενοι παῖδας καταθύνειν ἀφθόρους ἄρρενας καὶ θηλείας, καὶ τῶν σαρκῶν ἀπογεύεσθαι. Καὶ ταῦτα ἐποιοῦν κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ κατὰ τὰς Ἀθήνας, καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐνθα καὶ κατὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου σκευωρίαν ποιησάμενοι γνωρίζουσι βασιλεῖ, ὡς λυμάλνοιτο τὴν πόλιν καὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ δεῖν αὐτὸν ἀπαλλάττειν τῆς πόλεως· κεκίνητό τε κατ' αὐτοῦ ἐκ προστάγματος βασιλικοῦ καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἑπαρχος.

Cp. i. 27.

CAP. XIV.

Περὶ τῆς Ἀθανασίου φυγῆς.

Ὁ δὲ φεύγει πάλιν, εἰπὼν τοῖς γνωρίμοις, 'Ὑποσταλῶμεν μικρὸν, ὦ φίλοι· νεφύδριον γὰρ ἔστι, καὶ παρέρχεται.' Ταῦτα εἰπὼν, εὐθὺς ὡς εἶχε, πλοῖον διὰ τοῦ Νείλου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔφυγεν· ἐδίωκον δὲ κατόπιν οἱ συλλαβεῖν αὐτὸν σπεύδοντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πόρρωθεν εἶναι ἐπύθετο τοὺς διώκοντας, οἱ μὲν συνόντες ὡς ἐπὶ τὴν ἔρημον αὐθις φεύγειν ἐκέλευον· ὁ δὲ σοφῇ γνώμῃ χρησάμενος διέφυγε τοὺς διώκοντας. Τοῖς γὰρ διώκουσιν ἐξυποστρέψαντας ἀπαντᾶν συνεβούλευε, καὶ τοῦτο ἢ τάχος ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ πλησίον τῶν διωκόντων οἱ πρὸ μικροῦ φεύγοντες ἦσαν, οὐδὲν οἱ ζητοῦντες ἡρώτων τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, ἢ 'ποῦ Ἀθανάσιον τεθέανται.' Οἱ δὲ 'ἐγγὺς αὐτοῦ ποῦ εἶναι' ἐμήνουν, 'καὶ εἰ ἐπισπεύσειεν, οὐκ εἰς μακρὰν αὐτὸν καταλήψεσθαι' ἔλεγον. Καὶ οὕτως οἱ μὲν παρατραπέντες συντόμως μάτην ἐδίωκον· ὁ δὲ διαφυγὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν λαθραίως κατέλαβε. Καὶ ἐκεῖ λανθάνων διήγεν, ἕως οὗ ὁ

[Val. εἶπον, om. οὐδέν.]

διωγμὸς ἐπαύσατο. Τοιαῦτα μὲν οὖν μετὰ τοὺς πολλοὺς Χριστιανικοὺς διωγμοὺς καὶ τὰ παρ' Ἑλλήνων κακὰ τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον διεδέξατο. Οἱ μέντοι κατὰ τὰς ἐπαρχίας ἄρχοντες, καιρὸν οἰκείου κέρδους τὴν τοῦ βασιλέως θρησκείαν νομίσαντες, πέρα τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων τοὺς Χριστιανοὺς κακῶς διέτρεψαν, χρήματα μὲν πλείονα ἢ ἐχρῆν εἰσπραττόμενοι, ἔστι δὲ ὅτε καὶ σωματικὰς τιμωρίας προσάγοντες. Ταῦτα μανθάνων ὁ βασιλεὺς περιεώρα, καὶ τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τούτου προσελθοῦσιν αὐτῷ, 'Ὑμέτερόν ἐστιν,' ἔλεγεν αὐτοῖς, 'πάσχοντας κακῶς ὑπομένειν' τοῦτο γὰρ τοῦ ὑμετέρου Θεοῦ παράγγελμα.'

CAP. XV.

Περὶ τῶν ἐν Μηρῷ τῇ πόλει τῆς Φρυγίας ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.

Ἐν γοῦν Μηρῷ πόλει τῆς ἐπαρχίας τῆς Φρυγίας ἄρχων ἦν [Val. ὧν.] Ἀμάχιος, τὸ τῇδε ἱερὸν ἀνοιγῆναι προστάξας, ἐκαθαίρεσθαί τε τὸν ἐκ τοῦ χρόνου συναχθέντα ρύπον ἐκέλευε, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἐπιμελείας ἡξίου. Τοῦτο γινόμενον σφόδρα τοὺς Χριστιανοὺς ἐλύπει. Μακεδόنيος δέ τις, καὶ Θεόδουλος, καὶ Τατιανὸς, ζήλω τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν λύπην οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' ἐνθερμον τὸ φρόνημα πρὸς ἀρετὴν κεκτημένοι, νυκτὸς εἰς τὸν ναὸν εἰσπηδήσαντες συντρίβουσι τὰ ἀγάλματα. Τοῦ δὲ ἡγεμόνος ἐπὶ τῷ γεγονότῳ σφόδρα χαλεπήναντος, καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀναιτίων ἀναιρεῖσθαι σπουδάζοντος, προσφέρουσιν ἑαυτοὺς οἱ αὐθένται τοῦ πράγματος· καὶ μᾶλλον αὐτοὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποθνήσκειν ἡροῦντο, ἥπερ ἰδεῖν ἑτέρους ἀνθ' ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντας. Τούτους λαβὼν ὁ ἡγεμὼν ὥς ὑπὲρ τοῦ ἀδικήματος τοῦ παρ' αὐτῶν γενομένου διὰ θυσίας ἀπολογεῖσθαι ἐκέλευε· μὴ ποιοῦντας δὲ τοῦτο τιμωρεῖσθαι ἠπέλπει. Οἱ δὲ γευναῖοι τὸ φρόνημα ὄντες, μικρὰ τῶν ἀπειλῶν φροντίσαντες, πάνθ' ὑπομένειν ἐτοιμῶς εἶχον· καὶ μᾶλλον θνήσκειν ἡροῦντο ἢ ταῖς θυσίαις μολύνεσθαι. Τότε δὴ πάσαις βασάνοις ὑποβαλὼν τοὺς ἄνδρας, τέλος ἐσχάrais ἐπιθεῖς, καὶ πῦρ ταύταις ἐπιτεθῆναι κελεύσας, οὕτως ἀπόλλυσιν. Οἱ δὲ τὴν κορωνίδα τῆς ἀνδρίας τηνικαῦτα ἐπέδειξαν, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοιαῦτα εἰπόντες· 'Εἰ ἐπεθύμησας ὁπτῶν, ὦ Ἀμάχιε, κρεῶν ἀπογεύσασθαι, στρέψον ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς ἐτέρας πλευρὰς, ἵνα μὴ εἰς

τὴν γεῦσιν ἡμίοπτοι φανώμεν σοι.' Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον οὗτοι τὸν βίον ἐτέλεσαν.

CAP. XVI.

Ὡς τοῦ βασιλέως καλύσαντος τοὺς Χριστιανούς Ἑλληνικὴν παιδευσιν μαθάνειν, οἱ Ἀπολινάριοι εἰς τὸ ἐπιγράφειν λόγους ὠρμήθησαν.

Cp. ii. 46.

Ὁ μέντοι τοῦ βασιλέως νόμος, ὃς τοὺς Χριστιανούς Ἑλληνικῆς παιδείας μετέχειν ἐκώλυε, τοὺς Ἀπολιναρίους, ὧν καὶ πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, φανερωτέρους ἀπέδειξε. Ὡς γὰρ ἄμφω ἥστην ἐπιστήμονες λόγων, ὁ μὲν πατὴρ γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ υἱός, χρειώδεις ἑαυτοὺς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν τοῖς Χριστιανοῖς ἀπεδείκνουν. Ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς γραμματικὸς ἄτε, τὴν τέχνην γραμματικὴν Χριστιανικῶ τύπῳ συνέταττε· τὰ τε Μωϋσέως βιβλία διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ λεγομένου μέτρου μετέβαλε, καὶ ὅσα κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐν ἱστορίας τύπῳ συγγέγραπται. Καὶ τοῦτο μὲν τῷ δακτυλικῷ μέτρῳ συνέταττε, τοῦτο δὲ καὶ τῷ τῆς τραγωδίας τύπῳ δραματικῶς ἐξειργάζετο· καὶ παντὶ μέτρῳ ῥυθμικῶ ἐχρήτο, ὅπως ἂν μηδεὶς τρόπος τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης τοῖς Χριστιανοῖς ἀνήκοος ᾖ. Ὁ δὲ νεώτερος Ἀπολινάριος, εὐ πρὸς τὸ λέγειν παρεσκευασμένος, τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἀποστολικά δόγματα ἐν τύπῳ διαλόγων ἐξέθετο, καθὰ καὶ Πλάτων παρ' Ἑλλησιν. Οὕτω μὲν οὖν τῷ Χριστιανισμῷ χρειώδεις φανέντες, τοῦ βασιλέως τὸ σόφισμα διὰ τῶν οἰκείων πόνων ἐνίκησαν. Ἀλλ' ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ κρείσσων ἐγένετο καὶ τῆς τούτων σπουδῆς καὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὁρμῆς· ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐκ εἰς μακρὰν ἀπέσβη τῷ βασιλεῖ, ὡς προϊόντες δηλώσομεν, τῶν δὲ οἱ πόνοι ἐν ἴσῳ τοῦ μὴ γραφῆναι λογίζονται. Ἀλλ' ἐρεῖ τις γοργῶς πρὸς ἡμᾶς ἀπαντῶν, 'Πῶς φῆς προνοῖα Θεοῦ ταῦτα γενέσθαι; τὴν μὲν γὰρ τοῦ βασιλέως ταχεία τελευτὴν λυσιτελήσαν τῷ Χριστιανισμῷ ὄντων ἐστί· τὸ δὲ παρερρίφθαι τὰ τῶν Ἀπολιναρίων Χριστιανικὰ ποιήματα, καὶ πάλιν τοὺς Χριστιανούς τὴν Ἑλλήνων μαθάνειν παιδείαν, οὐκέτι τοῦτο λυσιτελεῖν τῷ Χριστιανισμῷ· πρὸς βλάβης γὰρ εἶναι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν πολυθεῖαν διδάσκουσαν.' Πρὸς ταῦτα οὖν τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν ὡς οἶόν τε λέξομεν. Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία οὔτε παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὔτε παρὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἢ ὡς θεόπνευστος ἐδέχθη, ἢ

ὡς ἐπιβλαβὴς ἐξεβλήθη. Καὶ τοῦτο, ὡς ἡγοῦμαι, οὐκ ἀπρονοήτως ἐποίησαν· πολλοὶ γὰρ τῶν παρ' Ἑλληνσι φιλοσοφησάντων οὐ μακρὰν τοῦ γνῶναι τὸν Θεὸν ἐγένοντο. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἀπρονοήσιαν εἰσάγοντας, οἷον Ἐπικουρείους, ἢ ἄλλως ἐριστικούς, μετὰ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης γενναίως ἀπήντησαν, τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν ἀνατρέποντες. Καὶ διὰ τούτων τῶν λόγων, χρειώδεις μὲν τοῖς τὴν εὐσέβειαν ἀγαπῶσι κατέστησαν, οὐ μὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ λόγου ἐκράτησαν, τοῦ μὴ γνῶναι 'τὸ ἀποκρυπτόμενον ἀπὸ τῶν Col. i. 26. γενεῶν καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων' κατὰ Χριστὸν 'μυστήριον.' Καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχειν, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος δείκνυσσι, Rom. i. 18-21. δι' ὧν φησιν, 'Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων' διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφάνερωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε αἰδὶς αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι, γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν.' Διὰ τούτων φαίνονται γνῶσιν μὲν ἀληθείας ἔχοντες, ἣν ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐφάνερωσεν, ἔνοχοι δὲ γίνονται, διότι γνόντες τὸν Θεόν οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. Οὐκοῦν τὸ μὴ κωλύσαι τὰ Ἑλλήνων μαυθάνειν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων [τῶν] κατέλιπον. Εἰς μὲν οὖν οὗτος λόγος εἰρήσθω ἡμῖν πρὸς τὸ προκείμενον· ἕτερος δὲ τοιοῦτος. Αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ δόγματα μὲν θαυμαστά καὶ ὄντως θεῖα διδάσκουσι· καὶ πολλὴν μὲν εὐλάβειαν καὶ βίον ὀρθὸν τοῖς ἀκροαταῖς ἐντιθέασι, πίστιν τε θεοφιλή τοῖς σπουδαίοις παρέχουσιν· οὐ μὴν τέχνην διδάσκουσι λογικὴν πρὸς τὸ δύνασθαι ἀπαντὰν τοῖς βουλομένοις τῇ ἀληθείᾳ προσπολεμεῖν. Σφύδρα δὲ καταπολεμοῦνται οἱ πολέμιοι, ὅταν τοῖς αὐτῶν ὅπλοις χρώμεθα κατ' αὐτῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐνὴν ὑπάρξει τοῖς Χριστιανίζουσι, δι' ὧν οἱ Ἀπολιναριοὶ ἔγραψαν. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς σκοπήσας, νόμῳ τοὺς Χριστιανούς ἀπέτρεπε τὰ Ἑλλήνων παιδεύεσθαι· εὖ γὰρ ἠπίστατο, ὡς οἱ μῦθοι εὐδιάβολον αὐτοῦ τὴν δόξαν ποιήσουσιν. Ὡν καὶ καταγνοὺς Σωκράτης, ὁ παρ' αὐτοῖς κορυφαϊότατος φιλόσοφος, ὡς παραχαράσσω τὰ παρ' αὐτοῖς δαιμόνια κατεκρίθη. Ἄλλως τε παρεγγῶσιν ἡμῖν ὃ τε C^p. Orig. in Χριστὸς καὶ ὁ τούτου ἀπόστολος, 'Γίνεσθε τραπεζίται δόκιμοι' Joann. xix. ὥστε 'τὰ πάντα δοκιμάζειν, τὸ καλὸν κατέχοντας·' προσέχειν δὲ, 1 Thess. v. 21.

- Col. ii. 8. 'μή τις ὑμᾶς ἔσται συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης.' Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν πεισόμεθα, εἰ μὴ ὅπλα τῶν πολεμίων κτησαίμεθα, καὶ ἐν τῷ κτᾶσθαι μὴ τὰ τῶν πολεμίων φρονώμεν, ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν ἐκτρεπόμεθα, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, πάντα προσλαμβάνομεν δοκιμάζοντες· τὸ γὰρ καλὸν, ἔνθα ἂν ᾖ, ἴδιον τῆς ἀληθείας ἐστίν. Εἰ δέ τις ἡμᾶς βιαίως ταῦτα λέγειν νομίζει, σκοπησάτω ὅτι ὁ ἀπόστολος οὐ μόνον οὐ κωλύει μαυθάνειν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ γὰρ φαίνεται καὶ αὐτὸς μὴ ἀμελήσας αὐτῆς, ἕνεκεν τοῦ γινῶναι πολλὰ τῶν εἰρημένων τοῖς
- Tit. i. 12. Ἑλλήσιν. Ἐπεὶ πόθεν ὁρμώμενος ἔλεγε, 'Κρήτες ἀεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί,' εἰ μὴ τοὺς Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητὸς,
- Acts xvii. 28. ἄνδρος τελεστοῦ, ἀνεγνώκει χρησμούς; ἡ πόθεν ἐγνώκει τὸ, 'Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν,' εἰ μὴ τὰ 'Φαινόμενα' τοῦ ἀστρονόμου Ἀράτου
- 1 Cor. xv. 33. ἠπίστατο; ἀλλὰ καὶ τὸ, 'Φθειροῦσιν ἡθὴ χρηστὰ ὀμίλια κακαί,' δείκνυσιν μὴ ἀνῆκοον τῶν Εὐριπίδου δραμάτων τυγχάνοντα. Καὶ τί δεῖ περὶ τούτων μακύνειν τὸν λόγον; καὶ ἀνέκαθεν, ὥς ἐκ τινος μὴ κεκωλυμένης συνηθείας, οἱ κατὰ τὰς ἐκκλησίας διδάσκαλοι δείκνυνται ἄχρι γήρως τὰ Ἑλλήνων ἀσκούμενοι· τοῦτο μὲν, εὐγλωττίας χάριν καὶ γυμνασίας τοῦ νοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐκείνων κατάργωνσιν, περὶ ᾧ ἀπεσφάλησαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἕνεκεν τῶν Ἀπολιναρίων ὡς οἷόν τε εἰρήσθω.

CAP. XVII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς εἰς Πέρσας μέλλων ἐλαύνειν καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, ὑπ' αὐτῶν σκωφθεὶς τὸν Μισοπάγωγα λόγον προσεφάνησε.

Ὁ μέντοι βασιλεὺς, πλεῖστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν κομισάμενος χρήματα, ἐπὶ Πέρσας τε τὴν σπουδὴν ποιούμενος, τὴν ἐν Συρίᾳ καταλαμβάνει Ἀντιόχειαν. Ἐν ᾗ γενόμενος, τὸ προσόν τε αὐτῇ φιλότιμον καὶ Ἀντιοχεύσιν ἐπιδείξαι βουλόμενος, τὰς τιμὰς τῶν ὠνίων πλέον ἢ ἔδει εἰς ἔλαττον κατεβίβασε, μὴ στοχασάμενος τοῦ καιροῦ, μηδὲ λογισάμενος ὡς παρουσία πολυπληθὺς στρατοπέδου τοῖς τε ἐπαρχιώταις ἐξ ἀνάγκης ζημία γίνεται, καὶ τὴν ἀφθουίαν ἐκκόπτει τῶν πόλεων. Διόπερ οἱ μεταβολεῖς καὶ οἱ τῶν ὠνίων κάπηλοι, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ προστάγματος ζημίαν, τῆς ἐμπορίας τότε ἀπέσχοντο. Ἐκ δὲ τοῦτο τὰ ὦνια ἀπελείπετο·

καὶ τὴν προσβολὴν μὴ ἐνεγκόντες οἱ Ἀντιοχεῖς,—εὐρίπιστοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι εἰς ὕβρεις,—μὴ μελλήσαντες, κατὰ τοῦ βασιλέως ἐχώρησαν· κατεβόων τε αὐτοῦ, καὶ ἀπέσκωπτον εἰς τὸν πώγωνα, βαθυγένειος γὰρ ἦν, 'κείρειν τε ἔλεγον τοῦτον καὶ σχοινία πλέκειν ἐξ αὐτοῦ· τὸ νόμισμά τε αὐτοῦ ταῦρον ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον ἀνατετράφθαι.' Ὡν γὰρ δὴ ὁ βασιλεὺς πολὺν δεισιδαίμων, ταύρους τε συνεχῶς θύων πρὸς τοῖς βωμοῖς τῶν εἰδώλων, βωμὸν καὶ ταῦρον ἐντυπωθῆναι κεκελεύει τῷ ἑαυτοῦ νομίσματι. Ἐκ τούτων δὴ τῶν σκωμμάτων εἰς ὄργην ἐκπεσὼν ὁ βασιλεὺς διηπεῖλει πᾶν ποιῆσαι κακὸν τῇ Ἀντιοχείῳ πόλει· καὶ ἐπὶ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἐξυποστρέφει· ἐκεῖ τε τὰ ἐπιτήδεια κελύσας εὐτρεπισθῆναι, ἀπαίρειν ἐσπούδαζεν. Ὅθεν ὑπόθεσιν ἔσχεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος γράψαι τὸν τε 'πρεσβευτικὸν ὑπὲρ Ἀντιοχείων,' καὶ τὸν 'πρὸς Ἀντιοχεῖς' περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Ἀλλὰ τούτους μὲν τοὺς λόγους φασὶ γράψαντα τὸν σοφιστὴν μηκέτι εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀφόμενος ἔργοις τοὺς ὑβρικότας ἀμύνασθαι, τῷ ἀντισκῶψαι τὴν ὄργην διελύσατο· τὸν γὰρ πεπονημένον αὐτῷ Ἀντιοχικὸν ἦτοι Μισοπώγωνα λόγον· διεξελθὼν, στίγματα διηνεκῇ τῇ Ἀντιοχείῳ πόλει κατέλιπεν. Περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω· λεκτέον δὲ καὶ οἷα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ Χριστιανοῖς ὁ βασιλεὺς τότε πεποιήκει.

CAP. XVIII.

Ὡς τοῦ βασιλέως χρησμὸν θελήσαντος λαβεῖν, τὸ Δαιμόνιον οὐκ ἀπεκρίνατο
εὐλαβηθὲν Βαβυλῶν τὸν μάρτυρα.

Τὰ γὰρ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνοιγῆναι κελύσας, χρησμὸν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐν Δάφνῃ Ἀπόλλωνος ἔσπενδεν. Ὡς δὲ ὁ ἐνοικῶν τῷ ἱερῷ δαίμων τὸν γείτονα δεδοικῶς, λέγω δὴ Βαβυλῶν τὸν μάρτυρα, οὐκ ἀπεκρίνατο,—πλησίον γὰρ ἦν ἡ σορὸς ἢ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος κρύπτουσα,—γνοὺς τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς τὴν σορὸν τάχος κελεύει μετοικίζεσθαι. Τοῦτο μαθόντες οἱ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Χριστιανοὶ, ὅμα γυναιξὶ καὶ νέᾳ ἡλικίᾳ χαίροντες καὶ ψαλμφοῦντες ἀπὸ τῆς Δάφνης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τὴν σορόν. Αἱ δὲ ψαλμῳδαὶ ἤπτοντο τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτοῖς.

Cp. Eus.
H. E. vi. 39

Ps. xcvi.
(Lxx.) 7.

CAP. XIX.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὁργῆς, καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Τότε δὴ καὶ τὸ κρυπτόμενον ἦθος τοῦ βασιλέως ἐξηλέγχετο· οὐ γὰρ ἔτι κατεῖχεν ἑαυτὸν ὁ πρῶν φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὀνειδιστικῶν ὕμνων εὐέμπωτος ἦν εἰς ὁργὴν, ἔτοιμός τε ἦν ταῦτα ποιεῖν τοῖς Χριστιανοῖς, οἷα οἱ περὶ Διοκλητιανὸν πρότερον πεποιήκεισαν. Ἐπεὶ δὲ ἡ κατὰ Περσῶν σπουδὴ οὐ παρέιχε τῇ προθέσει καιρὸν, κελεύει Σαλουστίῳ τῷ ἐπάρχῳ συλλαβεῖν ἐπὶ τὸ κολάσαι τοὺς μάλιστα σπουδαίους τῶν ψαλμῶδων. Ὁ δὲ ἐπαρχος, καίτοι Ἕλλην ὢν τὴν θρησκείαν, τὸ μὲν ἐπίταγμα ἡδέως οὐκ ἐδέξατο· ἀντιλέγειν δὲ οὐκ ἔχων, συλλαμβάνει μὲν πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν, καὶ τινὰς δεσμωτήριον οἰκῆν προσέταξεν. Ἔνα δὲ νεανίσκον, ὀνόματι Θεόδωρον, αὐτῷ παρὰ τῶν Ἑλληνιζόντων προσαχθέντα, βασάνοις καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ὑπέβαλεν, καταξανθῆναι κατὰ παντὸς κελεύσας τοῦ σώματος· καὶ αὐτὸν τότε ἠφίει τῶν βασάνων, ὅτε μηκέτι ζήσεσθαι ᾔετο. Ἀλλὰ Θεὸς ἦν ὁ σώζων τὸν ἄνδρα· ἐπεβίω γὰρ χρόνον μετ' ἐκείνῃ τὴν ὁμολογίαν πολύν. Τούτῳ τῷ Θεοδώρῳ Ρουφίνος, ὁ τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψας, φησὶ μετὰ ταῦτα χρόνῳ ὕστερον πολλῶ συντετυχηκέναι, καὶ ἡρωτηκέναι, εἰ τυπτόμενος καὶ στρεβλούμενος μεγίστης τῆς ὀδύνης ἦσθάνετο· τὸν δὲ εἰρηκέναι, βραχείαν μὲν αὐτῷ σφόδρα γενέσθαι τὴν ἐκ τῶν βασάνων ὀδύνην· παραστήναι δὲ τινα νεανίσκον, καὶ ἀπομάττειν αὐτοῦ τὸν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἰδρῶτα ἐπιγινόμενον, ἐπιρρωννύειν τε αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τέρψιν αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἀγῶνα τὸν χρόνον τῆς βασάνου ποιεῖν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ θαυμαστοῦ Θεοδώρου τοσαῦτα εἰρήσθω. Τότε δὲ παρήσαν πρέσβεις Περσῶν, αἰτοῦντες ἐπὶ φανεροῖς καταθέσθαι τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπέπεμψεν εἰπών, Ἀὐτόν με ὄψεσθε μετ' οὐ πολὺν, καὶ οὐδὲν μοι δεήσει πρεσβείας.

Cp. ii. 1.

CAP. XX.

Ὡς καὶ Ἰουδαίους ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὸ θύειν προετρέψατο, καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων τελείας ἀνατροπῆς.

Καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ὁ βασιλεὺς τοὺς Χριστιανούς βλάπτειν σπουδάζων τὴν οἰκείαν δεισιδαιμονίαν ἐξήλεγχε. Φιλοθύτης

γὰρ ὦν, οὐ μόνον αὐτὸς τῷ αἵματι ἔχαιρεν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἄλλοι τοῦτο ποιῶσι, ζημίαν ἐνόμιζεν. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγους τοὺς τοιοῦτους ἐφεύρισκεν, Ἰουδαίους μεταπέμπεται· καὶ παρ' αὐτῶν ἐπυνθάνετο, τοῦ χάριν, τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου κελεύσαντος θύειν, ἀπέχονται. Τῶν δὲ μὴ ἀλλαχοῦ φησάντων δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ μόνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, κελεύει τάχος κτίζεσθαι τὸν Σολομῶνος ναόν. Καὶ αὐτὸς ἐπὶ Πέρσας ἤλαυνε. Ἰουδαῖοι δὲ καιροῦ δράζασθαι πάλαι ἐπιθυμοῦντες, ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ θύειν ἀνοικοδομηθήσεται, τότε σπουδαῖοι μὲν πρὸς τὸ ἔργον ἐγίνοντο· φοβερὸς δὲ τοῖς Χριστιανοῖς ἐπεδείκνυσαν ἑαυτοὺς, ἡλαζονεύοντό τε κατ' αὐτῶν, ἐπαπειλοῦντες τοσαῦτα ποιήσειν, ὅσα αὐτοὶ παρὰ Ῥωμαίων πάλαι πεπύονθασιν. Τοῦ δὲ βασιλέως ἐκ δημοσίων τὴν δαπάνην παρασχεθῆναι κελεύσαντος, εὐτρέπιστο πάντα, ξύλα καὶ λίθοι, καὶ πλύνθος ὀπτῇ, καὶ πηλὸς, καὶ ἄσβεστος, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια γίνονται. Τότε δὴ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος τὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσας, πολλοῖς τε προέλεγεν, ὥς ἄρα νῦν ἤκει ὁ καιρὸς, ὅτε *ἁλίθος ἐπὶ* ^{Matt. xxiv.} *λίθον οὐκ ἂν μένοι* ^{21, 13} *εἰς τὸν ναόν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται.* Ταῦτα ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος. Καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας ἐπιγενόμενος ἀνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκήμασι. Δέος δὲ ἐκ τοῦ γενομένου Ἰουδαίους κατέλαβε· καὶ φήμη ἐπὶ τὸν τόπον ἦγε καὶ τοὺς πόρρω διάγοντας. Παρόντων οὖν σφόδρα πολλῶν, ἕτερον τεράστιον ἐπιγίνεται. Πῦρ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατασκήψαν πάντα τὰ τῶν οἰκοδόμων ἐργαλεῖα διέφθειρεν. Ἦν γοῦν ἰδεῖν ὑπὸ τῆς φλογὸς ἀπολλυμένας τὰς σφύρας, τὰς γλαρίδας, τοὺς πρίονας, τοὺς πελέκεις, τὰ σκέπαρνα, πάντα ἀπλῶς ὅσα πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτήδεια εἶχον οἱ ἐργαζόμενοι. Ἐπενέμετο μὲν οὖν ταῦτα τὸ πῦρ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ἰουδαῖοι δὲ ἐν μεγίστῃ φόβῳ γενόμενοι καὶ ἀκούτες ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν, Θεὸν λέγοντες. Οὐκ ἐπόλουν δὲ αὐτοῦ τὸ θέλημα, ἀλλ' ἔμενον τῇ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προλήψει κρατούμενοι. Οὐδὲ γὰρ τὸ τρίτον θαῦμα τὸ ὕστερον ἐπιγενόμενον εἰς πίστιν τῆς ἀληθείας ἤγεν αὐτούς· καὶ γὰρ τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ σφραγίδες σταυροῦ ἀκτινοειδεῖς τοῖς ἱματίοις αὐτῶν ἐντετυπωμέναι ἐφάνησαν· ὥς ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες, ἀποπλύ-

Rom. xi. 25; *νειν καὶ ἀποσμήχειν θέλοντες, οὐδενὶ τρόπῳ ἡδύναντο.* 'Πεπώ-
 2 Cor. iii. 14. *ρωντο* ' οὖν κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν χερσὶν ἔχοντες,
ῥριπτον. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ναὸς τότε ἀντὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι εἰς
τέλεον ἀνατέτραπτο.

CAP. XXI.

Περὶ τῆς εἰς Περσίδα τοῦ βασιλέως ἀφίξεως, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν τῶν Περσῶν ἐνέβαλεν μικρὸν πρὸ τοῦ
 ἔαρος, πυθόμενος ἀσθενέστατα καὶ ἀνανδρότατα εἶναι χειμῶνος τὰ
 ἔθνη Περσῶν. Κρυμὸν γὰρ μὴ φέροντες, ἀπόμαχοι μένουσι κατὰ
 τόνδε τὸν χρόνον· ἀλλ' 'οὐδὲ χεῖρα,' τὸ τοῦ λόγου, 'βάλλοι ἂν
 τότε ἔξω τοῦ φάρους Μῆδος ἀνὴρ.' 'Ρωμαίους δ' εἰδὼς καὶ χειμῶ-
 νος ἀγωνίζεσθαι δυναμένους, ἐπαφῆκε τῇ χώρᾳ τὸν στρατόν.
 Πολλὰς οὖν χώρας καὶ κώμας καὶ φρούρια πορθήσαντες ἤδη καὶ
 τὰς πόλεις ἐλάμβανον. Περιστοιχίσας δὲ Κτησιφῶντα τὴν με-
 γάλῃν πόλιν, τοσοῦτον ἐπολιόρκει τὸν βασιλέα, ὥστε ἐκείνων πρεσ-
 βείαις χρήσασθαι συχναῖς, ἵκετεύειν τε ζημιωθῆναι μέρος τι τῆς
 αὐτοῦ πατρίδος, εἰ καταλύσας τὸν πόλεμον ἀποχωρήσῃ. Ὁ δὲ
 οὐκ ἔπαθε τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοὺς ἵκετεύοντας ἠλέησεν· ἀλλ' οὐδὲ
 τὸ τοῦ λόγου κατὰ νοῦν ἔλαβεν, ὡς ἄρα 'νικᾶν μὲν καλὸν, ὑπερ-
 νικᾶν δὲ ἐπίφθονον.' Πεπιστευκὼς δὲ μαντείαις τισιν ἃς αὐτῷ
 συμπαρῶν ὁ φιλόσοφος Μάξιμος ὑπετίθετο, καὶ ὄνειροπολήσας τὴν
 Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης δόξαν λαβεῖν, ἢ καὶ μᾶλλον ὑπερ-
 βαίνειν, τὰς ἱκεσίας Περσῶν ἀπεκρούσατο. Καὶ ἐνόμιζε κατὰ τὴν
 Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος δόξαν ἐκ μετενσωματώσεως τὴν Ἀλεξ-
 ἀνδρου ἔχειν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι Ἀλέξανδρος ἐν ἐτέρῳ
 σώματι. Αὕτη ἡ οἵησις αὐτὸν ἐξηπάτησε, καὶ παρεσκεύασε τότε
 τὴν ἱκεσίαν τοῦ Πέρσου μὴ παραδέξασθαι. Διόπερ ἐκείνος γνοὺς
 ἀνήνυτα αὐτῷ τὰ τῆς πρεσβείας γενόμενα, εἰς ἀνάγκην καθίσταται·
 καὶ τῇ ἔχομένῃ μετὰ τὴν πρεσβείαν ἡμέρᾳ πᾶσαν ἦν· εἶχε δυνάμιν
 ἀντιτάττει τῷ Ῥωμαίῳ στρατῷ. Διεμέμφοντο μὲν οὖν τὸν
 βασιλέα Ῥωμαῖοι, διότι μὴ ἐπικερδῶς ὑφῆκε τῆς μάχης· ὅμως δὲ
 τοῖς παροῦσιν ἀντεπράττοντο· καὶ αὐθις τοὺς πολέμιους τρέπουσιν
 εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ βασιλεὺς παρὴν ἱππότης μὲν, καὶ ἐπερρώνυνε
 τὸν στρατόν, ἄοπλος δὲ, τῇ τῆς εὐτυχίας ἐλπίδι μόνῃ θαρρῶν.

Ἐξ ἀφανοῦς δὲ ἀκόντιον φέρεται κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ βραχίονος διαδραμὸν εἰς τὴν πλευρὰν εἰσέδν. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς πληγῆς τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀδῆλου γενομένου τοῦ ἀνελόντος αὐτόν· οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τινος Πέρσου αὐτομόλου βληθῆναι φασίν· οἱ δὲ ὑπὸ οἰκείου στρατιώτου, ὥς ὁ πολὺς λόγος κρατεῖ. Κάλλιστος δὲ, ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως στρατεύμενος, ἱστορήσας τὰ κατ' αὐτὸν ἐν ἡρωϊκῷ μέτρῳ, τὸν τότε πόλεμον διηγούμενος, ὑπὸ δαίμονος βληθέντα τελευτῆσαι φησίν. Ὅπερ τυχὸν μὲν ὥς ποιητὴς ἐπλασε, τυχὸν δὲ καὶ οὕτως ἔχει· πολλοὺς γὰρ ἐριννύες μετῆλθον. Ἡ ὕψως δ' ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' οὐν ἐκεῖνά γε οὐκ ἐλάνθανεν, ὥς ἦν ὁ ἀνὴρ διὰ προθυμίαν οὐκ ἀσφαλῆς, δι' εὐπαιδευσίαν κενόδοξος, δι' ἐπιείκειαν πεπλασμένην εὐκαταφρόνητος. Ἰουλιανὸς μὲν οὖν ἐν τῇ τετάρτῃ ἑαυτοῦ ὑπατεία, ἣν ἅμα Σαλουστιῳ ἔδεδώκει, A.D. 368. περὶ τὴν ἕκτην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν τῇ Περσῶν χώρα, ὥς ἔφη, τὸν βίον κατέλυσεν. Τοῦτο δὲ ἔτος ἦν τρίτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἑβδομον δὲ ἀφ' οὗ Καῖσαρ ἀπὸ Κωνσταντίου [ὑπό, Val.] προεβλήθη, τριακοστὸν δὲ καὶ πρῶτον ἦν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

CAP. XXII.

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως Ἰοβιανοῦ.

Οἱ δὲ στρατιῶται ἐν μεγίστῃ περιστάσει γενόμενοι, μηδὲν ὑπερθέμενοι, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ ἀναδεικνύουσι βασιλέα Ἰοβιανὸν, ἄνδρα γενναῖον καὶ εὐγενή· ὅστις χιλιάρχος ὦν ἠνίκα Ἰουλιανὸς αἵρεσιν τοῖς στρατευομένοις νόμῳ προὔτιθει, ἢ θύειν ἢ ἀποστρατεύεσθαι, μᾶλλον τὴν ζώνην ἀποθέσθαι προηρείτο ἢ ἐκτελεῖν ἀσεβοῦς βασιλέως ἐπίταγμα. Ἀλλὰ Ἰουλιανὸς μὲν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ἐπικειμένου πολέμου ἐν τοῖς στρατηγοῦσιν εἶχε τὸν ἄνδρα. Τότε δὲ αἰρεθεὶς εἰς τὸ βασιλεύσαι παρηγείτο· βία τε ἐλκόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ἐβόα, ‘μὴ βούλεσθαι’ λέγων ‘βασιλεύειν ἀνθρώπων’ Ἑλληνίζειν προαιρουμένων, αὐτὸς ὦν Χριστιανός. Ὡς οὖν φωνὴ κοινὴ πάντων ἐγένετο, ὁμολογοῦσα καὶ αὐτοὺς εἶναι Χριστιανούς, [Qu. κοινή:] δέχεται μὲν τὴν βασιλείαν. Ἐν στενῷ δὲ ἐξαίφνης ἀποληφθεὶς ἐν τῇ Περσῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν λιμῷ φθειρομένων, κατέλυσεν ἐπὶ συνθήκαις τὸν πόλεμον· αἱ συνθήκαι δὲ πρὸς μὲν τὴν δόξαν Ῥωμαίων ἦσαν ἀπρεπεῖς, πρὸς δὲ τὸν καιρὸν ἀναγκαῖαι. Ζημιωθείς

[τοὺς ὄρους
Val.]

γὰρ τοὺς Σύρους τῆς ἀρχῆς, καὶ παραδοὺς τοῖς Πέρσαις τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νίσιβιν πόλιν, ἐξήλαυνεν ἐκεῖθεν. Τούτων διαγελθέντων, Χριστιανοὶ μὲν ἀνερρώννυντο, οἱ δὲ τὴν θρησκείαν Ἑλληνες πένθος ἐποιούντο τὴν Ἰουλιανοῦ τελευτὴν. Τὸ στρατιωτικὸν δὲ σύμπαν τὴν ἀφύλακτον αὐτοῦ θερμότητα διεμέμφοντο, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζημίας τῶν ὄρων εἰς αὐτὸν ἀνέφερον, ὅτι ὑπὸ αὐτομόλου Πέρσου ἀπατηθεὶς τὰ σιτηγοῦντα διὰ τῶν ποταμῶν πλοῖα κατέκαυσε, διὸ καὶ λιμῷ περιέπεσεν ὁ στρατός. Τότε δὴ καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος θρήνον ἐπὶ Ἰουλιανῷ συντάττει, ὃν Ἰουλιανὸν ἦτοι ἑπιτάφιον ἐπέγραψεν. Ἐν ᾧ λόγῳ πάντα σχεδὸν τὰ κατ' αὐτὸν ἐγκωμιαστικῶς διεξήλθε μνημονεύσας καὶ τῶν βιβλίων ὧν ἡ κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιανὸς συνέθηκε, καὶ ὡς εἶη ἐν αὐτοῖς γέλωτα καὶ φλήναφον ἀποδείξας τὰς Χριστιανῶν βίβλους. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἄλλα τοῦ βασιλέως ὁ σοφιστὴς ἐνεγκωμιάζειν, ἡσύχως ἂν ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἱστορίας ἐβάδιζον. Ἐπειδὴ δὲ ὡς δεινὸς ῥήτωρ, τῇ μνήμῃ τῶν Ἰουλιανοῦ βιβλίων τοῦ Χριστιανισμοῦ καθάπτεται, διὰ τοῦτο εἰπεῖν καὶ ἡμεῖς ὀλίγα περὶ τούτων προαιρούμεθα, πρότερον θέντες αὐτοῦ τὰ ῥήματα.

CAP. XXIII.

Πρὸς Λιβάνιον τὸν σοφιστὴν ἀντιλογία περὶ Ἰουλιανοῦ.

Liban. Orat.
xviii. (Op. i.
581, Reiske.)

Τοῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς ταῖς βίβλοις, αἱ τὸν ἐκ Παλαιστίνης ἄνθρωπον Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα ποιούσιν, μάχη τε μακρὰ καὶ ἐλέγχων ἰσχυρὴ γέλωτα ἀποφῆνας καὶ φλήναφον τὰ τιμώμενα, σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοῖς δέδεικται τοῦ Τυρίου γέροντος. Ἰλεως δὲ οὗτος ὁ Τύριος εἶη, καὶ δέχοιτο εὐμενῶς τὸ ῥηθὲν, ὡς ἂν νύφ ἡττώμενος.

[84, Val.]

Ταῦτα μὲν τὰ ῥήματα τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου. Ἐγὼ δὲ σοφιστὴν μὲν αὐτὸν ἄριστον γενέσθαι φημί· ἐπίσταμαί τε ὡς εἰ μὴ εἶη τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν θρησκείαν ὁμόδοξος, πάντα ἂν αὐτὸν εἶπεν ὅσα οἱ Χριστιανοὶ λέγουσι, καὶ ὡς εἰκὸς, ἅτε σοφιστὴν ὄντα, μεγαλύναι τὰ λεγόμενα. Ἐπεὶ καὶ εἰς Κωνσταντίον ζῶντα μὲν ἐπαίνους ἔγραψεν· τελευτήσαντος δὲ ὕβρεις μεστὰς ἐγκλημάτων κατέχευεν. Ὡστε εἰ καὶ Πορφύριος ἦν βασιλεὺς, προκρίνειν τὰ ἐκείνου βιβλία τῶν Ἰουλιανοῦ· καὶ εἰ Ἰουλιανὸς ἦν σοφιστὴς, εἶπεν ἂν καὶ αὐτὸν κακὸν σοφιστὴν, ὡς καὶ Ἐκκεβόλιον ἐν τῷ

c. 13.

ἐπιταφίῳ Ἰουλιανοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος καὶ ὡς ὁμόδοξος, καὶ ὡς σοφιστὴς, καὶ φίλος τῷ βασιλεῖ, ὅσα ἐδόκει αὐτῷ διεξῆλθε, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα κατὰ δύναμιν ἀπαντήσωμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ φησιν αὐτὸν 'ἐπιθέσθαι' ταῖς βίβλοις, τοῦ χειμῶνος τὰς νύκτας ἐκτείνοντος. Τὸ δὲ 'ἐπιθέσθαι' σημαίνει, ὅτι ἔργον ἔθετο ψόγον γράψαι, ὡς ἔθος τοῖς σοφισταῖς ποιεῖν ἐν τῇ τῶν νέων εἰσαγωγῇ· πάλαι μὲν γὰρ τὰς βίβλους ἐπίστατο, τότε δὲ ἐπέθετο. Καὶ μάχῃ μακρᾷ σχολάσας οὐχ, ὡς φησὶ Λιβάνιος, ἐλέγχων ἰσχυρί, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ τοῦ ἀληθοῦς τὰ καλῶς ἑαυτοῖς ^[Qu. ἐν αὐταῖς.] ἡσφαλισμένα ὡς φιλοσκώπτῃς διέσυρε. Πᾶς γὰρ ὁ μαχόμενος τινι νῦν μὲν παρατρέπων, νῦν δὲ ἐπικρύπτων τὴν ἀλήθειαν, καταψεύδεται τοῦ πρὸς δὴ ἡ μάχῃ συνίσταται. Καὶ ὁ ἀπεχθῶς ἔχων πρὸς τινα πάντα ὡς πολέμιος οὐ μόνον πράττειν, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐσπούδακε· καὶ τὰ αὐτῷ προσόντα φαῦλα τῷ πρὸς δὴ ἡ ἐχθρα περιτρέπει φιλεῖ. Ὅτι μὲν οὖν καὶ Ἰουλιανὸς καὶ Πορφύριος, δὴν 'Τύριον' καλεῖ 'γέροντα,' ἄμφω φιλοσκώπται ἦσαν, ὑπὸ τῶν οἰκείων λόγων ἐλέγχονται. Πορφύριος μὲν γὰρ τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν φιλοσόφων Σωκράτους τὸν βίον διέσυρεν ἐν τῇ γεγραμμένῃ αὐτῷ 'Φιλοσόφῳ Ἱστορίᾳ.' Καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ γράψας κατέλειπεν, οἷα ἂν μήτε Μέλιτος, μήτε Ἄνυτος, οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, εἰπεῖν ἐπεχείρησαν· Σωκράτους, φημὶ, τοῦ παρ' Ἑλλήσι θαυμαζομένου ἐπὶ τε σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς· δὴν Πλάτων ὁ θαυμαστὸς παρ' αὐτοῖς φιλόσοφος, καὶ Ξενοφῶν, καὶ ὁ ἄλλος τῶν φιλοσόφων θίαςος, οὐ μόνον ὡς θεοφιλῇ τιμῶσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου φρονεῖν νενομίκασιν. Ἰουλιανὸς δὲ τὸν 'πατέρα' ζηλῶν, τὸ ἴδιον πάθος εἰς τοὺς Καίσαρας ἤλεγξε, πάντας μωμησάμενος τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ οὐδὲ τοῦ φιλοσόφου Μάρκου φεισάμενος. Καὶ ὅτι μὲν φιλοσκώπται ἄμφω, ἐξ ἑαυτῶν τὸν ἑλεγχον ἔχουσι· καὶ οὐ δεῖ μοι πολλῶν ἢ δεινῶν λόγων, ἀλλὰ ἀπόχρη ταῦτα εἰς παράστασιν τοῦ ἥθους αὐτῶν. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἐκ τῶν ἐκατέρων λόγων περὶ ἥθους αὐτῶν τεκμαιρόμενος ταῦτα γράφω. Οἷα δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος εἶρηκε, τῶν αὐτοῦ λόγων ἐπάκουε· φησὶ γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ πρὸς Ἑλληνας κατὰ λέξιν τάδε·

Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ πείρα παρέστησε, καὶ ἡ δυναστεία προσλαβοῦσα Greg. Orat. τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινα ὡρᾶτο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ V. 23.

συνεγερόμην Ἀθήνησιν. Ἦλθε γὰρ κάκεισε, ἄρτι τῶν κατὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισθέντων, τὸν βασιλεῖα τοῦτο αὐτὸ παραιτησάμενος. Διττὸς δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος· ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καθ' ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκείσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρητότερος καὶ οὐ πολλοῖς γνῶριμος, ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ ἀπατεῶσι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὕτω παρρησίαν ἔχουσης τῆς ἀσεβείας. Τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς εἰκαστῆς οἶδα γενόμενος, καίτοι γε οὐ τῶν εὐ πεφυκῶτων περὶ ταῦτα εἰς ὧν. Ἄλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἢ τοῦ ἥθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ 'μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς.' Οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ αὐχὴν ἀπαγῆς, ὧμοι παλλόμενοι καὶ ἀνακοπτόμενοι, ὀφθαλμοὶ σοβούμενοι καὶ περιφερόμενοι καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φρονοῦντες γέλωτες ἀκρατεῖς καὶ βρασματοῦδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἰστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἀτακτοὶ καὶ ἀσύνητοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προοῖναι παιδείσεως. Τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; τοιοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἔθεασάμην, οἷον καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα· καὶ εἴ μοι παρήσάν τινες τῶν τηλικαῦτα συνόντων καὶ ακουσάντων, οὐ χαλεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν, οἷς ἐπειδὴ ταῦτα ἔθεασάμην, εὐθὺς ἐφθεγξάμην, 'Οἷον κακὸν ἢ Ῥωμαίων τρέφει.' Καὶ προαγορεύσας, καὶ γενέσθαι ψευδόμαντις ἐμαυτῷ κατηνξάμην· κρεῖσσον γὰρ ἢ τοιούτων πλησθῆναι τὴν οἰκουμένην κακῶν, καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον οὕτω πρότερον· πολλῶν μὲν ἐπικλυσμῶν θρυλουμένων, πολλῶν δὲ ἐμπρησμῶν καὶ βρασμῶν γῆς καὶ χασμάτων, ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις ἀλλοκότων τε καὶ συνθέτων φύσεις καινοτομηθεῖσαι. Ταύτη τοι καὶ τέλος ἄξιον ἡνέγκατο τῆς ἀπονοίας.

Τοιαῦτα μὲν Γρηγόριος περὶ Ἰουλιανοῦ διεξῆλθεν. Ὅτι δὲ καὶ κατὰ Χριστιανῶν λόγους πολλοὺς ἀναλῶσαντες τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν βιάσασθαι, τινα μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρατρέψαντες, τὰ δὲ ἐγκαταλέξαντες, πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκείον ἐκλαβόντες σκοποῦν, πολλοὶ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἀπαντήσαντες ἔδειξαν, ἀνατρέψαντές τε καὶ ἐξελέγξαντες αὐτῶν τὰ σοφίσματα. Πρὸ δὲ ἀπάντων Ὁριγένης, καὶ πολλῶ τῶν Ἰουλιανοῦ χρόνων ἀνώτερος ὢν, τὰ δοκοῦντα ταραττεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀνθυπενεγκὼν ἑαυτῷ καὶ ἐρμηνεύσας, τὰς τῶν ἀγνωμονούντων σοφιστικὰς εὐρεσιλογίας ἀπέκλεισεν. Οἷς εἰ μὴ παρέργως ἐντετυχῆκασιν Ἰουλιανὸς καὶ Πορφύριος, εὐγνωμόνως τε αὐτὰ ἐδέξαντο, πάντως ἂν εἰς ἑτέρα τινα τοὺς λόγους ἔτρεψαν,

καὶ οὐκ ἂν εἰς τὸ σοφίσματα βλάβημα γράφειν ἐτράπησαν. Ὅτι δὲ ὁ βασιλεὺς σκῶψαι ἐπετήδευσε πρὸς τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπλουστέρους τοὺς λόγους ποιούμενος, οὐ μὴν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων 'μόρφωσιν' τῆς ἀληθείας ἔχοντας, ἐκείθεν δῆλον· 2 Tim. iii. 5. ἐστὶ· λαβὼν γὰρ τὰ ῥήματα, ὅσα χρεῖας ἔνεκεν οἰκονομικῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπικώτερον τέτακται, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπισυνείρας, τέλος ἐπιφέρει κατὰ λέξιν τάδε·

Τούτων τοῦν ἕκαστον, εἰ μὴ λόγος ἐστὶν ἀπόρητον ἔχων τινὰ θεωρίαν, Cp. Cyril c. ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι περὶ αὐτοῦ βλασφημίας. Jul. iii. (p. 93, ed. Spanheim.)

Ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλίῳ αὐταῖς λέξεσιν εἶρηκε. Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ, ὃν Περὶ Κυνισμοῦ ἐπέγραψε, διδάσκων ὅπως δεῖ τοὺς ἱεροὺς πλάττειν μύθους, φησὶ δεῖν κρύπτειν τὴν περὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων ἀλήθειαν, λέγων αὐτοῖς ῥήμασι τάδε·

Φιλεῖ γὰρ ἡ φύσις κρύπτεσθαι· καὶ τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν θεῶν οὐσίας Jul. Orat. vii. οὐκ ἀνέχεται γυνόεις εἰς ἀκαθάρτους ἀκυὰς ῥίπτεσθαι ῥήμασι. (p. 216.)

Φαίνεται δὴ διὰ τούτων ὁ βασιλεὺς ὑπόνοιαν ἔχειν περὶ τῶν θείων γραφῶν, ὡς εἶψαν λόγοι μυστικοὶ ἀπόρητόν τινα θεωρίαν ἔχοντες· ἀγανακτεῖ δὲ, ἐφ' οἷς μὴ καὶ πάντες τὴν αὐτὴν περὶ τούτων ὑπόνοιαν ἔχουσι· καὶ κατατρέχει τῶν ἐν Χριστιανοῖς ἀπλουστέρον δεχομένων τὰ λόγια. Οὐκ ἔδει δὲ τοσοῦτον καταδραμεῖν τῆς ἀπλότητος τῶν πολλῶν, οὐδὲ τυφωθῆναι δι' ἐκείνους κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, οὐδὲ μισῆσαι καὶ ἀποστραφῆναι τὰ καλῶς αὐτῷ [Val. conj. ἄλλους.] νοούμενα, ὅτι μὴ πάντες αὐτὰ ἐνόουν ὡς αὐτὸς ἐβούλετο. Νῦν δὲ, ὡς ἔοικε, τὰ αὐτὰ Πορφυρίῳ πέπουθεν· ἐκείνος μὲν γὰρ πληγὰς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τινων Χριστιανῶν εἰληφώς, καὶ μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὀργὴν, ἐκ μελαγχολίας τὸν μὲν Χριστιανισμὸν ἀπέλειπε, μίσει δὲ τῶν τυπτησάντων αὐτὸν εἰς τὸ βλάβημα κατὰ Χριστιανῶν γράφειν ἐξέπεσεν, ὡς αὐτὸν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου Cp. Præp. Evan. vi. ἐξήλεγξεν, ἀρασκεύσας τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἰδιώτας ὑπεροπτικῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐσχηκώς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάθους εἰς τὴν Πορφυρίου βλασφημίαν ἀπέκλινεν· ἀμφοτέροι οὖν ἐκουσίως δυσσεβήσαντες, ἐν γνώσει ἁμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον ἔχουσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος ἐπιχλευάζων, 'τὸν ἐκ Παλαιστίνης,' φησὶν, 'ἄνθρωπον Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα

Liban. Orat.
xviii. (Op. i.
625.)

ποιοῦσιν,' ἐκκλησθαί μοι δοκεῖ, ὅπως αὐτὸς ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου τὸν Ἰουλιανὸν ἀπεθέωσε. 'Τὸν γὰρ πρῶτον,' φησί, 'ἄγγελον τῆς τελευτῆς μικροῦ κατέλευσαν, ὡς θεοῦ καταψευδόμενον.' Εἴτα πρόσω μικρὸν ὑποβάς, 'Ὡ δαιμόνων μὲν,' φησί, 'τρόφιμε, δαιμόνων δὲ μαθητὰ, δαιμόνων δὲ παρεδρευτά.' Εἰ καὶ αὐτὸς ἄλλως ἐνόει, ἅλλ' οὖν γε τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ χείρονος μὴ ἐκκλίνας ταύτ' ἔδοξε λέγειν, ἃ καὶ οἱ Χριστιανοὶ ὀνειδίζοντες λέγουσιν. Εἰ οὖν ἐπαίνων ἐφρόντιζεν, ἔδει φυγεῖν τὴν ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἔφυγε καὶ ἑτέραν λέξιν, δι' ἣν λοιδορηθεὶς τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξέκοψεν. 'Ὅπως μὲν οὖν ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται, καὶ ὅπως τὸ μὲν φανερόν ἄνθρωπος ἦν, τὸ δὲ ἀφανὲς Θεὸς, ὅπως τε ἀληθὴ ἄμφοι ἐστὶ, Χριστιανῶν μὲν οἱ θεοὶ λόγοι ἐπίστανται. "Ελληνες δὲ πρὸ τοῦ πιστεῦσαι συν-
 Isa. vii. 9. ἐναι οὐ δύνανται· καὶ γὰρ λόγιόν ἐστι τὸ λέγον, ὅτι 'ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε.' Διὸ οὐκ αἰσχύνονται πολλοὺς ἀνθρώπους ἀποθεώσαντες· καὶ εἴθε γε καὶ χρηστοὺς τὸν τρόπον, ἢ δικαίους, ἢ σώφρονας· ἀλλὰ ἀνάγνους, ἀδίκους, μέθη δεδολωμέ-
 νους, Ἡρακλέας φημί καὶ Διονύσους καὶ Ἀσκληπιούς· καθ' ὧν συνεχῶς ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁμνῶν Λιβάνιος οὐκ αἰσχύνεται· ὧν τοὺς ἀρρενικοὺς καὶ θηλυκοὺς ἔρωτας εἰ ἀπαριθμησαίμην, μακρὸς ἡμῖν ἔσται ὁ τῆς παρεκβάσεως λόγος. Ἀρκέσει δὲ τοῖς ταῦτα γινώσκει ἐθέλουσιν ὁ Ἀριστοτέλους 'Πέπλος,' καὶ ὁ Διονύσου 'Στέφανος,' καὶ 'Ρηγίνου ὁ 'Πολυμνήμων,' καὶ τῶν ποιητῶν τὸ πλήθος· οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες 'γέλωτα ὄντως καὶ φλήναφον' [Qu. τῆν—] παρὰ πᾶσι τῆς Ἑλλήνων θεολογίας δεικνύουσιν. Ὅτι δὲ ἴδιον Ἑλλήνων τὸ εὐχερῶς ἀνθρώπους ἀποθεοῦν, ἀρκέσει ὀλίγων ὑπο-
 μνησθῆναι. Ῥοδίοις μὲν γὰρ συμφορᾷ περιπεσοῦσιν ἐδόθη χρησμὸς, ὅπως ἂν τὸν Φρύγιον Ἄττιν, τὸν ἱερέα τῆς μαυικῆς· ἐν Φρυγίᾳ τελετῆς, θεραπεύουσιν· ἔχει δὲ ὁ χρησμὸς ὧδε·

Ἄττιν λάσκεσθε, θεὸν μέγαν ἄγρον Ἄδωνιν,
 Εὐβιον, ὀλβιόδωρον, εὐπλόκαμον Διόνυσον.

Ὁ μὲν δὴ χρησμὸς Ἄττιν, τὸν ἐκ μαυίας ἑρωτικῆς ἑαντὸν ἀποκόψαντα, τὸν Ἄδωνιν καὶ Διόνυσον εἶναι φησί. Τοῦ δὲ Μακεδόνων βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβαίνοντος, οἱ Ἀμφικτύονες Ἀλεξάνδρῳ ἐχαρίζοντο, καὶ ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τάδε·

Ζῶνα θεῶν ὑπατον, καὶ Ἀθηνᾶν Τριτογένειαν
 Τιμᾶτε, βροτέφ τ' ἐν σώματι κρυπτὸν ἄνακτα,

Ὅν Ζεὺς ἀρίσταις γοναῖς ἔσπειρεν, ἀρωγὸν
Εὐνομήης θνητοῖσιν Ἀλέξανδρον βασιλῆα.

[ἀρωγοῖσι,
Val.]

Ταῦτα τὸ ἐν Πυθοὶ δαιμόνιον ἐχρημάτισεν· ὃ καὶ αὐτὸ τοὺς
δυνάστας κολακεῖον ἐθεοποίει· καὶ τοῦτο μὲν ἴσως κολακεῖα ἐποίει.
Τί δ' ἂν εἴποι τις, ὥς Κλεομήδην τὸν πύκτην ἀποθεώσαντες,
ἔχρησαν περὶ αὐτοῦ τάδε;

Ὑστατος ἥρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλιδεύς·

Ὅν θυσίαις τιμᾶν, ὥς μηκέτι θνητὸν εἶναι.

Διὰ μὲν οὖν τὸν χρησμὸν τόνδε Διογένης ὁ Κύνων καὶ Οἰνόμαος
ὃ φιλόσοφος κατέγνωσαν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Κυζικηνοὶ δὲ
τρισκαιδέκατον θεὸν Ἀδριανὸν ἀνηγόρευσαν· αὐτὸς τε Ἀδριανὸς
Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον ἀπεθέωσε. Καὶ ταῦτα ὡς γέλωτα καὶ
φλήναφον· οὐκ ὀνομάζει Λιβάνιος· καίτοι καὶ τοὺς χρησμοὺς καὶ
τὸ μονόβιβλον, ὃ Ἀδρίας εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψεν,
ἐπιστάμενος, οὐκ ἐγκαλύπτει καὶ αὐτὸν ἀποθεῶν τὸν Πορφύριον
Ἰλῆως γὰρ, φησὶν, ὁ Τύριος εἶη, προκρίνωντος αὐτοῦ τὰ τοῦ
βασιλέως βιβλία. Ταῦτα μὲν οὖν διὰ τὴν τοῦ σοφιστοῦ λοιδορίαν
ἐν παρεκβάσει αὐτάρκως εἰρήσθω, ἰδίας τε πραγματείας δεόμενα
παραλιπεῖν μοι δοκῶ· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς ἱστορίας ἐπιτεθεῖη ἡμῖν.

Eus. H. E.
iv. 8.

[Lucian,
Alex.]

[προκρίνων,
Val.]

CAP. XXIV.

Ὡς οἱ πανταχόθεν ἐπίσκοποι προσέδραμον Ἰοβανῶ, ἐλπίζοντες ἕκαστος αὐτῶν
εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν τοῦτον ἐπισπάσασθαι.

Τοῦ δὲ βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἀπὸ τῆς Περσίδος ἀναχωρήσαντος,
αὐθις ἀνεκινεῖτο τὰ τῶν ἐκκλησιῶν· οἳ τε προεστῶτες τῶν ἐκκλη-
σιῶν προτρέχειν ἐσπούδαζον, προσδοκῶντες ἕκαστος τῇ ἑαυτῶν
πίστει προσθήσεσθαι τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ
ὁμοουσῷ πίστει προσέκειτο· τοῦτο δὲ πᾶσιν εἰρηκῶς προέκρινε.
Καὶ ἀναρρῶννυσι μὲν διὰ γραμμάτων τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπί-
σκοπον Ἀθανάσιον, ὃς εὐθὺς μετὰ τὴν τελευταίαν Ἰουλιανοῦ τῆς
ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων ἐγκρατὴς ἐγένετο, τότε δὲ παρρησιαί-
τερος ἐκ τῶν γραμμάτων γενόμενος, καὶ τοῦ πανταχόθεν δέοντος
ἀπήλλακτο. Ἀνεκάλει δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου μὲν
ἐξορισθέντας ἐπισκόπους, ὑπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἀνακληθῆναι μὴ

φθάσαντας. Τηνικαῦτα δὴ καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων πάντα ἀπεκλείετο· αὐτοὶ δὲ ἄλλος ἀλλαχῇ κατεδύοντο. Οἱ τε τριβυνοφόροι τοὺς τρίβωνας ἀπέθεντο, καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μετημφιένυντο· πέπαυτο δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ δι' αἵματος δημοσίᾳ γινόμενος μολυσμὸς, ὃ κατακόρως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ κατεχρήσαντο.

CAP. XXV.

Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονούντες καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκώρωσαν.

Τὰ μέντοι Χριστιανῶν οὐχ ἡσύχασεν· οἱ γὰρ προσεστώτες τῶν θρησκείων προσελεύσεις ἐποιοῦν τῷ βασιλεῖ, τὴν παρ' αὐτοῦ κατὰ τῶν νομιζομένων αὐτοῖς ἀντιπάλων παρρησίαν ὑπάρχειν νομίζοντες. Καὶ πρῶτοι μὲν οἱ Ἑκκεδονιανοὶ χρηματίσαντες βιβλίον προσφέρουσιν, ἀξιούντες ἐξωθεῖσθαι μὲν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τὸ ἄνόμιον δογματίζοντας, ἑαυτοὺς δὲ ἀντεισάγεσθαι. Ἦσαν δὲ οἱ τὸ βιβλίον τῶν δεήσεων ἐπιδόντες, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς Ταρσοῦ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως, Πασνίκος Ζήνων, Λεόντιος Κομάνων, Καλλικράτης Κλαυδιουπόλεως, Θεόφιλος Κασταβάλων. Τούτων δεξιόμενος τὸ βιβλίον ὁ βασιλεὺς ἀναποκρίτους αὐτοὺς ἀπέπεμψε, μόνον δὲ τοῦτο ἐφθέγγατο· Ἐγὼ, ἔφη, φιλονεικίαν μισῶ, τοὺς δὲ τῇ ὁμοιοῖᾳ προστρέχοντας ἀγαπῶ καὶ τιμῶ. Ταῦτα εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἄλλων διαδοθέντα τὸν τόνον τῶν φιλονεικῶν αἰρουμένων ἐχαύνωσε· καὶ τοῦτο κατὰ σκοπὸν τοῦ βασιλέως ἐγίνετο. Καὶ γὰρ δὴ τηνικαῦτα καὶ ὁ τῶν περὶ Ἀκάκιον φιλονεικῶν τρόπος ἡλέγχετο, καὶ ὡς εἶησαν αἱ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀποκλίνοντες, φανερώς ἐπέδειξαν. Συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας εἰς λόγους ἔρχονται Μελιτίῳ, ὃς μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτῶν χωρισθεὶς τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο. Τοῦτο δὲ ἐποίησαν, ἐπειδὴ τιμώμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἑώρων ἐκεῖ τότε διάγοντος. Κοινῇ οὖν γνώμῃ βιβλίον συντάξαντες καθομολογοῦσι τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες τῷ βασιλεῖ προσκομίζουσιν. Ἔστι δὲ τὸ βιβλίον ἐν τοῖσδε·

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Ἰοβανῶ νικητῇ Αὐγούστῳ, ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν σύνοδος.

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν ὅτι σοῦ καὶ πρώτῃ πρεσβεύειν

ἐσπούδασεν ἡ εὐσέβεια, εὖ ἴσμεν καὶ αὐτοὶ, θεοφιλέστατε βασιλεῦ. Ὅτι δὲ κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἐνότητος τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπέληφας τὸν χαρακτήρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν. Ἵνα μὴ τοῖνυν μετὰ τῶν παραχαρασσόντων τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζόμεθα, ἀναφέροντες τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ κατέχομεν. Ὅποτε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τισιν ὄνομα, τὸ τοῦ 'ὁμοουσίου' φαμέν, ἀσφαλοῦς τετύχηκε ^[Val. ins. ἐγένον aft.] παρὰ τοῖς πατράσιν ἐρμηνείας, σημαινούσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ αὐτῇ. Υἱὸς ἐγενήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρί· οὔτε δὲ ὡς πάθους τινας περὶ τὴν ἄρρητον γέννησιν ἐπινουομένου, οὔτε κατὰ τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν λαμβάνεται τοῖς πατράσι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ 'ἐξ οὐκ ὄντων', περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀσεβῶς τολμηθέντος παρὰ τοῦ Ἀρείου, ὅπερ καὶ οἱ νῦν ἐπιφοιτήσαντες 'ἀνόμοιοι' ἔτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον ^{ii. 40.} ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἀναισχύντως παρρησιάζονται. Διὸ συνετάξαμεν τῇδε ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτηθέντων ἐπισκόπων ἐκτεθείσης, ἥτινα καὶ ἀγαπῶμεν, ἥτις ἐστίν· 'Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα' καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος, πλήρης. Μελίτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἔδωκε ^[Qu. πλήρης aft. ἐστίν:] συναινῶν τοῖς προγεγραμμένοις, Εὐσέβιος Σαμοσάτων, Εὐάργιος Σικελῶν, Οὐράνιος Ἀπαμείας, Ζώϊλος Λαρίσων, Ἀκάκιος Καισαρείας, Ἀντίπατρος Ῥώσου, Ἀβράμιος Οὐρίμων, Ἀριστόνικος Σελευκοβήλου, Βαρλαμῆνος Περγάμου, Οὐράνιος Μελιτινῆς, Μάγνος Χαλκηδόνος, Εὐτύχιος Ἐλευθεροπόλεως, Ἰσακόκις Ἀρμενίας μεγάλης, Τίτος Βόστρων, Πέτρος Σίππων, Πελάγιος Λαοδικείας, Ἀραβιανὸς Ἀντροῦ, Πίσων Ἀδάνων διὰ Λαμυδρίανος πρεσβυτέρου, Σαβινιανὸς Ζεύγματος, Ἀθανάσιος Ἀγκύρων διὰ Ὀρφίτου καὶ Ἀετίου πρεσβυτέρων, Εἰρηνίων Γάζης, Πίσων Ἀγούστης, Πατρίκιος Πάλτου διὰ Λαμυρίανος πρεσβυτέρου, Ἀνατόλιος Βεροίων, Θεότιμος Ἀράβων, Λουκιανὸς Ἀρκων.

Τοῦτο μὲν δὴ τὸ βιβλίον τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν Σαβίνου γεγραμμένον εὐρήκαμεν. Ὁ μέντοι βασιλεὺς πρόθεσιν εἶχε κολακεία καὶ πειθοῖ τῶν διεστώτων τὴν φιλονεικίαν ἐκκόψαι, φήσας 'μηδενὶ ὀχληρὸς τῶν ὁπωσοῦν πιστευόντων ἔσσεσθαι, ἀγαπήσειν δὲ καὶ ὑπερτιμήσειν τοὺς ἀρχὴν τῇ ἐνώσει τῆς ἐκκλησίας παρέξοντας.' Ταῦτα δὲ οὕτως αὐτὸν πράξαι καὶ Θεμιστίος φησὶν ὁ φιλόσοφος· 'ὑπατικὸν γὰρ λόγον' εἰς αὐτὸν διελθὼν, θαυμάζει τὸν βασιλέα, ὥς τὸ ἐφείναι θρησκευεῖν ὥς ἕκαστοι βούλονται νικήσαντα τῶν ^[τῷ ἐφείναι] κολάκων τοὺς τρόπους. Οὗς καὶ διασύρων πάννυ γελοῖως ἔφη, ^{Themist. Orat. v. (p. 80, ed. Harduin.)} 'ἐλέγχεσθαι αὐτοὺς ἀλουργίδα, οὐ Θεὸν, θεραπεύοντας, μηδὲν τε

διαφέρειν αὐτοὺς Εὐρίπου, νῦν μὲν ἐπὶ τὰδε νῦν δὲ εἰς τοῦναντίον
τὰ βεῦματα μεταβάλλοντος.'

CAP. XXVI.

Περὶ τῆς τελευτῆς Ἰοβιανοῦ τοῦ βασιλέως.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς τότε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐρεσχελεῖν προαι-
ρουμένων ἐπέσχευ' ἢ τάχος δὲ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσας, τὴν
Ταρσὸν τε καταλαβὼν τῆς Κιλικίας, ἐκεῖ τὸ Ἰουλιανοῦ σῶμα
ἔθαψε. Καὶ πάντα ἐπὶ τῇ κηδείᾳ τὰ νόμιμα πληρώσας, ὑπατός τε
ἀναγορεύεται, καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν διαβαίνειν
σπουδάζων, ἐν χωρίῳ τινὶ παραγίνεται, ᾧ προσωινυμία Δαδά-
στανα· μεθόριον δέ ἐστι τοῦτο Γαλατίας καὶ Βιθυνίας. Ἐνθα καὶ
Θεμίστιος ὁ φιλόσοφος μετὰ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀπαντήσας,
τὸν ὑπατικὸν ἐπ' αὐτοῦ διεξῆλθε λόγον, ὃν ὕστερον καὶ ἐν Κων-
σταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπεδείξατο. Ἄλλ' εὐτυχῶς τὰ
Ῥωμαίων ἔπραξεν ἂν τὰ τε δημόσια καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν, οὕτως
ἀγαθοῦ βασιλέως εὐτυχήσαντα, εἰ μὴ αἰφνίδιος ἐπιγενόμενος θά-
νατος τὸν τοιοῦτον ἄνδρα τῶν πραγμάτων ἀφείλετο. Ἐν γὰρ τῇ
προρρηθέντι χωρίῳ, χειμῶνος ὥρα, τῷ τῆς ἐμφράξεως νοσήματι
A. D. 364. συσχεθεὶς ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτοῦ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ
υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· βασιλεύσας
μῆνας ἑπτὰ, ζήσας ἕτη τριακοντατρία. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος
χρόνον ἑτῶν δύο, μηνῶν πέντε.

LIB. IV.

CAP. I.

Ἵτι Ἰοβιανὸς τελευτήσας, Οὐαλεντιανὸν ἀναγορεύουσιν, ὃς δὴ κοινῶν τῆς βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα· καὶ ὅτι Οὐαλεντιανὸς μὲν ἦν ὁρθόδοξος, Οὐάλης δὲ Ἀρειανός.

Τοῦ δὴ βασιλέως Ἰοβιανοῦ Δαδαστάνοις, ὡς ἔφημεν, τελευτήσας τῇ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτα-Α.Δ. 364. αἰδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, οἱ στρατιῶται ἐκ τῆς Γαλατῶν βδομαῖοι εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἐλθόντες κοινῇ ψήφῳ Οὐαλεντιανὸν ἀνακηρύττουσι βασιλέα, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Ἰεβρουαρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ· ὅστις Παννόνιος μὲν ἦν ὁ γένος, πόλεως Κιβάλεως· τάξιν δὲ στρατιωτῶν ἐγχειρισάμενος, ὁλλήν ἐπεδείξατο τῶν τακτικῶν ἐπιστήμην. Ἦν δὲ καὶ μεγαόψυχος ὁ ἀνὴρ, καὶ αἰεὶ τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο. Ὡς οὖν αὐτὸν ἀνεστήσαντο βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν γενόμενος κοινῶν τῆς βασιλείας προσλαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα, μετὰ τριάκοντα ἡμέρας τῆς αὐτοῦ ἀνακηρύξεως. Ἀλλ' ἄμφω μὲν ἦσαν Χριστιανοί, διεφώνουν δὲ περὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ πίστιν· Οὐαλεντιανὸς μὲν γὰρ τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἔσεβεν, Οὐάλης δὲ τῷ Ἀρειανῷ δόγματι ἐκ προήψεως μᾶλλον προσέκειτο. Τὴν δὲ πρόληψιν ἐποιήσατο τὸ ὑπὸ Ἰουδοζίου τοῦ προεστῶτος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῆς ῥησικείας βεβαπτίσθαι αὐτόν. Καὶ ζῆλον μὲν εἶχον ἄμφω πονοῦν περὶ ὃ ἕκαστος ἔσεβε· τῷ δὲ τρόπῳ πολὺν διεστήκειαν ἀλλήλων γενόμενοι βασιλεῖς. Πρότερον μὲν γὰρ ἐπὶ Ιουλιανοῦ, ὅτε ὁ μὲν Οὐαλεντιανὸς χιλιάρχος ἦν, Οὐάλης δὲ ἐν οἷς οἰκέοις τοῦ βασιλέως ἐστρατεύετο, οἷον εἶχεν ἕκαστος ζῆλον πέδειξαν. Θύειν γὰρ ἀναγκαζόμενοι, τὰς ζώνας τῆς στρατείας ἰάλλον ἀφίεναι ἤρουντο ἢ ἀφίεναι τὸν Χριστιανισμόν. Ἀλλὰ τότε ἐν Ἰουλιανῷ ὁ βασιλεὺς, χρειώδεις τοὺς ἄνδρας τοῖς δημοσίοις

εἰδὼς, οὐδένα τῆς στρατείας ἐκίνει, ὥσπερ οὐδὲ Ἰοβιανὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα. Ὑστερον δὲ βασιλεύσαντες, περὶ τὴν τῶν δημοσίων πρόνοιαν ἐν ἀρχῇ παραπλήσιοι ἀλλήλοις ὅπως ἐτύγγαζον· περὶ δὲ τὸν Χριστιανισμόν, ὡς ἔφην, διαφωνοῦντες οὐκέθ' ὁμοίῳ τρόπῳ κατὰ τῶν Χριστιανιζόντων ἐκέχρητο. Οὐαλέντιανος γὰρ τοὺς μὲν οἰκέλους συνεκρότει, τοῖς δὲ Ἀρειανίζουσιν οὐδαμῶς ἦν ὀχληρὸς. Οὐάλης δὲ Ἀρειανούς αὐξήσας προαιρούμενος, δεινὰ κατὰ τῶν μὴ τοιαῦτα φρονούντων εἰργάσατο, ὡς προῖων ὁ τῆς ἱστορίας δηλώσει λόγος. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τούτῳ τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας προσετῆκε Λιβέριος· ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως Ἀθανάσιος, τῆς δὲ Ἀρειανιζούσης Λούκιος, ὃν μετὰ Γεώργιον κατέστησαν οἱ Ἀρειανίζοντες. Τῶν δὲ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Ἀρειανῶν ἡγεῖτο Εὐζώιος· διήρηντο δὲ καὶ οἱ τοῦ ὁμοουσίου· τῶν μὲν γὰρ Παυλῖνος, τῶν δὲ Μελλίτιος προειστήκεισαν. Τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα Κύριλλος αὐθις ἐκράτει. Ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει Εὐδόξιος μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτει, τὴν Ἀρείου δόξαν διδάσκων· οἱ δὲ τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος ἐν μικρῇ οἰκίσκῃ τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο ἔνδον τῆς πόλεως. Τῆς δὲ Μακεδονιανῆς θρησκείας ἔτι κατὰ τὰς πόλεις ἐκράτουν τῶν εὐκτηρίων οἰκων οἱ ἐν Σελευκίᾳ διακριθέντες τοῖς περὶ Ἀκάκιον. Ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἦν.

CAP. II.

Ὅτι Οὐαλεντινιανοῦ ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη γενομένου, Οὐάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει προσελθόντων Μακεδονιανῶν καὶ αἰτούντων σύνοδον γενέσθαι, ἐπένευσε καὶ ὅτι τοὺς τοῦ ὁμοουσίου ἐπολέμει.

Τῶν δὲ βασιλέων, Οὐαλεντινιανὸς μὲν τὰ ἑσπέρια μέρη ταχέως κατέλαβεν· εἶλκε γὰρ αὐτὸν ἡ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων φροντίς· Οὐάλεντι δὲ μικρὸν κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπιμείναντι προσέρχονται πλείστοι τῶν ἐπισκόπων τῆς Μακεδονιανῆς θρησκείας, ἐξαιτουσίν τε ἄλλην γενέσθαι σύνοδον ἐπὶ διορθώσει τῆς πίστεως. Ὁ δὲ βασιλεὺς, νομίσας συναινέσαι αὐτοὺς τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, γενέσθαι ἐπέτρεψε. Καὶ οὗτοι μὲν συγκροτεῖν σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῃ ἔσπευδον. Οὐάλης δὲ ἡ τάχος ἐπὶ τὴν Συρίαν Ἀντιόχειαν ὤρμησεν, ὑφορώμενος μὴ οἱ Πέρσαι τὰς γενομένας ἐπὶ

Ἰοβιανοῦ τριακοντούτεις σπονδὰς παραλύσαντες τοῖς Ῥωμαίων ὁροῖς ἐπέλθοιεν. Ἀλλὰ τὰ μὲν Περσικὰ ἡσύχασαν. Αὐτὸς δὲ τῇ ἡσυχίᾳ καταχρώμενος κατὰ τῶν τὸ 'όμοούσιον' φρονούντων ἄσπονδον ἤγειρε πόλεμον· καὶ Παυλῖνον μὲν τὸν ἐπίσκοπον δι' ὑπερβάλλουσιν τοῦ ἀνδρὸς εὐλάβειαν οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν, Μελίτιον δὲ ἐξορίᾳ ἐξημίωσε· τοὺς δὲ ἄλλους, ὅσοι μὴ ἐβούλοντο Εὐζῳτῷ κοινωνεῖν, τῶν μὲν ἐκκλησιῶν τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐξήλανεν, ζημίαις δὲ καὶ τιμωρίαις διαφόροις ὑπέβαλλεν. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ πολλοὺς εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν Ὀρρόντην ἀπέπνιξεν.

CAP. III.

Ὅτι Οὐάλεντος κακῶς ποιῶντος ἐν τῇ ἀνατολῇ τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονούντας, ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τύραννος ἀνέστη Προκόπιος· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπιγενόμενος καὶ θαλάσσης ἐπὶ κλυσις τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἐβλαψε.

Ταῦτα δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν Συρίαν ποιῶντος, ἐπανίστατο ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τύραννος, Προκόπιος ὄνομα αὐτῷ· ὃς πολλὴν συγκροτήσας ἐν βραχείᾳ χρόνῳ δύναμιν, ὁρμᾷ κατὰ τοῦ βασιλέως ἐσποῦδαζεν. Τοῦτο ἀπαγγελθεὶς εἰς ἀγωνίαν μεγίστην τὸν βασιλέα κατέστησεν, ἥτις αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ τῶν διωκομένων ὁρμὴν πρὸς ὀλίγον ἐπέσχευ. Ὡς δὲ ἐκ τοῦ πολέμου ταραχὴ τέως ὠδίνετο, σεισμὸς ἐπιγενόμενος πολλὰς τῶν πόλεων ἐβλαψεν. Ἡ τε θάλασσα τοὺς οἰκέλους ὅρους ἐνῆλλαξεν· ἐν τισὶ μὲν γὰρ τόποις τοσοῦτον ἐπέκλυσεν, ὥς τοὺς πρῶν βασιμους τόπους πλεῖσθαι· ἐτέρων δὲ τόπων τοσοῦτον ἀπέσθη, ὥς ἐν ξηρᾷ εὐρεθῆναι. Καὶ A.D. 365. τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο βασιλέων.

CAP. IV.

Ὅτι θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τὴν σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῃ συγκροτήσαντες Μακεδονيانοὶ τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν αὐθις κρατύναντες, τὴν ἐν Ἀριμνῷ ἀνεθεμάτισαν, καὶ αὐθις τὴν Ἀκακίου καὶ Εὐδοξίου καθάϊρσιν βεβαίωσιν.

Τούτων δὴ γενομένων, οὐδέτερά ἡσύχαζεν οὔτε τὰ δημόσια πράγματα οὔτε μὴν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Οἱ μὲν οὖν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύνοδον συγκροτηθῆναι αἰτήσαντες ἐν τῇ Λαμψάκῃ συνήλθον, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ· τοῦτο δὲ ἦν ἑβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν Σελευκεῖᾳ

γενομένης συνόδου. Κάκει πάλιν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν ἐπιβεβαιώσαντες, ἥ καὶ ἐν Σελευκείᾳ ὑπέγραψαν, ἀναθεματίζουσι τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ὑπὸ τῶν πρώην ὁμοδόξων ἐκτεθείσαν πίστιν· καὶ αὐθις καταψηφίζονται τῶν περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, ὡς δικαίως καθαιρεθέντων. Τούτοις οὐδὲν ἀντιλέγειν Εὐδόξιος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἴσχυεν· οὐ γὰρ αὐτῷ ἀμύνασθαι τούτους ὁ ἐνεστηκὼς δημόσιος συνεχώρει πόλεμος. Διὸ καὶ οἱ περὶ Ἑλεύσιον τὸν Κυζίκου ἐπίσκοπον ἐπικρατέστεροι τότε πρὸς ὀλίγον ἐγένοντο, συγκροτήσαντες τὸ χρηματίσαν Μακεδονίου δόγμα, μικρὸν τε ἔμπροσθεν καὶ τὸ ἐν τῇ κατὰ Λάμψακον συνόδῳ γενόμενον φανερώτερον. Ταύτην ἐγὼ νομίζω τὴν σύνοδον αἰτίαν γενέσθαι τοῦ πλεονάζειν ἐν Ἑλλησπόντῳ τοὺς Μακεδονιανοὺς χρηματίζοντας· ἡ γὰρ Λάμψακος ἐν τῷ στενῷ τοῦ Ἑλλησπόντου κείται πορθμῷ. Αὕτη μὲν οὖν ἡ σύνοδος τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν.

[Qu. om.
καὶ τό.]

CAP. V.

Ὅτι συμβολῆς γενομένης περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, τοῦ τε βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου Προκόπιου, προδοσίᾳ τῶν στρατηγῶν ἑλὼν τὸν τυράννον αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξένας τιμωρίας ὑποβαλὼν ἀνείλεν.

A.D. 386.

Τῇ δὲ ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἣτις ἦν Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαίφου, τὰ τῶν πολέμων ἐπέθετο. Ὡς γὰρ ὁ τυράννος Προκόπιος ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀρμηθεὶς ἔτοιμος ἦν ἐπιστρατεύειν τῷ βασιλεῖ, πυθόμενος ὁ Οὐάλης φθάνει ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐλάσας, καὶ συμβάλλει τῷ Προκόπῳ περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, ἣ προσωνημία Νακώλεια. Καὶ τὴν μὲν πρώτην μάχην ἡττήθη· μετ' οὐ πολὺ δὲ ζωγρήσας εἶχε τὸν Προκόπιον, Ἀγέλλωνος καὶ Γομαρίου τῶν στρατηγῶν προδεδωκότων αὐτόν· οὗς καὶ ξένας τιμωρίαις ὑπέβαλεν. Τοὺς μὲν προδότας, ὑπεριδὼν τοὺς ὅρκους οὗς αὐτοῖς ὁμωμόκει, πρίοισι διελὼν ἀπέκτεινε· τοῦ δὲ τυράννου, δύο δένδρων καμφθέντων γειννιάζοντων ἀλλήλοις, ἐκάτερον σκέλος ἐκδήσας, ἐπικαμφθέντων ἀφῆκεν ὀρθοῦσθαι· τὰ δὲ ἀνεγειρόμενα διέσπασε τὸν Προκόπιον. Καὶ οὕτως ὁ τυράννος διχοτομηθεὶς ἀπώλετο.

[εἰλε.]

CAP. VI.

Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, πάλιν ὁ βασιλεὺς ἠνάγκαζε τοὺς τῆς συνόδου ἀρειανίσαι καὶ πάντας Χριστιανούς.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐτυχῶς τότε πράξας αὐθις κατὰ τῶν Χριστιανιζόντων θορύβους ἐκίνει, πᾶσαν θρησκείαν Ἀρειανίζειν βουλόμενος. Μάλιστα δὲ αὐτὸν εἰς ὀργὴν ἤγεν ἡ κατὰ τὴν Λάμφακον γενομένη σύνοδος, οὐ μόνον ὅτι τοὺς Ἀρειανίζοντας ἀπεκήρυξεν ἐπισκόπους, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ τῆς πίστεως ἀνεθεμάτισεν ἔκθεσιν. Γενόμενος οὖν ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας, μεταπέμπεται παρ' ἑαυτὸν Ἐλεῦσιον τὸν Κυζίκου ἐπίσκοπον· οὗτος δὲ τῇ Μακεδονίῳ δόξῃ προσέκειτο μᾶλλον, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Καθίσας ^{Cr. ii. 38.} οὖν ὁ βασιλεὺς συνέδριον ἐπισκόπων τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως, συντίθεσθαι τὸν Ἐλεῦσιον τῇ πίστει ἐκείνων ἠνάγκαζεν. Ὁ δὲ πρότερον μὲν ἀπηρνείτο· ἐξορίας δὲ αὐτῷ καὶ δημεύσεως ἀπειληθείσης, περιδεὴς γενόμενος τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ συντίθεται. Συνθέμενος δὲ, εὐθὺς μετεμέλετο· καὶ καταλαβὼν τὴν Κύζικον, ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν βίαν ἀπωδύρατο, φάσκων τὴν συγκατάθεσιν ἐκ βίας, οὐ μὴν ἐκ προαιρέσεως, πεποιήσθαι· ζητεῖν τε αὐτοὺς ἕτερον ἐπίσκοπον, διότι αὐτὸς τῇ ἀνάγκῃ τὸ οἰκεῖον δόγμα ἠρνήσατο. Κυζικηνοὶ δὲ φιλοστοργίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν ὑφ' ἐτέρῳ ἐπισκόπῳ τάττεσθαι οὐκ ἐβούλοντο, οὔτε μὴν ἐτέρῳ τῆς ἐκκλησίας παραχωρεῖν. Ἔμενον μὲν οὖν ὑπ' αὐτῷ ταττόμενοι, μὴ μετατιθέμενοι δὲ τῆς οἰκείας αἵρέσεως.

CAP. VII.

Ὅτι Εὐνόμιος Κυζίκου γέγονεν ἐπίσκοπος Ἐλεῦσιον τὸν Μακεδονιανὸν ἐκβαλὼν· καὶ περὶ τοῦ πόθεν ὥρμητο, καὶ ὅτι Ἀετίου τοῦ ἀθέου ὑπογραφεὺς ὢν τὰ ἐκείνου ἐζήλωσεν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος προβάλλεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου Εὐνόμιον, ὥς δυνάμενον δεινότητι λόγων πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσαι τὰ πλήθη. Κατελθόντος δὲ τοῦ Εὐνομίου, πρόσταγμα τοῦ βασιλέως ἐκέλευσεν ἐξωθεῖσθαι μὲν τὸν Ἐλεῦσιον, ἐνθρονίζεσθαι δὲ τὸν Εὐνόμιον. Καὶ δὴ τούτου γενομένου, οἱ περὶ τὸν Ἐλεῦσιον ἔξω τῆς πόλεως εὐκτῆριον οἶκον κατασκευάσαντες, τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο. Καὶ περὶ μὲν Ἐλευσίου τσαφῆτα εἰρήσθω· περὶ δὲ Εὐνομίου ἐκεῖνα λεκτέον.

Cp. ii. 35.

Εὐνόμιος ὑπογραφεὺς γέγονεν Ἀετίου, τοῦ ἐπικληθέντος Ἀθέου, οὗ καὶ ἀνωτέρω πεποιήμεθα μνήμην. Συνὼν δὲ αὐτῷ τὸν ἐκείνου σοφιστικὸν τρόπον ἐζήλωσε· λεξειδίους τε σχολάζων καὶ ποιῶν ἑαυτῷ σοφίσματα οὐκ ἠσθάνετο. Ἐκ τούτων τε τυφωθεὶς εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσε, τὸ Ἀρείου μὲν δόγμα ζηλῶν, κατὰ πολλὰ δὲ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμῶν· ὀλιγομαθῶς μὲν ἔχων πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα, καὶ μὴδὲ συνιέναι αὐτὰ δυνάμενος· πολύχους δὲ τὴν λέξιν, καὶ τὰ αὐτὰ περιστρέφων ἀεὶ, καὶ μὴ δυνάμενος περιγενέσθαι τοῦ προτεθέντος σκοποῦ· ὥς δεικνύουσιν αὐτοῦ οἱ ἑπτὰ τόμοι, οὓς ἐματαιοπόνησεν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολήν. Πολλοὺς γὰρ λόγους εἰς αὐτὴν ἀναλώσας, τῆς ἐπιστολῆς τὸν σκοπὸν ἐλείν οὐ δεδύνηται. Ἐφάμιλλοι δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ φερόμενοι λόγοι τυγχάνουσιν· ὧν ὁ βουλόμενος πείραν λαβεῖν εὐρήσει ἐν πολυλεξίᾳ τῇ τῶν νοημάτων εὐτέλειαν. Τοῦτου τοίνυν τὸν Εὐνόμιον Εὐδόξιος πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου προὔβαλλετο. Ὡς οὖν ἐγένετο κατ' αὐτὴν, τῇ συνήθει διαλεκτικῇ χρώμενος, ἐξενοφώνει τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ· καὶ ταραχὴ κατὰ τὴν Κυζικὸν ἦν. Μὴ ἐνεγκόντες οὖν αὐτοῦ τὸν λεξικὸν τύφον, οἱ Κυζικηνοὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνουσιν· ὁ δὲ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν συνῆν μὲν τῷ Εὐδοξίῳ, σχολαῖος δὲ ἐπίσκοπος ἦν. Ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν λοιδορίας χάριν ταῦτα λέγειν, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς Εὐνομίου φωνῆς, οἷα σοφισζόμενος περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ· φησὶ γὰρ κατὰ λέξιν τάδε·

Ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπίσταται· οὐδέ ἐστιν αὕτη μᾶλλον μὲν ἐκείνῳ, ἥττον δὲ ἡμῖν γνωσκομένη· ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰδείημεν ἡμεῖς περὶ αὐτῆς, τοῦτο πάντως κάκεινος οἶδεν· ὁ δ' αὖ πάλιν ἐκείνος, τοῦτο εὐρήσεις ἀπαρallάκτως ἐν ἡμῖν.

Ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα Εὐνόμιος σοφίσματα ποιῶν οὐκ ἠσθάνετο· ὅπως δὲ τῶν Ἀρειανῶν μικρὸν ὕστερον ἐχωρίσθη, κατὰ χώραν ἔρῳ.

c. 13.

CAP. VIII.

Περὶ τοῦ εὐρεθέντος χρησμοῦ ἐν λίθῳ γεγλυμμένῳ· ὅτε τὸ Χαλκηδόνης τεῖχος ἐλύετο κατ' ὀργὴν τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος.

Ὁ μέντοι βασιλεὺς Χαλκηδόνης, τῆς κατ' ἀντικρὺ Βυζαντίου πόλεως, τὰ τείχη λύειν προσέταττεν. Ὁμωμόκει γὰρ τοῦτο ποιή-

σειν, νικήσας τὸν τύραννον, ὅτι Χαλκηδόνιοι τῷ τυράννῳ προσθέμενοι αἰσχυρῶς αὐτὸν περιύβρισαν, καὶ τὰς πόλεις τῆς πόλεως προσιόντος ἀπέκλεισαν. Τὸ μὲν οὖν τείχος κελεύσει τοῦ βασιλέως ἐλύετο· καὶ οἱ λίθοι εἰς τὸ Κωνσταντινουπόλεως δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο, ᾧ προσωινμία Κωνσταντιαναί. Εὗρηται δὲ ἐν ἐνὶ τῶν λίθων ἐπιγεγραμμένος χρησμὸς, ὃς ἐκέκρυπτο μὲν ἐκ παλαιοῦ, τότε δὲ φανερὸς ἐγένετο, δηλῶν, ὥς ἦν ἱκα δασιλὲς ὕδωρ ὑπάρξει τῇ πόλει, τότε τὸ μὲν τείχος λουτρῷ ὑπουργήσεται· μυρία δὲ φύλα βαρβάρων, καταδραμόντα τὴν Ῥωμαίων γῆν καὶ πολλὰ χαλεπὰ δράσαντα, τελευταῖον καὶ αὐτὰ φθαρήσεται. Οὐδὲν δὲ κωλύει φιλομαθίας ἔνεκεν καὶ τὸν χρησμὸν ἐνταῦθα προσθεῖναι·

Ἄλλ' ὅτε δὴ νύμφαι δροσερὴν κατὰ ἄστν χορεῖν
Τερπόμεναι στήσονται εὐστεφέας κατ' ἀγυῖας,
Καὶ τείχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
Δὴ τότε μυρία φύλα πολυσπερέων ἀνθρώπων,
Ἄγρια, μαργαίνοντα, κακὴν ἐπιειμένα ἀλκὴν,
Ἰστρου καλλιρρόοιο πόρον διαβάντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χάσῃν καὶ Μυσίδα γαίαν,
Θρηκίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένησιν,
Αὐτοῦ κεν βίβτοιο τέλος, καὶ πότμον ἐπίσποι.

Cr. Am-
mianus,
xxxi. 1, 3.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ χρησμὸς. Συνέβη δὲ μετὰ χρόνον τὸν ὀλκὸν τοῦ ὕδατος ὑπὸ Οὐάλεντος κατασκευασθέντα δασιλὲς παρασχεῖν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸ ὕδωρ· καὶ τότε τὰ βαρβαρικὰ ἐκινήθη, ὥς ὕστερον λέξομεν. Τὸν μέντοι χρησμὸν καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον συνέπεσεν ἐκληφθῆναι· τοῦ ὕδραγωγοῦ γὰρ εἰσαχθέντος εἰς τὴν πόλιν, Κλέαρχος, ἑπαρχος ὢν τῆς πόλεως, ὑδρείου μέγιστον κατεσκεύασεν ἐν τῇ νῦν Θεοδοσίου ἀγορᾷ καλουμένη, ὃ ἐφημίσθη 'Δασιλὲς ὕδωρ.' Ἐφ' ᾧ ἑορτὴν ἱλαρὰν ἤγεν ἡ πόλις· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον τῷ χρησμῷ, τὸ,

χορεῖν
Τερπόμεναι στήσονται εὐστεφέας κατ' ἀγυῖας.

Ἄλλα τὰ μὲν κατὰ τὸν χρησμὸν μικρὸν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ λυομένου, Κωνσταντινουπολίται παρεκάλουν τὸν βασιλέα παῦσαι τὴν τοῦ τείχους κατάλυσιν. Συμπαραεκάλουν δὲ καὶ οἱ ἐκ Βιθυνίας παρόντες ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Νικομηδεῖς τε καὶ οἱ ἐνοικοῦντες

τὴν Νίκαιαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιοργῆς ὧν μόλις μὲν ἐδέχετο τῶν ἱκετευόντων τὴν δέησιν· ἀφοσιούμενος δὲ τῷ ὄρκῳ, ἅμα τε λύει ἐκέλευσε, καὶ ἅμα πληροῦν τὰ λυόμενα ἑτέροις λίθοις μικροῖς. Καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τισι τοῦ τείχους μέρεσιν, ὅπως τοῖς μεγίστοις καὶ θαυμαστοῖς λίθοις ἢ τότε γενομένη εὐτελὴς οἰκοδομὴ ἐπὶκείται. Τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦ Χαλκηδονίων τείχους εἰρήσθω μοι.

CAP. IX.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐάλης καὶ Ναυατιανοὺς ὁμοίως τοῖς ὁρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονούντας ἤλανε.

Ὁ μέντοι βασιλεὺς τοῦ διώκειν τοὺς τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος οὐκ ἐπαύετο, ἀλλ' ἐξήλαυε μὲν αὐτοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Ναυατιανοὺς ὡς ὁμόφρονas. Καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν κλεισθῆναι ἐκέλευσε· καὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν ἐξορίᾳ (Cp. ii. 38. v. 21. ζῆμιον προσέταττε. Ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· ἀνὴρ ἦδη πάλαι ἐκ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῶν ἐκκλησιῶν προεστὼς, καὶ βίᾳ ἀποστολικὸν βιός· ἀνυπόδητος γὰρ διόλου διῆγε, καὶ ἐνὶ χιτῶν ἐκέχρητο, τὸ τοῦ εὐαγγελίου φυλάττων ῥητόν. Matt. x. 10. Ἐπέσχε δὲ τὴν κατὰ Ναυατιανῶν τοῦ βασιλέως ὀργὴν ἀνὴρ εὐλαβὴς ἐν ταῖς καὶ ἐλλόγιμος, Μαρκιανὸς τοῦνομα, ὃς πάλαι μὲν κατὰ τὰ βασιλεῖα ἐστρατεύετο, τότε δὲ καὶ πρεσβύτερος τῆς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας τυγχάνων γραμματικούς λόγους Ἀναστασίαν καὶ Κάρωσαν τὰς τοῦ βασιλέως θυγατέρας ἐδίδασκεν, ὧν ἐπ' ὀνόματι καὶ δημόσια λουτρά ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κατεσκευασμένα ὑπὸ Οὐάλεντος δέκνυται. Αἰδοῖ οὖν τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα, πρὸς ὀλίγον κλεισθεῖσαι, αἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαι αὐθις ἡνοίγοντο. Οὐ μέντοι ταραχῆς τῆς παρὰ Ἀρειανῶν ἐπιφερομένης τελέως ἦσαν ἐλεύθεροι· ἐμισοῦντο γὰρ ὑπ' αὐτῶν, ὅτι τοὺς ὁμόφρονas ἡγάπων καὶ ἔστεργον. Τὰ μὲν οὖν περὶ τούδε τὸν χρόνον οὕτω διέκειτο· ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ μὲν πρὸς τὸν τύραννον Προκόπιον πόλεμος ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαίφου ἐγένετο περὶ τὰ τελευταῖα τοῦ Μαίτου μηνός. A.D. 366.

CAP. X.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντιανὸς ὁμῶνυμον παῖδα γεγέννηκεν, Γρατιανοῦ πρὸ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ γεγεννημένου.

Ὅλιγον δὲ ὕστερον τοῦδε τοῦ πολέμου κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατεῖαν
Οὐαλεντινιανῶ τῷ βασιλεῖ ἐν τοῖς ἐσπερίοις μέρεσιν ἐτέχθη υἱὸς
ὁμῶνυμος αὐτῷ· Γρατιανὸς γὰρ ἤδη πρότερον πρὸ τῆς βασιλείας
αὐτῷ γεγέννητο.

CAP. XI.

Περὶ τῆς κατενεχθείσης οὐρανόθεν ἐξαισίου χαλάξης, καὶ περὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ καὶ
Ἑλλησπόντῳ σεισμῶν.

Τῇ δὲ ἐξῆς ὑπατεῖα, ἥτις ἦν Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ, χειρο- A.D. 367.
πληθῆς κατηνέχθη χάλαξα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τῇ δευτέρᾳ
τοῦ Ἰουνίου μηνὸς λίθοις ἐμφερέης. Τὴν δὲ χάλαζαν πολλοὶ
ἔφασκον κατὰ μῆνιν Θεοῦ κατενηνέχθαι, ὅτι πολλοὺς τῶν ἱερω-
μένων ἀνδρῶν ἐξορίστους ὁ βασιλεὺς ἐποίει, μὴ βουλομένους
κοινωνεῖν Εὐδοξίῳ. Ὅλιγον δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον κατὰ τὴν
αὐτὴν ὑπατεῖαν Οὐαλεντιανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν Γρατιανὸν
βασιλέα κατέστησε τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός.
Τῇ δὲ ἐξῆς ὑπατεῖα, ἥτις ἦν Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ A.D. 368.
Οὐάλεντος τὸ δεύτερον, σεισμὸς περὶ τὴν Βιθυνίαν γενόμενος
Νίκαιαν τὴν πόλιν κατέστρεψεν τῇ ἐνδεκάτῃ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου·
τοῦτο ἦν δωδέκατον ἔτος μετὰ τὴν Νικομηδείας πῶσιν. Ὅλιγον
δὲ μετὰ τόνδε τὸν σεισμὸν καὶ Γέρμης τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ τὰ
πολλὰ μέρη ὑπὸ τοῦ ἐτέρου σεισμοῦ κατηνέχθη. Καὶ τούτων
γινόμενων, οὐδεμία εὐλάβεια οὔτε Εὐδόξιον ὑπέισθαι τὸν τῶν
Ἀρειανῶν ἐπίσκοπον, οὔτε μὴν τὸν βασιλέα Οὐάλεντα· τοῦ γὰρ
διώκειν τοὺς μὴ τὰ αὐτῶν φρονούντας οὐκ ἐπαύοντο. Τεκμήρια
δὲ ἐδόκει εἶναι τὰ τῶν σεισμῶν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ταραχῆς.
Ἐγίνοντο οὖν, ὥς ἔφην, ἐξόριστοι πολλοὶ τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν·
μόνοι δὲ ἔκ τινος Θεοῦ προνοίας, δι' ὑπερβάλλουσιν εὐλάβειαν,
οὐχ ὑπεβλήθησαν ἐξορίαις Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, ὧν ὁ μὲν
Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἐπίσκοπος ἦν, Γρηγόριος δὲ Να-
ζιανζοῦ πόλεως εὐτελοῦς γειτνιαζούσης τῇ Καισαρείᾳ. Περὶ μὲν
οὖν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου προϋόντες ἐροῦμεν.

CAP. XII.

Ἵς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονούντες διὰ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ αὐτοὺς βίαν στενοχωρούμενοι πρὸς Λιβέριον τὸν Ῥώμης διαπρεσβευσάμενοι τῷ ὁμοούσιῳ ἐγγράφως προσέθεντο.

Τῶν δὲ φρονούντων τὸ 'ὁμοούσιον' σφοδρῶς τότε συναθρόντων, αὐθις οἱ διώκοντες κατὰ τῶν Μακεδονιανῶν ἐχώρουν. Οἱ δὲ φόβῳ μᾶλλον καὶ βίᾳ στενοχωρούμενοι κατὰ πόλεις διεπρεσβεύοντο πρὸς ἀλλήλους· δηλοῦντες, δεῖν ἐξ ἀνάγκης καταφεύγειν ἐπὶ τε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ Λιβέριον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἀσπάζεσθαι τε τὴν ἐκείνων πίστιν μᾶλλον ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον. Πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον τὸν ἐκ Σεβαστείας, ὃς πολλάκις καθήρητο, Σιλβανὸν Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, καὶ Θεόφιλον Κασταβάλων, Κιλικίας δὲ καὶ ἦδε πόλις, ἐντειλάμενοι μὴ διακριθῆναι πρὸς Λιβέριον περὶ πίστεως, ἀλλὰ καὶ κοινωνῆσαι τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ, καὶ κυρῶσαι τὴν τοῦ 'ὁμοουσίου' πίστιν. Οὗτοι γράμματα τῶν ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντων ἐπικομιζόμενοι τὴν παλαιὰν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ τῷ βασιλεῖ μὲν οὐκ ἐντυγχάνουσι· περὶ τὰς Γαλλίας γὰρ ἡσχολεῖτο, Σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῶν· Λιβερίῳ δὲ τὰς ἐπιστολὰς ἐγχειρίζουσιν. Ὁ δὲ αὐτοὺς προσδέξασθαι οὐδαμῶς ἐβούλετο· τῆς γὰρ Ἀρειανῶν μοίρας εἶναι, καὶ μὴ δύνασθαι δεχθῆναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἔλεγε, ὥς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἀθετήσαντες. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ἐκ μεταμελείας ἐπεγνώκεναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡρῆσθαι μὲν ἤδη πρότερον τὴν τῶν 'ανομοίων' πίστιν, 'ὁμοίων' τε ὁμολογηκέναι 'κατὰ πάντα τὸν ὕϊον τῷ Πατρὶ' μηδὲν τε διαφέρειν τοῦ 'ὁμοουσίου' τὸ 'ὁμοιον'. Ταῦτα λέγοντας Λιβέριος ἐγγραφον τὴν ὁμολογίαν τῆς γνώμης ἀπήτησεν· οἱ δὲ αὐτῷ βιβλίον ὤρεξαν, ἐν ᾧ καὶ τὰ ῥήματα τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκδοθείσης πίστεως προσεγέγραπτο. Τὰς μὲν οὖν ἐπιστολὰς, ὃς ἀπὸ Σμύρνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἀπὸ Πισιδίας, Ἰσαυρίας τε καὶ Παμφυλίας καὶ Λυκίας, συνόδους ποιησάμενοι ἔγραψαν, ἐνταῦθα διὰ τὸ μῆκος οὐ προσέγραψα. Τὸ μέντοι βιβλίον, ὃ οἱ περὶ Εὐστάθιον πρέσβεις Λιβερίῳ ἐπέδοσαν, ἐστὶ τὸδε·

Κυρίῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ Εὐστάθιος, Θεόφιλος, Σιλβανὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Διὰ τὰς τῶν αἰρετικῶν μαριώδεις ὑπονοίας, οἱ οὐ παύονται ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπιφέροντες, τοῦτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀνα-

ροῦντες, ὁμολογοῦμεν τὴν σύνοδον τὴν γενομένην ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἐν Σμύρῃ, καὶ ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις, τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων. Ἦς συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι πρὸς τὴν χρηστότητά σου καὶ πάντας τοὺς Ἰταλοὺς τε καὶ Δυτικούς ἐπισκόπους γράμματα κομίζομεν, τὴν καθολικὴν πίστιν κρατεῖν καὶ φυλάσσειν, ἥτις ἐν τῇ ἀγίᾳ Νικαίων συνόδῳ, ἐπὶ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, ὑπὸ τριακυσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων βεβαιωθείσα ἀκεραία καὶ ἀσαλεύτῳ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηλεκτῶς διαμένει· ἐν ἣ τὸ ‘ὁμοούσιον’ ἀγίως καὶ εὐσεβῶς κεῖται ὑπεναντίως τῆς Ἀρείου διαστροφῆς. Ὅμοιως καὶ ἡμᾶς μετὰ τῶν προειρημένων τὴν αὐτὴν πίστιν κεκρατηκέναι τε καὶ κρατεῖν καὶ ἄχρι τέλους φυλάσσειν ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν, κατακρίνοντας Ἀρείον, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκίαν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρσιν Σαβελλίου, Πατροπασιανούς, Μαρκιωνιστάς, Φωτιανούς, Μαρκελλιανούς, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατίως, καὶ τούτων τὴν διδασκίαν, καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς ἐναντιούμενας τῇ προειρημένῃ ἀγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς καὶ καθολικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐξετέθη πατέρων ἐν Νικαίᾳ· ἀναθεματίζοντες ἐξαίρετως καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ συνόδῳ ἀναγνωσθεῖσαν ἔκθεσιν, ὡς ὑπεναντίως τῆς προειρημένης ταύτης πίστεως τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πραχθείσαν· οἷς δόλῳ καὶ [οἷς τε; Val.] ἐπιτορκία ὑποπεισθέντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει κομισθέντες ἀπὸ Νίκης τῆς Θράκης ὑπέγραψαν. Ἔστι δὲ ἡ πίστις ἡμῶν, καὶ αὐτῶν ὧν προείρηται, ὧν καὶ τὴν πρεσβείαν ποιούμεθα, αὕτη. ‘Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Cr. i. 8. παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ποιήτην’ καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Θεόν, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι’ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι’ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ‘ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν,’ καὶ ‘πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν,’ καὶ ὅτι ‘ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο,’ ἢ ‘ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας’ φάσκοντας εἶναι, ἢ ‘τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ,’ τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.’ Ἐγὼ δὲ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος πύλεως Σεβαστείας, καὶ Θεόφιλος, καὶ Σιλβανός, πρέσβεις συνόδων Λαμψάκου, Σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν, ταύτην τὴν ὁμολογίαν χερσὶν ἡμῶν καὶ οἰκείαις προαιρέσεσιν ἐγράψαμεν. Εἰ δέ τις μετὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρ’ ἡμῶν πίστιν, καθ’ ἡμῶν ἥτοι τῶν ἀποστολελλάντων ἡμᾶς ἐγκλημὰ τι προσενηκεῖν θελήσει, μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἀγιοσύνης, πρὸς οὓς ἂν δοκιμάσῃ ἡ σὴ ἀγιότης ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἔρχεσθαι, καὶ ἐπ’

αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι. Καὶ εἴ τι ἐγκλήματος ἔνεκεν συσταθῇ, εἰς τὸν αἴτιον ἐκδικηθείη.

Τούτῳ δὴ τῷ βιβλίῳ τοὺς πρέσβεις ἀσφαλισάμενος ὁ Λιβέριος, εἰς κοινωνίαν τε ἐδέξατο, καὶ τάδε τὰ γράμματα δοὺς ἀπέλυσεν·

Ἐπιστολὴ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν Μακεδονιανῶν.

Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Εὐθίῳ, Κυρίλλῳ, Ὑπερεχίῳ, Οὐρανίῳ, Ἡρωνί, Ἐλπιδίῳ, Μαξίμῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐκαρπίῳ, Ἐορτασίῳ, Νέωπ, Εὐμαθίῳ, Φαυστίῳ, Προκλίνῳ, Πασνίκῳ, Ἀρσενίῳ, Σενήρῳ, Διδυμίῳ, Βρεττανίῳ, Καλλικράτει, Δαλματίῳ, Αἰδεσίῳ, Εὐστοχίῳ, Ἀμβροσίῳ, Γελωνίῳ, Παρδαλίῳ, Μακεδονίῳ, Παύλῳ, Μαρκέλλῳ, Ἡρακλείῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀδολφίῳ, Μαρκιανῳ, Σθενέλῳ, Ἰωάννῃ, Μάκερι, Χαρισίῳ, Σιλβανῳ, Φωτευσῳ, Ἀντωνίῳ, Αὐθῳ, Κέλσῳ, Εὐφράνονι, Μιλησίῳ, Πατρικίῳ, Σευηριανῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐμολπίῳ, Ἀθανασίῳ, Διοφάντῳ, Μηνοδώρῳ, Διοκλεῖ, Χρυσσαμπέλῳ, Νέωνι, Εὐγενίῳ, Εὐσταθίῳ, Καλλικράτει, Ἀρσενίῳ, Εὐγενίῳ, Μαρτυρίῳ, Ἱερακίῳ, Λεοντίῳ, Φιλαγρίῳ, Λουκίῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ὁρθοδόξοις ἐπισκόποις Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας, καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ πάντοτε χαίρειν. Τὴν εὐκαιροτάτην ἡμῖν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ ὑμέτερα γράμματα, τῷ τῆς πίστεως φωτὶ προλαμπόμενοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν τιμωτάτων ἀδελφῶν τῶν ἐπισκόπων, Εὐσταθίου, Σιλβανοῦ, καὶ Θεοφίλου. Καὶ ταύτῃ μάλιστα, ὅτι τὴν ὑμέτεραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ συνάδειν πρὸς τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων, διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν. Καὶ ταύτην εἶναι γινώσκομεν τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν, ἣτις μέχρι τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου ἀκεραία καὶ ἀσάλευτος διέμεινε. Ταύτην τε αὐτοῖς ἔχουν ὡμολόγησαν, καὶ χαρὰς ἀναπλησθέντες, πᾶν ἔχνος καὶ ζῶπυρον ἀτόπου ὑπονοίας ἐκβαλόντες, οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως ταύτην ἐξέθειντο. Ἦς καὶ τὸ ἀντίτυπον ἀναγκαιῶς τούτοις τοῖς γράμμασιν ὑποτάξει ἡγησάμεθα δεῖν, μὴ τινα πρόσφασιν τοῖς αἰρετικοῖς εἰς ἐπιβουλὴν αὐθις καταλείπωμεν, ἐν ᾗ πάλιν τὰ ὑπεκκαύματα τῆς ἰδίας κακίας ἀνακινούντες, πυρκαϊὰς διὰ διχοστασιῶν συνήθως ἐξάπτουεν. Ἐπειτα καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν οἱ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν, Εὐστάθιος καὶ Σιλβανὸς καὶ Θεόφιλος, ἑαυτοὺς τε καὶ τὴν ὑμέτεραν ἀγάπην πάντοτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι, καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ὁρθοδόξων ἐπισκόπων· ἣτις τὴν τελειὰν περιέχει ἀλήθειαν, καὶ πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν πληθὴ ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ θείῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσούτων ἀριθμὸς ἐπισκόπων συνεκροτήθῃ κατὰ τῆς Ἀρείου

[οὔτε τῆς
ηπαλ, Val.]

[προλαμ-
πόμενα, Val.]

[μέχρι νῦν
ἀπὸ τῆς
αὐτοῦ, Val.]

μανίας· ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ Gen. xiv. 14.
πίστεως κατεστρέφαστο· ἦτις πίστις ἐν τῇ 'ὑποστάσει' καὶ τῷ ὀνόματι
τοῦ 'ὁμοουσίου' περιεχομένη, ὥσπερ ἔρυμα ὄχυρόν καὶ ἄμαχον, πάσας τὰς
προσβολὰς καὶ τὰς κακομηχανίας τῆς Ἀρείου κenoδοξίας καθαιρεῖ τε καὶ ἀπο-
τρέπεται. Τοιγαροῦν πάντων τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπισκόπων τῶν εἰς τὸ
'Αρίμιον συνελθόντων, ὅποτε τούτους ἡ κακοήθεια τῶν Ἀρειανῶν συνεκρό-
τησεν, ὅπως ἢ διὰ πειθοῦς τινὸς, ἢ ἵνα ἀληθέστερον εἴπω, κοσμικῆς δυνα-
στείας, τοῦθ' ὅπερ ἀσφαλίστατον ἦν ἐν τῇ πίστει κείμενον ἀνέλοιεν, ἢ
πλάνως ἀρνήσωνται, οὐδὲν τούτων ὠφέλησεν ἡ πανουργία. Καὶ γὰρ σχεδὸν
πάντες ἐκείνοι οἱ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ γενόμενοι, καὶ δελεασθέντες ἢ ὑπαχθέντες
τότε, νῦν ἀναφρονήσαντες καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐν Ἀριμίνῳ
συνελθόντων, καὶ ὑπογράψαντες τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ πίστει τῇ κατὰ
Νίκαιαν θεσπισθείσῃ, οἱ καὶ ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἐκθυμότερον κατὰ τοῦ
Ἀρείου δόγματος καὶ κατὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν χαλεπαίνουσιν. Οὗτινος
πράγματος τὸν ἔλεγχον καὶ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπι-
γινόντες, ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ ὑπογραφῇ συνέλεξαν, ἀναθεματίζοντες
Ἀρειον καὶ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ πραχθέντα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ θεσπι-
σθείσης, οἷς καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δελεασθέντες δι' ὀρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε.
Ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ βοηθῆ-
σαι τοῖς δίκαια αἰτουμένοις· μάλιστα ὅτε διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ὑμετέρων
πρεσβειῶν ἀναφρονήσαντας τοὺς ἀνατολικοὺς συμφωνεῖν πρὸς τοὺς ὀρθοδό-
ξους τῶν δυτικῶν ἐπέγνωμεν. Καὶ δηλοῦμεν ὅπως εἰδέναι ἔχετε, τὰς ἐν τῇ
Ἀριμίνῳ βλασφημίας καὶ ὑπὸ τῶν δοξασάντων τότε κατὰ συναρπαγὴν [δοξάντων,
Val.] παραβεβλάφθαι νῦν ἀναθεματισθείσας, καὶ πάντας πρὸς τὴν κατὰ Νίκαιαν
πίστιν συμπεπνευκέναι. Καὶ χρὴ δι' ὑμῶν τοῦτο πᾶσι γνωσθῆναι, ὅπως
δυνηθεῖεν καὶ οἱ κατ' ἐπήρειαν παραβλαφθέντες ἤδη ποτὲ ἐκ τοῦ αἰρετικοῦ
σκότους πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἀνακάμψαι. Οἵτινες
μετὰ ταύτην τὴν σύνοδον, εἰ μὴ θελήσειαν ἀποπτύσαι τὸν τῆς κακοδοξίας ἴδον,
καὶ τὰς βλασφημίας Ἀρείου πάσας ἀνελείν, ταύτας τε ἀναθεματίσαι, γινωσκέ-
τωσαν ἑαυτοὺς μετὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτου μαθητῶν καὶ τῶν λοιπῶν
ὄψεων, ἦτοι Σαβελλιανῶν ἢ Πατροπασσιανῶν ἢ οἰασδήποτε ἄλλης αἰρέσεως,
ἐκσπόνδους εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων, ἦτις τοὺς
ἐκ μοιχείας υἱοὺς οὐ προσίεται. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐρρωμένους διαφυλάξῃ,
ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ταῦτα τὰ γράμματα οἱ περὶ Εὐστάθιον δεξάμενοι αὐθις ἐπὶ τὴν
Σικελίαν ὥρμησαν· ἐκεῖ τε παρασκευάσαντες γενέσθαι σύνοδον
τῶν Σικελῶν ἐπισκόπων, ἐπ' αὐτῶν τε τὴν τοῦ 'ὁμοουσίου' πίστιν
ὁμολογήσαντες, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, ὁμόψηφά τε

καὶ παρ' ἐκείνων δεξάμενοι γράμματα, ἐπανήκον παρὰ τοὺς πέμψαντας. Οἱ δὲ τὰς Λιβερίου ἐπιστολὰς δεξάμενοι διεπρεσβεύοντο κατὰ πόλεις πρὸς τοὺς προεστῶτας τῆς 'ὁμοουσίου' πίστεως, προτρεπόμενοι συνελθεῖν ὁμοθυμαδὸν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐπὶ τῷ κυρῶσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ λῦσαι πᾶσαν μετὰ ταῦτα γεγενημένην ἐρεσχέλιαν. Καὶ δὴ ἴσως ἂν ταῦτα ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ μέγιστος τότε δυνάμενος παρὰ βασιλεῖ διεκώλυσε, λέγω δὴ Εὐδόξιος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· ὃς καὶ πλείω διὰ τὴν κηρυχθεῖσαν σύνοδον ἐξαφθéis, μέλζονα κακὰ τούτους εἰργάσατο. Ὅτι μὲν οὖν Μακεδονianoὶ δι' ὧν ἐπεμψαν πρεσβευτῶν κοινωνήσαντες Λιβερίῳ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, αὐτὸς Σαβίνος ἐν τῇ 'συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν' ὡμολόγησεν.

Cp. i. 8.

CAP. XIII.

Ὅπως Εὐνόμιος Εὐδοξίου κεχώριστο διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν Ἀετίῳ, καὶ ὅτι σπουδῇ Εὐδοξίου παραχῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης, Ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· καὶ ὅτι τοῦ λαοῦ διὰ τοῦτο στασιάσαντος, ὁ βασιλεὺς δέισας, διὰ γραμμάτων τε τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρακάλεσας, αὐτὸς τὸν Ἀθανάσιον κρατεῖν ἀδεῶς τὴν ἐκκλησίαν ἐκέλευσε.

Περὶ δὲ τούτῳ τοὺς χρόνους Εὐνόμιος Εὐδοξίου χωρισθεὶς κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποίησατο, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ παρακαλοῦντος δεχθῆναι τὸν καθηγητὴν ἑαυτοῦ Ἀέτιον, Εὐδόξιος οὐχ ὑπήκουσε. Τοῦτο δὲ οὐχ ἐκῶν ἐποίησεν· οὐ γὰρ τὴν Ἀετίου δόξαν ἠθέτει, τὴν αὐτὴν οὔσαν τῇ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ ὁμόφρονες ὡς ἑτερόδοξον περιέσταντο· αὕτη ἡ αἰτία τοῦ Εὐδοξίου τὸν Εὐνόμιον χωρισθῆναι πεποίθεκε. Ταῦτα μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτον τὸν τρόπον ἐγένετο· κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν πρόσταγμα ἐπάρχων σπουδῇ Εὐδοξίου πεμφθεὶν τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν. Ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐκ τοῦ πλήθους ἄλογον ὁρμὴν ὑφορώμενος, δεδοικῶς τε μὴ τῶν γεννησομένων ἀτόπων αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβῃ, τέσσαρας ὅλους μῆνας ἐν μνημεῖῳ πατρὸς ἀπέκρυπτεν ἑαυτόν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν ὁ λαὸς πύθῃ τῷ πρὸς αὐτὸν ἐστασίαζε, μαθὼν ὁ βασιλεὺς στυγνάζειν διὰ τοῦτο τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν, ἀδεῶς κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀθανάσιον. Καὶ τοῦτ' ἦν αἴτιον τοῦ μὴ παραχθῆναι τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, ἕως τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς. Ὅτι μὲν οὖν μετὰ τὴν

τελευτήν αὐτοῦ, πάλιν οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ μέρους τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν, μικρῷ ὕστερον λέξομεν.

c. 21.

CAP. XIV.

Ὡς Εὐδοξίου ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν Ἀρειανοὶ Δημόφιλον, οἱ ὀρθόδοξοι δὲ Εὐάγριον, δι' Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐχειροτόνησαν.

Τοιγαροῦν ὁ βασιλεὺς Οὐάλης, πάλιν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν σπεύδων, ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ γενόμενος ἐν Νικομηδεῖα πόλει τῆς Βιθυνίας, ἐπεσχέθη κατ' αὐτὴν δι' αἰτίας τοιαύτης. Εὐδόξιος οὗτος ὁ τῆς Ἀρειανῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἔξοδον τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, ἐν ὑπατεῖα Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Οὐάλεντος τὸ τρίτον, δεκάενα A.D. 370. ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον κατεσχέκως. Διὸ οἱ Ἀρειανοὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι Δημόφιλον· καιροῦ δὲ νομίσαντες δεδράχθαι οἱ τοῦ ὁμοουσίου τῆς ἑαυτῶν πίστεως Εὐάγριον τινα προεβάλλοντο· καὶ χειροτονεῖ τοῦτον Εὐστάθιος, ὁ πάλαι ποτὲ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας γεγονώς.^{i. 24.} Ὡς πρότερον μὲν ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο, τότε δὲ παρὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, σκοπῶ τοῦ στηρίξαι τοὺς τῆς ὁμοουσίου πίστεως· καὶ κατ' αὐτὴν λανθάνων διέτριβεν.

CAP. XV.

Ὡς τοῦ βασιλέως Εὐάγριον καὶ Εὐστάθιον ἐξορίσαντος, οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες σφόδρα τοὺς τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας ἐκάκουν.

Τούτου δὲ γενομένου, αὖθις ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς ἀνεκίνουν οἱ Ἀρειανοὶ τὸν διωγμὸν κατ' αὐτῶν. Εἰς γνώσιν οὖν τοῦ βασιλέως ταχέως ἔρχεται τὰ γινόμενα· εὐλαβούμενός τε μή τις ἐκ τῆς παρατριβῆς τῶν ὅχλων γενομένη στάσις ἀνατρέψῃ τὴν πόλιν, στρατιωτικὴν χεῖρα ἐκ τῆς Νικομηδεῖας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπεμψεν· ἐκέλευσέν τε ἐν ταύτῃ συλληφθέντας τὸν χειροτονήσαντα καὶ τὸν χειροτονηθέντα ἄλλον ἀλλαχοῦ περιορίζεσθαι. Εὐστάθιος μὲν οὖν ἐν Βιζύῃ τῆς Θράκης πόλει περιωρίζετο· Εὐάγριος δὲ εἰς ἄλλον τόπον ἀπήχθη. Τούτων οὕτω καταπραχθέντων, πλέον οἱ Ἀρειανίζοντες καταθρασυνόμενοι τοὺς τῆς ἐκκλησίας κατέβλαπτον· τύποντες, καθυβρίζοντες, κατακλείστους δεσμομητρίοις ποιοῦντες,

χρήμασι ζημιούντες, πάντα ἀπλῶς τὰ ἀνήκεστα πράττοντες κατ' αὐτῶν. "Απερ μὴ φέροντες, ἐπὶ τῷ δεηθῆναι τοῦ βασιλέως ἤρχοντο, εἴ πως δύναιτο μερικῶς γοῦν ἀνεθῆναι τῆς βίας· ἀλλὰ τοῦτο σκεψάμενοι, πολὺ τῆς ἐλπίδος διήμαρτον, ὅτι παρὰ τοῦ ἀδικούντος τῶν δικαίων προσεδόκων τυχεῖν.

CAP. XVI.

Περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατακείμετων ἀγίων πρεσβυτέρων, καὶ περὶ τοῦ διὰ ταῦτα κατὰ μῆνιν Θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ γεγονότος λιμοῦ.

Ὡς γὰρ ἐπιλεχθέντες ἄνδρες εὐλαβεῖς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τυγχάνοντες τάγματος, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀγδοήκοντα, ὧν ἡγοῦντο Οὐρβανὸς, Θεόδωρος, Μενέδημος, εἰς τὴν Νικομήδειαν παρεγένοντο, καὶ ἱεσίας ὥρεγον τῷ βασιλεῖ, ἀναδιδάσκοντες τὴν βίαν καὶ ὅσα ὑπέμενον, περιοργῆς γενόμενος ὁ βασιλεὺς τοσοῦτον ἐπέκρυψε τῆς ὀργῆς, ὅσον λαθραίως Μοδέστῳ τῷ ἐπάρχῳ κελεῦσαι συλλαβεῖν καὶ θανάτῳ ζημιῶσαι τοὺς ἄνδρας. Ὁ δὲ τρόπος τοῦ θανάτου ξένος τις ἦν· διὸ καὶ μνήμη παραδοθήσεται. Δεδιώς ὁ ὑπαρχος, μὴ στάσιν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἄλογον ὑπομείνῃ ἐν τῷ φανερωῷ φονεύων αὐτοὺς, πλάττεται εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς ἄνδρας. Τῶν δὲ εὐγενῶς καταδεξαμένων, ὁ ὑπαρχος κελεύει πλοίῳ ἐμβληθέντας ὥς ἐπὶ τὴν ἐξορίαν δῆθεν ἀπάγεσθαι· ἐντειλάμενος τοῖς ναύταις, ἐπειδὴν κατὰ μέσου γένωνται τοῦ πελάγους, ὑφάψαι τὸ πλοῖον· ἵνα τὸν τρόπον τοῦτον ἀποθανόντες μὴ ἔξουσι τοὺς κηδεύοντας. Ταῦτα ἐγίνοντο· καὶ ἀναχθέντες, κατὰ μέσον τε τοῦ Ἀστακηνοῦ πελάγους γενόμενοι, ποιοῦσι τὸ προσταχθέν· εἰς ἑτερόν τε παρεπόμενον ἀκάτιον μεταβάντες ἀπεχώρησαν, τὸ πλοῖον ὑφάψαντες. Συμβὰν δὲ ἀνεμον πνεῖν ἀφελιώτην σφοδρὸν, ἐξωθεῖται ἐπὶ πολὺ καιομένη ἡ ναὺς· ὥστε τάχιον μὲν τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι· διαρκέσαι δὲ ἄχρι τοῦ ἐπινείου, ᾧ προσωρυμία Δακίδιζος, κάκεϊ τελῶς σὺν τοῖς ἀνδράσιν ἀναλωθῆναι. Τοῦτο οὐκ ἀτιμώρητον ἔλεγον γεγενῆσθαι πολλοί· λιμὸν γὰρ σύντονον ἐπισυνέβη γενέσθαι περὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη· ὥς ἀνάγκην ἔχειν πρὸς ὀλίγον τῆς χώρας ἀπανίστασθαι τῶν ἐνοικούντων τοὺς πλείονας, καὶ καταφεύγειν ἐπὶ τε Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας. Ἀεὶ γὰρ δὴ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἅπειρα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ

. Greg.
12. Orat.
v. 10 and
ii. 46.

ωσι:]

τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδὴν, καὶ ὅτι ὁ Εὐξείνιος Πόντος παρακείμενος ἀφθονον αὐτῇ, ἥνικα προσδεσθῇ παρέχει τὸν σῖτον.

CAP. XVII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος πάλιν τοὺς τὸ δημοῦσιον φρονούντας ἐδίωκε.

Οὐάλης δὲ ὁ βασιλεὺς μικρὰ τῶν ἐκ τοῦ λιμοῦ γενομένων φροντίσας ἐπὶ τὴν Συρίαν Ἀντιόχειαν παραγίνεται· διατρίβων τε κατ' αὐτὴν ἐπόρθει τοὺς μὴ Ἀρειανίζοντας. Τέλεον γὰρ ἐξελάσας τοὺς τὸ 'όμοούσιον' φρονούντας τῶν ἐκκλησιῶν σχεδὸν τῶν ἀνατολικῶν πόλεων, οὐκ ἤρκειτο τούτῳ, ἀλλὰ καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ὑπέβαλλεν. Ἀπώλλυνεν δὲ πολλῶ πλείους τῶν πρότερον, διαφόροις μὲν θανάτοις παραδιδούς, ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ.

CAP. XVIII.

Περὶ τῶν ἐν Ἑδέσῃ γενομένων, τῆς τε τοῦ ὑπάρχου ὕβρεως, καὶ περὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ παρρησίας, καὶ τῆς θεοφιλοῦς γυναικός.

Λεκτέον δὲ οἷα καὶ ἐν Ἑδέσῃ τῆς Μεσοποταμίας ἐγένετο. Ἐν δὲ τῇδε τῇ πόλει Θωμᾷ τοῦ ἀποστόλου μαρτύριον ἔστι λαμπρὸν καὶ περιφανὲς, συνεχεῖς τε ἐν αὐτῷ συνάξεις ἐπιτελοῦνται διὰ τὴν τοῦ τόπου ἁγιότητα. Τοῦτο ἱστορῆσαι ὁ βασιλεὺς Οὐάλης θελήσας, καὶ μαθὼν πᾶν τῆς αὐτοῦ ἀπεχθεῖς αἰρέσεως εἶναι τῶν συνερχο- [ἀπεχθεῖς] μένων τὸ πλήθος, λέγεται τῇ χειρὶ πλήξαι τὸν ὑπαρχον, ὅτι μὴ προϋνόησε ἐξελάσαι κἀκεῖθεν αὐτούς. Ὡς δὲ ὁ ὑπαρχος περι- υβρισθεὶς ἔτοιμος ἦν ἄκων ὑπουργεῖν τῇ βασιλεύῳ ὀργῇ,—οὐ γὰρ ἐβούλετο τοσούτων ἀνδρῶν φόνον ἐργάζεσθαι,—λαθραίως δηλοῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἐν τῷ μαρτυρίῳ καταληφθῇ. Ἀλλὰ προσεῖχεν οὐδείς οὐδὲ τῇ συμβουλῇ οὐδὲ τῇ ἀπειλῇ· πάντες γὰρ τῇ ἐξῆς εἰς τὸν εὐκτῆριον τόπον συνέρρου. Ὡς δὲ ὁ ὑπαρχος σὺν χειρὶ πολλῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔσπευδεν, ἐκπληρώσων τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, γυνή τις πενιχρὰ, τὸ ἐαντὴς παιδίον ἐκ χειρὸς ἔλκουσα, ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔτρεχε, καὶ διακόπτει τὸ τάγμα τῶν δορυφορούντων τὸν ὑπαρχον. Ἀγανακτῆσας δὲ ὁ ὑπαρχος προσάγεσθαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα κελεύει, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὴν, 'ὦ

ταλαίπωρον γύναιον, ποῦ τρέχεις οὕτως ἀκόσμως ;' ἡ δὲ, 'Ενθα, φησί, 'καὶ οἱ ἄλλοι συντρέχουσι.' 'Ὁ δὲ, 'Οὐκ ἀκήκοας,' ἔφη, 'ὅτι ὁ ὑπαρχος μέλλει πάντας ἀναιρεῖν οὓς ἂν εὐρίσκη ;' Καὶ ἡ γυνή, 'Ἦκουσα,' ἔφη, 'καὶ διὰ τοῦτο σπεύδω, ὥστε ἐκεῖ εὐρεθῆναι.' 'Καὶ ποῦ τοῦτο τὸ μικρὸν ἔλκεις παιδίον ;' φήσαντος τοῦ ὑπάρχου, ἡ γυνή φησὶν, 'Ὡστε καὶ αὐτὸ μαρτυρίου καταξιώθῃναι.' Ταῦτα ὥς ἤκουσεν ὁ ἀνὴρ, ἐτεκμήρατο τῶν συνερχομένων τὴν ἀπόνοιαν καὶ εὐθὺς παραγενόμενος πρὸς τὸν βασιλέα ἐδίδασκεν αὐτὸν, ὥς εἴησαν πάντες ἐτοιμοὶ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀποθνήσκειν πίστews· καὶ ἄλογον εἶναι εἰπὼν, τοσοῦτους ἐν βραχεὶ χρόνῳ ἀνελεῖν, παρέπεισε τὸν βασιλέα παύσασθαι τῆς ὀργῆς. Τοῦτον τὸν τρόπον Ἐδεσηνοὶ τὸ μὴ καταπολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ οἰκείου βασιλέως ἐξέφυγον.

CAP. XIX.

Ὡς βασιλεὺς Οὐάλης πολλοὺς ἀνείλε στοιχεῖον θῆτα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τίνος νεκρομαντείας τοῦτο φημισθείης.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ δαίμων τις ἀλάστωρ τῇ τοῦ βασιλέως ὁμότητι ἀπεχρήσατο· ἀνέπεισε γάρ τινας περιεργαζομένους, τίς μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσειεν, νεκρομαντεῖαν ποιήσασθαι. Οἱστοῖσι μαγικῇ τινὶ μαγανείᾳ χρωμένοις ἀνείλεν ὁ δαίμων οὐ φανερά, ἀλλὰ συνήθως λοξά· δείξας τέσσαρα γράμματα, θ' καὶ ε' καὶ ο' καὶ δ', εἰπὼν, ἐκ τούτων ἄρχεσθαι τοῦνομα τοῦ μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσουτος, εἶναι δὲ αὐτὸ σύνθετον. Ἦκει δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ βασιλέως ἡ τῶν γενομένων φήμη. Καὶ γὰρ οὐ παρεχώρει τὸ μέλλον εἰδέναι Θεῷ, καὶ ποιεῖν δ' ἐδόκει τῷ πάντα διοικούντι καλῶς· ἀλλὰ παρὲς τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ παραγγέλματα, ὧν ζῆλον ἔχειν ἐνόμιζεν, πολλοὺς ἀπώλλυεν, οὓς τυραννήσειν ὑπώπτευν. Ἀπεκτίνυντο οὖν Θεόδωροι καὶ Θεόδοτοι καὶ Θεοδόσιοι καὶ Θεόδουλοι, καὶ ὅσοι τούτοις εἶχον ὀνόματα παραπλήσια. Ἐν οἷς καὶ Θεοδοσιολός τις, ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ἰσπανίας καταγόμενος, ἀνῆρείτο. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπικειμένου δέους, πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα μετετίθεσαν, ἀπαρνούμενοι δ' οἱ γονεῖς τεχθεῖσιν ἐπέθεσαν, ὥς κίνδυνον ἔχοντα. Περὶ μὲν δὴ τούτου τσαῦτα εἰρήσθω.

CAP. XX.

Περὶ τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ Πέτρου προαγωγῆς.

Ἰστέον δὲ, ὅτι ἕως περιῆν Ἀθανάσιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος, ἕκ τινος Θεοῦ προνοίας ὑπερέθετο ταραῖαι τὴν Ἀλεξανδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ὁ βασιλεὺς, πυνθανόμενος πλείστον εἶναι κατ' αὐτὴν τὸ πλῆθος τῶν προσκειμένων Ἀθανασίῳ, καὶ ἐκ τούτου ὑφορώμενος, μήποτε, γενομένης κατὰ τὴν Ἀλεξανδρειαν στάσεως, φύσει τὸ δημῶδες ἐνθερμον ὃν προσβλάβῃ τὰ δημόσια πράγματα. ^{Cp. iii. 2;}
 Ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Πρόβου, ^{vii. 13.} ^{A.D. 371.} μετὰ πολλοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀγῶνας, τὸν τῇδε βίον κατέλειπε, τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτη σὺν πολλοῖς κινδύνοις τὴν ἐπισκοπὴν διανύσας, καταλιπὼν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον Πέτρον, ἄνδρα εὐλαβῇ καὶ ἐλλόγιμον.

CAP. XXI.

Ὡς Ἀθανασίου τελευτήσαντος, οἱ Ἀρειανοὶ προστάζει τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος Λουκίῳ τῷ ὑπ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντι τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παραδόντες ἐκκλησίας τὸν Πέτρον φυλακῇ παρέδωκαν.

Εὐθὺς οὖν ἀνεθάρρουν οἱ Ἀρειανίζοντες, τῇ τοῦ βασιλέως αὐχοῦντες θρησκείᾳ· καὶ μηδὲν μελλήσαντες γνωρίζουσι βασιλεῖ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν τότε διάγουσι. Τότε δὲ καὶ Εὐζώϊος ὁ ἐν Ἀντιόχειᾳ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας ἀρπάζει τὸ εὐεπιχείρητον τοῦ καιροῦ· κατασκευάζει τε αὐτὸς κατελθεῖν εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν, ἐπὶ τῷ παραδοῦναι Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῷ τὰς ἐκεῖ ἐκκλησίας. Ταῦτ' ἐδόκει καὶ βασιλεῖ· καὶ ἡ τάχος σὺν δυνάμει βασιλικῇ παρῆν ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρειαν· καὶ γὰρ Μάγνος ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν συγκατῆλθεν αὐτῷ. Καὶ βασιλέως πρόσταγμα Παλλαδίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἐπάρχῳ ἐγγράπτο, καὶ στρατιωτικῇ χεὶρ ὑπουργεῖν προσετέτακτο· διὸ τὸν μὲν Πέτρον συλλαβόντες, κατάκλειστον πεποιήκασιν· τοὺς δὲ ἄλλους κληρικοὺς ἄλλον ἄλλαχῇ διασπείραντες, τὸν Λούκιον ἐνθρονίζουσιν.

CAP. XXII.

Ὅτι πολλῶν κακῶν γενομένων εἰς τὸν Λουκίου ἐνθρονισμὸν, Σαβίνος ὁ Μακεδονιανὸς οὐδενὸς ἐμνημόνευσε· Πέτρος δὲ συγγράφων ἐμνήσθη, ὅς καὶ διαφυγὼν πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης ἀπεσώθη· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ καὶ Λούκιος πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις μονάζουσιν ἐνεδείξαντο.

Οἷα μὲν οὖν κακὰ ἐπὶ τῆς εἰσόδου Λουκίου γεγένηται, ἡ ὅσα κατὰ τῶν ἐξωθηθέντων ἐν τε δικαστηρίοις καὶ ἐκτὸς δικαστηρίων ἐπράχθη, ὅπως τε οἱ μὲν βασάνοις ποικίλαις ὑπεβλήθησαν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὰς βασάνους ἐξωρίσθησαν, Σαβίνος μὲν οὐδ' ἡντιναοῦν πεποιῆται μνήμην· Ἀρειανίζων γὰρ τὸ ἡμῖν, κρύπτει τὰ τῶν φίλων ἀδικήματα. Πέτρος δὲ τοι γράμμασιν οἰκείοις, ἃ μετὰ τὴν ἐκ τῶν δεσμῶν φυγὴν ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις διεπέμψατο, φανερὰ τοῖς πᾶσι κατέστησεν. Οὗτος μὲν οὖν διαδράσαι τῆς εἰρκτῆς ἰσχύσας, πρὸς Δάμασον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀνέδραμε. Πάλιν δὲ οἱ Ἀρειανοί, καὶ ὀλίγοι τυγχάνοντες, τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν ὅμως ἐκράτησαν. Οὐ πολὺς δὲ ἐν μέσῳ χρόνος ἐγένετο, καὶ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα, τῆς τε Ἀλεξανδρείας καὶ πανταχόθεν τῆς Αἰγύπτου ἐλαύνεσθαι τοὺς φρονούντας τὸ ὁμοούσιον· Ἐπετέτακτο δὲ καὶ ὁ ἄρχων σὺν πολλῷ πλήθει στρατιωτῶν διώκειν πανταχόθεν ὅσους ἐκέλευσε Λούκιος. Ἔσकुλαν δὲ τῆνικαῦτα καὶ ἐτάραξαν καὶ δεινῶς κατεπολέμησαν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναστήρια· ἐπελθόντες γὰρ ἔνοπλοι γυμνοῖς ἀνδράσι καὶ οὐδὲ τὴν χεῖρα αὐτὴν ἐκτείνειν πρὸς πληγὴν αἰρουμένοις, οὕτως ἐλεεινῶς ἐξεπόρθησαν, ὥς εἶναι λόγου κρείσσονα τὰ κατ' αὐτῶν πάθη γενόμενα.

CAP. XXIII.

Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἁγίων μοναχῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναστηρίων μνήμην ἐποιησάμην, οὐδὲν κωλύει περὶ αὐτῶν βραχεὰ διεξελθεῖν. Τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητήρια ἴσως μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων ἔλαβε τὴν ἀρχήν· ἐπλατύνθη μέντοι καὶ ἐπὶ μείζον προέκοψεν ἐξ ἀνδρὸς θεοφιλοῦς, ὃ ὄνομα ἦν Ἀμμοῦν. Οὗτος νέος ὦν παρῆντετο τὸν γάμον· ὥς δέ τινες τῶν προσηκόντων παρήνουν μὴ καθυβρίζειν τὸν γάμον, ἀλλὰ γυναικα ἀγεσθαί, πείθεται μὲν καὶ ἔρχεται ἐπὶ γάμον. Εὐθύς δὲ ἀπὸ τῆς παστᾶδος παραλαβὼν τὴν παρθένον, καὶ ἀγαγὼν ἐπὶ

τὸν κοιτῶνα μετὰ τῆς εἰωθύλας πομπῆς, τέλος ἀναχωρησάντων τῶν
 ἐπιτηδείων, αὐτὸς βιβλίον λαβὼν ἀποστολικόν, τὴν πρὸς Κοριν-
 θίους Παύλου ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ πρὸς τὴν γαμετὴν τὰ τοῦ ¹ Cor. vii.
 ἀποστόλου πρὸς τοὺς γεγαμηκότας παραγγέλματα διεξήρχετο. ^{10 ff.}
 Πολλὰ δὲ καὶ ἐξῴθεν αὐτὸς προστιθεὶς ἐδίδασκεν, ὅσα ὁ γάμος
 ἔχει φορτικὰ, ὅπως τε ἐπώδυνος ἢ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς
 συμβίωσις, καὶ οἱ αἰ ὠδίνες τὴν κυφοροῦσαν ἐκδέχονται· καὶ τὰ
 ἐκ τῆς παιδοτροφίας προσετίθει μοχθηρά. Ἐπῆγε δὲ τὰ ἐκ
 τῆς ἀγνείας χρηστὰ, καὶ ὅπως ὁ καθαρὸς βίος ἐστὶν ἐλεύθερος
 καὶ ἀμόλυντος καὶ παντὸς ῥύπου ἐκτός· καὶ ὅτι ἡ παρθενία παρὰ
 Θεὸν εἶναι ποιεῖ. Ταῦτα καὶ πολλὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν γαμετὴν
 παρθένον οὖσαν διεξεληθὼν, πείθει αὐτὴν σὺν αὐτῷ πρὸ τοῦ συνελ-
 θεῖν ἀποτάξασθαι τῷ βίῳ τῷ κοσμικῷ. Καὶ ταύτας ἄμφω τὰς
 συνθήκας θέμενοι, ἐπὶ τὸ ὅρος τῆς καλουμένης Νιτρίας χωροῦσιν
 ἐκεῖ τε βραχὺν χρόνον καλύβη διάγοντες ἀσκητήριον εἶχον κοινόν,
 οὐκ ἔχοντες διάκρισιν θηλείας τε καὶ ἄρρενος· ἀλλὰ ὄντες ‘ἐν,’ Gal. iii. 28.
 κατὰ τὸν ἀπόστολον, ‘ἐν Χριστῷ.’ Οὐ πολλοῦ δὲ παραδραμόντος
 καιροῦ, ἡ νεόνυμφος καὶ ἀμόλυντος τοιάδε πρὸς τὸν Ἀμμούν ἐλεξεν·
 ‘Οὐ πρέπον,’ ἔφη, ‘ἀσκούντί σοι σωφροσύνην, ὅρῳ ἐν τσοσούτῳ
 οἰκῆματι θήλειαν’ διὸ εἰ δοκεῖ, ἕκαστος ἰδίᾳ τὴν ἀσκήσιν ποιησώ-
 μεθα.’ Αὐταὶ πάλιν αἱ συνθήκαι ἤρεσκον ἀμφοτέροις· καὶ χωρισ-
 θέντες ἀπ’ ἀλλήλων, οὕτως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου διήνυσαν, ἀπεχό-
 μενοι οἴνου τε καὶ ἐλαίου, μόνον τε ξηρὸν ἄρτον, καὶ αὐτὸν ποτὲ
 μὲν ὑπὲρ μίαν ἡμέραν, ποτὲ δὲ ὑπὲρ δύο, ἔστι δὲ καὶ ὑπὲρ πλείους
 ἐσθλοῦτες. Τούτου τοῦ Ἀμμούν τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἀναλαμ-
 βανομένην ὑπὸ ἀγγέλων ὁ κατ’ αὐτὸν βιώσας Ἀντώνιος ἐθεάσατο,
 ὥς φησιν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος Ἀθανά-
 σιος. Ἐξήλωσαν οὖν τὸν βίον τοῦ Ἀμμούν πάντες πολλοί· καὶ ^{60.}
 κατὰ μέρος ἐπληρώθη τὸ τῆς Νιτρίας ὅρος, καὶ τὸ τῆς Σκίτεως, ἐκ
 τοῦ πλήθους τῶν μοναχῶν. Ὡς πάντων τὸν βίον συγγράφειν
 ἰδίας ἔργον ἐστὶν ὑποθέσεως· ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς ἄνδρες
 θεοφιλεῖς, καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει διαπρέψαντες, καὶ ἀποστολικὸν βίον
 βιώσαντες, χρειώδη τέ τινα καὶ ἄξια τοῦ ἀπομνημονεύεσθαι ἐποίησάν
 τε καὶ ἐλεξαν, χρήσιμον οἶμαι ἐκ πολλῶν ὀλίγα ἐγκαταμίξαι τῇ
 ἱστορίᾳ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων. Λέγεται τοίνυν
 Ἀμμούν οὗτος γυμνὸν ἑαυτὸν μὴ ἐωρακέναι ποτέ· λέγων ἀπρεπὲς

εἶναι τῷ μοναχῷ καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνὸν θεωρεῖν. Καὶ ποτε διαβῆναι ποταμὸν βουλόμενος, ὥκνει ἀποδύσασθαι· ἤψατό τε τῷ Θεῷ, γενέσθαι αὐτῷ τὴν διάβασιν μὴ ἐγκοπτομένῳ τὴν πρόθεσιν καὶ ἄγγελος μετέθηκεν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ. Δίδυμος ἄλλος· οὗτος μοναχὸς ἐνενήκοντα ἔτη βιοῦς οὐδενὶ ἀνθρώπων συνέμεινεν ἄχρι τῆς τελευτῆς. Ἀρσήνιος ἄλλος τοὺς τῶν νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκόψαντας· λέγων ὅτι· ὁ νέος ἀφορισθεὶς καταφρονητὴς γίνεται, ὁ δὲ προκόψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ δδύνης ταχέϊαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν. Πίῳρ περιπατῶν ἦσθιεν· πυθομένου δὲ τινος, Ἐπεὶ τί οὕτως ἐσθίεις; Ὁ βούλομαι, ἔφη, ὥς ἔργῳ τῷ βρώματι χρῆσασθαι, ἀλλ' ὥς παρέργῳ. Πρὸς ἄλλον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτήσαντα ἀπεκρίνατο· Ἰνα μὴδὲ ἐν τῷ ἐσθίειν, φησὶν, ἡδονῆς σωματικῆς αἰσθάνοιτο ἡ ψυχὴ. Ἰσιδωρος ἔλεγε τεσσαρακοστὸν ἔτος ἔχειν, ἀφ' οὗ αἰσθάνεσθαι μὲν τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, μὴδὲ ποτε δὲ συγκατατίθεσθαι μήτε ἐπιθυμίᾳ μήτε θυμῷ. Παμβῶς δὲ ἀγράμματος ὢν προσῆλθέ τινα ἐπὶ τῷ διδασχθῆναι ψαλμὸν· ἀκούσας δὲ τὸν πρῶτον στίχον τοῦ λη' ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, Εἶπα, φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσση μου, δευτέρου ἀκοῦσαι μὴ ἀνεχόμενος ἀνεχώρησεν· ἀρκεῖσθαι, φησας· τούτῳ τῷ ἐνὶ στίχῳ, ἐὰν δυνηθῶ ἔργῳ αὐτὸν ἐκμαθεῖν. Ἐγκαλέσαντος δὲ τοῦ παραδεδωκότος τὸν στίχον, διὰ τί ἐξαμηνιαίου παραδραμόντος χρόνου μὴ ἐωράκει αὐτὸν, ἀπεκρίνατο, Ὅτι τοῦ ψαλμοῦ τὸν στίχον οὕτω τῷ ἔργῳ ἐξέμαθον. Μετὰ ταῦτα δὲ πολλοὺς ἐπιβιούς χρόνους, πρὸς τινα τῶν γνωρίμων ἐρωτήσαντα· εἰ τὸν στίχον ἐξέμαθεν, Ἐν ὅλοις, ἔφη, ἐνεκακαίδεκα ἔτεσι μόλις αὐτὸν πράττειν ἐξέμαθον. Ὁ αὐτὸς, δεδωκότος τινος χρυσίου εἰς διατροφήν τῶν πτωχῶν, καὶ εἰπόντος, Ἀρίθμησον δὲ δέδωκα, ἔφη, ἀριθμοῦ οὐ χρήζειν, ἀλλ' ὕγιους διαθέσεως. Οὗτος ὁ Παμβῶς, Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου παρακαλέσαντος, κατήλθεν ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖ γυναικα θεατρικὴν, σύνδακρυς ἐγένετο· τῶν δὲ παρόντων πυθομένων· διὰ τί ἐδάκρυσε, Δύο, ἔφη, ἐκίνησεν· ἐν μὲν, ἡ ἐκείνης ἀπώλεια· ἕτερον δὲ, ὅτι ἐγὼ οὐ τηλικαύτην ἔχω σπουδὴν πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, ὅσην αὕτη ἵνα ἀρέσῃ ἀνθρώποις αἰσχροῖς. Ἄλλος δὲ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῳ κρίνεται. Πιτηροῦς πολλὰ τινα φυσικὰ θεωρήματα ἠπίστοτα· καὶ

Ps. xxxviii.
(Lxx.) 1.

συνεχῶς ἄλλοτε ἄλλα πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔλεγεν· καθ' ἕκαστον δὲ τῶν θεωρημάτων ἠύχετο. Ἐγένοντο δὲ ἐν τοῖς μοναχοῖς κατ' ἐκείνων τὸν χρόνον δύο ἄνδρες θεοφιλεῖς ὁμώνυμοι ἑαυτοῖς, ἐκατέρῳ γὰρ αὐτῶν ὄνομα ἦν Μακάριος. Ὡν ὁ μὲν ἐκ τῆς ἁνω Αἰγύπτου ἦν, ὁ δὲ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως· ἀμφότεροι δὲ πολλῶν ἔνεκεν γεγόνασιν περιβόητοι, δι' ἀσκησιν, διὰ βίον, διὰ τὰ ἐν χερσὶν αὐτῶν γενόμενα θαύματα. Ὁ μὲν οὖν Αἰγύπτιος Μακάριος τοσαύτας θεραπείας ποιησάμενος, καὶ τοσοῦτους τῶν δαιμονῶντων ἐξήλασε ^[Qu. ἐνοίησε.] δαίμονας, ὥς ἰδίας δεῖσθαι συγγραφῆς, ὧν χάριτι Θεοῦ διεπράξατο· ἦν δὲ μετὰ τοῦ εὐλαβοῦς πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐστηρός. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρεὺς Μακάριος, κατὰ πάντα παραπλήσιος ὢν τῷ Αἰγυπτίῳ, ἐν τούτῳ διήλλασεν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἱλαρὸς τε ἦν, καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι τοὺς νέους ἤγεν πρὸς ἀσκησιν. Τούτων Εὐάγριος γενόμενος μαθητὴς τὴν δι' ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ μόνῳ φιλόσοφος ὢν· ὃς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Νασιανζηνοῦ εἰς τὴν τοῦ διακόνου προχειρισθεὶς τάξιν, εἴτα ὅμα αὐτῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον κατελθὼν, καὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ἐντυχὼν ἀνδράσι, τὸν ἐκείνων βίον ἐξήλωσε. Καὶ τοσαῦτα τεράστια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γέγονεν, ὅσα καὶ ἐν ταῖς τῶν αὐτοῦ καθηγητῶν. Τούτῳ καὶ βιβλία ἄγαν σπουδαῖα συγγέγραπται· ὧν τὸ μὲν, 'Μοναχὸς, ἢ περὶ πρακτικῆς,' ἐπιγέγραπται· τὸ δὲ, 'Γνω· Cp. iii. 7. στικὸς, ἢ πρὸς τὸν καταξιοθέντα γνώσεως,' κεφάλαια δὲ αὐτοῦ πεντήκοντα· τὸ δὲ, 'Ἀντιρρητικὸς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς τοὺς πειράζοντας δαίμονας,' ἐν ὅκτῳ διηρημένον μέρεσι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὅκτῳ λογισμῶν. Καὶ ἐξακόσια 'προγνωστικὰ προβλήματα' ἔτι μὴν καὶ στιχηρὰ δύο, ἐν 'πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κοινοβίοις ἢ ἐν συνουδαῖς μοναχοὺς,' καὶ ἐν 'πρὸς τὴν παρθένον' ἅτινα ὅπως ἐστὶ θαναμαστὰ, οἱ ἐντυγχάνοντες εἴσονται. Εὐκαίρην δὲ, ὥς ἡγοῦμαι, μικρὰ τῶν αὐτῷ μνημονευθέντων περὶ τῶν μοναχῶν τούτοις συνάψαι· φησὶ γὰρ κατὰ λέξιν τάδε·

Ἐναγκαῖον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν προδευσάντων μοναχῶν ὁρθῶς διερωτᾶν, Cp. Coteler. καὶ πρὸς αὐτὰς κατορθοῦσθαι· πολλὰ γάρ ἐστιν ὑπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ ^{Eccl. Gr.}πραχθέντα καλῶς. Ἐν οἷς καὶ τοῦτο τις ἔφησεν, ὅτι 'τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ^{Mon. iii. 59.}ἀνώμαλον διαίταν, ἀγάπην συζευχθεῖσαν, θάπτον διάγειν τὸν μοναχὸν εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα.' Ὁ δὲ αὐτὸς ταρασσόμενόν τινα νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν τῶν φασμάτων ἀπῆλλαξεν, ἀσθενοῦσι μετὰ νηστείας ὑπηρετῆσαι προστάξας·

'Οὐδενὶ γὰρ οὕτως,' ἐρωτηθεὶς ἔφησεν, 'ὥς ἐλέφ τὰ τοιαῦτα κατασβέννυσθαι ἴσος πάθος.' Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθεν τις τῶν τότε σοφῶν, καὶ, 'Πάτερ, δακαρτερεῖς,' εἶπεν, 'ὦ πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστέρημένος;' καὶ ἔκρινεν ὁ Ἀντώνιος, 'ὦ φιλόσοφε, ἡ φύσις τῶν γεγονότων ἐστὶ' καὶ ἀρεστί, ὅτε βούλομαι, τοὺς λόγους ἀναγνώσκων τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους.'

Acts ix. 15. Ἠρώτησέ με τὸ 'σκευὸς τῆς ἐκλογῆς,' ὁ Αἰγύπτιος γέρον Μακάριος, 'Τί ἔπραξες ποτε μνησικακοῦντες μὲν τοῖς ἀνθρώποις τὴν μνημονευτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ἀφανίζοντες, δαίμοσι δὲ μνησικακοῦντες ἀβλαβεῖς διαμένοντες;' Κἀπεὶ οὖν πρὸς τὴν ἀπόκρισιν ἀπορήσαντος, καὶ παρακαλοῦντος τὸν λόγον μαθεῖν, ἔλεγε, 'Διότι,' φησὶν ἐκεῖνος, 'τὸ μὲν πρότερον πάθος παρὰ φύσιν, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ φύσεως κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θυμοῦ.' Παρέβαλλον κατ' αὐτὴν τὴν σταθερὰν μεσημβρίαν τῷ ἀγίῳ πατρὶ Μακαρίῳ, καὶ λίαν ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ἦτορ ἐν ὕδατι πιεῖν. 'Ὁ δὲ φησιν, 'Ἀρκέσθητι τῇ σικκῇ' πολλοὶ γὰρ ὁδοιποροῦντες ἐν νῦν, ἡ καὶ πλεόντες, καὶ ταύτης ἐστέρηνται.' Εἰτα λόγους μου πρὸς αὐτὸν περὶ ἐγκρατείας γυμνάζοντος, 'Θάρσει,' φησὶν, 'ὦ τέκνον' ἐν ὅλοις εἰκόσῃς ἔτεσιν, οὔτε ἄρτου οὔτε ὕδατος οὔτε ὕπνου κόρον εἴληφα. Τὸν μὲν γὰρ ἄρτον μου ἤσθιον σταθμῷ, τὸ δὲ ὕδωρ ἔπιον μέτρῳ· τοῖς τοίχοις δὲ ἐμάντων παρανακλίων μικρὸν τι τοῦ ὕπνου μέρος ἀφήρπαζον.' Ἐμνήθη τινα τῶν μοναχῶν θάνατος τοῦ πατρός· ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀπαγγέλλοντα, 'Παῦσαι,' φησὶ, 'βλασφημῶν' ὁ γὰρ ἐμὸς Πατὴρ ἀθάνατός ἐστιν.' Ἐκέκτητό τις τῶν ἀδελφῶν εὐαγγέλιον μόνον· καὶ τοῦτο πωλήσας, ἔδωκεν εἰς τροφήν τοῖς πενθεσίν, ἄξιον μνήμης ἐπιφθεγξάμενος ῥῆμα· 'Αὐτὸν γάρ,' φησὶ, 'τὸν λόγον πεπώληκα τὸν λέγοντα, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς.' 'Ἔστι δὲ τις περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν νῆσος κατ' αὐτὸ τὸ βόρειον πέραν τῆς λίμνης κειμένη τῆς καλουμένης Μαρίας· προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχὸς τῆς Παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος, ὅστις ἀπεφῆναιτο 'πάντα τὰ πραττόμενα ὑπὸ τῶν μοναχῶν πράττεσθαι δι' αἰτίας πέντε, διὰ Θεὸν, διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, διὰ ἀνάγκην, διὰ ἔργον χειρῶν.' Ὁ δὲ αὐτὸς ἔλεγε πάλιν 'μῖαν μὲν εἶναι τὴν φύσιν τὴν ἀρετὴν, εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν ἀσχημάτιστον μὲν, φησὶν, ἐστὶ, ταῖς δὲ δι' ὧν εἰσβάλλει θυρίσι σχηματίζεσθαι πέφυκεν.' Ἄλλος δὲ τις τῶν μοναχῶν, 'Διὰ τοῦτο περιαιρῶ τὰς ἡδονὰς,' εἶπεν, 'ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικύψω προφάσεις· οἶδα γὰρ αὐτὸν αἰεὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν ἡδονῶν, καὶ ἐκταράσσοντά μου τὸν νοῦν, καὶ τὴν γνώσιν ἀποδιώκοντα.' Ἐλεγε δὲ τις τῶν γερόντων, ὅτι 'ἡ ἀγάπη παραθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων τηρεῖν οὐκ ἐπίσταται.' Ὁ δὲ αὐτὸς, 'Οὐκ οἶδα,' φησὶν, 'εἰς ταῦτ' οὐκ ὑπὸ δαιμόνων ἀπατηθεῖς.'

Ταῦτα μὲν ὁ Εὐάγριος ἐν τῷ ἐπιγραφόμενῳ αὐτοῦ 'Πρακτικῷ' κατὰ λέξιν ἀπεμνημόνευσεν· ἐν δὲ τῷ 'Γνωστικῷ' αὐτοῦ τοιαῦτα φησι·

Τέσσαρας ἀρετὰς, καὶ τὰς θεωρίας αὐτῶν, παρὰ τοῦ δικαίου Γρηγορίου μεμαθήκαμεν εἶναι· φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην. Καὶ ‘φρονήσεως μὲν ἔργον ἔλεγεν εἶναι, τὸ θεωρεῖν τὰς νοερὰς καὶ ἀγίας δυνάμεις δίχα τῶν λόγων· τούτους γὰρ ὑπὸ τῆς σοφίας δηλοῦσθαι παραδέδωκεν· ἀνδρείας δέ, τὸ ἐγκαταρεῖν τοῖς ἀληθεσί καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ ὄντα· τὸ δὲ παρὰ τοῦ πρώτου γεωργοῦ δέχεσθαι σπέρμα, καὶ ἀπαυθεῖσθαι τὸν ἐπισπορέα, τῆς σωφροσύνης ἴδιον ἀπεκρίνατο εἶναι· δικαιοσύνης δὲ πάλιν, τὸ κατ’ ἀξίαν ἐκάστου λόγον ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγγέλλουσαν, τὰ δὲ δι’ αἰνιγμάτων σημαίνουσαν, τινα δὲ καὶ φανεροῦσαν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀπλουστέρων.’ Τῆς ἀληθείας στύλος ὁ Καππαδόκης Βασίλειος, ‘Τὴν μὲν ἀπ’ ἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαίνουσαν γνώσιν προσεχῆς μελέτη καὶ γυμνασία κρείσσονα ποιεῖ· τὴν δὲ ἐκ Θεοῦ χάριτος ἐγγνωμένην δικαιοσύνην καὶ ἀοργησίαν καὶ ἔλεος. Καὶ τὴν μὲν προτέραν δυνατὸν καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς ὑποδέξασθαι· τῆς δὲ δευτέρας οἱ ἀπαθεῖς μόνον εἰσὶ δεκτικοί, οἳ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τὸ οἰκεῖον φέγγος τοῦ νοῦ περιλάμπουν αὐτοὺς θεωροῦσι.’ Τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἅγιος φωστήρ Ἀθανάσιος, ‘Τὴν τράπεζαν,’ φησὶ, ‘Μωϋσῆς εἰς τὸ βόρειον μέρος στῆσαι προτάσσεται· γνωσκέτωσαν οἱ γνωστικοί, τίς Exod. xxvi. ὁ πνέων ἐστὶ κατ’ αὐτῶν, καὶ πάντα πειρασμὸν γενναίως ὑπομενέτωσαν, καὶ³⁵ μετὰ προθυμίας τοὺς προσόντας τρεφέτωσαν.’ Ἐλεγε δὲ ὁ τῆς Θουμυτῶν ἐκκλησίας ἀγγελος Σαραπίων ὅτι ‘ὁ νοῦς μὲν πεποκῶς πνευματικὴν γνώσιν τελείως καθάιρεται· ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαινόμενα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει· πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιρριούσας ἴστησιν ἐγκράτεια.’ ‘Τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως κατὰ σταντὸν αἰεὶ γύμναζε λόγους,’ φησὶν ὁ μέγας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος Δίδυμος, ‘καὶ τούτων τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πεπράθητι· ἅπαντες γὰρ σχεδὸν ἐν τούτοις προσπατοῦσι. Καὶ τοὺς μὲν περὶ κρίσεως λόγους ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων καὶ κατὰ τὸν κόσμον εὐρήσεις· τοὺς δὲ περὶ προνοίας ἐν τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἢ ἐπὶ τὴν γνώσιν ἡμᾶς ἐπαγάγουσι.’

Τοσαῦτα μὲν ἐκ τῶν Εὐαγρίου ἐνταῦθα παρεθέμεθα. Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος ἀνὴρ θαυμασιὸς ἐν τοῖς μοναχοῖς, ᾧ ὄνομα Ἀμμώνιος, ὅστις οὕτως ἦν ἀπερίεργος, ὥστε ἐν τῇ Ῥώμῃ ἅμα Ἀθανασίῳ γενόμενος μηδὲν ἐλέσθαι ἱστορῆσαι τῶν ἔργων τῆς πόλεως, μόνον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρου καὶ Παύλου μαρτύριον. Οὗτος ὁ Ἀμμώνιος εἰς ἐπισκοπὴν ἐλκόμενος καὶ διαφυγὼν, τὸ δεξιὸν οὖς αὐτοῦ ἐξέκοψεν, ὅπως ἂν τῷ ἀσχήμῳ τοῦ σώματος τὴν χειροτονίαν ἐκφύγῃ. Ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξ- Cp. v. 16. ἀνδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλλαβθεὶς ἀπέφυγεν, οὐδὲν ἀκρωτηριάσας

τοῦ σώματος, περιτυχὼν τῷ Ἀμμωνίῳ χαριεντιζόμενος ἔλεγεν, ὡς
 'κακῶς εἶη πράξας ἐκκόψας τὴν ἀκοήν' καὶ ἔνοχος εἶναι Θεοῦ τοῦτο
 ποιήσας.' Ὁ δὲ Ἀμμώνιος πρὸς αὐτὸν, 'Ἀλλὰ σὺ,' ἔφη, 'Εὐάγριε,
 οὐκ οἶει δώσειν δίκην τὴν γλώσσαν ἀποτεμὼν, διὰ φιλαυτίαν τῇ
 δοθείσῃ χάριτι μὴ χρησάμενος;' Ἐγένοντο μὲν οὖν κατὰ τὸν αὐτὸν
 χρόνον ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἄλλοι πλείστοι ἄνδρες θαναστοὶ
 καὶ θεοφιλεῖς, ὧν ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ μνημονεύειν μακρὸν
 ἂν εἴη· ἄλλως τε καὶ ἐκβαίνειν τοῦ προκειμένου ἀνάγκη, εἰ
 βουλοίμεθα καθ' ἕκαστον τῶν ἀνδρῶν τοὺς βίους, καὶ ὅσα ἐποίησαν
 θαύματα διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἀγιότητα, λέγειν. Εἰ δέ τις
 βούλοιτο τὰ περὶ αὐτῶν μαρθάνειν, ὧν τε ἐποίησαν, ὧν τε
 ἔπραξαν, καὶ ὧν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουσάντων ἐφθέγγαστο,
 ὅπως τε αὐτοῖς τὰ θηρία ὑπήκουον, πεπύνηται Παλλαδίῳ τῷ μοναχῷ
 ἰδίου μονόβιβλον· ὃς Εὐαγρίου μὲν ἦν μαθητῆς, πάντα δὲ
 ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν διεξῆλθεν· ἐν ᾧ καὶ γυναικῶν ἐφάμιλλον τοῖς
 προειρημένοις ἀνδράσιν ἐπανελομένων βίον μνήμην πεποιήται.
 Εὐάγριος μὲν οὖν καὶ Παλλάδιος μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν Οὐά-
 λεντος τελευτὴν ἡνυθησαν. Ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν.

[Hist.
Lausiaca.]

CAP. XXIV.

Περὶ τῶν ἐξορισθέντων ἁγίων μοναχῶν, ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν θανατοποιίαις
 πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο.

Τοῦ τοίνυν βασιλέως Οὐάλεντος νόμῳ κελεύσαντος διώκεσθαι
 τοὺς τ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοὺς κατ' Αἴγυπτον, πάντα ἐπορθεῖτο
 καὶ ἀνετρέπετο· τῶν μὲν ἐλκομένων εἰς δικαστήρια, τῶν δὲ βαλλο-
 μένων εἰς δεσμοτήρια, ἄλλων τε ἄλλως στρεβλουμένων. Διάφοροι
 γὰρ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἡσυχάζειν φιλοῦντων ἐγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ
 ταῦτα ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐδόκει Λουκίῳ ἐπέπρακτο, Εὐζώϊος ἐπὶ
 τὴν Ἀντιόχειαν αὐθις ὑπέστρεψεν· οἱ δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου
 μοναστήρια ἐχώρουν, ὃ δὲ στρατηγὸς σὺν πλήθει πολλῶν στρα-
 τιωτῶν, καὶ ὁ Ἀρειανὸς Λούκιος. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀπελείπετο,
 ἀλλὰ στίφος ἁγίων ἀνδρῶν οὐδαμῶς οἰκτιζόμενος, χεῖρονα τῶν
 στρατιωτῶν διεπράττετο. Ὡς δὲ ἐπὶ τὸν τόπον ἐγίνοντο, κατε-
 λάμβανον τοὺς ἄνδρας τὰ συνήθη πράττοντας, εὐχομένους, πάθη
 θεραπεύοντας, δαίμονας ἐξελαύνοντας. Οἱ δὲ μικρὰ τῶν τοῦ Θεοῦ

[5 τε Val.]

θαυμάτων φροντίσαντες, οὐδὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις τόποις συνεχώρουν ἐπιτελείσθαι· ἀλλὰ αὐτοὺς καὶ τούτων ἐξέβαλλον. Καὶ οὐκ ἐπὶ τούτων μόνον ἔστησαν, ἀλλὰ προϊόντες τοῖς ὄπλοις ἐκέχρητο κατ' αὐτῶν. Ταῦτα καὶ ὁ Ῥουφῖνος ἑωρακέναι παρὼν καὶ πεπονθέναι φησὶν· ἀνενεοῦντό τε καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ τοῦ ἀποστόλου λεγόμενα· ἐνεπαίζοντο γὰρ, καὶ 'μαστίγων πείραν^{Heb. xi 38} ἐλάμβανον, ἐγυμνοῦντο, ἐδεσμοῦντο, ἐλιθάζοντο, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθησκον, ἄνδρες περιερχόμενοι κατὰ τὴν ἔρημον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐπ' ἔρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς·' καὶ ταῦτα, μαρτυρηθέντες ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λαμάτων, ὅσα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἢ τοῦ Χριστοῦ χάρις εἰργάζετο. Ἄλλ' ὥς ἔοικεν, ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ταῦτα παθεῖν τοὺς ἄνδρας συνεχώρησεν, 'κρείττον^{Heb. xi} τι προβλεψαμένη, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ κακῶς ἔπασχον, ἕτεροι τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν εὗρωσιν· καὶ τοῦτο ἢ ἀπόβασις ἔδειξεν. Ὡς οὖν οἱ θαυμάσιοι ἐκείνοι ἄνδρες κρείττονες τῆς ἐπιφερομένης ἀνάγκης ἐγίνοντο, ἀποκνήσας ὁ Λούκιος γνώμῃ· διδῶσι τῷ ἡγουμένῳ τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος, ὑποβάλλειν ἑξορίᾳ τοὺς πατέρας τῶν μοναχῶν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν ὁ Αἰγύπτιος Μακάριος καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ τούτου ἐπώνυμος. Ἐξωρίζοντο οὖν οἱ ἄνδρες εἰς νήσόν τινα, ἥτις οὐδὲνα τῶν Χριστιανῶν εἶχεν οἰκήτορα· κατ' αὐτὴν τε τὴν νήσον ἐτύγχανεν ὃν ἱερὸν, καὶ ἱερεὺς ἐν αὐτῷ, ὃν πάντες οἱ ἐκεῖ ἴσα θεῷ ἔσεβον. Γενομένων δὲ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ νήσῳ, πάντα μὲν τὰ ἐκεῖ δαιμόνια ἐν θορύβῳ καὶ φόβῳ ἐγίνοντο. Συνέβαινε δὲ κατ' αὐτὸ καὶ τοιοῦτό τι πρᾶγμα γενέσθαι· ἢ τοῦ ἱερέως θυγάτηρ ἄφνω ὑπὸ δαίμονος κάτοχος γενομένη ἐξεμάνη, καὶ πάντα ἀνέτρεπεν· ἀκατάσχετος τε ἦν, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάσαι ἠδύνατο· ἀλλ' ἐβόα μεγάλα, καὶ πρὸς τοὺς θεοφιλεῖς ἐκείνους ἄνδρας, 'Τί, φησὶν, ἦλθετε καὶ ἐντεῦθεν ἐξελάσαι ἡμᾶς;' Πάλιν οὖν οἱ ἄνδρες ἐκεῖ τὸ ἴδιον ἔργον, ὃ ἐκ Θεοῦ χάριτος εἰλήφασιν, ἐπεδείκνυντο· ἐξελάσαντες γὰρ τὸν δαίμονα τῆς παρθένου, καὶ ὑγίῃ αὐτὴν τῷ πατρὶ παραδόντες, εἰς πίστιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤγαγον τὸν τε ἱερέα καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἐνοικοῦντας ἐν τῇ νήσῳ. Εὐθὺς οὖν τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς ἐκκλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἐβαπτίζοντό τε καὶ πάντα τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ

χαίροντες ἐδιδάσκοντο. Οὕτω μὲν δὴ ἐλαυνόμενοι διὰ τὴν τοῦ 'όμοουσίου' πίστιν οἱ θαυμάσιοι ἐκείνοι ἄνδρες αὐτοὶ τε δοκιμώτεροι ἐγίνοντο, καὶ ἄλλους ἔσωζον, καὶ τὴν πίστιν βεβαιωτέραν εἰργάζοντο.

CAP. XXV.

Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἕτερον ἄνδρα πιστὸν ἀνέδειξεν ὁ Θεὸς, δι' αὐτοῦ μαρτυρηθῆναι δικαιοῦσας τὴν πίστιν. Διδυμος γάρ, ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ ἐλλόγιμος, κατὰ τὸν αὐτὸν ἤνθησε χρόνον, πάσῃ διαπρέψας παιδεύσει· οὗτος κομιδῇ νέος ὢν, καὶ τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα μαθὼν, τῷ τῆς ὀφθαλμίας περιέπεσε πάθει, καὶ κακῶς διατεθεὶς τὸ ὁρατικὸν ἀπέβαλεν. Ὁ Θεὸς δὲ αὐτῷ ἀντὶ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν παρέσχε τοὺς νοητούς· ἃ γὰρ δι' ὀφθαλμῶν παιδευθῆναι οὐκ ἴσχυσε, ταῦτα δι' ἀκοῆς ἐξεμάνθανε. Ἐκ παιδὸς γὰρ ὢν εὐφυῆς, καὶ ψυχῆς λαχὼν ἀγαθῆς, ἐνίκα τοὺς εὐφυεῖς καὶ ὀξύτατα βλέποντας· γραμματικῆς τε γὰρ τοὺς κανόνας ῥαδίως κατῴρθη, καὶ ῥητορικῆς πάλιν θάττον ἐλάμβανεν. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὰ φιλόσοφα θαυμαστῶς πως καὶ τὴν διαλεκτικὴν ἐξέμαθε, καὶ ἀριθμητικὴν τε καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ ἄλλα τῶν φιλοσόφων μαθήματα ἐν τῇ ψυχῇ κατέθετο, ὥς προθύμως αὐτὸν ἀπαντᾶν πρὸς τοὺς ταῦτα δι' ὀφθαλμῶν κατορθώσαντας. Οὐ μὲν ἄλλα καὶ τὰ θεία λόγια παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης οὕτως ἀκριβῶς ἐγνώκει, ὥστε πολλὰ μὲν ἐκδοῦναι βιβλία· ὑπαγορεῦσαι δὲ καὶ τὰ 'περὶ Τριάδος' τρία βιβλία· ἐρμηνεύσαι δὲ καὶ τὰ 'περὶ' Ἀρχῶν· Ὁριγένους, ὑπομνήματά τε ἐκδοῦς εἰς αὐτὰ, δι' ὧν συνίστησιν ὥς εἴη ἄριστα γεγραμμένα, καὶ μάτην ἐρεσχελοῦσιν οἱ κακηγορεῖν τὸν ἄνδρα καὶ τὰ βιβλία διασύρειν σπουδάζοντες· 'μηδὲ γὰρ αὐτοὺς δύνασθαι,' φησὶν, 'ἐλεῖν τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν.' Εἰ τις οὖν τὴν πολυμαθίαν καὶ τὸ διάπυρον τῆς ψυχῆς Διδύμου γυνῶναι προήρηται, ἐντυχὼν τοῖς πεπονημένοις αὐτῷ βιβλίοις μαθήσεται. Τούτῳ λέγεται καὶ Ἀντώνιον ἤδη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον, ὅτε διὰ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου κατήλθεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· 'Μηδὲν, ὦ Δίδυμε, ταραττέτω σε ἡ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ἀποβολή· τοιοῦτοι γάρ σοι λείπουσιν ὀφθαλμοί,

[Val. om. εὐφυεῖς.]

Cp. vi. 13.

[Qu. πρότερον ἢ:]

οἷς καὶ μυῖαι καὶ κώνωπες βλέψαι ἰσχύουσιν· χαίρει δὲ ὅτι ἔχεις ὀφθαλμοὺς, οἷς καὶ ἄγγελοι βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται.' Ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον παρὰ τοῦ θεοφιλοῦς Ἀντωνίου πρὸς Δίδυμον εἶρητο· τότε δὲ μέγιστος συνήγορος τῆς οἰκείας πίστεως ἐφαίνετο Δίδυμος, πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀπαντῶν, καὶ τὰ σοφίσματα ἀναλύων αὐτῶν, καὶ τοὺς κιβδηλοὺς καὶ δολεροὺς αὐτῶν λόγους ἐξελέγχων.

CAP. XXVI.

Περὶ Βασιλείου Καισαρείας, καὶ Γρηγορίου Ναζιανζοῦ.

Ἀλλὰ Δίδυμον μὲν τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανίζουσιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀντέταξε πρόνοια· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, Βασιλείον τε τὸν Καισαρέα καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν· περὶ ὧν βραχέα εἰπεῖν εὐκαιρον ἡγοῦμαι. Ἦρκει μὲν γὰρ ἡ παρὰ πᾶσι σωζομένη τῶν ἀνδρῶν μνήμη, καὶ ἡ ἐκ τῶν γεγραμμένων αὐτοῖς βιβλίων μάθησις, παραθέσθαι τὴν ἐκατέρου εὐκλειαν· ἐπεὶ δὲ κατ' ἐκείνο καιροῦ τὰ πολλὰ ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοὶ συνεβάλλοντο, καὶ ὡς ἐμπύρευμα τῆς πίστεως ἐφυλάχθησαν, ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεσις μάλιστα τούτων μνήμην ποιήσασθαι. Βασιλείου τοίνυν καὶ Γρηγορίου εἴ τις βούλοιο σύγκρισιν ποιήσασθαι, διεξίεναι τε τὸν ἐκάστου βίον καὶ τρόπον, καὶ τὰς προσοῦσας αὐτοῖς ἀρετὰς, ἀμφιβάλλοι ἂν ἕτερον τοῦ ἐτέρου προκρίναι. Ἀμφω γὰρ ἦσαν ἀλλήλοις ἐφάμιλλοι κατὰ τε τὴν ὀρθὴν πολιτείαν, καὶ κατὰ τὰς παιδεύσεις, τὴν τε Ἑλληνικὴν φημι, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Νέοι γὰρ δὴ ὄντες οὔτοι, ἐν ταῖς Ἀθήναις γενόμενοι, τῶν τότε ἀκμασάντων σοφιστῶν Cp. Greg. Naz. Orat. xliii. 15. Ἰμερίου καὶ Προαιρεσίου ἀκροαταὶ γενόμενοι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας Λιβανίῳ συμφοιτήσαντες, ἄκρως τὴν ῥητορίαν Cp. iii. 1, 23. κῆν ἐξεπύνησαν. Ἀξιοί τε τοῦ σοφιστεῦεν κριθέντες, ὑπὸ πολλῶν παρεκλήθησαν ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν βίον ἐλθεῖν· ἄλλων δὲ αὐτοὺς ἐπὶ δικανικὴν παρακαλούντων, ἀμφοτέρων κατεφρόνησαν· καὶ καταλιπόντες τὸ σοφιστεῦεν, τὸν μονήρη βίον προέκριναν. Ἀψάμενοι οὖν φιλοσόφων λόγων παρὰ τῷ τηλικαῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συμπράττοντι τὰ φιλόσοφα, μετ' οὐ πολὺ τὰ Ὀριγένους βιβλία συνάγοντες, ἐξ αὐτῶν τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐπέγνωνσαν· μέγα γὰρ κλέος τὸ Ὀριγένους καθ' ὅλης τότε τῆς οἰκουμένης

c. 7.

[καὶ Val.]

Cp. Greg.
Naz. Orat.
xliii. 48.

ἐφήπλωτο· ὧν ἀσκηθέντες δυνατῶς ἀπήντων πρὸς τοὺς Ἀρειανίζοντας· καίτοι τῶν Ἀρειανῶν τὰ Ὀριγένους βιβλία εἰς μαρτυρίαν, ὥς φοντο, τοῦ ἰδίου καλούντων δόγματος, αὐτοὶ ἐξήλεγον, καὶ ἐδείκνυν μὴ νοήσαντας τὴν Ὀριγένους σύνεσιν. Παρὰ τοῖς πολλοῖς τε τότε οἱ Ἀρειανοὶ καὶ ὁ τότε Ἀρειανίζων Εὐνόμιος, ἐλλόγιοι νομίζοντες εἶναι, τοῖς περὶ Γρηγόριον καὶ Βασίλειον ἐντυγχάνοντες, ἀπαιδεῦτοι τελείως ἐδείκνυντο. Βασίλειος μὲν οὖν ὑπὸ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐπισκόπου εἰς τὴν τοῦ διακόνου τάξιν προχειρισθεὶς, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπίσκοπος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, λέγω δὴ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας, προβληθεὶς, φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο. Δεδιδῶς γὰρ μὴ πως Ἀρειανὴ καινοτομία καὶ τὰς κατὰ τὸν Πόντον ἐπιμεμηθῇ ἐπαρχίας, δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινε· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συστησάμενος, καὶ κατηχήσας τοὺς ἄνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, τοὺς σαλευομένους ἐστήριξε. Γρηγόριος δὲ τῆς Ναζιανζοῦ πόλεως εὐτελοὺς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἧς καὶ ὁ αὐτοῦ πατὴρ πρότερον ἐκκλησίας προσέστη, κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ βασιλεῖ διεπράττετο. Περιϋὼν γὰρ καὶ αὐτὸς τὰς πόλεις τοὺς ῥαθυμοῦντας περὶ τὴν πίστιν ἀνερρώνυνε. Μάλιστα δὲ τὰ πολλὰ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπιδημῶν τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμόφρονας ταῖς διδασκαλίαις ἐστήριξε· διὸ καὶ μικρὸν ὕστερον ψήφῳ πολλῶν ἐπισκόπων προσέστη τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ. Ὡς οὖν τὰ παρ' ἀμφοτέρων γινόμενα εἰς ἀκοὰς ἦκει τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος, αὐτίκα Βασίλειον ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἀγώγιμον ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν γενέσθαι ἐκέλευσεν. Ἦγετο οὖν εὐθύς, καὶ κατὰ γνώμην τοῦ βασιλέως εἰς τὸ τῶν ὑπάρχων εἰσήγετο δικαστήριον· πεῦσιν τε προσαγαγόντος αὐτῷ τοῦ ὑπάρχου, 'τοῦ χάριν μὴ τὴν πίστιν τοῦ βασιλέως ἀσπάζεται,' ὁ Βασίλειος σὺν παρρησίᾳ πολλῇ τῇ μὲν τοῦ βασιλέως θρησκείᾳ ἐμέμφετο, τῇ δὲ τοῦ 'ὁμοουσίου' πίστει συνίστατο. Ἐπεὶ δὲ ὁ ὑπαρχος θάνατον αὐτῷ διηπέλησεν, 'Εἶθε,' ἔφη ὁ Βασίλειος, 'γένειτό μοι διὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπαλλαγῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος.' Τοῦ δὲ ὑπάρχου 'πάλιν ἐπισκέψασθαι' εἰπόντος, λέγεται εἰπεῖν τὸν Βασίλειον, 'Ἐγὼ καὶ σήμερον καὶ αὔριον ὁ αὐτὸς εἰμί· ὀφελόν σου ἑαυτὸν μὴ ἐνῆλλαττες.' Τότε μὲν οὖν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν φρουρούμενος διετέλει Βασίλειος. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ συνέβη νῆπιον νίδν τοῦ Οὐάλεντος, φ' ὄνομα ἦν Γαλάτης, ἀρρωσθῆσαι ἰσχυρῶς, ὥστε ἀπογνωσθῆναι ὑπὸ τῶν

λατρῶν. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἡ βασίλισσα Δομνίκα λόγους πρὸς τὸν βασιλέα προσέφερε, φάσκουσα ἑαυτὴν μὲν ἐν τοῖς ὀνείροις ^{Cp. Greg. Naz. Orat. xliii. 54.} κακῶς διατεθῆναι ὑπὸ φοβερῶν φασμάτων, τὸ δὲ παιδίον κακῶς ἔχειν διὰ τὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον ὕβριν. Ταῦτα εἰς νοῦν βαλλόμενος ὁ βασιλεὺς μεταπέμπεται τὸν Βασίλειον· καὶ ἀπόπειραν ποιούμενος φησὶ πρὸς αὐτὸν, 'Εἰ ἀληθὴ τὰ σὰ δόγματα, εὖζαι ἵνα μου ὁ υἱὸς μὴ ἀποθάνῃ.' 'Ὁ δὲ, 'Εἰ πιστεύσεις,' ἔφη, 'ὦ βασιλεῦ, καθάπερ ἐγὼ, καὶ ἡ ἐκκλησία ἐνωθῇ, ζήσεται τὸ παιδίον.' Τοῦ δὲ μὴ συνθεμένου, 'Οὐκοῦν,' ἔφη ὁ Βασίλειος, 'περὶ τοῦ παιδίου τὸ θέλημα γενήσεται τοῦ Θεοῦ.' Ταῦτα εἰπόντα τὸν Βασίλειον ἀφεθῆναι ἐκέλευσε· τὸ μέντοι παιδίον μετ' οὐ πολλὸν ἐτελεύτησε. Τοσαῦτα περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς ἐν ἐπιτομῇ εἰρήσθω· βιβλία δὲ ἑκάτερος αὐτῶν πολλὰ καὶ θαυμαστὰ συνέγραψαν καὶ ἐξέδωκαν· ἀφ' ὧν τινα ὁ 'Ρουφίνος εἰς τὴν 'Ρωμαίων γλῶσσαν μεταβεβληκέναι φησίν. 'Εγένοντο δὲ ἀδελφοὶ Βασιλείου Πέτρος καὶ Γρηγόριος· ἀλλὰ Πέτρος μὲν τὸν μονήρη βίον Βασιλείου ἐζήλωσε, Γρηγόριος δὲ τὸ διδασκαλικὸν τοῦ λόγου· ὃς καὶ τὴν πονθηθεῖσαν Βασιλείῳ 'Ἐξαήμερον,' ἄτε δὴ καταλειφθεῖσαν, προσ- ^[Qu. ἀτελή:] ἀνεπλήρωσε μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ ἐπιτάφιον εἰς Μελέ- ^{Cp. Garner. Praef. s. 14.} τιον τὸν 'Αντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει διεξήλθε· φέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι λόγοι διάφοροι.

CAP. XXVII.

Περὶ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλανῶνται καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφομένων Γρηγορίου βιβλίων, δεῖ εἰδέναι ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Ποντικὸς Γρηγόριος, ὅστις ἐκ τῆς ἐν Πόντῳ Νεοκαισαρείας ὁρμώμενος ἀρχαιότερος τούτων ἐστί· μαθητὴς γὰρ Ὁριγένους ἐγένετο. ^{Cp. Eus. vi. 30.} Περὶ τούτου τοῦ Γρηγορίου πολλὸς ὁ λόγος ἔν τε 'Αθήναις καὶ Βηρυτῷ καὶ ὅλῃ τῇ Ποντικῇ διοικήσει, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Οὗτος γὰρ ὡς τῶν 'Αθήνησι παιδευτηρίων ἀναχωρήσας, ἐν τῇ Βηρυτῷ νόμους ἐμάνθανε, πυθόμενος ἐν ^[Al. πυθόμενος τε.] τῇ Καισαρείᾳ τὰ ἱερὰ γράμματα ἐρμηνεύειν Ὁριγένην, δρομαῖος ἐπὶ τὴν Καισάρειαν παραγίνεται. Ἀκροασάμενός τε τῆς μεγαλοφώνου θεωρίας τῶν ἱερῶν γραμμάτων, πολλὰ χαίρειν εἰπὼν

τοῖς Ῥωμαϊκοῖς νόμοις, ἀχώριστος ἦν τοῦ λοιποῦ· καὶ ὑπ' αὐτοῦ
 [om. καί.] παιδευθεὶς τὴν ἀληθὴ φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν πατρίδα
 τῶν γονέων καλεσάντων, ἀνεχώρησε. Κάκει πρῶτον μὲν λαϊκὸς
 ὢν πολλά σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων, καὶ δαίμονας
 δι' ἐπιστολῶν φυγαδεύων, καὶ τοὺς Ἑλληνίζοντας τοῖς τε λόγοις
 καὶ πλέον τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ προσαγόμενος. Μέμνηται δὲ
 [Val. υπέρ.] αὐτοῦ καὶ Πάμφιλος ὁ μάρτυς ἐν τοῖς περὶ Ὠριγένους πονηθείσω
 [Panegy. Orat.in Orig.] αὐτῷ βιβλίοις, ἐν οἷς καὶ συστατικὸς λόγος Γρηγορίου εἰς Ὠριγέ-
 νην παράκειται. Γεγόνασιν οὖν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, Γρηγόριον,
 ὃ τε ἀρχαῖος οὗτος καὶ μαθητὴς Ὠριγένους, καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς, καὶ
 ὁ ἀδελφὸς Βασιλείου. Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος Γρηγόριος ἐν Ἀλεξ-
 Cp. ii. 11. ανδρείᾳ, ὃν οἱ Ἀρειανοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς Ἀθανασίου
 κατέστησαν. Περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα λελέχθω.

CAP. XXVIII.

Περὶ Ναυάτου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ κατὰ τὴν
 Φρυγίαν ἐξ αὐτῶν οἰκοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ὁμοίως τοῖς Ἰουδαίοις.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ Ναυατιανῶν οἱ περὶ Φρυγίαν
 οἰκοῦντες τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέθεσαν· πῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο
 λέξω, πρότερον εἰπὼν ὅτου χάριν ἐπικρατεῖ περὶ τὰ Φρυγῶν
 καὶ Παφλαγόνων ἔθνη ὁ ἀκριβὴς τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κανὼν.
 Ναυάτος πρεσβύτερος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας διεκρίθη, ἐπειδὴ
 Κορνήλιος ὁ ἐπίσκοπος τοὺς ἐπιθύσαντας πιστοὺς ἐν τῷ διωγμῷ,
 ὃν ὁ βασιλεὺς Δέκιος κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκίνησεν, εἰς κοινωνίαν
 [Qu. καὶ εἰς;] ἐδέξατο. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν διακριθεὶς, εἰς ἐπισκοπὴν
 Cp. i. 10; vii. 23. παρὰ τῶν συμφρονησάντων αὐτῷ ἐπισκόπων προχειρισθεὶς, ταῖς
 πανταχοῦ ἐκκλησίαις ἔγραψε, 'μὴ δέχεσθαι τοὺς ἐπιτεθυκότας εἰς
 τὰ μυστήρια· ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ
 συγχώρησιν ἐπιτρέπειν Θεῷ, τῷ δυναμένῳ καὶ ἔξουσιν ἐξοῦσι
 συγχωρεῖν ἁμαρτήματα.' Τοιαύτας ἐπιστολὰς οἱ κατ' ἐπαρχίας
 δεχόμενοι, πρὸς τὰ οἰκεία ἦθη ἐποιούντο τῶν δηλουμένων τὰς
 κρίσεις. Ὡς γὰρ ἐκείνος ἐδήλου μὴ δεῖν ἀξιοῦσθαι τῶν μυστηρίων
 Cp. 1 John v. 16. τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα 'εἰς θάνατον ἁμαρτίαν' πεποιηκότας, τοῖς
 μὲν ἐδόκει πικρὰ καὶ ἀπηνὴς εἶναι τοῦ τοιούτου κανόνος ἢ ἔκθεσις,
 οἱ δὲ ὡς δίκαιον τὸν κανόνα καὶ ὀρθοῦντα τὴν πολιτείαν ἐδέχοντο.

Ἐν τοσούτῳ δὲ τούτου κινουμένου τοῦ ζητήματος, ἐπικαταλαμβάνει [Val. ἐν
 τοῦ ἐπισκόπου Κορηλίου γράμματα καὶ τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα^{τούτῳ δὲ}
 ἡμαρτηκόσιν ἐπαγγελλόμενα τὴν συγχώρησιν. Οὕτω δὲ ἀμφοτέρων
 ἐπιστελλόντων τὰ ἐναντία, καὶ ἐκ τῶν θείων ὀχυρούντων ἃ ἑκάτερος
 ἔλεγεν, ἕκαστος κατ' ἔθος εἰς τοῦτο ἔτρεψεν εἰς ὃ καὶ πρότερον [Val. κατ'
 ἄθνος.]
 μᾶλλον ἐπέκλινεν. Ὅσοι γὰρ φιλαμαρτήμονες, δραξάμενοι τῆς
 τότε δοθείσης συγχωρήσεως, καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐπὶ πάσης
 ἁμαρτίας αὐτῇ συνεχρήσαντο. Φαίνεται δὲ τὰ Φρυγῶν ἔθνη
 σωφρονέστερα εἶναι τῶν ἄλλων ἔθνων· καὶ γὰρ δὴ καὶ σπανιάκεις
 Φρύγες ὁμνύουσιν. Ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν παρὰ Σκύθαις
 καὶ Θραξί· τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τὴν οἰκῇσιν
 ἔχοντες πλέον δουλεύουσι. Τὰ δὲ Παφλαγόνων καὶ Φρυγῶν ἔθνη
 πρὸς οὐδέτερον τούτων ἐπιρρεπῶς ἔχει· οὐδὲ γὰρ ἱπποδρομαὶ οὐδὲ
 θέατρα σπουδάζονται νῦν παρ' αὐτοῖς. Διὸ μοι δοκεῖ μᾶλλον
 ἐπινευκέναι τούτους τε καὶ τοὺς οὕτω φρονούντας πρὸς τὰ παρὰ
 Ναυάτου τότε γραφόμενα· ὥς μῦθος γὰρ ἐξαίσιον παρ' αὐτοῖς ἡ
 πορνεία νομίζεται· καὶ γὰρ τοὺς οἰασδῆποτε ἄλλης αἰρέσεως
 σωφρονέστερον βιοῦντας Φρύγας καὶ Παφλαγόνας ἐστὶν εὐρεῖν.
 Τὴν δὲ αὐτὴν αἰτίαν καὶ περὶ τοὺς οἰκούντας τὰ ἐσπέρια μέρη καὶ
 Ναυάτῳ πειθαρχήσαντας εἶναι νομίζω. Ναυάτος μὲν οὖν, εἰ καὶ
 περὶ πολιτείας ἀκριβοὺς διεκρίθη, ἀλλ' οὖν γε τὴν τοῦ Πάσχα
 ἑορτὴν οὐ μετέθηκεν· αἰεὶ γὰρ καθὰ τὰ ἐσπέρια μέρη ἐποίει, καὶ
 οὗτος ἐπετέλεσε· ποιοῦσι δὲ διαπαντὸς οἱ ἐκεῖ μετ' ἰσημερίαν [Al. οὕτως.]
 ἀνέκαθεν, ἀφ' οὗ καὶ Χριστιανίζουσιν. Ἄλλ' οὗτος μὲν ὕστερον
 ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τοῦ βασιλέως, διωγμὸν κατὰ Χριστιανῶν κινή-
 σαντος, ἐμαρτύρησεν. Οἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐν Φρυγίᾳ ἐπώνυμοι κατὰ [Val. καὶ τὴν
 τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρήθησαν ἐκτρεπόμενοι, περὶ τόνδε τὸν^{συγχωρη-}
 χρόνον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέθεσαν. Σύνοδον γὰρ ἐν
 Πιάζῳ κώμῃ, ἔνθα τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ εἰσὶν αἱ πηγαί, ποιή-
 σαντες ὀλίγοι τινες καὶ οὐκ εὖσημοι τῶν περὶ Φρυγίαν Ναυατιανῶν
 ἐπίσκοποι ὅρον ἐκφέρουσιν, ὥστε Ἰουδαίους ἐπιτηρεῖν ποιοῦντας τὰ
 ἄζυμα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελεῖν ἑορτὴν. Ταῦτα Cr. i. 9.
 ἡμῶν ἀνήγγειλέ τις ἀνὴρ παλαιὸς, πρεσβυτέρου μὲν εἶναι λέγων
 ἑαυτὸν υἱὸν, ἅμα δὲ τῷ πατρὶ παρεῖναι τῇ γενομένῃ συνόδῳ, καθ'
 ἣν οὔτε Ἀγέλιος παρὴν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ναυατιανῶν ἐπί-
 σκοπος, οὐδὲ Μάξιμος ὁ Νικαίας, οὐδὲ ὁ Νικομηδείας, οὐδὲ μὲν ὁ

Κοτναίειον· ὑπὸ τούτων γὰρ ἡ Ναυατιανῶν θρησκεία μάλιστα κανονίζεται. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως τότε ἐγένετο· διηρέθη δὲ μικρὸν ὕστερον καὶ ἡ Ναυατιανῶν ἐκκλησία δι' ἐκείνην τὴν σύν-
 Cp. v. 21. δον, ὥς κατὰ χώραν ἐροῦμεν· μετιτέον τε ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐν τοῖς ἐσπερίοις γενόμενα μέρεσιν.

CAP. XXIX.

Περὶ Δαμάσου τοῦ Ῥώμης καὶ Οὐρσίνου, ὅπως δι' αὐτοὺς ταραχῆς καὶ στάσεως ἐν Ῥώμῃ γενομένης, φόνος πολλὸς ἐπηκολούθησεν.

Cp. c. 1. Τοῦ γὰρ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ ἡσύχως διάγοντος, καὶ οὐδεμίαν σκύλλοντος αἵρεσιν, Δάμασος μετὰ Λιβέριον τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐδέξατο· ἐφ' οὗ συνέβη ταραχθῆναι τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Οὐρσίνος τις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας διάκονος ὑπόψηφος γέγονεν, ἥνίκα ἡ ἐπιλογή τοῦ ἐπισκόπου ἐγένετο. Ἐπεὶ οὖν προεκρίθη Δάμασος, μὴ φέρων ὁ Οὐρσίνος τὴν τῆς ἐλπίδος ἀποτυχίαν, παρασυνάξει τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσπούδασε· καὶ πείθει τινας ἀσήμεους ἐπισκόπους ἐν παραβύσπῃ χειροτονῆσαι αὐτόν. Καὶ χειροτονεῖται οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς τῆς ἐπικαλουμένης Σικίνης. Τούτου δὴ γενομένου, διχόνοια τὸν λαὸν ἐκράτησεν· ἑστασίαζον οὖν πρὸς ἑαυτοὺς οὐ διὰ τινα πίστιν ἢ αἵρεσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μόνου τίς ὀφείλει τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐγκρατὴς γενέσθαι. Ἐντεῦθεν δὲ συμπληγάδες τῶν ὄχλων ἐγίνοντο· ὥστε καὶ ἐκ τῆς παρατριβῆς πολλοὺς ἀποθανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς λαϊκοὺς τε καὶ κληρικοὺς ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι, καὶ οὕτω τὸν τε Οὐρσίνον παύσασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ κατασταλῆναι τοὺς βουληθέντας ἀκολουθεῖν αὐτῷ.

CAP. XXX.

Ὡς τοῦ Μεδιολάνου ἐπισκόπου Αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι γενομένης, Ἀμβρόσιος ὁ τοῦ ἔθνους ἐπαρχος, τὴν στάσιν μετὰ στρατιωτικῆς χειρὸς καταπαύων, ψήφῳ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προεκρίθη τῆς ἐκκλησίας πρόεδρος.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἕτερον μνήμης ἄξιον ἐν τῇ Μεδιολάνῳ συνέβη γενέσθαι· τελευτήσαντος γὰρ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπισκόπου

Αὐξεντίου, ὃς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν κεχειροτόνητο, πάλιν οἱ ἐν τῇ A.D. 374.
 Μεδιολάνῳ περὶ ἐπισκοπῆς ἐπισκόπου ἐταράσσοντο· πολλή τε ἦν
 αὐτοῖς ἡ φιλονεικία, ἄλλων ἄλλον προβάλλεσθαι σπευδόντων.
 Ὡς δὲ περὶ τούτου στάσις ἐγένετο, εὐλαβηθεὶς ὁ τῆς ἐπαρχίας
 ἄρχων τὸ ὑπατικὸν ἔχων ἀξίωμα, φ' ἦν ὄνομα Ἀμβρόσιος, μήπως
 ἐκ τῆς ταραχῆς ἄτοπόν τι κατὰ τὴν πόλιν γένηται, εἰστρέχει εἰς Cp. Paulin.
 Vit. Ambr. 6
 τὴν ἐκκλησίαν ὥς καταπαύσων τὴν στάσιν. Ὡς δὲ ἐκεῖ γενομένη
 ὁ λαὸς ἡσυχίαν παρέσχε, πολλὰ τε λυσιτελοῦντα παραινῶν κατέ-
 στελλε τὰς ἀλόγους τοῦ πλήθους ὁρμὰς, αἰφνίδιος μὲν συμφωνία
 τῶν πάντων ἐγένετο· καὶ ἐβόων, 'Ἀμβρόσιον ἄξιον εἶναι τῆς ἐπι-
 σκοπῆς,' αὐτὸν τε χειροτονεῖσθαι πάντες ἠξίου· 'οὕτω γὰρ μόνως
 ἔνωσιν τε ἔξειν τὸν λαὸν, καὶ στέρξειν τὴν περὶ τὴν πίστιν
 ὁμόνοιαν.' Ἐπεὶ δὲ ἔκ τινος θείου ἡ ὁμοφωνία τοῦ λαοῦ γενέσθαι
 τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐφαίνετο, μὴδὲν ὑπερθέμενοι συλλαμβά-
 νουσι τὸν Ἀμβρόσιον· καὶ βαπτίσαντες,—κατηχούμενος γὰρ ἦν,—
 εὐθὺς πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι ἔμελλον.
 Ἐπεὶ δὲ Ἀμβρόσιος τὸ μὲν βάπτισμα ἡδέως ἐδέξατο, πολλὸς δὲ ἦν
 τὴν ἱερωσύνην παραιτούμενος, γνωρίζουσι τῷ βασιλεῖ Οὐαλεντι-
 νιανῷ τὰ γενόμενα. Ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τὴν τοῦ λαοῦ
 ὁμόνοιαν, Θεοῦ τε ἔργον εἶναι γνούς τὸ γενόμενον, ἐδήλου τοῖς
 ἐπισκόποις, 'ὑπουργεῖν τῷ Θεῷ κελεύοντι χειροτονεῖν' Θεοῦ γὰρ
 μᾶλλον, ἢ ἀνθρώπων εἶναι τὴν ψήφον τὴν ἐπ' αὐτῷ.' Τοῦτον τὸν
 τρόπον καταστάτος Ἀμβροσίου, οἱ ἐν Μεδιολάνῳ πρότερον δι-
 εστῶτες δι' αὐτὸν τότε ἠνώθησαν.

CAP. XXXI.

Περὶ τῆς τελευταίας Οὐαλεντινιανοῦ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς, Σαυροματῶν ἐπεξελθόντων τῇ
 Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρει μετὰ πλείστης παρασκευῆς.
 Ταύτην οὐκ ἠνεγκαν τὴν παρασκευὴν ἀκούσαντες οἱ βάρβαροι·
 ἀλλὰ πρσβευσάμενοι πρὸς αὐτὸν ᾗτοῦντο ἐπὶ συνθήκαις εἰρήνης
 τυχεῖν. Τῶν πρέσβεων δὲ εἰσελθόντων καὶ φανέντων οὐκ ἄξιο- Cp. Ammian
 xxx. 6.
 πρεπῶν, ἠρώτησεν 'εἰ τοιοῦτοι Σαυρομάται πάντες εἰσίν.' Ἀποκρι-
 ναμένων δὲ τῶν πρέσβεων τοὺς ἀρίστους Σαυροματῶν ἦκειν πρὸς
 αὐτὸν, πληροῦται θυμοῦ Οὐαλεντινιανὸς, καὶ μέγα βοᾶν ἔλεγε,

'κακῶς πράττειν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθοῦσαν εἰς αὐτὸν, ὅπου τοιοῦτο βαρβάρων γένος εὐτελὲς οὐκ ἀγαπᾷ παρ' ἑαυτῷ μένῃ σωζόμενον, ἀλλ' ὅπλα αἰρεῖται, καὶ Ῥωμαίων ὄρους πατεῖ, καὶ εἰς πόλεμον θρασύνεται.' Καὶ τοσοῦτον ἐν τῇ βοῇ διασπαράζας ἔτυχεν ἑαυτὸν, ὥστε πᾶσαν μὲν ἀναστομωθῆναι φλέβα, πᾶσάν τε ἀρτηρίαν διαρραγῆναι. Καὶ οὕτως αἵματος ἐκδοθέντος, τελευτᾷ

D. 375. ἐν φρουρίῳ ᾧ προσωνυμία Βεργιλίων, μετὰ τὴν ὑπατείαν Γρατιανὸς τὸ τρίτον καὶ Ἐκοτίου περὶ τὴν ἐπτακαίδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου μηνός· ζήσας ἔτη νδ', βασιλεύσας ἔτη δεκατρία. Τελευτήσας οὖν Οὐαλεντινιανοῦ, οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατιῶται ἕκτη ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν τὸν δμώνυμον τῷ πατρὶ Οὐαλεντινιανὸν, νέαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν, βασιλέα ἀπηγόρευσαν ἐν Ἀκίνκῳ πόλει τῆς Ἰταλίας. Καὶ τούτου διαγγελθέντος, ἡγανάκτουν οἱ βασιλεῖς, οὐχ ὅτι γέγονε τοῦ μὲν ἀδελφός, τοῦ δὲ ἀδελφιδόου βασιλεὺς, ἀλλ' ὅτι παρὰ γνώμην ἀμφοτέρων ἐχειροτονήθη, δὴ αὐτοὶ χειροτονεῖν ἔμελλον. Ὅμως δὲ ἀμφότεροι σύμφηφοι τῆς βασιλείας ἐγένοντο· καὶ τούτου τὸν τρόπον ὁ νέος Οὐαλεντινιανὸς ἰδρῦθαι εἰς τὸν τόπον τοῦ ἰδίου πατρός. Ἰστέον δὲ ὅτι Οὐαλεντινιανῷ ἐγεγόνει οὗτος ἐξ Ἰουστίνης, ἣν ἐπέγημεν, ζωσῆς αὐτοῦ τῆς προτέρας γυναικὸς Σενήρας, δι' αἰτίαν τοιάνδε. Ἰουστός ὁ τῆς Ἰουστίνης πατήρ, τῆς περὶ Πικίνου ἐπαρχίας ἤδη πρότερον ἐπὶ τῶν Κωνσταντίου χρόνων ἀρχῶν καθεστώς, ἶδεν ὄναρ, ὡς ἐκ τοῦ

[u. μνηοῦ] δεξιῷ μέρους ἀλουργίδα βασιλικὴν ἀπεκύησε. Τὸ δὲ ὄναρ ἐν πολλοῖς λεχθὲν ἥκει καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς Κωνσταντίου· ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ ὄναρ, ὡς βασιλέως ἐξ αὐτοῦ τεχθησομένου, πέμψας ἀναιρεῖ τὸν Ἰουστόν· ἡ δὲ αὐτοῦ θυγάτηρ Ἰουστίνα ἀπορφανισθείσα τοῦ πατρὸς ἔμεινε, παρθένος οὔσα. Χρόνῳ δὲ ὕστερον τῇ γαμετῇ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ Σενήρᾳ γνωρίμῃ καθίσταται, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο πρὸς τὴν βασίλισσαν τὰς συντυχίας· ἐπεὶ δὲ ἐκρατύνθη ἡ συνήθεια, ἥδη καὶ συνελοῦετο αὐτῇ. Ὡς οὖν ἶδεν αὐτὴν λουομένην τὴν Ἰουστίναν ἢ Σενήρα, ἡράσθη τοῦ κάλλους τῆς παρθένου· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διεξήκει περὶ αὐτῆς, ὡς οὕτως εἴη θυμαστὸν ἔχουσα κάλλος ἢ παρθένος ἢ τοῦ Ἰουστοῦ θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναικα οὔσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ἰουστίναν ἐβουλεύσατο, μὴ ἐκβαλὼν τὴν Σενήραν,

nmian.
x. 10. 6.

ἀφ' ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει βασιλεία. Νόμον οὖν ὑπαγορεύσας δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας. Καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ἰουστίναν, ἀφ' ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανὸς τε ὁ νέος καὶ θυγατέρες τρεῖς Ἰούστα, Γράτα, Γάλλα. Ὡν αἱ μὲν δύο παρθενεύουσαι διετέλεσαν· Γάλλαν δὲ ὕστερον βασιλεὺς ἔγημε Θεοδόσιος ὁ μέγας, ἀφ' ἧς αὐτῷ Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο· Ἀρκάδιον γὰρ καὶ Ὀνώριον ἐκ Πλακίλλης ἔσχεν τῆς προτέρας γυναικός. Περὶ μὲν οὖν Θεοδοσίου Cp. v. 2; vi. 1. καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκάστου χώραν ἐροῦμεν.

CAP. XXXII.

Περὶ Θεμιστίου τοῦ φιλοσόφου καὶ ὡς ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ αὐτοῦ λόγου δυσωπηθεὶς Οὐάλης μικρὸν τι τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἐμετρίασε θάνατον.

Οὐάλης δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ διάγων ἀπὸ μὲν τῶν ἔξω πολέμων τέως ἡσύχαζε· πανταχόθεν γὰρ οἱ βάρβαροι κατὰ τὰς οἰκείας ἔμενον χώρας. Δεινῶς δὲ ἐπολέμει τοὺς φρονούντας τὸ 'ὁμοούσιον,' καὶ καθ' ἐκάστην μείζονας τὰς τιμωρίας ἐφεύρισκεν κατ' αὐτῶν, ἕως αὐτοῦ τὴν πολλὴν ἀπήνειαν ὁ φιλόσοφος Θεμιστίος Cp. Themist. Orat. de Religionibus. μετριοτέραν τῷ 'προσφωνητικῷ λόγῳ' εἰργάσατο· ἐν ᾧ, 'μὴ δεῖν ξενίζεσθαι ἐπὶ τῇ διαφωνίᾳ τῶν Χριστιανικῶν δογμάτων παραινεῖ τῷ βασιλεῖ· μικρὰν γὰρ εἶναι τὴν αὐτῶν διαφωνίαν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν παρ' Ἑλλησι δογμάτων· εἶναι γὰρ ὑπὲρ τὰ τριακόσια δόγματα. Καὶ πρὸς τὸ δόξαν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν εἶναι πολλήν· βούλεσθαι τε οὕτως τὸν Θεὸν διαφόρως δοξάζεσθαι, ἵνα ἕκαστος πλεον αὐτοῦ τὴν μεγαλειότητα φοβοῖτο, ἐκ τοῦ μὴ πρόχειρον ἔχειν τὴν γνώσιν αὐτοῦ.' Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ φιλοσόφου προσφωνήσαντος, πρῶτος ὁ βασιλεὺς ἐγένετο· οὐ μὴν τελέως ὑφίει τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν ἐπετίθει τὴν ζημίαν τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσιν, ἕως ἀπέπαυσεν αὐτοῦ καὶ ταύτην τὴν ὁρμὴν ἐπιγενόμενον πρᾶγμα τοιόνδε.

CAP. XXXIII.

Ὅπως οἱ Γότθοι κατὰ Οὐάληντα ἐχριστιάνισαν.

Οἱ πέραν τοῦ Ἰστρου βάρβαροι οἱ καλούμενοι Γότθοι, ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὦν τοῦ

ένος ήγειτο Φριτιγέρνης, τοῦ δὲ ἑτέρου Ἀθανάριχος. Ἐπικρα-
 τεστέρου δὲ τοῦ Ἀθαναρίχου φανέντος, Φριτιγέρνης προσφεύγει
 Ῥωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν.
 Γνωρίζεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ Οὐάλεντι· καὶ κελεύει τοὺς ἐνδρυ-
 μένους κατὰ τὴν Θράκην στρατιώτας βοηθεῖν τοῖς βαρβάροις κατὰ
 βαρβάρων στρατεύουσι· καὶ ποιοῦνται νίκην κατὰ Ἀθαναρίχον
 πέραν τοῦ Ἰστροῦ, τοὺς πολέμιους εἰς φυγὴν τρέψαντες. Αὕτη
 πρόφασις γέγονε τοῦ Χριστιανοὺς γενέσθαι τῶν βαρβάρων πολλοῦς·
 ὁ γὰρ Φριτιγέρνης, χάριν ἀποδιδούς ὧν εὐηργέτητο, τὴν θρησκείαν
 τοῦ βασιλέως ἡσπάζετο, καὶ τοὺς ὑφ' αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν προε-
 τρέπετο. Διὸ καὶ μέχρι νῦν πλείους οἱ Γότθοι τῆς Ἀρειανῆς
 θρησκείας ὄντες τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν βασιλέα ταύτη προσθέ-
 μενοι. Τότε δὲ καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γόθων ἐπίσκοπος γράμματα
 ἐφῆυρε Γοτθικά· καὶ τὰς θείας γραφὰς εἰς τὴν Γόθων μεταβαλὼν,
 τοὺς βαρβάρους μανθάνειν τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασεν. Ἐπειδὴ
 δὲ Οὐλφίλας οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ
 Ἀθανάριχον ταπτομένους βαρβάρους τὸν Χριστιανισμόν ἐξεδί-
 δασκεν, ὁ Ἀθανάριχος, ὡς παραχαρattoμένης τῆς πατρῴου θρη-
 σκείας, πολλοὺς τῶν Χριστιανιζόντων τιμωρίαις ὑπέβαλλεν· ὥστε
 γενέσθαι μάρτυρας τηνικαῦτα βαρβάρους Ἀρειανίζοντας. Ἀλλὰ
 Ἀρειος μὲν, πρὸς τὴν Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόξαν ἀπαντῆσαι μὴ
 δυνηθεὶς, τῆς ὀρθῆς ἐξέπεσε πίστεως, ὁ πρόσφατον Θεὸν τὸν Ἰδὼν
 τοῦ Θεοῦ δογματίσας. Οἱ δὲ βάρβαροι ἀπλότῃ τὸν Χριστια-
 νισμόν δεξάμενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐνταῦθα
 ζωῆς κατεφρόνησαν. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν Χριστιανιζόντων.

p. ii. 41.

p. Deut.
xxii. 17.

CAP. XXXIV.

Ὡς οἱ Γότθοι ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων καταπολεμηθέντες τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρα
 προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως προσεδέχθησαν· ὅπερ αἴτιον ἀπωλείας καὶ
 τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως κατέστη.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλλήλους σπείσαν-
 μενοι, αὐθις ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων γειτνιαζόντων αὐτοῖς, τῶν
 καλουμένων Οὐννων, καταπολεμηθέντες, καὶ τῆς ἰδίας ἐξελαθέντες
 χώρας, εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ βασιλεῖ
 συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο πράττειν ὅπερ ἂν ὁ Ῥωμαίων προστάξειε
 βασιλεὺς. Ταῦτα εἰς γνῶσιν ἔκει τοῦ Οὐάλεντος· καὶ μηδὲν

προϊδόμενος, κελεύει τοὺς ἰκετεύοντας οἴκτου τυχεῖν, πρὸς ἓν τοῦτο μόνον οἰκτίρμων γενόμενος. Ἀφορίζει οὖν αὐτοῖς τὰ μέρη τῆς Θράκης, εὐτυχεῖν τὰ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσας· ἐλογίζετο δὲ ὡς εἶη ἔτοιμον καὶ εὐτρεπὲς κτησάμενος κατὰ πολεμίων στρατεύμα. Ἥλπιζε γὰρ βαρβάρους Ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσσεσθαι φύλακας· καὶ διὰ τοῦτο ἡμέλει τοῦ λοιποῦ τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας αὐξήσαι. Καὶ τοὺς μὲν ἤδη πάλοι στρατευομένους, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους γεναλῶς ἀγωνισαμένους, ὑπερεώρα· τὸν δὲ συντελούμενον ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ κώμας στρατιώτην ἐξηργύρισεν, ὀγδοήκοντα χρυσίνους ὑπὲρ ἐκάστου στρατιώτου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας, οὐ πρότερον τὰς συντελείας κουφίσας αὐτοῖς. Τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τοῦ δυστυχῆσαι τότε πρὸς ὀλίγον τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν.

CAP. XXXV.

Ὡς ὁ βασιλεὺς τῇ φροντίδι τοῦ πρὸς Γότθους πολέμου τὸν κατὰ Χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

Οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν Θράκην κατειληφότες, ἐν ἀδείᾳ τὴν Ῥωμαίων καρπούμενοι χώραν, τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ κατὰ τῶν εὐεργετησάντων χωροῦσι, καὶ πάντα τὰ περὶ Θράκην ἀνέτρεπον. Ταῦτα οὕτως ἐπιγενόμενα, εἰς γνώσιν ἐλθόντα τοῦ Οὐάλεντος, τοῦ εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς φρονούντας τὸ 'ὁμοούσιον' ἀφίστατο. Ἐν θορύβῳ γὰρ γενόμενος, εὐθὺς ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθε· διὸ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν Χριστιανικὸς ἐλώφησε πόλεμος. Τότε δὴ καὶ Εὐζώιος ὁ τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστὼς τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, κατὰ τὴν ὑπατείαν Οὐάλεντος τὸ πέμπτον, καὶ Οὐαλεντινιανοῦ νέου τὸ Α.Δ. 376. πρῶτον· καὶ καθίσταται εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Δωρόθεος.

CAP. XXXVI.

Ὡς καὶ Σαρακηνοὶ τῇ πίστει Χριστοῦ προσέθεντο, Μανίας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, Μωσὴν τινὰ θεοσεβὴ καὶ πιστὸν μονάζοντα λαβόντες ἐπίσκοπον.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τῆς Ἀντιοχείας τοῦ βασιλέως, Σαρακηνοὶ οἱ πρῶν ὑπόσπονδοι, τότε Ῥωμαίων ἀπέστησαν, στρατηγούμενοι ὑπὸ Μανίας γυναικὸς, τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τελευτήσαντος. Πάντα οὖν τὰ ὑπὸ τὴν ἀνατολὴν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπορθεῖτο χρόνον· ἀλλὰ τις Θεοῦ πρόνοια τὰ Σαρακηνῶν κατέ-

στειλε δι' αἰτίαν τοιαύτην. Μωϋσῆς τις ὄνομα, Σαρακηνὸς τὸ γένος, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν μοναχικὸν μετερχόμενος βίον, ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ πίστει καὶ τεραστίοις περιβόητος ἦν. Τοῦτου ἡ τῶν Σαρακηνῶν βασίλισσα Μαυῖα ἐπίσκοπον τοῦ οἰκείου ἔθρους ἤτει λαβεῖν, ἐπὶ συνθήκαις τοῦ καταλῦσαι τὸν πόλεμον. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἀγαπητὸν ἡγήσαντο ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις εἰρήνην ποιήσασθαι, εὐθύς τε ὡς εἶχον ἐπέταττον τοῦτο γενέσθαι· καὶ συλληφθεὶς ὁ Μωϋσῆς ἐκ τῆς ἐρήμου ἦγετο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξόμενος. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸν κρατοῦντα τότε τῶν ἐκκλησιῶν Λούκιον ἦχθη, τὴν χειροτονίαν ἀπέφυγε, τοιαῦτα εἰπὼν πρὸς Λούκιον· 'Εγὼ μὲν ἑμαυτὸν ἡγοῦμαι τῆς ἱερωσύνης ἀνάξιον· εἰ δὲ λυσιτελεῖ τοῦτο τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, οὐκ ἐπιθήσει μοι χεῖρα Λούκιος· πεπλήρωται γὰρ αὐτοῦ αἱμάτων ἢ δεξιά.' Τοῦ δὲ Λουκίου λέγοντος, 'μὴ δεῖν ὑβρίζειν, ἀλλὰ πρότερον μαυθάνειν παρ' αὐτοῦ τῆς θρησκείας τὰ δόγματα' ὁ Μωϋσῆς, 'Ἄλλ' οὐ δογμάτων λόγος,' ἔφη, 'νῦν ζητεῖται· ἀλλ' αἱ πράξεις σου αἱ κατὰ τῶν ἀδελφῶν γεγόμεναι ἐξελέγχουσιν ὡς οὐ Χριστιανικὰ ἔχεις δόγματα. Ὁ γὰρ Χριστιανὸς οὐ πλησσει, οὐ λοιδορεῖ, οὐδὲ μάχεται· "δοῦλον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι." Σοῦ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ διὰ τῶν πεμφθέντων εἰς ἔξορίαν καὶ θηρίοις παραβληθέντων καὶ πυρὶ παραδοθέντων· μείζονα δὲ ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρώμενα ἢ ταῖς ἀκοαῖς λαμβανόμενα.' Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντα τὸν Μωϋσῆν ἀπήγον οἱ ἐπιτῆδαιο πρὸς τὸ ὄρος, ὅπως ἂν τὴν χειροτονίαν παρὰ τῶν εἰς ἔξορίαν τυγχανόντων δέξηται. Οὕτως οὖν τότε τοῦ Μωϋσέως χειροτονηθέντος, ὁ Σαρακηνῶν ἐσβέσθη πόλεμος· εἶχέ τε τοῦ λοιποῦ ἡ Μαυῖα πρὸς Ῥωμαίους εἰρήνην, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς τῷ στρατηλάτῃ κατεγγυῆσαι Βίκτορι. Ταῦτα περὶ Σαρακηνῶν.

Tim. ii. 24.

CAP. XXXVII.

Ὡς ἀναχωρήσαντος Οὐδάλεντος ἀπὸ Ἀντιοχείας, οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ θαρσύναντες ὁρθόδοφοι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν Λούκιον ἐκβαλόντες αὐτῷ τῷ Πέτρῳ τὰς ἐκκλησίας παραδεδώκασι, γράμμασι Δαμάσου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου κατωχωρωμένῳ.

Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ βασιλέως Οὐδάλεντος ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσαντος, ἀνερρώνουντο οἱ πανταχοῦ ἐλαυνό-

μενοι, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πέτρου τε ἐπαελθόντος ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετὰ γραμμάτων Δαμάσου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου βεβαιούντων τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν καὶ τὴν τοῦ Πέτρου κατάστασιν, ἀναθαρρήσας ὁ λαὸς τὸν μὲν Λούκιον ἐξελαύνουσι, ἀντεισάγουσι δὲ τὸν Πέτρον. Ἀλλὰ Λούκιος μὲν ὥς εἶχεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπλεεν· Πέτρος δὲ ὀλίγον ἐπιβιούς χρόνον τελευτᾷ, διάδοχον καταλιπὼν Τιμόθεον ἀδελφὸν αὐτοῦ.

CAP. XXXVIII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ Κωνσταντινὸπόλει καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ τοὺς Γόθους κατονειδισθεὶς ἐξελαύνει τῆς πόλεως κατὰ βαρβάρων· καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς Μακεδονίας ὑπ' αὐτῶν ἀναρεΐται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη ἕξ πρὸς τοῖς δέκα.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης περὶ τὴν τριακάδα τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἐν τῇ ἕκτῃ αὐτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὸ δεύτερον, Λ. D. 378. ἐλθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εὕρισκει τὸν δῆμον ἐν ἀθυμίᾳ καθεστῶτα πολλῇ. Οἱ γὰρ βάρβαροι καταδραμόντες τὴν Θράκην ἤδη καὶ τὰ προάστεια ἐπόρθουν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μηδεμῶς οὔσης ἀξιωμαχοῦ τηνικαῦτα δυνάμεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τείχεσι προσπελάζειν ἐπεχείρουν οἱ βάρβαροι, χαλεπῶς ἡ πόλις ἔφερε τὰ γινόμενα· ἐψιθύριζόν τε κατὰ τοῦ βασιλέως, ὥς ἐπαγαγόντος τοὺς πολεμίους, καὶ ὅτι μὴ ἀντεπεξῆγεν εὐθύς, ἀλλὰ παρείλκε τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Καὶ δὴ ἰπποδρομίας ἐπιτελουμένης, πάντες ἐκ συμφωνίας κατεβόων τοῦ βασιλέως ὡς περιορώντος τὰ πράγματα· ἔκραζον οὖν συντόνως, ὁ δὲ ὄπλα καὶ πολεμοῦμεν ἡμεῖς. Ταῦτα βοώντων, ἐξάπτεται πρὸς ὀργὴν ὁ βασιλεὺς· καὶ ὑπερβαίνει περὶ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, [Val. ὑπερβαίνει.] ἐπαπειλήσας ἦν ὑποστρέψῃ, δίκην ἀπὸ Κωνσταντινουπολιτῶν λήψεσθαι, ὧν τότε ὑβρίζειν αὐτὸν ἐδόκουν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἤδη πρότερον τῇ τυραννίδι Προκοπίου προσέθεντο· ἔρημόν τε καταστήσειν τὴν πόλιν, καὶ ἄροτρον εἰπὼν βαλεῖν κατ' αὐτήν, ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐχώρει. Καὶ ὥθεϊ μὲν αὐτοὺς πόρρω τῆς πόλεως· ἐδίωκε δὲ ἄχρι τῆς ἐν Θράκῃ Ἀδριανουπόλεως, ἣ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας ἐστίν. Ἐκεῖ τε συμβαλὼν τοῖς βαρβάροις, ἀπέθανε τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ

ὑπατεία· τοῦτο δὲ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ὀγδοηκοστῆς ἐννάτης Ὀλυμπιάδος. Καὶ οἱ μὲν πυρὶ φασὶν ἀπολέσθαι αὐτὸν εἰς κώμην καταφυγόντα τινα, ἣν ἐπιδραμόντες οἱ βάρβαροι ἐνέπρησαν. Οἱ δὲ ἀμείψαντα τὸ βασιλικὸν σχῆμα φασὶν αὐτὸν εἰς μέσον τὸ στίφος τῶν πεζῶν εἰσδραμεῖν· εἴτα τῶν ἱππέων προδεδωκότων, καὶ οὐχ ἄψαμένων τῆς μάχης, ἐν τῇ συμβολῇ τούτους περιχυθέντας πάντας ἀθρόως πεσεῖν. Ἐνθα δὲ φασὶν αὐτὸν ἀγνοηθῆναι κείμενον, οὐκ ὄντος βασιλικοῦ σχήματος τοῦ καταμηνύσουτος ὅστις ἦν. Τελευτᾷ δὲ ζήσας ἔτη πεντήκοντα, συμβασιλεύσας μὲν τῷ ἀδελφῷ ἔτη δεκατρία· μετὰ δὲ τὸν ἀδελφὸν βασιλεύσας ἔτη τρία. Περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δεκάεξ.

LIB. V.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πρὶν ἀρξώμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ πέμπτου βιβλίου, φαμέν πρὸς ὅς μέλλοντας ἐντυγχάνειν τῇδε τῇ ὑποθέσει μὴ μέμψασθαι ἡμῶν, ἢ προθέμενοι ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράφασθαι ἐπιμίγνυν αὐτῇ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν γενομένους πολέμους, ὅσων τὴν τορίαν μετὰ τῆς ἀληθείας ἐδυνήθημεν γινῶναι. Τοῦτο γὰρ πολλῶν ἐκα ποιοῦμεν· τοῦ εἰς γνώσιν ἄγειν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ γὰρ ἢ τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς γενέσθαι, ἐκ τοῦ σχο- λῆσειν τῇ φιλονεικίᾳ τῶν ἐπισκόπων, καὶ οἷς κατ' ἀλλήλων ὕρευσαν· πρὸ δὲ τούτων, ἵνα γνωσθῇ ὅπως, τῶν δημοσίων ταρατ- μένων, ὥς ἕκ τινος συμπαθείας καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐταράττετο. ἢ γὰρ τις παρατηρήσει, συνακμάσαντα εὐρήσει τὰ τε δημόσια ἰκὰ, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν δυσχερῆ· ἢ γὰρ κατὰ ταῦτ' οὐκ ἐκκλη- σίῳ ἴσῃ, ἢ ἐπακολουθοῦντα ἀλλήλοις· καὶ ποτὲ μὲν τὰ τῶν ἐκκλη- σίῳ ἡγούμενα, εἴτα αὖθις ἐπακολουθοῦντα τὰ δημόσια· ποτὲ δὲ ὑμπαλιν. Ὡστε μὲ τὴν διαδοχὴν τούτων μὴ ἕκ τινος συντυχίας νασθαι νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων λαμ- βίνειν τὰς ἀρχάς· τιμωρίας δὲ ἔνεκεν ἐπιφέρεισθαι τὰ κακὰ, εἴγε τὰ τὸν ἀπόστολον, 'τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί τιν, εἰσάγουσαι εἰς κρίσιν' τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν.' Διὰ ὑτὴν δὴ τὴν αἰτίαν, τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ καὶ τινὰ τῶν δημο- ῶν πραγμάτων ἐπισυμπλέκομεν. Τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ Κωνσταντίνου πρὶ τοὺς πολέμους γεγνημένα διὰ χρόνου μήκος εὐρεῖν οὐκ ἰσχύ- μεν. Τῶν δὲ μετὰ ταῦτα, ὅσα παρὰ τῶν ἔτι ζώντων ἐμάθομεν, ἐπιδρομῇ ποιοῦμεθα μνήμην. Συνεχῶς δὲ καὶ τοὺς βασιλεῖς τῇ τορίᾳ περιλαμβάνομεν, διότι ἀφ' οὗ Χριστιανίζειν ἤρξαντο, τὰ ἰς ἐκκλησίας πράγματα ἡρτητο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγιστα σύνοδοι

τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ μνήμην πεποιήμεθα, διότι τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξε. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν προοιμίῳ αὐτάρκως εἰρήσθω. Ἡδὴ δὲ τῆς ιστορίας ἀπτώμεθα.

CAP. I.

Ἦς μετὰ τὸν θάνατον Οὐάλεντος, τῶν Γότθων ἐπελθόντων κατὰ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δῆμος αὐτῆς ἀντεπεξῆει συμμάχους τοὺς Σαρακηνοὺς ἔχων τοὺς ὑπὸ Μανίας ταττομένους.

Τοῦ δὴ βασιλέως Οὐάλεντος ἄδηλον ἐσχηκότος τὴν τελευταίην, οἱ βάρβαροι πάλιν, ἕως τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλθόντες τὰ περὶ αὐτὴν ἐπόρθουν προάστεια. Ἐφ' οἷς ὁ δῆμος ἀγανακτῶν δι' ἑαυτῶν τοῖς βαρβάροις ἀντεπεξῆεσαν, ἕκαστος τὸ παρατυγχάνον ἀντὶ ὅπλου λαμβάνοντες. Ἐδίδου δὲ τοῖς ἐξιούσιν εἰς τὸν πόλεμον ἢ τοῦ βασιλέως γυνὴ Δομνίκα μισθὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, καθὰ καὶ τοῖς στρατιώταις ἐνενόμιστο. Ἐπεβοήθουν δὲ αὐτοῖς ὀλίγοι Σαρακηνοὶ ὑπόσπονδοι, παρὰ Μανίας πεμφθέντες, ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Τοῦτον οὖν τὸν τρόπον τηρικαῦτα τοῦ δήμου ἀγωνισαμένου, πόρρω τῆς πόλεως ἀπεχώρησαν οἱ βάρβαροι.

Cp. iv. 36.

CAP. II.

Ἦς Γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἐκ τῶν ἑξοριῶν ἀνακαλεσάμενος τοὺς αἵρετικούς τῶν ἐκκλησιῶν ἐξεδίωξε, καὶ κοινῶν τῆς βασιλείας Θεοδόσιον προσελάβετο.

Γρατιανὸς δὲ ἅμα τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ τῆς βασιλείας ἐγκρατὴς γενόμενος, καταγνοὺς τε τοῦ θείου Οὐάλεντος τῆς περὶ τοὺς Χριστιανούς ὁμότητος, τοὺς μὲν ὑπ' ἐκείνου ἐξορισθέντας ἀνεκάλει νόμῳ τε ἐθέσπισε, μετὰ ἀδείας ἐκάστην τῶν θρησκειῶν ἀδιορίστως ἐν τοῖς εὐκτηρίοις συνάγεσθαι· μόνους δὲ τῶν ἐκκλησιῶν εἰργειν Εὐνομιανοὺς, Φωτινιανοὺς, καὶ Μανιχαίους. Συνεωρακὼς δὲ κάμνουσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, καὶ τὰ βαρβάρων ἐπικρατοῦντα, καὶ ὅτι δεῖται τὰ δημόσια γενναίου ἀνδρὸς, κοινῶν προσλαμβάνει τῆς βασιλείας Θεοδόσιον, ἄνδρα ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ἰσπανίας καταγόμενον, πολλὰ τε κατὰ τοὺς πολέμους ἀγωνισάμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιον τῆς βασιλείας ἤδη πάλαι καὶ πρὸ τῆς Γρατιανοῦ

χειροτονίας ὑπὸ πάντων κριθέντα. Ἀναγορεύσας οὖν αὐτὸν ἐν τῷ Σιρμίῳ, πόλιν δὲ Ἰλλυριῶν αὕτη, ἐν ὑπατείᾳ Αὐσονίου καὶ Ὀλυ- A.D. 379.
βρίου, τῇ ἑκκαίδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, μερίζεται αὐτῷ τοὺς
κατὰ βαρβάρων ἀγῶνας.

CAP. III.

Τίνες ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν τηνικαῦτα τὴν προστασίαν εἶχον.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας Δάμασος
προΐστατο διαδεδεγμένος Λιβέριον· τῆς δὲ Ἱεροσολύμων ἔτι Κύ-
ριλλος ἐκράτει· ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὡς ἔφημεν, τριχῇ διήρητο.
Τῶν μὲν γὰρ ἐκκλησιῶν Δωρόθεος ὁ Ἀρειανὸς μετὰ Εὐζώϊον
ἐγκρατὴς ἐγένετο· τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ὑπὸ Παυλίνῳ, οἱ δὲ ὑπὸ
Μελιτίῳ τῆς ἐξορίας ἀνακληθέντι ἐτάττοντο. Καὶ τῶν κατὰ
Ἀλεξάνδρειαν δὲ, Ἀρειανῶν μὲν Λούκιος καὶ ἐν φυγῇ διάγων·
τῆς δὲ ὁμοουσίου· πίστεως Τιμόθεος μετὰ Πέτρον προΐστατο.
Ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει τῶν μὲν ἐκκλησιῶν Δημόφιλος ἦν
ἐγκρατὴς, ὁ μετὰ Εὐδόξιον τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· οἱ
δὲ τοῦτον ἐκτρεπόμενοι καθ' ἑαυτοὺς τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο.

CAP. IV.

Ὡς Μακεδονيانοὶ οἱ πρότερον πρὸς τὸν Ῥώμης Δάμασον περὶ τοῦ ὁμοουσίου
διαπρεσβευσάμενοι αὐθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ὑπήχθησαν.

Μακεδονιανοὶ δὲ μετὰ τὴν πρὸς Λιβέριον πρεσβείαν ἀδιάφορον
ἕως τινὸς χρόνου τὴν κοινωνίαν ἐποιοῦντο, κατὰ τὰς ἐκκλησίας
τὰς ἐν ἐκάστῃ πόλει ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενοι αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἐξ
ἀρχῆς τὸν ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ στέρξαντες πίστεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
Γρατιανοῦ τοῦ βασιλέως νόμος ἄδειαν ταῖς θρησκείαις παρέιχε,
διακριθῆναι πάλιν ἐσπούδασαν. Συναχθέντες δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς
Συρίας αὐθις ἐδογμάτισαν ἐκτρέπεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου· φωνήν,
καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς ἐπιμίγνυσθαι.
Ἄλλ' οὐκ ἀπάναντο τοῦ ἐπιχειρήματος· καταγνόντες γὰρ αὐτῶν
οἱ πλείους, ὥς ἄλλοτε ἄλλα δογματίζόντων, ἀπέστησάν τε αὐτῶν
καὶ τοῖς τὸ ὁμοούσιον φρονούσι βεβαίως ἠνώθησαν.

CAP. V.

Περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διὰ Παυλῖνον καὶ Μελίτιον τηρικαῦτα συμβάντων.

Τότε δὴ καὶ τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Συρίᾳ διὰ Μελίτιον
 Cp. iv. 2. φιλονεικίαν ἔσχεν τοιάνδε. Φθάσαντες εἵπομεν, ὅτι Παυλῖνος ὁ τῆς
 Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος δι' ὑπερβάλλουσιν εὐλάβειαν εἰς ἑξορίαν οὐκ
 ἐπέμπετο. Μελίτιος δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνάκλησιν, πάλιν
 ὑπὸ Οὐάλεντος ἐξορισθεὶς, ὕστερον ἐπὶ Γρατιανοῦ ἀνεκλήθη· ἔλθων
 τε εἰς Ἀντιόχειαν, κατέλαβε Παυλῖνον ἤδη γηραιὸν ὄντα. Εὐθὺς
 οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι σπουδὴν ἐτίθεντο σύνθρονον γενέ-
 σθαι Παυλῖν φ τὸν Μελίτιον. Τοῦ δὲ Παυλῖνον λέγοντος, 'παρὰ
 κανόνας εἶναι σύνθρονον λαβεῖν τὸν ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθέντα,'
 ἐκβιάζεται ὁ λαός· καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν
 παρασκευάζουσιν ἐνθρονισθῆναι αὐτόν. Τούτου γενομένου, πολλὰ
 φιλονεικία κεκίνητο· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον οἱ λαοὶ ἐπὶ
 τοιαύταις συνθήκαις. Συναγαγόντες τοὺς ὑποψήφους εἰς ἐπισκοπὴν,
 εὕρισκονσι τοὺς πάντας τὸν ἀριθμὸν ἑξ, ἐν οἷς ἦν καὶ Φλαβιανός·
 ὅρκῳ τε τούτους ἠσφαλίσαντο, τὸ μηδένα παρελθεῖν εἰς τὴν ἐπι-
 σκοπὴν, ἐνὸς τῶν ἐπισκόπων προτελευτήσαντος, ἀλλὰ συγχωρεῖν
 τὸν ὑπολειφθέντα κατέχειν τοῦ προαπελθόντος τὸν θρόνον. Οὕτω
 δοθέντων τῶν ὁρκῶν, ὁ λαὸς εἶχεν ὁμόνοιαν καὶ οὐκέτι πρὸς ἀλλή-
 λους διεκρίνοντο· οἱ δὲ Λουκίφερος διὰ τοῦτο διεκρίθησαν, ὅτι
 Μελίτιος ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν
 ἐδέχθη. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καθεστώτων,
 ἐδέχησε τὸν Μελίτιον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

CAP. VI.

Ὡς Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ κοινῷ δόγματι τῶν ὀρθοδόξων τὴν προστασίαν τῆς ἐν
 Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας ἀναδέδεκται, καθ' ὃν καιρὸν καὶ Θεοδόσιος
 ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων νίκην ἐν Θεσσαλονίκῃ νοσήσας ὑπὸ
 Ἀσχολίου τοῦ ἐπισκόπου βαπτίζεται.

Ὅτε κοινῷ δόγματι πολλῶν ἐπισκόπων Γρηγόριος ἀπὸ τῆς Να-
 ζιανζοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπὴν μετετίθετο.
 Τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ βασιλεῖς
 Γρατιανὸς καὶ Θεοδόσιος κατὰ βαρβάρων ἤσαντο νίκας· καὶ Γρα-

τιανὸς μὲν εὐθὺς ἐπὶ τὰς Γαλλίας ἐχώρει, Ἀλαμανῶν κατατρεχόντων τὴν ἐκεῖ χώραν· Θεοδοσίος δὲ μετὰ τὰ τρόπαια ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν σπεύδων τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει. Ἐκεῖ τε ἀρρωστία περιπεσὼν ἀξιοθῆναι τοῦ Χριστιανικοῦ βαπτίσματος ἐπεθύμησεν, ἄνωθεν μὲν ἐκ προγόνων Χριστιανὸς ὑπάρχων, καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου πίστει προσκείμενος. Τὸ δὲ βαπτισθῆναι διὰ τὴν ἀρρωστίαν σπεύσας, ἐπιζητήσας τε τὸν Θεσσαλονικέων ἐπίσκοπον, ἠρώτησε πρότερον ποίαν πίστιν ἡσπάζετο. Τοῦ δὲ εἰπόντος, ὡς ὁ παρῆλθεν ἡ Ἀρειανῶν δόξα κατὰ τὰ Ἰλλυριῶν ἔθνη, οὐδὲ ἴσχυσε συναρπάσαι ἢ παρ' ἐκείνου γεγεννημένη καινοτομία τὰς τῇδε ἐκκλησίας, ἀλλὰ μένουσι φυλάσσοντες ἀσάλευτον τὴν ἄνωθεν μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστόλων παραδοθείσαν πίστιν, ἐν δὲ τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ βεβαιωθείσαν, ὁ βασιλεὺς ἀσμενέστατα ὑπὸ Ἀσχολίου τοῦ ἐπισκόπου βαπτίζεται. Ἀναρρωσθεὶς οὖν ἐκ τῆς νόσου μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἔρχεται, περὶ τὴν τετάρτην καὶ εἰκάδα τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ αὐτοῦ Α.Δ. 380. Θεοδοσίου τὸ πρῶτον.

CAP. VII.

Ὡς Γρηγορίου εἰσελθόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τιναν ἐπισκόπων ἐπὶ τούτῳ διαγογγυσάντων, αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας τὴν προστασίαν παρητήσατο· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ Ἀρειανῷ ἐπισκόπῳ Δημοφίλῳ δηλοῖ ἢ προσθέσθαι τῷ ὁμοουσίῳ ἢ τῆς πόλεως ἐξίεναι· ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

Τότε δὲ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθείς ἔλθον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ὥτινι ὕστερον οἱ βασιλεῖς μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσσυνάψαντες Ἀναστασίαν ὠνόμασαν. Γρηγόριος μὲν οὖν, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ εὐλαβεὶς τοὺς καθ' ἑαυτὸν ὑπερβάλλων, γνούς διαγογγύζοντάς τινας, ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρητήσατο. Ὁ μέντοι βασιλεὺς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὴν ἐκκλησίαν εὐρὼν, φροντίδα ἐτίθετο, ὅπως οὖν εἰρήνην ποιήσας ὁμόνοιαν κατεργάσθαι, καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐξήσειε. Δηλοῖ οὖν εὐθὺς τῷ Δημοφίλῳ, ὃς τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προειστήκει, εἰ βούλοιτο πιστεῦναι τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἐνοῦν τε τὸν λαὸν καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι. Τοῦ δὲ φυγόντος τὴν πρότασιν

‘Οὐκοῦν,’ ἔφη ὁ βασιλεὺς, ‘εἰ τὴν εἰρήμην καὶ τὴν ὁμόνοιαν φεύγεις, φεύγειν σε καὶ τῶν εὐκτηρίων τόπων κελεύω.’ Ταῦτα ἀκούσας ὁ Δημόφιλος, καὶ λογισάμενος ὡς χαλεπὸν πρὸς κρείσσονας ἀντιπίπτειν, συγκαλεσάμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ πλήθη, ἐν μέσοις τε [αὐτοῦ:] ἀναστὰς, τοιαύδε δι’ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐφθέγγετο. ‘Ἀδελφοί, γέγραπται,’ φησὶν, ‘ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. “Ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην” ἐπεὶ τοῖνυν ὁ [Al. χωρίζει.] βασιλεὺς τῶν ἐκκλησιῶν χρήζει, ἵστε τῇ ἐξῆς συναχθησομένους ἡμᾶς ἔξω τῆς πόλεως.’ Ταῦτα εἶπε, καὶ ἐξῆλθεν οὐχ ὡς τὸ τοῦ εὐαγγελίου λόγιον ἔχει τὴν θεωρίαν εἰδώς, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαγωγῆς τούτους φεύγοντας ζητεῖν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ’ ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς τοῦ λοιποῦ ἐποιήσατο. [Qu. ὅς ὡς:] Συνεξῆει δὲ αὐτῷ καὶ Λούκιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς πρότερον ἔφην, ἐκβληθεὶς, φυγῇ τε χρησάμενος, ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει διέτριβεν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν εὐκτηρίων τόπων κρατήσαντες, τὴν τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ὁμόνοιαν φεύγοντες ὑπεξῆλθον τῆς πόλεως, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ Θεοδοσίου τοῦ Αὐγούστου τὸ πρῶτον, μηνὶ Νοεμβρίῳ, εἰκάδι ἔκτρι. Ἀντεισήσαν δὲ καὶ ἀπελάμβανον οἱ τῆς ‘ὁμοουσίου’ πίστεως τὰς ἐκκλησίας.

CAP. VIII.

Περὶ τῶν ρν’ ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ περὶ ὧν αὐτοὶ ἐθέτισαν, χειροτονήσαντες ἐν αὐτῇ καὶ Νεκτάριον.

Μηδὲν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος, σύνοδον ἐπισκόπων τῆς αὐτοῦ πίστεως συγκαλεῖ, ἐπὶ τῷ κρατύναι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν καὶ χειροτονῆσαι τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοπον. Ἐλπίσας δὲ δύνασθαι καὶ τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου ἐνῶσαι τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς ἐκείνης τῆς αἱρέσεως προεστῶτας ἐκάλεσε. Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ‘ὁμοουσίου’ πίστεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος· ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ‘ὁμοουσίῳ’ προσκείμενος. Μελίτιος δὲ ἐξ Ἀντιοχείας πάλαι παρῆν, ὅτε διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν μετεστάλη· καὶ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἀσχύλιος, καὶ ἄλλοι πολλοί· πάντες δὲ ἦσαν ἑκατὸν πεντήκοντα. Τοῦ δὲ Μακεδονιανῶν μέρους ἡγεῖτο μὲν Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς Λαμφάκου·

πάντες δὲ ἦσαν τριάκοντα ἑξ, ὧν αἱ πλείους τῶν περὶ Ἑλλήσποντον πόλεων ἦσαν. Συνήλθον οὖν ἐν ὑπατείᾳ Εὐχαρίου καὶ Εὐαγρίου, Α. D. 381. τῷ Ματῷ μηνί. Ὁ οὖν βασιλεὺς, καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἐπίσκοποι, παντοῖοι ἐγένοντο ὁμονοῆσαι αὐτοῖς τοὺς περὶ Ἑλεούσιον, ὑπομιμνήσκοντες τῆς πρεσβείας, ἧς αὐτοὶ πρὸς Λιβέριον πρότερον Cr. iv. 12. τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον διὰ τῶν περὶ Εὐστάθιον ἐπεποιήντο· καὶ ὅτι οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν κοινωνίαν ἐκουσίως ἀδιάκριτον ἐποιήσαντο· μὴ ποιεῖν τε ὅσια τοὺς ἐπιγινόντας τὴν ὁμογνώμονα πίστιν, αὐθις ἐπιχειρεῖν ἀνατρέπειν τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα. Οἱ δὲ, μικρὰ καὶ τῶν παραινέσεων καὶ τῶν ἐλέγχων φροντίσαντες, μᾶλλον ἔφασαν τὴν Ἀρειανὴν αἰρεῖσθαι ὁμολογεῖν δόξαν ἢ τῷ ὁμοουσίῳ συντίθεσθαι. Ταῦτα ἀποκρινάμενοι ἀπηλλάγησαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἔγραφον δὲ τοῖς κατὰ πόλεις παρεγγυῶντες, μηδαμῶς ὁμονοῆσαι εἰς τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Οἱ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους ἐπιμεινάντες περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου βουλήν ἐτίθεντο· Γρηγόριος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν ἔφην, παραιτησάμενος ἐπὶ τὴν Ναζιανζὸν ἀπαίρειν ἐστέλλετο. Ἦν δὲ τις Νεκτάριος ὄνομα, συγκλητικὸς μὲν γένους, ἐπιεικὴς δὲ τὸν τρόπον, δι' ὅλου θαυμαζόμενος, καίτοι τὴν τοῦ πραιτῶρος χειρίζων ἀρχήν· ὃς ἄρπασθεις ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη, τῶν τότε παρόντων ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπισκόπων χειροτονησάντων αὐτόν. Τότε δὴ καὶ ὅρον ἐκφέρουσιν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσ- Can. 3. βεία ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. Ἐβεβαίωσάν τε αὐθις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανεμιάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιβαί- Cr. Can. 2. νειν· τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐγίνετο ἀδιαφόρως. Καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν καὶ τὴν Θράκην· τῆς δὲ Ποντικῆς διοικήσεως Ἑλλάδιος ὁ μετὰ Βασίλειον Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης ὁ Βασιλείου ἀδελφός, (Καππαδοκίας δὲ καὶ ἡδὲ πόλις,) καὶ Ὁτρήϊος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς τὴν πατριαρχίαν ἐκληρώσατο. Τὴν Ἀσιανὴν [Qu. ἐκληρώσαντο:] δὲ λαγχάνουσιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὀπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ τῷ Ἀλεξανδρείας προσευεμήθη. Τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν τὴν διοίκησιν τοῖς αὐτῆς ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν, Πελαγίῳ τε

[om. ἵνα.]

τῷ Λαοδικείας καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεία τῇ Ἀντιοχείῳ ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παρόντι Μελιτίῳ ἔδοσαν. Ὡρισαν δὲ, ὥστε εἰ χρεῖα καλέσοι, τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἵνα ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικῇ. Τούτοις καὶ ὁ βασιλεὺς ἐγένετο σύμψηφος. Ἡ μὲν οὖν σύνοδος τοιοῦτον ἔσχε τέλος.

CAP. IX.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μετεκόμυσεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας ὅτε καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείῳ Μελίτιος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

Cp. ii. 26.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ σῶμα Παύλου τοῦ ἐπισκόπου ἐκ τῆς Ἀγκύρας τότε μετέφερεν· ὃν Φίλιππος ὁ τῶν βασιλείων ἐπαρχος διὰ Μακεδόνιον εἰς ἐξορίαν πέμψας ἐν Κουκουσσῷ τῆς Ἀρμενίας ἀποπνιγῆναι πεποίηκεν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Σὺν τιμῇ οὖν καὶ σεβάσματι πολλῷ δεξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν νῦν ἐξ αὐτοῦ χρηματίζουσιν ἀπέθετο, ἣν πρότερον οἱ τὰ Μακεδονίου φρονούντες κατέσχον τῶν Ἀρειανῶν χωρισθέντες, τότε δὲ ἐξωσθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅτι αὐτοῦ τὴν πίστιν ἀπέφυγον. Τότε δὴ καὶ Μελίτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἀρρωστήσας περιπεσὼν ἐτελεύτησεν· ὅτε καὶ τὸν ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον ὁ ἀδελφὸς Βασιλεῖου Γρηγόριος ἐπεξῆλθεν. Ἀλλὰ Μελιτίου μὲν τὸ σῶμα οἱ προσήκοντες ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν διεκόμισαν. πάλιν δὲ οἱ Μελιτίῳ προσκείμενοι ὑπὸ Παυλίνου εἶναι οὐκ ἤθελον, ἀλλ' εἰς τόπον Μελιτίου Φλαβιανὸν προβληθῆναι παρασκευάζουσι· πάλιν τε ὁ λαὸς ἄνωθεν διεκρίνετο. Οὕτως αὖθις διὰ τοὺς ἐπισκόπους, οὐ μὴν διὰ τὴν πίστιν, ἡ Ἀντιοχείῳ ἐκκλησία διήρτη.

CAP. X.

Ὡς τοῦ βασιλέως σύνοδον πασῶν τῶν αἰρέσεων γενέσθαι παρακελευσαμένου, ὅτε καὶ Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀγνουςτος ἀνηγορεύθη, οἱ μὲν Ναυατιανοὶ μόνοι κατὰ τὴν πίστιν ὁμοφρονούντες τοῖς τοῦ ὁμοουσίου ἔνδοι τῆς πόλεως συνάγει ἐπετράπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἰρετικῶν ἀπηλάθησαν.

Ἐγίνοντο δὲ ταραχαὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, ἐξωθουμένων τῶν Ἀρειανιζόντων ἐκ τῶν εὐκτηρίων τόπων. Ἐφ' ᾧ θαυμάσαι ἔπεισι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην· οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὅσον τὸ ἐπ'

αὐτῷ θορύβων πληρῶσαι τὰς πόλεις· ἀλλὰ βραχέως χρόνου διελ- [βραχέως.]
θόντος, αὐθις σύνοδον πασῶν τῶν αἱρέσεων συγκροτηθῆναι παρε-
σκεύασε, νομίσας ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς τῶν ἐπισκόπων διαλέξεως
μίαν παρὰ πᾶσιν ὁμόφωνον δόξαν κρατήσκειν. Ταύτην ἡγοῦμαι τὴν
πρόθεσιν τοῦ βασιλέως αἰτίαν αὐτῷ τοῦ εὖ πράττειν γενέσθαι· θεία
γάρ τιμι προνοία ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ βαρβάρων ἔθνη αὐτῷ
ὑπετάττετο. Ἐν οἷς καὶ Ἀθανάριχος ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγὸς ὑπή-
κοον ἑαυτὸν ἅμα τῷ οἰκείῳ πλήθει παρέσχευεν, ὃς καὶ εὐθὺς ἐν
Κωνσταντινουπόλει τὸν βίον κατέστρεψεν. Τότε δὴ καὶ ὁ βασι-
λεὺς τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον Αὐγουστον ἀνηγόρευσε κατὰ τὴν ὑπατείαν
Μερογαύδου τὸ δεύτερον καὶ Σατορνίλου, τῇ ἑκαδικῇ τοῦ Ἰαν- A.D. 383.
νουαρίου μηνός. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ ταῦτα παρήσαν οἱ
πανταχόθεν πάσης θρησκείας ἐπίσκοποι, κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν,
τῷ Ἰουνίῳ μηνί. Μεταπεμψάμενος οὖν ὁ βασιλεὺς Νεκτάριον τὸν
ἐπίσκοπον, ἐκωωλολογεῖτο πρὸς αὐτὸν, τίς ἂν γένοιτο μηχανὴ ὅπως
ἂν μὴ διαφωνοίῃ ὁ Χριστιανισμὸς, ἀλλ' ἐνωθῇ ἡ ἐκκλησία· ἔλεγέν
τε· δεῖν γυμνασθῆναι τὸ χωρίζον τὰς ἐκκλησίας ζήτημα, τὴν τε
διαφωνίαν ἐκποδῶν ποιήσαντας, ὁμοφωνίαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐργά-
σασθαι. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Νεκτάριος ἐν φροντίσιν ἦν· καὶ μετα-
στειλάμενος τὸν τηρικαῦτα τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον Ἀγέλιον,
ὥς κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονα, φανερὰν αὐτῷ τὴν τοῦ βασιλέως
καθίστησι γνώμην. Ὁ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ἦν εὐλαβὴς, συστήναι δὲ
λόγοις περὶ τοῦ δόγματος οὐκ ἰσχύων, ἀναγνώστην ὑπ' αὐτῷ Σισίν-
νιον ὄνομα πρὸς τὸ διαλεχθῆναι προεβάλλετο. Σισίννιος δὲ ἀνὴρ
ἐλλόγιμος καὶ πραγμάτων ἔμπειρος, ἀκριβῶς τε εἰδὼς τὰς τῶν
ἱερῶν γραμμάτων ἐρμηνείας καὶ τὰ φιλόσοφα δόγματα, συνείδεν
ὥς αἱ διαλέξεις οὐ μόνον οὐχ ἐνοῦσι τὰ σχίσματα, ἀλλὰ γὰρ καὶ
φιλονεικοτέρας τὰς αἱρέσεις μᾶλλον ἀπεργάζονται· καὶ διὰ τοῦτο
τοιάνδε τινα συμβουλίην τῷ Νεκταρίῳ ὑπέθετο. Εὖ ἐπιστάμενος
ὥς οἱ παλαιοὶ ἀρχὴν ὑπάρξεως τῷ Ὑῖ τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀπέφυγον,
κατειλήφεισαν γὰρ αὐτὸν συναῖδιον τῷ Πατρὶ, συμβουλευεῖν φυγεῖν
μὲν τὰς διαλεκτικὰς μάχας, μάρτυρας δὲ καλέσειν τὰς ἐκδόσεις
τῶν παλαιῶν· καὶ πρὸς τὸν βασιλέως τοῖς αἰρεσιάρχαις
προσάγεσθαι,· πότερον λόγον ποτε ποιοῦνται τῶν πρὸ τῆς διαι-
ρέσεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσαρμοσάντων διδασκάλων, ἢ ὥς ἄλλο- [προακμασάν-
των, Val.]
τρίους τοῦ Χριστιανισμοῦ παρακροῦνται. Εἰ μὲν γὰρ τούτους

ἀθετοῦσιν, οὐκοῦν ἀναθεματίζειν αὐτοὺς τολμάτωσαν· καὶ εἰ τοῦτο τολῆσαι ποιήσωσιν, ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐξελαθήσονται. Καὶ τούτου γενομένου, προφανὴς ἔσται ἡ νίκη τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ μὴ παρακρούνται τοὺς ἀρχαίους τῶν διδασκάλων, ἡμέτερόν ἐστι τὸ παρασχεῖν τὰς βίβλους τῶν παλαιῶν, δι' ὧν ἡ παρ' ἡμῶν δόξα μαρτυρηθήσεται.' Ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ Σισιννίου ὁ Νεκτάριος δρομαῖος ἐπὶ τὰ βασίλεια χωρεῖ· γνωρίζει δὲ τῷ βασιλεῖ τὰ συμβεβουλευμένα αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀρπάζει τὴν γνώμην, καὶ σοφῶς τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο· οὐ γὰρ προειπὼν τὸν σκοπὸν, ἐδήλωσε μόνον, 'εἰ λόγον ἔχουσι καὶ δέχονται τὰ τῶν πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων.' Τῶν δὲ οὐκ ἀρνησαμένων, ἀλλὰ καὶ πάντῃ τιμᾷ αὐτοὺς ὡς καθηγητὰς εἰπόντων, αὐθις ἐδήλου ὁ βασιλεὺς, 'εἰ τοῖς στοιχοῦσιν ἀξιοπρίστοις μάρτυσι τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος.' Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν θρησκευτῶν προεστῶτες καὶ οἱ παρ' ἐκάστοις αὐτῶν διαλεκτικοί,—καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ παρ' αὐτῶν ἡντρεπισμένοι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως,—οὐκ εἶχον ὅτι ποιήσουσιν. Ἐνέπεσε γὰρ εἰς ἐκάστους διαφωνία, τῶν μὲν λεγόντων 'καλὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως πρότασιν,' τῶν δὲ 'μὴ συμφέρουσιν τῷ σκοπῷ τῷ αὐτῶν.' Ἄλλοι γὰρ ἄλλως εἶχον περὶ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν, καὶ οὐκέτι ἀλλήλοις συνέπνεον· ἐδιχονόουν τε οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας τῶν θρησκευτῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς ἑαυτοὺς, οἱ τῆς μιᾶς ὄντες αἰρέσεως. Ἡ οὖν ὁμόφωνος κακία, ὡς ἡ γλῶσσα τῶν πάλαι γιγάντων, διέσπαρτο, καὶ ἀνατέτραπτο ὁ τῆς κακίας πύργος αὐτῶν. Γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν συγκεχυμένην αὐτῶν διασποράν, καὶ ὡς διαλέξει μόνη, καὶ οὐκ ἀρχαίων ἐκθέσει τεταρρήκασιν, ἐπὶ δευτέρᾳ γνώμῃ ἐβάδιζε. Καὶ δηλοῖ ἔγγραφον ἐκάστην θρησκείαν γνωρίζειν τὸν ὅρον αὐτῶν, ἧς ἔχουσι πίστεως. Τότε οἱ παρ' ἐκάστοις δεινοὶ τὰς λέξεις ἀκριβοῦντες τὸ οἰκεῖον δόγμα ἐνέγραφον· ὥριστό τε ἡμέρα, καὶ οἱ παρ' ἐκάστοις ἐπίσκοποι ἐπὶ τὰ βασίλεια κληθέντες συνήρχοντο. Παρήσαν οὖν Νεκτάριος μὲν καὶ Ἀγέλιος τῆς ὁμοουσιᾶς προεστῶτες πίστεως, Ἀρειανῶν δὲ Δημόφιλος, Εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς Εὐνόμος, τῶν δὲ τὰ Μακεδονίου φρονούντων, Ἐλεῦσιος ὁ Κυζίκου. Ὁ δὲ βασιλεὺς δέχεται μὲν τοὺς συνεληλυθότας· καὶ τὸ παρ' ἐκάστου δόγμα ἔγγραφον λαβὼν, καθ' ἑαυτὸν τε γενόμενος, ἡΐξαστο ἐκτενῶς συνεργῆσαι αὐτῷ τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιλογὴν. Εἶτα ἕκαστον τῶν γεγραμμένων δογμάτων ἀναγνοὺς,

τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὡς χωρισμὸν τῆς Τριάδος εἰσάγοντα μεμψάμενος ἔρρηξε· μόνῃν δὲ τὴν τοῦ 'όμοουσίου' ἐπαινέσας ἐδέξατο. Αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ τοὺς Ναυατιανοὺς πάλιν εὖ πράξαντας ἐνδοῦν τῶν πόλεων τὰς συναγωγὰς ποιεῖσθαι. 'Ο γὰρ βασιλεὺς θαυμάσας αὐτῶν τὴν περὶ τοὺς οἰκέλους κατὰ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν, νόμῳ ἐκέλευε τῶν μὲν οἰκείων κρατεῖν ἀδεῶς εὐκτηρίων τόπων· ἔχειν δὲ καὶ προνόμια τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔχουσιν. Οἱ δὲ προεστῶτες τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς διαφωνίας ἐν καταγνώσει παρὰ τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς λαοῖς ἐγεγόνεισαν, ἀμνηχανίᾳ τε καὶ λύπῃ κατασχεθέντες ἀνεχώρουν. Καὶ γράμμασι τοὺς οἰκέλους παρεμυθοῦντο παραινοῦντες, μὴ ἄχθεσθαι ἐφ' οἷς πολλοὶ καταλιπόντες αὐτοὺς, τῷ 'όμοουσίῳ' προσέθεντο· 'πολλοὺς γὰρ εἶναι τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτούς·' Matt. xx. 16. ὅπερ οὐκ ἔλεγον, ἥνίκα τὸ πολὺν τοῦ λαοῦ αὐτοῖς ἐκ δυναστείας προσέκειτο. 'Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ οἱ τῆς 'όμοουσίου' πίστεως τῶν λυπηρῶν τελέως ἦσαν ἐλεύθεροι· τὰ γὰρ κατὰ 'Αντιόχειαν τοὺς τῇ συνόδῳ παρόντας διέκρινεν. Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐξ 'Αραβίας καὶ Κύπρου πάλιν συμπράττοντες, τὸν Φλαβιανὸν ἐξωθεῖσθαι τῆς 'Αντιοχείας ἔλεγον. Οἱ δὲ ἐκ Παλαιστίνης Φοινίκης τε καὶ Συρίας ὑπὲρ Φλαβιανοῦ συνεστήκεσαν· τοῦτο μὲν οἶον τέλος ἐδέξατο, κατὰ χώραν ἐρῶ.

CAP. XI.

Περὶ Μάξιμου τοῦ τυράννου, ὅπως τὸν Γρατιανὸν ἀνείλε δόλῳ· ὅτε καὶ τῆς κατὰ 'Αμβροσίου τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐπιβουλῆς, διὰ τὸ πρὸς Μάξιμον δέος, 'Ιουστίνα ἡ μήτηρ Οὐαλεντιανοῦ τοῦ μικροῦ, ἀκουσα ἀπέσχετο.

'Υπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ τῶν συνόδων ἐγίνετο, τάδε περὶ τὰ ἐσπέρια μέρη ἐγένετο. Μάξιμος ἐκ τῶν περὶ τὰς Βρεττανίας μερῶν ἐπανέστη τῇ 'Ρωμαίων ἀρχῇ, καὶ κάμνουσι Γρατιανῷ εἰς τὸν κατὰ 'Αλαμανῶν πόλεμον ἐπιτίθεται. 'Εν δὲ τῇ 'Ιταλίᾳ κομιδῇ νέου τυγχάνοντος Οὐαλεντιανοῦ, τὴν τῶν πραγμάτων εἶχε φροντίδα Πρόβος ἀπὸ ὑπάτων τὴν ὑπάρχων τότε χειρίζων ἀρχήν. 'Ιουστίνα δὲ ἡ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντιανοῦ μήτηρ, τὰ 'Αρειανῶν φρονούσα, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲν εἶχε βλάβειν τοὺς φρονούντας τὸ 'όμοούσιον·' ἐπειδὴ δὲ κομιδῇ νέος ἦν ὁ υἱός, καταλαμβάνουσα τὴν Μεδιολάνων ταραχὰς μεγίστας [Μεδιόλανον.]

κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν, εἰς ἐξορίαν αὐτὸν πεμφθῆναι κελεύουσα. Ὡς δὲ ὁ λαὸς ἀντεῖχεν, ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶν τὸν Ἀμβροσίον, καὶ τοῖς ἔλκειν ἐπὶ τὴν ἐξορίαν σπουδάζουσιν ἀνθίστατο, ἐν τοσούτῳ ἀγγέλλεται, ὅτι Γρατιανὸς δόλῳ τοῦ τυράννου Μαξίμου ἀνῆρητο. Ἐν φορεῖᾳ γὰρ κλίνην μιμουμένῳ καὶ ὑπὸ ἡμόνων φερομένῳ κατακρυφθεὶς ὁ τοῦ Μαξίμου στρατηγὸς Ἀνδραγάθιος, προλέγειν τοῖς δορυφόροις κελεύσας, ὥς εἴη τοῦ βασιλέως Γρατιανοῦ γαμετῆ, ὑπαντᾷ τῷ βασιλεῖ πρὸ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ πόλεως ποταμὸν διαβαίνοντι. Ὁ δὲ πιστεύσας τὴν γαμετὴν εἶναι, τὸν δόλον οὐκ ἐφυλάξατο· ἀλλ' ὥσπερ τυφλὸς εἰς ὄρυγμα, τοῦ πολεμίου εἰς τὰς χεῖρας ἐνέπεσεν· ἐκπηδήσας γὰρ ἐκ τοῦ φερέτρου Ἀνδραγάθιος τὸν Γρατιανὸν διεχειρίσατο. Τελευτᾷ οὖν ἐν ὑπατείᾳ Μερογαύδου καὶ Σατορνίνου, βασιλεύσας ἑτὶ δεκαπέντε, ζήσας ἑτὶ εἰκοσιτέσσαρα. Τοῦτο ἐπιγενόμενον ἔπαυσε τὴν κατὰ Ἀμβροσίου τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως ὀργήν. Οὐαλεντιανὸς δὲ καὶ ἄκων τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ πεισθεὶς τὴν Μαξίμου βασιλείαν προσδέχεται. Τότε ὁ Πρόβος φοβηθεὶς τὴν Μαξίμου δύναμιν ἐπὶ τὰ ἀνατολικώτερα μέρη ἀναχωρεῖν πειρᾶται. Εὐθύς οὖν ὥς εἶχεν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας· καὶ ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα γενόμενος γῆν ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς Μακεδονίας διέτριβεν.

A.D. 383.

CAP. XII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος κατὰ Μαξίμου δύναμιν μεγίστην εὐτρεπίσας, καθ' ὃν καιρὸν Ὀνώριος αὐτῷ ἐκ Πλακίλλης ἐτέχθη, Ἀρκάδιον μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατέλιπεν· αὐτὸς δὲ ἐν Μεδιολάνῳ τῷ τυράννῳ προσέμεν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν φροντίδι μεγάλῃ καθίστατο, δύνάμιν τε μεγίστην κατὰ τοῦ τυράννου ἡττρεπίσεν, εὐλαβούμενος μὴ καὶ τῷ νέῳ Οὐαλεντιανῷ ὁ τύραννος φόνον βουλεύσειε. Κατὰ ταῦτ' οὖν καὶ πρεσβεία Περσῶν παρήν, εἰρήνην παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτοῦσα. Τότε δὴ καὶ προσγίνεται τῷ βασιλεῖ υἱὸς Ὀνώριος τεχθεὶς αὐτῷ ἐκ τῆς γαμετῆς Πλακίλλης, ἐν ὑπατείᾳ Ῥιχομηλίου καὶ Κλεάρχου, τῇ ἐννάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Καθ' ἣν ὑπατείαν καὶ Ἀγέλιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος μικρῷ πρότερον ἐτελεύτησεν. Τῇ δὲ ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ πρῶτον καὶ Βαυδωνος, τελευτήσαντος Τιμοθέου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Θεόφιλος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκδέχεται. Μετὰ ταῦτα

A.D. 384.

A.D. 385.

δὲ ἐναντῷ ὕστερον καὶ Δημόφιλος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς
 θρησκειὰς τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο. Ἀρειανοὶ δὲ Μαρίνόν τινα
 ἐπίσκοπον τῆς οἰκειᾶς αἰρέσεως ἐκ Θράκης μεταστειλάμενοι, αὐτῷ
 τὴν ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψαν. Ἀλλ' οὐκ ἐχρόνισεν ὁ Μαρίνος· ἐπ'
 αὐτῷ γὰρ διηρέθη ἡ Ἀρειανῶν θρησκεία, ὥς ὕστερον λέξω· Δωρό- c. 23.
 θεόν τε αὖθις ἐκ τῆς Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ μεταπεμφάμενοι,
 ὑπ' αὐτῷ ἐτάττοντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὸν κατὰ Μαξίμου
 πόλεμον ἤλανε, καταλιπὼν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸν υἱὸν
 Ἀρκάδιον βασιλεύοντα· καταλαβὼν τε τὴν Θεσσαλονίκην εὐρί-
 σκει τοὺς περὶ Οὐαλεντιμιανὸν πολλῇ ἀθυμίᾳ διάγοντας, ὅτι δι'
 ἀνάγκην τὸν τύραννον ὥς βασιλέα ἐδέξαντο. Ὁ Θεοδόσιος δὲ ἐν
 μὲν τῷ φανερῷ οὐδέτερον ἐδείκνυν· οὔτε γὰρ ἡθέλει οὔτε προσ-
 ἐδέχετο τὴν Μαξίμου πρεσβείαν. Οὐ μὴν ἠνείχετο περιορᾶν
 τυραννουμένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν προσχήμετι βασιλικῷ ὀνό-
 ματος· ἀναλαβὼν δὲ τὰς δυνάμεις τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων
 ἐπὶ τὴν Μεδιόλανον ἐχώρει· ἐκεῖ γὰρ ἐφθάκει ὁ Μάξιμος.

CAP. XIII.

Περὶ τῆς γενομένης ἐν Κωνσταντινουπόλει παραχῆς ὑπὸ Ἀρειανῶν.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῷ πολέμῳ ἐσχό-
 λαζεν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανοὶ παραχὴν κεκινήκασι
 δι' ἐπινοίας τοιάσδε. Φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι λόγους πλάττειν περὶ
 ὧν οὐκ ἐπίστανται· εἰ δὲ καὶ ποτε προφάσεως ἐπιλάβονται, μεί- [Qu. ἐπιλαμ-
 ζοντας τὰς περὶ ὧν βούλονται φήμας ἐξάπτουσι, νεωτέρων ἀεὶ βάνονται·]
 ὀρεγόμενοι πραγμάτων. Τοῦτο δὴ καὶ τότε κατὰ τὴν πόλιν
 ἐγένετο· ἄλλος γὰρ ἄλλο περὶ τοῦ μακρὰν γενομένου πολέμου
 πλάττοντες διεφήμεζον, ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τὴν ἐλπίδα λαμβάνοντες.
 Καὶ μηδεὺς ἐπιγινομένου κατὰ τὸν πόλεμον, αὐτοὶ ὥς τὰ κατ' αὐτὸν
 ἱστορήσαντες περὶ ὧν οὐκ ᾔδεισαν ἔλεγον, ὥς 'ὁ τύραννος ἐπικρα-
 τέστερος εἴη τῆς βασιλέως δυνάμεως' καὶ ὅτι τόσοι καὶ τόσοι κατὰ
 τὴν μάχην πεπτώκασι· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὅσον οὐδέπω τῷ τυράννῳ
 ὑποχείριος γίνεται.' Τότε δὲ καὶ οἱ Ἀρειανίζοντες ἐκ πάθους
 κινούμενοι,—σφόδρα γὰρ ἠνιῶντο, ὅτι τῶν ἔκκλησιῶν ἐκρά-
 τουν οἱ παρ' αὐτῶν πρότερον διωκόμενοι,—τὰς φήμας πολλα-
 πλασίους εἰργάζοντο. Ἐπεὶ δὲ ἕτερά τινα τῶν λεγομένων αὐτοὺς
 τοὺς πεπλακότας αὐτὰ εἰς πίστιν ἤγεν, οὐχ ὥς πεπλασμένων, ἀλλ'

ὡς ἀληθῶς γενομένων ἃ ἐπλάσαν· οἱ γὰρ ἀκοῇ παραλαβόντες διεβεβαιοῦντο πρὸς τοὺς λογοποιοῦντας, μὴ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς παρ' αὐτῶν ἀκηκόασι· τότε δὴ ἀναθαρρήσαντες οἱ Ἀρειανίζοντες εἰς ἄλογον χωροῦσιν ὁρμῇ, καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπισκόπου Νεκταρίου πῦρ ἐμβαλόντες ἀνήλωσαν. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἐγένετο
 D. 388. κατὰ τὴν ὑπατεῖαν Θεοδοσίου τὸ δεύτερον καὶ Κυνηγίου.

CAP. XIV.

Περὶ τῆς νίκης τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, καὶ τῆς ἥττης τοῦ τυράννου.

Τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιόντος τῷ τυράννῳ, πυνθανόμενοι τὴν παρασκευὴν οἱ ὑπὸ Μαξίμῳ ταττόμενοι οὐδὲ τὴν ἐκ τῆς φήμης προσβολὴν ἐνεγκύν ἐδυνήθησαν· ἀλλὰ καταπτήξαντες δέσμιον αὐτῷ τὸν τύραννον ἐνεχείρισαν· ὃς ἀνηρέθη ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, ἐβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός. Ἀνδραγάθιος δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Γρατιανοῦ φονεὺς τῆς ἥττης αἰσθόμενος, εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν ῥίψας ἑαυτὸν ἀπεπνίγη. Τότε οὖν οἱ βασιλεῖς νικηφόροι ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐχώρουν· ἦν δὲ καὶ ὁ υἱὸς Ὀνώριος σὺν αὐτοῖς, κομιδῇ νέος ὢν· μετὰ γὰρ τὴν κατὰ Μαξίμου νίκην μεταπέμπεται αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦσαν οὖν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπιωκίους ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες· ὅτε καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα ἐπὶ Συμμάχῳ τοῦ ἀπὸ ὑπάτων ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐπεδείξατο. Οὗτος γὰρ ὁ Σύμμαχος πρῶτος μὲν ἦν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου· ἐθαυμάζετο δὲ ἐπὶ παιδεύσει λόγων Ῥωμαϊκῶν· καὶ γὰρ αὐτῷ πολλοὶ λόγοι συγγεγραμμένοι τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ τυγχάνουσι. Βασιλικὸν οὖν λόγον εἰς Μάξιμον ἔτι περιόντα γεγραφώς καὶ διεξελθὼν, τῷ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματι ἔνοχος ὕστερον γέγονεν· διὰ τοῦτο δὴ δειδώς τὸν θάνατον τῇ ἐκκλησίᾳ προσέφυγεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὕτως ἦν περὶ τὸν Χριστιανισμὸν εὐλαβὴς, ὡς μὴ μόνον τοὺς τῆς αὐτοῦ πίστεως ἱερεῖς ὑπερτιμᾶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανούς τὸ ὁμοούσιον φρονούντας ἀσμένως προσεδέχετο. Λεοντίῳ γοῦν ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας παρακαλοῦντι χάριν διδούς, τὸν Σύμμαχον ἀπέλυσεν τοῦ ἐγκλήματος. Συγγνώμης οὖν ἀξιωθεὶς ὁ Σύμμαχος τὸν ἀπολογητικὸν λόγον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον ἔγραψεν. Ὁ μὲν δὴ πόλεμος κατ' ἀρχὰς μεγίστην ἀπειλὴν ἐσχικώς, τελευτῶν ταχέϊαν ἔσχε τὴν κρίσιν.

CAP. XV.

Περὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας.

Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον περὶ τὴν Συρίαν Ἀντιόχειαν τάδε ἐγένετο. Παυλίνου τελευτήσαντος, ὁ ὑπ' αὐτῷ λαὸς τὸν Φλαβιανὸν ἐξετρέπετο· καὶ διὰ τοῦτο παρασκευάζει χειροτονηθῆναι τοῦ οἰκείου μέρους Εὐάγριον. Τοῦ δὲ οὐ πολλὸν ἐπιβιώσαντος χρόνον, ἕτερος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ οὐκέτι καθίσταται, Φλαβιανοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος. Ὅσοι δὲ τὸν Φλαβιανὸν διὰ τὴν παράβασιν ἀπεστρέφοντο τῶν ὁρκῶν, κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιούντο. Φλαβιανὸς δὲ, τὸ τοῦ λόγου, 'πάντα λίθον ἐκίνει,' ὑφ' αὐτῷ καὶ τούτους ποιήσασθαι· ὅπερ καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξίσχυσε κατεργάσασθαι, τὴν ὀργὴν θεραπεύσας Θεοφίλου τότε τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, δι' οὗ καὶ κατήλλαξε Δάμασον τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον. Ἀμφότεροι γὰρ πρὸς Φλαβιανὸν ἐχαλέπαινον οὐ μόνον διὰ τὸ ἐπιорκηκέναι, ἀλλ' ὅτι καὶ αἰτίαν παρεῖχε τοῦ χωρίζεσθαι τοὺς ὁμόφρονas. Θεραπευθεὶς οὖν τὴν ὀργὴν Θεόφιλος, πέμψας τε Ἰσίδωρον πρεσβύτερον, καταλλάσσει λυπούμενον Δάμασον, λυσιτελεῖν εἰπὼν δι' ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ παριδεῖν τὸ φθάσαν Φλαβιανοῦ πλημμέλημα. Οὕτως τε τῷ Φλαβιανῷ τῆς κοινωνίας ἀποδοθείσης, ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸς κατὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ χρόνου τὴν ὁμόνοιαν ἔστρεξαν. Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἀντιόχειαν τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· οἱ γὰρ κατ' αὐτὴν Ἀρειανοὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξωθηθέντες ἐν προαστείois τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο. Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ Κύριλλον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον τελευτήσαντα Ἰωάννης διαδέχεται.

CAP. XVI.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τῶν εἰδωλικῶν ναῶν καὶ τῆς διὰ ταῦτα συμβουλῆς Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τοιοῦτο πάθος ἐγένετο. Τῇ τοῦ ἐπισκόπου Θεοφίλου σπουδῇ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα λύεσθαι τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν Ἑλλήνων ναοὺς, καὶ τοῦτο γίνεσθαι τῇ Θεοφίλου φροντίδι. Ταύτης τῆς ἐξουσίας δραξάμενος ὁ Θεόφιλος, παντοῖος ἐγένετο καθυβρίσαι τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια· καὶ ἀνακαθαίρει μὲν τὸ Μιθρῆιον, κατα-

στρέφει δὲ τὸ Σαραπείον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Μιθρείου φονικὰ μυστήρια δημόσια ἐπόμπευε· τὰ δὲ τοῦ Σαράπιδος καὶ τῶν ἄλλων γέλωτος ἐδείκνυ μετὰ, τοὺς φαλλοὺς φέρεσθαι κελεύσας διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς. Ταῦτα οὕτω γενόμενα ὁρῶντες οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι, τὴν λύπην οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ τοῖς πάλαι δραματουργηθείσι προσέθηκαν μείζονα. Μιᾷ γὰρ ὁρμῇ ἐκ τινος συνθήματος κατὰ τῶν Χριστιανῶν χωρήσαντες πάντα φόνον εἰργάζοντο· ἡμύνοντο δὲ καὶ οἱ Χριστιανοί, καὶ πᾶν κακὸν ἐπηκολούθει κακῷ· ἕως τε τοσούτου ἐξετάθη ἡ μάχη, ἕως οὗ κύρος τῶν φόνων τὸ γινόμενον ἔπαυσεν. Απώλοντο γὰρ ἐν τῇ συμβολῇ τῶν μὲν Ἑλλήνων ὀλίγοι, τῶν δὲ Χριστιανῶν σφόδρα πολλοί· οἱ δὲ τραυματαί ἐξ ἐκατέρου μέρους ἦσαν ἀναρίθμητοι. Φόβος ἐκ τῶν γεγονότων εἶχε τοὺς Ἑλληνίζοντας δεδοικότας τὴν τοῦ βασιλέως ὀργήν. Πράξαντες γὰρ ἃ ἐδόκει αὐτοῖς, καὶ ταῖς μαιφονίαις τὸν θυμὸν ἀποσβέσαντες, ἄλλος ἀλλαχῇ κατεκρύπτοντο· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔφυγον κατὰ τὰς πόλεις μεριζόμενοι. Ὡν ἦσαν οἱ δύο γραμματικοί, Ἑλλάδιος καὶ Ἀμμώνιος, παρ' οἷς ἐγὼ κομιδῇ νέος ὢν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐφοίτησα. Ἑλλάδιος μὲν οὖν ἱερεὺς τοῦ Διὸς εἶναι ἐλέγετο· Ἀμμώνιος δὲ πιθήκων. Οὕτω δὲ τοῦ κακοῦ κατασταλέντος, συνελαμβάνοντο τῷ Θεοφίλῳ πρὸς τὴν κατάλυσιν τῶν ναῶν ὃ τε τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπαρχος καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος. Τὰ μὲν οὖν ἱερὰ κατεστρέφετο· τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεβήτια, καὶ εἰς ἐτέρας χρεῖας τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τοῦ βασιλέως χαρισαμένου τοὺς θεοὺς εἰς δαπανήματα τῶν πτωχῶν. Πάντας οὖν τοὺς θεοὺς συντρίψας ὁ Θεόφιλος, ἐν ἄγαλμα τοῦδε τοῦ θεοῦ ἀχώνευτον τηρείσθαι κελεύσας, δημοσίᾳ προέστησεν· ἵνα, φησὶ, χρόνου προϊόντος μὴ ἀρνήσωνται οἱ Ἕλληνες τοιοῦτους προσκεκυνηκέναι θεούς.' Ἐπὶ τούτῳ πάννυ ἀνιῶμενον οἶδα Ἀμμώνιον τὸν γραμματικόν, ὃς ἔλεγε, 'δεινὰ πεπονθέναι τὴν Ἑλλήνων θρησκείαν' ὅτι μὴ καὶ ὁ εἰς ἀνδριάς ἐχωνεύθη, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι τῆς Ἑλλήνων θρησκείας φυλάττηται.' Ἑλλάδιος δὲ παρά τισιν ἤρχει, ὥς ἐννέα εἶη ἄνδρας ἐν τῇ συμπληγᾷ φονεύσας. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τότε τοιαῦτα ἐγένετο.

CAP. XVII.

Περὶ τῶν εὐρεθέντων ἐν τῇ τοῦ Σαράπιδος ναῷ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν.

Ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λυομένου καὶ γυμνουμένου ἡρῆτο γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις τῷ καλουμένῳ ἱερογλυφικῷ [Val. τὰ καλουμένα ἱερογλυφικά.] ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους. Τούτους ὁρῶντες Χριστιανοὶ τε καὶ Ἕλληνες τῇ ἰδίᾳ ἑκάτεροι θρησκείᾳ προσηρμόζοντο. Χριστιανοὶ μὲν γὰρ σημεῖον τοῦ κατὰ Χριστὸν σωτηριώδους πάθους εἶναι λέγοντες τὸν σταυρὸν, οἰκείον εἶναι τὸν χαρακτῆρα ἐνόμιζον. Ἕλληνες δὲ τι κοινὸν Χριστῷ καὶ Σαράπιδι ἔλεγον· εἰ ὁ σταυροειδὴς χαρακτῆρ ἄλλο μὲν Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ Ἕλλησι ποιεῖται τὸ σύμβολον. Τούτων δὲ ἀμφισβητουμένων, τινες τῶν Ἑλλήνων τῷ Χριστιανισμῷ προσελθόντες, τὰ ἱερογλυφικά τε γράμματα ἐπιστάμενοι, διερμηνεύοντες τὸν σταυροειδῆ χαρακτῆρα ἔλεγον σημαίνειν ‘ζωὴν ἐπερχομένην.’ Τοῦτο πλεῖον οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἀρπάσαντες, ἀλαζονικώτερον διετέθησαν. Ὡς δὲ καὶ δι’ ἐτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν ἐδηλοῦτο, ‘τέλος ἔξειν τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερὸν, ὅτε σταυροειδὴς φανῇ χαρακτῆρ,’ τοῦτο γὰρ εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν, πολλῷ πλείους προσήρχοντο τῷ Χριστιανισμῷ, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἐξομολογούμενοι ἐβαπτίζοντο. Τὰ μὲν οὖν ἐπὶ τῷ σταυροειδεῖ χαρακτῆρι γενόμενα τοιαῦτα ἀκήκοα· ἐγὼ δὲ οὗ φημι τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ προγινώσκοντας ἀποτυπῶσαι τὸ σταυροειδὲς γράμμα. Εἰ γὰρ τὸ περὶ τῆς εἰς τὸν κόσμον καθόδου ‘μυστήριον ἦν ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν,’ ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἔλαθε τὸν ἀρχοντα τῆς πονηρίας διάβολον, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ἱερεῖς Αἰγυπτίων τοῦτο διέφυγεν. Ἄλλ’ ἢ πρόνοια παρεσκεύασε τοῦτο γενέσθαι ἐπὶ τῇ τοῦ γράμματος ζητήσῃ, ὅπερ καὶ ἐν τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ ἐπέδειξε πρότερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος σοφὸς γεγυνώς, τῇ ὁμοίᾳ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς εἰς τὴν πίστιν προσήγαγεν, ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ βωμῷ γεγραμμένα ἀναγνούς τῷ ἰδίῳ λόγῳ προσήρμωσεν. Εἰ μὴ ἄρα τις λέγοι ἐνηργηκεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον εἰς τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαλαάμ καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἄκουτες περὶ τῶν ἀγαθῶν προεφήτευσαν. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

Col. i. 26.

Acts xvii. 23.

CAP. XVIII.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἐν τῇ Ῥώμῃ γεγωνὸς πολλὰ τὴν πόλιν ἀφέλῃσε, περιελὼν τὰ τε ἐν τοῖς Μαγνηταίοις ληστήρια καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἀποπαισίστρων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἐπ' ὀλίγον κατὰ τὴν Ἰταλίαν διατρίψας, μέγιστα τὴν Ῥωμαίων ὤνησε πόλιν· τὰ μὲν τῷ δοῦναι, τὰ δὲ τῷ περιελεῖν. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐφιλοτιμήσατο· καὶ περιεῖλε διττὴν αἰσχύνην τῆς πόλεως· μίαν μὲν τήνδε. Ἦσαν ἐξ ἀρχαίου κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἰκοὶ παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο· οἱ τε προϊστάμενοι τούτων, οἱ 'μάγκιπες' τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ καλοῦνται, προΐοντος τοῦ χρόνου ληστήρια τοὺς οἴκους πεποίηνται. Ὡς γὰρ ἦσαν οἱ τῶν οἰκῶν μυλῶνες κατὰ βάθους τὴν θέσιν ἔχοντες, κατὰ τὸ πλευρὸν ἐκάστου οἰκήματος καπηλεῖα κατασκευάσαντες, πόρνας τε ἐν αὐτοῖς προσθησάμενοι, δι' αὐτῶν ἐλοχῶντο πολλούς· τοὺς μὲν τῇ χρεῖᾳ τῆς τροφῆς εἰσιόντας, τοὺς δὲ καὶ δι' ἀκрасίαν αἰσχυρὰς ἡδονῆς. Ἐκ γάρ τινος μηχανῆς ἐκ τοῦ καπηλείου εἰς τὸν μυλῶνα ἐνέπιπτον· καὶ τοῦτο ἔπασχον μάλιστα οἱ ξένοι τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημοῦντες. Ἦναγκάζοντό τε οἱ ἄλόντες ἐν τοῖς μυλῶσιν ἐργάζεσθαι· πολλοὶ τε κατεγύρουν ἐν αὐτοῖς μὴ συγχωρηθέντες ὑπεξελεθεῖν, τοῖς τε οἰκείοις ἑαυτῶν τοῦ τεθνηκέναι δόξαν παρεσχηκότες. Ἐν τῇ παγίδι ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν τις τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἐνέπεσεν· ἐπεὶ δὲ ὁ στρατιώτης κατάκλειστος τῷ μυλῶνι γενόμενος ἐξελεθεῖν οὐκ ἠφίετο, σπασάμενος ἦν εἶχε παραξιφίδα, τοὺς κωλύοντας διεχρήσατο· οἱ δὲ φόβῳ τῶν γινομένων τὸν στρατιώτην ἀπέλυσαν. Γινούσ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τοὺς μάγκιπας μὲν ἐτιμωρήσατο, τοὺς δὲ ληστοδόχους οἴκους ἐκέκινους καταστραφῆναι ἐκέλευσε. Μίαν μὲν δὴ τοιαύτην αἰσχύνην ὁ βασιλεὺς περιεῖλε τῆς βασιλευσύνης πόλεως· ἑτέραν δὲ τοιαύτην· εἰ ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνή, οὐ διορθώσῃ, ἀλλὰ προσθήκῃ τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωροῦντο τὴν πταίσασαν. Ἐν γὰρ πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες ἀναιδῶς ἐποιοῦν πορνεύεσθαι· κώδωνάς τε σεῖεσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου πράξεως ἐποιοῦν, ὅπως ἂν μὴ λαυθάνῃ τοὺς παριόντας τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἤχου τῶν σειομένων κωδῶνων ἢ ἐφύβριστος τιμωρία τοῖς πᾶσιν ἐγνωρίζετο. Ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν

ὁ βασιλεὺς πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν· ἄλλα κατέλυσε τὰ 'σείστρα,' οὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεία· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἀλούσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας. Τοιούτων μὲν δὴ φανλοτάτων καὶ ἐφυβρίστων δύο πραγμάτων ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐλευθέραν πεποίηκε. Καταστησάμενος δὲ καλῶς καὶ τὰ ἄλλα πράγματα, καταλείπει μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ Οὐαλεντινιανὸν βασιλεύοντα. Αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ υἱῷ Ὀνωρίῳ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη, εἰς αὐτὴν τε εἰσέρχεται ἐν ὑπατείᾳ Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου, τῇ δεκάτῃ τοῦ A.D. 391. Νοεμβρίου μηνός.

CAP. XIX.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τῆνικαῦτα περιηρέθησαν.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔδοξε καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς μετανοίας περιελεῖν. πρεσβυτέρους τῶν ἐκκλησιῶν δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀφ' οὗ Ναυατιανοὶ τῆς ἐκκλησίας διεκρίθησαν, τοῖς ἐπαικόσιν ἐν τῷ ἐπὶ Δεκίου διωγμῷ κοινωῆσαι μὴ θελήσαντες, οἱ ἐπίσκοποι τῷ ^{Cr. i. 10; iv. 28.} ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν, ὅπως ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα πταίσαντες ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου πρεσβυτέρου ἐξομολογῶνται τὰ ἁμαρτήματα. Οὗτος ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι· μόνοι δὲ οἱ τοῦ 'ὁμοουσίου' φρονήματος, καὶ οἱ τούτοις κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονες Ναυατιανοὶ, τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερον παρητήσαντο. Ναυατιανοὶ μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο· οἱ δὲ νῦν τῶν ἐκκλησιῶν κρατοῦντες ἕως πολλοῦ φυλάξαντες, ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ ἐπισκόπου μετέθεσαν, τοιούτου τινὸς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν συμβάντος. Γυνή τις τῶν εὐγενῶν προσήλθεν τῷ ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρῳ· καὶ κατὰ μέρος ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας, ἃς ἐπεπράχει μετὰ τὸ βάπτισμα. Ὁ δὲ πρεσβύτερος παρήγγειλε τῇ γυναικὶ νηστεύειν καὶ συνεχῶς εὐχεσθαι, ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τι δεικνύειν ἔχη τῆς μετανοίας ἄξιον. Ἡ δὲ γυνὴ προβαλόνουσα καὶ ἄλλο πταῖσμα ἑαυτῆς κατηγορεῖ· ἔλεγε γὰρ, ὥς εἶη συγκαθευδήσας αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας διάκονος. Τοῦτο ἐλεγχθὲν τὸν μὲν διάκονον τῆς ἐκκλησίας ἐκπεσεῖν παρυσκέυασε· ταραχὴν δὲ κατέσχε τὰ πλήθη· ἡγανάκτουν γὰρ οὐ μόνον

Ταῦτα γνοὺς ὁ Μαρκιανὸς ἐμέμφετο μὲν τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ πλάνην, ὅτι οὕτω κευδοζόους ἀνθρώπους εἰς τὸ πρεσβυτέριον προ-

[εἶναι.]

—[Ἀγγάρῳ.]

ηγάγετο. Καὶ δυσφορῶν ἔλεγε, 'βέλτιον ἦν ἐπ' ἀκάνθαις τεθεῖ-
κέναι τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτοῦ, ἢ ὅτε τοὺς περὶ Σαββάτιον εἰς τὸ
πρεσβυτέριον προεβάλετο.' Παρασκευάζει δὲ σύνοδον Ναυατιανῶν
ἐπισκόπων γενέσθαι ἐν 'Αγγάρῳ' ἐμπόριον δὲ τοῦτο ἐν Βιθυνίᾳ
πλησίον τῆς Ἐλενουπόλεως κείμενον. Ἐνθα συναχθέντες μετα-
πέμπονται τὸν Σαββάτιον, καὶ προτιθέναι ἐπὶ τῆς συνόδου τὰς
αἰτίας τῆς λύπης ἐκέλευον. Τοῦ δὲ τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς
αἰτίαν τῆς λύπης εἶναι λέγοντος, δεῖν γὰρ ἐπιτελεῖσθαι αὐτὴν ὡς
καὶ Ἰουδαῖοι παρατηροῦσι, καὶ ὡς οἱ ἐν Πάσῃ συναχθέντες ἐτί-
πωσαν, ὑπονοήσαντες οἱ τῆς συνόδου φιλοκαθεδρίας ἔνεκεν προ-
φασίζεσθαι τὸν Σαββάτιον, ὅρκῳ αὐτὸν κατασφαλίζονται, ὡς οὐδέ-
ποτε τὴν ἐπισκοπὴν καταδέξαιτο. Τοῦ δὲ ἐπὶ τούτοις ὁμόσαντος,
ἐκφέρουσι κανόνα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ὃν ἐκάλεσαν 'ἀδιά-
φορον' φήσαντες, 'μὴ ἀξιόλογον εἶναι αἰτίαν πρὸς χωρισμὸν τῆς
ἐκκλησίας τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς· μηδὲ μὴν τοὺς ἐν Πάσῃ
συναχθέντας πρόκριμα τῷ καθολικῷ κανόνι γενέσθαι· καὶ γὰρ τοὺς
ἀρχαίους καὶ τοὺς ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων, διαφωνοῦντας περὶ ταύτης
τῆς ἑορτῆς, κοινωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ μηδαμῶς διαφέρεισθαι.
'Ἄλλως τε καὶ τοὺς ἐν τῇ βασιλευσσίᾳ Ῥώμῃ Ναυατιανούς μηδέ-
ποτε ἠκολουθηκέναι Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ποιοῦντας ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν
τὸ Πάσχα, μὴ διακρίνεσθαι πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, τοὺς
μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτοῖς ἐπιτελοῦντας τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτήν.'
Ταῦτα καὶ τοιαῦτα πολλὰ λογισάμενοι ὀρίζουσι τὸν ἀδιάφορον, ὡς
ἔφην, περὶ τοῦ Πάσχα κανόνα· ἐφ' ᾧ τε ἕκαστος μὲν κατὰ τὴν
συνήθειαν ἦν ἐκ προλήψεως ἔχει, ποιεῖν τὸ Πάσχα εἰ βούλοιο·
μὴ διαφέρεισθαι δὲ πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τοὺς διαφόρως ἑορτά-
ζοντας εἶναι πάλιν ἐν ὁμονοίᾳ τῆς ἐκκλησίας. Τοῦ ὅρου τούτου
τούτου περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα παρ' αὐτῶν τότε βεβαιωθέντος,
ὁ Σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαπεφωνημένη ἐγένετο ἡ
τοῦ Πάσχα ἑορτή, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν προλαμβάνων ἐνήστεινε, καὶ
νυκτερεύων τὴν νενομισμένην τοῦ σαββάτου ἡμέραν ἐπετέλει τοῦ
Πάσχα· καὶ πάλιν τῇ ἐξῆς ἅμα πᾶσι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν συνήγετο,
καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν· ἐποίει τε τοῦτο ἐπὶ ἔτη πολλά·
καὶ διὰ τοῦτο λανθάνειν τοὺς πολλοὺς οὐκ ἡδύνατο. Διὸ καί τις

τῶν ἀπλουστέρων, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ὁρμώμενοι· νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐκ τούτου δικαιωθήσεσθαι, ἐξήλουν τε αὐτὸν, καὶ τὸ Πάσχα τὸν ἐκείνου τρόπον ἐπετέλουν λαθραίως. Ἀλλὰ Σαββάτιος ὑστέροις χρόνοις καὶ παρασυνῆξε καθ' ἑαυτὸν, μικρὰ τοῦ ὄρκου φρουτίσας, καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ καθέστη ἐπίσκοπος, ὡς προϊόντες δηλώσομεν. Cp. vii. 12.

CAP. XXII.

Περὶ τῶν δοξάντων τῇ συγγραφῇ διαφανιῶν κατὰ τινας τόπους περὶ τοῦ Πάσχα καὶ βαπτισμάτων καὶ νηστειῶν καὶ γάμων καὶ συνάξεων καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν παρατηρήσεων.

ἌΟ δὲ ἡμῖν ὑποπίπτει περὶ τοῦ Πάσχα, οὐκ ἄκαιρον, ὥς ἡγοῦμαι, διὰ βραχέων εἰπεῖν· οὐ μοι δοκοῦσιν οὔτε οἱ πάλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης εὐλόγως πεφίλουεικέναι, οὔτε οἱ νῦν Ἰουδαίους ἐσπουδακότες ἀκολουθεῖν. Οὐ γὰρ εἰς νοῦν ἐβάλοντο, ὅτι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετατιθεμένου εἰς Χριστιανισμόν, τὰ ἀκριβῆ καὶ τυπικὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἐπαύσατο· καὶ τοῦτο αὐτόθεν τὴν οἰκίαν ἔχει ἀπόδειξιν. Ἰουδαῖζιν γὰρ Χριστιανοῖς οὐδὲ εἰς τοῦ Χριστοῦ νόμος ἐπέτρεψεν· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ὁ ἀπόστολος καὶ ἐκώλυσε, οὐ μόνον τὴν περιτομὴν ἐκβάλλων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν μὴ διακρίνεσθαι παραινῶν. Διὸ Γαλάταις γράφων φησί·

Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε ; Gal. iv. 21.

Καὶ βραχεία περὶ τούτου διαλεχθεῖς, δοῦλον μὲν δείκνυσιν τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ‘ ἐπ’ ἐλευθερίᾳ δὲ κεκληῖσθαι’ τοὺς προσελλυθότας Gal. v. 13. Χριστῷ· παρῇναι δὲ καὶ μηδαμῶς ‘ παρατηρεῖσθαι ἡμέρας καὶ μῆνας Gal. iv. 10. καὶ ἑνιαυτούς.’ Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς μεγάλῃ φησὶ τῇ Col. ii. 16, 17 φωνῇ, σκιὰν εἶναι τὰ παραφυλάγματα· διό, φησί·

Μηδεὶς ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νουμηνίας, ἢ σαββάτου, ἃ τινὰ ἐστὶ σκιὰ τοῦ μέλλοντος.

Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ, ὁ αὐτὸς ἐπισφραγίζόμενος τὰ τοι- Heb. vii. 12. αὐτα φησί·

Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μεταθέσεις γίνεται.

Οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια ‘ ζυγὸν δουλείας’ Gal. v. 1. τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ

Πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων κατέλιπον. "Οθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ ἀνίστασθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας, ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν. Οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ Σωτὴρ ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι διηπέλιψαν. Ἰστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων, ὅτι ἐμιαιφόνουν κατὰ τὰς ἑορτὰς, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ καιρῷ τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ Σωτὴρ ἀναγράφεται. Σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι. Ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς ἰδιάζουσιν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδεὶν νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς. "Οτι δὲ ἐξ ἔθους μᾶλλον ἢ ἀπὸ νόμου παρ' ἑκάστοις ἐξ ἀρχαίου τὴν παρατήρησιν ἔλαβεν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεικνύει. Πλείστοι γὰρ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ἐτήρησαν, τὴν τοῦ σαββάτου ὑπεριδόντες ἡμέραν. Καὶ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς τοὺς ἐτέρους τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας οὐδέποτε διεφέροντο· ἕως ὃ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Βίκτωρ ἄμετρα θερμανθεὶς, ἀκοινωνησίαν τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαίδεκατίταις ἀπέστειλεν. Ἐφ' ᾧ γενομένῳ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσκοπος τοῦ Βίκτορος δι' ἐπιστολῆς γενναίως κατέδραμεν, μεμψάμενος μὲν αὐτοῦ τὴν θερμότητα, διδάξας δὲ, ὡς καὶ οἱ πάλαι διαπεφωνημένως ἐπιτελοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν τῆς κοινωνίας οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο. Καὶ ὅτι Πολύκαρπος ὁ τῆς Σμύρνης ἐπίσκοπος, ὁ ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας, Ἀνικήτῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης ἐκοινωνεῖ, μηδὲν διακρινόμενος περὶ ἑορτῆς πρὸς αὐτὸν, καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξ ἐγχωρίου τῆς ἐν Σμύρνῃ συνηθείας, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ

Euseb. v. 24. τὸ Πάσχα ἐπιτελῶν, ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Εὐσέβιος λέγει. Τινὲς μὲν οὖν, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην παρετήρουν· τινὲς δὲ περὶ τὰ ἀνατολικά μέρη, τὸ σάββατον μὲν τῆς ἑορτῆς ἐτήρουν, διεφώνουν δὲ περὶ τὸν μῆνα. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀκρίβειαν μὴ

σώζουσι, δεῖν ἐπεσθαι περὶ τῆς ἐορτῆς ἔλεγον· οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν ἐπετέλουν, τὸ συνεορτάζειν Ἰουδαίους ἐκτρεπόμενοι· φάσκοντες αἰετὸν ἡλίου ἐν Κριφῷ ὄντος καθήκειν τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν, τῷ Ξανθικῷ μὲν κατὰ Ἀντιοχείας μηνὶ Ἀπριλλίῳ δὲ κατὰ Ῥωμαίους. Καὶ τοῦτο ποιεῖν πειθόμενοι, μὴ τοῖς νῦν κατὰ πάντα πεπλανημένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ Ἰωσήφῳ, καθὰ ἐκεῖνος ἐν τῇ τρίτῃ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας φησὶν. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οὕτως πρὸς ^{Joseph. Antiq. iii. 10. 5.} ἑαυτοὺς διεφώνουν· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἄχρι τῶν ἐσπερίων μερῶν καὶ αὐτοῦ ὠκεανοῦ, μετὰ ἰσημερίαν ἐξ ἀρχαίας τιнос παραδόσεως τὸ Πάσχα ποιήσαντες εὐρίσκονται. Οὗτοι γὰρ πάντες τοῦτον ποιοῦντες τὸν τρόπον, οὐδέποτε πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνησαν· καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύβησαν, ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἐορτὴν ταύτην παρέτρεψεν. Αὐτὸς γὰρ Κωνσταντίνος τοῖς διαφωνοῦσι περὶ ταύτης τῆς ἐορτῆς γράφων παρήνευσεν, ὅπως ἂν αὐτοὶ ὀλίγοι ὄντες μιμῶνται τοὺς πλείονας. Ἄλλὰ τὴν μὲν ὅλην τοῦ βασιλέως ^{Euseb. Vit. Con. iii. 19 supra, i. 9.} ἐπιστολὴν ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ Εὐσεβίου τῶν εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου εὐρήσεις. Τὸ δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα μέρος τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Ἔστι τε τάξις εὐπρεπής, ἣν ἀπασαι αἱ τῶν δυτικῶν καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτικῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑφάν τόπων. Οὐ ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν πάντες ἡγήσαντο, καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγκυνοῖα ἀρέσειν ὑπεσχόμεν, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε, καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἀπασαν Αἴγυπτον, Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Βρεττανίαν, Λιβύαν, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοικήσιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν, μὴ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξῃται σύνεσις· λογιζομένη μὴ μόνον ὥς πλείων ἐστὶ κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιωτάτῳ ἐστὶ βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιτορκίας ἔχειν κοινωνίαν.

Τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή. Τεσσαρεσκαίδεκατίται δέ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης παραδεδοσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἐσπερία μέρη τοὺς ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον τὴν ἐκεῖ παραδεδοκέναι συνθήειαν λέγουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν· ὅτι μέντοι ἐκ συνθηθείας τινὸς μᾶλλον κατὰ χώρας ἐπιτελεῖται ἡ τοῦ Πάσχα ἐορτή,

Πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων κατέλειπον. Ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ ἀνίσθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας, ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν. Οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ Σωτὴρ ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι διηπέλιψαν. Ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων, ὅτι ἐμιαιφόνουν κατὰ τὰς ἑορτὰς, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ καιρῷ τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ Σωτὴρ ἀναγράφεται. Σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι. Ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς ἰδιάζουσιν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδεὶν νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς. Ὅτι δὲ ἐξ ἔθους μᾶλλον ἢ ἀπὸ νόμου παρ' ἑκάστοις ἐξ ἀρχαίου τὴν παρατήρησιν ἔλαβεν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεικνύει. Πλείστοι γὰρ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ἐτήρησαν, τὴν τοῦ σαββάτου ὑπεριδόντες ἡμέραν. Καὶ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς τοὺς ἐτέρους τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας οὐδέποτε διεφέροντο· ἕως ὅ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Βίκτωρ ἄμετρα θερμανθεὶς, ἀκοινωνησίαν τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαίδεκατίταις ἀπέστειλεν. Ἐφ' ᾧ γενομένῳ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσκοπος τοῦ Βίκτορος δι' ἐπιστολῆς γενναίως κατέδραμεν, μεμψάμενος μὲν αὐτοῦ τὴν θερμότητα, διδάξας δὲ, ὡς καὶ οἱ πάλοι διαπεφωνημένως ἐπιτελοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν τῆς κοινωνίας οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο. Καὶ ὅτι Πολύκαρπος ὁ τῆς Σμύρνης ἐπίσκοπος, ὁ ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας, Ἀνικήτῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης ἐκοινωνεῖ, μηδὲν διακρινόμενος περὶ ἑορτῆς πρὸς αὐτὸν, καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξ ἐγγωρίου τῆς ἐν Σμύρνῃ συνηθείας, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ

Euseb. v. 24. τὸ Πάσχα ἐπιτελῶν, ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Εὐσέβιος λέγει. Τινὲς μὲν οὖν, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην παρετήρουν· τινὲς δὲ περὶ τὰ ἀνατολικά μέρη, τὸ σάββατον μὲν τῆς ἑορτῆς ἐτήρουν, διεφώνουν δὲ περὶ τὸν μῆνα. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀκρίβειαν μὴ

σώζουσι, δεῖν ἔπεσθαι περὶ τῆς ἑορτῆς ἔλεγον· οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν ἐπετέλουν, τὸ συνεορτάζειν Ἰουδαίοις ἐκτρεπόμενοι· φάσκοντες αἰετοῦ ἡλίου ἐν Κριφῷ ὄντος καθήκειν τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν, τῷ Ξανθικῷ μὲν κατὰ Ἀντιοχείας μηνὶ Ἀπριλλίῳ δὲ κατὰ Ῥωμαίους. Καὶ τοῦτο ποιεῖν πειθομένους, μὴ τοῖς νῦν κατὰ πάντα πεπλανημένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ Ἰωσήφῳ, καθὰ ἐκείνος ἐν τῇ τρίτῃ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας φησὶν. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτως πρὸς ^{Joseph. Antiq. iii. 10. 5.} ἑαυτοὺς διεφώνουν· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἄχρι τῶν ἑσπερίων μερῶν καὶ αὐτοῦ ὥκεαντο, μετὰ ἰσημερίαν ἐξ ἀρχαίας τιнос παραδόσεως τὸ Πάσχα ποιήσαντες εὐρίσκονται. Οὗτοι γὰρ πάντες τοῦτον ποιοῦντες τὸν τρόπον, οὐδέποτε πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνησαν· καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύλλησαν, ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρψε. Αὐτὸς γὰρ Κωνσταντῖνος τοῖς διαφωνοῦσι περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς γράφων παρήνευσεν, ὅπως ἂν αὐτοὶ ὀλίγοι ὄντες μιμῶνται τοὺς πλείονας. Ἀλλὰ τὴν μὲν ὅλην τοῦ βασιλέως ^{Euseb. Vit. Con. iii. 19. supra, i. 9.} ἐπιστολὴν ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ Εὐσεβίου τῶν εἰς τὸν βίον Κων- σταντίνου εὐρήσεις. Τὸ δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα μέρος τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Ἔστι τε τάξις εὐπρεπής, ἣν ἀπασαι αἱ τῶν δυτικῶν καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτικῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑφάν τόπων. Οὗ ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχιν πάντες ἡγήσαντο, καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοῖᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμεν, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε, καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἀπασαν Αἴγυπτον, Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Βρεττανίαν, Λιβύαν, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν, μὴ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξῃται σύνεσις· λογιζομένη μὴ μόνον ὥς πλείων ἐστὶ κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὥς τοῦτο μάλιστα κοινὴ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖ δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιτορκίας ἔχειν κοινωνίαν.

Τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή. Τεσσαρεσκαίδεκατίται δέ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης παραδεδοῦσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη τοὺς ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον τὴν ἐκεῖ παραδεδοκῆναι συνήθειαν λέγουσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν· ὅτι μέντοι ἐκ συνηθείας τινὸς μᾶλλον κατὰ χώρας ἐπιτελεῖται ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτή,

ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς ἐρμηνεύουσιν. Οἱ ἐν Ἑλλησπόντῃ Ναυατιανοὶ οὐχ ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιοῦνται τὰς εὐχὰς, παραπλησίως δὲ παρὰ πολλὰ τῇ κρατούσῃ ἐκκλησίᾳ. Καθόλου μέντοι πανταχοῦ καὶ παρὰ πάσαις θρησκείαις, τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τὸ αὐτό. Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ καὶ τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ' οὗ Ἀρειοὺς τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν. Ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσιν. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ Ναυατιανοί· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλλησπόντῃ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ Τεσσαρεσκαίδεκάτῃται. Οἱ Ναυατιανοὶ οἱ περὶ Φρυγίαν διγάμους οὐ δέχονται· οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οὔτε φανερώς δέχονται οὔτε φανερώς ἐκβάλλουσι· ἐν δὲ τοῖς ἐσπερίοις μέρεσι φανερώς δέχονται. Αἴτιοι γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, τῆς τοιαύτης διαφωνίας οἱ κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινόμενοις παρέπεμψαν. Πάντα δὲ τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔθη κατὰ πόλεις καὶ χώρας γενόμενα ἐγγράφειν ἐργῶδες, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον. Ἰκανὰ μέντοι καὶ τὰ παρατεθέντα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐκ συνηθείας τινὸς κατὰ χώρας διάφορον ἐσχέκῃαι τιμῇ. Διὸ περιττολογούσῃ οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνόδον παρατρέψαι τὸ Πάσχα ἐπιθυρήσαντες· οἱ γὰρ ἐκεῖσε συνελθόντες τοὺς λαοὺς εἰς συμφωνίαν ἄγειν ἐσπούδασαν πρὸς τοὺς πολλῶν πλείονας διαφωνοῦντας τὸ πρότερον. Ὅτι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων πολλαὶ διαφωνίαι διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγίνοντο, οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους διέλαθεν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ βίβλος τῶν Πράξεων. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνωσαν οἱ ἀπόστολοι ταραχὴν ἐκ τῆς διαφωνίας τῶν ἐθνῶν κινουμένην τοῖς πιστεύουσι, πάντες ἅμα γενόμενοι θεῖον νόμον ἐθέσπισαν, ἐν τύπῳ ἐπιστολῆς καταγράφαντες. Δι' οὗ τῆς βαρυτάτης μὲν περὶ τῶν τοιοῦτων δουλείας τε καὶ ἐρεσχελίας τοὺς πιστεύοντας ἠλευθέρωσαν· ὑποτύπωσιν δὲ ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ἄγουσαν ἐδίδαξαν, μόνα ὅσα ἀναγκάως δεῖ φυλάττειν μνηύσαντες. Ἄλλ' ἢ μὲν ἐπιστολῇ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν ἀναγέγραπται· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἐνταῦθα προσκείσθαι.

Acts xv. 23. Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ

ἠκούσαμεν ὅτι τινες ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστείλαμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ τε καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας ταῦτα. Ἔδοξε γὰρ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐρρωσθε.

Ταῦτα μὲν ἔδοξε τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ φησιν ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι 'ἔδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες' ὀφειλόντων φυλάττεσθαι. Τινες δὲ τούτων ἀμελήσαντες ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται, περὶ δὲ ἡμερῶν ἐορτῆς ὡς περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· ἀντιστρέψαντες μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα, καὶ νομοθετοῦντες ἑαυτοῖς, παρ' οὐδὲν δὲ τὴν τῶν ἀποστόλων νομοθεσίαν τιθέμενοι· λαυθάνοντες ἑαυτοὺς, ὅτι ἐναντία οἷς τῷ Θεῷ ἔδοξε πράττουσι. Δυνατὸν μὲν οὖν τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον ἔτι πλέον ἐκτείνειν, καὶ δεῖξαι ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι τῶν περὶ τοῦ Πάσχα χρόνων τὴν ἀκριβειαν ἢ τύπον φυλάττουσιν· ὅπως τε Σαμαρεῖς, ἀπόσχισμα ὄντες Ἰουδαίων, αἰ μετ' Ἰσημερίαν τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν. Ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις ἰδιαζούσης χρήζει καὶ μακροτέρας ἐκθέσεως· ἐκεῖνο δὲ μόνον φημί, ὅτι οἱ φιλοῦντες Ἰουδαίους ἀκολουθεῖν, καὶ περὶ τοὺς τύπους ἀκριβολογούμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ τούτων ἐκπίπτειν ὀφείλουσιν. Εἰ γὰρ ὅλως ἀκριβολογεῖσθαι προήρηνται, οὐκ ὀφείλουσιν ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπὸ νόμον γενόμενος· Ἰουδαϊκῶς ἔπραττεν, ἢ ὑπέμεινεν Gal. iv. 4. ὑπὸ Ἰουδαίων ἀδικούμενος, ἢ εὐεργετῶν τοὺς πάντας τυπικῶς κατειργάζετο. Ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν ἐδίδασκεν· εἰς ἀνάγωγον οἴκημα τὸ Πάσχα εὐτρεπισθῆναι ἐκέλευσεν· ὄνον δεδεμένην λυθῆναι προσέταττεν· τὸν βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, σημεῖον ἐδίδου τοῖς εἰς τὸ Πάσχα σπουδάζουσι· καὶ ἄλλα ὅσα μυρία ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται. Καὶ τούτων οὐδὲν σωματικῶς παραφυλάττειν σπουδάζουσιν οἱ διὰ ἐορτὴν δικαιωθῆναι νομίζοντες. Οὐ γάρ τις τῶν διδασκάλων ἐκ πλοίου ποτὲ τὴν διδασκαλίαν πεποῖηται· οὐκ εἰς

ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς ἐρμηνεύουσιν. Οἱ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοὶ οὐχ ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιοῦνται τὰς εὐχὰς, παραπλησίως δὲ παρὰ πολλὰ τῇ κρατούσῃ ἐκκλησίᾳ. Καθόλου μέντοι πανταχοῦ καὶ παρὰ πάσαις θρησκειαῖς, τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τὸ αὐτό. Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ· καὶ τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ' οὗ Ἀρειοὺς τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν. Ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον ἡσιτεύουσιν. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ Ναυατιανοί· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ Τεσσαρεσκαίδεκατῖται. Οἱ Ναυατιανοὶ οἱ περὶ Φρυγίαν διγᾶμον οὐ δέχονται· οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οὔτε φανερώς δέχονται οὔτε φανερώς ἐκβάλλουσι· ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι φανερώς δέχονται. Αἴτιοι γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, τῆς τοιαύτης διαφωνίας οἱ κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέπεμψαν. Πάντα δὲ τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔθη κατὰ πόλεις καὶ χώρας γενόμενα ἐγγράφειν ἐργῶδες, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον. Ἰκανὰ μέντοι καὶ τὰ παρατεθέντα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐκ συνθηλαίας τινὸς κατὰ χώρας διάφορον ἐσχηκέναι τιμῇ. Διὸ περιττολογούσιν οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνόδον παρατρέψαι τὸ Πάσχα ἐπιθυρήσαντες· οἱ γὰρ ἐκεῖσε συνελθόντες τοὺς λαοὺς εἰς συμφωνίαν ἄγειν ἐσπούδασαν πρὸς τοὺς πολλῶ πλείονας διαφωνούντας τὸ πρότερον. Ὅτι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων πολλὰ διαφωνοῦναι διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγίνοντο, οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους διέλαθεν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ βίβλος τῶν Πράξεων. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνωσαν οἱ ἀπόστολοι ταραχὴν ἐκ τῆς διαφωνίας τῶν ἐθνῶν κινουμένην τοῖς πιστεύουσιν, πάντες ἅμα γενόμενοι θεῖον νόμον ἐθέσπισαν, ἐν τύπῳ ἐπιστολῆς καταγράψαντες. Δι' οὗ τῆς βαρυντάτης μὲν περὶ τῶν τοιούτων δουλείας τε καὶ ἔρεσχελας τοὺς πιστευοντας ἠλευθέρωσαν· ὑποτίπωσι δὲ ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ἄγουσαν ἐδίδαξαν, μόνα ὅσα ἀναγκαίως δεῖ φυλάττειν μνηύσαντες. Ἄλλ' ἢ μὲν ἐπιστολὴ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν ἀναγράφεται· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἐνταῦθα προσκεῖσθαι.

Acts xv. 23. Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ

ἠκούσαμεν ὅτι τινες ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ δεσπευτάμεθα· ἔδοξε ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ τε καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδοκόσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας ταῦτα. Ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐρρωσθε.

Ταῦτα μὲν ἔδοξε τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ φησιν ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες· ὀφειλόντων φυλάττεσθαι. Τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται, περὶ δὲ ἡμερῶν ἐορτῆς ὡς περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· ἀντιστρέψαντες μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα, καὶ νομοθετοῦντες ἑαυτοῖς, παρ' οὐδὲν δὲ τὴν τῶν ἀποστόλων νομοθεσίαν τιθέμενοι· λαυθάνοντες ἑαυτοὺς, ὅτι ἐναντία οἷς τῷ Θεῷ ἔδοξε πράττουσι. Δυνατὸν μὲν οὖν τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον ἔτι πλέον ἐκτείνειν, καὶ δεῖξαι ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι τῶν περὶ τοῦ Πάσχα χρόνων τὴν ἀκριβείαν ἢ τύπον φυλάττουσιν· ὅπως τε Σαμαρεῖς, ἀπόσχιμα ὄντες Ἰουδαίων, ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν. Ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις ἰδιαζούσης χρήζει καὶ μακροτέρας ἐκθέσεως· ἐκείνο δὲ μόνον φημί, ὅτι οἱ φιλοῦντες Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖν, καὶ περὶ τοὺς τύπους ἀκριβολογούμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ τούτων ἐκπίπτειν ὀφείλουσιν. Εἰ γὰρ ὅλως ἀκριβολογεῖσθαι προήρηται, οὐκ ὀφείλουσιν ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπὸ νόμον γενόμενος Ἰουδαϊκῶς ἐπραττεν, ἢ ὑπέμεινεν Gal. iv. 4. ὑπὸ Ἰουδαίων ἀδικούμενος, ἢ εὐεργετῶν τοὺς πάντας τυπικῶς κατειργάζετο. Ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν ἐδίδασκεν· εἰς ἀνώγειον οἶκημα τὸ Πάσχα εὐτρεπισθῆναι ἐκέλευσεν· ὄνον δεδεμένην λυθῆναι προσέταττεν· τὸν βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, σημεῖον ἐδίδου τοῖς εἰς τὸ Πάσχα σπουδάζουσι· καὶ ἄλλα ὅσα μυρία ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται. Καὶ τούτων οὐδὲν σωματικῶς παραφυλάττειν σπουδάζουσιν οἱ διὰ ἐορτὴν δικαιοθῆναι νομίζοντες. Οὐ γὰρ τις τῶν διδασκάλων ἐκ πλοίου ποτὲ τὴν διδασκαλίαν πεποιήται· οὐκ εἰς

ἀνώγεόν τις οἶκημα ἐκ παντὸς τελέσαι τὸ Πάσχα ἐσπούδασεν· οὐκ ὄνον δεδεμένην δῆσαντες αὐθις ἐπέλυσαν· οὐ κεράμιον ὕδατος βαστάσαι τινὶ ἐπέτρεψαν, ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα Ἰουδαϊκὰ μᾶλλον ἡγήσαντο. Ἰουδαῖοι γὰρ τὰ συμβαίνοντα ἐν τοῖς σώμασι μᾶλλον ἢ ταῖς ψυχαῖς σώζειν σπουδάζουσι· διὸ καὶ ἔνοχοι τῇ κατάρᾳ γίνονται, ὅτι τὸν νόμον Μωϋσέως ἐν τύποις οὐ μὴν πρὸς ἀλήθειαν ἐκλαμβάνουσιν. Οἱ δὲ φίλοι τοῖς Ἰουδαίοις ταῦτα μὲν εἰς θεωρίαν ἄγουσι· περὶ δὲ ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἄσπονδον αἰροῦνται πόλεμον, τὴν περὶ τούτων θεωρίαν πατήσαντες ὥς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτοὺς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὅμοια Ἰουδαίους καταδικάζεσθαι, τὴν ἐκ τῆς κατάρας ψῆφον· αὐτοῖς ἐπιφέροντας. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι· ἐπαναδράμωμεν δὲ εἰς τὸ προκείμενον, οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ὥς ἡ ἐκκλησία διαιρεθεῖσα οὐκ ἐνέμεινε τῇ γενομένῃ πρώτῃ διαιρέσει· καὶ ὥς οἱ διαιρεθέντες καθ' ἑαυτῶν πάλιν ἐχώρουν, μικρὰς τε καὶ εὐτελοὺς προφάσεως λαμβανόμενοι ἀλλήλων διεχωρίζοντο. Ναυατιανοὶ μὲν οὖν, ὥς ἔφην, διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν διηρέθησαν· καὶ περὶ τούτου οὐ μίαν μόνην διαίρεσιν ἔχουσιν· ἄλλοι γὰρ ἄλλως κατὰ ἐπαρχίας, οὐ μόνον περὶ μηνὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ἐβδομάδος ἡμερῶν, καὶ περὶ ἐτέρων εὐτελῶν διαφερόμενοι, πῇ μὲν διακρίνονται, πῇ δὲ καὶ ἐπιμίγνυνται.

CAP. XXIII.

Περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομασθέντων.

Γίνονται δὲ καὶ ἐν Ἀρειανοῖς διαιρέσεις δι' αἰτίαν τοιαύτην· αἱ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτοῖς ἔριστικαὶ ζητήσεις εἰς ἄτοπὰ τινα τοὺς λόγους αὐτῶν προήγαγον. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπίστευται ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι Υἱοῦ τοῦ Λόγου, ζήτημα ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, εἰ δύναται καὶ πρὸ τοῦ ὑποστῆναι τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς καλεῖσθαι 'Πατήρ'; Ἐπεὶ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον οὐκ ἐκ Πατρὸς γενεῖσθαι, ἀλλ' 'ἐξ οὐκ ὄντων' ὑποστῆναι ἐδόξαζον, περὶ τὸ πρῶτον καὶ ἀνωτάτω κεφάλαιον σφαλέντες εἰκότως περὶ ψιλοῦ ὀνόματος εἰς ἄτοπον φιλονεικίαν ἐξέπεσον. Δωρόθεος μὲν οὖν, ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὑπ' αὐτῶν μετασταλὲς, ἔλεγε μὴ δύνασθαι Πατέρα εἶναι ἢ καλεῖσθαι, μὴ ὑφεστῶτος Υἱοῦ. Μαρῖνος δὲ, ὃν ἐκ

Θράκης πρὸ Δωροθέου κεκλήκεισθαι, εὐκαίρου δραξάμενος ἀφορμῆς, —ἐλυνπέτο γὰρ ὅτι αὐτοῦ Δωρόθεος προεκέκριτο,—τοῦ ἐναντίου λόγου προτίστατο. Διὰ τοῦτο γίνεται εἰς αὐτοὺς διαίρεσις· καὶ χωρισθέντες διὰ τὸ προλεχθὲν λεξείδιον, κατ' ἰδίαν ἑκάτερος τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· τῶν ὑπὸ Δωρόθεον ταπτομένων κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους μεινάντων· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες Μαρίνῳ ἰδίους κατασκευάσαντες εὐκτηρίους οἴκους τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο, λέγοντες τὸν Πατέρα αἰεὶ εἶναι Πατέρα, καὶ μὴ ὑφέστωτος τοῦ Υἱοῦ. Ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι 'Ψαθυριανοί,' ὅτι Θεόκτιστός τις ψαθυροπώλης, Σύρος τὸ γένος, διαπύρως τῷ λόγῳ τῷδε συνίστατο. Ἐπηκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ Σεληνᾶς ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπίμικτον ἔχων τὸ γένος· Γότθος μὲν ἦν ἐκ πατρὸς, Φρῶξ δὲ κατὰ μητέρα· καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέραις ταῖς διαλέκτοις ἐτόλμως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐδίδασκε. Καὶ οὗτοι δὲ μικρὸν ὕστερον διηρέθησαν, Μαρίνου πρὸς Ἀγάπιον διενεχθέντος, ὃν αὐτὸς εἰς ἐπισκοπὴν τῆς Ἐφέσου προεβέβλητο. Οὗτοι δὲ οὐ περὶ θρησκείας, ἀλλὰ περὶ προεδρίας μικροψυχήσαντες ἐπολέμουν ἀλλήλοις, τῶν Γότθων προσθεμένων τῷ Ἀγαπίῳ. Διὸ πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς κληρικῶν, μισήσαντες τὴν ἐκ κενοδοξίας τεχθεῖσαν μάχην αὐτοῖς, ἀποστάντες αὐτῶν τῇ 'ὁμοουσίῳ' πίστει προσέθεντο. Ἀρειανοὶ μὲν δὴ ἐπὶ τριακονταπέντε ἔτη χωρισθέντες ἀλλήλων, ὕστερον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ νέου Θεοδοσίου, κατὰ τὴν ὑπατείαν τοῦ στρατηλάτου Πιλίνθα, τῆς Ψαθυριανῶν ὄντος αἵρέσεως, πεισθέντες τῆς φιλο-A.D. 419. νεικίας ἐπαύσαντο, καὶ ἠνώθησαν, ὥσπερ νόμον ὀρίσαντες, μηδέποτε μνημονεῦσαι τοῦ κεφαλαίου δι' ὃ ἐχωρίζοντο. Τοῦτο δὲ ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει ποιῆσαι δεδύνηνται· οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, εἴπου καὶ τυγχάνουσιν ὄντες, ἐπιμένουσι χωρίζόμενοι. Τοιαῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀρειανοῖς διαίρέσεως.

CAP. XXIV.

Ὅτι καὶ Εὐνομανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφόρους προσηνυμίας ἐκ τῶν προεστώτων κτησάμενοι.

Ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ οἱ ἀπὸ Εὐνομίου ἀδιαίρετοι μεμενῆκασιν· αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐνόμιος ἤδη πρότερον Εὐδοξίου τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου κεχώριστο, πρόφασιν λαβὼν, ὅτι Ἀέτιον

Cp. iv. 7.

τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον ἐκβληθέντα οὐ προσεδέχετο· οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ εἰς διάφορα διηρέθησαν. Πρῶτον μὲν γὰρ Θεοφρόνιός τις Καππαδόκης, ὑπὸ Εὐνομίῃ τὰ ἐριστικὰ παιδευθεὶς, καὶ παχυμερῶς τὰς Ἀριστοτέλους 'Κατηγορίας' καὶ τὸ 'περὶ ἑρμηνείας' νήσας, συντάξας βιβλία 'περὶ τῆς γυμνασίας τοῦ νοῦ' ἐπέγραψε. Προσοχθείσας δὲ τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοθηρήσκοις, ὥς ἀποστατήσας αὐτῶν ἐκβέβληται· καὶ παρὰ συνάξας αὐτοῖς, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπ' ὠνυμον αἴρεσιν καταλέλοιπε. Καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ Εὐτυχίος τις ἐκ ψυχροῦ ζητήματος ἔχωρίσθη τῶν Εὐνομιανῶν, καὶ νῦν τὰς συνάξεις κατ' ἰδίαν ποιεῖται. Ὀνομάζονται οὖν οἱ μὲν Θεοφρόνιῳ ἀκολουθήσαντες Εὐνομιοθεοφρονιανοί· οἱ δὲ Εὐτυχίῳ Εὐνομιοευτυχιανοί. Ὅποια δὲ ψυχρὰ ῥημάτιά ἐστι περὶ ὧν διαφέρονται, παραδοῦναι τῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἄξιον εἶναι κέκρικα, ἵνα μὴ εἰς ἕτερα ἀποκλίνω τὸν λόγον· πλὴν ὅτι τὸ βάπτισμα παρεχάραξαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν Τριάδα, ἀλλ' εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ βαπτίζουσι θάνατον. Γέγονε δὲ ἐπὶ χρόνον τινα καὶ ἐν Μακεδονianoῖς διχόνοια, Εὐτροπίου μὲν πρεσβυτέρου ἰδίᾳ συνάγοντος, Καρτερίου δὲ μὴ συναινούντος αὐτῷ. Ἴσως δ' ἂν καὶ ἄλλαι τινες εἰεν θρησκείαι ἐκ τούτων γινόμεναι ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν πόλεων. Ἐγὼ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὰς διατριβάς ποιούμενος, ἐν ᾗ ἐτέχθην τε καὶ ἀνετράφη, τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα πλατύτερον διηγούμεναι· ὅτι τινα τούτων καὶ αὐτοψία ἰστόρησα, καὶ ὅτι λαμπρότερα τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα, καὶ ἄξια μνήμης καθέστηκε· ταῦτα μὲν οὖν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους συνέβη γενέσθαι καιροῦς. Εἰ δέ σοι φίλον ὀνόματα διαφόρων μαρθάνειν αἰρέσεων, τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ, ὃ συνέταξεν ὁ Κυπρίων ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος, ἐντυγχάνων διδάσκου. Περὶ μὲν δὴ τούτων ἀποχρόντως εἰρήσθω· τὰ δὲ δημόσια πράγματα πάλιν ἐταράττετο ἕξ αἰτίας τοιαύτης.

Epiphan.
Ancorat. 13.

CAP. XXV.

Περὶ τῆς τυραννίδος Εὐγένιου, καὶ τῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως κατὰ τοῦ τυράννου νίκης.

Κατὰ τὰ ἐσπέρια μέρη γραμματικὸς τις ὀνόματι Εὐγένιος, Ῥωμαῖκούς παιδεύων λόγους, ἀφείς τὰ παιδευτήρια ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστρατεύετο, καὶ ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως καθίσταται. Διὰ δὲ

τὸ εἶναι ἐλλόγιμος πλέον τῶν ἄλλων τιμώμενος, τὴν τύχην μετρίως οὐκ ἔνεγκεν. Ἀλλὰ συνεργὸν λαβὼν Ἀρβογάστην, ὃς ἐκ τῆς [Qu. ἤνεγκεν.] μικρᾶς Γαλατίας ὀρμώμενος στρατιωτικοῦ μὲν τάγματος ἡγεμὼν ἐτύγγαυεν ὦν, τὸν δὲ τρόπον χαλεπὸς καὶ μαιφονώτατος, εἰς τυραννίδα ἀπέκλιε. Βουλευούσιν οὖν ἄμφω φόνον κατὰ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ, τοὺς ἐπικοιτωνίτας εὐνούχους ὑπεισελθόντες. Οἱ δὲ ὑποσχέσεις μειζύων ἢ εἶχον ἀξιωματῶν δεξάμενοι καθεύδοντα τὸν βασιλέα ἀπέπνιξαν. Εὐθὺς οὖν ὁ Εὐγένιος ἐγκρατὴς τῶν ἐν τοῖς ἐσπερίοις μέρεσι πραγμάτων γενόμενος, ἔπραττεν ὅσα εἰκὸς ἦν ὑπὸ τυράννου γίνεσθαι. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος αὖθις ἐν φροντίσι μεγίσταις καθίστατο, δευτέρων ἀγῶνων τῶν μετὰ Μάξιμον προκειμένης ὁδοῦ. Συγκροτήσας οὖν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, καὶ τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀναγορεύσας βασιλέα, ἐν τῇ ἑαυτοῦ τρίτῃ ὑπατείᾳ καὶ Ἀβουνδαντίου, τῇ δεκάτῃ τοῦ A.D. 393. Ἰαννουαρίου μηνὸς, αὖθις ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱοὺς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντας. Ἀπιδύοντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὸν κατὰ Εὐγενίου πόλεμον πλείστοι τῶν πέραν τοῦ Ἰστροῦ βαρβάρων ἐπηκολούθουν, συμμαχεῖν κατὰ τοῦ τυράννου προαιρούμενοι. Οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου χρόνου, τὰς Γαλλίας κατέλαβε σὺν δυνάμει πολλῇ· ἐκεῖ γὰρ ἡτρεπίεζτο ἔχων καὶ αὐτὸς στρατοῦ μυριάδας πολλὰς. Γίνεται οὖν συμβολὴ περὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλούμενον Φρίγγον, ὃς ἀπέχει * * Καθ' ὃ μὲν οὖν μέρος Ῥωμαῖοι πρὸς Ῥωμαίους συνεπλέκοντο, ἰσόπαλος ἦν ἡ μάχη· καθ' ὃ δὲ οἱ συμμαχοῦντες τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ βάρβαροι, κατ' ἐκεῖνο οἱ Εὐγενίου μᾶλλον ἐπεκράτουν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν τοὺς βαρβάρους ἀπολλυμένους, ἐν μεγίστῳ τε ἀγῶνι γενόμενος, χαμαὶ ῥίψας ἑαυτὸν βοηθὸν ἐκάλει Θεὸν, καὶ τῆς αἰτήσεως οὐκ ἡστούχησεν. Βακούριος γὰρ ὁ στρατηλάτης αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπερρώσθη, ὥστε σὺν τοῖς πρωταγωνισταῖς εἰσδραμεῖν, καθ' ὃ μέρος οἱ βάρβαροι ἐδιώκοντο· καὶ διαρρήσσει μὲν τὰς φάλαγγας, τρέπει δὲ εἰς φυγὴν τοὺς πρὸ βραχείως διώκοντας. Ἐπιγίνεται δὲ καὶ ἄλλο θαύματος ἄξιον· ἄνεμος γὰρ σφοδρὸς ἐπιπνεύσας τὰ πεμπόμενα βέλη παρὰ τῶν Εὐγενίου κατ' αὐτῶν περιέτρεπεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀντιπάλων μετὰ σφοδρότητας τῆς ὁρμῆς ἔφερε κατ' αὐτῶν τοσοῦτον ἰσχυσεῖν ἢ τοῦ βασιλέως εὐχή. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον γενομένης τῆς τοῦ πολέμου

τροπῆς, ὁ τύραννος προσδραμὼν τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶν ἐδέετο σωτηρίας τυχεῖν· ἀλλὰ πρὸς τοῖς ποσὶ τοῖς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. Ταῦτα πέπρακται τῇ ἑκτῇ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Ἀρκαδίου τὸ τρίτον καὶ Ὀνωρίου τὸ δεύτερον. Ἀρβογάστης δὲ, ὁ τῶν τηλικούτων κακῶν αἰτίας, μετὰ δύο τῆς συμβολῆς ἡμέρας φεύγων, ὥς ἔγνω οὐκ εἶναι αὐτῷ βιώσιμα, τῷ οἰκέλῳ ξίφει ἑαυτὸν διεχρήσατο.

CAP. XXVI.

Ὡς μετὰ τὴν νίκην ὁ βασιλεὺς ἀρρωστήσας τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἐν Μεδιολάνῳ μετεκατέσατο· καὶ μικρὸν δόξας τῆς νόσου βαῖσαι ἵπποδρομίαν τελεσάμενος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκ τοῦ πολεμικοῦ μόχθου κακῶς διέτθη τὸ σῶμα· προσδοκήσας δὲ ἐκ τῆς ἐπιγενομένης ἀρρωστίας τέλος ἔχειν αὐτῷ τὰ τῆς ζωῆς, μείζονα τῆς τελευτῆς περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων εἶχε φροντίδα, λογιζόμενος ὅσα καταλαμβάνει κακὰ τοὺς ἀνθρώπους, βασιλέως τελευτήσαντος. Μεταπέμπεται οὖν ἢ τάχος τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καταστήσαι τὰ ἐσπέρια μέρη βουλόμενος. Φθάσας δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ, ἀνερρώσθη τῆς νόσου, ἵπποδρομίαι τε ἐπινικίους ἐπιτελεῖ· καὶ πρὸ ἀρίστου μὲν ἔρρωτο, τὰς ἵπποδρομίας θεώμενος· μετὰ δὲ τὸν ἀρίστον ἐξαίφνης διετέθη κακῶς. Καὶ εἰς μὲν τὴν θέαν προελθεῖν οὐκ ἴσχυσεν· τὸν δὲ υἱὸν τὴν ἵπποδρομίαν ἐπιτελέσαι κελεύσας, νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Τοῦτο δὲ ἦν πρῶτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἐννενηκοστῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος. Ἐξῆσε δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἔτη ἐξήκοντα· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη δεκαεξί. Περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δεκαεξί, μηνῶν ὀκτώ.

A.D. 395.

LIB. VI.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τὸ μὲν ἐπίταγμά σου, ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, ἐν πέντε τοῖς προλαβοῦσι βιβλίοις διεπονησάμεθα, ὡς οἶόν τε τὴν ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψαντες. Ἴσθι δὲ ἡμᾶς μὴ ἐσπουδακέναι περὶ τὴν φράσιν, ἐννοήσαντας ὡς εἰ σπουδάσαιμεν καλλιλεξίᾳ χρῆσασθαι, ἴσως μὲν καὶ ἀποπεσοῦμεθα τοῦ σκοποῦ. Εἰ δὲ καὶ ἐπιτευζόμεθα, οὐ τοιαῦτα πάντως δυνησόμεθα γράφειν, οἷα τοῖς παλαιοῖς συγγραφεῦσιν εἴρηται, δι' ὧν αὖξιν τε καὶ χείρονα ποιεῖν νομίζοιτο ἂν τις τὰ πράγματα. Ἐπειτα δὲ καὶ οὐδαμῶς οἰκοδομήσει τοὺς πολλοὺς καὶ ἰδιώτας ὁ λόγος, οἱ τὰ πράγματα βούλονται μόνον εἰδέναι, οὐ τὴν λέξιν ὡς καλῶς συγκειμένην θαυμάσαι. Ἴνα μὴ οὖν ἀμφοτέρους ἀνόνητος ἡ πραγματεία γένηται, τοῖς μὲν εὐπαιδεύτοις, ὅτι μὴ ἀξία τῇ παλαιᾷ φράσει συγκρίνεσθαι, τοῖς δὲ ἰδιώταις, ὅτι μὴ δύνανται ἐφικέσθαι τῶν πραγμάτων καλυπτομένων ὑπὸ τῆς κομπείας τοῦ λόγου, τὴν σαφεστέραν μὲν δοκοῦσαν, ταπεινοτέραν δὲ φράσιν ἐπιτηδεύσαμεν.

Ἀρχόμενοι δὲ ὁμῶς τοῦ ἔκτου βιβλίου ἐκείνο προλέγομεν, ὅτι τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας γενομένων ἀπτόμενοι δεδοίκαμεν ἤδη, μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς δόξωμεν γράφειν ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν, 'τὸ ἀληθές ἐστι πικρὸν,' ὅτι μὴ σὺν ἐγκωμίῃ τὰ ὀνόματα ὧν φιλοῦσι παραλαμβάνομεν ἢ ὅτι μὴ τὰς πράξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ζηλωταὶ καταγνώσκονται, ὅτι μὴ τοὺς ἐπισκόπους λέγομεν 'θεοφιλεστάτους' ἢ 'ἀγιωτάτους,' ἢ τὰ τοιαῦτα. Ἄλλοι δὲ καὶ φιλοπραγμονήσουσιν ἔσθ' ὅτε, ὅτι μὴ τοὺς βασιλεῖς 'θειοτάτους' καὶ 'δεσπότας,' καὶ ὅσα χρηματίζειν εἰώθασιν, ὀνομάζομεν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῖς

παλαιοῖς γεγραμμένων παραστήσειν ἔχων, καὶ δεικνύναι δυνάμενος, ὥς ὁ δοῦλος παρ' αὐτοῖς ἐξ ὀνόματος εἴωθε τὸν δεσπότην καλεῖν, διὰ τὴν τῶν πραγμάτων χρεῖαν, παρ' οὐδὲν τὸ ἀξίωμα θέμενος, καὶ τοῖς τῆς ἱστορίας νόμοις πειθόμενος, οἱ τὴν τῶν πραγμάτων ἀπαιτούσι διήγησιν καθαρὰν καὶ ἀληθῆ καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ἐπικαλύμματος, ἐπ' αὐτὴν βαδιούμαι λοιπὸν τὴν ἐξήγησιν, ἃ τε αὐτὸς ἔθεασάμην συγγράφων, ἃ τε παρὰ τῶν ἑωρακότεων ἠδυνήθημεν μαθεῖν, δοκιμάζων τάληθες, ἐκ τοῦ μὴ παραλλάττειν κατὰ τὴν ἀπαγγέλλαν τοὺς διηγουμένους αὐτά. Ἐπιπόνως δέ μοι τὸ ἀληθές ἐγνωρίζετο, πολλῶν τε καὶ διαφόρων ἀπαγγελλόντων· καὶ τῶν μὲν παρεῖναι λεγόντων τοῖς πράγμασι, τῶν δὲ πάντων μᾶλλον ἀξιούτων εἶδέναι.

CAP. I.

Ὡς τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος, τῶν υἱῶν αὐτοῦ διανεμαμένων τὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ στρατοῦ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐλθόντος, τοῦ τε Ἀρκαδίου αὐτοῖς ὑπαντήσαντος, Ρουφίνος ὁ ὑπάρχων πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

Τοῦ δὴ βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος ἐν ὑπατείᾳ Ὀλυβρίου καὶ Προβίου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, οἱ αὐτοῦ υἱοὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διαδέχονται· καὶ Ἀρκάδιος μὲν τῶν ἐψών, Ὀνώριος δὲ τῶν ἑσπερίων εἶχε τὸ κράτος. Τῶν ἐκκλησιῶν δὲ κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους προειστήκεισαν ἐν μὲν τῇ βασιλευσούσῃ Ῥώμῃ Δάμασος· ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλος· τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα Ἰωάννης ἐκράτει· Φλαβιανὸς δὲ τὴν Ἀντιοχείων εἶχε· κατὰ δὲ τὴν νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν Νεκτάριος εἶχε τὸν θρόνον, καθὰ καὶ ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ ἡμῶν ἱσθόρηται. Περὶ δὲ τὴν ὀγδόην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, τὸ σῶμα Θεοδοσίου κομισθὲν τῇ νενομισμένῃ κηδεῖᾳ ὁ υἱὸς ἐτίμα Ἀρκάδιος. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ ταῦτα τῇ εἰκάδι ἐβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ὁ στρατὸς παρῆν, ὁ ἅμα τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ κατὰ τοῦ τυράννου στρατεύσας. Ὡς οὖν ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος κατὰ τὸ εἰωθὸς πρὸ τῶν πυλῶν ἀπήντησε τῷ στρατῷ, τηνικαῦτα καὶ οἱ στρατιῶται Ρουφίνον τὸν ὑπαρχον τοῦ βασιλέως ἀπέκτειναν. Ὑπωπτεύετο γὰρ εἰς τυραννίδα ὁ Ρουφίνος· καὶ δόξαν εἶχεν, ὥς αὐτὸς εἶη τοὺς Οὐννοὺς τὸ βάρβαρον ἔθνος

ἐπικαλεσάμενος εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν. Καὶ γὰρ ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ Ἀρμενίαν τε καὶ τινα μέρη τῆς ἐφ' ἧς κατατρέχοντες. Καθ' ἣν μὲν οὖν ἡμέραν ὁ Ῥουφίνος ἀνήρητο, κατ' αὐτὴν καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος Μαρκιανὸς ἐτελεύτησε· καὶ διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν Σισίνιος, οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύ- Cr. v. 10. σαμεν.

CAP. II.

Περὶ τῆς τελευτῆς Νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

Ὅλιγον δὲ διελθόντος χρόνου, καὶ Νεκτάριος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Καισαρίου καὶ Ἀτ- A.D. 397. τικοῦ περὶ τὴν εἰκάδα ἐβδόμην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Εὐθὺς οὖν σπουδὴ περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου ἐγένετο· καὶ ἄλλων ἄλλον ἐπιζητούντων, περὶ τε τούτου πολλάκις προτεθείσης βουλῆς, τέλος ἔδωκε ἡ τῆς Ἀντιοχείας μεταπέμπεσθαι Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιοχείας πρεσβύτερον· φήμῃ γὰρ ἐκράτει περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη διδακτικὸς ἐν ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος. Ὅλιγον οὖν διαδράσαντος χρόνου, ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ πάντων, κλήρου τε φημὶ καὶ λαοῦ, ὁ βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μεταπέμπεται. Διὰ δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῆς χειροτονίας παρήσαν ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος πολλοὶ τε καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι, καὶ δὴ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος· ὅστις σπουδὴν ἐτίθετο διασύραι μὲν τὴν Ἰωάννου δόξαν, Ἰσίδωρον δὲ ὑπ' αὐτῷ πρεσβύτερον πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίσασθαι, ὃν πάνυ ἠγάπα, ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ ποτὲ κινδυνώδεις ἐπίταγμα ἀνεδέξατο· τί δὲ τοῦτό ἐστιν, λεκτέον. Ἡνίκα ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος πρὸς τὸν τύραννον ἠγωνίζετο Μάξιμον, Θεόφιλος διὰ Ἰσίδωρου ξένια πέμπων βασιλεῖ, δισσὰς αὐτῷ ἐπιστολὰς ἐνεχέρισεν, ἐντειλάμενος προσενεγκεῖν τῷ νικήσαντι καὶ τὰ δῶρα καὶ τὰ γράμματα. Τούτοις διακονούμενος Ἰσίδωρος καταλαβὼν τὴν Ῥώμην τῇ νίκῃ ἐφέδρευεν· ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὸ γινόμενον ἔλαθεν, ἀναγνώστου τοῦ συνόντος αὐτῷ τὰς ἐπιστολὰς ἐπικλέψαντος. Οὐ ἔνεκεν ὁ Ἰσίδωρος ἐν φόβῳ γενόμενος, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφευγεν. Αὕτη πρόφασις ἦν Θεοφίλῳ τῆς ὑπὲρ Ἰσίδωρου σπουδῆς· οἱ μέντοι κατὰ τὰ βασιλεία τὸν Ἰωάννην προέκριναν. Ἐπειδὴ δὲ κατηγορίας κατὰ Θεοφίλου πολλοὶ ἀνεκίνουν, βιβλία τε κατ' αὐτοῦ ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν τοῖς παρούσῳ

A.D. 398.

[Val. ἦν.]

[Val. βασι-
λείων.]

ἐπισκόποις ἐδίδουσαν, ὁ προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος Εὐτρόπιος, λαβὼν τὰς ἐγγράφους κατηγορίας, ἐπέδειξεν τῷ Θεοφίλῳ, εἰπὼν, 'ἐπιλογὴν ἔχειν, ἢ χειροτονεῖν Ἰωάννην, ἢ τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας εἰς ἔλεγχον ἀγεσθαι.' ταῦτα φοβηθεὶς ὁ Θεόφιλος τὸν Ἰωάννην ἐχειροτόνησε. Χειροτονηθεὶς οὖν πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐνθρονίζεται τῇ εἰκάδι ἑκτῇ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ὑπατεία τῇ ἐξῆς, ἢ ἐπετέλουν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει Εὐτυχιανδς, ὁ τότε τῶν βασιλέων ὕπαρχος. Ἐπεὶ δὲ ἐκφανῆς ὁ ἀνὴρ, ἐξ ὧν τε κατέλειπε λόγων, καὶ ἐξ ὧν πολλοῖς δεινοῖς περιέπεσεν, ἄξιον ἡγοῦμαι μὴ σιγῆσαι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ὥς οἶόν τε τὰ διὰ μακροτέρων λεχθι-
σόμενα συστεῖλαι, εἰπεῖν τε ὅθεν ἦν καὶ ἐκ τίνων, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκλήθη· ὅπως τε ἀφηρέθη αὐτῆς, καὶ ὥς μετὰ θάνατον ἐτιμήθη μᾶλλον ἢ περιῶν.

CAP. III.

Περὶ γένους καὶ ἀγωγῆς καὶ βίου Ἰωάννου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου.

Ἰωάννης Ἀντιοχεὺς μὲν ἦν τῆς Κοίλης Συρίας, υἱὸς δὲ Σεκούδου καὶ μητρὸς Ἀνθούσης, ἐξ εὐπατριδῶν τῶν ἐκεῖ· μαθητῆς δὲ ἐγένετο Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, καὶ ἀκροατῆς Ἀνδραγαθίου τοῦ φιλοσόφου. Μέλλων δὲ ἐπὶ δικανικὴν ὁρμᾶν, καὶ συνιδῶν τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν καὶ ἄδικον βίον, ἐπὶ τὸν ἡσύχιον μᾶλλον ἐτρέπετο· καὶ τοῦτο ἐποίησε ζηλώσας Εὐάγριον, ὃς καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρὰ τοῖς αὐτοῖς διδασκάλοις τὸν ἡσύχιον πάλαι βίον μετήρχετο. Εὐθύς τε καὶ μεταθεὶς τὸ σχῆμα καὶ βάδισμα, τοῖς ἀναγνώσμασι τῶν ἱερῶν γραμμάτων προσεῖχε τὸν νοῦν, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδὰς. Πείθει δὲ καὶ Θεόδωρον καὶ Μάξιμον, συμφοιτητὰς αὐτῷ ὄντας παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ, καταλιπεῖν μὲν τὸν χρηματιστικὸν βίον, μετέναι δὲ τὸν λιτόν. Ὡν Θεόδωρος μὲν ὕστερον Μοψουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ πόλεως ἐπίσκοπος γέγονε· Μάξιμος δὲ Σελευκείας τῆς ἐν Ἰσαυρίᾳ. Τηνικαῦτα οὖν οὗτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν ἀρετὴν γενόμενοι, μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ Διοδώρῳ καὶ Καρτερίῳ, οἱ τινες τότε μὲν ἀσκητηρίῳ προΐσταντο. Διόδωρος δὲ αὐτῶν ὕστερον ἐπίσκοπος Ταρσοῦ γενόμενος πολλὰ βιβλία συνέγραψε, ψιλῷ τῷ γράμματι

[Val. ἀσκη-
τηρίων.]

τῶν θείων προσέχων γραφῶν, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων Ἰωάννην δὲ ἅμα Βασιλείῳ, τῷ τότε μὲν διακόνῳ ὑπὸ Μελετίου κατασταθέντι, μετὰ ταῦτα δὲ γενομένῳ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπισκόπῳ, τὰ πολλὰ συνδιάγοντα, Ζήνων ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑποστρέφων ἀναγνώστην τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας καθίστησιν. Ἐν τῇ τοῦ ἀναγνώστου οὖν τάξει καθεστὼς τὸν 'κατὰ Ἰουδαίων' λόγον συνέταξεν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τῆς τοῦ διακόνου ἀξίας παρὰ Μελετίου τυχὼν τοὺς 'περὶ ἱερωσύνης' λόγους συνέταξεν, καὶ τοὺς 'πρὸς Σταγείριον' ἔτι μὲν καὶ τοὺς 'περὶ ἀκαταλήπτου,' καὶ τοὺς 'περὶ τῶν συνεισάκτων.' Μετὰ ταῦτα δὲ Μελετίου ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος,—ἐκεῖ γὰρ παραγεγόνει διὰ τὴν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ κατάστασιν,—ἀναχωρήσας Ἰωάννης τῶν Μελετιανῶν, καὶ μήτε Παυλίνῳ συγκοινωνῶν, ἐπὶ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς ἡσύχως διῆγεν. Ὅστερον δὲ Παυλίνου τελευτήσαντος, ὑπὸ Εὐαγρίου τοῦ διαδεξαμένου Παυλίνου χειροτονεῖται πρεσβύτερος. Αὕτη μὲν ἡ Ἰωάννου πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς, ὡς συντόμως εἰπεῖν, διαγωγή. Ἦν δὲ ἄνθρωπος, ὥς φασι, διὰ ζῆλον σωφροσύνης πικρότερος, καὶ 'πλέον,' ὡς ἔφη τις τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ ἐκ νεᾶς ἡλικίας, 'θυμῷ μᾶλλον ἢ αἰδοῖ ἐχαρίζετο' καὶ διὰ μὲν ὀρθότητα βίου οὐκ ἀσφαλῆς πρὸς τὰ μελλόντα, δι' ἀπλότητα δὲ εὐχερὴς· ἐλευθεροστομία τε πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀμέτρως ἐκέχρητο· καὶ ἐν μὲν τῷ διδάσκειν πολλὸς ἦν ὠφελῆσαι τὰ τῶν ἀκούοντων ἦθη, ἐν δὲ ταῖς συντυχίαις ἀλαζονικὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν ἐνομίζετο.

CAP. IV.

Περὶ Σαραπίαντος τοῦ διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ κατέστη καὶ πολέμιος.

Τοιοῦτος ὢν τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν προβληθεὶς, μείζονι ἢ ἐχρῆν τῇ ὀφρύνι κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐκέχρητο, διορθοῦν τοὺς βίους τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν, ὡς ᾤετο, προαιρούμενος. Εὐθύς οὖν ἐν ἀρχῇ φανείς τοῖς τῆς ἐκκλησίας τραχὺς, ὑπ' αὐτῶν ἐμμοεῖτο· πολλοί τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο, καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον· ἐνῆγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ πᾶσι προσκρούειν Σαραπίων, διάκονος ὑπ' αὐτῷ ταττόμενος. Καὶ ποτε παρόντων τῶν κληρικῶν, μεγάλη τῇ φωνῇ

πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοιοῦτον λόγον ἐφθέγγετο· 'Οὔποτε, ὦ ἐπίσκοπε, τούτων κρατῆσαι δυνήσῃ, εἰ μὴ μὰ ῥάβδῳ πάντας ἐλαύνῃς.' Τοῦτο λεχθὲν τὸ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μίσος ἐξήγειρεν. 'Ὁ δὲ ἐπίσκοπος οὐκ εἰς μακρὰν πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἄλλον δι' ἄλλην αἰτίαν ἐξέβαλλεν' οἱ δὲ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν κρατούντων ὁρμαῖς, φατρίας συνίστασαν κατ' αὐτοῦ, καὶ διαβολαῖς πρὸς τὸν δῆμον ἐκέχρητο. Εἰς πίστιν δὲ ἤγεν τοὺς ἀκούοντας τὰ λεγόμενα τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν ἐπίσκοπον συνεσθλεῖν τινι, μηδὲ καλούμενον ἐφ' ἑστίαν παραγίνεσθαι· ἐξ οὗ καὶ μάλιστα ἡ μείζων ἐκράτησε διαβολὴ κατ' αὐτοῦ. Καὶ τίνι μὲν σκοπῷ συνεσθλεῖν οὐδενὶ προήρητο, σαφῶς οὐδεὶς ἀπαγγεῖλαι δεδύνηται· οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖσθαι βουλόμενοι ἔφασκον ὡς εἴη ἐμπαθὴς, καὶ δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ἐσθλεί· ἄλλοι δὲ, ὅτι δι' ὑπερβάλλουσιν ἄσκησιν τοῦτο ἐποίει. 'Ὅπως δὲ ἀληθείας ἂν εἶχε τὸ γινόμενον, οὐ μικρὰ συνεβάλλετο πρὸς διαβολὴν τοῖς κατηγοροῦσιν αὐτοῦ. 'Ὁ μέντοι λαὸς διὰ τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λεγομένους ὑπ' αὐτοῦ λόγους σφόδρα συνεκρότει καὶ ἡγάπα τὸν ἄνθρωπον, μικρὰ φροντίζων τῶν κατηγορεῖν ἐπιχειρούντων αὐτοῦ. 'Ὅποιοι δὲ εἰσιν οἱ τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι καὶ οἱ λέγοντες αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀζυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τε λαμπροί, καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες, τί δεῖ νῦν λέγειν, ἐξὸν τοῖς βουλομένοις αὐτοὺς ἀναλέγεσθαι, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρποῦσθαι ;

CAP. V.

"Ὅτι οὐ πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τέλει διεφέρετο· καὶ περὶ Εὐτροπίου τοῦ εὐνούχου.

"Ἐως μὲν οὖν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέκρουεν, ἀσθενὴς ἦν ἡ σκευωρουμένη κατ' αὐτοῦ μηχανή· ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἐν τέλει πέρα τοῦ προσήκουτος ἐξελέγχειν ἐπειράτο, τμηκαῦτα καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος πλείων ἐξήπτετο. Καὶ πολλὰ μὲν ἐλέγετο κατ' αὐτοῦ· τὰ πλείστα δὲ λοιπὸν καὶ πίστιν ἐνεποίει τοῖς ἀκούουσι· προσθήκη δὲ τῇ διαβολῇ ἐποίει ἡ κατὰ Εὐτροπίου τότε λεχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ προσομιλία. Εὐτρόπιος γὰρ εὐνούχος, προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, καὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἀξίαν πρῶτος εὐνούχων παρὰ βασιλέως λαβὼν, ἀμύνασθαί τινας προσφεύγοντας τῇ ἐκκλη-

σίᾳ βουλόμενος, σπουδῇ πεποίητο νόμον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι, κελεύοντα μηδένα προσφεύγειν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥδη προσφεύγοντας ἀφέλκεσθαι. Δίκη δὲ εὐθὺς ἐπηκολούθει· προῦκειτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετ' οὐ πολὺ προσκρούσας τῷ βασιλεῖ ὁ Εὐτρόπιος ἐν τοῖς πρόσφυξιν ἦν. Ὁ οὖν ἐπίσκοπος, τοῦ Εὐτροπίου ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένου καὶ ἐκπεληγότες ὑπὸ τοῦ φόβου, καθεσθéis ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι, λόγον ἐλεγκτικὸν ἐξέτεινε κατ' αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ πλέον ἐδόκει προσκρούειν τισιν, ὅτι τὸν ἀτυχοῦντα οὐ μόνον οὐκ ἡλείει, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἡλεγχεν. Εὐτροπίου μὲν οὖν τότε τὴν ὑπατον ἀξίαν χειρίζοντος, διὰ τινα πταίσματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν· ἐκ δὲ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων περιηρέθη τὸ ὄνομα, καὶ μόνου τοῦ A.D. 399. συνυπατεύσαντος Θεοδώρου ἐγγέγραπται. Λόγος δὲ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης καὶ Γαῖνᾶ τὸν τηνικαῦτα στρατηλάτην τῇ συνήθει παρρησίᾳ χρώμενος ἰσχυρῶς περιύβρισεν, ὅτε μίαν ἐκκλησίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως προσνεμηθῆναι τοῖς ὁμοθρήσκοις αὐτοῦ Ἀρειανοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτῆσαι ἐτόλμησεν. Ἄλλον τε δι' ἄλλην αἰτίαν τῶν κρατούντων ἐξήλεγχεν σὺν παρρησίᾳ πολλῇ, δι' ἣν πολλοῖς διάφορος ἦν. Ὅθεν καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐπενόει ὅπως αὐτὸν σκευωρήσῃται, καὶ τισι μὲν τῶν παρόντων περὶ τούτου κρυφαίως διελέγετο· πολλοῖς δὲ καὶ τῶν μακρὰν ἀπόντων τὴν οἰκείαν διηγείλε βούλησιν. Ἐλύπει γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον ἡ υπερβάλλουσα Ἰωάννου παρρησία, ἀλλ' ὅτι καὶ Ἰσίδωρον τὸν πρεσβύτερον ὑπ' αὐτῷ ταττόμενον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντινουπόλεως προβάλλεσθαι οὐκ ἴσχυσεν. Ἐν τούτοις μὲν τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον ἦν· καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ κατ' αὐτοῦ ὤδιε τὸ κακόν· καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτοῦ προϊόντες δηλώσομεν.

CAP. VI.

Περὶ τῆς τυρανίδος Γαῖνᾶ τοῦ Γύθου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ταραχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

Πρᾶγμα δὲ ἄξιον μνήμης ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων γενόμενον διηγῆσομαι, δεικνὺς ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τὴν πόλιν καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐκ μεγίστου κινδύνου παραδόξοις βοηθείαις ἐρρύσατο·

τί δέ ἐστι τοῦτο λεκτέον. Γαῖνᾱς βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος· ὑπὸ Ῥωμαίοις δὲ γενόμενος καὶ στρατεία προσομιλήσας, κατὰ βραχὺ δὲ προκόψας, τέλος στρατηλάτης Ῥωμαίων ἱππικῆς τε καὶ πεζικῆς ἀναδείκνυται. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς τηλικαύτης δυναστείας ἑαυτὸν οὐκ ἐγίνωσκειν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν κατέχειν ἠδύνατο· ἀλλὰ ‘πάντα λίθον,’ τὸ δὴ λεγόμενον, ‘ἐκίνει,’ ὅπως ἂν ὑφ’ ἑαυτῷ τὰ Ῥωμαίων ποιήσῃ. Καὶ πᾶν μὲν τὸ Γότθων ἔθνος ἐκ τῆς αὐτοῦ χώρας μετεπέμψατο· τοὺς δὲ αὐτῷ ἐπιτηδείους τῶν στρατιωτικῶν [Val. ἀρχαί:] ἀριθμῶν τούτους ἔχειν παρεσκεύαζεν. Τριβιγίλδου δὲ ἑνὸς τῶν αὐτοῦ συγγενῶν χιλιαρχοῦντος τῶν ἰδρυμένων ἐν τῇ Φρυγίᾳ στρατιωτῶν, καὶ γνώμῃ Γαῖνᾱ νεωτερίσσαντος, καὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη παντάπασιν ἀνατρέποντος, αὐτὸς ἐπιτραπήναι ἑαυτῷ κατασκευάζει τὴν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων φροντίδα. Ἐπειτα ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος οὐδὲν προϋδόμενος ἐτοίμως ἐπέτρεψε· καὶ ὃς εὐθὺς ἐπορεύετο τῷ μὲν λόγῳ κατὰ Τριβιγίλδου, τῷ δὲ ἔργῳ τυραννῆσαι βουλόμενος· ἦγε δὲ μεθ’ ἑαυτοῦ Γότθων βαρβάρων οὐκ ὀλίγας μυριάδας· καὶ καταλαβὼν τὴν Φρυγίαν, πάντα ἀνέτρεπεν. Εὐθὺς οὖν ἐν ταραχῇ ἦν τὰ Ῥωμαίων, οὐ μόνον διὰ τὸ προσδὸν τῷ Γαῖνᾳ πλῆθος βαρβάρων, ἀλλ’ ὅτι καὶ τὰ τῆς ἐφάσ ἐπίκαιρα μέρη κινδυνεύειν ἔμελλε. Τότε δὴ ὁ βασιλεὺς γνώμῃ χρηστῇ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν χρησάμενος, τέχνη μετέλθε τὸν βάρβαρον διαπεμψάμενος γούν πρὸς αὐτὸν, πᾶσι λόγοις καὶ ἔργοις θεραπεύειν ἔτοιμος ἦν. Τούτου δὲ ἐξαιτούντος δύο τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου ἄνδρας ἀπὸ ὑπάτων, οἷς ὑπενόει ἐκκόψειν αὐτοῦ τὰς ὀρμὰς, Σατορνίνον καὶ Αὐρηλιανὸν, ἄκων αὐτοὺς τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ παρείχεν ὁ βασιλεὺς. Καὶ οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ κοινου προαποθνήσκων αἰρούμενοι γενναίως τῇ τοῦ βασιλέως κελεύσει ὑπήκουον· καὶ πόρρω τῆς Χαλκηδόνος ἐν χωρίῳ ἱπποδρόμῳ ἀπῆντων, ἔτοιμοι πάσχειν πᾶν ὅτιοι ὁ βάρβαρος ἤθελεν. Ἄλλ’ οὗτοι μὲν οὐδὲν φαῦλον ὑπέμειναν· ὁ δὲ ἀκκιζόμενος παρῆν ἐπὶ τὴν Χαλκηδόνα· ἀπῆντα δὲ ἐκέισε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος. Γενόμενοι τε ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος Εὐφημίας ἀπόκειται, ὄρκοις ἐπιστοῦντο ἀλλήλους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ βάρβαρος, ἥ μὴν μὴ ἐπιβουλεύσιν ἀλλήλοις. Ἄλλ’ ὁ μὲν βασιλεὺς, εὐορκὸς τις ἀνὴρ καὶ διὰ τοῦτο θεοφιλῆς, τοῖς ὄρκοις ἐνέμεινε· Γαῖνᾱς δὲ παρῆσπόνδει τε καὶ τοῦ οἰκείου σκοποῦ οὐκ ἐξέβαινεν, ἀλλ’ ἐμπρησμούς

τε καὶ λαφυραγωγίας ἐμελέτα ποιήσασθαι κατὰ τε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καθ' ὅλης εἰ δύναιτο τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Βεβαρ-
 βάρωτο οὖν ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πολλῶν μυριάδων, καὶ οἱ αὐτῆς
 οἰκήτορες ἐν αἰχμαλώτων μοίρᾳ ἐγένοντο. Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ
 ἐπικρεμασθεὶς τῇ πόλει κίνδυνος, ὥς καὶ κομήτην μέγιστον ἐκ τοῦ
 οὐρανοῦ καὶ μέχρι τῆς γῆς διήκοντα, καὶ οἶον οὐδεὶς ἑθεάσατο
 πρότερον, μηνύειν αὐτόν. Ὁ μὲντοι Γαῖνᾶς πρῶτον μὲν ἐπειράθη
 ἀνέδην διαρπαγὴν τοῦ δημοσίου ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πωλουμένου
 ἀργυρίου ποιήσασθαι. Ὡς δὲ φήμης προμηνυθείσης, ἐφυλάξαντο
 προθεῖναι ἐν ταῖς τραπέζαις τὸν ἄργυρον, αὐθις ἐπὶ ἐτέραν χωρεῖ
 βουλήν· καὶ νυκτὸς μὲν οὔσης, ἐκπέμπει πλήθος βαρβάρων ἐπὶ τὸ
 ἐμπρῆσαι τὰ βασίλεια. Τότε δὴ καὶ ἐδείχθη περιφανῶς, ὅπως ὁ
 Θεὸς πρόνοιαν ἐποιεῖτο τῆς πόλεως· ἀγγέλων γὰρ πλήθος ὥφθη
 τοῖς ἐπιβουλευούσιν ἐν σχήματι ὀπλιτῶν μεγάλα ἐχόντων τὰ
 σώματα. Ὅς ὑποτοπήσαντες οἱ βάρβαροι ἀληθῶς εἶναι στρατὸν
 πολὺν καὶ γενναῖον, κατεπλάγησάν τε καὶ ὑπανεχώρησαν. Ὡς δὲ
 ἀγγελθὲν τοῦτο τῷ Γαῖνᾳ πέρα πίστεως κατεφαίνετο,—ἡπίστατο
 γὰρ μὴ παρῆναι τὸ πολὺ τῶν Ῥωμαίων ὀπλιτικόν, κατὰ τὰς πόλεις
 γὰρ ἐνδύοντο,—πέμπει καὶ αὐθις ἐτέρους τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ καὶ
 μετὰ ταῦτα πολλάκις. Ὡς δὲ καὶ διαφόρως ἀποστείλαντι τὰ
 αὐτὰ ἀπηγγέλλετο,—αἶε γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι τὴν αὐτὴν τοῖς
 ἐπιβουλευούσι παρῆχον φαντασίαν,—τέλος αὐτοὺς σὺν πλήθει
 πολλῷ προσελθὼν πείραν λαμβάνει τοῦ θαύματος. Ὑπονοήσας
 δὲ ἀληθῶς στρατιωτῶν εἶναι πλήθος, καὶ τοῦτο δι' ἡμέρας μὲν
 λανθάνειν, νύκτωρ δὲ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιχείρησιν ἀντέχειν, τεχνά-
 ζεται βούλησιν, ὥς μὲν ἐνόμιζεν, Ῥωμαίους βλάπτουσιν, ἐπω-
 φελῇ δὲ, ὥς ἡ ἐκβασίς ἔδειξεν. Ὑποκρινόμενος γὰρ δαιμονῶν, ὥς
 εὐξόμενος τὸ μαρτύριον τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, (ἐπτά δὲ σημείοις
 ἀπέχει τοῦτο τῆς πόλεως), καταλαμβάνει. Συνεξήρσαν δὲ αὐτῷ
 καὶ οἱ βάρβαροι τὰ ὅπλα κρυφαῶς ἐξάγοντες, τοῦτο μὲν κεράμοις
 κατακρύψαντες, τοῦτο δὲ καὶ ἐτέραις χρώμενοι μηχαναῖς. Ὡς δὲ
 οἱ φρουροὶ τῶν πυλῶν τὸν δόλον εὐρόντες ἐκφέρεσθαι τὰ βέλη
 διεκώλυνον, οἱ βάρβαροι τὰ ξίφη σπασάμενοι τοὺς φρουροὺς διε-
 χρήσαντο. Θόρυβός τε ἐντεῦθεν τὴν πόλιν εἶχε δεινός, καὶ πᾶσιν
 ὁ θάνατος παρῆναι ἔδοκει. Ἀλλ' ὅμως ἡ μὲν πόλις ἐν τῷ ἀσφαλεῖ
 τότε ἐγένετο, τῶν πανταχῇ πυλῶν αὐτῆς ὠχυρωμένων. Γνώμη δὲ

χρηστῇ ὁ βασιλεὺς ἐν καιρῷ ἐχρήσατο· καὶ φανερόν πολέμιον κηρύξας εἶναι τὸν Γαῖνᾶν, κελεύει τοὺς ὑπολειφθέντας ἐν τῇ πόλει βαρβάρους ἀναιρεῖσθαι. Μιᾶς τε ἐν μέσῳ μετὰ τὴν τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν διαγενομένης ἡμέρας, συμβάλλουσιν οἱ παρόντες στρατιῶται τοῖς βαρβάροις ἐντὸς τῶν πυλῶν περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γότθων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες οἱ ὑπολειφθέντες ἡθροίσθησαν. Καὶ αὐτὴν μὲν ἐμπιμπρώσιν, ἀναιροῦσι δὲ αὐτῶν σφόδρα πολλούς· ὁ Γαῖνᾶς δὲ μαθὼν ἀνηρῆσθαι τοὺς μὴ φθάσαντας ἐξελθεῖν τῶν πυλῶν, γνούς τε μηκέτι αὐτῷ προχωρεῖν τὰς ἀπάτας, ἄρας ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου ἤλανεν ἐπὶ τὰ Θράκια μέρη. Καὶ καταλαβὼν τὴν Χερρόνησον, ἐξ αὐτῆς διαπεραιούσθαι, καὶ καταλαμβάνειν τὴν Λάμψακον ἐσπούδαζεν, ὅπως ἂν ἐντεῦθεν τῶν ἐφῶν μερῶν κρατῆσαι δυνήσεται. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐφθῇ δύνάμιν ἀποστείλας διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης, ἐνταῦθα πάλιν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας θαυμαστὸν ἔργον ἐδείκνυτο. Ὡς γὰρ οἱ βάρβαροι ἀποροῦντες πλοίων, σχεδίας συμπήξαντες ἐπ' αὐτῶν ἐπεραιοῦντο, αἱ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτικαὶ νῆες ὅσον οὐδέπω παρήσαν, ἀνεμὸς τε Ζέφυρος πνεῖ σφοδρός. Καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ταῖς ναυσὶ ῥαδίως διεξέπλεον· οἱ δὲ βάρβαροι ἅμα τοῖς ἵπποις ἐν ταῖς σχεδίαις ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἀναρριπτούμενοι ἐξελικμῶντο, καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ διεφθείροντο· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπώλλυντο. Οὕτω μὲν οὖν τότε πλείστον πλῆθος τῶν βαρβάρων ἐν τῷ διέκπλῳ ἀπώλετο· Γαῖνᾶς δὲ ἀναξεύξας, καὶ διὰ τῆς Θράκης φυγῇ χρώμενος, περιπίπτει ἐτέρα δυνάμει Ῥωμαίων, καὶ ἀναιρεῖται ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ βαρβάροις. Καὶ ταῦτα μὲν ὥς ἐν ἐπιδρομῇ περὶ Γαῖνᾶ ἀποχρώντως λελέχθω. Εἰ δέ τῃ φίλον ἀκριβῶς μαθεῖν τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ γεγενημένα, ἐντυγχάνετω τῇ 'Γαῖνᾳ' τοῦ σχολαστικοῦ Εὐσεβίου· ὃς ἐφοῖτα μὲν τῇ νικαύτῃ παρὰ Τρωίλῳ τῷ σοφιστῇ, αὐτόπτης δὲ τοῦ πολέμου γενόμενος ἐν τέσσαρσι βιβλίοις ἡρωϊκῶς μέτρῳ τὰ γενόμενα διηγῆσατο· καὶ προσφάτω ὄντων τῶν πραγμάτων, σφόδρα ἐπὶ τοῖς ποιήμασιν ἐθαυμάσθη. Καὶ νῦν δὲ ὁ ποιητὴς Ἀμμώνιος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ῥαψωδῆσας ἐν τῇ ἐκκαίδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ νέου Θεοδοσίου, ἣν ἅμα Φαῦστῳ ἐπετέλει, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιδειξάμενος λαμπρῶς εὐδοκίμησε·

A. D. 438. Τέλος δὲ ἔσχεν οὗτος ὁ πόλεμος ἐν τῇ ὑπατείᾳ Στελλίχωνος καὶ

A. D. 400. Δ. 401. Αὐρηλιανοῦ. Τὴν δὲ ἐξῆς ὑπατείαν ἐδίδου Φραυτίτος, Γότθος μὲν

καὶ αὐτοὺς τῷ γένει, μεγάλη δὲ εὐνοία τῇ πρὸς Ῥωμαίους χρησάμενος, μεγάλα δὲ καὶ ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ ἀγωνισάμενος. Διὸ καὶ τῆς τοῦ ὑπάτου ἀξίας μετέσχευ' καθ' ἣν τίκεται τῷ βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ υἱὸς, ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς· τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων εἰρήσθω. Τηλικούτων δὲ τότε κατελιηφότων τὰ Ῥωμαίων πράγματα, οἱ τὴν ἱερωσύνην πεπιστευμένοι τοῦ ῥάπτειν καθ' ἑαυτῶν δόλους ἐφ' ὕβρει τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐδαμῶς ἀπείχοντο. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐπαναστάσεις ἐμελέτων κατ' ἀλλήλων οἱ ἱερεῖς· ἀρχὴν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλάμβανε δι' αἰτίαν τοιαύτην.

CAP. VII.

Περὶ τοῦ γενομένου σχίσματος μεταξὺ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου καὶ τῶν μοναζόντων τῆς ἐρήμου· καὶ ὡς τὰ Ὀριγένους ὁ Θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισε.

Ἦν μικρὸν ἔμπροσθεν ζήτησις κινήσεισα, πότερον ὁ Θεὸς σῶμα ἐστὶ καὶ ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα, ἢ ἀσώματός ἐστιν καὶ ἀπήλλακται ἀνθρωπίνου τε καὶ παντὸς, ἀπλῶς εἰπεῖν, σωματικοῦ σχήματος. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζητήματος ἔριδες καὶ φιλονεικίαι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐγίνοντο· τῶν μὲν τούτῳ προστιθεμένων τῷ λόγῳ, τῶν δὲ τῷ ἐτέρῳ συνηγορούντων. Καὶ μάλιστα μὲν πολλοὶ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀσκητῶν σωματικὸν καὶ ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν εἶναι ἐβούλοντο· πλείστοι δὲ τούτων καταγινώσκοντες ἀσώματον εἶναι τὸν Θεὸν ἔλεγον, καὶ πάσης ἐκτὸς εἶναι σωματικῆς μορφῆς ἀπεφήναντο. Οἷς καὶ Θεόφιλος συνεφώνει ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ λαοῦ καταδραμεῖν μὲν τῶν ἀνθρωπόμορφον λεγόντων τὸ Θεῖον, ἀσώματον δὲ αὐτὸν δογματίζειν τὸν Θεόν. Ταῦτα μαθόντες οἱ Αἰγυπτίων ἀσκηταὶ καταλιπόντες τὰ μοναστήρια ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔρχονται· καὶ κατεστασάζον τοῦ Θεοφίλου, κρίναντες ὡς ἀσεβοῦντα, καὶ ἀνελεῖν βουλόμενοι. Τοῦτο γνοὺς ὁ Θεόφιλος εἰς ἀγῶνα καθίσταται, καὶ ἐπευδεί τέχνην, ὅπως ἂν διαφύγῃ τὸν ἀπειλούμενον θάνατον. Καὶ ὀφθεῖς αὐτοῖς κολακείᾳ μετῆλθε τοὺς ἄνδρας, οὕτως εἰπὼν πρὸς αὐτούς· 'Οὕτως ὑμᾶς εἶδον, ὡς Θεοῦ πρόσωπον.' Τοῦτο λεχθὲν ἐχαύνωσε τοὺς μοναχοὺς τῆς ὁρμῆς. 'Ἄλλ' εἰ ἀληθεύεις,' ἔφα-

σαν, 'ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπόν ἐστιν ὡς καὶ τὸ ἡμέτερον, ἀναθεμάτισον τὰ Ὠριγένους βιβλία' ἐξ αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι ἐναντιοῦνται τῇ δόξῃ ἡμῶν' εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσεις, τὰ τῶν ἀσεβούντων καὶ θεομάχων ἐκδέχου παρ' ἡμῶν.' 'Ἄλλ' ἐγώ,' ἔφη Θεόφιλος, 'ποιήσω τὰ δεδογμένα ὑμῖν, καὶ μὴ χαλεπαίνετε πρὸς μέ' καὶ γὰρ ἐγὼ ἀπεχθῶς ἔχω πρὸς τὰ Ὠριγένους βιβλία, καὶ μέμφομαι τοὺς δεχομένους αὐτά.' Οὕτω μὲν οὖν τότε τοὺς μοναχοὺς ἀποκρουσάμενος, ἀπεπέμψατο· καὶ ἴσως δ' ἂν ἡ περὶ τούτου ζήτησις ἄχρι τούτου προελθοῦσα ἐπαύσατο, εἰ μὴ ἐπισυνήφθη τούτῳ ἕτερον πρᾶγμα τοιόνδε τι. Τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητηρίων προεστήκεισαν τέσσαρες ἄνδρες εὐλαβεῖς, Διόσκορος, Ἀμμώνιος, Εὐσέβιος, Εὐθύμιος. Οὗτοι αὐτάδελφοι μὲν ἦσαν 'οἱ Μακροὶ' δὲ ἐκ τοῦ σώματος ὠνομάζοντο· ἦσαν δὲ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ ἐκπρέποντες· καὶ διὰ τοῦτο πολλὸς ἦν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ περὶ αὐτῶν λόγος. Θεόφιλός τε ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος πάνυ ἡγάπα καὶ ἐτίμα τοὺς ἄνδρας· διὸ καὶ ἓνα μὲν αὐτῶν τὸν Διόσκορον ἐπίσκοπον καθιστᾷ Ἑρμοπόλεως, βίᾳ ἐλκύσας· δύο δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν ὡς ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προσηνάγκασεν, καὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἄξιᾳ τιμήσας, τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. Οἱ δὲ τῇ ἀνάγκῃ μὲν ἔμενον, καλῶς τῇ οἰκονομίᾳ προσέχοντες· ἡνιωπτο δὲ ὅμως, ὅτι μὴ ἐφιλοσόφουν ὡς ἤθελον, τῇ ἀσκήσει προσκείμενοι. Ἐπεὶ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ προσβλάπτεσθαι τὴν ψυχὴν ἐνόμιζον, ὀρῶντες τὸν ἐπίσκοπον χρηματιστικὸν τε μετερχόμενον βίον, καὶ πολλὴν σπουδὴν περὶ χρημάτων κτήσιν τιθέμενον, καὶ διὰ ταῦτα, τὸ δὴ λεγόμενον, 'πάντα λίθον κινεῦντα,' παρηγοῦντί τε συνεῖναι αὐτῷ, τὴν ἐρημίαν ἀγαπᾶν εἰπόντες, καὶ ταύτην προτιμᾶν τῆς ἐν ἄστει διαγωγῆς. Ὁ δὲ, ἕως μὲν μὴ ἐγίνωσκε τὴν ἀληθὴ πρόφασιν, παρεκάλει προσμένειν· ἐπεὶ δὲ ἔγνω καταγινωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν, ὀργῆς ὑποπίμπλαται, καὶ πᾶν αὐτοῖς κακὸν ἡπείλει ποιεῖν. Τῶν δὲ μικρὰ φροντισάντων τῆς ἀπειλῆς καὶ εἰς τὴν ἔρημον χωρησάντων, θερμός τις, ὡς ζοικεν, ὁ Θεόφιλος ὦν οὐ μικρὰν ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ σκευωρεῖσθαι πάσαις μηχαναῖς τοὺς ἄνδρας ἐσπούδαζεν. Ἐμίσει δὲ εὐθὺς καὶ τὸν αὐτῶν ἀδελφὸν Διόσκορον τὸν τῆς Ἑρμοπόλεως ἐπίσκοπον· ἐλύπει δὲ αὐτὸν ἱκανῶς τὸ προσκείσθαι αὐτῷ τοὺς ἀσκητὰς, καὶ

[Val. τότε.]

περὶ αὐτὸν σέβας ἔχειν πολὺ. Ἐγίνωσκέ τε ὡς οὐδενὶ τρόπῳ βλάβῃ τοὺς ἀνδρας, εἰ μὴ τοὺς μοναχοὺς ἐκπολεμῶσαι αὐτοῖς· μεθόδῳ οὖν χρῆται τοιαύτῃ. Εὖ ἠπίστατο τοὺς ἀνδρας πολλάκις ἅμα αὐτῷ περὶ Θεοῦ λόγους κεκνηκότας, ὡς εἶη ὁ Θεὸς ἀσώματος, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωπόμορφος· ἀκολουθεῖ γὰρ ἐξανάγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρωποπαθές· καὶ τοῦτο γεγύμνασται παρὰ τε τῶν παλαιωτέρων, καὶ μάλιστα παρὰ Ὀριγένους. Οὕτως ἔχων καὶ φρονῶν περὶ Θεοῦ ὁ Θεόφιλος, διὰ τὸ ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθροὺς ἀντιστρέφων τὰ καλῶς αὐτοῖς δεδογμένα οὐκ ὥκνησεν· ἀλλὰ συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκεραίους μὲν, ἰδιώτας δὲ τῷ λόγῳ, τοὺς πολλοὺς δὲ ἀγραμμάτους ὄντας.² Cor. xi. 6. Καὶ διαπέμπεται τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητηρίοις, μὴ δεῖν πείθεσθαι Διοσκόρῳ μήτε τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, λέγουσιν ἀσώματος τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ Θεὸς, φησὶν, κατὰ τὴν θείαν γραφὴν καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχει, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καθὰ καὶ οἱ ἀνθρωποι· οἱ δὲ περὶ Διόσκορον Ὀριγένει ἀκολουθοῦντες βλάσφημον δόγμα εἰσάγουσιν, ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὔτε ὀφθαλμοὺς, οὔτε ὦτα, οὔτε πόδας, οὔτε χεῖρας ἔχει. Τούτῳ τῷ σοφίσματι συναρπάζει τοὺς πλείστους τῶν μοναχῶν· καὶ γίνεται διάπυρος στάσις ἐν αὐτοῖς. Ὅσοι μὲν οὖν γεγυμνασμένοι εἶχον τὸν νοῦν οὐ συνηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ σοφίσματος· ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ Διόσκορον καὶ Ὀριγένην ἐπέβουτο. Οἱ δὲ ἀπλούστεροι, πλείους τε ὄντες καὶ ζῆλον ἔχοντες θερμὸν, κατὰ τῶν ἀδελφῶν εὐθέως ἐχώρουν. Ἦν οὖν διαίρεσις ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλους ὡς ἀσεβοῦντας διέσυρον· καὶ οἱ μὲν Θεοφίλῳ προσέχοντες Ὀριγενιστὰς καὶ ἀσεβεῖς· ἐκάλουν τοὺς ἀδελφούς· οἱ δὲ ἕτεροι Ἀνθρωπομορφιστὰς τοὺς ὑπὸ Θεοφίλου ἀναπεισθέντας ὠνόμαζον. Ἐκ τούτου παρατριβὴ γίνεται οὐ μικρὰ, καὶ ἦν μεταξὺ τῶν μοναχῶν πόλεμος ἄσπονδος. Θεόφιλος δὲ ὡς ἔγνω προβάντα τὸν σκοπὸν, ἅμα πληθεὶ καταλαβὼν τὴν Νιτρίαν, ἐνθα εἰσὶ τὰ ἀσκητήρια, ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατὰ τε Διοσκόρου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν· οἱ δὲ κινδυνεύσαντες ἀπολέσθαι μόλις διέφυγον. Ταῦτα κατὰ τὴν Αἴγυπτον γινόμενα ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης τέως ἡγνούει· ταῖς διδασκαλίαις τε ἤνθει, καὶ διαβόητος ἐπὶ ταύταις ἦν. Ἡῤῥησε δὲ πρῶτος καὶ τὰς περὶ τοὺς νυκτερινοὺς ὕμνους εὐχὰς ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

CAP. VIII.

Περὶ τῶν συνάξεων τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν Ἀρειανῶν, καὶ τῶν τὸ Ὁμοούσιον πρεσβεύοντων, καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν αὐτοῖς συμβολῆς· καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

Οἱ Ἀρειανίζοντες, ὥσπερ ἔφημεν, ἔξω τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο. Ἡνίκα οὖν ἐκάστης ἐβδομάδος ἔορται κατελάμβανον, φημί δὴ τό τε σάββατον καὶ ἡ Κυριακὴ, ἐν αἷς αἱ συνάξεις κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι, αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς πόλεως πυλῶν περὶ τὰς στοὰς ἀθροιζόμενοι, καὶ ψδὰς ἀντιφώνους πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν συντιθέντες ἦδον· καὶ τοῦτο ἐποιοῦν κατὰ τὸ πλείστον μέρος τῆς νυκτός. Ὑπὸ δὲ ὄρθρον τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέγοντες διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐξήεσαν τῶν πυλῶν, καὶ τοὺς τόπους ἔνθα συνήγον κατελάμβανον. Ἐπειδὴ δὲ ἐρεθισμοὺς κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων λέγοντες οὐκ ἐπαύοντο,—πολλάκις γὰρ καὶ τοιαύτην ψδὴν ἔλεγον, ‘Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν;’ τότε δὴ καὶ Ἰωάννης εὐλαβηθεὶς, μή τις τῶν ἀπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων ψδῶν ἀφελκυσθῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτίθισιν αὐτοῖς τοὺς τοῦ ἰδίου λαοῦ, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὕμnologiαις σχολάζοντες ἀμαυρώσωσι μὲν τὴν ἐκείνων περὶ τούτου σπουδὴν, βεβαίους δὲ τοὺς οἰκείους πρὸς τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐργάσωνται. Ἄλλ’ ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννου ἐδόκει εἶναι χρηστός· σὺν ταραχῇ δὲ καὶ κινδύνους τὸ τέλος ἐδέξατο. Ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ὕμnologiαις ἐδείκνυντο,—ἐπινενόητο γὰρ παρ’ αὐτοῦ σταυροὶ ἄργυροὶ φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίνων λαμπάδων, τῆς βασιλίδος Εὐδοξίας παρεχούσης τὴν εἰς αὐτὰ δαπάνην,—πλήθος ὄντες οἱ Ἀρειανίζοντες καὶ ζηλοτυπία ληφθέντες ἀμύνεσθαι τε καὶ συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν. Ἔτι γὰρ ἐκ τῆς παραλαβούσης δυναστείας ἔνθερμοί τε πρὸς μάχην ἦσαν, καὶ κατεφρόνουν αὐτῶν. Μὴ μελλήσαντες οὖν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούουσι· καὶ βάλλεται μὲν λίθῳ κατὰ μετώπου Βρίσων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος, συγκροτῶν τότε τοὺς ὕμνωδούς· ἀπόλλυνται δὲ καὶ τινες τοῦ λαοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἐφ’ οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς διεκώλυσε τοὺς Ἀρειανοὺς τὰς ὕμnologiαις ἐν τῇ δημοσίᾳ ποιεῖν· καὶ τὰ μὲν

λεγόμενα τοιαῦτα ἦν. Λεκτέον δὲ καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοὺς ἀντιφώνους ὕμνος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθεια. Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπίσκοπος, ὃς καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς συνδιέτριψεν, ὅπασίαν εἶδεν ἀγγέλων διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν ἁγίαν Τριάδα ὑμνοῦντων, καὶ τὸν τρόπον τοῦ δράματος τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν. Ὅθεν καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις αὕτη ἡ παράδοσις διεδόθη· οὗτος μὲν οὖν ὁ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων λόγος ἐστίν.

CAP. IX.

Περὶ τῶν Μακρῶν καλουμένων μοναχῶν, καὶ ὅπως δι' αὐτοὺς ἀσπονδον ἔχθραν ὁ Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐσχηκὼς καθαρήσαι τοῦτον ἐσπούδαζεν.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἐρήμου μοναχοὶ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχονται ἅμα Διοσκόρῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς. Συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰσίδωρος, ὁ πάλαι Θεοφίλῳ τῷ ἐπισκόπῳ φιλαίτατος, τότε δὲ ἀπεχθέστατος γενόμενος δι' αἰτίαν τοιάνδε. Πέτρος τις πρωτοπρεσβύτερος ἦν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας· πρὸς τοῦτον ἀπεχθῶς ἐσχηκὼς ὁ Θεόφιλος τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπενόησε. Καὶ μέμψιν αὐτῷ κατήνεγκεν, ὥς εἴη τινα γυναικα Μανιχαῖαν τὴν θρησκείαν εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια προσδεξάμενος, μὴ πρότερον τῆς Μανιχαϊκῆς αἰρέσεως ἀποστήσας αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πέτρος ἔλεγε καὶ μετατίθεται τῆς θρησκείας τὴν γυναικα, καὶ μὴδὲ παρὰ γνώμην Θεοφίλου δεδέχθαι αὐτήν, ἡγανάκτει ὁ Θεόφιλος, ὥς συκοφαντούμενος· μὴ γὰρ εἶδέναι τὸ γεγονός· ἔλεγεν· ὁ οὖν Πέτρος Ἰσίδωρον ἐκάλει μαρτυρῆσαι αὐτῷ, ὥς οὐκ ἡγνοεῖ τὰ περὶ τῆς γυναικὸς ὁ ἐπίσκοπος. Ἐτύγχανε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ διάγων ὁ Ἰσίδωρος· ἐπέμπετο γὰρ παρὰ Θεοφίλου πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἐπὶ τῷ καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς Φλαβιανὸν τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας. Διεκρίνοντο γὰρ οἱ Μελετίῳ προσκείμενοι πρὸς Cr. v. Φλαβιανὸν διὰ τὸν ὄρκον, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐπανελθὼν τοίνυν ἐκ τῆς Ῥώμης ὁ Ἰσίδωρος, καὶ πρὸς μαρτυρίαν παρὰ τοῦ Πέτρου κληθεὶς, ἔλεγεν ὥς εἴη δεχθεῖσα ἡ Μανιχαία κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου· μεταδεδωκέναι τε αὐτῇ καὶ αὐτὸν τὰ

Im. πρὸς
γῆν (21.)

μυστήρια. Ἐξάπτεται οὖν πρὸς ὄργην ὁ Θεόφιλος, καὶ ἀμφοτέρους πρὸς ὄργην ἀπῆλασεν. Αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ καὶ Ἰσίδωρον ἅμα τοῖς περὶ Διόσκορον ἐλθεῖν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὅπως ἂν παρὰ τε τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ τὰ κατ' αὐτῶν ἐσκευρασμένα ἐξελεγχθῇσονται. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἐν τιμῇ μὲν ἤγε τοὺς ἄνδρας· καὶ τῶν εὐχῶν μετέχευ οὐκ ἐκώλυσε, κοινωνίαν δὲ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως μεταδώσειν αὐτοῖς. Ἐν τούτοις καθεστῶτος τοῦ πράγματος, ἤκει εἰς τὰς ἀκοὰς Θεοφίλου λόγος ψευδῆς, ὡς εἶη Ἰωάννης καὶ εἰς τὰ μυστήρια δεξάμενος αὐτοὺς καὶ ἔτοιμος πρὸς τὸ ἐπικουρῆσαι αὐτοῖς. Καὶ παυτοῖς ἐγένετο, ὅπως ἂν μὴ μόνον τοὺς περὶ Διόσκορον καὶ Ἰσίδωρον ἀμύνηται, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ἰωάννην κατενέγκη τοῦ θρόνου. Διαπέμπεται οὖν κατὰ πόλεις πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολὰς, κρύπτων μὲν τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν, μόνοις δὲ τοῖς Ὀριγένους βιβλίοις δῆθεν μεμφόμενος· οἷς πρὸ αὐτοῦ Ἀθανάσιος μάρτυσι τῆς οἰκείας πίστεως ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν λόγους ἐχρήσατο πολλάκις.

p. Ath. de
ecr. Nic.
7.

CAP. X.

Ὡς καὶ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ταῖς Θεοφίλου ἀπάταις συναπαχθεῖς, τῷ δοκεῖν κατὰ τῶν Ὀριγένους συγγραμμάτων ἐπισκόπων σύνοδον ἐν τῇ Κύπρῳ συναγαγόν, Ἰωάννῃ διεμέμφατο, χρωμένῃ ταῖς βίβλοις Ὀριγένους.

Σπένδεται δὴ φιλίαν καὶ πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐπίσκοπον, πρότερον διαφερόμενος πρὸς αὐτόν· ἐμέμφετο γὰρ Ἐπιφάνιῳ Θεόφιλος ὡς μικρὰ φρονοῦντι περὶ Θεοῦ, ὅτι ἀνθρωπόμορφον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζεν. Οὕτως οὖν Θεόφιλος ἔχων περὶ Θεοῦ, καὶ μεμφόμενος τοῖς ἀνθρωπόμορφον τὸ Θεῖον νομίζουσι, διὰ τὴν πρὸς ἐτέρους ἀπέχθειαν ἡρνεῖτο μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἃ ἐδόξαζεν· φιλοποιεῖται δὲ τότε τὸν Ἐπιφάνιον διαφερόμενος πρὸς αὐτόν, ὡς ἐκ μετανοίας ὁμοφρονήσας κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν αὐτῷ. Καὶ παρασκευάζει σύνοδον ποιῆσαι τῶν ἐν Κύπρῳ ἐπισκόπων ἐπὶ τῷ διαβαλεῖν τὰ Ὀριγένους βιβλία. Ἐπιφάνιος δὲ δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν ἀπλοῦκὸς ὢν τὸν τρόπον ταχέως ὑπήχθη ὑπὸ τῶν Θεοφίλου γραμμάτων. Καὶ καθίσας συνέδριον τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπισκόπων ἀπαγορεύει μὲν τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ Ὀριγένους βιβλία, διαπέμπεται δὲ καὶ γράμματα πρὸς Ἰωάννην,

παραυῶν ἀπέχεσθαι μὲν τῶν Ὀριγενείων ἀναγνωσμάτων, συνάγειν δὲ καὶ αὐτὸν συνέδριον, καὶ σύμφηφον κατὰ τοῦτο γίνεσθαι. Θεόφιλος τοίνυν τὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητον Ἐπιφάνιον συναρπάσας, καὶ γυνοὺς προβάντα αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, θαρρῶν καὶ αὐτὸς συνήγαγε πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων. Καὶ παραπλησίαν τῷ Ἐπιφάνῳ κατὰ τῶν Ὀριγενέους βιβλίων, τοῦ πρὸ διακοσίων καὶ ^[Val. om. καί.] περὶ τοῦ ἐτῶν τελευτήσαντος, διαβολὴν ἐποιεῖτο· οὗ τοῦτον προηγούμενως ἔχων τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ τοὺς περὶ Διόσκορον σπεύδων ἀμύνασθαι. Ἰωάννης δὲ μικρὰ φροντίσας τῶν μηνυθέντων αὐτῷ παρὰ τε Ἐπιφανίου καὶ αὐτοῦ Θεοφίλου, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν προσείχε τὸν νοῦν. Καὶ ἦνθι μὲν κατ' αὐτὴν· τῆς δὲ κατ' αὐτοῦ γενομένης σκευωρίας οὐδένα λόγον ἐτίθετο. Ἐπεὶ δὲ Θεόφιλος καταφανῆς ἐγένετο τοῖς πολλοῖς σπουδάζων καθελεῖν τῆς ἐπισκοπῆς τὸν Ἰωάννην, τότε δὴ καὶ οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ σκευωρίαν ἀνεκινουῦντο. Καὶ πολλοὶ μὲν τοῦ κλήρου, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει κατὰ τὰ βασίλεια μέγιστον ἰσχύοντες, καιρὸν εὐρηκεῖναι λογιζόμενοι καθ' ὃν Ἰωάννην ἀμύνονται, μεγίστην ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει σύνοδον γενέσθαι παρεσκεύαζον, τοῦτο μὲν δι' ἐπιστολῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἀγράφως διαπεμπόμενοι.

CAP. XI.

Περὶ Σεβηριανοῦ καὶ Ἀντίχου τῶν Σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἀπέστησαν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας.

Ἡῤῥησε δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννου μῖσος καὶ ἕτερον ἐπισυμβάν τοιούνδε· δύο ἐπίσκοποι κατ' αὐτὸν ἦνθησαν Σύροι ὄντες τὸ γένος, Σεβηριανὸς καὶ Ἀντίοχος. Σεβηριανὸς μὲν Γαβάλων, πόλις δὲ αὕτη τῆς Συρίας· Ἀντίοχος δὲ Πτολεμαῖδος τῆς ἐν Φοινίκῃ ἐκκλησίας προειστήκει. Ἀμφω μὲν οὖν διὰ λόγων ῥητορικῶν ἤχθησαν· Σεβηριανὸς δὲ δοκῶν πεπαιδευσθαι, οὐ πάνν τῇ φωνῇ τὴν Ἑλληνικὴν ἐξετράνου γλώσσαν· ἀλλὰ καὶ Ἑλληνιστὶ φθηγόμενος Σύρος ἦν τὴν φωνήν. Ἀντίοχος μὲν οὖν πρότερον ἐκ τῆς Πτολεμαῖδος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλθων, κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνον τινα πεπονημένως διδάσας, καὶ πολλὰ ἐκ τούτων χρηματισάμενος, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνέδραμε. Σεβηριανὸς δὲ πυθόμενος μετὰ ταῦτα πολλὰ τὸν Ἀντίοχον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

συλλέξαντα, ζηλοῦν καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐσπούδασεν. Ἀσκηθεὶς τε οὖν καὶ συντάξας λόγους συχνούς καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται. Καὶ δεχθεὶς ἀσμένως ὑπὸ Ἰωάννου, μέχρι μέν τινος ὑπέτρεχε τὸν ἄνδρα καὶ ἐκολάκευε, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἦπτον ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἤνθει τε κατὰ τὰς διδασκαλίας, καὶ πολλοῖς τῶν ἐν τέλει καὶ δὴ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ γίνεται γνώριμος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τῆς Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἐφεσον ἀπελθεῖν ἐπὶ τῷ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον. Καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἄλλον τε ἄλλων προβάλλεσθαι σπουδαζόντων, καὶ σφόδρα διαπληκτιζομένων πρὸς ἑαυτοὺς περὶ ὧν ἕκαστος ἐψηφίζετο, συνιδὼν ὁ Ἰωάννης ἀμφοτέρα τὰ μέρη φιλονείκως διακεείμενα, καὶ ἐν οὐδενὶ πείθεσθαι τῇ παραινέσει αὐτοῦ θέλοντα, ἐσπούδασεν ἀκοπιαστὶ τὴν τούτων ἔριν λῦσαι. Αὐτὸς τοίνυν Ἡρακλεῖδην τινα διάκονον ἑαυτοῦ, γένει Κύπριον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβάλετο· καὶ οὕτω ἀμφοτέρα τὰ μέρη παυσάμενα τῆς πρὸς σφᾶς φιλονεικίας ἡσύχασαν. Ἀνάγκη οὖν γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἐφεσον· παρέλκοιτο δὲ αὐτοῦ κατ' αὐτὴν, ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐρασιμώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγίνετο. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάβανεν μὲν τὸν Ἰωάννην, ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γνωόμενα διηγέλλετο· Σαραπίωνος δὲ, οὐ καὶ πρότερον ἐποίησάμην μνήμην, ὑποβάλλοντος, καὶ ταραττέσθαι λέγοντος ὑπὸ Σεβηριανοῦ τὴν ἐκκλησίαν, πρὸς ζηλοτυπίαν ὁ Ἰωάννης προήχθη. Ὁδοῦ οὖν πάρεργον πολλὰς ἐκκλησίας Ναυατιανῶν καὶ Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν ἀφελὼν, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται. Καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· Σαραπίωνος δὲ τὴν ὀφρὺν καὶ τὴν ἀλαζονείαν οὐδεὶς ὑποφέρειν ἐδύνατο. Ἐπεὶ γὰρ πολλὴν τὴν παρρησίαν παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ ἐκέκτητο, πέρα τοῦ καθήκοντος πᾶσι προσεφέρετο· διὸ καὶ τὸ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μῖσος πλέον ἐξήπτετο. Καί ποτε τοῦ Σεβηριανοῦ παριόντος, τὴν προσήκουσαν ἐπισκόπῳ τιμὴν οὐκ ἀπένειμεν, ἀλλὰ καθήμενος διετελεῖ, δεικνὺς μικρὰ φροντίζειν τῆς Σεβηριανοῦ παρουσίας. Ταύτην οὐκ ἤνεγκεν ὁ Σεβηριανὸς τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρόνησιν· καὶ πρὸς τούτοις μέγα ἀνακέκραγεν εἰπὼν, 'Εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι, Χριστὸς οὐκ ἐνυμθρώπησε.' Ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὁ Σαραπίων δραξάμενος φανερώς ἐχθρὸν τὸν Σεβηριανὸν

τῷ Ἰωάννῃ κατέστησεν, ἀποκρύψας μὲν τὸν προσδιορισμὸν τοῦ
 'εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι' μόνον δὲ εἰρηκέναι εἰπὼν
 τὸν Σεβηριανὸν, 'ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησε' καὶ τοῦ στίφους
 ἑαυτοῦ μάρτυρας, ὡς ἐπὶ εἰρημένῳ τούτῳ, παρήγε. Μὴ μελλήσας
 οὖν ὁ Ἰωάννης ἐξελαύνει αὐτὸν τῆς πόλεως· καὶ γνοῦσα ταῦτα ἡ
 Αὐγοῦστα Εὐδοξία μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ, παρασκευάζει δὲ ἡ
 τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν ἐκ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος.
 Καὶ ὁ μὲν ὅσον οὐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν
 ἐξέκλιψε, καὶ οὐδενὶ παραινοῦντι πειθήνιος ἦν· ὡς καὶ ἡ βασίλισσα
 Εὐδοξία ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ τὸν υἱὸν Θεοδό-
 σιον τὸν νῦν εὐτυχῶς βασιλεύοντα, κομιδῇ τότε νήπιον ὄντα, εἰς Cp. vii. 22.
 τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ ὄρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς
 καθορκώσασα, μόλις τὴν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀσπά-
 σασθαι. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον οὗτοι κατὰ τὸ φανερόν
 ἐφιλιώθησαν· ἔμενον δὲ οὐδὲν ἤττον τὴν γνώμην ὑποῦλον πρὸς
 ἀλλήλους φυλάττοντες· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς πρὸς Σεβηριανὸν
 λύπης, τοιαύτη τις ἦν.

CAP. XII.

Ὡς καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσελθὼν ὁ Ἐπιφάνιος συνάξει καὶ χειροτονίας
 ἐπετέλει παρὰ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, Θεοφίλῳ χαριζόμενος.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκ τῆς Κύπρου ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος ἐπὶ τὴν
 Κωνσταντινουπόλιν πάλιν ἔρχεται, ταῖς ὑποθήκαις Θεοφίλου πει-
 σθείς· ἐπικομιζόμενος ἐν ταύτῳ τὰ καθαιρετικὰ τῶν Ὀριγένους
 βιβλίων, δι' ὧν οὐκ αὐτὸν Ὀριγένην ἀκοινώνητον εἶναι ἀπέφηνεν,
 ἀλλὰ τὰ βιβλία μόνον διέβαλλεν. Προσορμίσας οὖν τῷ ἐπὶ
 Ἰωάννῃ μαρτυρίῳ, (ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως), καὶ
 ἐξελθὼν τῆς νεῶς, σύναξιν τε ἐπιτελέσας, καὶ διάκονον χειροτονή-
 σας, αὐθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται. Καὶ τὴν μὲν προτροπὴν
 Ἰωάννου ἐξέκλιψε Θεοφίλῳ χαριζόμενος, ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει
 μονῇ· καὶ συγκαλὼν τοὺς ἐπιδημοῦντας τῶν ἐπισκόπων, τὰ καθαι-
 ρετικὰ τῶν βιβλίων Ὀριγένους ὑпанέγιωσκεν· οὐκ ἔχων μὲν τι
 λέγειν πρὸς αὐτὰ, δοκεῖν δὲ αὐτῷ καὶ Θεοφίλῳ ἐκβαλεῖν αὐτά. [ἐδόκει, Val.
 Καὶ τινες μὲν αἰδοῦμενοι τὸν Ἐπιφάνιον προσυνέγραφον· πολλοὶ
 δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐξετρέποντο· ὧν ἦν καὶ Θεότιμος ὁ ἐπίσκοπος

Σκυθίας, ὃς πρὸς τὸν Ἐπιφάνιον τοιάδε ἀπεκρίνατο· ‘Ἐγὼ,’
 ἔφη, ‘ὦ Ἐπιφάνιε, οὔτε τὸν πάλαι καλῶς κεκοιμημένον καθυβρί-
 ζειν αἰροῦμαι· οὔτε βλάβσφημον ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα τολμῶ, ἐκ-
 βάλλων ἃ οἱ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἠθέτησαν· ἄλλως τε, μήτε κακὴν εἶναι
 διδασκαλίαν ἐν τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις εἰπών.’ Προκομίσας τε
 βιβλίον Ὠριγένους, ὑπανέγνω, καὶ ἐδείκνυν τὰς ἐκκλησιαστικὰς
 ἐκθέσεις· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπῆγε λέγων· ‘Οἱ ταῦτα ὑβρίσαντες,
 εἰς τὰ περὶ ὧν οἱ λόγοι ἐξυβρίσαντες ἔλαθον ἑαυτούς.’ Ταῦτα μὲν
 ὁ ἐπ’ εὐλαβείᾳ καὶ βίου ὀρθότητι περιβόητος Θεότιμος πρὸς Ἐπι-
 φάνιον ἀπεκρίνατο.

[εἰδὼς ταῦτα
 εἰπὼν, προ-
 κομίσας τε,
 Val.]

CAP. XIII.

Οἷα φησὶν ὁ συγγραφεὺς ὑπὲρ Ὠριγένους.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ φιλολοῖδοροι τοὺς πολλοὺς συνήρπασαν, ὥς
 βλασφήμῃ μὴ προσέχειν τῷ Ὠριγένει, μικρὰ διελθεῖν περὶ τούτων
 οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι. Οἱ εὐτελεῖς, καὶ ἀφ’ ἑαυτῶν μὴ
 δυνάμενοι φαίνεσθαι, ἐκ τοῦ ψέγειν τοὺς ἑαυτῶν κρείττους δεί-
 κνυσθαι βούλονται. Τοῦτο πέπονθε πρῶτος Μεθόδιος, τῆς ἐν
 Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ὀλύμπου ἐπίσκοπος· εἶτα Εὐστάθιος, ὁ
 τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὀλίγον ἐκκλησίας προστάς· καὶ μετὰ ταῦτα
 Ἀπολινάριος, καὶ τὸ τελευταῖον Θεόφιλος. Αἴτη τῶν κακολόγων
 τετρακτὺς, οὐ κατὰ ταῦτον ἐλθόντες, τὸν ἄνδρα διέβαλον· ἄλλος
 γὰρ δι’ ἄλλο ἐπὶ τὴν κατ’ αὐτοῦ κατηγορίαν ἐχώρησαν, δεικνύντες
 ἕκαστοι, ὥς ὁ μὴ διέβαλλον, τοῦτο πάντως ἐδέξαντο. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἄλλος ἄλλου δόγματος ὁ καθ’ εἰς ἐπελαμβάνοντο, δῆλον ὥς ἕκαστος
 ὁ μὴ ἔσκωπτεν, τοῦτο ὥς ἀληθὲς πάντως ἐδέχετο, τῷ ἀποσιωπῶν
 ἐπαινῶν τοῦτο ὁ μὴ διέβαλε. Μεθόδιος μὲν οὖν πολλὰ κατα-
 δραμῶν τοῦ Ὠριγένους, ὕστερον ὥς ἐκ παλινοψιδίας θαυμάζει τὸν
 ἄνδρα ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε ‘Ξενῶνα.’ Ἐγὼ δέ τι καὶ
 πλέον ἐκ τῆς ἐκείνων αἰτιάσεως εἰς σύστασιν Ὠριγένους φημί.
 Οἱ γὰρ κινήσαντες ὅσαπερ ᾤοντο μέμψεως ἄξια, δι’ ὧν ὥς κακῶς
 δοξάζοντα περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδ’ ὅλως ἐμέμψαντο, δείκνυνται
 περιφανῶς τὴν ὀρθὴν εὐσέβειαν μαρτυροῦντες αὐτῷ. Οὗτοι μὲν
 οὖν διὰ τοῦ μὴ μέμψασθαι μαρτυροῦσιν αὐτῷ· Ἀθανάσιος δὲ, ὁ
 τῆς ‘ὁμοουσίου’ πίστεως ὑπερασπιστής, ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν

[ἕκαστος:]

λόγοις μεγάλη τῇ φωνῇ μάρτυρα τῆς οἰκείας πίστεως τὸν ἄνδρα καλεῖ, τοὺς ἐκείνου λόγους τοῖς ἰδίοις συνάπτων, καὶ λέγων· ‘Ὁ Cp. Ath. c. Decr. Nic. θαυμαστος,’ φησί, ‘καὶ φιλοπονώτατος Ὀριγένης, τάδε περὶ τοῦ²⁷ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῇ ἡμετέρᾳ δόξῃ μαρτυρεῖ, συναΐδιον αὐτὸν λέγων τῷ Πατρὶ.’ Ἐλαθον οὖν ἑαυτοὺς οἱ λοιδορήσαντες Ὀριγένην βλασφημήσαντες καὶ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ Ἀθανάσιον. Περὶ Cp. c. 9; μὲν οὖν Ὀριγένους τοσαῦτα εἰρήσθω· ἐξῆς δὲ τῆς ἱστορίας ἐχώ-¹⁶ μεθα.

CAP. XIV.

Ὡς Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν Ἐπιφάνιον μὴ ὑπακούσαντα ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ παρασυνάγοντα, δηλοῖ αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πράττοντι. Ὅθεν ὁ Ἐπιφάνιος εὐλαβηθεὶς ἀνεχώρησε.

Ἰωάννης οὐκ ἠγανάκτησεν, ἐφ’ οἷς παρὰ κανόνα ἐν τῇ αὐτοῦ [Val. Ὁ μὴ Ἰωάννης.] ἐκκλησίᾳ Ἐπιφάνιος χειροτονίαν πεποίητο, ἀλλὰ παρεκάλει ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς οἴκοις συμμένειν αὐτῷ. Ὁ δὲ ‘οὐκ ἔφη οὐδὲ συμμένειν αὐτῷ, οὐδὲ συνεύξασθαι, ἐὰν μὴ τοὺς περὶ Διόσκορον ἐξελάσῃ τῆς πόλεως, αὐτὸς δὲ καθυπογράψῃ τοῖς καθαιρετικοῖς τῶν Ὀριγένους βιβλίων.’ Ἰωάννου δὲ ταῦτα ποιεῖν ὑπερτιθεμένου, καὶ λέγοντος ‘μὴ δεῖν πρὸ καθολικῆς διαγνώσεως προπετές τι ποιεῖν,’ ἐπὶ ἐτέραν βουλήν οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες τὸν Ἐπιφάνιον ἄγουσι. Κατασκευάζουσι γὰρ μελλούσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων συνάξεως γίνεσθαι προελθεῖν τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ παντὸς διαβαλεῖν μὲν τὰ Ὀριγένους βιβλία, ἀποκηρῦξαι δὲ τοὺς περὶ Διόσκορον, καὶ διασύραι Ἰωάννην, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνοις τιθέμενον. Ταῦτα ἀνηγγέλη [συντιθέμενον:] τῷ Ἰωάννῃ· καὶ τῇ ἐξῆς τῷ Ἐπιφανίῳ τὴν ἐκκλησίαν ἥδη κατειληφότεν δηλοῖ διὰ Σαραπίωνος τάδε·

Παρὰ κανόνας πράττετε πολλὰ, ὁ Ἐπιφάνιε· πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ’ ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος· εἶθ’ ὅτι μὴ προταγείς παρ’ ἐμοῦ ἐν αὐταῖς ἐλειτουργήσας, οἰκεία αὐθεντία χρησάμενος· πάλιν τε αὐτόθι προτρα- [Val. πάλιν] πείς παρητήσω, καὶ νῦν αὖθις ἐπιτρέπειςσαντῷ. Φύλαξαι οὖν, μὴ ταραχῆς ἐν τῷ λαῷ διαγενομένης, τὸν ἐκ ταύτης κίνδυνον ἀναδέξῃ καὶ αὐτός.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐπιφάνιος, εὐλαβηθεὶς ἀναχωρεῖ μὲν τῆς ἐκκλησίας· πολλὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ μεμφόμενος ἀπαίρειν ἐπὶ τὴν

Κύπρον ἐστέλλετο. Λέγουσι δέ τινες ὅτι ἀπαίρειν μέλλων τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα ἐδήλωσεν· ‘Ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον.’
 Val. ἐλπίζε.] Ὁ δὲ ἀντεδήλωσεν, ‘Ἐλπιζε μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαντοῦ πατρὶδος.’
 Ταῦτα οὐκ ἔχω εἰπεῖν, εἰ ἀληθὴ ἔλεξαν οἱ ἐμοὶ ἀπαγγέλαντες·
 ἀμφοτέροι δὲ ὅμως ταύτην ἔσχον τὴν ἐκβασιν. Οὔτε γὰρ Ἐπι-
 φάνιος τῆς Κύπρου ἐπέβη, ἐν γὰρ τῷ πλοίῳ ἀπὼν ἐτελεύτησεν·
 καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον κατηνέχθη τοῦ θρόνου, ὥς προϊόντες
 δηλώσομεν.

CAP. XV.

Ἦς μετὰ τὸν ἀπόπλουν Ἐπιφανίου λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας,
 καὶ διὰ τοῦτο, σπουδῇ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης, συνόδου γενομένης
 ἐν Χαλκηδόνι κατ’ αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἐξωθείται.

Ἀποπλεύσαντος γὰρ τοῦ Ἐπιφανίου, πυνθάνεται παρὰ τινῶν ὁ
 Ἰωάννης, ὥς ἡ βασίλισσα Εὐδοξία τὸν Ἐπιφάνιον ἐξώπλισε κατ’
 αὐτοῦ. Καὶ θερμὸς ὢν τὸ ἦθος καὶ περὶ τὸν λόγον ἔτοιμος, μὴ
 μελλήσας διέξεισι ψόγον κοινῶς κατὰ πασῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ
 λαοῦ. Ἀρπάζει τὸν πλῆθος τὸν λόγον ὥς αἰνιγμα κατὰ τῆς βασι-
 λίδος λεχθέν· καὶ ὁ λόγος ἐκληφθεὶς ὑπὸ τῶν κακουργούντων εἰς
 γυνῶσιν ἄγεται τῶν κρατούντων. Γνωῖσα δὲ ἡ Αἰγυόυστα, πρὸς
 τὸν βασιλέα τὴν οἰκείαν ὕβριν ᾠδύρατο, αὐτοῦ ὕβριν εἶναι λέγουσα
 τὴν ἑαυτῆς. Παρασκευάζει οὖν τὸν Θεόφιλον ταχεῖαν ποιεῖσθαι
 σύνοδον κατ’ αὐτοῦ· συγκατασκευάζει δὲ ταῦτα καὶ Σεβηριανός·
 ἔτι γὰρ τὴν λύπην ἐφύλαττεν. Οὐ πολλὸς οὖν ἐν μέσῳ χρόνος,
 καὶ παρῆν Θεόφιλος πολλοὺς ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπισκόπους
 κινήσας· τοῦτο δὲ καὶ τοῦ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα. Μάλιστα
 δὲ συνέρρεον, ὅσοι πρὸς Ἰωάννην ἄλλος δι’ ἄλλην αἰτίαν λελύ-
 πηντο· παρήσαν δὲ καὶ ὅσους τῆς ἐπισκοπῆς ἀπεκίνησε. Πολλοὺς
 γὰρ ὁ Ἰωάννης καθηρῆκει τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπισκόπων, ὅτε διὰ τὴν
 Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἀπεληλύθει ἐπὶ τὴν Ἐφεσον. Πάντες
 οὖν συμφωνήσαντες εἰς τὴν Χαλκηδόνα τῆς Βιθυνίας συνήρχοντο·
 τότε δὲ ἦν ἐπίσκοπος τῆς Χαλκηδόνος Κυρίνος ὄνομα, γένει Αἰ-
 γύπτιος· ὅστις πολλὰ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἔλεγε, ‘τὸν ἀσεβῆ,
 τὸν ἀλαζόνα, τὸν ἀγόνατον’ ἀποκαλῶν· ἥδοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς
 λεγομένοις οἱ ἐπίσκοποι. Μαρουθᾶς δὲ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος
 ἄκων τὸν πόδα τοῦ Κυρίνου ἐπάτησεν· ὁ δὲ δυννηρῶς ἐκ τούτου

διατεθείς συνδιαβῆναι τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐ δεδυνῆται· ἀλλὰ μένει μὲν αὐτὸς ἐν τῇ Χαλκηδόνι· οἱ δὲ ἄλλοι διεπεραιώθησαν. Θεοφίλῳ δὲ οὐδενὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀπαντήσαντων, οὐδὲ τιμὴν τὴν εἰωθυῖαν παρεσχηκότων, φανερός γὰρ ἐχθρὸς ἐγινώσκετο, τῶν Ἀλεξανδρείων τὸ ναυτικόν,—ἐτυχε γὰρ τότε παρῆναι τὰ σιτηγούντα τῶν πλοίων,—ἀπαντήσαντα σὺν εὐφημίᾳ ἐδέξαντο. Ὁ δὲ παρηγέτο μὲν ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰσελθεῖν· ἐν μίᾳ δὲ τῶν βασιλίδων οἰκίᾳ καταλύει, ἣ προσωνυμία Πλακιδιαναί. Τότε ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο κατὰ Ἰωάννου κατηγορίαι πολλαί· καὶ οὐκέτι μὲν τῶν Ὀριγένους βιβλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἐτέρας δὲ ἀτόπους κατηγορίας ἐτρέποντο. Τούτων δὲ οὕτω προκατεσκευασμένων, συνελθόντες οἱ ἐπίσκοποι ἐν προαστείῳ Χαλκηδόνος ᾧ ἐπώνυμον Δρύς, καλοῦσιν εὐθὺς τὸν Ἰωάννην ἀπολογησόμενον περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐκέλευον δὲ παρῆναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην· καὶ γὰρ οὗτοι συγκατηγοροῦντο αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰωάννης τοὺς καλοῦντας ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο, οἰκουμενικὴν δὲ ἐπεκαλεῖτο σύνοδον, μὴ μελλήσαντες, τετράκις αὐτὸν ἐκάλεσαν. Τοῦ δὲ μὴ βουλευθέντος ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγοντος, κατεψηφίσαντο καὶ καθείλουν αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι, μόνον δὲ ὅτι καλούμενος οὐχ ὑπήκουσε. Τοῦτο ἀπαγγελθὲν περὶ ἐσπέραν πρὸς μεγίστην στάσιν ἐξῆπτε τὸ πλῆθος. Καὶ διανυκτερεύοντες οὐ συνεχώρου ἀφέλκεσθαι τῆς ἐκκλησίας αὐτόν· ἀλλ' ἐβόων· δεῖν κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἐπὶ μείζονος συνεδρίου. Τοῦ βασιλέως δὲ ἐκέλευε πρόσταγμα, ἣ τάχος ἐξωθεῖσθαι αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐξορίαν ἀπάγεσθαι. Τοῦτο γνοὺς ὁ Ἰωάννης τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν καθάρεισιν περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, λαθὼν τὸ πλῆθος· ἐφυλάττετο γὰρ μή τις ταραχὴ γένηται δι' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο.

CAP. XVI.

Ὡς τοῦ λαοῦ στασιάζοντος διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, Βρίσαν ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος ἀποσταλὲς πάλιν αὐτὸν ἐπαγγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ δὲ λαὸς ἀφόρητα ἐστασίαζεν. Οἷα δὲ ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων ἐπὶ οἴκτον

Κύπρον ἐστέλλετο. Λέγουσι δέ τινες ὅτι ἀπαίρειν μέλλων τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα ἐδήλωσεν· ‘Ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον.’
 [Val. ἐλπίζει.] Ὁ δὲ ἀντεδήλωσεν, ‘Ἐλπιζε μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαντοῦ πατρίδος.’ Ταῦτα οὐκ ἔχω εἰπεῖν, εἰ ἀληθὴ ἔλεξαν οἱ ἐμοὶ ἀπαγγέλαντες· ἀμφότεροι δὲ ὅμως ταύτην ἔσχον τὴν ἔκβασιν. Οὔτε γὰρ Ἐπιφάνιος τῆς Κύπρου ἐπέβη, ἐν γὰρ τῷ πλοίῳ ἀπὼν ἐτελεύτησεν· καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον κατηνέχθη τοῦ θρόνου, ὥς προϊόντες δηλώσομεν.

CAP. XV.

Ὡς μετὰ τὸν ἀπόπλουν Ἐπιφανίου λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας, καὶ διὰ τοῦτο, σπουδῇ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης, συνόδου γενομένης ἐν Χαλκηδόνι κατ’ αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

Ἀποπλεύσας οὖν τοῦ Ἐπιφανίου, πυνθάνεται παρὰ τινῶν ὁ Ἰωάννης, ὡς ἡ βασίλισσα Εὐδοξία τὸν Ἐπιφάνιον ἐξώπλισε κατ’ αὐτοῦ. Καὶ θερμὸς ὦν τὸ ἦθος καὶ περὶ τὸν λόγον ἔτοιμος, μὴ μελλήσας διέξεισι ψόγον κοινῶς κατὰ πασῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἀρπάζει τὸ πλῆθος τὸν λόγον ὡς αἷνιγμα κατὰ τῆς βασιλίδος λεχθέν· καὶ ὁ λόγος ἐκληφθεὶς ὑπὸ τῶν κακουργούντων εἰς γυνῶσιν ἄγεται τῶν κρατούντων. Γνωῖσα δὲ ἡ Αὐγούστα, πρὸς τὸν βασιλέα τὴν οἰκίαν ὕβριν ὠδύρατο, αὐτοῦ ὕβριν εἶναι λέγουσα τὴν ἑαυτῆς. Παρασκευάζει οὖν τὸν Θεόφιλον ταχείαν ποιεῖσθαι σύνοδον κατ’ αὐτοῦ· συγκατασκευάζει δὲ ταῦτα καὶ Σεβηριανός· ἔτι γὰρ τὴν λύπην ἐφύλαττεν. Οὐ πολὺς οὖν ἐν μέσφ’ χρόνος, καὶ παρὴν Θεόφιλος πολλοὺς ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπισκόπους κινήσας· τοῦτο δὲ καὶ τοῦ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα. Μάλιστα δὲ συνέρρεον, ὅσοι πρὸς Ἰωάννην ἄλλος δι’ ἄλλην αἰτίαν λελύπηντο· παρῆσαν δὲ καὶ ὅσους τῆς ἐπισκοπῆς ἀπεκίνησε. Πολλοὺς γὰρ ὁ Ἰωάννης καθηρῆκε τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπισκόπων, ὅτε διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἀπεληλύθει ἐπὶ τὴν Ἐφεσον. Πάντες οὖν συμφωνήσαντες εἰς τὴν Χαλκηδόνα τῆς Βιθυνίας συνήρχοντο· τότε δὲ ἦν ἐπίσκοπος τῆς Χαλκηδόνης Κυρίνος ὄνομα, γένει Αἰγύπτιος· ὅστις πολλὰ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἔλεγε, ‘τὸν ἀσεβῆ, τὸν ἀλαξόνα, τὸν ἀγόνατον’ ἀποκαλῶν· ἦδοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις οἱ ἐπίσκοποι. Μαρουθᾶς δὲ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος ἄκων τὸν πόδα τοῦ Κυρίνου ἐπάτησεν· ὁ δὲ ὀδυνηρῶς ἐκ τούτου

διατεθείς συνδιαβῆναι τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν οὐ δεδύνηται· ἀλλὰ μένει μὲν αὐτὸς ἐν τῇ Χαλκηδόνι· οἱ δὲ ἄλλοι διεπεραιώθησαν. Θεοφίλῳ δὲ οὐδενὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀπαντησάντων, οὐδὲ τιμὴν τὴν εἰωθυῖαν παρεσχηκότων, φανερὸς γὰρ ἐχθρὸς ἐγινώσκετο, τῶν Ἀλεξανδρείων τὸ ναυτικόν,—ἐτυχε γὰρ τότε παρῆναι τὰ σιτηγούντα τῶν πλοίων,—ἀπαντήσαντα σὺν εὐφημίᾳ ἐδέξαντο. Ὁ δὲ παρηγνέτο μὲν ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰσελθεῖν· ἐν μίᾳ δὲ τῶν βασιλίδων οἰκίᾳ καταλύει, ἥ προσωνομίᾳ Πλακιδιαναί. Τότε ἐντεῦθεν ἀνεκινουῦντο κατὰ Ἰωάννου κατηγορίαι πολλαί· καὶ οὐκέτι μὲν τῶν Ὠριγένους βιβλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἐτέρας δὲ ἀτόπους κατηγορίας ἐτρέποντο. Τούτων δὲ οὕτω προκατεσκευασμένων, συνελθόντες οἱ ἐπίσκοποι ἐν προαστείῳ Χαλκηδόνος φ' ἐπώνυμον Δρύς, καλοῦσιν εὐθὺς τὸν Ἰωάννην ἀπολογησόμενον περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐκέλευον δὲ παρῆναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην· καὶ γὰρ οὗτοι συγκατηγοροῦντο αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰωάννης τοὺς καλοῦντας ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο, οἰκουμενικὴν δὲ ἐπεκαλεῖτο σύνοδον, μὴ μελλήσαντες, τετράκις αὐτὸν ἐκάλεσαν. Τοῦ δὲ μὴ βουλευθέντος ἀπαντήσαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγοντος, κατεψηφίσαντο καὶ καθεῖλον αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι, μόνον δὲ ὅτι καλούμενος οὐχ ὑπήκουσε. Τοῦτο ἀπαγγελθὲν περὶ ἐσπέραν πρὸς μεγίστην στάσειν ἐξῆπτε τὸ πλῆθος. Καὶ διανυκτερεύοντες οὐ συνεχώρουν ἀφέλκεσθαι τῆς ἐκκλησίας αὐτόν· ἀλλ' ἐβόων· δεῖν κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἐπὶ μείζονος συνεδρίου. Τοῦ βασιλέως δὲ ἐκέλευε πρόσταγμα, ἥ τάχος ἐξωθεῖσθαι αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐξορίαν ἀπάγεσθαι. Τοῦτο γνοὺς ὁ Ἰωάννης τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν καθαίρεσιν περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, λαθὼν τὸ πλῆθος· ἐφυλάττετο γὰρ μή τις ταραχὴ γένηται δι' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο.

CAP. XVI.

Ὡς τοῦ λαοῦ στασιάσαντος διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, Βρίσων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος ἀποσταλὴς πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ δὲ λαὸς ἀφόρητα ἐστασίαζεν. Οἱα δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων ἐπὶ οἴκτον

δὲν τὸ κατ' αὐτοῦ μῦθος ἐγήγερτο· μετ' οὐ πολὺ δὲ ταῦτα ἐπισυνέβη γενέσθαι.

CAP. XVIII.

Περὶ τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς διὰ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεὶς εἰς ἐξορίαν ἀπήγετο.

Τῆς Αὐγούστης Εὐδοξίας ἀνδριᾶς ἀνέστη ἀργυροῦς ἐπὶ κίονος πορφυροῦ, χλανίδα ἐνδεδυμένος· ἔστηκε δὲ οὗτος ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ, οὔτε ἐγγὺς οὔτε πόρρω τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐπώνυμον Σοφία· ἀλλὰ διείργει ἄμφω μέση πλατείας ὁδός. Ἐπὶ τούτῳ συνήθως δημῶδεις ἤγοντο παιδιαί· Ἰωάννης δὲ ὕβριν τὰ γινόμενα τῆς ἐκκλησίας νομίζων, τὴν συνήθη τε παρρησίαν ἀνακτησάμενος, πάλιν τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἐξώπλιζε. Καὶ δέον τοὺς κρατοῦντας λόγῳ παρακλητικῶ πείθειν παῦσαι τῆς παιδιᾶς, ὃ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίει· καταφορικῇ δὲ τῇ γλώσσῃ χρησάμενος ἔσκωπτε τοὺς γενέσθαι ταῦτα κελεύσαντας. Ἡ δὲ βασιλίσσα πάλιν εἰς ἑαυτὴν εἶλκε τὰ γενόμενα· καὶ ὕβριν ἑαυτῆς τοὺς ἐκείνου λόγους νομίζουσα, πάλιν παρασκευάζει σύνοδον ἐπισκόπων συνάγεσθαι κατ' αὐτοῦ. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν περιβόητον ἐκείνην ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διεξῆλθεν ὀμίλιαν, ἧς ἡ ἀρχή· 'Πάλιν Ἡρωδιᾶς μαίνεται, πάλιν ταρασσεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν ἐπὶ πῖνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ζητεῖ λαβεῖν.' Τοῦτο πλέον πρὸς ὀργὴν ἐξῆψε τὴν βασιλίδα. Καὶ μετ' οὐ πολὺ παρήσαν οἱ ἐπίσκοποι, Λεόντιος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας, Ἀμμώνιος Λαοδικείας τῆς ἐν Πισιδίᾳ, Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν Θράκῃ, Ἀκάκιος Βεροίας τῆς ἐν Συρίᾳ, καὶ ἄλλοι τινές· παρόντων δὲ τούτων, ἀνεκινούντο οἱ πρῶην κατήγοροι. Ἰωάννης μὲν οὖν ἐθάρρει ἐπὶ τούτοις, καὶ ἡξίου ἐπιζητεῖσθαι τὰ κατηγορούμενα· τῆς δὲ ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἐπελθούσης, ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνήθως οὐκ ἀπήντα· ἀλλὰ δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς οὐ πρότερον αὐτῷ κοινωνήσει πρὶν ἂν πρότερον ἀποδύσῃται τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου θαρροῦντος οἱ κατήγοροι δειλότεροι ἐδείκνυντο, οἱ παρόντες ἐπίσκοποι ἄλλο μὲν ῥεύνων οὐδέν· μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἄγεσθαι ἔλεγον, ὅτι μετὰ τὴν καθαίρεσιν, μὴ ψηφισαμένης τῆς συνόδου αὐτῷ, εἰς τὸν θρόνον εἰσεπήδησε. Τοῦ δὲ λέγοντος, ὡς ἐξηκονταπέντε ἐπί-

σκοποὶ κοινωνήσαντες αὐτῷ ἐψηφίσαντο, οἱ περὶ Λεόντιον ἀντε-
 πῆγον· ‘Ἀλλὰ πλείους, ὡς Ἰωάννη, κατεψηφίσαντό σου ἐν τῇ
 συνόδῳ.’ Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν κανόνα τοῦτον οὐ τῆς
 αὐτῶν ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἔλεγεν,—οἱ γὰρ ἐν
 τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῆς ‘ὁμοουσίου’
 πίστεως, ἀπεχθεία τῇ πρὸς Ἀθανάσιον τὸν κανόνα ἐξέδωκαν,—μὴ ^{Cr. ii. 8.}
 προσδεξάμενοι τὰς ἀπολογίας κατεψηφίσαντο· μὴ νοήσαντες, ὅτι
 τῷ κανόνι τούτῳ χρησάμενοι καὶ Ἀθανάσιον καθεῖλον. Ταῦτα
 πέπρακται ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· δηλοῖ οὖν ὁ βασι-
 λεὺς τῷ Ἰωάννῃ μὴ δύνασθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ὅτι δύο
 αὐτοῦ κατεψηφίσαντο σύνοδοι. Ἦργει οὖν ὁ Ἰωάννης λοιπὸν,
 οὐδαμῶς τε εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατήρχετο. Εὐθὺς οὖν πάντες οἱ
 αὐτῷ προσκείμενοι, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρήσαντες, τὸ μὲν Πάσχα
 ἐν τῷ δημοσίῳ λουτρῷ τῷ ἐν Κωνσταντιαναῖς ἐπετέλεσαν· σὺν
 αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ ἄλλοι ἱερατικοῦ
 τάγματος. Ἐξ ἐκείνου τε κατ’ ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις
 τόποις ποιοῦμενοι ‘Ἰωαννίται’ προσηγορεύθησαν. Ἰωάννης δὲ ἐπὶ
 δύο μῆνας οὐδαμῶς προέβαινεν, ἕως ὅτου βασιλεὺς ἐκέλευε πρόσ-
 ταγμα εἰς ἔξορίαν ἀπάγεσθαι. Καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο τῆς ἐκκλησίας
 ἔλκυσθεις· τινὲς δὲ τῶν Ἰωαννιτῶν κατ’ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὴν
 ἐκκλησίαν ἐνέπηρσαν. Καιομένης δὲ αὐτῆς, ἄνεμος ἀπηλιώτης
 πνεύσας καὶ τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας κατέκαυσε. Τοῦτο
 γέγονε τῇ εἰκάδι τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου ἑκτη, ^{A.D. 404.}
 ἦν σὺν Ἀρισταινέτῳ ἐδίδου. Ὅσα μὲν οὖν διὰ τὸν γεγενημένον
 ἐμνησμὸν ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν
 Ὀπτάτος, Ἑλλην τὴν θρησκείαν ὑπάρχων, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς
 Χριστιανοὺς μισῶν, κατὰ τῶν φιλοῦντων τὸν Ἰωάννην ἔπραξε,
 καὶ ὡς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐκόλασεν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ.

CAP. XIX.

Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ
 Χαλκηδόνος.

Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διελθουσῶν, χειροτονεῖται ἐπίσκοπος Κων-
 σταντινουπόλεως Ἀρσάκιος· δὲ ἀδελφὸς μὲν ἐγεγόνει Νεκταρίου,
 τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν ἐπισκοπὴν καλῶς διοικήσας, γηραιὸς δὲ
 σφόδρα, ὑπὲρ γὰρ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐτύγχανεν ὢν. Καὶ τούτου δι’

δὲν τὸ κατ' αὐτοῦ μῦθος ἐγγίγερτο· μετ' οὐ πολὺ δὲ ταῦτα ἐπισυνέβη γενέσθαι.

CAP. XVIII.

Περὶ τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς διὰ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεὶς εἰς ἑξορίαν ἀπήγετο.

Τῆς Αὐγούστης Εὐδοξίας ἀνδριᾶς ἀνέστη ἀργυροῦς ἐπὶ κίονος πορφυροῦ, χλανίδα ἐνδεδυμένος· ἔστηκε δὲ οὗτος ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ, οὔτε ἐγγὺς οὔτε πόρρω τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐπ' ὠνυμον Σοφία· ἀλλὰ διείργει ἄμφω μέση πλατείας ὁδός. Ἐπὶ τούτῳ συνήθως δημῳδοις ἦγοντο παιδιαί· Ἰωάννης δὲ ὕβριν τὰ γινόμενα τῆς ἐκκλησίας νομίζων, τὴν συνήθη τε παρρησίαν ἀνακτησάμενος, πάλιν τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἐξώπλιζε. Καὶ δέον τοὺς κρατοῦντας λόγῳ παρακλητικῶ πείθειν παῦσαι τῆς παιδιᾶς, ὃ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίη· καταφορικῇ δὲ τῇ γλώσσῃ χρησάμενος ἔσκωπτε τοὺς γενέσθαι ταῦτα κελεύσαντας. Ἡ δὲ βασίλισσα πάλιν εἰς ἑαυτὴν εἶλκε τὰ γενόμενα· καὶ ὕβριν ἑαυτῆς τοὺς ἐκείνου λόγους νομίζουσα, πάλιν παρασκευάζει σύνδοον ἐπισκόπων συναγέσθαι κατ' αὐτοῦ. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν περιβόητον ἐκείνην ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διεξῆλθεν ὁμιλίαν, ἧς ἡ ἀρχή· 'Πάλιν Ἡρωδιᾶς μαίνεται, πάλιν ταρασσεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν ἐπὶ πῖνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ζητεῖ λαβεῖν.' Τοῦτο πλέον πρὸς ὀργὴν ἐξῆψε τὴν βασιλίδαν. Καὶ μετ' οὐ πολὺ παρήσαν οἱ ἐπίσκοποι, Λεόντιος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας, Ἀμμώνιος Λαοδικείας τῆς ἐν Πισιδίᾳ, Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν Θράκῃ, Ἀκάκιος Βεροίας τῆς ἐν Συρίᾳ, καὶ ἄλλοι τινές· παρόντων δὲ τούτων, ἀνεκινούντο οἱ πρῶν κατήγοροι. Ἰωάννης μὲν οὖν ἐθάρρει ἐπὶ τούτοις, καὶ ἡξίου ἐπιζητεῖσθαι τὰ κατηγορούμενα· τῆς δὲ ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἐπελθούσης, ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνήθως οὐκ ἀπήντα· ἀλλὰ δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς οὐ πρότερον αὐτῷ κοινωνήσει πρὶν ἂν πρότερον ἀποδύσῃται τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου θαρροῦντος οἱ κατήγοροι δειλότεροι ἐδείκνυντο, οἱ παρόντες ἐπίσκοποι ἄλλο μὲν ἐρευνῶν οὐδέν· μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἀγεσθαι ἔλεγον, ὅτι μετὰ τὴν καθαίρεσιν, μὴ ψηφισαμένης τῆς συνόδου αὐτῷ, εἰς τὸν θρόνον εἰσεπήδησε. Τοῦ δὲ λέγοντος, ὡς ἐξηκονταπέντε ἐπί-

σκοποι κοινωνήσαντες αὐτῷ ἐψηφίσαντο, οἱ περὶ Λεόντιον ἀντεπῆγον· “Ἀλλὰ πλείους, ὧ Ἰωάννη, κατεψηφίσαντό σου ἐν τῇ συνόδῳ.” Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν κανόνα τοῦτον οὐ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἔλεγεν,—οἱ γὰρ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῆς ‘όμοουσίου’ πίστεως, ἀπεχθεία τῇ πρὸς Ἀθανάσιον τὸν κανόνα ἐξέδωκαν,—μὴ Cr. ii. 8. προσδεξάμενοι τὰς ἀπολογίας κατεψηφίσαντο· μὴ νοήσαντες, ὅτι τῷ κανόνι τούτῳ χρησάμενοι καὶ Ἀθανάσιον καθεῖλον. Ταῦτα πέπρακται ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα· δηλοῖ οὖν ὁ βασιλεὺς τῷ Ἰωάννῃ μὴ δύνασθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ὅτι δύο αὐτοῦ κατεψηφίσαντο σύνοδοι. Ἦργει οὖν ὁ Ἰωάννης λοιπὸν, οὐδαμῶς τε εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατήρχετο. Εὐθὺς οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρήσαντες, τὸ μὲν Πάσχα ἐν τῷ δημοσίῳ λουτρῷ τῷ ἐν Κωνσταντιαναῖς ἐπετέλεσαν· σὺν αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ ἄλλοι ἱερατικοῦ τάγματος. Ἐξ ἐκεῖνου τε κατ’ ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιούμενοι ‘Ἰωαννῖται’ προσηγορεύθησαν. Ἰωάννης δὲ ἐπὶ δύο μῆνας οὐδαμοῦ προέβαινεν, ἕως ὅτου βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι. Καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο τῆς ἐκκλησίας ἔλκυσθῆς· τινὲς δὲ τῶν Ἰωαννιτῶν κατ’ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρῃσαν. Καιομένης δὲ αὐτῆς, ἄνεμος ἀπηλιώτης πνεύσας καὶ τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας κατέκαυσε. Τοῦτο γέγονε τῇ εἰκάδι τοῦ Ἰουνίου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου ἑκτη, A.D. 404. ἦν σὺν Ἀρισταινέτῳ ἐδίδου. Ὅσα μὲν οὖν διὰ τὸν γεγεννημένον ἐμπρησμὸν ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπαρχος, φ’ ὄνομα ἦν Ὀπτάτος, Ἑλλήν τὴν θρησκείαν ὑπάρχων, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς Χριστιανούς μισῶν, κατὰ τῶν φιλοῦντων τὸν Ἰωάννην ἔπραξε, καὶ ὡς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐκόλασεν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ.

CAP. XIX.

Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ Χαλκηδόνος.

Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διελθουσῶν, χειροτονεῖται ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ἀρσάκιος· ὃς ἀδελφὸς μὲν ἐγεγόνει Νεκταρίου, τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν ἐπισκοπὴν καλῶς διοικήσαντος, γηραιὸς δὲ σφόδρα, ὑπὲρ γὰρ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐτύγχανεν ὢν. Καὶ τούτου δι’

Cp. c. 15.

ὑπερβολὴν πραότητος τὴν ἐπισκοπὴν ἡσύχως διέποντος, ὁ τῆς Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος Κυρίνος, οὗ τὸν πόδα ἄκων Μαρουθᾶς ὁ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος ἐπάτησεν, οὕτω κακῶς διετέθη, ὥς σηπεδὸνα ποιῆσαι, καὶ γενέσθαι ἀνάγκη ὥστε ἀποπρισθῆναι τὸν πόδα. Οὐχ ἅπαξ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀλλὰ πλειστάκις ἀπεπρίζετο· ἐπενέμετο γὰρ τὸ πάθος καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ὥστε καὶ τὸν ἕτερον πόδα μεταλαβόντα τοῦ κακοῦ τὸ αὐτὸ ὑπομεῖναι. Τούτου χάριν δὲ πεποίημαι μνήμην, ὅτι πολλοὶ ἔφασκον διὰ τὴν εἰς Ἰωάννην βλασφημίαν ταῦτα παθεῖν τὸν Κυρίνον, ὅτι ‘ἀγónατον’ αὐτὸν συνεχῶς ἀπεκάλει, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐπειδὴ δὲ συνέβη καὶ χάλασαν παμμεγεθεστάτην ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ τὰ αὐτῆς κατενεχθῆναι προάστεια, γέγονε δὲ τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, περὶ τὴν τριακάδα τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, τοῦτο ἔλεγον κατὰ Θεοῦ μῆνιν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀκρίτῳ καθαιρέσει Ἰωάννου. Ἡὔξησε δὲ τοὺς τοιούτους λόγους καὶ ἡ τῆς βασιλίδος ἐπιγενεσμένη τελευτὴ· τετάρτη γὰρ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ κατενεχθῆναι τὴν χάλασαν ἐτελεύτησεν. Ἄλλοι δὲ ἔφασκον δίκαια πεπονθέναι τὸν Ἰωάννην ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, ὅτι πολλὰς ἐκκλησίας τῶν Ναυατιανῶν καὶ Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν καὶ ἄλλων τινῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λυδίαν γενόμενος ἔλαβεν, ἡνίκα διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἐπὶ τὴν Ἐφεσον ἐστάλη. Ἀλλὰ πότερον δίκαια ἢ καθαιρέσεις Ἰωάννου κατὰ τὸν λόγον τῶν λυπηθέντων ὑπ’ αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ Κυρίως δίκαιαν τῆς βλασφημίας ἐδίδου δίκην, καὶ πότερον διὰ Ἰωάννην ἢ χάλασα κατηνέχθη, καὶ ἡ βασίλισσα ἐτελεύτησεν, ἢ ταῦτα δι’ ἐτέρους ἐγένετο λόγους, ἢ καὶ δι’ ἀμφοτέρα, Θεὸς ἂν εἰδείη, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτὴς δίκαιος· ἐγὼ δὲ τὰ τότε θρυλούμενα ἔγραψα.

CAP. XX.

Ὡς μετὰ Ἀρσάκιον Ἀττικὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον κατέσχευε.

Ἀρσάκιος δὲ οὐ πολὺν ἐπεβίω τῇ ἐπισκοπῇ χρόνον· τῇ γὰρ
 A.D. 405. ἐξῆς ὑπατείας, ἧτις ἦν Στελίχωνος τὸ δεύτερον καὶ Ἀνθεμίου, περὶ
 τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς ἐτελεύτησε. Περισπουδάστου
 δὲ πολλοῖς γενομένης τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ διὰ τοῦτο πολλοῦ διαδρα-

μόντος χρόνου, τῇ ἐξῆς ὑπατεία, ἥτις ἦν Ἀρκαδίου τὸ ἕκτον, καὶ A.D. 406. Πρόβου, προεβλήθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνὴρ εὐλαβὴς, φ' ὄνομα ἦν Ἀττικὸς· ὃς τὸ μὲν γένος ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας κατήγεν· ἀσκητικὸς δὲ τὸν βίον ἐκ νέας ἡλικίας, καὶ ἄλλως μετὰ τοῦ μετρίως πεπαιδευθῆαι πλέον φυσικῶς φρόνιμος ἦν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μικρὸν ὕστερον λέξω.

CAP. XXI.

Περὶ τῆς Ἰωάννου ἐν ἐξορίᾳ πρὸς Κύριον ἀναλύσεως.

Ἰωάννης δὲ ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος ἐν Κομάνοις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐτελεύτησε, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, τῇ ἐξῆς ὑπατεία, ἥτις ἦν Ὀνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδο- A.D. 407. σίου τὸ δεύτερον. Ἀνὴρ, ὥς καὶ πρότερον ἔφην, διὰ ζήλου C.p. c. 3. σωφροσύνης θυμῷ πλέον ἢ αἰδοῦ χαριζόμενος, καὶ διὰ σωφροσύνην παρρησιαστέρα διὰ βίου τῇ γλώσσει χρησάμενος. Θανμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς τοσοῦτον ζήλον σωφροσύνης ἀσκῶν ἐν προσομιλαίαις αὐτοῦ καταφρονεῖν τῆς σωφροσύνης ἐδίδαξε. Μιᾶς γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα παρὰ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων μετανοίας τοῖς ἐπταικόσι δοθείσης, αὐτὸς ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, 'Χιλιᾶκis μετανοήσας εἰσελθε.' Ἐφ' ἣ διδασκαλίᾳ πολλοὶ μὲν τῶν γνωρίμων αὐτοῦ κατέγνωσαν· μάλιστα δὲ Σισίννιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος, ὃς καὶ λόγον ὑπεναντίον τοῦ λεχθέντος συνέγραψεν, καὶ γενναίως αὐτοῦ διὰ τοῦτο κατέδραμεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγεγόνει.

CAP. XXII.

Περὶ Σισινίου ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, οἷα φησὶ προσωμνηκεῖναι πρὸς Ἰωάννην.

Περὶ δὲ Σισινίου βραχεῖα διεξελεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι. Ἀνὴρ ἦν, ὥς πολλάκις ἔφην, ἐλλόγιμος, καὶ τὰ φιλόσοφα C.p. v. 20, 21. ἄκρως μαθὼν· διαλεκτικῆς δὲ σφόδρα ἐπεμελείτο, καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἄκρως ἐρμηνεύειν ἠπίστατο· ὥς καὶ Εὐνόμιον τὸν αἵρετικὸν πολλάκις αὐτοῦ φυγεῖν τὴν ἐπὶ τῇ διαλέξει δεινότητα. Τὴν δὲ δίαταν ἦν οὐ λιτός· ἀλλ' ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ πολυτελεῖ ταύτῃ

ἐκέχρητο· τρυφῶν τε ἐν ἐσθῇτι λευκῇ, καὶ δις τῆς ἡμέρας ἐν λουτροῖς δημοσίοις λουόμενος διετελεῖ. Καὶ ποτὲ ἐρομένου αὐτὸν τινός, ‘τοῦ χάριν ἐπίσκοπος ὦν δις λούοιτο τῆς ἡμέρας,’ ‘Ἐπειδὴ τρίτον οὐ φθάνει,’ ἀπεκρίνατο. Ἄλλοτε δὲ Ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὀρών, ἡρωτήθη ὑπὸ τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, ‘διὰ τί ἀνοίκειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φοροίη, καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι.’ Ὁ δὲ, ‘Σὺ πρότερον,’ ἔφη, ‘εἰπὲ ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον.’ Τοῦ δὲ ἐρωτήσαντος ἐν ἀπόρῳ γενομένου πρὸς τὴν ἀντερώτησιν, ἀπήγαγεν ὁ Σισίννιος· ‘Ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἂν,’ ἔφη, ‘δεῖξαι δυνήσῃ, ὥς δέ τὸν ἱερωμένον μέλαινα ἀμφιέννυσθαι· ἐμοὶ δὲ καὶ ὁ Σολομὼν παρῆ-

ccles. ix. 8. νεσε λέγων, “Ἐστῶσάν σοι ἱμάτια λευκά.” καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς att. xvii. 2. εὐαγγελίοις λευκῇ φαίνεται ἐσθῇτι χρησάμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ

Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν λευκοφοροῦντας τοῖς ἀποστόλοις ἔδειξεν. Ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐτοίμως εἰπὼν τὰ μέγιστα ἐπὶ τῶν παρόντων ἐθαυμάσθη. Λεοντίου δὲ τοῦ Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρῇ Γαλατίᾳ ἐπισκόπου Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν ἀφαιρουμένου, καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπιδημοῦντος, ὁ Σισίννιος ἔλθων παρ’ αὐτὸν παρεκάλει ἀποδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ θερμῶς ἀπήντησε καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· ‘Ὑμεῖς,’ φησὶν, ‘οἱ Ναυατιανοὶ οὐκ ὀφείλετε ἐκκλησίας ἔχειν, τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀποκλείοντες.’ Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πλείονα τοῦ Λεοντίου κακῶς τοὺς Ναυατιανοὺς λέγοντος, ἔφη ὁ Σισίννιος· ‘Καὶ μὴν οὐδεὶς οὕτω μετανοεῖ ὥς ἐγώ.’ Τοῦ δὲ πάλιν ἐπάγοντος,

im. ἐφη.] ‘Πῶς μετανοεῖς;’ ἔφη ὁ Σισίννιος, “Ὅτι σὲ εἶδον,” ἀπεκρίνατο. Ἰωάννου δὲ ποτὲ τοῦ ἐπισκόπου ἐγκαλοῦντος αὐτῷ, καὶ λέγοντος ὅτι· ‘οὐ δύναται ἡ πόλις δύο ἐπισκόπους ἔχειν,’ ὁ Σισίννιος ἔφη, ‘Οὐδὲ γὰρ ἔχει.’ Τοῦ δὲ Ἰωάννου χαλεπήναντος καὶ φήσαντος, ‘Ὅρῳ ὅτι μόνος εἶναι βούλει ἐπίσκοπος,’ ὁ Σισίννιος, ‘Οὐ τοῦτο,’ ἔφη, ‘λέγω, ἀλλ’ ὅτι ἐγὼ παρὰ σοὶ μόνῳ οὐκ εἰμὶ ἐπίσκοπος, ὅς τοις ἄλλοις εἰμὶ.’ Ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς τὸ λεχθὲν ἀγανακτήσας, ‘Ἀλλ’ ἐγὼ σε,’ ἔφη, ‘παύσω προσομιλεῖν· αἰρετικὸς γὰρ ὑπάρχεις.’ Πρὸς δὴ τούτῳ χαριέντως ὁ Σισίννιος ὑπήντησεν· ‘Ἀλλ’ ἐγώ,’ ἔφη, ‘καὶ μισθοὺς παρέξω, εἰ με τηλικούτου καμάτου ἀπαλλάξεις.’ Διαμαλαχθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ὁ Ἰωάννης, ‘Ἀλλ’ οὐκ ἂν σε,’ ἔφη, ‘παύσω τοῦ προσομιλεῖν ἐγώ, εἰ σε ὅλως τὸ

λέγειν λυπεῖ.' Οὕτω μὲν οὖν ἔτοιμος πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καὶ χαρίεις ἦν ὁ Σισίννιος. Γράφειν δὲ ταῦτα καὶ ἀπομνημονεύειν τὰ εἰρημένα αὐτῷ, μακρὸν ἂν εἴη· διὸ καὶ δι' ὀλίγων ἐπέδειξα οἷος ἦν, ἀρκεῖν ἡγησάμενος. Ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι διὰ παιδευσιν περιβόητος ἦν· καὶ διὰ ταύτην πάντες ἐφεξῆς οἱ ἐπίσκοποι ἡγάπων τε καὶ ἐτίμων αὐτόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς συγκλήτου περιφανεῖς ἔστεργόν τε αὐτὸν καὶ ἐθαύμαζον. Καὶ πολλὰ μὲν αὐτῷ βιβλία συγγέγραπται· λεξιθηρεῖ δὲ ἐν αὐτοῖς, καὶ ποιητικὰς παραμύγνυσι λέξεις· λέγων δὲ μᾶλλον, ἢ ἀναγινωσκόμενος ἐθαυμάζετο· προσῆν γὰρ αὐτῷ χάρις τῷ τε προσώπῳ καὶ τῇ φωνῇ, καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῇ ὅλῃ κινήσει τοῦ σώματος. Ἦγαπᾶτο οὖν καὶ διὰ ταῦτα παρὰ πασῶν τε τῶν θρησκευῶν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ. Καὶ τὰ μὲν περὶ Σισιννίου ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι.

CAP. XXIII.

Περὶ τῆς Ἀρκადίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

Τελευτᾷ δὲ οὐ πολὺ μετὰ τὴν Ἰωάννου τελευτὴν ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος, ἀνὴρ πρῶτος καὶ ἡσύχιος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ζωῆς θεοφιλοῦς δόξαν κτησάμενος ἐξ αἰτίας τοιαύδης. Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οἶκος ἔστι μέγιστος, Καρύαν ἔχων ἐπώνυμον· ἔστι γὰρ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ οἴκου δένδρον καροία, ἐφ' ἧς κρεμασθῆναι λόγος τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ τελειωθῆναι δι' ἣν αἰτίαν καὶ οἰκίσκος τῷ δένδρῳ παρφοδομήθη εὐκτήριος. Τοῦτον ἱστορήσαι ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος βουληθεὶς, εἰς αὐτὸν παρεγένετο· εὐζάμενός τε αὐθις ἀπεχώρει. Πάντες δὲ οἱ περιοικοῦντες τὸν εὐκτήριον οἶκον ἐπὶ τῷ θεάσασθαι τὸν βασιλέα συνέτρεχον. Καὶ οἱ μὲν ἔξω τῆς οἰκίας γενόμενοι προκαταλαβεῖν τὰς παρόδους ἐσπούδαζον, ἀφ' ὧν φανερώτερόν τε τοῦ βασιλέως τὸ πρόσωπον καὶ τὴν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν ἡγοῦντο θεάσασθαι· ἄλλοι δὲ ἐπηκολούθουν, ἕως ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐγένοντο· καὶ μετὰ τοῦτο εὐθὺς ὁ περικεκίμενος τῷ εὐκτηρίῳ μέγιστος οἶκος ἅπας κατέπεσεν. Ἐκ δὴ τούτου βοή σὺν θαύματι ἐπηκολούθει, ὥς ἡ τοῦ βασιλέως εὐχὴ τοσοῦτους τῆς ἀπωλείας ἐρρύσατο· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο.

D. 408. Καταλιπὼν δὲ τὸν υἱὸν Θεοδοσίον ὀκταετῇ τυγχάνοντα ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἔτος δευτέρον τῆς διακοσιοστῆς ἐνενηκοστῆς ἐβδόμης 'Ολυμπιάδος· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ Θεοδοσίῳ ἑτῇ δεκατρία, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς ἑτῇ δεκατέσσαρα· ζήσας ἑτῇ τριακονταέν. Περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δώδεκα, μηνῶν ἕξ.

Ἐν ἄλλοις ἀντιγράφοις εὐρηται ταῦτα κείμενα, οὐχ ὡς λείποντα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἄλλον φράσεως ὄντα. Συνείδομεν οὖν ὡς καλὸν ἐστὶ ταῦτα παραθέσθαι· τούτων χάριν ταῦτα παρεθήκαμεν ἐνταῦθα.

p. c. 11. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τῆς Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἐφεσον ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον. Καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἄλλων τε ἄλλον προβαλέσθαι σπουδαζόντων, αὐτὸς Ἑρακλείδην τινα δῶκονον ἑαυτοῦ, γένει Κύπριον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβόλετο. Γενομένης δὲ ἐπὶ τούτῳ στάσεως ἐν τῇ Ἐφέσῳ, ὡς οὐκ ἀξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Ἑρακλείδου, ἀνάγκη γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἐφεσον. Παρέλκουτος δὲ αὐτοῦ κατ' αὐτὴν, ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐρασιμώτερος τοῖς ἀκραταῖς ἐγένετο. Καὶ ταῦτα οὐκ ἔλάνθανε τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γινόμενα διηγέλλετο παρὰ Σαραπίωνος, ὃ πάνυ ἡγαπᾶτο παρὰ τοῦ Ἰωάννου, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὸ ἐπισκόπειον φροντίδα ἐκεχερίστο, διὰ τὸ εὐλαβεῖς αὐτοῦ καὶ ἐν πᾶσι πιστὸν καὶ περὶ πάντα νηφάλεον καὶ σπουδαῖον περὶ τὴν τοῦ ἐπισκόπου συγκρότησιν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν Ἰωάννης ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται. Καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· μεταξὺ δὲ Σαραπίωνος τοῦ διακόνου καὶ Σεβηριανοῦ τοῦ ἐπισκόπου πολλή τις ἦν μικροψυχία· τοῦ μὲν Σαραπίωνος ἀντικειμένου τῷ Σεβηριανῷ διὰ τὸ ἐθέλειν αὐτὸν ἐν ταῖς διαλέξεσι παρενδοκιμεῖν τοῦ Ἰωάννου, τοῦ δὲ Σεβηριανοῦ ζηλοῦντος τὸν Σαραπίωνα διὰ τὸ προσκείσθαι αὐτῷ Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πᾶσαν τὴν φροντίδα ἐγχειρισθῆναι τοῦ ἐπισκοπείου. Οὕτω δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, συνέβη τὴν κακίαν τοῦ μίσους ἐπὶ πλείον προελθεῖν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ποτὲ γὰρ τοῦ Σεβηριανοῦ παριόντος, τὴν προσήκουσαν ἐπισκόπῳ τιμὴν ὁ Σαραπίων οὐκ ἀπένειμεν· ἀλλὰ καθήμενος διετέλει, ἢ μὴ ἑωρακὼς αὐτὸν, ὡς

ἕστερον ἐπὶ τοῦ συνεδρίου μεθ' ὅρκων ἐβεβαιούτο, ἡ μικρὰ φροντίσας ὥς κατὰ ἐπισκόπου παρουσίας, καθὼς ἔλεγε Σεβηριανός, οὐκ ἔχω λέγειν· ὁ Θεὸς μόνος ἴστω. Τότε δὲ Σεβηριανός οὐκ ἤνεγκε τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρόνησιν, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ καὶ πρὸ κοινῆς διαγνώσεως συνεδρίου, μεθ' ὅρκου κατακρίνει τὸν Σαραπίωνα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἀξίας τοῦ διακόνου ἀποκηρύττει, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς· μαθὼν ταῦτα Ἰωάννης βαρέως ἤνεγκεν. Τοῦ δὲ πράγματος μετὰ ταῦτα ζητουμένου ἐπὶ συνεδρίου, καὶ τοῦ Σαραπίωνος ἀπολογουμένου καὶ πιστουμένου τὸ μὴ ἔωρακέαι, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας παράγοντος, τὸ μὲν κοινὸν τῶν συνεληλυθότων ἐπισκόπων συνεγίνωσκε, καὶ παρεκάλει τὸν Σεβηριανὸν δέξασθαι ἀπολογούμενον τὸν Σαραπίωνα. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰωάννης πρὸς πληροφορίαν Σεβηριανοῦ ἀφορίζει τὸν Σαραπίωνα, ἐβδομάδα ἀποστήσας τῆς τιμῆς τοῦ διακόνου· καίτοι ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι δεξιὰν χεῖρα ἔχων αὐτὸν, καὶ περὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀποκρίσεις δξύτατον καὶ σπουδαῖον ὄντα. Σεβηριανός δὲ οὐδ' οὕτως ἐπέιθετο· ἀλλὰ παντοίως ἐγένετο τελείως ἀποκηρυχθῆναι τῆς διακονίας τὸν Σαραπίωνα καὶ τῆς κοινωνίας. Λυπηθεὶς σφόδρα ἐπὶ τούτοις Ἰωάννης, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, κατέλιπε τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις τὰ τῆς δίκης, εἰρηκῶς πρὸς αὐτοὺς, 'Τὸ παριστάμενον ὑμῖν καταξιώσατε αὐτοὶ διαλαβόντες καὶ κρίναντες ὀρίσαι, ἐγὼ γὰρ παραιτούμαι τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάγνωσιν.' Τούτων λεχθέντων ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ ἀναστάντος αὐτοῦ, ὁμοίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ συνεδρίου ἀναστὰν κατέλιπεν οὕτω τὰ τῆς δίκης, καταμεμφόμενοι μᾶλλον Σεβηριανὸν διὰ τὸ μὴ εἶξαι τοῖς ῥηθείσι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου. Τοῦ λοιποῦ δὲ οὐκέτι εἰς συντυχίαν τὸν Σεβηριανὸν Ἰωάννης ἐδέξατο· ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ ἐκδημεῖν αὐτὸν παρεκελεύετο, δηλώσας αὐτῷ τοιάδε· 'Οὐκ ἔστι χρήσιμον,' φησί, 'ὦ Σεβηριανέ, ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν ἐμπιστευθεῖσάν σοι παροικίαν ἀπρονόητον καὶ ἐκτὸς ἐπισκόπου τυγχάνειν' διὸ σπεύσας κατάλαβε τὰς ἐκκλησίας σου, καὶ μὴ ἀμέλει τοῦ χαρίσματος τοῦ ἐν σοί.' Ἡδὴ δὲ στελαιμένου αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν, γνοῦσα ταῦτα ἡ Αὐγουστα Εὐδοξία μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ· παρασκευάζει δὲ ἡ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν ἐκ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος. Καὶ ὁ μὲν ὅσον οὐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλιπε, καὶ οὐδενὸς παρακαλοῦντος ἐπέιθετο. Ἐως ἡ βασιλίσσα

Εὐδοξία ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τοῦτον τὸν νέον, τότε κομιδῇ νήπιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ ὄρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκώσασα, μόλις τὴν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀσπάσασθαι. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον· καὶ τὰ ἐξῆς.

LIB. VII.

CAP. I.

ἰς τοῦ βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος, καὶ καταλιπόντος τὸν υἱὸν Θεοδοσίον ὀκταετῇ, Ἀνθέμιος ὑπαρχος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ἐποιεῖτο.

Τοῦ δὴ βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος τῇ πρώτῃ τοῦ Μαίου νὺς, ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, Ὀνώριος μὲν ὁ αὐτοῦ ἐλφὸς τὰ ἐσπέρια διεῖπε μέρη· ὑπὸ δὲ τῷ υἱῷ τῷ νέῳ Θεοδοσίῳ ταετεί τυγχάνοντι τὰ τῆς ἐφάας ἐτάττετο· Ἀνθεμίου τοῦ ὑπάρχου ν διοίκησιν ποιουμένου τῶν ὅλων, ὃς ἔγγονος μὲν ἦν Φιλίππου ὁ Παῦλον τὸν ἐπίσκοπον ἐπὶ Κωνσταντίου ἐκβαλόντος τῆς Cp. ii. 16. κλησίας, ἀντεισαγαγόντος δὲ Μακεδόνιον. Οὗτος τὰ μεγάλα ἵχη τῇ Κωνσταντινουπόλει περιεβάλετο· φρονιμώτατος δὲ τῶν τε ἀνθρώπων καὶ ἐδόκει καὶ ἦν, καὶ ἀβούλως ἔπραττεν οὐδέν· λὰ ἀνεκοινοῦτο πολλοῖς τῶν γνωρίμων περὶ τῶν πρακτέων, λιστα δὲ Τρωίλῳ τῷ σοφιστῇ, ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ σοφίας ἰ κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ἦν· διὸ ἐδὸν πάντα τῇ συμβουλῇ Τρωίλου ἐπράττετο.

CAP. II.

Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, ὁποῖος ἦν τὸ ἥθος.

Τοῦ τοίνυν βασιλέως ὄγδοον ἔτος ἄγοντος, τρίτον ἔτος εἶχεν ῥητικὸς τοῦτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει διαπρέπων· ἀνὴρ, ὥς Cp. vi. 20. ἄσαντες εἶπομεν, μετὰ τοῦ πολὺν πεπαιδευθῆαι εὐλαβῆς τε καὶ ὀνιμος· διὸ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ αὐτοῦ συνέβη εἰς μέγα ἰδοῦναι. Οὐ γὰρ μόνον ‘τοὺς οἰκέλους τῆς πίστεως’ συνεκρότει, Gal. vi. 10. λὰ καὶ τοὺς αἵρεσιώτας τῇ φρονήσει κατέπληττε· καὶ σκύλλειν ν αὐτοὺς οὐδαμῶς ἤρεῖτο, φοβεῖν δὲ ἐπιχειρῶν αὐθις αὐτοῖς ῥον ἑαυτὸν ἐπεδείκνυνεν. Ἀλλὰ μὴν οὔτε λόγων ἡμέλει· ἐπόνει

γὰρ περὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἀναγνώσματα, διανυκτερεύων ἐν αὐτοῖς διὸ καὶ οὐκ ἐξενοφωνεῖτο παρὰ τῶν φιλοσόφων ἢ σοφιστῶν. Ἦν δὲ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι χαρίεις τε καὶ ἐπαγωγὸς, καὶ τοῖς λυποῦ-
 1 Cor. ix. 22. μένοις συνεστήγναζε· καὶ ἀπλῶς κατὰ τὸν ἀπόστολον ‘τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγίνετο.’ Καὶ πρότερον μὲν ἡνίκα ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ ἐτάττετο, ἐκμαθὼν οὗτος καὶ ἐπὶ λόγους ἐπ’ ἐκκλησίας ἐδίδασκε μετὰ δὲ ταῦτα σὺν τῇ φιλοπονίᾳ καὶ παρρησίᾳ κτησάμενος, ἐξ αὐτοσχεδόν καὶ πανηγυρικωτέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποιεῖτο. Οὐ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι ὥς καὶ παρὰ τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι. Περὶ μὲν οὖν ἡθους αὐτοῦ καὶ τρόπου καὶ παιδείσεως ἀποχρώντως εἰρήσθω· ὅσα μέντοι μνήμης ἄξια ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων ἐγένετο, διηγήσομαι.

CAP. III.

Περὶ Θεοδοσίου καὶ Ἀγαπητοῦ τῶν ἐν Συνάδοις ἐπισκοπησάντων.

Ἐν Συνάδῳ πόλει τῆς Πακατιανῆς Φρυγίας, Θεοδοσίου τις ἐπίσκοπος ἦν, ὃς τοὺς ἐν αὐτῇ αἵρετικοὺς,—πολλοὶ δὲ ἐν αὐτῇ ὄντες ἐτύγγανον τῆς Μακεδονιανῶν θρησκείας,—συντόνως ἐδίωκεν· ἐξελαύνων αὐτοὺς οὐ μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀγρῶν. Καὶ τοῦτο ἐποίει, οὐκ εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ, οὔτε μὴν ζήλῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλὰ φιλαργυρίας πάθει δουλεύων ἐκ τῶν αἵρετικῶν χρήματα συλλέγειν ἐσπούδαζεν. Διὸ πάντα ἐκίνει κατὰ τῶν τὰ Μακεδονίου φρονούντων, τὰς χεῖρας ἐξοπλίζων τῶν ὑφ’ αὐτῷ κληρικῶν· καὶ μυρίαις κατ’ αὐτῶν χρώμενος μηχαναῖς· οὐδὲ τοῦ δικαστηρίου αὐτοὺς προσδεσμεῖν ἀπήλλακτο· μάλιστα δὲ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀγαπητὸς, διαφόρως ἐτάραττεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντες οὐδαμῶς ἐξαρκεῖν αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν ἐδόκουν, ἀναδραμὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπαρχικῶν προσταγμάτων ἐδέετο. Ἐν ὅσῳ οὖν ὁ Θεοδοσίος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει διὰ ταῦτα παρεῖλκεν, ὁ Ἀγαπητὸς, ὃν προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἐφην, ἐπὶ ἀγαθὴν ἦλθεν
 [ἐπίνοιαν.] ἀπόνοιαν. Βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑφ’ αὐτῷ λαόν, πείθει τὴν τοῦ ‘ὁμοουσίου’ πίστιν προσδέξασθαι. Καὶ τοῦτο καταστήσας, εὐθὺς ὥς εἶχε σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ τῷ λαῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν

ὥρμησεν· εὐχὴν τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος προκαθέζεσθαι. Ἐνώσας δὲ τὸν λαὸν καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ Σύναδα ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο. Τούτων οὕτω γενομένων, ἐφίσταται μετ' οὐ πολλῶν Θεοδόσιος, τὴν ἐπαρχικὴν βοήθειαν ἐπαγόμενος· οὐδὲν τε τῶν γενομένων εἰδὼς, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐχώρει· ἐξελαθεὶς δὲ ἐξ αὐτῆς παρὰ πάντων ὁμοῦ, αὐθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάλιν ἐπορεύετο. Γενόμενός τε ἐν αὐτῇ ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπωδύρετο, ὡς παραλόγως εἴη τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθείς. Ἀττικὸς δὲ γυνὸς πρᾶγμα λυσιτελῶς ἀποβαὲν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸν μὲν Θεοδόσιον λόγῳ παρεμυθήσατο, πείσας ἀνεξικákως τὸν ἡσύχιον βίον ἀσπάζεσθαι, προκρίνειν τε τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων διδάξας. Γράφει τε τῷ Ἀγαπητῷ, ἔχεισθαι τῆς ἐπισκοπῆς μηδὲν ἐκ τῆς Θεοδοσίου λύπης ἀνιαρὸν ὑφορώμενον.

CAP. IV.

Περὶ τοῦ λαθόντος ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι Ἰουδαίου παραλυτικοῦ ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου.

Ἐν μὲν οὖν τοῦτο χρηστὸν ἐπὶ τῶν Ἀττικοῦ χρόνων τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρξεν· οὔτε δὲ θαυμάτων ἢ λαμάτων ἢ τῶν χρόνων τούτων κατάσσεις ἄμιρος ἦν. Ἰουδαῖος γάρ τις παραλυτικὸς ὢν ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐπὶ κλίνῃς κατέκειτο, καὶ πάσης λατρικῆς εἰς αὐτὸν γυμνασθείσης, καὶ πάσης Ἰουδαϊκῆς εὐχῆς οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ δυνηθείσης, τέλος προστρέχει τῷ Χριστιανικῷ βαπτίσματι, τούτῳ μόνῳ ἀληθινῷ λατρῷ χρήσασθαι πιστεύσας. Τοῦτο καταφανὲς τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ ταχέως ἐγένετο· κατηχήσας οὖν αὐτὸν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα εὐαγγελισάμενος, κομισθῆναι σὺν τῇ κλίνῃ κελεύει ἐπὶ τὸ φωτιστήριον. Ὁ δὲ παραλυτικὸς Ἰουδαῖος εἰλικρινεῖ πιστεῖ τὸ βάπτισμα δεξάμενος, ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τοῦ βαπτιστηρίου ἀναληφθεὶς, εὐθὺς ἀπήλλακτο τοῦ νοσήματος, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν. Ταύτην τὴν θεραπείαν ἢ τοῦ Χριστοῦ δύναμις καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις ἠθέλησε· δι' ἣν Ἕλληνες μὲν πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν· Ἰουδαίους δὲ, καίπερ ὁμήματα ζητοῦντας, οὐδὲ τὰ γινόμενα 1 Cor. i. 22. σημεῖα προσηγάγετο. Τοιαῦτα μὲν οὖν παρὰ τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπῆρχε χρηστά.

CAP. V.

Ὅπως Σαββάτιος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, Ναυατιανῶν πρεσβύτερος, ἀπέστη τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ.

Πολλοὶ δὲ παρ' οὐδὲν ταῦτα τιθέμενοι, τῇ αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐσχόλαζον· οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι τοῖς γινομένοις τεραστίοις ἠπίσταντο, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ φιλοῦντες ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἐφάμιλλα αὐτοῖς φρονούντες ἠλέγχθησαν. Σαββάτιος μὲν οὖν, οὐ μικρὸν ἐμπροσθεν ἐμνήσθημεν, μὴ βουλόμενος ἐν τῷ οἰκείῳ τάγματι τοῦ πρεσβυτερίου μένειν, ἐπισκοπεῖν δὲ ἐξ ἀρχῆς σπεύδων, ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις τῆς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀνεχώρησε, πρόφασιν τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα ποιούμενος. Παρασυνάγων οὖν τῷ ἐπισκόπῳ ἑαυτοῦ Σισιννίῳ ἐν τόπῳ τῆς πόλεως, ᾧ προσωνυμία Ξηρόλοφος, ἐν ᾧ νῦν ἡ ἀγορὰ Ἀρκαδίου ὀνομάζεται, πρᾶγμα ἐτόλμησε πολλῶν κινδύνων ἄξιον. Ἐν ἡμέρᾳ γὰρ συνάξεως τοῦ εὐαγγελίου περιοχὴν ἀναγινώσκων ἐν ᾧ λέλεκται, ὅτι, Ὁ Ἰησοῦς δὲ ἡ ἑορτὴ ἡ λεγομένη τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, προστίθησι τὰ μηδαμῶς μήτε γεγραμμένα, μήτε ἀκουσθέντα ποτέ· ἔστι δὲ ταῦτα Ὁ Ἰησοῦς ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ ἔξω ἀζύμων τὸ Πάσχα ποιήσας. Τοῦτο ἀκουσθὲν διεδόθη εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ συναρπασθέντες οἱ ἀκέραιοι τῶν παρὰ Ναυατιανοῖς λαϊκῶν πρὸς αὐτὸν ἐχώρουν. Οὐ μὴν ἀπώνατο τοῦ σοφίσματος· εἰς κακὸν γὰρ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς πλαστογραφίας κατέστρεψε. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὴν ἐκ προλήψεως ἑορτὴν ἐπετέλει· καὶ συνέρρεον πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔθους πολλοί· καὶ τὴν ἐξ ἔθους παννυχίδα ποιούντων, θόρυβός τις δαιμόνιος ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, ὥς ἄρα Σισίννιος ὁ αὐτῶν ἐπίσκοπος σὺν πολλῷ πλήθει ἔρχεται κατ' αὐτῶν. Καὶ παραχῆς γενομένης, οἷα εἰκὸς, ἐν νυκτὶ καὶ στενῷ τόπῳ ἀποληφθέντες ἑαυτοὺς συνέτριψαν· ὥς ἀπολέσθαι ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς ἐβδομήκοντα ἀνθρώπους. Τοῦτο γεγόνει πολλοὺς τοῦ Σαββατίου ἀπέστησε· τινὲς δὲ αὐτῷ παρέμειναν τῇ ἀγροικικῇ προλήψει κρατούμενοι. Ἀλλὰ Σαββάτιος μὲν, ὥς ἐπὶ τὴν ἐπίορκον παρῆλθεν ἐπισκοπὴν, μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

Cp. v. 21.

Cp. Luke xxii. 1.

[Val. om. ἐξ ἔθους.]

Cp. 12.

CAP. VI.

Περὶ τῶν προεστώτων τηρικαῦτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν δόξης.

Δωρόθεος δὲ ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας, ὃν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μετενηνέχθαι ὑπὸ τῶν Cp. v. 12. Ἀρειανῶν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, ἑκατὸν πρὸς τοῖς δεκαεννέα ἐπιβιούς ἐτη ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ ἑβδομον καὶ A.D. 407 Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ δεύτερον, τῇ ἑκτῇ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Μετὰ δὲ τοῦτον τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προέστη Βάρβας· ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ Βάρβα, δύο ἀνδρῶν ἐλλογίμων ἢ τῶν Ἀρειανῶν θρησκεία ἠτύχησε, τὴν ἀξίαν τοῦ πρεσβυτέρου ἐχόντων· Τιμόθεος θατέρῳ ὄνομα, τῷ δὲ ἐτέρῳ Γεώργιος. Ἀλλὰ Γεώργιος μὲν μᾶλλον τὴν Ἑλληνικὴν κατωρθώκει παίδευσιν· Τιμόθεος δὲ πάλιν τὰ ἱερὰ ἡσκεῖτο γράμματα. Καὶ μὴν καὶ τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν ὁ Γεώργιος· Τιμόθεος δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν· καὶ δημοσίᾳ τὰ ἱερὰ ἐρμηνεύων γράμματα, οὐδὲ τῆς Ἑβραίων γλώσσης ἄμοιρος ἦν. Καὶ Τιμόθεος μὲν ἤδη πρότερον τῆς Ψαθυριανῶν θρησκείας ἦν· Γεώργιος δὲ ὑπὸ Βάρβα κεχειρο- Cp. v. 23. τούτητο. Τῷ δὴ Τιμοθέῳ καὶ αὐτὸς ἐντετύχηκα, καὶ ἔγνων ὅπως τοῖς ἐπερωτῶσιν ἔτοιμος ἦν ἀποκρίνεσθαι, διαλύων ὅσα ἀσαφῆ κατὰ τὰ θεία εὐρίσκοιτο λόγια· πανταχοῦ τε τὸν Ὠριγένην ἐκάλει ὥς ἀληθὴ μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι οἱ ἄνδρες τῇ Ἀρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν τὸν Πλάτωνα ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν, ὁ δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν. Οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἶτιον, ὥς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί· καὶ Ὠριγένης συναἰδιον πανταχοῦ ὁμολογεῖ τὸν Ὑῖον τῷ Πατρί. See vi. 13. Πλὴν εἰ καὶ τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησίᾳ παρέμειναν, ἀλλ' ὅμως τὴν Ἀρειανὴν θρησκείαν λεληθότως ἐπὶ τὸ κρεῖσσον μετέθεσαν· πολλὰς γὰρ τῶν Ἀρείου βλασφημιῶν ταῖς οἰκείαις διδασκαλαῖς ἐξέβαλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοιαῦτα εἰρήσθω· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Σισιννίου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, χειροτονεῖται Χρῦσανθος, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

CAP. VII.

Ὡς Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Κύριλλος διεδέξατο.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος
 A.D. 412. ληθαργικῶ πάθει περιπεσὼν ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου πάλ-
 λου ἑννατον καὶ Θεοδοσίου τὸ πέμπτον, τῇ πεντεκαίδεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου
 μηνός. Ἐπιμάχου δὲ γενομένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ἐπισκοπῆς οἱ
 μὲν ἐζήτουν ἐνθρονισθῆναι Τιμόθεον ἀρχιδιάκον· οἱ δὲ Κύριλλον,
 ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς Θεοφίλου. Στάσεως δὲ διὰ τοῦτο μεταξὺ τοῦ
 λαοῦ κινήσεως, συναλαμβάνετο τῷ μέρει Τιμοθέου ὁ τοῦ στρατιω-
 τικοῦ τάγματος ἡγεμὼν Ἀβουνδάτιος. Διὸ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ
 τὴν τελευτὴν Θεοφίλου ὁ Κύριλλος ἐνθρονισθεὶς, ἐπὶ τὴν ἐπι-
 σκοπὴν ἀρχικώτερον Θεοφίλου παρήλθε· καὶ γὰρ ἐξ ἐκείνου ἡ
 ἐπισκοπὴ Ἀλεξανδρείας πέρα τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταδυναστεύει
 τῶν πραγμάτων ἔλαβε τὴν ἀρχήν. Εὐθέως οὖν Κύριλλος τὰς ἐν
 Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν
 τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον
 πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο.

CAP. VIII.

Περὶ Μαρουθᾶ τοῦ Μεσοποταμίας ἐπισκόπου, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς
 ἐν Περσίδι διεπλάτυνθη.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὸν ἐν Περσίδι Χριστιανισμὸν
 πλατυνθῆναι συνέβη ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ
 Περσῶν συνεχεῖς αἰεὶ πρεσβεῖαι γίνονται· διάφοροι δὲ εἰσιν αἰτίαι,
 δι' ἃς συνεχῶς παρ' ἀλλήλους πρεσβεύονται. Χρεῖα δὲ οὖν καὶ
 τότε ἦγαγεν, ὥστε Μαρουθᾶν τὸν Μεσοποταμίας ἐπίσκοπον,
 Cp. vi. 15. οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν μνήμην πεποιήμεθα, πεμφθῆναι παρὰ
 τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων πρὸς τὸν βασιλέα Περσῶν. Ὁ δὲ βασι-
 λεὺς τῶν Περσῶν πολλὴν εὐλάβειαν παρὰ τῷ ἀνδρὶ εὐρηκώς, διὰ
 τιμῆς ἤγεν αὐτὸν, καὶ ὡς ὄντως θεοφιλεῖ προσείχεν. Τοῦτο γινώ-
 μενον ὑπέκνιζε τοὺς μάγους, οἳ πολὺ παρὰ τῷ Περσῶν βασιλεῖ
 ἰσχύουσιν· ἐδεδοίκεισαν γὰρ, μὴ τὸν βασιλέα Χριστιανίζειν πείσῃ.
 Καὶ γὰρ κεφαλαλγίαν αὐτοῦ χρονίαν, ἣν οἱ μάγοι θεραπεῦσαι μὴ

ἰσχυρῶς τούτῳ ὁ Μαρκεῦς εἰχαῖς ἐθεσίωντο. Βασιλεύοντι
 ἄξιον αὖ μέγα· οὐ ἐπειδὴ αὖ Πέρσαι τὸ πῦρ πέζονται
 καὶ οὐ ὁ βασιλεὺς ἐν αἰῶνι τὰ τὸ ἀπορετικῶς κοινόμενον τῶν
 γυναικῶν. τοῖ γὰρ κατακτείνοντες ἀνδράσιν, καθ' ὃν εἰώθει
 καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχεσθαι, ταμευκόμενοι ἀποφλέγγεσθαι. ἔξω
 λεσθαι δὲ τῶν βασιλέων, ἠρεθίσκει γὰρ, ὅτι τὸν τῶν
 στυγίων ἱερεὺς ποιεῖται θεοφιλῆ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰσδιγέρ-
 (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῶ Περσῶν βασιλεῖ.) αὐτοκτενέας μὲν ἀπο-
 τεσθαι ὅσῳ ὅμως τῶν Μαρκεῶν ἐβόλετο. Μαρκεῦς δὲ
 ὡς θεοφιλὴς ἀνδρῶντος εἰχαῖς προσέκετο, δι' ὃν εὐρίσκει τὸν
 ἂ τῶν μάγων γερόμενος ὄλεον. Τῷ οὖν βασιλεῖ 'Μὴ ποιῆσαι',
 'βασιλεῖ' ἀλλ' εἰσελθόν, ὅτε τῆς φωτῆς ἀκούσεις, ὀρίξας (ἰσχυρῶς.)
 ὄλεον εὐρήσεις· σὺ γὰρ τὸ πῦρ φλέγγεται, ἀλλὰ ἀνθρώπων
 ἰσχυρῶ τούτῳ τοιῷ. Πείθεται τῷ Μαρκεῖ ὁ Περσῶν βασι-
 ς, καὶ αὐθις εἰσῆει εἰς τὸν οἰκίσκου, ὅπου ἦν τὸ ἀρξέστον πῦρ.
 εἰ δὲ αὐθις ἀκούει τῆς αὐτῆς φωτῆς, ὀρίττεσθαι τὸν τόπον
 λευσε· καὶ ὁ προτέμνω τὴν νομισθεῖσαν θεῶ φωτὴν ἐξή-
 χητο. Περιοργῆς οὖν γερόμενος ὁ βασιλεὺς τὸ τῶν μάγων
 ὡς ἀπεδεκάτωσε τούτου γερομένου, εἶπεν τῷ Μαρκεῖ, ἔθθα
 βούλοιο, κτίξω ἐκκλησίας· ἐκ τούτου παρὰ Πέρσαις ὁ
 στυγισμὸς ἐπλατύνετο. Τότε μὲν οὖν Μαρκεῦς ἀποχωρήσας
 Περσῶν, αὐθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπαέρχεται· οὐκ
 μακρὰν δὲ πάλιν πρεσβείας ἔνεκεν ἀντεπέμπετο. Αὐθις γε οἱ
 οἱ σκευωρίας ἐπενοούντο, ὅπως ἂν μηδαμῶς τὸν ἀνδρα προσδέ-
 το ὁ βασιλεὺς· ἐπενόησάν τε δυσωδίαν τινὰ κατασκευαστήν,
 ν ὁ βασιλεὺς εἰώθει προσέρχεσθαι· διαβολῇ τε ἐχρώετο, ὡς
 ταύτην οἱ τῷ Χριστιανισμῷ συνόντες εἰργάσαντο. Ὡς δὲ ὁ
 βασιλεὺς, ἥδη πρότερον ὑπόπτους ἔχων τοὺς μάγους, σπουδαιότερον
 ζήτηι τοὺς δράσαντας, αὐθις ἐξ αὐτῶν ἀνιυρίσκοντο οἱ τῆς κακῆς
 ἡς ποιηταί. Διὸ καὶ αὐθις πολλοὺς αὐτῶν ἐτιμωρήσατο· Μα-
 ρκεῖ δὲ διὰ πλείονος ἦγε τιμῆς. Καὶ ἡγάπα μὲν Ῥωμαίους, καὶ
 πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἡσπάζετο· μικρὸν δὲ ἐθέησε καὶ Χριστιαν-
 αὶ αὐτὸν, πείραν δεδωκότος ἑτέραν τοῦ Μαρκεῖ, σὺν Ἀβλάφῃ
 ἐπισκόπῳ Περσίδος. Ἀμφω γὰρ τὸν ὄχλοντα δαίμονα τῷ
 τοῦ βασιλέως ἀπήλασαν, νηστεiais καὶ προσευχαῖς σχολά-
 τες. Καὶ ὁ Ἰσδιγέρδης μὲν ἐφθασε τελευτῆσαι, πρὶν τελεῖν

Χριστιανίσαι· εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαραράνην ἦκεν ἡ βασιλεία ἐφ' οὗ αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, ὥς
C. 18. δόλγῳ ὕστερον λέξομεν.

CAP. IX.

Οἱ κατὰ τοῦδε τοὺς χρόνους ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ῥώμῃ ἐπισκοπήσαντες.

Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Φλαβιανοῦ τελευτήσαντος, Πορφύριος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο· μετὰ δὲ Πορφύριον αὐθις Ἀλέξανδρος τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας προέστη. Κατὰ δὲ τὴν Ῥωμαίων, Δάμασον ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη τῆς ἐπισκοπῆς κρατήσαντα Σιρίκιος διεδέξατο· Σιρικίου δὲ δεκαπέντε ἔτη κρατήσαντος, Ἀναστάσιος ἐπὶ ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησε· μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰνοκέντιος· ὃς πρῶτος τοὺς ἐν Ῥώμῃ Νανατιανούς ἐλαύνειν ἤρξατο, πολλὰς τε αὐτῶν ἐκκλησίας ἀφείλετο.

CAP. X.

Ὅς κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἡ Ῥώμη ὑπὸ βαρβάροις γέγονεν, Ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὴν Ῥώμην ὑπὸ βαρβάρων ἀλῶναι συνέβη. Ἀλαρίχος γάρ τις βάρβαρος, ὑπόσπονδος ὢν Ῥωμαίοις, καὶ τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς τὸν κατὰ Εὐγενίου τοῦ τυράννου πόλεμον συμμαχήσας, καὶ διὰ τοῦτο Ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθεὶς, οὐκ ἦνεγκε τὴν εὐτυχίαν. Ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν οὐ προεβίβητο· ἀναχωρήσας δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη διέβαινε· γενόμενος δὲ ἐπὶ τὰ Ἰλλυριῶν εὐθὺς πάντα ἀνέτρεπε. Διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ Θεσσαλοὶ ἀντέστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ὄρους Πίνδου ἐπὶ Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου διαβῆναι ἐστί· καὶ συμβαλόντες περὶ τρισχιλίους ἀνέβλιν οἱ Θεσσαλοί. Μετὰ δὲ ταῦτα πᾶν τὸ παραπείθεον ἀφανίζοντες οἱ σὺν αὐτῷ, τέλος καὶ τὴν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ πορθήσαντες αὐτήν, τὰ μὲν πολλὰ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων θεαμάτων κατέκασαν· τὰ δὲ χρήματα δι' ἀρπαγῆς ἔλαβον· καὶ πολλοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς διαφόροις δίκαις ὑποβαλόντες ἀπώλεσαν. Καταπαίζων τε τῆς βασιλείας ἀναδείκνυσι βασιλέα, ὀνόματι Ἀτταλον· ὃν μίαν μὲν ἡμέραν ὥς βασιλέα δορυφοροῦ-

[ἐκεί, Val.]

μενον προϊέναι ἐκέλευε, τὴν δὲ ἄλλην ἐν δούλου τάξει φαίνεσθαι παρεσκεύαζεν. Καὶ ταῦτα καταπραξάμενος εἰς φυγὴν ἐτράπη, φήμης αὐτὸν ἐν φόβῳ καταστησάσης, ὥς εἶη ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος δύναμιν ἀποστείλας τὴν αὐτῷ πολεμήσουσαν. Τὰ μὲν οὖν τῆς φήμης οὐκ ἦν πεπλασμένα· ἀληθῶς γὰρ ἡ δύναμις ἐπορεύετο· κἀκεῖνος τὴν φήμην οὐχ ὑπομείνας, ἀλλ', ὥς ἔφην, ἀποδρὰς ὤχετο. Λέγεται δὲ ὥς ἀπιδόντι αὐτῷ ἐπὶ τὴν Ῥώμην εὐλαβῆς τις ἀνὴρ, μοναχὸς τὸν βίον, παρήνει, 'μὴ ἐπιχαίρειν ἐν τηλικούτοις κακοῖς, μηδὲ χαίρειν φόνοις καὶ αἵμασιν.' 'Ὁ δὲ, 'Οὐκ ἐγὼ,' ἔφη, 'ἐθελουτῆς ἐπὶ τὰ ἐκεῖ πορεύομαι· ἀλλὰ τις καθ' ἐκάστην ὀχλεῖ μοι βασανίζων, καὶ λέγων, "Ἄπιθι, τὴν Ῥωμαίων πόρθησον πόλιν." ' Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου.

CAP. XI.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκοπησάντων.

Μετὰ δὲ Ἰνοκέντιον Ζώσιμος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐπὶ δύο ἔτη ἐκράτησε· καὶ μετὰ τοῦτον δὲ Βονιφάτιος ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας προέστη· ὃν Κελεστίνος διεδέξατο. Καὶ οὗτος ὁ Κελεστίνος τὰς ἐν Ῥώμῃ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀφείλετο, καὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν Ῥουστικούλαν κατ' οἰκίας ἐν παραβύστῃ συνάγειν ἠνάγκασεν. Ἀχρὶ γὰρ τούτου Ναυατιανοὶ μεγάλως ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἠνθησαν, ἐκκλησίας πλείστας ἔχοντες, καὶ λαὸν πολὺν συναθροίζοντες. Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ τούτων ἤψατο, τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ὁμοίως τῇ Ἀλεξανδρέων πέρα τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ δυναστείαν ἤδη πάλοι προελθούσης. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς ὁμοφρονοῦντας οἱ ἐπίσκοποι ἐπ' ἀδείας συνάγεσθαι συνεχώρησαν· ἀλλὰ πάντα λαβόντες αὐτῶν, μόνον διὰ τὴν ὁμοφροσύνην ἐπαινοῦσιν αὐτούς. Οὐ μὴν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτο πεπόνθασιν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ στέργειν αὐτοὺς καὶ ἔνδον πόλεως συνάγειν εἴασαν, ὥς δὴ πρότερον ἤδη ταῦτα ἱκανῶς ἔφην.

Cr. v. 10
22.

CAP. XII.

Περὶ Χρυσάνθου τοῦ Ναυατιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπου.

Σισιννίου δὲ τελευτήσαντος, Χρύσανθος καθειλκύσθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν· ὃς υἱὸς μὲν ἦν Μαρκιανοῦ τοῦ γενομένου Ναυατιανῶν

ἐπισκόπου πρὸ Σισινίου. Ἐκ νέας δὲ ἡλικίας κατὰ τὰ βασιλεια στρατευσάμενος, ὕστερον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως ὑπατικός τῆς Ἰταλίας γενόμενος, μετὰ ταῦτα καὶ βικάριος τῶν Βρεττανικῶν νήσων καταστάς ἐθαυμάσθη ἐπὶ ταῖς διοικήσεσι. Προβὰς δὲ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, σπεύδων δὲ ἐπαρχος γενέσθαι πόλεως, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἄκων εἰλκύσθη. Σισινίου γὰρ ἐν καιρῷ τελευτῆς μείαν αὐτοῦ ὡς ἐπιτηδεῖον πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ποιησαμένου, ὁ Ναυατιανῶν λαὸς ὡς νόμον τὴν ἐκείνου φωνὴν λαβὼν, καὶ ἄκουτα βιαίως ἔλκειν ἐπεχείρουν. Τοῦ δὲ Χρυσάνθου φυγόντος, Σαββάτιος καιρὸν νομίσας εὐρηκέναι εὐκαιρον, ἐν ᾧ τῶν ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γένηται, κατασκευάζει χεῖρας ἐπιθεῖναι αὐτῷ τινὰς ἀσήμεους, τὸν ὄρκον δὲ ὁμωμοκεῖ παρ' οὐδὲν θέμενος. Ἐν δὲ τοῖς χειροτονήσασιν αὐτὸν ἦν καὶ Ἑρμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμμασιν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ κατάρας ἐκκεκήρυκτο. Οὐ μὴν αὐτῷ ὁ σκοπὸς τέλος ἐδέξατο· μισήσας γὰρ αὐτοῦ ὁ λαὸς τὸ δύστροπον, ὅτι πάντα σκοπὸν τοῦ παρείσδυναι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἔπραττε, παντοίως ἐγένετο ἀνερυνῶν τὸν Χρυσάνθον· ὃν καὶ εὐρόντες περὶ Βιθυνίαν κρυπτόμενον, πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐλκύσαντες προεβάλλοντο. Οὗτος ὁ ἀνὴρ φρόνιμος ἐν ταῦτῳ καὶ σώφρων, εἰ καὶ τις ἄλλος, ὑπῆρχε· καὶ σφόδρα τὰς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συνεκρότησέν τε καὶ ἠύξησε. Καὶ πρῶτος τοῖς πτωχοῖς οἴκοθεν χρυσίον διένειμεν· ἀπὸ τε τῶν ἐκκλησιῶν οὐδὲν ἐδέξατο, πλὴν κατὰ Κυριακὴν δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν. Οὕτω δὲ ἦν περὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν σπουδαῖος, ὡς καὶ Ἀβλάβιον τὸν ἑαυτοῦ γενναιότατον ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρωΐλου συλλαβεῖν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν προχειρίσασθαι· οὐ γλαφυραὶ προσομιλῆαι καὶ σύντονοι φέρονται. Ἀλλ' Ἀβλάβιος μὲν ὕστερον τῆς ἐν Νικαίᾳ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος κατέστη, ἐν ταῦτῳ καὶ σοφιστεύων ἐν ταύτῃ.

[Qu. om. ἐαν-
τοῦ.]

[αὐτῇ.]

CAP. XIII.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξύ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου πρὸς τὸν ὑπαρχον Ὁρέστην διαφορᾶς.

ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξελαθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου συνέβη

δι' αἰτίαν τοιάνδε. Ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος πλέον τῶν ἄλλων δῆμων χαίρει ταῖς στάσεσιν· εἰ δέ ποτε καὶ προφάσεως ἐπιλάβηται, εἰς ἀφόρητα καταστρέφει κακά· δίχα γὰρ αἵματος οὐ παύεται τῆς ὀρμῆς. Ἐτυχε δὲ τότε στασιάζειν αὐτὸ τὸ πλήθος πρὸς ἑαυτὸ οὐ δι' ἀναγκαίαν τινὰ πρόφασιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιπολάζον ἀπάσαις ταῖς πόλεσι κακὸν, φημὶ δὴ τὸ σπουδάζειν περὶ τοὺς ὀρχηστάς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου ὀρχούμενος πλείονας ὄχλους συνήθροισε, τῷ Ἰουδαίῳ ἀργούντας ἐν αὐτῇ, μὴ τῇ ἀκροάσει τοῦ νόμου ἀλλὰ τοῖς θεατρικοῖς σχολάζειν, ἐπίμαχος τοῖς τοῦ δῆμου μέρεσιν ἢ ἡμέρα κατέστη. Καὶ τούτου τρόπον τινα ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐν τάξει καταστάντος, οὐδὲν ἦττον ἔμειναν οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς τοῦ ἐτέρου μέρους ἀντιπαθούντες· καὶ αἰ μὲν πολέμιοι πανταχοῦ τοῖς Χριστιανοῖς καθεστῶτες, ἔτι δὲ πλέον διὰ τοὺς ὀρχηστὰς ἐκπεπολέμουντο καθ' ἑαυτῶν. ^[κατ' αὐτῶν. Val.] Καὶ δὴ τότε Ὀρέστου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου 'πολιτεῖαν' ἐν τῷ θεάτρῳ ποιούντος, — οὕτω δὲ ὀνομάζειν εἰώθασιν τὰς δημοτικὰς διατυπώσεις, — παρήσαν καὶ τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου οἱ σπουδασταί, τὰς γινομένας παρὰ τοῦ ἐπάρχου διατυπώσεις γυνῶναι βουλόμενοι. Ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰέραξ, ὃς γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν διδάσκαλος ἦν, διάπυρος δὲ ἀκροατὴς τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου καθεστῶς, καὶ περὶ τὸ κρότους ἐν ταῖς διδασκαλαῖς αὐτοῦ ἐγείρειν ἦν σπουδαιότατος. Τούτον τοίνυν τὸν Ἰέρακα τὸ πλήθος τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ θεάτρῳ θεασάμενοι κατεβόων εὐθὺς, ὥς 'δι' οὐδὲν ἄλλο παραβάλλει τῷ θεάτρῳ, ἢ ἵνα στάσιν τῷ δήμῳ ἐμβάλοι.' Ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐμίσει τὴν δυναστείαν τῶν ἐπισκόπων, C. 7. . ὅτι παρηροῦντο πολὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ βασιλέως ἄρχων τεταγμένων· μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐποπτεύειν αὐτοῦ τὰς διατυπώσεις Κύριλλος ἐβούλετο· ἀρπάσας οὖν τὸν Ἰέρακα δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ βασάνοις ὑπέβαλλεν. Τούτο γνοὺς ὁ Κύριλλος μεταπέμπεται τοὺς Ἰουδαίων πρωτεύοντας, καὶ ὅσα εἰκὸς, εἰ μὴ παύσαιντο κατὰ Χριστιανῶν στασιάζοντες, διηπειλήσῃ. Τὸ δὲ πλήθος τῶν Ἰουδαίων τῆς ἀπειλῆς αἰσθόμενον φιλονεικότερον γέγονε· καὶ μηχανὰς ἐπενόουν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χριστιανῶν, ὧν τὴν κορυφαιστάτην καὶ αἰτίαν τοῦ ἐξελαθῆναι αὐτοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας γενομένην διηγῆσομαι. Σύνθεμα δόντες ἑαυτοῖς, δακτυλίου φόρεμα ἐκ φοίνικος γεγονὸς φλοιοῦ θαλλοῦ, νυκτομαχίαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπενόησαν. Καὶ ἐν

μιᾷ τῶν νυκτῶν κηρύσσειν κατὰ τὰ κλίματα τῆς πόλεως τινὰς παρεσκεύασαν βοῶντας, ὡς 'ἡ ἐπώνυμος 'Αλεξάνδρου ἐκκλησία πᾶσα πυρὶ καίοιτο.' Τοῦτο ἀκούσαντες Χριστιανοὶ ἄλλος ἄλλὰ-
 χόθεν συνέτρεχεν, ὡς τὴν ἐκκλησίαν περισώσουντες· οἷτε 'Ιουδαῖοι εὐθὺς ἐπετίθετο καὶ ἀπέσφαττον ἀλλήλων μὲν ἀπεχόμενοι, δεικνύντες τοὺς δακτυλούς· τοὺς δὲ προσπίπτοντας τῶν Χριστιανῶν ἀναιροῦντες. Γενομένης δὲ ἡμέρας, οὐκ ἐλάνθανον οἱ τὸ ἄγος ἐργασάμενοι· ἐφ' ᾧ κινήθεις ὁ Κύριλλος σὺν πολλῶι πλήθει ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν 'Ιουδαίων παραγενόμενος,—οὕτω γὰρ τοὺς εὐκτηρίους αὐτῶν ὀνομάζουσι τόπους,—τὰς μὲν ἀφαιρεῖται, τοὺς δὲ ἐξελαύνει τῆς πόλεως, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν διαρπαγῆναι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀφείλ. Οἱ μὲν οὖν 'Ιουδαῖοι, ἐκ τῶν 'Αλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης χρόνων οἰκήσαντες τὴν πόλιν, τότε αὐτῆς γυμνοὶ ἅπαντες ἀπανέστησαν, καὶ ἄλλοι ἄλλαχού διεσπάρησαν. 'Αδαμάντιος δὲ λατρικῶν λόγων σοφιστῆς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὁρμήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ προσφυγῶν 'Αττικῷ, ἐπαγγειλάμενός τε Χριστιανίζειν αὐθις ὑστέρω χρόνῳ τὴν 'Αλεξάνδρειαν ᾤκησεν. 'Ο τοῖνυν τῆς 'Αλεξανδρέων ἐπαρχος 'Ορέστης σφόδρα ἐπὶ τῷ γενομένῳ ἐχαλέπηνε· καὶ πένθος μέγα ἐτίθετο τηλικαύτην πόλιν οὕτως ἄρδην τοσούτων ἐκκενωθῆναι ἀνθρώπων· διὸ καὶ τὰ γενόμενα ἀνέφερε βασιλεῖ. Κύριλλος δὲ καὶ αὐτὸς τὰς 'Ιουδαίων πλημμελείας γνωρίμους καθιστῶν βασιλεῖ οὐδὲν ἤττον καὶ περὶ φιλίας πρὸς 'Ορέστην ἐπρεσβεύετο· τοῦτο γὰρ ὁ λαὸς τῶν 'Αλεξανδρέων αὐτὸν ποιεῖν κατηνάγκαζεν. 'Επεὶ δὲ τοὺς περὶ φιλίας λόγους 'Ορέστης οὐ προσεδέχετο, τὴν βίβλον τῶν εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προῖσχετο, διὰ ταύτης γοῦν καταιδέσειν τὸν 'Ορέστην ἡγούμενος. 'Ως δὲ οὐδὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὁ 'Ορέστης ἐμαλάσσετο, ἀλλ' ἔμενε μεταξὺ αὐτῶν ἄσπονδος πόλεμος, τὰδε ἐπισυνέβη γενέσθαι.

CAP. XIV.

'Ὡς οἱ κατὰ τὴν Νιτρίαν μοναχοὶ εἰς 'Αλεξάνδρειαν ὑπὲρ Κυρίλλου κατελθόντες πρὸς τὸν ὑπαρχον 'Ορέστην ἐστασίασαν.

Τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Νιτρίας μοναχῶν τινες ξυθερμον ἔχοντες φρόνημα ἀπὸ Θεοφίλου ἀρξάμενοι, ὅτε αὐτοὺς ἐκεῖνος κατὰ τῶν περὶ Διόσκορον ἀδίκως ἐξώπλισε, ζῆλόν τε τότε κτησάμενοι προ-

θύμῳ καὶ ὑπὲρ Κυρίλλου μάχεσθαι προηροῦντο. Ἀφήμενοι οὖν τῶν μοναστηρίων ἄνδρες περὶ τοὺς πεντακοσίους, καὶ καταλαβόντες τὴν πόλιν, ἐπιτηροῦσιν ἐπὶ τοῦ ὀχήματος προϊόντα τὸν ἐπαρχον. Καὶ προσελθόντες ἀπεκάλουν 'θύτην καὶ Ἑλληνα,' καὶ ἄλλα πολλὰ περιύβριζον. Ὁ δὲ ὑποτοπήσας σκευωρίαν αὐτῷ παρὰ Κυρίλλου γίνεσθαι, ἐβόα 'Χριστιανός τε εἶναι, καὶ ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βεβαπτίσθαι.' Ὡς δὲ οὐ προσείχον τοῖς λεγομένοις οἱ μοναχοὶ εἰς τις ἐξ αὐτῶν Ἀμμώνιος ὄνομα λίθῳ βάλλει τὸν Ὀρέστην κατὰ τῆς κεφαλῆς. Καὶ πληροῦται μὲν αἵματι ὅλος ἐκ τοῦ τραύματος· ὑποχωροῦσι δὲ οἱ ταξεῖται πλὴν ὀλίγων, ἄλλος ἄλλαχού ἐν τῷ πλήθει διαδύναντες, τὸν ἐκ τῆς βολῆς τῶν λίθων θάνατον φυλαττόμενοι. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ συνέρρουσιν οἱ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμοι, ἀμύνασθαι τοὺς μοναχοὺς ὑπὲρ τοῦ ἐπάρχου προθυμούμενοι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους πάντας εἰς φυγὴν ἔτρεψαν, τὸν Ἀμμώνιον δὲ συλλαβόντες παρὰ τὸν ἐπαρχον ἄγουσιν· ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξετάσει αὐτὸν ὑποβαλὼν ἐπὶ τοσοῦτον ἐβασάνισεν, ὥς ἀποκτείναι. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τὰ γενόμενα γνώριμα τοῖς κρατοῦσι κατέστησεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Κύριλλος τὰ ἐναντία ἐγνώριζε βασιλεῖ, τοῦ δὲ Ἀμμωνίου τὸ σῶμα ἀναλαβὼν καὶ ἐν μίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποθέμενος, ὄνομα ἕτερον αὐτῷ ἐπιθεῖς 'Θαναμάσιον' ἐπεκάλεσε, καὶ 'μάρτυρα' χρηματίζων ἐκέλευσεν, ἐγκωμιάζων αὐτοῦ ἐπ' ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ὥς ἀγῶνα ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνελομένου. Ἀλλ' οἱ σωφρονοῦντες, καί περ Χριστιανοὶ ὄντες, οὐκ ἀπεδέχοντο τὴν περὶ τούτου Κυρίλλου σπουδὴν. Ἡπίσταντο γὰρ προπετείᾳ δίκην δεδωκέναι τὸν Ἀμμώνιον, οὐ μὴν ἀνάγκη ἀρνήσεως Χριστοῦ ἐναποθανεῖν ταῖς βασάνοις· διὸ καὶ Κύριλλος κατὰ βραχὺ τῷ ἡσυχάζειν λήθην τοῦ γινομένου εἰργάσατο. Ἀλλ' οὐχ ἕως τούτου ἔστη τὸ δεινὸν τῆς μεταξὺ Κυρίλλου καὶ Ὀρέστου φιλονεικίας· ἀπέσβεσε γὰρ ταύτην ἕτερόν τι ἐπισυμβὰν τοῖς φθάσαςι παραπλήσιον.

CAP. XV.

Περὶ Ὑπατίας τῆς φιλοσόφου.

Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τοῦνομα Ὑπατία· αὕτη Θέωνος μὲν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προὔβη

ὑπογραφέων, μὴ ἐνεγκῶν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας ἀξίας, τὴν βασιλείαν ἀρπάξει, καὶ πρεσβείας ἀποστέλλει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον, δεχθῆναι εἰς βασιλεία δεόμενος. Ὁ δὲ τοὺς μὲν πρεσβυτὰς εἰς φρουρὰν κατέστησεν· ἐξαποστέλλει δὲ τὸν στρατηλάτην Ἀρδαβούριον, ὃς καὶ ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ τὰ μέγιστα ἡγωνίστατο. Οὗτος εἰς τὰς Σαλῶνας παραγενόμενος, ἔπλει ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ἀκυλήϊαν, καὶ χρήται τύχῃ καθὼς ἐνομίζετο, ἡτύχει δὲ ὡς ὕστερον ἐδείχθη. Ἄνεμος γὰρ οὐκ αἰσιος πνεύσας εἰς τὰς χεῖρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου· ὃς συλλαβὼν αὐτὸν, ἡλπίξεν εἰς ἀνάγκην καταστήσαι τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε ψηφίσασθαι καὶ ἀναδείξαι αὐτὸν βασιλέα, εἰ σώζεσθαι τὸν στρατηλάτην προηρείτο. Ἀληθῶς τε ἐν ἀγῶνι ἦν ὃ τε βασιλεὺς ταῦτα πυθόμενος, καὶ ὁ ἐπὶ τὸν τύραννον ἀποσταλεὶς στρατιώτης, μήτι πάθῃ κακὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου ὁ Ἀρδαβούριος. Ἀσπαρ δὲ ὁ τοῦ Ἀρδαβουρίου υἱὸς μαθὼν καὶ τὸν πατέρα παρὰ τοῦ τυράννου κατέχεσθαι, καὶ πολλὰς μυριάδας βαρβάρων ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῦ τυράννου παρεῖναι εἰδὼς, οὐκ ἔσχεν ὃ, τι καὶ πράξειεν. Τότε δὴ καὶ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως εὐχὴ πάλιν ἐξίσχυνεν· ἄγγελος γὰρ Θεοῦ ἐν σχήματι ποιμένος ὁδηγῇ τὸν Ἀσπαρα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ ἄγει διὰ τῆς παρακειμένης τῇ Ραβέννῃ λίμνης, — ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πόλει ὁ τύραννος διατρίβων εἶχε τὸν στρατηγὸν, — ὅθεν οὐδεὶς οὐδὲ πώποτε διαβεβηκεῖναι ἰστόρητο. Τότε δὴ καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἄβατον βατὴν ἀπειργά-

[Val. ὡς εἰπ.] σατο· διαβάντες γὰρ διὰ ξηρᾶς τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ, ἀνεωγμένως τε τὰς πόλεις εὐρόντες τῆς πόλεως, ἐγκρατεῖς τοῦ τυράννου ἐγένοντο. Τότε δὴ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἦν εἶχε περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν ἐπεδείξατο· ἵπποδρομίας γὰρ ἐπιτελοῦντι ἐμνηύθη ἀνηρῆσθαι ὁ τύραννος· προσφωνεῖ οὖν τῷ δήμῳ, ‘Δεῦρο μᾶλλον, εἰ δοκεῖ,’ ἔφη, ‘παρέντες τὴν τέρψιν, ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον γενόμενοι εὐχαριστηρίους εὐχὰς τῷ Θεῷ ἀναπέψωμεν, ἀνθ’ ὧν ἡ αὐτοῦ χεὶρ καθεῖλε τὸν τύραννον.’ Ταῦτα εἶρητο· καὶ τὰ μὲν τῆς θέας ἐπέπαυτό τε καὶ ἡμέλητο· διὰ μέσον δὲ τοῦ ἵπποδρόμου πάντες συμφώνως ἅμα αὐτῷ εὐχαριστηρίως ψάλλοντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπορεύοντο· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία ἐκκλησία γίνετο· ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τόπῳ γενόμενοι ἐκεῖ διημέρευσαν.

καταγελῶντες καὶ χλευάζοντες διετέλουν· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τῶν φρενῶν ἐκστάντες τὸ παιδίον ἠκίσαντο, ὥστε καὶ ἀνελεῖν. Ἐπὶ τούτῳ χαλεπὴ μὲν συμπληγὰς μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ Χριστιανῶν ἐγένετο· γινώριμον δὲ τοῦτο τοῖς κρατοῦσι καταστὰν, ἐπεστάλη τοῖς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἄρχουσιν, ἀναζητῆσαι τοὺς αἰτίους καὶ τιμωρήσασθαι· καὶ οὕτως οἱ ἐκεῖ Ἰουδαῖοι δίκην ἔδοσαν, ὧν παίζοντες ἐκακούργησαν.

CAP. XVII.

Περὶ Παύλου ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, καὶ περὶ τοῦ γεγονότος παραδόξου σημείου ὑπ' αὐτοῦ μέλλοντος βαπτίζειν τὸν ἀπατεῶνα Ἰουδαῖον.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος Χρῦσανθος, ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τῶν ὑφ' αὐτὸν ἐκκλησιῶν προστάς, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Μοναξίου καὶ Πλίνθα, ἔκτη καὶ εἰκάδι α.δ. 419. Αὐγούστου μηνός. Διεδέξατο δὲ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος· ὃς πρότερον μὲν λόγων Ῥωμαϊκῶν διδάσκαλος ἦν, μετὰ δὲ ταῦτα πολλὰ χαίρειν τῇ Ῥωμαϊκῇ φράσας φωνῇ, ἐπὶ τὸν ἀσκητικὸν ἐτράπη βίον· καὶ συστησάμενος ἀνδρῶν σπουδαίων μοναστήριον, οὐκ ἀλλοιότερον τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναχῶν διετέλει. Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν ἐγὼ κατέλαβον ὄντα, οἷους ὁ Εὐάγριος φησὶ δεῖν εἶναι See iv. 23. τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβοντας μοναχοὺς. Πάντα γὰρ ἐκείνους μιμούμενος διετέλει, τὴν συνεχῇ νηστείαν, τὸ ὀλίγα φθέγγεσθαι, τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων· τὰ πολλὰ δὲ καὶ οἶνου καὶ ἐλαίου ἀπείχετο. Ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοὺς πτωχοὺς σπουδαῖος, εἰ καὶ τις ἄλλος, ἐγένετο· τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀόκνως ἐπεσκέπτετο· ὑπὲρ πολλῶν δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας παρεκάλει, οἱ καὶ ἐτοίμως ὑπήκουον διὰ τὴν προσοῦσαν εὐλάβειαν τῷ ἀνδρὶ. Καὶ τί με δεῖ μηκύνειν τὰ κατ' αὐτόν; ἔρχομαι γὰρ λέξω πρᾶγμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον ἄξιον τοῦ ἐν γραφῇ παραδοθῆναι μνήμῃ. Ἰουδαῖός τις ἀπατεὼν Χριστιανίζων ὑποκρινόμενος πολλάκις ἐβαπτίζετο, καὶ διὰ ταύτης τῆς τέχνης χρήματα συνελέγετο. Ὡς δὲ πολλὰς αἰρέσεις τῇ τέχνῃ ἠπάτησε,—καὶ γὰρ Ἀρειανῶν καὶ Μακεδονιανῶν ἐδέξατο βάπτισμα,—μηκέτι ἔχων οὐς ἀπατήσειεν, τέλος ἤκει καὶ πρὸς τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον Παῦλον· καὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπιθυμεῖν εἰπὼν, διὰ τῆς αὐτοῦ χειρὸς παρεκάλει τούτου τυχεῖν.

Ὁ δὲ ἀποδέχεται μὲν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν· οὐ πρότερον δὲ ἔφη δώσειν τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθεῖ τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον, μετὰ τοῦ νηστεύειν σχολάσαι ἡμέρας πολλὰς. Ὁ οὖν Ἰουδαῖος, παρὰ γνώμην νηστεύειν ἀναγκάζομενος, σπουδαιότερον ἐνέκειτο βαπτισθῆναι παρακαλῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Παῦλος ἐπικείμενον λυπεῖν οὐκ ἔτι ἐβούλετο τῇ παρολκῇ, εὐτρεπίζει τὰ πρὸς τὸ βάπτισμα. Ἐσθῆτά τε αὐτῷ λαμπρὰν ὠνησάμενος, καὶ τὴν κολυμβήθραν τοῦ βαπτιστηρίου πληρωθῆναι κελεύσας, ἤγεν ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰουδαῖον, ὡς βαπτίσων αὐτόν· Θεοῦ δὲ τις ἀόρατος δύναμις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ κατέστησεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τε ἐπίσκοπος καὶ οἱ παρόντες, οὐδὲν ὑπολογισάμενοι οἷον ἐγένετο, ὑπέλαβον ἐκρεῦσαι τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου πόρου, ὅθεν καὶ εἰώθασιν αὐτὸ ἐκπέμπειν, πάλιν ἐπλήρουν τὴν κολυμβήθραν, ἀκριβῶς πανταχόθεν τὰς ἐκροίας αὐτῆς ἀσφαλίσάμενοι· αὐθις δὲ προσαγομένον αὐτῇ τοῦ Ἰουδαίου, αὐθις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ ἐγένετο. Τότε δὴ ὁ Παῦλος, ἡ κακουργεῖς, ἔφη, ὦ ἄνθρωπε, ἡ ἀγνοῶν ἤδη τοῦ βαπτίσματος ἔτυχες. Συνδρομῆς οὖν ἐπὶ τῷ τεραστίῳ γενομένης, ἐπέγνω τις τὸν Ἰουδαῖον, ὃς ᾗδει αὐτὸν ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου βεβαπτισμένον. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ τεράστιον ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν Παύλου ἐγένετο.

CAP. XVIII.

Ὡς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρὸς γέγονεν, ἡττηθέντων τῶν Περσῶν.

Τοῦ δὴ βασιλέως Περσῶν Ἰσδιγέρδου, ὃς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς οὐδαμῶς ἐδίωκε, τελευτήσαντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαραράνης ὄνομα, τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος, καὶ ὑπὸ τῶν μάγων ἀναπεισθεὶς, χαλεπῶς τοὺς Χριστιανούς ἤλανε, τιμωρίας καὶ στρέβλας Περσικὰς διαφόρους ἐπάγων αὐτοῖς. Πιεζόμενοι οὖν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης οἱ ἐν Πέρσαις Χριστιανοὶ προσφεύγουσι Ῥωμαίοις, δεόμενοι μὴ παρορῶν αὐτοὺς φθειρομένους. Ἀττικὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀσμένως τοὺς ἰκετεύοντας προσδέχεται, παντοῖος δὲ ἦν ὅσα δυνατὸν ἐπαμύνειν αὐτοῖς, γνώριμά τε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ καθιστᾷ τὰ γενόμενα. Ἐτυχε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν καὶ ἄλλης ἔνεκα αἰτίας λυπεῖσθαι Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ἐπειδὴ Πέρσαι, οὗς παρὰ Ῥωμαίων

χρυσορύκτας ἐπὶ μισθῷ λαβόντες ἔσχον, ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελον· καὶ οἷα τὰ φορτία τῶν ἐμπόρων Ῥωμαίων ἀφείλοντο. Συλλαμβάνεται οὖν ἐκεῖνη τῇ λύπῃ καὶ ἡ τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν πρὸς Ῥωμαίους καταφυγή. Εὐθὺς γὰρ ὁ Πέρσης πρεσβείας ἐπεμπε τοὺς φυγάδας ἐξαιτούμενος· Ῥωμαῖοι δὲ οὐδαμῶς προεξέδοσαν τοὺς προσφεύγοντας αὐτοῖς, οὐ μόνον ὡς ἱκέτας σώζειν ἐθέλοντες, ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ πάντα ποιεῖν προθυμοῦμενοι. Διὸ καὶ πολεμεῖν μᾶλλον Πέρσαις ἤροῦντο, ἢ περιορᾶν ἀπολλυμένους Χριστιανούς. Λυθεισῶν οὖν διὰ τοῦτο τῶν σπονδῶν, πόλεμος συνεκροτήθη δεινός, περὶ οὗ μικρὰ ἐπιδραμεῖν οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι. Φθάσας ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποστέλλει μερικὴν δύναμιν, ἧς ἦρχεν ὁ στρατηγὸς Ἀρδαβούριος· ὃς διὰ τῆς Ἀρμενίων χώρας ἐμβαλὼν τῇ Περσίδι, μίαν αὐτῆς τῶν ἐπαρχιῶν Ἀζαζηνὴν καλουμένην ἐπόρθει. Ἀπήντα δὲ αὐτῷ Нарсаίος στρατηγὸς τοῦ Περσῶν βασιλέως σὺν δυνάμει Περσικῇ· συμβαλὼν δὲ καὶ ἡττηθεὶς φυγῇ ἀνεχώρησεν· ἔγνω τε λυσιτελεῖν διὰ Μεσοποταμίας εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν ἀφύλακτον οὖσαν ἀπροόπτως ἐμβαλεῖν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀμύνασθαι Ῥωμαίους. Οὐ μὴν τὸν Ῥωμαίων στρατηγὸν ἢ βουλὴ Нарсаίου διέλαθε· λαφυραγωγῆσας οὖν ἢ τάχος τὴν Ἀζαζηνὴν, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ αὐτὸς ἐπορεύθη. Διόπερ ὁ Нарсаίος, καὶ αὐτὸς πολλὴν παρασκευάσας δύναμιν, ὅμως οὐκ ἴσχυσεν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐμβαλεῖν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Νίσιβιν, — πόλις δὲ αὕτη μεθόριος Πέρσαις ἀνήκουσα, — ἐκ ταύτης τῷ Ἀρδαβουρίῳ ἐδήλου, κατὰ συνθήκας ποιεῖσθαι τὸν πόλεμον, ὀρίσαι τε τόπον καὶ ἡμέραν τῇ συμβολῇ. Ὁ δὲ τοῖς ἐλθοῦσιν, Ἐπαγγείλατε, ἔφη, Нарсаίω, “Οὐχ ὅτε σὺ θέλεις πολεμήσουσι Ῥωμαίων βασιλεῖς.” Πάσῃ δὲ δυνάμει παρασκευάσασθαι τὸν Πέρσῃ ἐννοῶν ὁ βασιλεὺς, Θεῷ τὴν ὅλην τοῦ πολέμου ἀναθεὶς ἐλπίδα, μεγίστην προσεξαπέστειλε δύναμιν. Ὅτι δὲ πιστεύσας ὁ βασιλεὺς εὐθὺς εὔρετο τὴν παρ’ αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἐκεῖθεν γέγονε δῆλον. Τῶν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐν ἀγωνίᾳ ὄντων, καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου τύχης καθεστῶτων, ἄγγελοι Θεοῦ περὶ τὴν Βιθυνίαν τοῖς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατ’ οἰκίαν χρεῖαν πορευομένοις ὁφθέντες ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, θαρρεῖν τε καὶ εὔχεσθαι, καὶ πιστεῦειν Θεῷ ὡς Ῥωμαῖοι νικήσουσιν· αὐτοὶ γὰρ βραβεύται τοῦ πολέμου πεπéμφθαι παρὰ

Θεοῦ ἔφασκον. Τοῦτο ἀκουσθὲν οὐ μόνον τὴν πόλιν ἐπέρρωσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς στρατιώτας θαρραλεωτέρους εἰργάσατο. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἐκ τῆς Ἀρμενίων χώρας ὁ πόλεμος μετενῆνεκτο, οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει κατακλεισθέντας Πέρσας ἐπολιόρκουν. Πύργους τε ξυλίνους συμπήξαντες ἐκ μηχανῆς τινος βαδίζοντας προσήγον τείχεσι, καὶ πολλοὺς τειχομαχοῦντας τῶν ἀμύνασθαι σπενδόντων ἀνῆρουν. Βαραράνης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς πυθόμενος καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ Ἀζασηνῶν χώραν πεπορθῆσθαι, καὶ πολιορκεῖσθαι τοὺς συγκλεισθέντας ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει, πάσῃ μὲν δυνάμει δι' ἑαυτοῦ ἀπαντᾶν παρεσκευάζετο· καταπλαγείς δὲ τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, Σαρακηνοὺς ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν, ὧν ἦρχεν Ἀλαμούνδαρος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ πολεμικός· ὅστις πολλὰς μυριάδας τῶν Σαρακηνῶν ἐπαγόμενος, θαρρεῖν ἔλεγε τῷ Περσῶν βασιλεῖ· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ αὐτῷ Ῥωμαίους τε παραστήσεσθαι ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν ἐν Συρίᾳ παραδώσειν Ἀντιόχειαν. Οὐ μὴν τέλος αὐτῷ τὰ τῆς ἐπαγγελίας διεδέξατο· Θεὸς γὰρ τοῖς Σαρακηνοῖς ἄλογον φόβον ἐνέβαλε· καὶ νομίσαντες ἐπιέναι αὐτοῖς Ῥωμαίων δύναμιν, ἐν θορύβῳ γενόμενοι, οὐκ ἔχοντες ὅποι φύγωσιν, εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην ἐνοπλοὶ ἔρριπτον ἑαυτούς· εἰς δὲ περὶ τὰς δέκα μυριάδας ἀνδρῶν πνιγόμενοι διεφθάρησαν. Τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο· οἱ δὲ τὴν Νίσιβιν πολιορκοῦντες Ῥωμαῖοι, πυθόμενοι ὡς ὁ βασιλεὺς Περσῶν πλήθος ἐλεφάντων ἐπάγοιτο, περιδεεῖς γενόμενοι, πάσας τὰς τῆς πολιορκίας μηχανὰς ἐμπρήσαντες, εἰς τοὺς οἰκείους ὑπεχώρησαν τόπους. Ὅσαι μὲν οὖν συμβολαὶ μετὰ ταῦτα γέγονασιν, καὶ ὅπως Ἀρεόβινδος ἕτερος τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς τὸν γενναιότατον τῶν Περσῶν μονομαχήσας ἀπέκτεινεν, ἢ ὅπως Ἀρδαβούριος τοὺς ἐπὶ τὰ γενναίους στρατηγούς τῶν Περσῶν ἐνεδρεύσας ἀνείλεν, ἢ τινα τρόπον Βιτιανὸς ἄλλος Ῥωμαίων στρατηγὸς τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν Σαρακηνῶν καταγωνίσαστο, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ πολὺ τοῦ προκειμένου παρεκβαίνειν δοκῶ.

CAP. XIX.

Περὶ Παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.

Τὰ μέντοι γινόμενα ταχέως τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ ἐγνωρίζετο· ὅπως δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ πόρρω γινόμενα ταχέως ἐμάνθανε διηγῆ-

σομαι. Ἡτύχησεν ἀνδρὸς γενναίου ψυχὴν τε καὶ σῶμα· ὄνομα ἦν αὐτῷ Παλλάδιος· οὗτος τοσοῦτον ἱππεύων ἤλαυνεν, ὥς ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλαμβάνειν τοὺς τόπους τοὺς ὀρίζοντας τὴν χώραν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν, καὶ αὖθις ἐν τοσαύταις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παραγίνεσθαι. Διέβαινε δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ ταχύτατα καὶ κατὰ πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης μέρη, ἔνθα αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστελλε. Καὶ ποτε τῶν ἐλλογίμων τις περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον λόγον ἐφθέγγετο· Ὅστις ὁ ἀνὴρ μεγίστην οὔσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μικρὰν ἔδειξε τῇ ταχυτήτι. Κατεπλήττετο δὲ καὶ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς πυνθανόμενος· ἀλλὰ περὶ μὲν δὴ Παλλαδίου τοσαῦτα εἰρήσθω.

CAP. XX.

Ὅπως πάλιν οἱ Πέρσαι κατὰ κράτος ὑπὸ Ῥωμαίων ἡττήθησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει διατρίβων, γνούς τε τὴν ἐναργῶς ἐκ Θεοῦ παρασχεθεῖσαν νίκην, οὕτως ἦν ἀγαθὸς ὥς καὶ εὐτυχῶς πραξάντων τῶν ὑπ' αὐτῷ ὅμως εἰρήνην ἀσπάζεσθαι. Πέμπει οὖν Ἠλίωνα, ἀνδρα ὃν πάνυ διὰ τιμῆς ἦγεν, εἰρήνην σπεύσασθαι πρὸς Πέρσας ἐντειλάμενος. Γενόμενος δὲ Ἠλίων ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἔνθα τὴν τάφρον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς οἰκίαν φυλακὴν ἐπεποιήντο, πέμπει πρεσβευτὴν περὶ εἰρήνης Μαξιμίονον, ἀνδρα ἐλλόγιμον, ὃς τοῦ στρατηγοῦ Ἀρδαβουρίου συγκάθεδρος ἦν. Οὗτος παρὰ τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα γενόμενος, περὶ εἰρήνης πεπεμφθαι ἔλεγεν οὐ παρὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, ἀλλὰ παρὰ τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν, οὔτε γὰρ γινώσκεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως τόνδε τὸν πόλεμον ἔφασκεν· εὐτελὴ δὲ αὐτῷ καὶ γνωσθέντα νομίζεσθαι. Τοῦ δὲ Πέρσου ἐτοίμως τὴν πρεσβείαν δέξασθαι προαιρουμένου, — ἔκαμνε γὰρ αὐτῷ ἡ στρατιὰ ὑπὸ λιμοῦ, — παρελθόντες οἱ καλούμενοι παρ' αὐτοῖς ἄθάνatoi, — ἀριθμὸς δὲ ἐστὶν οὗτος μυρίων γενναίων ἀνδρῶν, — μὴ πρότερον ἔφασαν τὴν εἰρήνην προσδέξασθαι, πρὶν ἂν αὐτοὶ ἀφυλάκτοις οὔσι νῦν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιθῶνται. Πείθεται ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸν μὲν πρεσβευτὴν συγκλείσας ἐφύλαττεν· ἐκπέμπει δὲ τοὺς ἀθανάτους ἔνεδραν τοῖς Ῥωμαίοις ποιήσοντας· οἱ καὶ παραγενόμενοι, εἰς δύο τε τάγματα μερισθέντες, μεσολαβεῖν ἔγνωσαν τῶν Ῥωμαίων μοῖραν τινά. Οἱ

δὲ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν ἐν τάγμα τῶν Περσῶν καθορῶντες, πρὸς τὴν αὐτῶν ὁρμὴν ἡτρεπίζοντο· τὸ δὲ ἕτερον αὐτοῖς οὐ καθωρᾶτο· ἐξαίφνης γὰρ προσέβαλλον. Μελλούσης δὲ γίνεσθαι συμβολῆς, ἐκκύπτει κατὰ τινα Θεοῦ πρόνοιαν ἐκ γεωλόφου τινὸς στρατὸς Ῥωμαίων, ὑπὸ Προκοπίῳ τῷ στρατηλάτῃ ταττόμενος· ὃς κατιδὼν μέλλοντας κινδυνεύειν τοὺς ὁμοφύλους, ἐπιτίθεται κατὰ νώτου τῶν Περσῶν, καὶ μεσολαβοῦνται οἱ πρὸ μικροῦ τοὺς Ῥωμαίους μεσολαβήσαντες. Τούτους οὖν σύμπαντας οἱ Ῥωμαῖοι ἐν βραχεί διαφθείραντες, ἐπὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιόντας ἐτράπησαν, ὁμοίως τε καὶ τούτους σύμπαντας κατηκόντισαν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρὰ Πέρσαις ‘ἀθάνατοι’ θνητοὶ πάντες ἐδείχθησαν, δίκην εἰσπραξαμένου τοῦ Χριστοῦ Πέρσας, ἀνθ’ ὧν πολλοὺς αὐτοῦ τῶν θεραπευτῶν εὖσεβεῖς ἄνδρας ἀπέκτειναν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν γνοὺς τὸ ἀτύχημα, προσποιεῖται μὲν μὴ εἰδέναι τὰ γενόμενα· δέχεται δὲ τὴν πρεσβείαν, εἰπὼν πρὸς τὸν πρεσβευτὴν, ‘Οὐ Ῥωμαίοις εἰκὼν τὴν εἰρήνην ἀσπάζομαι, ἀλλὰ σοὶ χάριν διδοὺς, ὅτι σε φρονιμώτατον πάντων Ῥωμαίων κατέλαβον.’ Οὕτω μὲν καὶ διὰ τοὺς ἐν Περσίδι γενόμενος Χριστιανούς ὁ πόλεμος κατεστάλη, ὃς γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων, Ὀνωρίου τὸ τρισκαίδέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον, τετάρτῳ ἔτει τῆς τριακοσιοστῆς Ὀλυμπιάδος· ἐπαύσατο δὲ καὶ ὁ ἐν Περσίδι κατὰ Χριστιανῶν διωγμός.

A.D. 422.

CAP. XXI.

Οἷα τοῖς τῶν Περσῶν αἰχμαλώτοις Ἀκάκιος Ἀμίδης ἐπίσκοπος πεποίηκε.

Τότε δὴ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν. Ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς τὴν Ἀζαξηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν βασιλεῖ κατ’ οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῶ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἐπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρείδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ τοὺς ὑφ’ αὐτῷ κληρικοὺς ἄνδρας ἔφη· ‘Ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων οὔτε ποτηρίων χρῆζει, οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ δὲ προσδεῖς ἔστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ

[κληρικοὺς,
ἄνδρας, ἔφη,
Val.]

ἀργυρὰ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσηκόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων ῥύσασθαι τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διαθρέψαι αὐτούς.' Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διαθρέψας αὐτοὺς, εἴτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκίῳ ἀπέπεμψε βασιλεῖ. Αὕτη ἡ τοῦ θαυμαστοῦ Ἀκακίου πρᾶξις πλεον τὸν Περσῶν βασιλέα κατέπληττεν, ὅτι ἀμφοτέρω Ῥωμαῖοι μεμελετήκασι πολέμῳ τε καὶ εὐεργεσίᾳ νικᾶν. Φασὶν δὲ ὡς καὶ ἐπιθυμήσειεν ὁ Περσῶν βασι-^[ἐπεθύμησεν, Val.]λεὺς εἰς ὅψιν ἔλθειν αὐτῷ τὸν Ἀκάκιον, ἐφ' ᾧ τε καὶ τῆς θέας ἀπολαῦσαι τ' ἀνδρὸς, καὶ τοῦτο γενέσθαι τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου^[τοῦ] κελεύσαντος. Τῆς οὖν ἐκ Θεοῦ νίκης τοῖς Ῥωμαίοις ὑπαρξάσης, πολλοὶ τῶν ἐν λόγοις ἀνθούντων εἰς τὸν βασιλέα βασιλικούς ἔγραφον λόγους, δημοσίᾳ τε τούτους παρήεσαν. Καὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ ἡρωϊκῷ μέτρῳ ποιήματα ἔγραφεν· ἦν γὰρ ἐλλόγιμος· Λεοντίου γὰρ τοῦ σοφιστοῦ τῶν Ἀθηνῶν θυγάτηρ οὔσα, ὑπὸ τῷ πατρὶ ἐπαιδεύθη, καὶ διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων. Ταύτην ἡνίκα ὁ βασιλεὺς ἐμελλεν ἄγεσθαι, Χριστιανὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς ποιήσας ἐν τῷ βαπτίζειν αὐτὴν Ἀθηναῖδος Εὐδοκίαν ὠνόμασεν. Πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, βασιλικούς ἔλεγον λόγους· ὁ μὲν τις τῷ βασιλεῖ γνώριμος βουλόμενος γενέσθαι· ὁ δὲ τις τὴν οἰκείαν ἐν λόγοις δύναμιν εἰς πολλοὺς ἄγειν ἐσπουδακῶς, μηδαμῶς ἀγνοεῖσθαι θέλων ἦν πολλοῖς πόνοις παιδείαν ἐκτήσατο.

CAP. XXII.

Περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τῷ νέῳ.

Ἐγὼ δὲ οὔτε τῷ βασιλεῖ γνωρισθῆναι σπουδάζων, οὔτε λόγων ἐπιδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος, αὐτὰ ψιλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας τὰ προσόντα κατὰ τῷ βασιλεῖ ἀπομνημονεῦσαι προήρημαι· ἐπεὶ καὶ τῷ σιγῆσαι αὐτὰ οὕτως ὄντα χρηστὰ ζημίαν κρίνω μὴ γνωσθέντα^[ΑΙ. τῷ.] τοῖς μεθ' ἡμᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ, ἐν βασιλείᾳ τεχνεῖς καὶ τραφεῖς, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς εἶχε βλακῶδες· ἀλλ' οὕτως ἦν φρόνιμος, ὡς τοῖς ἐντυγχάνουσι νομίζεσθαι διάπειραν πολλῶν εἰληφέναι πραγμάτων. Καρτερικὸς δὲ οὕτως ἦν, ὡς καὶ κρύος καὶ καύμα γενναίως ὑπομένειν· νηστεύειν τε τὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα

ἐν νυκτὶ διαρραγέντος, ᾧ ὄνομα Οὐππαρος ἦν, οἱ Βουργουνζῖωνες ἀστρατηγήτοις ἐπιθέμενοι, ὀλίγοι τε πρὸς σφόδρα πολλοὺς συμβαλόντες, ἐνίκησαν· τρισχῆλιοι γὰρ μόνοι περὶ τοὺς μυρίους κατήνεγκαν· καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθνος διαπύρως ἐχριστιάνισεν. Ὑπὸ δὲ τούτων τὸν χρόνον καὶ Βάρβας ὁ τῶν Ἀρειανῶν ἐπίσκοπος A.D. 430. ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τρισκαίδέκατον καὶ Οὐαλentinianou τὸ τρίτον, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός· καὶ καθίσταται εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Σαββάτιος· περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

CAP. XXXI.

Οἱα πεπώνθασιν ὑπὸ Νεστορίου Μακεδονيانοί.

[Val. μιμνήσθαι . . ἐπ' αὐτοῦ.]

Νεστόριος μέντοι παρὰ τὸ εἰωθὸς τῇ ἐκκλησίᾳ πράττων καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖσθαι ἐποίει, ὥς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα δείκνυσιν. Ἐν Γέρμῃ γὰρ πόλει τοῦ Ἑλλησπόντου Ἀυτῶνιος ἐπίσκοπος ὢν, καὶ πειθόμενος τῇ Νεστορίου περὶ τοὺς αἰρετικούς ὁρμῇ, Μακεδονιανούς ἐλαύνειν ἐσπούδαζε, πρόσχημα ἀπολογίας τὴν τοῦ πατριάρχου πρόσταξιν λαμβάνων. Οἱ οὖν Μακεδονيانοὶ μέχρι μὲν τινος τὸν σκυλμὸν ὑπέμενον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ὁ Ἀυτῶνιος σφοδρότερον ἔσκυλλε, μηκέτι φέροντες τὸ ἄχθος εἰς χαλεπὴν ἀπόνοιαν τρέπονται· ὑποπέμψαντές τε ἄνδρας ἐν δευτέρῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος τιθεμένους ἀναιροῦσιν αὐτόν. Τοῦτο τὸ μῦθος τῶν Μακεδονιανῶν ἐργασαμένων, ὁ Νεστόριος ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας ὁρμῆς ἔλαβε τὰ γενόμενα· πείθει τε τοὺς κρατοῦντας τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἀφελέσθαι. Ἀφηρέθησαν οὖν ἢ τε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἢ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν ἔσχον ἐν τοῖς ἐν Ἑλλησπόντῳ ἀγροῖς· τινὲς δὲ αὐτῶν προσεχώρησαν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ ὁμοουσίου· τῇ πίστει συνθέμενοι. Ἀλλὰ 'φιλοῖνοις,' ὥς φησὶν ἡ παροιμία, 'οἶνος οὐ λείπει, οὐδὲ φιλονεικῶ μάχῃ' καὶ Νεστορίῳ τοῖνυν φιλονεικοῦντι ἐξελαύνειν ἄλλους, αὐτὸν ἐξελαθῆναι τῆς ἐκκλησίας συνέπεσεν ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

CAP. XXXII.

Περὶ Ἀναστασίου πρεσβυτέρου, δι' οὗ καὶ Νεστόριος εἰς τὸ δυσσεβεῖν κατηνέχθη.

Συνὴν αὐτῷ Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, ἅμα αὐτῷ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας σταλείς· τοῦτον διὰ τιμῆς εἶχε πολλῆς, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συμβούλῳ ἐχρήτο. Καί ποτε ἐπ' ἐκκλησίας ὁ Ἀναστάσιος διδάσκων ἔφη, 'Θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλεῖτω μηδεὶς· Μαρία γὰρ ἄνθρωπος ἦν· ὑπὸ ἀνθρώπου δὲ Θεὸν τεχθῆναι ἀδύνατον.' Τοῦτο ἀκουσθέν πολλοὺς κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς ἐν ταύτῃ πάντας ἐτάραξεν· ἦσαν γὰρ πάλαι διδασκόμενοι θεολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ μηδαμῶς αὐτὸν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἄνθρωπον, χωρίζειν ἐκ τῆς θεότητος, πειθόμενοι τῇ τοῦ ἀποστόλου φωνῇ λεγούσῃ, 'Εἰ καὶ ² Cor. v. 11 ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκουμεν' καί, 'Διὸ ἀφέντες τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώ- Heb. vi. 1. μεθα.' Ταραχῆς οὖν, ὡς ἔφη, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενομένης, ὁ Νεστόριος τὸν τοῦ Ἀναστασίου λόγον κυρώσασθαι σπεύδων, — οὗ γὰρ ἐξελέγχεσθαι ὡς βλάσφημον τὸν παρ' αὐτοῦ τιμώμενον ἤθελε, — συνεχῶς περὶ τούτου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκε, φιλονεικότερόν τε περὶ αὐτοῦ τὰς ζητήσεις ποιούμενος, καὶ πανταχοῦ τὴν λέξιν τοῦ 'Θεοτόκος' ἐκβάλλων. Διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως παρ' ἄλλοις ἄλλως ἐκδεχθείσης, διαίρεσις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστῶτες νῦν μὲν ταῦτα ἔλεγον, νῦν δὲ τὰ ἕτερα· συγκατετίθεντό τε ἐν ταύτῃ καὶ ἡρνοῦντο. Νεστόριος δὲ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶχεν, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Κύριον, καὶ ὡς Παῦλον τοῦ Σαμοσατέως καὶ Φωτεινοῦ τὸ δόγμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἄγων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου τοσαύτη ἐκινήθη ζήτησις καὶ ταραχὴ, ὡς καὶ συνόδου οἰκουμενικῆς δεηθῆναι. Ἐγὼ δὲ ἐντυχὼν τοῖς παρὰ Νεστορίαν λόγοις ἐκδοθεῖσιν ἀγνοοῦντα ἐφευρίσκω τὸν ἄνδρα· καὶ μετ' ἀληθείας ἐρῶ· οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν ὧν εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην, οὔτε χαρίζομένος τισιν ἐλαττονοῦντα ὧν ἐφεῦρον ἐκθήσομαι. Οὐ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον ζηλῶν οὔτε μὴ Φωτεινόν, μηδ' ὅλως ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμολύκια πεφόβηται. Καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς· φυσικῶς γὰρ εὐλαος ὢν, πεπαιδευσθαι μὲν

ἐνομίζετο, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀνάγωγος ἦν· καὶ τὰς τῶν παλαιῶν ἐρμηνέων βίβλους ἀπηξίου μανθάνειν· τυφούμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας οὐκ ἀκριβῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς, ἀλλὰ πάντων κρεῖττον αὐτόν· ἐνόμιζεν αὐτόν. Αὐτίκα γοῦν ἡγνόησεν, ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου γέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι
 [γέγραπται.]
 1 John iv. 3. 'πάν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι.' Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζοντες ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. Διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἐρμηνεύει αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὥς τινες εἶεν ῥαδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες· συνανειληπταὶ δὲ ἡ ἀνθρωπότης τῇ θεότητι· καὶ οὐκέτι εἰς δύο, ἀλλὰ ἓν. Τοῦτο θαρροῦντες οἱ παλαιοὶ 'Θεοτόκον' τὴν Μαρίαν λέγειν οὐκ ὥκνησαν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῇ τρίτῃ λόγῳ τῇ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα φησί:

Euseb. Vit.
 Con. iii. 43.

Καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ 'μεθ' ἡμῶν Θεός' δι' ἡμᾶς ἠνέσχετο· καὶ τόπος αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως ὀνομαστὶ παρ' Ἑβραίοις ἢ Βηθλέεμ ἐκηρύττετο. Διὸ δὴ καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη τῆς Θεοτόκου τὴν κύσιν μνήμασι θαυμασίοις κατεκόσμη, παντοίως τὸ τῇδε ἱερὸν ἄντρον φαιδρύνουσα.

Cp. Orig.
 Comm. in
 Rom. l. i. 5.

Καὶ Ὀριγένης δὲ ἐν τῇ πρώτῃ τόμῳ τῶν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴν ἐρμηνεύων πῶς 'Θεοτόκος' λέγεται πλατῶς ἐξήτασε. Φαίνεται τοίνυν ὁ Νεστορίος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν· διὸ καθὼς ἔφη, τὴν λέξιν μόνην περιίσταται. Ἐπεὶ ὅτι ψιλὸν οὐ λέγει ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, ὥς Φωτεινὸς ἢ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι αὐτοῦ προσομιλίας διδάσκουσιν· ὥς οὐδαμοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ ἐνούσιον. Οὐ μὴν ὥς Φωτεινὸς καὶ ὁ Σαμοσατεὺς ἀναιρεῖ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν· τοῦτο γὰρ καὶ Μανιχαῖοι καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανοῦ δογματίζοντες ἐτόλμησαν. Οὕτω μὲν οὖν τὸν Νεστορίον φρονούντα εὗρίσκω ἐγὼ, ἕκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ ἔρασταί αὐτοῦ λέγουσιν. Οὐ μικρὰν μέντοι ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἡ ψυχρολογία Νεστορίου ἐκίνησεν.

CAP. XXXIII.

Περὶ τοῦ γενομένου μύσους ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν φυγάδων δούλων.

Καὶ τούτων γενομένων, ἐπισυνέβη μυσαρὸν τι πρᾶγμα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν γενέσθαι. Οἰκείται γὰρ ἐνδὸς τῶν μεγάλα δυναμένων, βάρβαροι ὄντες τὸ γένος, ἀπηνόους τοῦ δεσπότου πειρώμενοι, τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγουσι· καὶ ξιφηροῦντες εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσεπήδησαν· παρακαλούμενοί τε ἐξελθεῖν οὐδενὶ τρόπῳ ἐπέιθοντο, ἀλλ' ἐμποδὼν ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις ἐγίνοντο. Ἐπὶ τε ἡμέρας πολλὰς τὰ ξίφη γυμνὰ κατέχοντες, ἕτοιμοι πρὸς τὸ ἀμύνασθαι πάντα τὸν προσιόντα ἐγίνοντο· καὶ δὴ ἕνα τῶν κληρικῶν ἀποσφάζαντες, καὶ ἄλλον τραυματίαν ποιήσαντες, τέλος ἐπικατέσφαξαν ἑαυτούς. Καὶ τις τῶν παρόντων οὐ καλὸν ἔλεγε σημαίνειν τὸν μολυσμὸν τοῦ ναοῦ, ἐπιλέγων ἀρχαίου τινὸς ποιητοῦ δύο ἰάμβους·

Σημεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ,
Ὅταν ἐν ναοῖς ἐγκατασκήψῃ μῦθος.

Καὶ τῆς δόξης ὁ εἰπὼν οὐ διήμαρτεν· τὴν διαίρεσιν γὰρ, ὥς ἔοικεν, ἐσήμαινε τοῦ λαοῦ, καὶ καθαίρεσιν τοῦ αἰτίου τῆς διαιρέσεως.

CAP. XXXIV.

Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου συναθροισθείσης συνόδου.

Οὐ πολὺς γὰρ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους πρόσταγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἐφεσίῳν συνιέναι ἐκέλευσεν. Εὐθύς οὖν μετὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ὁ Νεστόριος σὺν πολλῇ δυνάμει ὄχλων παρῆν εἰς τὴν Ἐφεσον, εὗρίσκει τε πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων συνεληλυθότας ἐκεῖ. Ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος μικρὸν ὑστερήσας, περὶ τὴν Πεντηκοστὴν ἀπήντησεν· πέμπτη δὲ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἡμέρᾳ καὶ Ἰουβενάλιος ὁ τῆς Ἱεροσολύμων ἐπέστη· Ἰωάννου δὲ τοῦ Ἀντιοχείας βραδύναντος, οἱ παρόντες ἀνεκύνουν τὸ ζήτημα. Καὶ Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀκροβολισμοὺς τινας ἐποιεῖτο τῶν λόγων, Νεστόριον ταραττεῖν βουλόμενος· καὶ γὰρ ἀπεχθὼς εἶχε πρὸς αὐτόν. Καὶ δὴ πολλῶν θεολογούντων τὸν Ἰησοῦν, Ἐγὼ, ἔφη Νεστόριος, τὸν γεγόμενον

διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον οὐκ ἂν Θεὸν ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο
 καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς ὑμᾶς οὐκ
 ἐλεύσομαι· καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ἡθροί-
 ζετο, οἱ τῇ αὐτοῦ ἡκολούθουν γνώμῃ. Διηροῦντο οὖν οἱ παρόντες
 εἰς δύο τμήματα· οἱ οὖν περὶ Κύριλλον συνέδριον ποιησάμενοι,
 ἐκάλεσαν τὸν Νεστόριον· ὃ δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, εἰς τὴν παρουσίαν
 Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείως ὑπεριθήμενος. Οἱ δὲ περὶ Κύριλλον τὰς
 προσομιλίας Νεστορίου, ἃς περὶ τοῦ ζητήματος εἰρήκει, πολλάκις
 ὑπαναγρόντες, ἐξ αὐτῶν τε κρίναντες εὐτόνως βλασφημήσαντα εἰς
 τὸν Ὑῖδον τοῦ Θεοῦ, καθέλουν αὐτόν. Τούτου γενομένου, οἱ περὶ
 Νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον ποιησάμενοι, καθαιροῦσι
 Κύριλλον, καὶ σὺν αὐτῷ Μέμνονα τὸν τῆς Ἐφέσου ἐπίσκοπον.
 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστη Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντι-
 χείας ἐπίσκοπος· καὶ γνοὺς τὰ γενόμενα, ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον,
 [τῷ] ὥς αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς, τὸ θερμῶς ποιῆσαι τὴν Νεστο-
 ρίου καθαίρεσιν· Κύριλλος δὲ ἅμα καὶ Ἰουβενάλῳ ἀμυνόμενος
 τὸν Ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ αὐτόν. Τούτων δὴ τότε οὕτω συμπε-
 φυρμένων, γνοὺς ὁ Νεστόριος εἰς κοινωνίαν προβᾶσαν τὴν φιλονει-
 κίαν, ἐκ μεταμελείας 'Θεοτόκου' τὴν Μαρίαν ἐκάλει, λέγων,
 'Λεγέσθω,' φησὶ, 'καὶ "Θεοτόκος" ἡ Μαρία, καὶ παυσάσθω τὰ
 λυπηρά.' Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτὸν ἐκ μετανοίας ταῦτα λέγοντα προσε-
 δέξατο· διὸ καὶ ἄχρι νῦν καθηρημένος εἰς ἑξορίαν πεμφθεὶς εἰς
 τὴν Ὁασιν κατοικεῖ. Ἡ μὲν οὖν τότε γενομένη σύνοδος τοιοῦτον
 A.D. 431. ἔσχε τὸ τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα ἐν ὑπατεῖᾳ Βάσσου καὶ
 Ἀντιόχου, τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ἰωάννης δὲ κατα-
 λαβὼν τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς συναγαγὼν ἐπισκόπους,
 καθαιρεῖ Κύριλλον ἤδη κατειληφότα τὴν Ἀλεξάνδρειαν· μικρόν τε
 ὕστερον λύσαντες τὴν ἑχθραν, συνέβησάν τε εἰς φιλίαν καὶ ἀλλή-
 λους τοὺς θρόνους ἀπέδωκαν. Μετὰ δὲ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν
 δεινὴ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ταραχὴ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐγένετο·
 διηρέθη γὰρ ὁ λαὸς διὰ τὴν, ὡς φθάσας εἶπον, ψυχρολογίαν αὐτοῦ.
 Κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν 'ἀνεθεμάτισαν·'
 οὕτω γὰρ οἱ Χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου
 ψήφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες φανερὰν τοῖς
 ἅπασι καταστήσωμεν.

CAP. XXXV.

Ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν Νεστορίου, τὸν Πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐνθρονίσαι, προχειρίζονται τινες τῶν ἐπισκόπων Μαξιμιανὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον.

Πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπων ζήτησις ἦν· καὶ πολλοὶ μὲν Φίλιππον, οὗ καὶ ἤδη ἐπεμνήσθημεν, πλείους δὲ τὸν Πρόκλον ἐπελέγοντο. Καὶ ἐκράτησεν ἂν ἡ Πρόκλον γνώμη, εἰ μὴ τινες τῶν μεγάλα δυναμένων ἐκώλυσαν, φήσαντες κανόνα ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν τὸν ὀνομασθέντα τινὸς πόλεως ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μεταφέρεισθαι πόλιν· τοῦτο λεχθὲν καὶ πιστευθὲν τὸν λαὸν ἡσυχάζειν ἠνάγκαζεν. Τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου μετὰ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον, ἐν τοῖς πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτέτακτο. Οὗτος ὑπόληψιν εὐλαβείας πάλαι ἐκέκτητο, διότι οἰκείοις ἀγαλώμασι κατεσκευάζει μνήματα, ὥστε ἐν αὐτοῖς τοὺς εὐλαβεῖς τελευτῶντας κηδεύεσθαι· ἦν δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ,² 2 Cor. xi καὶ ἀπραγμονέστερον ζῆν προαιρούμενος.

CAP. XXXVI.

Παραδείγματα δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι, ἤδη τῆς Κυζίκου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ τούτου βραχεὰ εἰπεῖν. Οὗ μοι δοκοῦσιν ἀληθεύσαι οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἡ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον, ἢ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ πολλάκις χρειωδῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα. Εὐσέβιος γοῦν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ἀλέξανδρον μίᾳ τῶν ἐκ Καππαδοκίας πόλεων ἐπίσκοπον ὄντα, εὐχῆς ἕνεκα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενόμενον, κατασχέσθαι ὑπὸ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν φησὶ, καὶ εἰς τόπον Ναρκίσσου τοῦ ἐπισκόπου ἐνθρονισθῆναι, καὶ τοῦ λοιποῦ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου προστῆναι. Οὕτω μὲν οὖν παρὰ τοῖς παλαιότεροις ἡμῶν ἀδιάφορον ἦν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταγεῖν ἐπίσκοπον, ὅσῳκίς χρεῖα ἐκάλει. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν περὶ τούτου κανόνα τῇδε συζητεῖν

Euseb. I
vi. 11.

CAP. XXVI.

Περὶ Σισινίου τοῦ μετὰ Ἀττικὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπήσαντος.

Ἐγένετο δὲ μετὰ τὴν τελευταίαν Ἀττικοῦ πολλή φιλονεικία περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου, ἄλλων ἄλλον ζητούντων· τινὲς μὲν γὰρ, φησὶ, Φίλιππον τὸν πρεσβύτερον ἐζήτουν· τινὲς δὲ Πρόκλον· καὶ οὗτος δὲ πρεσβύτερος ἦν. Κοινῇ δὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐπόθει γινεσθαι Σισίνιον· ὅς τις πρεσβύτερος μὲν ἦν καὶ αὐτὸς, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν ἐτέτακτο, ἀλλ' ἐν προαστείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὃ ἐπώνυμον Ἐλαία, τὴν ἱερωσύνην ἐκεκλήρωτο· ὅπερ καταντικρὺ μὲν κείται τῆς πόλεως, ἐν αὐτῷ δὲ ἐξ ἔθους ἡ ἀναλήψιμος τοῦ Σωτῆρος ἐπιτελείται πάνδημος ἑυρτή. Πόθον δὲ εἶχον τοῦ ἀνδρὸς πάντες οἱ λαϊκοί, ὅτι ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητος ἦν, καὶ μάλιστα ὅτι τοὺς πτωχοὺς ὑπὲρ δύναμιν ἔσπουδαζεν. Κατεκράτησεν οὖν ἡ τῶν λαϊκῶν σπουδή· καὶ χειροτονεῖται Σισίνιος τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, τῇ ἐξῆς ὑπατείας, ἧτις ἦν Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου Αὐγούστου τὸ δεύτερον. Ἐπὶ τούτῳ Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη ἕτερος, πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο ἐν τῇ πεπονημένῃ αὐτῷ Ἑκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, διαβάλλων καὶ τὸν χειροτονηθέντα καὶ τοὺς χειροτονήσαντας, καὶ πολλῶν πλέον τοὺς λαϊκοὺς· τοιαῦτα τε εἶπεν, οἷα οὐκ ἂν ἐλοίμην παραδοῦναι γραφῇ, ἐπεὶ κάκεινον οὐκ ἀποδέχομαι τῆς προπετείας, τοιαῦτα γραφῇ παραδοῦναι τολμήσαντα· μικρὰ δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι.

Cp. 2 Cor.
viii. 3.

A.D. 426.

CAP. XXVII.

Περὶ Φιλίππου πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Σίδης.

Φίλιππος Σιδίτης μὲν ἦν τὸ γένος· Σίδη δὲ πόλις τῆς Παμφυλίας, ἀφ' ἧς ὄρητο καὶ Τρώϊλος ὁ σοφιστής, οὗ καὶ συγγενὴ ἑαυτὸν εἶναι ἐσεμνύνετο. Διάκονος δὲ ἦν, ἐπεὶ τὰ πολλὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ συνῆν· ἐφιλοπόνει δὲ καὶ περὶ λόγους, καὶ πολλὰ καὶ παντοῖα βιβλία συνῆγε· ζηλώσας δὲ τὸν Ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα, πολλὰ συνέγραφε, τά τε τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλία ἀνασκευάζων, καὶ Ἑκκλησιαστικῇ

ἱστορίαν' συνέθηκεν' ἦν ἐν τριάκοντα ἑξ βιβλίοις διεῖλεν' ἕκαστον δὲ βιβλίον εἶχε τόμους πολλοὺς, ὥς τοὺς πάντας ἐγγὺς εἶναι χιλίους· ὑπόθεσις δὲ ἑκάστου τόμου ἰσάζει τῷ τόμῳ. Τὴν μὲν οὖν πραγματείαν ταύτην οὐκ 'ἐκκλησιαστικὴν' ἱστορίαν, ἀλλὰ 'Χριστιανικὴν' ἐπέγραψεν· πολλὰς δὲ συνεισφέρει ὕλας εἰς αὐτὴν, δεικνύναι βουλόμενος μὴ ἀπείρως ἔχειν ἑαυτὸν τῶν φιλοσόφων παιδευμάτων· διὸ καὶ συνεχῶς γεωμετρικῶν τε καὶ ἀστρονομικῶν καὶ ἀριθμητικῶν καὶ μουσικῶν θεωρημάτων ποιεῖται μνήμην, ἐκφράσεις τε λέγων νήσων καὶ ὀρέων καὶ δένδρων καὶ ἄλλων τιῶν εὐτελῶν. Δι' ὧν καὶ χαύνην τὴν πραγματείαν εἰργάσατο· διὸ καὶ, ὥς νομίζω, ἀχρεῖον αὐτὴν καὶ ἰδιώταις καὶ εὐπαιδεύτοις πεποίηκεν· οἱ ἰδιῶται μὲν γὰρ τὸ κεκομψυμένον τῆς φράσεως ἰδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν, οἱ δὲ εὐπαίδευτοι τῆς ταυτολογίας καταγινώσκουσιν. Ἄλλ' ἕκαστος μὲν περὶ τῶν βιβλίων ὥς ἔχει γνώμης κρινέτω· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι, ὅτι τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας συγχέει. Μνημονεύσας γὰρ τῶν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου χρόνων, αὐθις ἐπὶ τοὺς Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου χρόνους ἀνέδραμεν· καὶ τοῦτο ὥς πλείστον ποιεῖ. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ Φιλίππου· ὃ δὲ ἐπὶ Σισινίου γέγονεν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

CAP. XXVIII.

Ἦς Πρόκλον Κυζίκου ἐπίσκοπον ὁ Σισίνιος χειροτόνησεν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο.

Τοῦ Κυζικηνῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ Σισίνιος Πρόκλον χειροτόνησε πρὸς ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου· μέλλοντος οὖν διάγειν ἐπ' αὐτὴν, φθάνουσιν οἱ Κυζικηνοί, καὶ χειροτονουσί τινα ἀσκητικόν, ᾧ ὄνομα ἦν Δαλμάτιος. Καὶ τοῦτο ἐποίησαν ἀμελήσαντες τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν ἐπισκόπου μὴ γίνεσθαι· ἡμέλησαν δὲ τοῦ νόμου τούτου, ὥς Ἀττικῷ μόνῳ εἰς πρόσωπον παρασχεθέντος. Ἔμελλεν οὖν ὁ Πρόκλος οἰκείας μὲν ἐκκλησίας μὴ προσεῖναι, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰς διδασκαλίας ἀνθῶν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου κατὰ χώραν ἐροῦμεν. Σισίνιος δὲ οὐδὲ δύο ὅλους ἑναυτοὺς ἐπιβιόσας τῇ ἐπισκοπῇ ἐτελεύτησεν ἐν ἔπαυσει· ἱερὸν καὶ Ἀρδαβασίου, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου A.D. 427.

δ' οὖν, ἦκε παρὰ τὸν αἰγιαλὸν· εὐχὴν τε ἐκτελέσας ἤψατο ἐνὶ τῶν σχοινίων, καὶ τοῦ ἔργου παρεκελεύσατο ἔχεσθαι· τῶν δὲ βραχὺν ὥθισμὸν ποιησαμένων, δρομαία ἡ ναὺς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορεύετο. Τοῦτο τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶ Σιλβανοῦ γενόμενον πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν εἰς εὐλάβειαν ἤγεν. Ἦν δὲ Σιλβανὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀνὴρ ἀγαθός· κατιδὼν γοῦν τοὺς κληρικοὺς ἐμπορίαν ποιουμένους τὰς τῶν δικαζομένων ἐρεσχελίας, οὐδένα τὸν τοῦ κλήρου δικαστὴν ἐδίδου ποτέ· ἀλλὰ τὰ βιβλία τῶν δεομένων δεχόμενος, παρεκάλει ἕνα τῶν πιστῶν λαϊκῶν, ὃν ᾗδει φιλοῦντα τὸ δίκαιον· κάκεινφ ἐγχειρίσας τὴν ἀκρόασιν, τοὺς δικαζομένους τῆς ἐρεσχελίας ἀπήλλασσεν· καὶ διὰ ταῦτα γοῦν μεγίστην εὐκλειαν παρὰ πᾶσιν ἐκέκτητο. Τὰ μὲν οὖν περὶ Σιλβανοῦ, εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει εἴρηται, ἀλλ' οὐκ ἀχρεῖως ἡγοῦμαι μνήμην αὐτῶν γεγονέναι· ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν. Μαξιμianoῦ τοίνυν προχειρισθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡσύχαζε πράγματα.

A.D. 481.

CAP. XXXVIII.

Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων, ὅπως ἐχριστιάνισαν τῆνικαῦτα πολλοί.

Περὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων ἐχριστιάνισαν διὰ πάθος τοιούδε· ἀπατεῶν τις Ἰουδαῖος ὑπεκρίνατο εἶναι Μωϋσῆς· πεπέμφθαι δὲ ἔλεγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπως ἂν τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας Ἰουδαίους ἐκβάλῃ διὰ τῆς θαλάσσης ἀγαγών· αὐτὸς γὰρ εἶναι ἔλεγεν ὁ καὶ τὸν Ἰσραὴλ πάλαι διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σώσας. Ἐφ' ὅλον οὖν ἐνιαυτὸν περιήει καθ' ἐκάστην τῆς νήσου πόλιν· καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς οἰκοῦντας Ἰουδαίους τὰ τοιαῦτα πιστεύειν ἀνέπειθε. Παρήνει τε πάντα τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα καταλιπεῖν· ἄξιον γὰρ αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο. Οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι βουκολούμενοι πάντων μὲν τῶν ἔργων ἡμέλουν· κατεφρόνουν δὲ καὶ ὧν ἐκέκτηντο, τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ἀφέντες λαμβάνειν αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἡμέρα ἣν ὁ ἀπατεῶν Ἰουδαῖος ὀσμίνευσεν, ἡγείτο μὲν αὐτὸς, ἡκολούθουν δὲ οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι καὶ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ. Ἄγει οὖν αὐτοὺς ἐπὶ τι ἀκρωτήριον

ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐκνεῦον, καὶ κυβιστῶν κατ' αὐτῆς ἐκέλευε. Τοῦτο οὖν ἐποιοῦν οἱ πρότεροι τῷ κρημνῷ προσπελάσαντες, καὶ εὐθὺς ἔθνησκον, τοῦτο μὲν τοῖς κρημνοῖς προσρηγνύμενοι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἀποπνιγόμενοι. Καὶ πλείους ἂν διεφθάρησαν, εἰ μὴ Θεοῦ προνοήσαντος παρέτυχον ἄνδρες Χριστιανοὶ, ἅλειός τε καὶ ἔμποροι, οἱ τοὺς μὲν πνιγόμενους ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε τῆς ἀνοίας αἰσθησιν ἐν τῷ κακῷ πάσχειν λαμβάνοντας· τοὺς δὲ ἄλλους ἀνείργον ῥίπτειν ἑαυτοὺς, μηνύοντες τὴν ἀπώλειαν τῶν πρότερον ῥιψάντων ἑαυτοὺς, οἱ καὶ γνόντες τότε τὴν ἀπάτην, ἐμέμφοντο μὲν τὴν ἄκριτον ἑαυτῶν πίστιν. Τὸν δὲ ψευδομωῦσιν ἀνελεῖν σπεύδοντες, συλλαβεῖν οὐ δεδύνηται· ἀφανὴς γὰρ ἐγένετο, ὑπόνοιάν τε παρέσχε τοῖς πλείοσιν, ὥς εἴη δαίμων ἀλάστωρ, ἀνθρώπου σχῆμα ὑποδὺς, ἐπὶ λύμῃ τοῦ ἐκεῖ ἔθνους αὐτῶν. Διὰ δὲ τὸδε τὸ πάθος πολλοὶ τότε τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Ἰουδαίων χαίρειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ φράσαντες, τῇ πίστει τοῦ Χριστιανισμοῦ προσεχώρησαν.

CAP. XXXIX.

Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ.

Μικρὸν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον Παῦλος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος θεοφιλοῦς ὄντως ἀνδρὸς δόξαν ἐκτήσατο, καὶ πολλῶ πλείον ἢς ἐκέκτητο πρότερον. Συμβὰν γὰρ ἐμπρησμὸν γενέσθαι χαλεπώτατον, καὶ οἷος οὐδεπώποτε ἐγγόνει πρότερον, πολὺ γὰρ μέρος τῆς πόλεως τὸ πῦρ κατηνάλωσεν, ὥς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὠρεῖων ἀπολέσθαι, καὶ τὸ δημόσιον, ᾧ ἐπώνυμον ἐστὶν Ἀχιλλεύς, τέλος ἐπινερόμενον τὸ πῦρ καὶ τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ τῇ κειμένῃ πλησίον τοῦ Πελαργοῦ προσέβαλεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος κινδυνεύουσιν τὴν ἐκκλησίαν ἑώρα, εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον Θεῷ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς σωτηρίας ἐπέτρεπε· καὶ οὐ διέλιπεν εὐχόμενος ὑπὲρ τε τῆς πόλεως καὶ τοῦ εὐκτηρίου τόπου. Θεὸς δὲ ἄρα ἐπήκουσε τοῦ ἀνδρὸς, ὥς τὸ ἔργον ἀπέδειξεν· τὸ γὰρ πῦρ εἰς τὸν εὐκτήριον διὰ πασῶν θυρῶν καὶ θυρίδων εἰσπεσὼν οὐδὲν ἔλυμήνατο. Ἀλλὰ πολλὰ μὲν τῶν πέριξ γειτνιαζόντων ἠφάνιζεν· αὐτὸν δὲ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ ὄλῳ πυρὶ νικῶντα αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἔκκαυσιν. Καὶ τούτου ἐπὶ δύο νυχθήμερα γενο-

μένου, ἀπεσβέσθη μὲν ὁ σύμπας ἐμπρησμὸς πολλὰ μέρη καταναλώσας τῆς πόλεως· ἡ δὲ ἐκκλησία ἐωρᾶτο ἀκέραιος. Καὶ τότε θαυμαστὸν, ὅτι μὴδὲ καπνοῦ ἴχνος ἦν ἰδεῖν ἐν τοῖς ξύλοις ἢ τοίχοις αὐτῆς. Τοῦτο μὲν οὖν γέγονε περὶ τὴν ἑπτακαίδεκάτην τοῦ Αἰγούστου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαίδεκάτον καὶ Μαξίμου. Ναυατιανοὶ δὲ σῶστρα τῆς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπιτελοῦσι περὶ τὴν ἑπτακαίδεκάτην τοῦ Αὐγούστου μηνός, εὐχαριστηρίους εὐχὰς πέμποντες τῷ Θεῷ. Σχεδὸν πάντες διὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς συμβᾶν θαῦμα τιμῶσιν ἐξ ἐκείνου τὸν τόπον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἅγιον προσκυνοῦσιν, οὐ μόνον Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνιζόντων οἱ πλείονες. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων.

CAP. XL.

Ὡς Μαξιμιανὸν ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.

Μαξιμιανὸς δὲ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μηνὶν ἡσυχῶς τῆς ἐκκλησίας προστάς ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἀρεοβίνδου καὶ Ἀσπαρος, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός. Συνέβη δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐβδομάδᾳ εἶναι τῶν νηστειῶν, τὴν γεινιάζουσιν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ· ἡμέρα δὲ ἦν καλουμένη πέμπτη. Τότε δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος προενόησεν. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾗ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ' ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ, τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν. Τούτῳ γὰρ καὶ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Κελεστίνου ἐπιστολαὶ παροῦσαι ἐγίνοντο σύμφηφοι, ὡς ἐκεῖνος ἀπεστάλκει Κυρίλλῳ τε τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἀντιοχείας καὶ Ρούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης, διδάσκων ὡς οὐδὲν κωλύει τὸν τε ἑτέρας πόλεως ὀνομασθέντα ἢ καὶ ὄντα ἐπίσκοπον εἰς ἄλλην μετατίθεσθαι. Ἐνθρονισθεὶς οὖν ὁ Πρόκλος τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ Μαξιμιανοῦ σώματος ἐποιήσατο· καιρὸς δὲ ἤδη καὶ περὶ αὐτοῦ βραχέα διεξελεῖν.

CAP. XLI.

Περὶ Πρόκλου ἐπισκόπου, ὁποῖος τις ἦν.

Πρόκλος ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναγνώστης ἐτύγχανεν ὢν, ἐφοίτα
 γε εἰς διδασκάλους, καὶ ῥητορικῆς ἐγένετο ζηλωτής· τελέσας δὲ εἰς
 ἕνδρα τὰ πολλὰ παρῆν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ, ὑπογραφεὺς αὐτοῦ
 τῶν λόγων γενόμενος. Προκόψαντα δὲ αὐτὸν καὶ ἐν τῇ τάξει
 τῆς διακονίας Ἀττικὸς προηγάγετο· ἀξιοθεῖς δὲ καὶ πρεσβυτερίου,
 ὥς προείπον, ὑπὸ Σισιννίου πρὸς τὴν Κυζίκου ἐπισκοπὴν προ- Cr. c. 28
 ἐβλήθη. Ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγένετο· τότε δὲ τῆς ἐν Κων-
 σταντινουπόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον ἐκληρώθη. Ἦν δὲ ἀνὴρ
 ἀγαθὸς τὸ ἦθος, εἰ καὶ τις ἄλλος· ὑπὸ γὰρ τῷ Ἀττικῷ παιδευθεὶς
 πάντα αὐτοῦ τὰ χρηστὰ ἐμιμήσατο· τὴν δὲ ἀνεξικακίαν πλέον
 ἢ ἐκείνος ἐξήσκησεν. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς αἵρεσιώταις φοβερὸν ἐν
 καιρῷ ἑαυτὸν ἐπεδείκνυνεν, οὗτος δὲ προσηνὴς τοῖς πᾶσιν ἐγένετο·
 τούτῳ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ βίᾳ προσάγεσθαι προνοῶν. Αἵρεσιν [δὲ] Val
 γὰρ οὐδεμίαν σκύλλειν αἰρούμενος, τὸ ἀζώμα τῆς πρᾶότητος τῇ
 ἐκκλησίᾳ φυλάξας ἀπέδωκε, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὸν βασιλεῆα
 μιμούμενος Θεοδόσιον. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐκέκριτο κατὰ τῶν ὑπαι-
 τίων μὴ χρήσασθαι τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ· τούτῳ δὲ, μικρὰ φροντί-
 σαι τῶν μὴ φρονούντων περὶ Θεοῦ, ἢ ἐφρόνει αὐτός.

CAP. XLII.

Ὅτι πολὺν καταβάλλεται λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ Cr. c. 21
 βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου.

Ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἀπεδέχετο· καὶ γὰρ
 αὐτὸς τοῖς ἀληθῶς ἱερωμένοις ἐφάμιλλος ἦν, καὶ οὐδαμοῦ τοὺς
 διώκειν ἐθέλοντας ἀπεδέχετο. Τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι τῇ
 πρᾶότητι καὶ πάντας τοὺς ἀληθῶς ἱερωμένους ἐνίκα· καθάπερ ἡ
 βίβλος τῶν Ἀριθμῶν ἐπὶ Μωϋσέως φησὶ, 'Καὶ ὁ ἄνθρωπος Num. xi
 Μωϋσῆς πρῶτος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας
 ἐπὶ τῆς γῆς,' τουτέστι καὶ νῦν εἰπεῖν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος
 πρᾶς σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς
 γῆς. Διὰ ταύτην γὰρ αὐτοῦ τὴν πρᾶότητα καὶ ὁ Θεὸς τοὺς πολε-

μίλους αὐτῷ δίχα πολεμικῶν ἀγώνων ὑπέταττον· ὥς ἔδειξεν τὰ τε κατὰ τοῦ τυράννου Ἰωάννου τρόπαια, καὶ ἡ ἐπιγενομένη μετὰ ταῦτα τῶν βαρβάρων ἀπώλεια. Οἷα γὰρ τοῖς πάλαι δικαίως ὑπῆρχε παρὰ Θεοῦ, τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων τῷ θεοφι-
 Cp. vi. pref. λιστατῷ βασιλεῖ παρείχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ οὐ κολακεία ταῦτα γράφω, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας τὰ πᾶσι γενόμενα γνῶριμα παραθήσομαι.

CAP. XLIII.

ἽΟποῖα πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχῆσαντες.

Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν οἱ βάρβαροι, οὓς ἐκείνος πρὸς βοήθειαν κατὰ Ῥωμαίων ἐκάλεσεν, ἔτοιμοι ἦσαν κατατρέχειν τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς πυθόμενος, συνήθως τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἐπέτρεψε τῷ Θεῷ· εὐχαῖς τε σχολάσας οὐκ εἰς μακρὰν ἐξήνυσεν ἀ ἐξήτει λαβεῖν· οἷα γὰρ δὴ καὶ ἐγένετο τοῖς βαρβάροις καλὸν ἐπακοῦσαι. Θνήσκει μὲν αὐτῶν ὁ ἑξαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν Ῥούγας, βληθεὶς κεραυνῷ· λοιμός τε ἐπιλαβόμενος τὸ πλεῖστον τῶν ὑπ' αὐτῷ ἀνθρώπων διέφθειρε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐξήρκεσεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων ἀνάλωσεν. Καὶ τοῦτο εἰς δέος μέγιστον τοὺς βαρβάρους κατέστησεν, οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς ἔθνος γενναῖον τὸ Ῥωμαίων ὄπλα ἀνταίρειν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ὅτι πλέον ὑπὸ ἰσχυροῦ Θεοῦ βοηθουμένους ἐφεύρισκον. Τότε δὴ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητεῖαν, ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, τῇ γενομένῃ ἐκ Θεοῦ σωτηρίᾳ προσαρμόσας ἱκανῶς ἐθαυμάσθη. Ἡ δὲ προφητεία ἔστιν αὕτη·

Ezek. xxxviii. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ Γὰρ ἄρχοντα, Ῥῶς, Μοσδῶ, καὶ
 2, 22, 23. Θόβελ. Κρινῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ καὶ αἵματι, καὶ ὑετῷ κατακλύζοντι καὶ λίθοις χαλάζης. Καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξα-
 σθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γινώσκονται ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ Κύριος.

Σφόδρα μὲν οὖν, ὥς ἔφην, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος. Τῷ δέ γε βασιλεῖ διὰ τὴν πρῶτητα καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα παρείχεν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια· ἐν δὲ κακείνῳ.

CAP. XLIV.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντιανὸς ὁ νέος Εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.

Ἦν αὐτῷ θυγάτηρ ἐκ τῆς γαμετῆς Εὐδοκίας, ὄνομα Εὐδοξία· ταύτην Οὐαλεντιανὸς ὁ ἀνεψιὸς, ὁ ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἐσπερίων μερῶν καταστὰς βασιλεὺς, ᾗτησε πρὸς γάμον λαβεῖν. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπένευσε Θεοδόσιος, καὶ ἐβουλεύοντο ἐν μεσαιχιμῷ πον τοὺς γάμους τελέσαι, ἐδόκει δὲ μερισαμένους τὴν ὁδὸν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῦτο ποιῆσαι, μηνύει Οὐαλεντιανὸς, 'μὴ σκύλλεσθαι, αὐτὸς γὰρ ἥξειν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.' Ἀσφαλισάμενος οὖν τὰ ἐσπέρια μέρη αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παραγίνεται τοῦ γάμου χάριν. Οὐ ἐπιτελεσθέντος ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώ- A.D. 41
ρου καὶ Σινάτορος, λαβὼν τὴν γαμετὴν, αὐθις ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη ἀνέδραμεν· τοιοῦτο μὲν οὖν καὶ τότε τῷ βασιλεῖ εὐτύχημα γέγονεν.

CAP. XLV.

Ὡς ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν βασιλέα τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς ἑξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ καταθῆσθαι.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος τοὺς χωρίζομένους διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐπανήγαγε, φρονήσει παραμυθησάμενος τὴν λύπην αὐτῶν· τί δὲ τοῦτο ἦν λεκτέον. Τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν Κομάνοις τεθαμμένον, βασιλέα πείσας, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετεκόμισε. Καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς δημοσίᾳ πομπεύσας αὐτὸ εἰς τὴν ἐπάνυμνον τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέθετο. Πεισθέντες οὖν ἐπὶ τούτῳ οἱ δι' αὐτὸν χωριζόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ ἠνώθησαν· καὶ γέγονεν τῇ ἑξακιδεκάτῃ A.D. 41
ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, περὶ τὴν ἐβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Θανμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν τελευτήσαντος ἤψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφέλσατο. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη πού τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ

διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον οὐκ ἂν Θεὸν ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο
 καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς ὑμᾶς οὐκ
 ἐλεύσομαι· καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ἡθροί-
 ζετο, οἱ τῇ αὐτοῦ ἡκολούθουν γνώμῃ. Διηρουντο οὖν οἱ παρόντες
 εἰς δύο τμήματα· οἱ οὖν περὶ Κύριλλον συνέδριον ποιησάμενοι,
 ἐκάλεσαν τὸν Νεστόριον· ὁ δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, εἰς τὴν παρουσίαν
 Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείως ὑπερτιθέμενος. Οἱ δὲ περὶ Κύριλλον τὰς
 προσομιλίας Νεστορίου, ἃς περὶ τοῦ ζητήματος εἰρήκει, πολλάκις
 ὑπαναγνόντες, ἐξ αὐτῶν τε κρίναντες εὐτόνως βλασφημήσαντα εἰς
 τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καθεῖλον αὐτόν. Τούτου γενομένου, οἱ περὶ
 Νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον ποιησάμενοι, καθαιροῦσι
 Κύριλλον, καὶ σὺν αὐτῷ Μέμνονα τὸν τῆς Ἐφέσου ἐπίσκοπον.
 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστη Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιο-
 χείας ἐπίσκοπος· καὶ γνοὺς τὰ γενόμενα, ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον,
 [τῷ] ὥς αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς, τὸ θερμῶς ποιῆσαι τὴν Νεστο-
 ρίου καθαίρεσιν· Κύριλλος δὲ ἅμα καὶ Ἰουβενάλῳ ἀμυνόμενος
 τὸν Ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ αὐτόν. Τούτων δὴ τότε οὕτω συμπε-
 φυρμένων, γνοὺς ὁ Νεστόριος εἰς κοινωνίαν προβῶσαν τὴν φιλονει-
 κίαν, ἐκ μεταμελείας 'Θεοτόκον' τὴν Μαρίαν ἐκάλει, λέγων,
 'Λεγέσθω,' φησὶ, 'καὶ "Θεοτόκος" ἡ Μαρία, καὶ παυσάσθω τὰ
 λυπηρά.' Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτὸν ἐκ μετανοίας ταῦτα λέγοντα προσε-
 δέξατο· διὸ καὶ ἄχρι νῦν καθηρημένος εἰς ἐξορίαν πεμφθεὶς εἰς
 τὴν Ὁασιν κατοικεῖ. Ἡ μὲν οὖν τότε γενομένη σύνοδος τοιοῦτον
 A.D. 431. ἔσχε τὸ τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ
 Ἀντιόχου, τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ἰωάννης δὲ κατα-
 λαβὼν τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς συναγαγὼν ἐπισκόπους,
 καθαιρεῖ Κύριλλον ἤδη κατειληφότα τὴν Ἀλεξάνδρειαν· μικρὸν τε
 ὕστερον λύσαντες τὴν ἐχθραν, συνέβησάν τε εἰς φίλιαν καὶ ἀλλή-
 λους τοὺς θρόνους ἀπέδωκαν. Μετὰ δὲ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν
 δεινὴ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ταραχὴ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐγένετο·
 διηρέθη γὰρ ὁ λαὸς διὰ τὴν, ὥς φθάσας εἶπον, ψυχρολογίαν αὐτοῦ.
 Κοιτῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν 'ἀνεθεμάτισαν·'
 οὕτω γὰρ οἱ Χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου
 ψήφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες φανερὰν τοῖς
 ἅπασι καταστήσωμεν.

CAP. XXXV.

Ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν Νεστορίου, τὸν Πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐνθρονίσαι, προχειρίζονται τινες τῶν ἐπισκόπων Μαξιμιανὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον.

Πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπων ζήτησις ἦν· καὶ πολλοὶ μὲν Φίλιππον, οὗ καὶ ἤδη ἐπεμνήσθημεν, πλείους δὲ τὸν Πρόκλον ἐπελέγοντο. Καὶ ἐκράτησεν ἂν ἡ Πρόκλου γνώμη, εἰ μὴ τινες τῶν μεγάλα δυναμένων ἐκώλυσαν, φήσαντες κανόνα ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν τὸν ὀνομασθέντα τινὸς πόλεως ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μεταφέρεισθαι πόλιν· τοῦτο λεχθὲν καὶ πιστευθὲν τὸν λαὸν ἡσυχάζειν ἠνάγκαζεν. Τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου μετὰ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον, ἐν τοῖς πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτέτακτο. Οὗτος ὑπόληψιν εὐλαβείας πάλαι ἐκέκτητο, διότι οἰκείοις ἀναλώμασι κατεσκευάζει μνήματα, ὥστε ἐν αὐτοῖς τοὺς εὐλαβεῖς τελευτῶντας κηδεύεσθαι· ἦν δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ,² 2 Cor. xi. 6. καὶ ἀπραγμονέστερον ζῆν προαιρούμενος.

CAP. XXXVI.

Παραδείγματα δὲ ἂν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς ἀκάλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι, ἤδη τῆς Κυζίκου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ τούτου βραχέα εἰπεῖν. Οὗ μοι δοκοῦσιν ἀληθεύσαι οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἡ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον, ἡ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ πολλάκις χρειωδῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γεγόμενα. Εὐσέβιος γοῦν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ἀλέξανδρον μίᾳς τῶν ἐκ Καππαδοκίας πόλεων ἐπίσκοπον ὄντα, εὐχῆς ἕνεκα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγευόμενον, κατασχεθῆναι ὑπὸ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν φησὶ, καὶ εἰς τόπον Ναρκίσσου τοῦ ἐπισκόπου ἐνθρονισθῆναι, καὶ τοῦ λοιποῦ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου προστῆναι. Οὗτω μὲν οὖν παρὰ τοῖς παλαιότεροις ἡμῶν ἀδιάφορον ἦν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταγεῖν ἐπίσκοπον, ὅσάκις χρεῖα ἐκάλει. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν περὶ τούτου κανόνα τῇδε συζεῦδαι

Euseb. H. E.
vi. 11.

τῇ συγγραφῇ, δειχθήσεται ὅπως αὐτοῦ κατεψεύσαντο οἱ τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι κωλύσαντες. "Ἔστι δὲ ὁ κανὼν οὗτος·

C. of Antioch, can. 18.

[ἐξ αὐτοῦ.]

Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλθοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης γενομένην, τοῦτον μετέχει τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας, μόνον μηδὲν παρενοχλοῦντα τοῖς πράγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἕνθα ἂν συνάγοιτο. Ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν ὅπερ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος κρίνασα τὸ παριστάμενον ὀρίσῃ.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ κανὼν. "Ὅτι δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ ἀπὸ ἐτέρων πόλεων εἰς ἄλλας μετηνέχθησαν διὰ τὰς κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν χρείας, αὐτῶν τῶν μετενεχθέντων τὰ ὀνόματα παραθήσομαι. Περιγίνης ἐν Πάτραις ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος· καὶ ἐπειδὴ οἱ τῆς προειρημένης πόλεως αὐτὸν οὐκ ἐδέχοντο, ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐνθρονισθῆναι ἐν Κορίνθῳ τῇ μητροπόλει, τοῦ ἐκεῖ ἐπισκόπου τελευτήσαντος· καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου προέστη. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς πρότερον Σασίμων μίας τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεων ἐπίσκοπος ἦν, εἴτα γέγονε Ναζιανζοῦ. Μελλίτιος πρότερον τῆς ἐν Σεβαστείᾳ προέστη ἐκκλησίας, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προέστη. Δοσίθεον τὸν Σελευκείας ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας μετήγαγεν. Ὁ Ῥεβερέντιος ἀπὸ Ἀρκῶν τῆς Φοινίκης μετὰ ταῦτα μετηνέχθη εἰς Τύρον. Ἰωάννης ἀπὸ Γόρδου τῆς Λυδίας μετηνέχθη ἐν Προκονήσῳ, καὶ τῆς ἐκεῖ προέστη ἐκκλησίας. Παλλάδιος ἀπὸ Ἐλενουπόλεως μετηνέχθη εἰς Ἀσπωνα. Ἀλέξανδρος ἀπὸ Ἐλενουπόλεως μετηνέχθη εἰς Ἀδριανούς. Θεόφιλος ἀπὸ Ἀπαμείας τῆς ἐν Ἀσίᾳ μετηνέχθη εἰς Εὐδοκίουπολιν, τὴν τὸ παλαιὸν Σαλαμβρίαν καλουμένην. Πολύκαρπος ἀπὸ Σεξανταπρίστων τῆς Μυσίας μετηνέχθη εἰς Νικόπολιν τῆς Θράκης. Ἱεροφίλος ἀπὸ Τραπεζουπόλεως τῆς Φρυγίας μετηνέχθη εἰς Πλωτινούπολιν τῆς Θράκης. Ὀπτιμος ὁ ἀπὸ Ἀγδαμείας τῆς Φρυγίας μετηνέχθη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας. Σιλβανὸς ἀπὸ Φιλιππουπόλεως τῆς Θράκης μετηνέχθη εἰς Τρωάδα. Καὶ τοσούτων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τῶν οἰκείων πόλεων εἰς ἑτέρας μετατεθέντων αὐτάρκως ἐμνημονεύσαμεν. Περὶ δὲ Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως τῆς Θράκης μετενεχθέντος εἰς Τρωάδα, χρήσιμον βραχεία μνημονεύσαι νομίζω.

CAP. XXXVII.

Περὶ Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως εἰς Τρωάδα μετενεχθέντος.

Σιλβανὸς ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον Τρωάτλου τοῦ σοφιστοῦ· ἀκριβῶς δὲ Χριστιανίζειν ἐσπουδακώς, καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀσκῶν, τρίβωνα φορεῖν οὐ προήρητο. Μετὰ ταῦτα δὲ αὐτὸν Cp. iii. 1.
Ἀττικὸς ὁ ἐπίσκοπος συλλαβὼν ἐπίσκοπον τῆς Φιλιππουπόλεως κατέστησεν. Ὁ δὲ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ Θράκῃ διαγαγὼν, καὶ μὴ ὑποφέρων τὸ κρίνος,—λεπτὸν γὰρ εἶχε πᾶν καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα,—παρεκάλεσε τὸν Ἀττικόν, ὥστε εἰς τόπον αὐτοῦ ἕτερον χειροτονῆσαι· φήσας, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὸ κρίνος παραιτεῖσθαι τὴν ἐν Θράκῃ διαγωγὴν. Ἐτέρου οὖν διὰ τοῦτο ἀντικατασταθέντος, ἔμεινεν ὁ Σιλβανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, τὸν ἀσκητικὸν βίον ἄκρως μετερχόμενος. Τοσοῦτον δὲ ἄτυφος ἦν, ὥς τὰ πολλὰ ἐν τοσοῦτῳ πλήθει τῆς τηλικαύτης πόλεως ἀπὸ χορτίνων σανδαλίων προέρχεσθαι. Χρόνου δὲ τινος διαγενομένου, ὁ τῆς ἐν Τρωάδι προεστῶς ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν· διὸ παρήσαν οἱ Τρώες ζητοῦντες ἐπίσκοπον. Ἀττικοῦ δὲ διασκεπτομένου τίνα χειροτονήσῃ, συνέβη τὸν Σιλβανὸν ἐπὶ θέαν παρεῖναι αὐτοῦ. Ὁ δὲ θεασάμενος αὐτὸν, εὐθύς τὴν φροντίδα ἐπέθετο, καὶ πρὸς τὸν [Val. ἀπέθετο.]
Σιλβανόν, Ὁυκέτι πρόφασιν ἔχεις, φησὶ, τοῦ ἀποφυγεῖν ἐκκλησίας φροντίδα, ἣ γὰρ Τρωὰς κρυμὸν οὐκ ἔχει· ἀλλ' ἰδοὺ σοι τόπος εὐκαιρος πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν ἐκ Θεοῦ εὐτρεπίζεται· μὴ μέλλε οὖν, ἀδελφε, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Τρωάδα πορεύου. Μετέστη οὖν ἐκεῖ ὁ Σιλβανός· καὶ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον διηγῆσομαι. Ναὺς ἀχθοφόρος μεγίστη ἢ τοὺς μεγάλους κομίζουσα κίονας,—πλατὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι,—νεωστὶ κατεσκευάστο ἐν τῷ τῆς Τρωάδος αἰγιαλῷ· ταύτην τε ἕδει καθέλκεσθαι εἰς τὴν θάλασσαν. Πολλῶν τε καλωδίων καὶ πολυπληθείας ἀνδρῶν ἐλκόντων αὐτήν, οὐδαμῶς ἐκινεῖτο ἡ ναὺς. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο πολλαῖς ἡμέραις ἐγένετο, ᾤθησαν δαιμόνιον κατέχειν τὴν ναῦν· καὶ γενομένοι παρὰ τὸν ἐπίσκοπον Σιλβανόν, παρεκάλουν αὐτὸν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τόπου τελέσαι· οὕτω γὰρ μόνως τὴν ναῦν καθελκυσθῆναι ἐπίστευσαν. Ὁ δὲ μετριοφρονῶν ἁμαρτωλὸν ἑαυτὸν ἀπεκάλει, καὶ ἔλεγε· τὸ ἔργον δικαίου εἶναι τινος, οὐ μὴν ἑαυτοῦ. Ἐκλιπαρησάντων

δ' οὖν, ἦκε παρὰ τὸν αἰγιαλὸν· εὐχὴν τε ἐκτελέσας ἤψατο ἐνὸς τῶν σχοινίων, καὶ τοῦ ἔργου παρεκελεύσατο ἔχεσθαι· τῶν δὲ βραχὺν ὥθισμὸν ποιησαμένων, δρομαία ἡ ναὺς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορεύετο. Τοῦτο τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶ Σιλβανοῦ γενόμενον πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν εἰς εὐλάβειαν ἤγεν. Ἦν δὲ Σιλβανὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀνὴρ ἀγαθός· κατιδὼν γοῦν τοὺς κληρικοὺς ἐμπορίαν ποιουμένους τὰς τῶν δικαζομένων ἐρεσχελίας, οὐδένα τὸν τοῦ κλήρου δικαστὴν ἐδίδου ποτέ· ἀλλὰ τὰ βιβλία τῶν δεομένων δεχόμενος, παρεκάλει ἕνα τῶν πιστῶν λαϊκῶν, ὃν ᾗδει φιλοῦντα τὸ δίκαιον· κάκεινφ ἐγχειρίσας τὴν ἀκρόασιν, τοὺς δικαζομένους τῆς ἐρεσχελίας ἀπήλλασσεν· καὶ διὰ ταῦτα γοῦν μεγίστην εὐκλειαν παρὰ πᾶσιν ἐκέκτητο. Τὰ μὲν οὖν περὶ Σιλβανοῦ, εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει εἴρηται, ἀλλ' οὐκ ἀχρεῖως ἡγοῦμαι μνήμην αὐτῶν γεγονέναι· ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν. Μαξιμιανοῦ τοῖνυν προχειρισθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡσύχαζε πράγματα.

A.D. 481.

CAP. XXXVIII.

Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων, ὅπως ἐχριστιάνισαν τῆνικαῦτα πολλοί.

Περὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων ἐχριστιάνισαν διὰ πάθος τοιούδε· ἀπατεῶν τις Ἰουδαῖος ὑπεκρίνατο εἶναι Μωϋσῆς· πεπεμφθαι δὲ ἔλεγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπως ἂν τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας Ἰουδαίους ἐκβάλῃ διὰ τῆς θαλάσσης ἀγαγών· αὐτὸς γὰρ εἶναι ἔλεγεν ὁ καὶ τὸν Ἰσραὴλ πάλαι διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σώσας. Ἐφ' ὅλον οὖν ἐνιαυτὸν περιήει καθ' ἐκάστην τῆς νήσου πόλιν· καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς οἰκοῦντας Ἰουδαίους τὰ τοιαῦτα πιστεύειν ἀνέπειθε. Παρήνει τε πάντα τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα καταλιπεῖν· ἄξιον γὰρ αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο. Οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι βουκολούμενοι πάντων μὲν τῶν ἔργων ἡμέλουν· κατεφρόνουσαν δὲ καὶ ὧν ἐκέκτηντο, τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ἀφέντες λαμβάνειν αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἡμέρα ἣν ὁ ἀπατεῶν Ἰουδαῖος σήμαινεν, ἡγέιτο μὲν αὐτὸς, ἡκολοῦθουν δὲ οἱ σύμπαντες ὅμοιον καὶ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ. Ἄγει οὖν αὐτοὺς ἐπὶ τι ἀκρωτήριον

ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐκνεῦον, καὶ κυβιστᾶν κατ' αὐτῆς ἐκέλευε. Τοῦτο οὖν ἐποίουν οἱ πρότεροι τῷ κρημνῷ προσπελάσαντες, καὶ εὐθὺς ἔθνησκον, τοῦτο μὲν τοῖς κρημνοῖς προσρηγνύμενοι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἀποπνιγόμενοι. Καὶ πλείους ἂν διεφθάρησαν, εἰ μὴ Θεοῦ προνοήσαντος παρέτυχον ἄνδρες Χριστιανοὶ, ἅλειός τε καὶ ἔμποροι, οἱ τοὺς μὲν πνιγομένους ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε τῆς ἀνοίας αἰσθήσιν ἐν τῷ κακῷ πάσχειν λαμβάνοντας· τοὺς δὲ ἄλλους ἀνείργον ῥίπτειν ἑαυτοὺς, μηνύοντες τὴν ἀπώλειαν τῶν πρότερον ῥιψάντων ἑαυτοὺς, οἱ καὶ γνόντες τότε τὴν ἀπάτην, ἐμέμφοντο μὲν τὴν ἄκριτον ἑαυτῶν πίστιν. Τὸν δὲ ψευδομωῦσιν ἀνελεῖν σπεύδοντες, συλλαβεῖν οὐ δεδύνηται· ἀφανὴς γὰρ ἐγένετο, ὑπόνοιάν τε παρέσχε τοῖς πλείοσιν, ὥς εἴη θαίμων ἀλάστωρ, ἀνθρώπου σχῆμα ὑποδὺς, ἐπὶ λύμῃ τοῦ ἐκεῖ ἔθνους αὐτῶν. Διὰ δὲ τὸδε τὸ πάθος πολλοὶ τότε τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Ἰουδαίων χαίρειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ φράσαντες, τῇ πίστει τοῦ Χριστιανισμοῦ προσεχώρησαν.

CAP. XXXIX.

Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ.

Μικρὸν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον Παῦλος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος θεοφιλοῦς ὄντως ἀνδρὸς δόξαν ἐκτήσατο, καὶ πολλῶν πλείων ἥς ἐκέκτητο πρότερον. Συμβᾶν γὰρ ἐμπρησμὸν γενέσθαι χαλεπώτατον, καὶ οἷος οὐδεπώποτε ἐγγίνει πρότερον, πολὺ γὰρ μέρος τῆς πόλεως τὸ πῦρ κατηνάλωσεν, ὥς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὠρεῖων ἀπολέσθαι, καὶ τὸ δημόσιον, ᾧ ἐπώνυμον ἐστὶν Ἀχιλλεὺς, τέλος ἐπινεμόμενον τὸ πῦρ καὶ τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ τῇ κειμένῃ πλησίον τοῦ Πελαργοῦ προσέβαλεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος κινδυνεύουσιν τὴν ἐκκλησίαν ἑώρα, εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον Θεῷ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς σωτηρίας ἐπέτρεπε· καὶ οὐ διέλιπεν εὐχόμενος ὑπὲρ τε τῆς πόλεως καὶ τοῦ εὐκτηρίου τόπου. Θεὸς δὲ ἄρα ἐπήκουσε τοῦ ἀνδρός, ὥς τὸ ἔργον ἀπέδειξεν· τὸ γὰρ πῦρ εἰς τὸν εὐκτήριον διὰ πασῶν θυρῶν καὶ θυρίδων εἰσπεσὼν οὐδὲν ἔλυμήνατο. Ἀλλὰ πολλὰ μὲν τῶν πέριξ γειτνιαζόντων ἠφάνιζεν· αὐτὸν δὲ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ ὄλῳ πυρὶ νικῶντα αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλλουσιν ἔκκαυσιν. Καὶ τούτου ἐπὶ δύο νυχθήμερα γενο-

μένον, ἀπεσβέσθη μὲν ὁ σύμπας ἐμπρησμὸς πολλὰ μέρη καταναλώσας τῆς πόλεως· ἡ δὲ ἐκκλησία ἐωρᾶτο ἀκέραιος. Καὶ τότε θαυμαστὸν, ὅτι μὴδὲ καπνοῦ ἴχνος ἦν ἰδεῖν ἐν τοῖς ξύλοις ἢ τοίχοις αὐτῆς. Τοῦτο μὲν οὖν γέγονε περὶ τὴν ἑπτακαίδεκάτην τοῦ Αὔγουστου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαίδεκάτον καὶ Μαξίμου. Ναυατιανοὶ δὲ σῶστρα τῆς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπιτελοῦσι περὶ τὴν ἑπτακαίδεκάτην τοῦ Αὔγουστου μηνός, εὐχαριστηρίους εὐχὰς πέμποντες τῷ Θεῷ. Σχεδὸν τε πάντες διὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς συμβᾶν θαῦμα τιμῶσι ἐξ ἐκείνου τὸν τόπον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἅγιον προσκυνοῦσιν, οὐ μόνον Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνιζόντων οἱ πλείονες. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων.

CAP. XL.

Ὡς Μαξιμιανὸν ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.

Μαξιμιανὸς δὲ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μηνὶν ἡσύχως τῆς ἐκκλησίας προστὰς ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἀρεοβίνδου καὶ Ἀσπαρος, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός. Συνέβη δὲ ἐν αὐτῇ τὴν ἐβδομάδα εἶναι τῶν νηστειῶν, τὴν γειτνιάζουσαν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ· ἡμέρα δὲ ἦν καλουμένη πέμπτη. Τότε δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος προενόησεν. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾗ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ' ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ, τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν. Τούτῳ γὰρ καὶ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Κελεστίνου ἐπιστολαὶ παροῦσαι ἐγίνοντο σύμφηφοι, ἃς ἐκεῖνος ἀπεστάλκει Κυρίλλῳ τε τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἀντιοχείας καὶ Ρούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης, διδάσκων ὡς οὐδὲν κωλύει τὸν τε ἐτέρας πόλεως ὀνομασθέντα ἢ καὶ ὄντα ἐπίσκοπον εἰς ἄλλην μετατίθεσθαι. Ἐνθρονισθεὶς οὖν ὁ Πρόκλος τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ Μαξιμιανοῦ σώματος ἐποιήσατο· καιρὸς δὲ ἤδη καὶ περὶ αὐτοῦ βραχέα διεξελθεῖν.

CAP. XLI.

Περὶ Πρόκλου ἐπισκόπου, ὁποῖος τις ἦν.

Πρόκλος ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναγνώστης ἐτύγχανεν ὢν, ἐφοίτα τε εἰς διδασκάλους, καὶ ῥητορικῆς ἐγίνετο ζηλωτής· τελέσας δὲ εἰς ἄνδρα τὰ πολλὰ παρῆν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ, ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων γενόμενος. Προκόψαντα δὲ αὐτὸν καὶ ἐν τῇ τάξει τῆς διακονίας Ἀττικὸς προηγάγετο· ἀξιώθεις δὲ καὶ πρεσβυτερίου, ὥς προεῖπον, ὑπὸ Σισιννίου πρὸς τὴν Κυζίκου ἐπισκοπὴν προ- Cp. c. 28. ἐβλήθη. Ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγένετο· τότε δὲ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον ἐκληρώθη. Ἦν δὲ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὸ ἦθος, εἰ καὶ τις ἄλλος· ὑπὸ γὰρ τῷ Ἀττικῷ παιδευθεὶς πάντα αὐτοῦ τὰ χρηστὰ ἐμιμήσατο· τὴν δὲ ἀνεξικακίαν πλέον ἢ ἐκεῖνος ἐξήσκησεν. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς αἰρεσιώταις φοβερὸν ἐν καιρῷ ἑαυτὸν ἐπεδείκνυνεν, οὗτος δὲ προσηυγὴς τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο· τούτῳ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ βίᾳ προσάγεσθαι προνοῶν. Αἵρεσιν [84. Val.] γὰρ οὐδεμίαν σκύλλειν αἰρούμενος, τὸ ἀξίωμα τῆς πρᾶότητος τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξας ἀπέδωκε, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὸν βασιλέα μιμούμενος Θεοδοσίον. Ἐκεῖνῳ μὲν γὰρ ἐκέκριτο κατὰ τῶν ὑπαίτιων μὴ χρῆσασθαι τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ· τούτῳ δὲ, μικρὰ φροντίσαι τῶν μὴ φρονούντων περὶ Θεοῦ, ἢ ἐφρόνει αὐτός.

CAP. XLII.

Ὅτι πολλὴν καταβάλλεται λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ Cp. c. 22.
 βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου.

Ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἀπεδέχετο· καὶ γὰρ αὐτὸς τοῖς ἀληθῶς ἱερωμένοις ἐφάμιλλος ἦν, καὶ οὐδαμοῦ τοὺς διώκειν ἐθέλοντας ἀπεδέχετο. Τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι τῇ πρᾶττι καὶ πάντας τοὺς ἀληθῶς ἱερωμένους ἐνέκα· καθάπερ ἡ βίβλος τῶν Ἀριθμῶν ἐπὶ Μωϋσέως φησὶ, 'Καὶ ὁ ἄνθρωπος Num. xii. Μωϋσῆς πρῶτος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς,' τουτέστι καὶ νῦν εἰπείν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος πρᾶτος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ ταύτην γὰρ αὐτοῦ τὴν πρᾶότητα καὶ ὁ Θεὸς τοὺς πολε-

μίλους αὐτῷ δόξα πολεμικῶν ἀγώνων ὑπέταττεν· ὥς ἔδειξεν τὰ τε κατὰ τοῦ τυράννου Ἰωάννου τρόπαια, καὶ ἡ ἐπιγενομένη μετὰ ταῦτα τῶν βαρβάρων ἀπώλεια. Οἷα γὰρ τοῖς πάλοι δικαίως ὑπῆρχε παρὰ Θεοῦ, τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων τῷ θεοφι-
 Cp. vi. pref. λιστατῷ βασιλεῖ παρείχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ οὐ κολακεία ταῦτα γράφω, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας τὰ πᾶσι γεγόμενα γνώριμα παραθήσομαι.

CAP. XLIII.

Ὅποια πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.

Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν οἱ βάρβαροι, οὓς ἐκεῖνος πρὸς βοήθειαν κατὰ Ῥωμαίων ἐκάλεσεν, ἔτοιμοι ἦσαν κατατρέχειν τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς πυθόμενος, συνήθως τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἐπέτρεψε τῷ Θεῷ· εὐχαῖς τε σχολάσας οὐκ εἰς μακρὰν ἐξήνυσεν ἀ ἐξήτει λαβεῖν· οἷα γὰρ δὴ καὶ ἐγένετο τοῖς βαρβάροις καλὸν ἐπακοῦσαι. Θνήσκει μὲν αὐτῶν ὁ ἔξαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν Ῥούγας, βληθεὶς κεραυνῷ· λοιμός τε ἐπιλαβόμενος τὸ πλείστον τῶν ὑπ' αὐτῷ ἀνθρώπων διέφθειρε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐξήρκεσεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὼν πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων ἀνάλωσεν. Καὶ τοῦτο εἰς δέος μέγιστον τοὺς βαρβάρους κατέστησεν, οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς ἔθνος γενναῖον τὸ Ῥωμαίων ὄπλα ἀνταίρειν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ὅτι πλέον ὑπὸ ἰσχυροῦ Θεοῦ βοηθουμένους ἐφεύρισκον. Τότε δὴ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ προφητείας, ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, τῇ γενομένῃ ἐκ Θεοῦ σωτηρίᾳ προσαρμόσας ἱκανῶς ἐθαυμάσθη. Ἡ δὲ προφητεία ἔστιν αὕτη·

Ezek. xxxviii. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ Γὼγ ἄρχοντα, Ῥὼς, Μοσχ, καὶ
 2, 22, 23. Θόβελ. Κρυῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ καὶ αἵματι, καὶ ὑετῷ κατακλύζοντι καὶ λίθοις χαλάζης. Καὶ πῦρ καὶ θέϊον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ γνωστήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ Κύριος.

Σφόδρα μὲν οὖν, ὥς ἔφην, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος. Τῷ δέ γε βασιλεῖ διὰ τὴν πρᾶξιν καὶ ἄλλα μὲν πλείστα παρείχεν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια· ἐν δὲ κακείνῳ.

CAP. XLIV.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντιανὸς ὁ νέος Εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.

Ἦν αὐτῇ θυγάτηρ ἐκ τῆς γαμετῆς Εὐδοκίας, ὄνομα Εὐδοξία· ταύτην Οὐαλεντιανὸς ὁ ἀνεψιὸς, ὁ ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἐσπερίων μερῶν καταστὰς βασιλεὺς, ᾗτησε πρὸς γάμον λαβεῖν. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπένευσε Θεοδόσιος, καὶ ἐβουλεύοντο ἐν μεσαιχμῷ που τοὺς γάμους τελέσαι, ἐδόκει δὲ μερισαμένους τὴν ὁδὸν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῦτο ποιῆσαι, μηνύει Οὐαλεντιανὸς, 'μὴ σκύλλεσθαι, αὐτὸς γὰρ ἥξειν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.' Ἀσφαλισάμενος οὖν τὰ ἐσπέρια μέρη αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παραγίνεται τοῦ γάμου χάριν. Οὗ ἐπιτελεσθέντος ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώ- A.D. 436.
ρου καὶ Σινάτορος, λαβὼν τὴν γαμετὴν, αὐθις ἐπὶ τὰ ἐσπέρια μέρη ἀνέδραμεν· τοιοῦτο μὲν οὖν καὶ τότε τῷ βασιλεῖ εὐτύχημα γέγονεν.

CAP. XLV.

Ὡς ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν βασιλέα τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος τοὺς χωριζομένους διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐπανήγαγε, φρονήσει παραμυθησάμενος τὴν λύπην αὐτῶν· τί δὲ τοῦτο ἦν λεκτέον. Τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν Κομάνοις τεθαμμένον, βασιλέα πείσας, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετεκόμισε. Καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς δημοσίᾳ πομπεύσας αὐτὸ εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέθετο. Πεισθέντες οὖν ἐπὶ τούτῳ οἱ δι' αὐτὸν χωριζόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ ἠνώθησαν· καὶ γέγονεν τῇ ἑξκαιδεκάτῃ A.D. 438.
ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, περὶ τὴν ἐβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Θανμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν τελευτήσαντος ἦψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφέισατο. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη που τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ

τὴν τελευταίαν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη. Τοσοῦτον Πρόκλος Θεοφίλου τῷ τρόπῳ διήνεγκεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως γέγονε τε καὶ αἰετὶ γίνεται, τοὺς σωφρονούντας οὐ διαφεύγει.

CAP. XLVI.

Περὶ τοῦ θανάτου Παύλου τοῦ Ναυματιανῶν ἐπισκόπου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν χειροτονηθέντος Μαρκιανοῦ.

Ὅλιγον δὲ μετὰ τὴν τοῦ σώματος Ἰωάννου ἀπόθεσιν καὶ Παῦλος ὁ τῆς τῶν Ναυματιανῶν ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ, περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰουλίου μηνός. Ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἐκκομιδῇ πάσας τὰς διαφόρους αἱρέσεις τρόπον τινα μίαν ἐκκλησίαν εἰργάσατο. Πᾶσαι γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἄχρι τοῦ μνήματος σὺν ψαλμωδαῖς παρέπεμπον, ἐπέπερ καὶ ζῶν διὰ βίου ὀρθότητα πάσαις ἐπέραστος ἦν. Ἐπεὶ δὲ Παῦλος ἄξιον μνήμης τελευτῇ μέλλων διεπράξατο, χρειῶδες εἶναι ἡγοῦμαι τῇδε τῇ ἱστορίᾳ αὐτὸ προσθεῖναι, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῇ. Ὅτι μὲν γὰρ ἀρρωστών τῇ συνήθει τῆς ἀσκήσεως διαίτη ἐχρήτο, μηδαμῶς παρεκβαίνων αὐτὴν, καὶ ὥς οὐ διέλιπε τὰς εὐχὰς ἀόκνως ἐκτελῶν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ περὶ τοῦτο διατρίβων ἀμαυρώσω τὴν ἀξίαν μνήμης, ὥς ἔφην, καὶ ἐπωφελῇ πρᾶξιν αὐτοῦ. Τίς δέ ἐστιν ἤδη λεκτέον· μέλλων τελευτῇ, πάντας τοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησιῶν ἱερωμένους μεταπεμψάμενος, 'Φροντίσατε,' ἔφη, 'ἀναδεῖξαί τινα ἐπίσκοπον, ἕως ἔτι ἐν πνέουσιν εἰμί· ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα ταραχὴν αἱ ἐκκλησίαι ὑμῶν ὑπομείνωσι.' Τῶν δὲ λεγόντων, 'μὴ αὐτοῖς τὴν περὶ τούτου ψῆφον ἐπιτρέπειν, ἄλλος γὰρ ἄλλο κριτήριον ἔχοντες οὐδαμῶς τὸν αὐτὸν ὀνομάσαιμεν, ἀλλ' αὐτὸν σε ἀναδεικνύναι ὃν βούλει αἰρούμεθα.' Ὁκούν,' ἔφη ὁ Παῦλος, 'ἐγγραφόν μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπίδοτε, ὅτι τοῦτον αἰρεῖσθε, ὃν ἂν ἐγὼ αὐτὸς ψηφισαίμην.' Τῶν δὲ τοῦτο ποιησάντων καὶ ὑπογραψάντων, αὐτὸς ἀνακαθίσας τῆς κλίνης καὶ λαθὼν τοὺς παρόντας ἐνέγραψεν ὄνομα Μαρκιανοῦ· ὃς ἐν μὲν τῇ τῶν πρεσβυτέρων τάξει ἐτέτακτο, καὶ ὑπ' αὐτῷ τὸν ἀσκητικὸν ἐπαιδεύετο βίον, ἀπεδήμει δὲ τῆνικαῦτα. Εἶτα σφραγίσας αὐτὸς, καὶ τοὺς πρῶτους τοῦ πρεσβυτερίου ἐπισφραγίσαι ποιήσας, παρέθετο τοῦτο τὸ βιβλίον Μάρκῳ, ὅστις

ἐν Σκυθία Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος ἦν, τότε δὲ ἐπεδήμει τῇ πόλει· καὶ τάδε ἔφη πρὸς αὐτόν· 'Εἰ μὲν θέλει Θεὸς ἔτι με περιεῖναι εἰς τόνδε τὸν βίον, τήνδε μοι παρακαταθήκην φυλάξας ἀπόδος· εἰ δέ με δοκεῖ αὐτῷ μεταστῆσαι, ἐν τούτῳ εὐρήσεις τὸν ὑπ' ἐμοῦ μετ' ἐμὲ ψηφισθέντα ἐπίσκοπον.' Ταῦτα εἰπὼν ἐτελεύτησε. Τρίτῃ οὖν μετὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἀνελίζαντες τὸ βιβλίον ἐπὶ πλήθους πολλοῦ, καὶ εὐρόντες τὸ Μαρκιανοῦ ὄνομα, πάντες μὲν 'ἄξιον εἶναι' ἐβόων· καὶ μὴ μελλήσαντες ἐξαπέστειλαν τοὺς συλληψομένους αὐτόν. Οἱ δὲ δόλῳ ἀγαθῷ ἐν Τιβερίου πόλει τῆς Φρυγίας διὰ γοντα συλλαβόντες ἄγουσι, καὶ περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειροτονηθέντα ἐνθρονίζουσι. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσούτον εἰρήσθω.

CAP. XLVII.

'Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος Εὐδοκίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.

'Ὁ μέντοι βασιλεὺς Θεοδόσιος χαριστηρίους εὐχὰς ἀνθ' ὧν εὐηργέτητο προσέφερε τῷ Θεῷ· καὶ ταῦτα ἐποίει ἐξαιρέτοις τιμαῖς γεραίρων τὸν Χριστόν. Καὶ τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπεμπεν· καὶ γὰρ αὕτη ταύτην εὐχὴν ἐπιτελέσειν ἐπηγγέλλετο, ἂν τὴν θυγατέρα γαμηθεῖσαν ἐπόψῃται. Ἀλλὰ αὕτη μὲν καὶ τὰς περὶ Ἱεροσόλυμα ἐκκλησίας καὶ πάσας τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς πόλεσι ποικίλως ἐτίμησεν, ἐν τε τῷ ἀπιέναι καὶ αὐθις ἐπανιούσα.

CAP. XLVIII.

Περὶ Θαλασσίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας ἐπισκόπου.

Πρόκλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, περὶ τὴν ἑπτακαίδεκάτην ὑπατείαν τοῦ βασιλέως, πράγματι θαυμαστῷ A.D. 439. ἐπεχείρησε, καὶ οἶον οὐδεὶς τῶν πάλαι ἐπισκόπων πεποίηκε. Φίρμου γὰρ τοῦ ἐπισκόπου ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τελευτήσαντος, παρήσαν Καισαρεῖς ζητοῦντες ἐπίσκοπον. Ὡς δὲ διεσκέπτετο τίνα πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίσαιο, συνέβη κατὰ θέαν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων πάντας τοὺς τῆς γερονσίας συγκλητικούς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν παρεῖναι. Ἐν οἷς ἦν καὶ Θαλάσσιος, ἀνὴρ τὴν

ὑπαρχον χειρίσας ἀρχὴν τῶν ἐν Ἰλλυρικοῖς ἔθνεσιν τε καὶ πόλεσιν. Μέλλουσι δὲ αὐτῷ, ὥς φήμη ἐκράτει, τὴν τῶν ἐφ' ὧν μερῶν ἐγχειρίζεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως φροντίδα, ἐπιβαλὼν χεῖρα ὁ Πρόκλος ἀντὶ ὑπάρχον ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας ἀνέδειξεν. Ἄλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὰς ἐκκλησίας οὕτω προέκοπτεν· ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθά που τὴν ἱστορίαν καταπαύσαντες, ἐν εἰρήνῃ διάγειν τὰς πανταχοῦ ἐκκλησίας καὶ πόλεις καὶ ἔθνη εὐχόμεθα. Εἰρήνης γὰρ οὔσης, ὑπόθεσιν οἱ ἱστοριογραφεῖν ἐθέλοντες οὐχ ἔξουσιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὡς ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, τὸ ἐπίταγμά σου ἐν ἑπτὰ βιβλίοις ἐκτείναντες, οὐκ ἂν ἠὲν ὑπορήσαμεν ὑποθέσεως, εἰ οἱ φιλοῦντες τὰς στάσεις ἡσυχάζειν προήρηντο. Περιέχει ἡ ἱστορία ἡ ἐβδόμη χρόνον ἑτῶν τριάκοντα δύο· ἡ δὲ πᾶσα τῆς ἑπτατόμου ὑπόθεσις περιέχει χρόνον ἑτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα· ἀρξαμένη δὲ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς διακοσιοστῆς ἐβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, καταπαύσασα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον

A.D. 439. ἔτος τῆς τριακοσιοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἡ ἑπτακαιδεκάτη ὑπατεία τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου δέδοτο.

Τέλος ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους σχολαστικοῦ.

INDEX.

(Some unimportant proper names are omitted.)

A.

- ABLAAS, bishop in Persia, p. 289.
 Ablavius, Novatian, 292.
 Absolution, 29.
 Abundantius, 288.
 Acacius, bishop of Amida, 302.
 Acacius, bishop of Beroëa, 274.
 Acacius, bishop of Cæsarea, 67;
   maintains the 'Homoion,' 124;
   accepts the 'Homooousion,' 170;
   party of, 122, 133, 170.
 Acacius, martyr, 121, 279.
 Acesius, Novatian bishop, 29.
 Achilles, bishop of Alexandria, 4.
 Achilles, companion of Arius, 6.
 Acolyths, 13.
 Adamantius, Jewish physician, 294.
 Ædesius, 40.
 Aetius, heresiarch, 107, 109, 151, 178.
 Africa, church in, 130.
 Africanus, 108.
 'Against the Christians,' Julian's
   book called, 164.
 Agapetus, 284.
 Agapius, Arian bishop, 245.
 Agelius, Novatian bishop, 118, 180,
   223, 226, 235.
 Alamanni, the, 219, 225.
 Alamundar, Saracen, 300.
 Alaric, 290.
 Alexander, bishop of Alexandria, 5-
   8, 21, 34, 49.
 Alexander, bishop of Antioch, 290,
   320.
 Alexander, bishop of Constantinople,
   60, 67.
 Alexander, bishop of Jerusalem, 319.
 Alexander, the Paphlagonian, 118.
 Alexandria, bishops of, begin to
   domineer in civil affairs, 288;
   Church customs of, 240; Councils
   of, 5, 96, 145; wheat-supplies
   from, 74, 271.
 Alexandrians, turbulence of, 191, 293.
 Almsgiving, care in, 388.
 'Altar,' the holy table so called,
   241, 255; usually set towards the
   east, 241; sanctuary so called,
   54, 317, 323.
 Alypius, presbyter, 51.
 Amachius, 155.
 'Ambon,' the, 255.
 Ambrose, St., 207, 226.
 Ammon, monk, 192.
 Ammonius, bishops so named, 99.
 Ammonius, companion of Athana-
   sius, 197.
 Ammonius, Nitrian monk, 293.
 Ammonius, Pagan grammarian, 230.
 Ammonius, poet, 258.
 Ammonius, one of the Tall Brothers,
   260.
 Ammonius, bishop of Laodicea, 274.
 Amphilocheus, bishop of Iconium,
   221.
 Amphion, bishop of Nicomedia, 33.
 Amphitheatre, sports of the, 304.
 'Anastasia,' churches so called, 119,
   219.
 Anastasian baths, the, 180.
 Anastasius, bishop of Rome, 290.
 Anastasius, confidant of Nestorius,
   315.
 Anathematisms, 6, 16, 72, 81, 101.
 'Ancoratus,' the book called, 246.

- Andragathius, philosopher, 252.
 Andragathius, murderer of Gratian, 226, 228.
 Angels, visions of, 257, 299, 306.
 Anianus, Semi-Arian bishop, 127.
 Anicetus, bishop of Rome, 238.
 Anomœans, the, 133, 171.
 'Anomoion,' the, 84, 124, 133, 151.
 Anthemius, 283.
 'Anthropomorphic' language in Scripture, 167, 261; controversy about, 259-261.
 Antichrist, 5.
 Antioch, Councils of, 68, 133, 170; a canon of, 275, 320; creed of, 71, 125, 151, 176; dignity of see of, 222; schism of, 132, 144, 150, 218, 222, 229.
 Antiochenes, irritable temper of, 159.
 Antiochus, bishop of Ptolemais, 265.
 Antiphonal singing, 263, 304.
 Antiquity, appeal to, 224.
 Antonius, bishop of Germa, 314.
 Antony, St., 43, 193; sayings of, 196, 200.
 Aphaca, 38.
 Aphrodite, temples of, 36, 38.
 Apollinaris, bishop of Hierapolis, 145.
 Apollinaris the elder, 134.
 Apollinaris of Laodicea, 134, 156, 268; heresy of, 135, 145.
 'Apostle, the,' name for St. Paul, 7, 85, 157, 178, 199, 231, 284, 315.
 'Apostles,' church of, 63, 267, 327.
 Apostles, Council of, 242; mission-fields of, 39.
 Apotheoses, Pagan, 168.
 Appeals to a higher court, 127.
 Applauding a preacher, 293.
 Aratus, 158.
 Arbitration by bishop's authority, 322.
 Arbogastes, 247.
 Arcadius, accession of, 250; character of, 256; death of, 279.
 Archdeacon, office of, 288.
 Archelaus, the Consular, 54.
 Archelaus, opponent of Manes, 45.
 Ardaburius, 299, 306.
 Arian controversy, rise of, 5; misunderstandings in, 47; revival of, 65.
 Arians, divisions of the, 133, 224, 244; inconsistency of, 134, 217; persecution by, 97, 118, 187, 192.
 Ariminum, Council of, 109-116, 151, 183, 185.
 Aristotle, study of, 107, 246.
 Arius, opinions of, 5, 6, 20; seeming hypocrisy of, 50, 107; death of, 61; what led him into error, 5, 210.
 Arrenius (Herennius), bishop of Jerusalem, 134.
 Arsacius, bishop of Constantinople, 275.
 Arsenius, Meletian bishop, story of, 53.
 Arsenius, monk, 194.
 Ascension, feast of the, 310.
 Ascetic life, the, 193, 252, 255, 297, 321, 328.
 Ascholiis, bishop of Thessalonica, 219.
 Asclepas, bishop of Gaza, 75, 92.
 Asclepiades, Novatian bishop, 309.
 Aspar, 306.
 Asterius, Arian, 59.
 Astrology, 70.
 Athanasic, 210, 223.
 Athanasius, St., early life of, 14, 34; election of, 34; exiles of, 58, 73, 97, 154, 186; death of, 191; historical writings of, 64; quoted, 98, 111, 147, 197, 269; his 'Synodicon,' 33; praise of his character, 90.
 Athens, school of, 138, 203.
 Attalus, a mock-emperor, 290.
 Atticus, bishop of Constantinople, 277, 298, 303, 307.
 Aurelian, senator, 256.
 Auxanon, Novatian, 31, 118.
 Auxentius, Arian bishop of Milan, 110, 113, 207.
 Azazene, captives from, ransomed, 302.

B.

- BABYLAS, St., relics of, 159.
 Bacurius, 43, 247.
 Baptism, customs respecting, 241, 285, 298, 313; form of, altered by some Arians, 246; name given at, 303; great sins after, treatment of, 29, 204, 233, 242, 277, 309.
 Barbas, Arian, 287.
 Basil, bishop of Ancyra, 92, 100, 104, 122; deposed by Acacius, 130.

Basil, St., account of, 201; quoted, 197.

Baths, public, 179, 278.

'Begotten, not made,' 19.

Beryllus, heresy of, 145.

Berytus, school of, 134, 203; see of, 5.

Bethlehem, cave at, 37, 316.

Bishops, benediction given by, 272; respect shown to, 266; thrones used by, 131, 272, 285; dress of, 130, 278; only one in a city, 278; not to interfere with each other, 221, 269; strife at election of, 206, 207, 251, 312, 319, 328; translation of, irregular, 131, but not absolutely forbidden, 319; contentiousness of many, 47, 215, 259; departed, mention of, in Church service, 307; laymen suddenly made, 207, 329.

Boniface, bishop of Rome, 291.

Brison, bishop of Philippi, 274.

Brison, the eunuch, 262, 272.

Britain, Christians of, 25; government of, 292.

Brothers, 'the Tall,' 260, 263.

Buddas, 44.

Burgundians, conversion of, 313.

Burning of eighty clerics, 188.

Byzantium, 35.

C.

CABALS against a bishop, 254.

'Caesars, the,' Julian's work called, 141.

Caius, Arian bishop, 110.

Callicrates, bishop of Claudiopolis, 170.

Callinicus, Meletian, 51.

Calliopius, presbyter, 308.

Callistus, poet, 163.

'Camp,' used for court, 49.

'Canon,' list of clergy called, 233.

Canons, 32, 69, 77, 218, 236, 268.

Carterius, ascetic, 252.

Carterius, Macedonian, 246.

Carya, building called, 279.

'Cataphrygians,' the, 113.

'Catechising,' 17, 285, 298, 313.

Catechumens, 207, 241.

Celestine, bishop of Rome, 291, 324.

Ceremonial law, the, abrogated, 237.

Chalcedon, walls of, destroyed, 179.

Chalice, story of the broken, 52.

Chanters, order of, 241.

Chrestus, bishop of Nicæa, 33.

Christ, God and Man, 168, 315; human feelings belonging to, 149.

Christianity, brought into contempt by controversies, 9.

Christmas, feast of, 274.

Chrysanthus, Novatian bishop, 291.

Chrysostom, St., see 'John.'

Church and State, relations of, 215.

Churches, at Alexandria, 73, 92, 98, 141, 144, 288, 294, 296; at Antioch, 68, 175, 218, 229; at Bethlehem, 37; in Ethiopia ('India'), 40; at Chalcedon, 256, 273; at Constantinople, 35, 68, 77, 120, 121, 131, 174, 180, 219, 255, 257, 265, 267, 269, 274, 315, 317, 323, 327; at Cyzicus, 152; at Edessa, 189; at Helio-
polis, 38; in Iberia, 42; at Jerusalem, 36, 56, 329; at Mamre, 38; at Milan, 207; at Nicæa, 13; at Rome, 196, 291; at Seleucia, 123.

Clergy, the married, 30, 241.

Clement of Alexandria, 108, 145.

Cloak, the philosopher's, 140, 170, 321.

Cœnobitic life, the, 195.

Co-eternity of the Son of God, 7, 87, 108, 223, 269.

Co-inherence, the Divine, 83.

Comana, death of Chrysostom at, 277.

Compact of clergy at Antioch, 218.

Constans, 62, 67, 75, 79, 88, 96.

Constantia, sister of Constantine, 3, 48.

Constantine the Great, conversion of, 2; letters of, 10, 22-28, 49, 51, 57; death of, 62.

Constantine II., 62, 66, 67.

Constantinople, foundation of, 35; populousness of, 188, 321; school of, 137; Councils held at, 59, 128, 220, 274; wealth of Church of, 132; dignity and power of see of, 221, 311; disturbances at, 74, 121, 273; well supplied, 189; fortified, 283.

Constantius I., 2.

Constantius II., accession of, 65; letters of, 89, 92, 115; persecutes, 96, 107; death of, 135.
 Constantius, father of Julian, 136.
 Controversial temper, the, 165.
 Corinth, see of, subject to Rome, 320.
 Corinthians, First Epistle to, 193.
 Cornelius, bishop of Rome, 204.
 Council, an Œcumenical, first summons of, 13; appeal to, 271.
 Councils, the largest, convoked by Emperors, 216; provincial, 222.
 Creed, original form of Nicene, 16, 18, 182; of Cæsarea, 17; of four Eastern bishops, 79; the 'Long,' 80; the 'Dated,' 110; revised form of same, 128; of Acacius, 124.
 Creeds, of Antioch, 71; Sirmian, 101, 103; list of Arian, 129.
 Cross, appearance of the, in the sky, 2, 100; discovery of the true, 36.
 Crosses, appearance of on Jews' cloaks, 161; hieroglyphic, 231; processional, 262.
 Crucifixion of a boy, 296; of Christians at Alexandria, 142.
 Ctesiphon, siege of, 162.
 Cubricus, 44.
 Cucusus, 96.
 Cyprus, council of bishops of, 264.
 Cyril, bishop of Alexandria, early proceedings of, 288, 293-296; opposes Nestorius, 317.
 Cyril, bishop of Jerusalem, 118, 126, 134, 161, 220.
 Cyrinus, bishop of Chalcedon, 270, 276.
 Cyrus, bishop of Bercea, 47.

D.

DALMATIUS, ascetic, 311.
 Dalmatius, the father, 136.
 Dalmatius, the son, 53, 95.
 Damasus, bishop of Rome, 192, 206, 263.
 Daniel, prophecy of, 161.
 Daphne, 159.
 Deacons, bidding of prayer by, 73; messengers of bishops, 27, 144.
 Decentius, 106.
 Decian persecution, the, 29, 204, 233.

'Definitions,' decrees of a council called, 60, 123, 205.
 Demophilus, Arian bishop of Constantinople, 110, 187, 219.
 Deposition of clerics, 97, 233, 254.
 Didymus, 'the Blind,' 197, 200.
 Didymus, a monk, 194.
 Digamists, 242.
 Diocæsarea, Jews' revolt at, 106.
 'Dioceses,' aggregates of provinces, 25, 27, 221.
 Diocletian, abdication of, 1; persecution under, 153.
 Diodore, bishop of Taurus, 222, 252.
 Dionysius, an ex-consular, 53.
 Dionysius, metropolitan of 'Italy,' 109.
 Dioscorus, one of the Tall Brothers, 260, 273.
 Discipline, the Novatian, 29, 204, 242.
 Disputation, religious, bad effect of, 39, 47, 165, 223.
 Ditheism, disclaimed, 83; condemned, 101.
 Divination, Pagan, 154, 190.
 Dominica, wife of Valens, 203, 216.
 Domitianus, prefect, 106.
 Dorotheus, bishop of Arians of Antioch, 217; of Constantinople, 227.
 Dositheus, bishop, 320.
 Dracilianus, 28.
 Dracontius, Semi-Arian bishop, 130.
 Drownings in the Orontes, 175, 189.

E.

EARTHQUAKES, 72, 121, 161, 175, 181.
 Easter, not instituted by Apostles, 238; question as to right time of, 12, 24, 205, 236, 238, 286; vigil of, 236, 286; week of, 98.
 Eastern and Western Churches, division between, 87.
 Ecclesiastical history, bound up with civil, 214; fit style for, 136.
 Ecebolius, professor, apostate, 137, 153, 162.
 'Economy,' used for Christ's Manhood, 82, 85, 135, 316.

- Edessa, Catholics of, 189; study of Greek at, 69; Athanasius's presbyters at, 89.
- Eleusius, Semi-Arian, bishop of Cyzicus, 118, 125, 129, 152, 221; temporary weakness of, 177.
- Elpidius, Semi-Arian, bishop of Satala, 130.
- Empedocles, theory of, 44.
- Ephesus, Council of, 317; school of, 136; visit of Chrysostom to, 266.
- Epicureans, the, 157.
- Epimenides, 158.
- Epiphanius, bishop of Salamis, 246, 264, 267, 269.
- Epiphanius, Pagan sophist, 134.
- Equinox, Jews keep Passover before, 236, 239.
- 'Eternal Fatherhood,' the, denied by Arius, 6; verbally admitted by some later Arians, 245.
- Eucharist, the, usually celebrated on Sunday and Saturday, 240, 292; usually received fasting, 240; not administered to heretics, 263; nor to persons under censure, 264.
- Eudæmon, Meletian, 51.
- Eudæmon, presbyter, 234.
- Eudocia, wife of Theodosius II., 303, 328.
- Eudoxia, wife of Arcadius, 262, 270, 274.
- Eudoxia, daughter of Theodosius II., 327.
- Eudoxius, bishop of Germanicia, 80; of Antioch, 109; of Constantinople, 131; profane speech of, 131; really Anomæan, 186; death of, 187.
- Eugenius, usurper, 246.
- Eulalius, bishop of Cæsarea, 130.
- 'Eulogiæ,' 292.
- Eunomians, the, 108, 216, 224, 234, 245.
- Eunomius, Anomæan, bishop of Cyzicus, 108, 177, 186, 202, 277; words of, quoted, 178; banished, 234.
- Eunuchs, influence of, at court, 65.
- Euphemia, martyr, 256.
- Euphronius, bishop of Antioch, 69.
- Euripides, 158.
- Eusebia, wife of Constantius, 138.
- Eusebius, bishop of Cæsarea, 1, 46, 92, 167, 238; quoted, 13, 15, 17, 85, 239, 316, 319; refuses see of Antioch, 48; death of, 67; defence of his orthodoxy, 85.
- Eusebius, bishop of Emisa, 47, 69.
- Eusebius, bishop of Nicomedia, 5; supports Arius, 9; recantation of, 33; intrigues, 51, 65; bishop of Constantinople, 68; death of, 73.
- Eusebius, bishop of Vercellæ, 109, 144, 150.
- Eusebius, eunuch, Arian, 65, 140.
- Eusebius, 'Scholasticus,' 258.
- Eusebius, one of the Tall Brothers, 260.
- Eustathius, bishop of Antioch, 47, 187, 263.
- Eustathius, bishop of Sebastia (Sebaste), 130, 182.
- Eustolium, 97.
- Euthymius, one of the Tall Brothers, 260.
- Eutropius, chamberlain, 252, 254.
- Eutropius, Macedonian, 246.
- Eutychianus, Novatian monk, 31.
- Eutychius, Anomæan, 246.
- Euzoius, companion of Arius, 49; Arian bishop of Antioch, 132, 135, 150, 175, 191, 198, 211.
- Evagrius, ascetic writer, 146, 195, 297.
- Evagrius, bishop of Catholics of Constantinople, 187.
- Evagrius, bishop of Mitylene, 127.
- Evagrius, successor of Paulinus, 229.
- Evening service, 241.
- Excommunication, 127, 134, 238, 292.
- Exemption of clergy from civil office, 93, 128.
- Exile of bishops under Constantius, 99, 117, 127.
- Exorcism, 199.
- 'Expansion and contraction,' Marcellus's theory of, 102.
- 'Exposition,' a doctrinal formula called, 101, 125, 129.
- 'Exucontians,' the, 133.

F.

- FASTING, before baptism, 298, 313; in distress, 60; various customs as to, 240; prescribed at certain times

130, 303, 324; on Sundays, forbidden, 130; as penance, 233.
 Fatalism, Manichean, 44.
 Felix, Arian bishop at Rome, 117.
 Festivals, Christian, origin of, 238.
 Fire, Persian worship of, 289.
 Firmus, bishop of Cæsarea, 329.
 Flavian, bishop of Antioch, 218, 222, 229, 290.
 Flight from persecution, defended, 147, 220.
 Font, the, 298.
 Forcible consecration, 197, 260.
 'Fortune,' goddess of, 152.
 Franks, invasion by the, 72.
 Fravitus, the Goth, 258.
 Fritigerns, Gothic chief, 210.
 Frumentius, missionary bishop, 40.
 Funeral rites, 62, 222, 250, 273, 324, 327, 328.

G.

GAINAS, the Goth, 256.
 Galates, son of Valens, 202.
 Galatians, Epistle to the, 237.
 Galerius, 2.
 'Galilæans,' Christians called by Julian, 152.
 Galla, wife of Theodosius I., 209.
 Gallus, Cæsar, 100, 106, 136.
 Gangra, Council of, 130.
 Gaul, bishops of, confirmed in orthodoxy, 151.
 'Generation, the Eternal,' 108.
 George, Arian bishop at Alexandria, 72, 100, 122; persecutes, 98, 134; murder of, 142.
 George, Arian bishop of Laodicea, 47, 69, 97, 133, 134.
 George, Arian presbyter, 287.
 Germanius, Arian bishop, 110.
 Gladiatorial games, 37.
 'Gnostic,' used in good sense, 195.
 'God,' name of, applied by Arians to Christ, 103, 110, 124, 128.
 Gold, used for churches, 28; for sacred vessels, 302.
 Gospels, book of the, 294.
 Goths, Christians among, 38, 129; many adopt Arianism, 210; war of, with Valens, 211.
 Grammarians, 134, 137, 156, 230, 246.

Gratian, emperor, 181, 208, 216; murder of, 226.
 Greek literature, studied by Christians, 69, 156, 287.
 Gregory, Arian bishop at Alexandria, 70, 72, 74.
 Gregory, St., bishop of Neocæsarea, 203.
 Gregory, St., of Nazianzus, 195, 201; bishop of Sasima, 320; of Constantinople, 218; resigns, 221; quoted, 165, 197.
 Gregory, St., of Nyssa, 203, 221, 222.

H.

HADES, descent of Christ into, 110, 128.
 Hadrianople, battle of, 213.
 Harpocrator, bishop of Cyna, 33.
 Hebrew, study of, 287.
 Hebrews, Epistle to the, ascribed to St. Paul, 199, 237.
 Helena, mother of Constantine, visit of, to Jerusalem, 35.
 Helena, sister of Constantius, 138.
 Helenopolis, 35, 62.
 Helion, Roman envoy, 301, 307.
 Heliodorus, Thessalian bishop, 241.
 Heliopolis, Paganism at, 38.
 Helladius, bishop of Cæsarea in Cappadocia, 221.
 Helladius, Pagan grammarian, 230.
 'Hellenising Christianity,' a, Manicheism called, 44.
 Hellespont, the, a stronghold of Macedonianism, 133, 176.
 Heraclides, bishop of Ephesus, 266.
 Heraclius, bishop of Jerusalem, 134.
 Heraclius, a Pagan priest, ordained, 130.
 Heresy, why allowed to arise, 45.
 Heretics, hostility towards, 312.
 Hermit life, the, 32, 212.
 Hermogenes, general, 74.
 Hermogenes, Novatian bishop, 292.
 Hierax, schoolmaster, 293.
 Hieroglyphics in the Serapeum, 230.
 Hilary, bishop of Jerusalem, 134.
 Hilary, St., bishop of Poitiers, 151.
 Himerius, 201.
 Hippodrome, sports of the, 205, 213, 248, 305.
 Holy Spirit, Divinity of the, 133, 145.

'Homoion,' the, 110, 124, 126, 128, 133, 182.
 'Homoiousion,' the, 103, 132.
 'Homooousion,' the, in Nicene Creed, 16, 185; discussion of sense of, 16, 19, 47; accepted, 171, 185; rejected, 123, 151, 217.
 Honorius, emperor, 226, 250; death of, 305.
 Hosius, bishop of Cordova, 10, 33, 84, 100, 105, 145.
 Huns, the, 210, 250, 313.
 Hymns, 262, 305.
 Hypatia, murder of, 296.
 Hypatianus, bishop of Heraclea, 100.
 'Hypostasis,' at Nicæa, 16, 185; question as to use of, 146; rejected by Acacians, 129; used for 'Essence,' 5, 16, 80, 81, 101, 151, 185; for 'Person,' 47, 72, 146.

I.

IBERIANS, conversion of the, 41.
 Ignatius, St., tradition as to, 263.
 Illyricum, free from Arianism, 219.
 'Image of the Father,' Christ the, 71.
 'Immortals,' Persian troops called, 301.
 'Indians, interior' (Ethiopians), conversion of, 39.
 Inferiority of the Son, asserted by Arians, 103.
 Inmestar, Jewish 'sports' at, 296.
 Innocent, bishop of Rome, 290.
 Innovation, doctrinal, to be avoided, 115, 145.
 Irenæus, St., bishop of Lyons, 145, 238.
 Irenæus, grammarian, 146.
 'Irene,' church of, 35, 60, 77.
 Irene, virgin, 31.
 Ischyrras, pretended presbyter, 52; made a bishop, 84.
 Isdigerdes, king of Persia, 289.
 Isidore, monk, 194.
 Isidore, presbyter of Alexandria, 251.
 Ison, 51.
 Italy, bishops of, persecuted by Constantius, 116.

J.

JERUSALEM, condition of, under Constantine, 36; Arian council of, 56; Catholic council of, 94; churches at, 36, 56; pilgrimages to, 319, 329.
 Jewish impostors, stories of, 297, 322.
 Jews, attempt of, to rebuild Temple, 161; irregular observance of Passover by, 25, 239, 243; expelled from Alexandria, 293; in Crete, many converted, 322; murder of a Christian boy by, 296; not converted by healing of a paralytic Jew, 285.
 'Joannites,' the, 275, 307.
 John Achaab (Arcaph), Meletian, 55.
 John, bishop of Antioch, 317, 324.
 John (Chrysostom), bishop of Constantinople, early life of, 252; temper of, 253, 270, 274; expulsions of, 271, 275; death of, 277; remains of, brought home, 327.
 John, bishop of Jerusalem, 229.
 John, usurper, 305.
 Josephus, 'Antiquities' of, 239.
 Jovian, early life of, 153; accession of, 163; character of, 170; death of, 172.
 Judaizing, not consistent with Christianity, 243.
 Judgments of God, mysterious, 45.
 Julian, early life of, 107, 136, 166; accession of, 139; policy of, towards Christians, 152; death of, 162; refutation of panegyric on, 164.
 Julius, bishop of Rome, 69, 73, 75, 78, 84, 95, 107; quoted, 90.
 Justina, wife of Valentinian I., 208; hostile to Ambrose, 225.
 Juvenal, bishop of Jerusalem, 317.

K.

KINGDOM of Christ, everlasting, 79, 80, 82, 101.
 Knowledge, complete, of God, Arius denies the Son to have, 6; Eunomius declares men to have, 178.

L.

- LAITY, right of, in episcopal elections, 68, 235, 251; at Nicæa, 14.
 Lamps, prayers at lighting of, 241.
 Lampsacus, Council of, 174.
 Lauricius, a commander, at Council of Seleucia, 122.
 Law, forms of, 55; study of, 203, 252.
 Layman, a, made arbitrator, 322.
 Lent, 98; varieties of usage as to, 240.
 Leonas, Count, at Council of Seleucia, 122.
 Leontius, bishop of Ancyra, 274.
 Leontius, bishop of Antioch, 97, 109.
 Leontius, bishop of Comana, 170.
 Leontius, Novatian bishop at Rome, 228.
 Leontius, bishop of Tripolis, 127.
 Leontius, professor, 303.
 Libanius, 137, 159, 164, 169, 252.
 Liberius, bishop of Rome, 107, 117, 174, 182; letter of, 184.
 Library, a large, 310.
 Libya, 20, 99.
 Licinius, emperor, 2; persecutes, 3, 26; death of, 4.
 Linen vestments, 51.
 Logic, study of, 5, 14, 108, 157, 178, 200, 277.
 Logos, the Divine, eternal and uncreate, 7; personal, 81, 316.
 Lucifer, bishop of Caliaris, 144, 150.
 Lucius, Arian bishop at Alexandria, 144, 191; persecutes, 192, 212; expelled, 213, 217.
 Lucius, bishop of Hadrianople, expelled, 75; death of, 97.
 Lyons, tragic events at, 105, 226.

M.

- MACARIUS, bishop of Jerusalem, 33, 36.
 Macarius, monk, 'the Alexandrian,' 195, 199.
 Macarius, monk, 'the Egyptian,' 195, 199.
 Macarius, Novatian, 235.

- Macarius, presbyter, 52, 55.
 Macedonians, the, party of, 9, 23, 132, 151, 174, 297; deputation of, adopt Nicene Creed, 182; relapse and reject it, 217, 221.
 Macedonius, bishop of Constantinople, 68, 76; persecutes, 97, 118; deposed, 129; heresy of, 133.
 Macedonius, bishop of Mopsuestia, 55, 80.
 Macedonius, martyr, 155.
 'Macrostich,' a creed called, 80.
 'Made out of nothing,' Arians assert the Son to be, 6, 20.
 Magi, the, 289, 298.
 Magic, 53, 70, 130, 137, 141, 190.
 Magnentius, usurper, 95, 105.
 Magnus, quaestor, 186.
 Magnus, treasurer, 191.
 Mamre, Pagan altar at, 38.
 Manichæus (Manes), 44.
 Manicheans, 98, 216, 263, 316.
 Mantinium, persecution at, 120.
 Marathionius, bishop of Nicomedia, 118, 132.
 Marcellus, bishop of Ancyra, 75, 80, 84, 97; heresy of, 59, 82, 84, 87, 183.
 Marcian, a Novatian bishop, 235.
 Marcian, another Novatian bishop, 328.
 Marcian, Novatian presbyter, 180.
 Marcian, Semi-Arian, bishop of Lampsacus, 220.
 Marcionites, 183.
 Marcus, bishop of Arethusa, 79, 101.
 Marcus, Novatian bishop, 328.
 Mareotes, district called, 52, 55.
 Marinus, Arian bishop at Constantinople, 227, 244.
 Maris, Arian bishop of Chalcedon, 14, 16, 51, 73, 79, 128; reply of, to Julian, 152.
 Marriage, condemnation of, heretical, 130; not allowed after ordination, 30.
 Martyrdom, eagerness for, 190.
 Martyrius, 80.
 'Martyr,' a church called, 189.
 Maruthas, bishop of Mesopotamia, 270, 288.
 Mary, the Blessed Virgin, 102, 315.

Mavia, queen of Saracens, 211.
 Maxentius, emperor, 2.
 Maximian, bishop of Constantinople, 319.
 Maximian, (Herculius), emperor, 1.
 Maximin, 'Caesar,' 2.
 Maximin, envoy to Persia, 301.
 Maximus, bishop of Jerusalem, 69, 94, 117.
 Maximus, bishop of Seleucia, 253.
 Maximus of Ephesus, philosopher, 137, 162, 235.
 Maximus, usurper, 43, 225, 228, 251.
 Meletians, the, 9, 22, 51.
 Meletius, bishop of Antioch, 131, 150, 202, 217, 254, 320; death of, 222.
 Meletius, bishop of Lycopolis, schism of, 9, 20-22.
 Memnon, bishop of Ephesus, 318.
 Menedemus, martyr under Valens, 188.
 Meropius, philosopher, 39.
 Merum, martyrs at, 155.
 Methodius, bishop of Olympus, 268.
 Metrodorus, philosopher, 39.
 Metrophanes, bishop of Byzantium, 60.
 Milan, Councils of, 108, 114; dissension at, 207.
 Miracles, 31, 41, 43, 199, 204, 289, 297, 321, 324.
 'Misopogon,' the book called, 159.
 Mithra, sanctuary of, 141, 229.
 Modestus, prefect, 188.
 'Monarchia,' the, 82.
 Monasticism, extension of, 118, 203, 297.
 Monks of Egypt, 192; many of them ignorant, 261.
 Montanus, 47, 112, 316.
 Mopsucrene, Constantius dies at, 135.
 Moses, bishop of Saracens, 212.
 'Mother,' the Church called, 50.
 Mulvian (Milvian) bridge, battle of, 3.
 Mursa, battle near, 105.
 'Mutability,' moral, ascribed by Arians to the Son, 6, 20.
 'Mysteries, the,' a name for the Eucharist, 29, 118, 204, 234, 265.
 Mythology, the Pagan, impure, 168.

N.

NAILS of the Cross, the, 37.
 Names, ill-omened, change of, 308.
 Narcissus, bishop of Jerusalem, 319.
 Narcissus, bishop of Neronias, 70, 79, 97.
 Narsæus, Persian general, 299.
 Nectarius, bishop of Constantinople, 221, 223, 228, 233, 251.
 Nepotian, usurper, 96.
 Nestorius, bishop of Constantinople, 312; controversy stirred up by, 315; deposed, 318.
 Nestorius, governor, 94.
 'New Jerusalem,' the, 36, 56.
 Nicæa, Council of, 13; Creed of, 18, 183.
 Nicæ, Arian Council at, 117, 183.
 Nicene faith, Arian schemes for subverting, 70, 84; *de jure* inviolable, 113, 125, 184.
 Nicocles, grammarian, 137.
 Nicomedia, an imperial abode, 8, 62; earthquake at, 121.
 Nile, Athanasius on the, 154; inundation of the, 37.
 Nisibis, 164, 300.
 Nitria, monks of, 193, 261, 294.
 Nocturnal services, 262.
 'Non-scriptural terms,' question as to use of, 103.
 Novatianism, principle of, 29, 204, 309.
 Novatians, orthodox as to faith, 29, 118, 180, 223, 228, 233, 309; persecuted by Arians, 118, 180; otherwise oppressed, 266, 276, 278, 288, 291, 313; alter their Easter, 205; dissensions of, 235, 308.

O.

OAK, Council of the, 271.
 Oasis, the, a place of exile, 99, 318.
 Oaths, 61, 178, 205, 218, 236, 256, 281.
 Olympius, Thracian bishop, 97.
 'Once the Son was not,' Arian formula, 6, 19, 20.
 'Open Question,' canon of the, 236.
 Optar, king of Huns, 314.

Optatus, Pagan prefect, 275.
 Optimus, bishop of Antioch in Pisidia, 221, 320.
 'Oracles, the Christian,' New Testament so called, 108.
 Oracles, Pagan, 38, 159, 168, 179.
 Ordination, necessity of, 52; refused to the lapsed, 59; the Holy Spirit conveyed by, 126.
 Orestes, prefect, 293.
 Origen, 87, 133, 145, 166, 200, 201, 203, 241, 264, 265, 267, 273, 287, 316, 327; defence of his orthodoxy, 268.
 'Origenists,' 261, 264.
 Otreius, bishop of Melitene, 221.
 'Ousia,' in Nicene Creed, 16; question as to use of, 146; rejected by Acacians, 103, 111, 128; accepted, not in 'Greek' sense, 171.

P.

PAGANISM, 137, 141, 154, 168, 230.
 Palladius, the courier, 301.
 Palladius, monk, 198.
 Palladius, prefect, persecutor in Egypt, 191.
 Pambos, monk, 194.
 Pamphilus, 145, 204.
 Pancratius, bishop of Pelusium, 100.
 Paphlagonia, Arian violence in, 120; temperament of people of, 205.
 Paphnutius, bishop, speech of, at Nicæa, 30.
 Pasinicus, bishop of Zena (Zela), 170.
 'Patriarchs,' 221, 314.
 'Patripassians,' 82, 183, 185.
 Patrophilus, Arian bishop, 58, 69, 122, 131.
 Paul, bishop of Constantinople, 68, 73, 77, 84, 88, 92; death of, 97; his remains brought home, 222.
 Paul, bishop of Novatians of Constantinople, 297, 328.
 Paul, bishop of Tyre, 54.
 Paul, reader, 271.
 Paul of Samosata, heresy of, 59, 81, 85, 100, 103, 183, 315.
 Paul, St., at Athens, 231; his opposition to Judaizers, 237.

Paulinus, bishop at Antioch, 144, 150, 217, 218, 222, 229, 253; piety of, 175.
 Paulinus, bishop of Treves, 109.
 Pazum, Novatian Council of, 205, 236.
 Pelagius, bishop of Laodicea, 221.
 Penance, 153, 277.
 Penitentiary's office, abolition of, 233.
 Pentapolis, 20.
 Pentecost, 98, 317.
 Perigenes, bishop of Patræ, then of Corinth, 320.
 Persecution, defined, 153; against the spirit of the Church, 284.
 Persia, a bishop of, at Nicæa, 13; Christianity extended in, 288; persecution of Christians in, 298; wars with, 95, 153, 162, 298.
 Personality of the Word, 82, 316.
 Peter I., bishop of Alexandria, 4, 9.
 Peter II., bishop of Alexandria, 191, 213.
 Peter, brother of Basil, 203.
 Peter, chief presbyter of Alexandria, 263.
 Peter, reader, murderer of Hypatia, 296.
 Philip, prefect, 76, 283.
 Philip of Side, 310.
 Philippopolis, Arian Council of, 84.
 Philosopher, Julian's claim to be a, 141, 304.
 Philosophers, disagreement among, 11, 209; many resort to Julian, 140.
 Philosophy, studied by Christians, 157, 200, 201, 235, 284; applied to ascetic life, 41, 195.
 Philumenus, 52.
 Photinus, bishop of Sirmium, heresy of, 80, 100, 104, 315.
 Phrygians, temperament of, 205.
 Pior, monk, 194.
 'Pious frauds,' 329.
 Piterus, monk, 194.
 Placidia, mother of Valentinian III., 307.
 Placilla (Flaccilla), wife of Theodosius I., 226.
 Placitus (Placillus), bishop of Antioch, 69.
 Plato, 162, 165, 268, 287.

Pleading for criminals, 297.
 Plotinus, 296.
 'Pneumatomachi,' the, 133.
 Polycarp, St., bishop of Smyrna, 238.
 Polytheism, Arians charged with, 47.
 Poor, charity bestowed on the, 78, 308, 310.
 Porphyry, bishop of Antioch, 290.
 Porphyry, writings of, against Christianity, 23, 164.
 'Porphyry Pillar,' the, 37.
 Possession, demoniacal, 199, 289.
 Prayer, cases of efficacy of, 247, 289, 305, 323.
 Prayers, diverse customs as to, 242.
 Preaching, 254, 265, 284, 311, 312, 326.
 Presbyter, an Arian, influence of, 48.
 Presbyters, priestly functions of, 52; benediction given by, 130; not allowed to preach at Alexandria, 242; representing absent bishops, 13, 171.
 'President,' name for a bishop, 80, 97, 100, 145, 150, 211.
 'Priesthood,' used for episcopate, 69.
 Princes, massacre of, 195.
 Proclus, bishop of Constantinople, 311, 319, 324, 325, 327.
 Procopius, general, 302.
 Procopius, usurper, 175.
 Prohæresius, 201.
 Protogenes, bishop of Sardica, 84.
 Protopresbyter, office of the, 263.
 Proverbs quoted, 68, 162, 229, 249, 312, 314.
 Providence, denied by Epicureans, 157; mysterious counsels of, 45.
 Provinces, ecclesiastical, 221.
 Provincial governors, oppression of Christians by, 155.
 Psalmody, 73, 159, 328.
 Psamatia, 52.
 'Psathyrians,' the, 245.
 Psilanthropism, 59, 80, 85, 315.
 Public conveyances, 49, 89.

Q.

QUARTODECIMANS, 238, 242, 266, 276, 313.
 Queen, an Iberian, story of, 41.
 Quibbles used by Arians, 133.

R.

READERS, order of, 123, 137, 223, 241, 251, 253, 271, 325.
 Reunion of Christians, attempt at, by Theodosius, 223.
 Rhetoric, study of, 137, 200, 201, 297, 321, 325.
 Romans, Epistle to the, 157, 178.
 Rome, authority of church and see of, 69, 75; bishops of, begin to domineer, 291; church of SS. Peter and Paul at, 197; scandals at, suppressed, 232; taking of, 290; visit of Athanasius to, 73, 197.
 Rufinus, ecclesiastical writer, 31, 35, 41, 64, 160, 199, 203.
 Rufinus, prefect, slain, 250.
 Rufus, bishop of Thessalonica, 324.
 Rugas, barbarian chief, 326.
 Rumours, false, spread of, 227.
 Rusticola, Novatian bishop at Rome, 291.

S.

SABBATIUS, Novatian, 235; secession of, 286; becomes bishop, 292; death of, 308.
 Sabellianism, 5, 47, 70, 82, 84, 100, 146, 183, 185, 210.
 Sabinus, Macedonian, author of a collection of canons, 15, 23, 76, 78, 122, 151, 171, 192.
 Sallust, prefect, 160.
 Samaritans, 243.
 Sanctuary, privilege of, 228, 255, 317.
 Sangarum, Novatian Council at, 236.
 Saracens, conversion of, 212; join with Persians, 300.
 Sardica, Council of, 83, 92, 94, 96.
 Sarmatians, conversion of, 38; war with, 183, 207.
 Saturday, usually a festival, 240, 262, 329.
 Saturninus, senator, 256.
 Scetis, monks of, 193.
 Scriptures, copies of, 27; study of, 69, 252; what they do not teach, 157; learnt by heart, 200, 304; literal sense of, 167, 252; mystical sense of, 197, 220, 241; diffi-

culties in, 166; quoted on opposite sides, 205; read and explained in church, 241; comments on the, 304.
 Scythians, a bishop of, at Nicæa, 13; a Novatian bishop among, 329; temperament of, 205.
 Scythianus, 44.
 Sebastian, a commander, 98.
 Sects, tendency of, to subdivide, 244.
 Secundus, Arian, bishop of Ptolemais, 16, 20.
 Selenas, bishop of Goths, 245.
 Seleucia, Council of, 121, 151, 176.
 Semi-Arian language, 71, 79, 80, 101, 151.
 Sepulchre, the holy, concealed and discovered, 36.
 Serapeum, despoiled, 143; destroyed by Theophilus, 230.
 Serapion, bishop of Antioch, 145.
 Serapion, bishop of Thmuis, 197.
 Serapion, deacon, 253, 266.
 Serapis, worship of, 37.
 Severa, wife of Valentinian, 208.
 Severianus, bishop of Gabala, 265.
 Severus, Cæsar, 2.
 Sicily, council in, 185.
 Silvanus, Semi-Arian, bishop of Tarsus, 123, 170, 182.
 Silvanus, bishop of Troas, 321.
 Silvanus, usurper, 106.
 'Silver statue,' the, 274.
 Siricius, bishop of Rome, 290.
 Sirmium, Council of, 100; creeds of, 101.
 Sisinnius, bishop of Constantinople, 310-312, 329.
 Sisinnius, Novatian bishop, 223, 235, 251, 277; sayings of, 278.
 Slaves, 130, 317.
 Smyrna, Macedonian synod of, 182.
 Socrates, author of the 'History,' birth of, 246; personal recollections of, 32, 118, 230, 241, 287.
 Socrates, philosopher, 157.
 Sophia, St., church of, 77, 131, 274.
 Sophistry of Arians, 108, 133, 201.
 Sophronius, Semi-Arian, bishop of Pompeiopolis, 130; speeches of, 125, 151.
 Soul, a rational, in Christ, 135, 145.
 Spiritual interpretation, 220.

Spyridon (Spyridion), bishop of Trimithus, 30.
 Stephen, bishop of Antioch, 97.
 'Stewardship of the Church,' 260.
 Style, a simple, adopted, 136, 249.
 Sycæ, a church removed to, 119.
 Symmachus, 228.
 Synods, see Councils.
 Syrianus, a commander, 72.

T.

TABLE, the holy, 52, 60.
 Tarsus, Council prevented from meeting at, 186.
 Tatianus, martyr, 155.
 Temples, Pagan, closed, 3, 140, 155, 170; destroyed, 3, 38, 229.
 Terebinthus, 44.
 Thalassius, bishop of Cæsarea, 329.
 'Thalia,' the, of Arius, 23.
 Theatrical entertainments, 205, 293.
 Themistius, philosopher, 171, 209.
 Theoctistus, 'the cake-seller,' 245.
 Theodore, bishop of Heraclea, 55, 73, 79.
 Theodore, bishop of Mopsuestia, 252.
 Theodore, confessor, 160.
 Theodore, martyr, 188.
 Theodore, to whom the 'History' is dedicated, 64, 249, 330.
 Theodosius, bishop of Philadelphia, 127.
 Theodosius, bishop of Synada, 284.
 Theodosius I., accession of, 216; baptism of, 219; death of, 248.
 Theodosius II., character of, 303, 325.
 Theodotus, bishop of Laodicea, 134.
 Theodulus, bishop of Chæretapi, 127.
 Theodulus, martyr, 155.
 Theodulus, Thracian bishop, 97.
 Theognis, Arian bishop of Nicæa, 14, 16, 33, 46, 51, 65.
 Theon, father of Hypatia, 295.
 Theonas, Arian bishop of Marmarica, 6, 20.
 Theophilus, bishop of Alexandria, 197, 226, 229, 259-261, 263; character of, 260, 273; plot of, against Chrysostom, 205, 273; death of, 288.

Theophilus, Semi-Arian, bishop of Castabali, 170, 182.

Theophilus, bishop of the Goths, 129.

Theophrastus, Anomæan, 246.

Theotimus, Scythian bishop, 267.

'Theotocos,' title of, 315.

Thessalonica, 77, 219.

Thessaly, rigid Church rules in, 241.

'Theta,' names beginning with, 190.

Thomas, St., church of, at Edessa, 189.

Thracians, temperament of, 205.

Tigris, presbyter, 271.

Time-servers, 171.

Timotheus, archdeacon, 288.

Timotheus, Arian presbyter, 287.

Timotheus, bishop of Alexandria, 213, 217, 220, 226.

Titles, given to bishops and emperors, 249.

Toleration, plea for, 209; practised, 171, 174, 234, 266, 325.

Torture, infliction of, 98, 99, 118, 160, 298.

Tradition, Catholic, 145.

Translation of bishops, question of, 319, 324.

Transmigration of souls, theory of, 162.

Treves, Athanasius exiled to, 58.

Trinity, the Holy, co-essential, 135; perfect, 83; unity in, 5, 47, 225.

Tritheism, disowned, 81; condemned, 102.

Troilus, professor, 258, 283, 310.

Truth, historical, hard to ascertain, 250.

Tyre, Council of, 53.

U.

ULPHILAS, bishop of the Goths, 129, 210.

Unity in the Church desirable, 25, 29, 223.

Uranus, bishop of Tyre, 122, 127.

Urbanus, martyr under Valens, 188.

Ursacius, Arian bishop of Singidu-

num, 51, 55, 58, 95, 110, 113, 115.

Ursinus, 206.

Usage, varieties of ritual, 240.

V.

'VACANT bishop,' a, 305.

Valens, Arian bishop of Mursa, 51, 55, 58, 95, 110, 113, 115.

Valens, emperor, early life of, 153; accession of, 173; begins to persecute, 175; death of, 213.

Valentinian I., early life of, 153; accession of, 173; death of, 208.

Valentinian II., accession of, 208; murder of, 247.

Valentinian III., 307, 327.

Vararanes, king of Persia, persecutes, 298.

Various reading, a case of, 316.

Verbal disputes, 47.

Vessels, sacred, 52, 302.

Vetranio, 96.

Vigils, 286.

Vincent, delegate from Rome, 33.

Violence, deeds of, unfit for Christians, 212, 296.

Virgins, 37; torture inflicted on, 98.

Vito, delegate from Rome, 33.

W.

Wednesday and Friday, observance of, 241, 304.

Western Church, thrown into confusion by Constantius, 117.

White garments, worn by new-baptized, 298.

Wild beasts, power of monks over, 198.

'Wisdom,' the Divine, 6.

Z.

'Zealots,' 249.

Zeno, bishop of Jerusalem, 253.

Zosimus, bishop of Rome, 291.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

SELECT LIST OF Standard Theological Works

PRINTED AT
THE CLARENDON PRESS, OXFORD.

THE HOLY SCRIPTURES, ETC.	page 1
FATHERS OF THE CHURCH, ETC.	" 4
ECCLESIASTICAL HISTORY, ETC.	" 5
ENGLISH THEOLOGY	" 6
LITURGOLOGY	" 8

---

1. THE HOLY SCRIPTURES, ETC.

HEBREW, etc. *Notes on the Hebrew Text of the Book of Genesis.* By G. J. Spurrell, M.A. Crown 8vo. 10s. 6d.

— *Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel.* By S. R. Driver, D.D. 8vo. 14s.

— *Treatise on the use of the Tenses in Hebrew.* By S. R. Driver, D.D. Third Edition. Crown 8vo. 7s. 6d.

— *The Psalms in Hebrew without points.* Stiff covers, 2s.

— *A Commentary on the Book of Proverbs.* Attributed to Abraham Ibn Ezra. Edited from a MS. in the Bodleian Library by S. R. Driver, D.D. Crown 8vo. paper covers, 3s. 6d.

— *The Book of Tobit.* A Chaldee Text, from a unique MS. in the Bodleian Library; with other Rabbinical Texts, English Translations, and the Itala. Edited by Ad. Neubauer, M.A. Crown 8vo. 6s.

— *Gesenius' Hebrew and English Lexicon of the Old Testament,*

with an Appendix containing the Biblical Aramaic. Translated and edited by E. Robinson, Francis Brown, S. R. Driver, and C. A. Briggs. Part I. Small 4to. 2s. 6d. Part II, immediately.

HEBREW, etc.—*Hebrew Accentuation of Psalms, Proverbs, and Job.* By William Wickes, D.D. 8vo. 5s.

— *Hebrew Prose Accentuation.* By the same Author. 8vo. 10s. 6d.

— *Horae Hebraicae et Talmudicae,* a J. Lightfoot. A new edition, by R. Gandell, M.A. 4 vols. 8vo. 1l. 1s.

— *The Book of Hebrew Roots,* by Abu 'l-Walid Marwān ibn Janāh, otherwise called Rabbi Yonāh. Now first edited, with an appendix, by Ad. Neubauer. 4to. 2l. 7s. 6d.

GREEK. OLD TESTAMENT.
Vetus Testamentum ex Versione Septuaginta Interpretum secundum exemplar Vaticanum Romae editum. Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 18mo. 18s.

GREEK. *A Concordance to the Septuagint and the other Greek Versions of the Old Testament, including the Apocryphal Books.* By the late Edwin Hatch, M.A., and H. A. Redpath, M.A. Part I. 4to. 21s. Part II, *In the Press.*

— *Essays in Biblical Greek.* By Edwin Hatch, M.A., D.D. 8vo. 10s. 6d.

— *Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta.* Edidit Fridericus Field, A.M. 2 vols. 4to. 5l. 5s.

— **NEW TESTAMENT.** *Novum Testamentum Graece.* Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hensell, S.T.B. Tomi III. 8vo. 24s.

— *Novum Testamentum Graece.* Accedunt parallela S. Scripturae loca, etc. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R. 18mo. 3s.

On writing paper, with wide margin, 7s. 6d.

— *Appendices ad Novum Testamentum Stephanicum*, jam inde a Millii temporibus Oxoniensium manibus tritum; curante Gulmo. Sanday, A.M., S.T.P., LL.D. I. Collatio textus Westcottii-Hortiani (jure permissio) cum textu Stephanico anni MDL. II. Delectus lectionum notatu dignissimarum. III. Lectiones quaedam ex codicibus versionum Memphiticae Armeniacae Aethiopicae fusius illustratae. Extra fcap. 8vo, cloth. 3s. 6d.

— *Novum Testamentum Graece juxta Exemplar Millianum.* 18mo. 2s. 6d. On writing paper, with wide margin, 7s. 6d.

GREEK. *The Greek Testament, with the Readings adopted by the Revisers of the Authorised Version:—*

(1) Pica type, with Marginal References. Demy 8vo. 10s. 6d.

(2) Long Primer type. Fcap. 8vo. 4s. 6d.

(3) The same, on writing paper, with wide margin, 15s.

— *The Parallel New Testament, Greek and English;* being the Authorised Version, 1611; the Revised Version, 1881; and the Greek Text followed in the Revised Version. 8vo. 12s. 6d.

— *Outlines of Textual Criticism applied to the New Testament.* By C. E. Hammond, M.A. Fifth Edition. Crown 8vo. 4s. 6d.

— *A Greek Testament Primer.* An Easy Grammar and Reading Book for the use of Students beginning Greek. By E. Miller, M.A. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

LATIN. *Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica.* Edidit B. Thorpe, F.A.S. 8vo. 10s. 6d.

— *Old-Latin Biblical Texts:* No. I. The Gospel according to St. Matthew, from the St. Germain MS. (g). Edited with Introduction and Appendices by John Wordsworth, D.D. Small 4to, stiff covers, 6s.

— *Old-Latin Biblical Texts:* No. II. Portions of the Gospels according to St. Mark and St. Matthew, from the Bobbio MS. (k), etc. Edited by John Wordsworth, D.D., W. Sanday, M.A., D.D., and H. J. White, M.A. Small 4to, stiff covers, 21s.

LATIN. *Old-Latin Biblical*

Texts: No. III. The Four Gospels, from the Munich MS. (q), now numbered Lat. 6224 in the Royal Library at Munich. With a Fragment from St. John in the Hof-Bibliothek at Vienna (Cod. Lat. 502). Edited, with the aid of Tischendorf's transcript (under the direction of the Bishop of Salisbury), by H. J. White, M.A. Small 4to. stiff covers, 12s. 6d.

Novum Testamentum Domini

Nostri Iesu Christi Latine, secundum Editionem S. Hieronymi. Ad Codicum Manuscriptorum fidem recensuit Iohannes Wordsworth, S.T.P., Episcopus Sarisburiensis. In operis societatem adsumto Henrico Iuliano White, A.M. 4to.

Fasc. I. *Evangelium secundum Mattheum*. 12s. 6d.

Fasc. II. *Evangelium secundum Marcum*. 7s. 6d.

OLD-FRENCH. *Libri Psalmorum*

Versio antiqua Gallica e Cod. ms. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis perustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doc. 8vo. 10s. 6d.

ENGLISH. *The Holy Bible*

in the Earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by Forshall and Madden. 4 vols. Royal 4to. 3l. 3s.

Also reprinted from the above, with Introduction and Glossary by W. W. Skeat, Litt. D.

The Books of Job, Psalms, Proverbs, Ecclesiastes, and the Song of Solomon. Extra fcap. 8vo. 3s. 6d.

The New Testament. Extra fcap. 8vo. 6s.

ENGLISH. *The Holy Bible, Revised Version* *.

Cheap Editions for School Use.

Revised Bible. Pearl 16mo, cloth boards, 1s. 6d.

Revised New Testament. Nonpareil 32mo, 6d.; Brevier 16mo, 1s.; Long Primer 8vo, 1s. 6d.

* The Revised Version is the joint property of the Universities of Oxford and Cambridge.

— *The Oxford Bible for*

Teachers, containing supplementary *Helps to the Study of the Bible*, including summaries of the several Books, with copious explanatory notes; and Tables illustrative of Scripture History and the characteristics of Bible Lands, with a complete Index of Subjects, a Concordance, a Dictionary of Proper Names, and a series of Maps. Prices in various sizes and bindings, from 3s. to 2l. 5s.

— *Helps to the Study of the*

Bible, taken from the *Oxford Bible for Teachers*. Crown 8vo. 3s. 6d.

— *The Psalter, or Psalms*

of David, and certain Canticles, with a Translation and Exposition in English, by Richard Rolle of Hampole. Edited by H. R. Bramley, M.A. With an Introduction and Glossary. Demy 8vo. 1l. 1s.

— *Studia Biblica et Ecclesiastica.*

Essays in Biblical and Patristic Criticism, and kindred subjects. By Members of the University of Oxford.

Vol. I. 8vo. 10s. 6d.

Vol. II. 8vo. 12s. 6d.

Vol. III. 8vo. 16s.

ENGLISH. *The Book of*

Wisdom: the Greek Text, the Latin Vulgate, and the Authorised English Version; with an Introduction, Critical Apparatus, and a Commentary. By W. J. Deane, M.A. 4to. 12s. 6d.

GOTHIC. *The Gospel of St.*

Mark in Gothic, according to the translation made by Wulfila in the Fourth Century. Edited, with a Grammatical Introduction and Glossarial Index, by W. W. Skeat, Litt. D. Extra fcap. 8vo. 4s.

2. FATHERS OF THE CHURCH, ETC.

St. Athanasius: *Orations against the Arians*. With an account of his Life by William Bright, D.D. Crown 8vo. 9s.

— *Historical Writings*, according to the *Benedictine Text*. With an Introduction by W. Bright, D.D. Crown 8vo. 10s. 6d.

St. Augustine: *Select Anti-Pelagian Treatises, and the Acts of the Second Council of Orange*. With an Introduction by William Bright, D.D. Crown 8vo. 9s.

St. Basil: *The Book of St. Basil on the Holy Spirit*. A Revised Text, with Notes and Introduction by C. F. H. Johnston, M.A. Crown 8vo. 7s. 6d.

Canons of the First Four General Councils of Nicaea, Constantinople, Ephesus, and Chalcedon. With Notes by W. Bright, D.D. Second Edition. Crown 8vo. 7s. 6d.

Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 8vo. 2l. 4s.

Clementis Alexandrini Opera, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi IV. 8vo. 3l.

Cyrelli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 8vo. 2l. 2s.

— *in D. Joannis Evangelium*. Accedunt Fragmenta Variarum Tractatus ad Tiberium Diaconum Duo. Edidit post Aubertum P. E. Pusey, A.M. Tomi III. 8vo. 2l. 5s.

— *Commentarii in Lucae Evangelium quae supersunt Syriace*. E mss. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 4to. 1l. 2s.

— The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 8vo. 14s.

Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balasi, aliorumque Opera Selecta. E Codd. Syriacis mss. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 8vo. 1l. 1s.

Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV. Ad Codd. mss. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 8vo. 1l. 10s.

— *Evangelicae Demonstrationis Libri X*. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 8vo. 15s.

— *contra Hieroclem et Marcellum Libri*. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 8vo. 7s.

Eusebius' Ecclesiastical History, according to the text of Burton, with an Introduction by W. Bright, D.D. Crown 8vo. 8s. 6d.

Evagrii Historia Ecclesiastica, ex recensione H. Valesii. 8vo. 4s.

Irenaeus: The Third Book of St. Irenaeus, Bishop of Lyons, against Heresies. With short Notes and a Glossary by H. Deane, B.D. Crown 8vo. 5s. 6d.

Origenis Philosophumena; sive omnium Haeresium Refutatio. E Codice Parisino nunc primum editit Emmanuel Miller. 8vo 10s.

Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quae supersunt. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. Fourth Edition. 8vo. 1l. 1s.

Reliquiae Sacrae secundi tertiiqae saeculi. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. Second Edition. 8vo. 1l. 5s.

Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. 8vo. 10s.

Socrates' Ecclesiastical History, according to the Text of Hussey, with an Introduction by William Bright, D.D. Crown 8vo. 7s. 6d.

Sozomeni Historia Ecclesiastica. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 8vo. 15s.

Tertulliani Apologeticus adversus Gentes pro Christianis. Edited, with Introduction and Notes, by T. Herbert Bindley, M.A. Crown 8vo. 6s.

Theodoreti Ecclesiasticae Historiae Libri V. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 8vo. 7s. 6d.

3. ECCLESIASTICAL HISTORY, ETC.

Baedae Historia Ecclesiastica. Edited, with English Notes, by G. H. Moberly, M.A. Crown 8vo. 10s. 6d.

Bigg. The Christian Platonists of Alexandria; being the Bampton Lectures for 1886. By Charles Bigg, D.D. 8vo. 10s. 6d.

Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works. 10 vols. 8vo. 3l. 3s.

Bright. Chapters of Early English Church History. By W. Bright, D.D. Second Edition. 8vo. 12s.

Burnet's History of the Reformation of the Church of England. A new Edition. Carefully revised, and the Records collated with the ori-

ginals, by N. Pocock, M.A. 7 vols. 8vo. 1l. 10s.

Cardwell's Documentary Annals of the Reformed Church of England; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, etc. from 1546 to 1716. 2 vols. 8vo. 18s.

Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and W. Stubbs, D.D. Vols. I and III. Medium 8vo, each 1l. 1s.

Vol. II, Part I. Medium 8vo, 10s. 6d.

Vol. II, Part II. Church of Ireland; Memorials of St. Patrick. Stiff covers, 3s. 6d.

Fuller's Church History of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 8vo. 1l. 19s.

Gibson's Synodus Anglicana. Edited by E. Cardwell, D.D. 8vo. 6s.

Hamilton's (Archbishop John) Catechism, 1552. Edited, with Introduction and Glossary, by Thomas Graves Law, Librarian of the Signet Library, Edinburgh. With a Preface by the Right Hon. W. E. Gladstone. Demy 8vo. 12s. 6d.

Hussey. Rise of the Papal Power, traced in three Lectures. By Robert Hussey, B.D. *Second Edition.* Fcap. 8vo. 4s. 6d.

John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 4to. 1l. 12s.

— *The same, translated by* R. Payne Smith, M.A. 8vo. 10s.

Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae. Corrected and continued from 1715 to 1853 by T. Duffus Hardy. 3 vols. 8vo. 1l. 1s.

Noelli (A.) Catechismus sive prima institutio disciplinae Pietatis

Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 8vo. 5s. 6d.

Records of the Reformation. *The Divorce, 1527-1533.* Mostly now for the first time printed from MSS. in the British Museum and other Libraries. Collected and arranged by N. Pocock, M.A. 2 vols. 8vo. 1l. 16s.

Reformatio Legum Ecclesiasticarum. The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 8vo. 6s. 6d.

Shirley. Some Account of the Church in the Apostolic Age. By W.W. Shirley, D.D. *Second Edition.* Fcap. 8vo. 3s. 6d.

Stillingfleet's Origines Britannicae, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 8vo. 10s.

Stubbs. Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. By W. Stubbs, D.D. Small 4to. 8s. 6d.

4. ENGLISH THEOLOGY.

Bradley. Lectures on the Book of Job. By George Granville Bradley, D.D., Dean of Westminster. Crown 8vo. 7s. 6d.

— *Lectures on Ecclesiastes.* By G. G. Bradley, D.D., Dean of Westminster. Crown 8vo. 4s. 6d.

Bull's Works, with Nelson's Life. Edited by E. Burton, D.D. 8 vols. 8vo. 2l. 9s.

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 8vo. 7s.

Butler's Works. 2 vols. 8vo. 11s.

Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer. 7 vols. 8vo. 1l. 11s. 6d.

Cranmer's Works. Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriel College. 4 vols. 8vo. 1l. 10s.

Enchiridion Theologicum
Anti-Romanum.

Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 8vo. 8s.

Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 8vo. 7s. 6d.

Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 8vo. 11s.

Greswell's Harmonia Evangelica. Fifth Edition. 8vo. 9s. 6d.

Hall's Works. Edited by P. Wynter, D.D. 10 vols. 8vo. 3l. 3s.

Heurtley. Harmonia Symbolica: Creeds of the Western Church. By C. Heurtley, D.D. 8vo. 6s. 6d.

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 8vo. 7s. 6d.

Hooker's Works, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. Seventh Edition. Revised by R. W. Church, M.A., Dean of St. Paul's, and F. Paget, D.D. 3 vols. medium 8vo. 1l. 16s.

— *the Text as arranged by* J. Keble, M.A. 2 vols. 8vo. 11s.

Jackson's (Dr. Thomas) Works. 12 vols. 8vo. 3l. 6s.

Jewel's Works. Edited by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 8vo. 1l. 10s.

Martineau. A Study of Religion: its Sources and Contents. By James Martineau, D.D. 2 vols. Crown 8vo. 15s.

Patrick's Theological Works. 9 vols. 8vo. 1l. 1s.

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. Sixth Edition. 8vo. 10s. 6d.

— *Minor Theological Works.* Edited with a Memoir, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 8vo. 10s.

Sanderson's Works. Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 8vo. 1l. 10s.

Stillingfleet's Origines Sacrae. 2 vols. 8vo. 9s.

— *Rational Account of the Grounds of Protestant Religion;* being a vindication of Archbishop Laud's Relation of a Conference, etc. 2 vols. 8vo. 10s.

Wall's History of Infant Baptism. Edited by H. Cotton, D.C.L. 2 vols. 8vo. 1l. 1s.

Waterland's Works, with Life, by Bp. Van Mildert. A new Edition, with copious Indexes. 6 vols. 8vo. 2l. 11s.

— *Review of the Doctrine of the Eucharist,* with a Preface by the late Bishop of London. Crown 8vo. 6s. 6d.

Wheatly's Illustration of the
Book of Common Prayer. 8vo. 5s.

Wyclif. A Catalogue of the
Original Works of John Wyclif. By
W. W. Shirley, D.D. 8vo. 3s. 6d.

Wyclif. Select English Works.
By T. Arnold, M.A. 3 vols. 8vo.
1l. 1s.

— **Triologus.** With the
Supplement now first edited. By
Gotthard Lechler. 8vo. 7s.

5. LITURGIOLOGY.

Cardwell's Two Books of Com-
mon Prayer, set forth by authority
in the Reign of King Edward VI,
compared with each other. *Third*
Edition. 8vo. 7s.

— **History of Conferences**
on the Book of Common Prayer from
1551 to 1690. *Third Edition.* 8vo.
7s. 6d.

Hammond. Liturgies, Eastern
and Western. Edited, with Intro-
duction, Notes, and a Liturgical
Glossary, by C. E. Hammond, M.A.
Crown 8vo. 10s. 6d.

An Appendix to the above, crown
8vo, paper covers, 1s. 6d.

Helps to the Study of the
Book of Common Prayer. Being
a Companion to Church Worship.
Crown 8vo. 3s. 6d.

Leofric Missal, The, as used
in the Cathedral of Exeter during
the Episcopate of its first Bishop,
A.D. 1050–1072; together with some

Account of the Red Book of Derby,
the Missal of Robert of Jumieges,
and a few other early MS. Service
Books of the English Church.
Edited, with Introduction and
Notes, by F. E. Warren, B.D., F.S.A.
4to, half-morocco, 1l. 15s.

Maskell. Ancient Liturgy of
the Church of England, according to
the uses of Sarum, York, Hereford,
and Bangor, and the Roman Liturgy
arranged in parallel columns, with
preface and notes. By W. Maskell,
M.A. *Third Edition.* 8vo. 15s.

— **Monumenta Ritualia**
Ecclesiae Anglicanae. The occasional
Offices of the Church of England
according to the old use of Salisbury,
the Prymer in English, and other
prayers and forms, with disserta-
tions and notes. *Second Edition.*
3 vols. 8vo. 2l. 10s.

Warren. The Liturgy and
Ritual of the Celtic Church. By F. E.
Warren, B.D. 8vo. 14s.

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

LONDON: HENRY FROWDE

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER, E.C.

52
T. W.

1. The first part of the document is a list of names.

2. The second part of the document is a list of names.

3. The third part of the document is a list of names.

4. The fourth part of the document is a list of names.

5. The fifth part of the document is a list of names.

6. The sixth part of the document is a list of names.

7. The seventh part of the document is a list of names.

8. The eighth part of the document is a list of names.

9. The ninth part of the document is a list of names.

10. The tenth part of the document is a list of names.

11. The eleventh part of the document is a list of names.

12. The twelfth part of the document is a list of names.

13. The thirteenth part of the document is a list of names.

14. The fourteenth part of the document is a list of names.

